

فهرست

تشریح و تفسیر کتب معتبره
در ادب و تاریخ و جغرافیه
و طب و فقه و فلسفه
و سایر علوم و فنون
معتبره

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

جلد پنجم

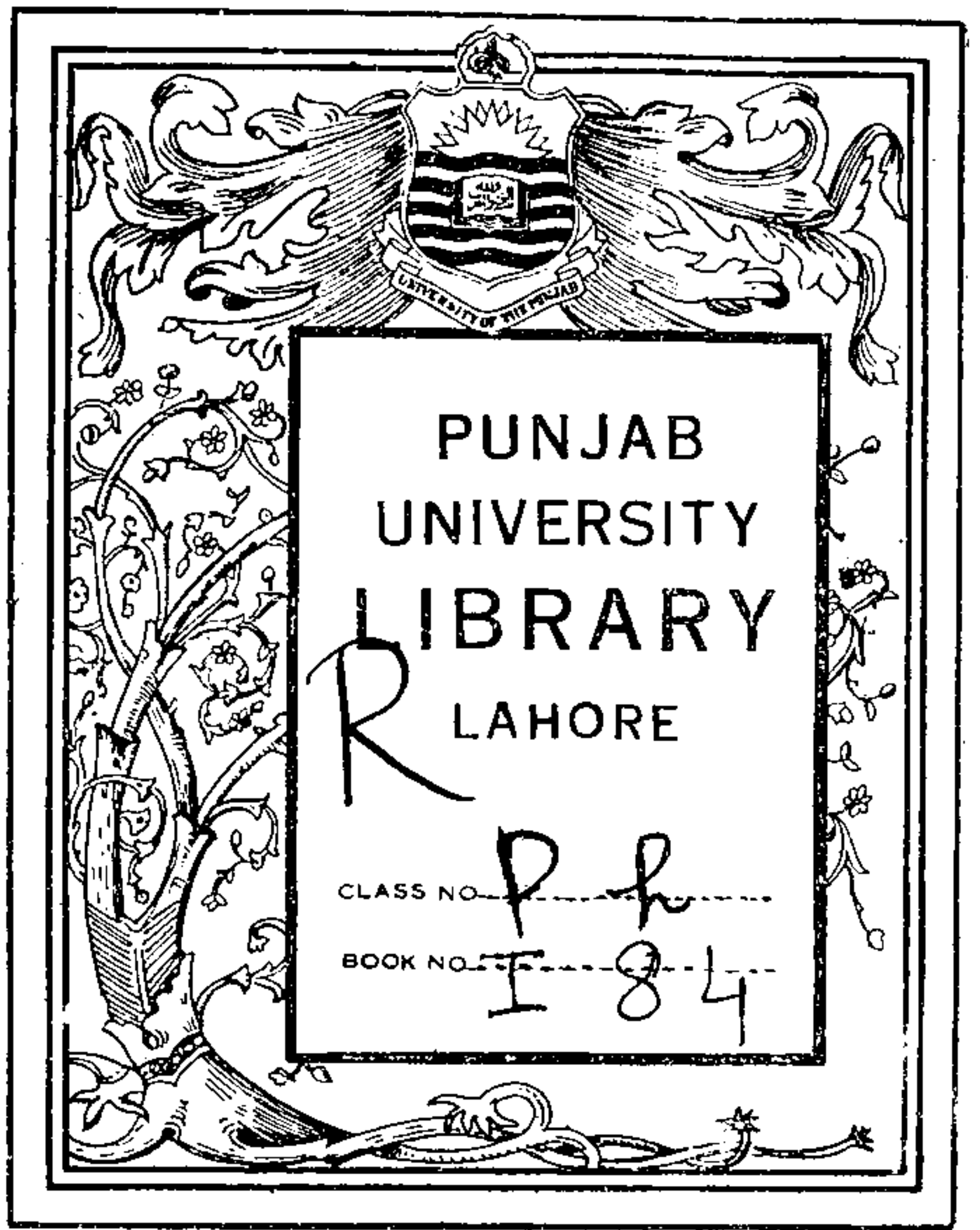
تألیف

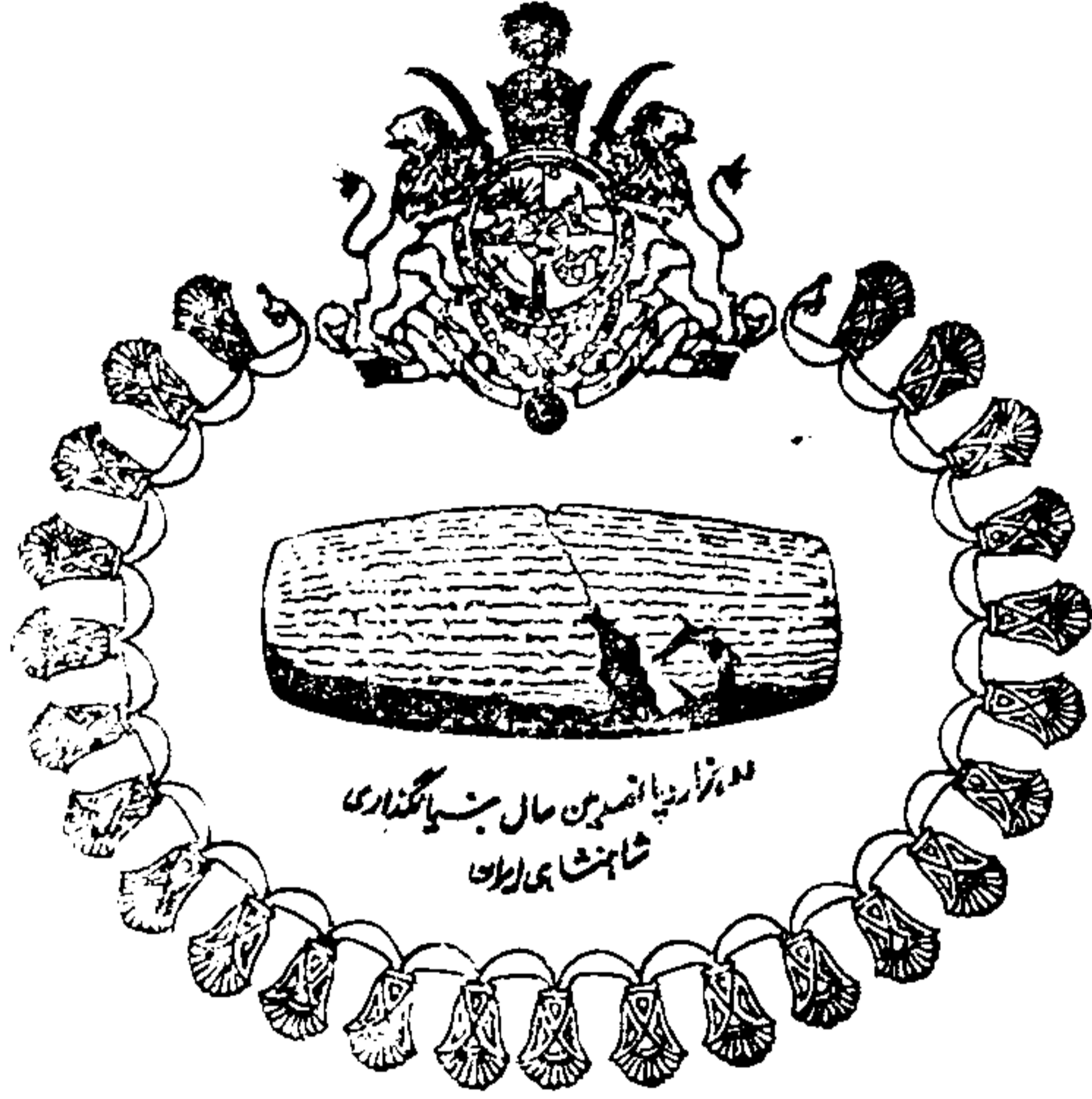
مهندس حسین تسلیمی

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

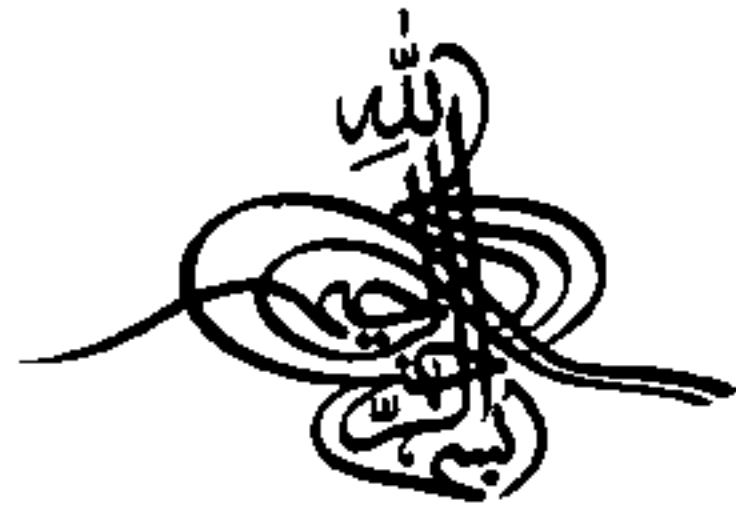

به یاد بود

جشن دو هزار و پنجاه و یکمین سال بنیاد انجمن مال بسجایانگاری

سال کوشش بزرگ

۱۳۵۰ خورشیدی

سخن در پرده

به نام خدای بخشنده مهربان

فکر تاسیس مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اراده دانش پرور و فرهنگ گستر
اعلی حضرت شاهنشاه آریا مهر ایران و حضرت رئیس جمهور پاکستان
به صورت اعلامیه مشترک ۱۳ آبان ۱۳۴۸ هجری شمسی برابر ۶ نوامبر ۱۹۶۹ میلادی پدیدار گردید و تهیه و تنظیم
و اجرای طرح آن به وزارت فرهنگ و هنر ایران و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان سپرده شد
حسن نیت و حسن تعاون مسئولان دو وزارتخانه طی مذاکرات به اندازه یی بود که با مشخص گردیدن حدود
طرح، مقدمات اجرای برنامه نیز فراهم شد و هسته مرکز به صورت اداره مرکزی در راولپنڈی به وجود
آمد و آغاز به کار کرد و در تاریخ یکم آبان ۱۳۵۰ برابر ۲۳ اکتبر ۱۹۷۱ موافقتنامه مربوط با پیوست
اساسنامه در میان دو دولت ایران و پاکستان امضاء شد و مرکز تحقق یافت.
موافقتنامه چنین شروع می شود :

« به منظور تشیید و ادامه همکاری فرهنگی و آموزشی و زبانی بین ایران و پاکستان
و برای رسیدن به حد اعلای تفاهم بین دو کشور از طریق تعاون صادقانه
و همبستگی دوستانه در این زمینه ها، دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری
اسلامی پاکستان تصمیم گرفته اند که این موافقتنامه را برای همکاری در زمینه های فرهنگی
و آموزشی منعقد سازند. »

و هدف تاسیس مرکز در آغاز اساسنامه این گونه آمده است :

”پاکستان افتخار دارد که دارای یک میراث فرهنگی است که در طی قرون از زبان و ادب و هنر فارسی مایه گرفته است . اینک به منظور حفظ و توسعه و نشر و ترویج این میراث فرهنگی ، موسسه‌ی به نام مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اشتراک مساعی وزارت فرهنگ و هنر دولت شاهنشاهی و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان به مدت نامحدودی در کشور پاکستان تاسیس می شود.“

برای رسیدن به این هدف ، یکی از نخستین گامها تهیه فهرست جامعی از نسخه‌های خطی و کتابهای چاپی فارسی و جز آن می باشد که درباره و پیرامون میراث فرهنگی پاکستان است تا کار تحقیق و پژوهش آسان و راه هموار گردد . این کار از یک سال پیش آغاز شده است و همکاران دانش پژوه مرکز در چندین شهر پاکستان سرگرم فهرست برداری از کتابهای خطی و بسا چاپی در کتابخانه های مختلف هستند .

مرکز دارای یک کتابخانه است و آن به بزرگداشت حضرت داتا گنج بخش ، کتابخانه گنج بخش نامگذاری شده است . وی نخستین فارسی نویس و عارف برجسته پاکستان در قرن پنجم هجری است و نام اصلی او ابو الحسن علی بن عثمان بن علی جلابی بجوری غزنوی است که هم اکنون مدفون او در شهر لاهور زیارتگاه مردمان است . فعلا کتابخانه گنج بخش دارای ۸۰۸ نسخه خطی و ۴۷۳۱ کتاب چاپی است . وظیفه فهرست برداری نسخه های خطی و کتابهای چاپی این کتابخانه نو بنیاد به عهده آقای محمد حسین تسبیحی کتابدار مرکز است .

اینک نخستین جلد ”فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش“ به دستداران و جویندگان و کاوشگران میراث فرهنگی ایران و پاکستان تقدیم می گردد . این فهرست نو بر کوششهای آقای تسبیحی می باشد و در حقیقت نمونه‌ی از روش فهرست برداری و نسخه شناسی و کتابشناسی است که مرکز تا می تواند آن را رواج خواهد داد . ضمناً ما خود اعتراف می کنیم که این کاری است که توانسته ایم نه آن که خواسته ایم .

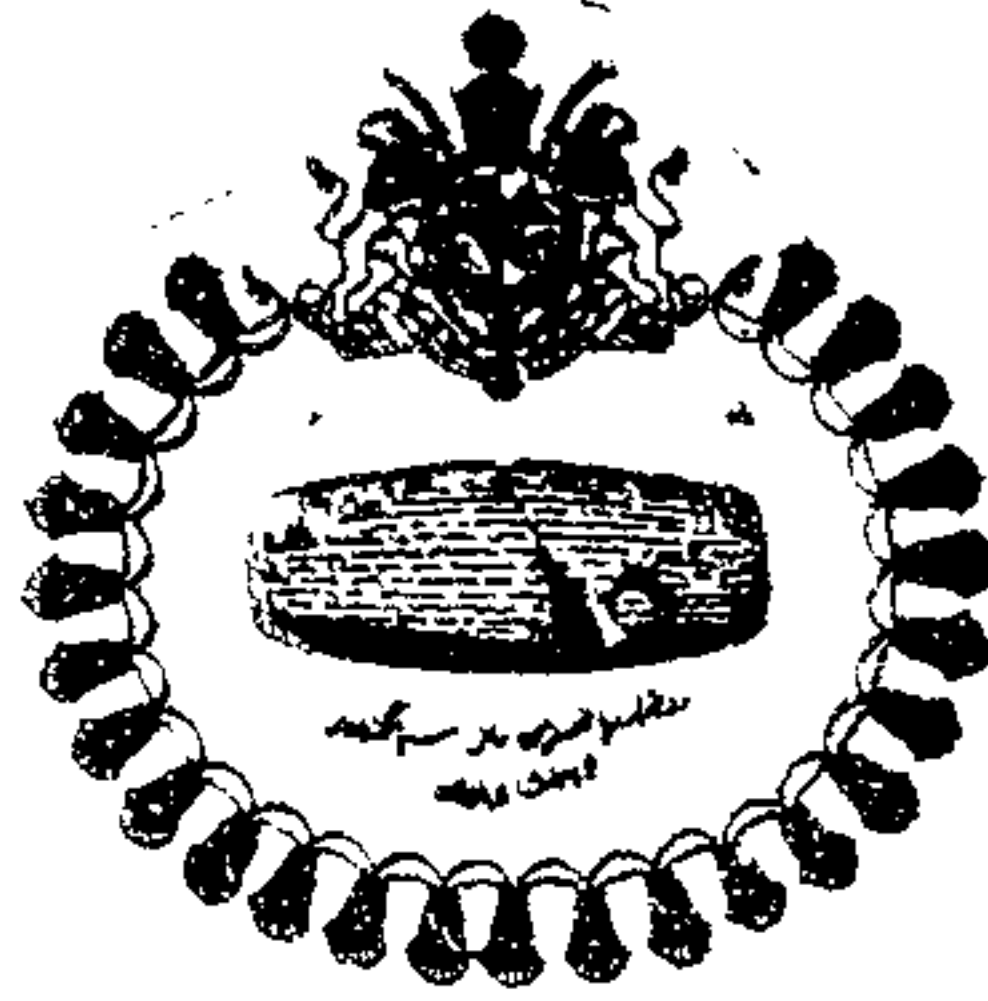
امید داریم کہ این فہرست مقدمہ کاوشہای مرکز در جہان پناور و غنی فرہنگ پاکستان باشد و وحدت
ویگانگی میراث فرہنگی ایران و پاکستان را بیش از بیش آشکار گرداند.

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

علی کہر حفصہ

راولپنڈی (پاکستان)، ۴ آبان ماہ ۱۳۵۰ ہجری خورشیدی

به یاد بود جشن دو هزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران

فهرست

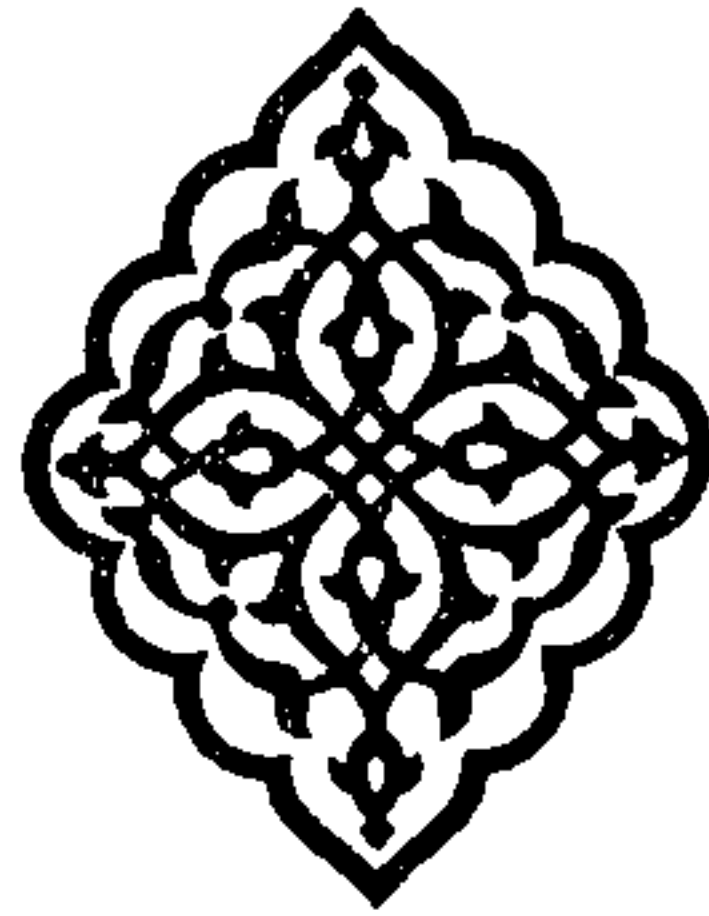
نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

جلد یکم

تألیف:

محمد حسین تسییحی

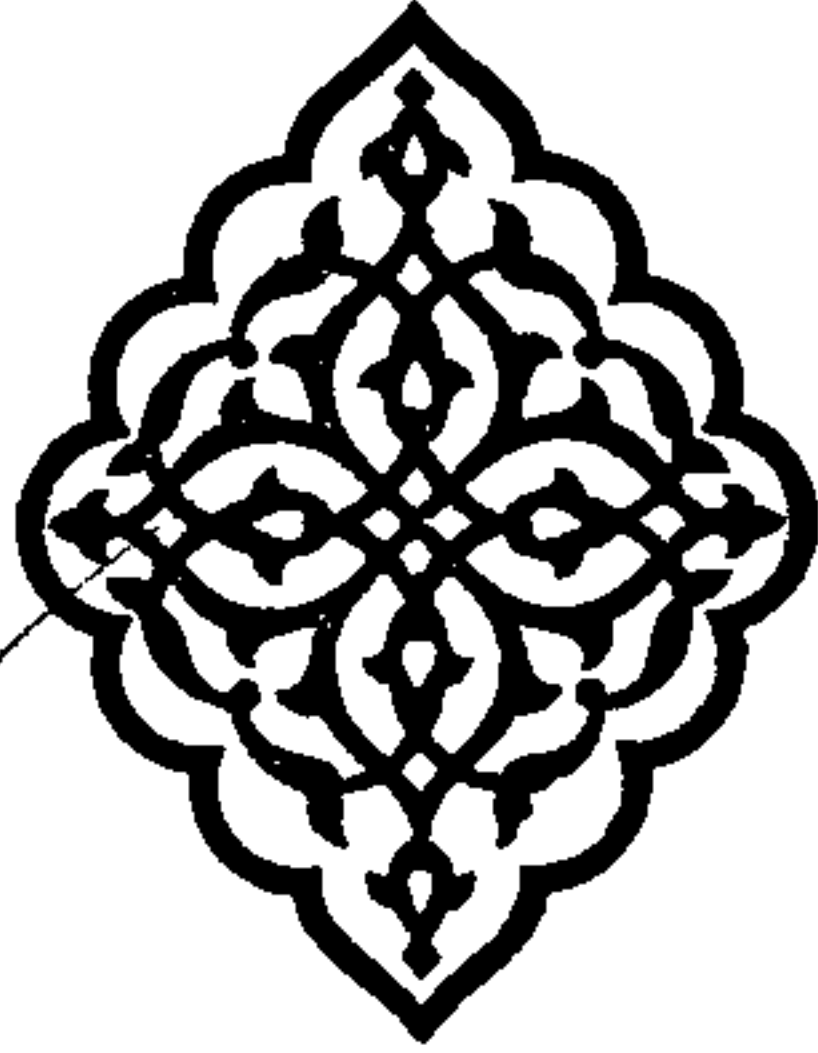
از انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

راولپنڈی - پاکستان

۱۳۵۰ هجری خورشیدی (سال کورش بزرگ)

۱۹۷۱ میلادی

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

P r I 84
33491
شماره ۱

کتابخانه گنج بخش
گنجینه فهرست و کتابشناسی

شماره ۱

مختصات این کتاب

- نام کتاب : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش .
- مؤلف : محمد حسین تسبیحی .
- سخن مدیر : دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، راولپندی ، تلفن : ۶۸۴۵۱ .
- چاپ : غلام علی پبلشرز ، ۱۰ ہسپتال روڈ ، لاہور ، تلفن : ۶۰۴۰۲ .
- ناشر : مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، راولپندی ، تلفن : ۶۸۴۴۹ .
- تعداد : ۱۰۰۰ مجلد .
- قطع : ۲۴ × ۱۷ سانتیمتر .
- کاغذ : ۹۰ گرمی سفید ، ساخت نوشہرہ ، پاکستان .
- ماشین نویس : عبدالرشید بن عبداللطیف کارمند مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان .
- خطاط : سید انور حسین نفیس رقم
- مدت چاپ : ۳ ماہ (از ۲۰ مہرمہ تا ۲۰ دہی ماہ ۱۳۵۰ خورشیدی) .
- تاریخ چاپ و نشر : سال نورش بزرگ (۱۳۵۰ خورشیدی) .
- محل انتشار : کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
تلفن : ۶۸۴۴۹ .
- بہا : ۴ روپیہ پاکستان .

حق چاپ برای مؤلف و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان محفوظ است

به نام خدای بخشاینده بخشایشگر

مقدمه مؤلف :

سپاس خدای بزرگ یکتا و بی‌همتا را که به این حقیر آن قدر توانایی ارزانی داشت تا نخستین مجلد فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان را تألیف کنم و بدین صورت در اختیار دوستداران نسخه‌های خطی و جویندگان فرهنگ و ادب و خواستاران دین و دانش قرار دهم .

نگارنده بسیار شادمان هستم و افتخار دارم که این کتاب به مناسبت جشن دو هزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران نشر می‌یابد .

در این مجلد ، به ترتیب حروف تهجی یا الفبایی ، ... شماره نسخه خطی را آورده ام اما در حقیقت ۹۲۸ نسخه را شناسانده ام . گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان هم اکنون در این دیباچه را می‌نگارم ۱۰۹۲ نسخه خطی دارد و فهرست آنها نیز در دست تهیه است . تقریباً نیمی از این نسخه‌ها به صورت مجموعه کتابت شده‌اند و هر مجموعه حد اقل ۲ و حد اکثر شاید تا صد کتاب و رساله را شامل می‌گردد . از اینکه این نسخه‌های خطی چگونه گرد آوری می‌شود و به چه

ترتیب در مخزن کتابخانه گنج بخش حفظ و حراست می‌گردد داستانی شادی آفرین دارد که شرح آن در این مقدمه نگنجد.

روش فهرست نگاری در این کتاب :

روش نگارنده در شناختن و شناساندن نسخه‌های خطی و کتابشناسی و فهرست نگاری ، نتیجه مطالعات پی گیر و کوششهای خستگی ناپذیر است و همواره روشهای گوناگون کتابشناسان و نسخه شناسان و فهرست نگاران را مطالعه کرده و از اندیشه و نظر و طریقه آنان به صورت علمی و عملی بهره مند گشته ام و سر انجام این روش فهرست نگاری را به دست داده ام . در این کتاب ، برای شناساندن هر نسخه ، و مورد در نظر گرفته و به کار برده ام و در تهیه دیگر فهرس نسخ خطی نیز این و مورد اعمال می شود ، بدین شرح :

۱ - اندازه (بیرونی و درونی)

بعضی «اندازه» را «قطع» یا «تقطع» می‌گویند و بر دو قسمت است :

الف : اندازه بیرونی که شامل رویه بیرونی و عطف و اطراف جلد می‌گردد .

ب : اندازه درونی که شامل رویه داخلی جلد و صفحات و تعداد سطرها و جدولها و نقشها می‌شود . برای اندازه گیری معمولاً از خط کشی که با سانتیمتر ، مدرج شده باشد استفاده می‌گردد . «سم» برای سانتیمتر و «س» برای سطر است .

۲ - اوراق :

«اوراق» جمع «ورق» که بعضی آنرا «برگ» نیز می‌گویند ، در ورق

شماره همه نسخه‌های خطی متداول است ، اما نگارنده به «صفحات» نسخه

نیز توجه داشته ام . ذیل این عنوان ، تعداد ورق ها و صفحات هر نسخه ، دقیقاً به دست داده شده است . ورق شماری و صفحه شماری خود کاری است وقت کش اما سود مند در شناخت هر نسخه .

۳ - کاغذ :

کاغذ شناسی هر نسخه از دشوارترین کارهای هر فهرست نگار و نسخه شناس است و براساس تجربه قرار دارد . این حقیر با تجربه های که به دست آورده و با پرسش های که از جلد سازان و پیوندگران (و صالان) و خطاطان و نسخه شناسان و کتاب شناسان و فهرست نگاران نموده ام ، انواع کاغذ هایی را تشخیص داده ام . مانند : کاغذ هندی ، کاغذ شمشیری ، کاغذ سیاهانی ، کاغذ سمرقندی ، کاغذ خانبالغ ، کاغذ سیالکوتی ، کاغذ دهمی ، کاغذ ولایتی . معمولاً رنگ این کاغذ ها ، یا در اصل و یا بر اثر گذشت روزگار ، زرد ، خاکی ، دودی ، خاکستری ، قهوه ای ، خنایی ، آبی ، سفید ، نارنجی و رنگ های دیگر است .

ذیل « کاغذ » خصوصیات کاغذ و جلد ، عطف ، نوی ، لپتکی ، پوسیدگی ، نرم خوردگی ، موش خوردگی ، وصال (پیوندگری) ، ساییدگی ، تذهیب ، تهذیب ، نقش و رنگ را نشان داده ام و خلاصه ای که همه آگاهی ها درباره جلد و کاغذ را در ذیل این عنوان آورده ام .

۴ - خط :

خط شناسی و خطاطی هر نسخه در شناختن و نامیدن آن بسیار ارزنده است . نگارنده اقسام خط را در این کتاب براساس تجربه و مشاهده به دست داده ام . ذیل « خط » ، خصوصیات خط ، جدولها ، لوح ها ، و رنگهای گوناگون آنها را شرح کرده ام ، و قرن یا سنه تقریبی نوع خط را نشان داده ام . در این کتاب ۴۸ نوع خط از نسخه های خطی

استخراج شده است ، مانند : نستعلیق ، تحریر ، ثلث ، بهار ، شکسته ، نسخ ، محقق ، تعلیق ، کوفی ، که هر یک از اینها ممکن است خوش ، جلی ، خنی ، و متوسط باشد (رک : فهرس هفت گانه در پایان این کتاب) .

۵ - کاتب :

معرفی « کاتب » هر نسخه و تاریخ کتابت و محل و مالک آن و دیگر مختصات فن کتابت را ذیل « کاتب » آورده ام . معمولاً نام و تاریخ و محل کتابت در پایان نسخه‌ها می آید . در هر نسخه‌یی که کاتب و یا تاریخ کتابت آنرا نیافتیم نوشتیم : « نام کاتب و یا تاریخ کتابت ندارد » . ضمناً جملاتی را در نام کاتب و تاریخ و محل کتابت در آنها آمده است نقل کرده ام . خواندن نشان مهر کاتب و یا مالک بسیار لازم است . و در شناساندن نسخه ارزش دارد .

۶ - مؤلف :

از جمله کارهای بسیار دشوار و پیچیده فهرست نگار و نسخه شناس ، معرفی نام مؤلف (مصنف ، شاعر ، مترجم ، شارح) است که شامل سال ولادت ، وفات ، نام تألیف (تصنیف ، دیوان ، شرح ، ترجمه) و تاریخ تألیف می گردد . نخستین کار فهرست نگار آن است که به آنچه در همان نسخه مؤلف راجع به مؤلف آمده است استناد جوید و دومین کارش مراجعه به دیگر فهرس و مراجع است . نگارنده حتی المقدور همین روش را در شناختن و شناساندن نام مؤلف و نام و تاریخ تألیف و محل آن معمول داشته ام و جملاتی را که کلیه خصوصیات مؤلف و تألیف در آن آمده است نقل کرده ام و از میان آن جملات ، نام و نشانی های مؤلف و نام و تاریخ و محل تألیف را استخراج نموده و کمتر به مراجع و فهرس دیگر نگاه کرده و یا ارجاع داده ام . هر نسخه‌یی که مؤلف و نام و تاریخ تألیف آن را

بیافتم ، یاد آور گشتم : «مؤلف و نام و تاریخ تألیف معلوم نشد» .

۷ - آغاز :

ذیل این عنوان ، جملاتی چند از آغاز هر نسخه را نقل کرده ام و در صحت و سقم و غث و سمین کردن آنها نکوشیده ام زیرا این جملات خود نشانه هایی از آن نسخه است که تاچه پایه و مایه ارزش علمی ، ادبی ، تاریخی ، کتابتی ، و املائی دارد و سعی شده است که با اصل مطابقت داشته باشد . در این جملات اغلب اوقات اطلاعاتی از مؤلف و تألیف به دست می آید .

۸ - انجام :

ذیل این عنوان نیز ، جملاتی از انجام یا پایان هر نسخه نقل شده است و در آنها آگاهی هایی از علت تألیف و نام و تاریخ تألیف و مؤلف یافته می شود .

۹ - چگونگی :

چگونگی یا کیفیت هر نسخه ، بستگی به عقیده و نظر و قدرت تشخیص و فهم و درک فهرست نگار یا نسخه شناس دارد که چگونه آنرا مطالعه کرده و شناخته است . من ادعا نمی کنم که هر نسخه را دقیقاً مطالعه کرده ام اما با تصنح و مطالعه اجالی و کلی هر نسخه نویسنده ام که به حد توانایی خود ، ارزش ، موضوع ، زبان ، سبک ، رسم الخط ، کتابت ، تعداد فصول ، ابواب ، مجلدات ، شماره اشعار ، اوزان و بحور ، قوافی ، نوع علمی که در آن نسخه آمده ، مقایسات علمی ، ادبی ، تاریخی ، دینی ، لغوی ، املائی و انشایی را بشناسانم .

عقیده نگارنده :

نگارنده تا آنجایی که توانایی داشته کوشیده ام که هر نسخه را بوسیله خود نسخه بشناسانم زیرا معتقد هستم که منظور و مقصود فهرست نگار و جوینده هر نسخه، شناساندن و شناختن آن نسخه به وسیله همان نسخه است. آنچه در هر نسخه خطی است بهترین معرف آن نسخه است و گرنه نقل مطالب و مندرجات دیگر کتب و فهرس برای شناخت نسخه خیلی مفید نمی تواند باشد و شاید خالی از اشتباه نباشد. ذیلاً دو نکته را یاد آور می کردم :

نکته اول :

نگارنده هرچه را که از نسخه ها برای شواهد نقل کرده ام ، بدون جرح و تعدیل و توضیح و تصحیح و غث و سمین است و حتی رسم الخط آن ، اگر غلط و اشتباه هم بوده است ، تا حد ممکن حفظ شده است : زیرا نقل این شواهد بعینه به ما می گوید که ارزش علمی ، ادبی ، لغوی ، انشایی ، املائی ، تاریخی ، و هنری نسخه تا چه پایه است و اگر فهرست نگار نتوانسته است نسخه را بشناساند خواننده و خواننده نسخه ، آنرا خواهد شناخت و شاید در معرفی آن هم بکوشد . بنا بر این از مطالعه کنندگان ارجمند این فهرست درخواست دارم ، هنگام مطالعه و استفاده ، این نکته را در نظر بگیرند و اشتباهات و سهوالقلم های کاتب و احیاناً مؤلف را از من نشارند .

نکته دوم :

دیگر نکته‌ی که باید یاد آور شوم آن است که هیچ نکوشیده ام نسخی را ممتاز و منحصر بفرد و بی نظیر و یگانه و بی همتا معرفی کنم بلکه

آنچه را که نسخه بوده و در برداشته است معرفی کرده ام و نیز کوششی نداشته ام که بگویم این نسخه چاپ شده و یا چاپ نشده است زیرا بسا اتفاق افتاده که نسخه یی چاپ شده و لیکن نامی ترین فهرست نگاران و نسخه شناسان از آن آگاهی نداشته اند. باوجود اینها اگر در مواردی الزامی می نموده است، یاد آور گشته ام که نسخی منحصر بفرد است و یا چاپ نشده است، مثلاً می توانم بگویم که بهترین نسخه های این فهرست «کشف الاسرار و عدة الابرار» است و نیمی از نسخه های این فهرست چاپ نشده است.

فهارس هفتگانه :

بر این کتاب که خود فهرست است، فهرسی افزوده ام تا استناد از آن آسان تر گردد. بدین شرح :

- ۱ - فهرست موضوعی مندرجات نسخه های خطی منقول در این کتاب .
- ۲ - نامهای اشخاص ، مؤلفان ، مترجمان ، شارحان ، شاعران ، مورخان ، مفسران ، نسبت ها ، کنیتها ، لقب ها .
- ۳ - فهرست نامهای کاتبان و یا خطاطان .
- ۴ - فهرست دعوات و نامهایی که از روی نشان مهرها خوانده شده است .
- ۵ - فهرست مصراع های اول اشعار پراکنده در نسخه ها که در حواشی و اواسط و اواخر هر نسخه به طور پراکنده ثبت شده است . این اشعار شامل متن نسخه ها نمی گردد .
- ۶ - فهرست نامهای کتابها ، نسخه ها ، رساله ها ، مجموعه ها .
- ۷ - فهرست نامهای جای ها .

این فهرست کمک بزرگی به مطالعه کنندگان و جویندگان دریافتن کلیه مطالب نسخه‌های خطی می‌کند.

تعداد نسخه‌ها :

جمع کل نسخه‌هایی که در این فهرست شناسانده شده از روی شمارش و نشان کتابخانه‌ی . . ۳ مجلد است اما از لحاظ نام آنها تحقیقاً ۴۲۸ نسخه است زیرا در ۳ «مجموعه» معرفی شده، ۱۷۱ رساله و کتاب گرد آمده است. در میان نسخه‌های معرفی شده، ۲ نسخه «ناشناخته» مانده است، باوجود اینها کوشیده‌ام که آنها را با مقایسات و جست‌وجوها و نشانی‌های دیگر تا آنجایی که مقدور بوده است بشناسانم و همه موارد ۹ گانه فهرست نگاری و نسخه‌شناسی در این کتاب را در مورد آنها اعمال دارم.

زبان نسخه‌ها :

نسخه‌هایی را که در این فهرست شناسانده‌ام، به ۵ زبان تألیف (تصنیف) گشته‌اند، اما بعضی نسخ از آمیختن ۲ تا ۳ زبان از این پنج زبان، واحد دیگری را تشکیل داده و روی هم رفته ۱۱ نوع زبان به وجود آمده است، بدین شرح :

نسخه	۲۵۸	۱ - زبان فارسی
"	۷۹	۲ - زبان عربی
"	۳	۳ - زبان اردو
"	۵	۴ - زبان پنجابی
"	۱	۵ - زبان ترکی

نسخه	۵۹	۶ - زبان فارسی و عربی
"	۴	۷ - زبان فارسی و پنجابی
"	۲	۸ - زبان عربی و پنجابی
"	۱	۹ - زبان اردو و پنجابی
"	۱	۱۰ - زبان عربی و اردو و فارسی
"	۱۸	۱۱ - زبان عربی و فارسی و پنجابی

موضوعات نسخه‌ها :

موضوعات کلی که این نسخه‌ها (یعنی ۴۲۸ نسخه) براساس آنها تألیف یا (تصنیف) گشته‌اند، روی هم رفته ۱۲ موضوع هستند. اما موضوعات جزئی آنها شامل تقریباً ۲۰۰۰ موضوع می‌شوند که در «فهرست موضوعی مندرجات نسخه‌های خطی منقول در این کتاب» در پایان این فهرست آمده است همه آنها را در آورده‌ام. ضمناً شماره موضوعی هر نسخه بر بنیاد روش کتابشناسی و فهرست نگاری نامی آمریکا **ملویل دیوئی (MELVIL DEWEY 1851—1931)** قرار دارد. اعداد کسری موضوعی و کتابخانه‌ای در سمت چپ نام هر نسخه آمده است. صورت این اعداد کسری، شماره موضوعی و مخرج آنها شماره کتابخانه است. مثلاً: | آفرینش پیغمبر اسلام «صلعم» ۱۰۹۰ / ۵۹. نماینده موضوع نسخه و عدد ۵ نماینده شماره ترتیب کتابخانه است. همان و استفاده کنندگان هر نسخه باید نام نسخه و شماره کسری صورت مخرج سمت چپ آنرا یاد داشت کنند و به کتابخانه تسجیح بخش مرئی تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ارسال دارند تا عکس یا فیلم آن نسخه، مطابق مقررات تهیه گردد و برای آنان فرستاده شود.

بیست و دو فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش

فهرست موضوعات کلی و تعداد نسخه‌هایی را که هر موضوع در
بردارد بدین شرح است :

نسخه	۱۹۹	۱ - دین
"	۱۱۶	۲ - ادب
"	۵	۳ - ریاضی
"	۸	۴ - منطق
"	۱۹	۵ - طب
"	۵۱	۶ - زبان شناسی
"	۲۱	۷ - ستاره شناسی
"	۳	۸ - مراجع
"	۲	۹ - تاریخ
"	۲	۱۰ - فلسفه
"	۱	۱۱ - اخلاق
"	۱	۱۲ - علم خالص

متن نسخه‌ها :

کلیه متن این نسخه‌ها ، یعنی ۴۲۸ نسخه ، که در ۱۲ موضوع
کلی تألیف یا (تصنیف) گشته‌اند ، منشور ، منظوم یا منشور و منظوم

هستند ، بدین شرح :

33491

۱ - دین = ۲۹۰

منثور و منظوم	منظوم	منثور
۱۹ نسخہ	۲۶ نسخہ	۱۵۴ نسخہ

۲ - ادب = ۸۹۰

منثور و منظوم (دیوان)	منظوم (قصاید)	منظوم (مثنوی)	منثور و منظوم	منثور
۵ نسخہ	۴ نسخہ	۴۳ نسخہ	۳۹ نسخہ	۲۵ نسخہ

۳ - ریاضی = ۵۱۰

منظوم	منثور و منظوم	منثور
۱ نسخہ	۱ نسخہ	۳ نسخہ

۴ - منطق = ۱۶۰

منثور
۷ نسخہ

۵ - طب = ۶۱۰

منظوم	منثور
۱ نسخہ	۱۸ نسخہ

۶ - زبان شناسی = ۴۹۰

منظوم	منثور
۴ نسخہ	۴۵ نسخہ

۷ - ستاره شناسی = ۵۲۰

منثور
منثور و منظوم
۱۹ نسخه
۴ نسخه

۸ - مراجع = ۰۴۰

منثور و منظوم
۳ نسخه

۹ - تاریخ = ۹۵۰

منثور
۲ نسخه

۱۰ - فلسفه = ۱۱۰

منثور
۲ نسخه

۱۱ - اخلاق = ۱۷۰

منثور
۱ نسخه

۱۲ - علم خالص = ۵۰۰

منثور
۱ نسخه

نسخه‌های مکرر :

۷ نسخه از میان ۲۸ نسخه در این فهرست ، مکرر معرفی شده اند ، یعنی از یک نسخه بیشتر و از ۶ تا ۲ نسخه است ، ۲ نسخه زیر از ۶ تا ۳ مکرر می باشد ، بدین شرح :

نسخه	۶	۱ - بوستان سعدی یا سعدی نامه
"	۵	۲ - گلستان سعدی
"	۵	۳ - اسکندر یا شرف نامه یا اقبال نامه
"	۴	۴ - یوسف و زلیخای جامی
"	۴	۵ - انشای هرکرن
"	۴	۶ - مکاتبات علامی یا هرسه دفتر ابوالفضل
"	۴	۷ - تحفه نصایح
"	۴	۸ - زبدة الرمل
"	۳	۹ - اربعین حدیث یا چهل حدیث
"	۳	۱۰ - شریما
"	۳	۱۱ - تفسیر حسینی یا مواهب علیه
"	۳	۱۲ - درود مستغاث
"	۳	۱۳ - شرح اسکندر نامه یا شرف نامه یا اقبال نامه
"	۳	۱۴ - شرح بوستان یا سعدی نامه
"	۳	۱۵ - طوطی نامه
"	۳	۱۶ - فوائد الغمیائیه

۱۷-	مثنوی مولوی	۳	نسخه
۱۸-	مجموعه سلطانی	۳	"
۱۹-	قصیده برد	۳	"
۲۰-	قصیده غوثیه	۳	"

۲۷ نسخه مکرر دیگر هر یک در دو نسخه معرفی شده اند. این نسخه‌ها اگرچه در این کتاب مکرر آمده اند، ولیکن در خط و کتابت و تاریخ و نام کاتب و محل کتابت کاملاً باهم فرق دارند، ضمناً این مسأله را ثابت می‌کنند که در سر زمین پاک، ارزش و شهرت متون فارسی براساس کدام یک از متنهای مشهور و یا مؤلف یا (مصنف) آن قرار دارد.

در این آمار خوب واضح است که بوستان سعدی یا سعدی نامه نسخه، گستان سعدی د نسخه، اسکندر نامه یا اقبال نامه یا شرف نامه نسخه است، و بقیه نسخه‌ها به ترتیب از ع، س، م و ا بیشتر نیستند. تعداد نسخه‌های بیشتر از هر مؤلف (مصنف، شاعر، مترجم، شارح) دلیل بر شهرت و احترام و مقبولیت بیشتر اوست. چنانکه در میان مؤلفان این نسخه‌ها، سعدی اول، نظامی دوم، جاسی سوم است و قس علی هذا.

امید وارم این کوشش من که به نتیجه رسیده است مورد توجه محققان و دانشمندان ایران شناس و پاکستان شناس قرار گیرد و موجب شود که دوستی‌ها و تفاهات و روابط فرهنگی و علایق علمی و عرفانی و تاریخی هر دو کشور مستحکم تر و پای برجای تر گردد، ضمناً از بزرگان علم و ادب درخواست دارم که در راهنمایی و همراهی، مرا دلیل راه گردند و در تذکرات و یاد آوری‌ها و نکته چینی‌ها و خرده‌گیری‌ها، اشتباهات و از قلم افتاده‌هایم را، بر فضل و کرم و به برکت دانش و هنر خودشان خاطر نشان فرمایند.

محقق ارجمند و استاد دانشمند جناب آقای دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان همواره مرا راهنما و همراه بودند و برخی نکات تاریخی را یاد آور شدند و در قرائت نام ها و نشان سهرها یاریم نمودند و نیز وسایل چاپ و نشر و تهیه مطالب انگلیسی این کتاب را از طرف اداره انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان فراهم ساختند ، در اینجا لازم می دانم از صمیم قلب از ایشان سپاسگزاری نمایم و دعای خیرم را بدرقه راهشان گردانم . دیگر از آقایان : استاد سید پیر حسام الدین راشدی که چند نکته تحقیقی را یاد آور گشتند و استاد دکتر محمد جواد مشکور که همیشه مشوق و دلیل راعم هستند تشکر می کنم .

از خدای بزرگ مدد می جویم تا به این حقیر قوت و قدرت بیشتر ببخشد که حق خدمت را بهتر ادا کنم و مجدداً دیگر نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان را زود تر با روشی سودمند تر و تحقیقاتی ارزنده تر به ارباب علم و ادب تقدیم دارم .

خودترین بندگن خدا

پد حسین نسیمی

مهرماه ۱۳۵۰ خورشیدی

راولپندی - پاکستان

۲۹۰
۵

آفرینش نامه پیغامبر «صلعم»

[دین، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۲/۵ سم. درونی : ۱۳ س ۱۵ س ۶.۵ سم.
- ۲- اوراق : ۷ ورق. ۱۴ صفحه.
- ۳- کاغذ : سفید رنگ و حنایی هندی، کرم خورده، جلد کاغذی.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، پخته، روشن، قرن ۱۲ ه ق.
- ۵- کاتب : «علیم الله»، تاریخ کتابت «۱۱۶۷ ه ق» : «تمت تمام شد آفرینش نامه پیغامبر صلی الله علیه و آله وسلم این نوشته فقیر حقیر بنده علیم الله ۱۶ محرم الحرام وقت ظہر سنہ ۱۱۶۷ نوشته شد»
نوشته باند سیہ بر سفید نوبسنده را نیست بردا امید
نوشته باند بیجت غریب نصر من الله فتح قریب
تم (۱۰ بار) .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد، نام تألیف را در صفحه اول و آخر

«آفرینش نامه پیغمبر صلی الله علیه وسلم» کتابت کرده اند از مطالعه نسخه هم این مطلب تأیید شد.

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم آفرینش نامه پیغمبر صلی الله علیه وسلم ، در سلوک الاسرار آورده است که عبدالله و ابوجهل پسران عبدالمطلب بودند عبدالله صاحب جاه و نیک اعمال بود و حلم و نیکبختی در ذات او بود» .

۸- انجام : «پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم بسیار نشان کرد و در شهر مشهور طهور گشت الغرض بعده ده سال مجد مصطفی صلی الله علیه و آله و صلعم را پیغامبری داد اظہر من الشمس است و الله اعلم بالصواب تمت تمام شد» (رک : ۵ - کاتب).

۹- چگونگی : موضوع این رساله درباره خلقت حضرت مجد (ص) است که به فارسی روان و ساده برای مسلمانان نوشته شده است. باوجود اینکه ۱ صفحه بیشتر ندارد از لحاظ مطلب غنی است. چهار فرشته به صورت آدمی درآمده بر در خانه آمنه شدند و به او مشک فروختند و در حقیقت بوی خوش بر آمنه رسید و عبدالله عاشق او گردید و جبرئیل هم سیوه درخت شجرةالنور را از بهشت برای او آورد و آمنه پس از خوردن آن باردار گردید و خلاصه پس از زمان معین حضرت مجد (ص) متولد گردید و دوستان را شاد گردانید و پس از گذشت روزگار جهان را به نور اسلام روشن ساخت. این رساله گویا برگزیده بی است از کتاب «سلوک الاسرار» که نام آن در آغاز نسخه آمده است. (رک : مجموعه ۱۱۳ / ۲۹۰).

۸۹۰
۱۳۴

آینه اسکندری

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۷ \times ۲/۵$ س م . — درونی : ۱۷ س $۸ \times ۱۷/۵$ س م .

۲- اوراق : ۱۳۲ ورق . ۲۶۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هندی، آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی با عطف پارچه پی، ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط خوش، خوانا، پخته، عنوانها و سر فصلها شنگرف روشن، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .

۶- مؤلف : یا (شاعر): «خسرو» معروف به امیر خسرو دهلوی (رک: مطلع الانوار ۱۲۸/۸۹۰) . در جای جای نسخه نام «خسرو» آمده است . تاریخ تألیف (مثنوی) «۶۹۹ ه ق» و نام تألیف «آینه اسکندری» یا «آینههای سکندر» است . در صفحه ۲۶۲ فرماید :

«مر این نامه را اتفاق صواب

شد آینههای سکندر خطاب

در این دم که پایان ابن شکر است

ز تاریخ هفتصد یکی کمتر است

۷- آغاز : ناقص است و دو ورق (۳ صفحه) هم به علت وصالی شدن، ناقص شده به طوری که، بعضی از ابیات را نمی توان خواند. صفحه

بدون عیب اینگونه آغاز می شود :

توأم هم خود آموزشی بخش خاص
 که آن خواهم از تو که پیام خلاص
 من از حد خود دم زدن چون توان
 تو اندازه بخشش خود رسان
 زیاد خودم سینه پر نور کن
 فراموشی خود ز من دور کن
 وجود مرا همتی ده بلند
 کزین جیفه بیرون جهنم سمند

۸- انجام : نیز ناقص است و به این ابیات ختم می شود :

کسی را مقابل بر آرد غبار به تسلیم خلقش کم شرمسار
 و از پس زند سکه ناصواب * هم از خوی خود باز آید چو آب
 ولی در دلم بیش از این نیست پاک که فردا چو من رفته باشم به خاک
 خیال مرا نقش بینی کنند به شکل گهر مهره چینی کنند
 مروت نباشد ز آزادگان لگد کوب کردن بر افتادگان

۹- چگونگی : امیر خسرو دهلوی آینه اسکندری را به پیروی از حکیم نظامی
 گنجوی سروده است :

هنر پرور گنجه گویای پیش
 که گنج هنر داشت ز اندیشه پیش
 نظر چون بر این جام صہبا گاشت
 سقد صافی و درد بر ما گذاشت

چو نگذاشت او سی به شیشه درون
 می از شیشه شویم چه آید برون
 من ارچه بدان سی گران سر شوم
 کیجا با حریفان برابر شوم

این نسخه سهوالقلم کاتب اندک دارد . باوجود اینکه ناقص است ، خوب است . موضوع نسخه کاملاً روشن است که داستان اسکندر رومی یا یونانی یا مقدونی است و شرح جهانگشایی ها و بزم ها و رزم های اوست . وزن آن مانند اسکندر نامه نظامی بحر متقارب محذوف یا مقصور است . تعداد ابیات . ۴۴۵ ، در صفحه ۲۶۲ فرماید :

مگر کز تمنای این بوستان درودی رسد بر من از دوستان
 مر این نامه را اتفاق صواب شد آیینهای سکندر خطاب
 در این دم که پایان این شکر است ز تاریخ هفتصد یکی کمتر است
 گر آری همه بیتش اندر عدد چهار الف و پنجه شد چهار صد
 در حواشی آن یاد داشتههایی درباره فال و رمل کتاب شده است
 که خیلی تازه است .

اربعین حدیث

۲۹۰
 ۲۰۵

[دین ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵ / ۲۵ × ۱۶ سم . درونی : ۱۶ و ۲۷ س ۱۸ و ۵ / ۲۲ × ۹ و ۸ س .
- ۲- اوراق : ۱۷ ورق . ۳۴ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن و تیره رنگ هندی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، بالای بعضی از جملات مهم خط افقی کشیده ، و معرب (مشکول) شده اند . قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : از روش کتابت معلوم است که کاتب دو تن بوده و نام خود و تاریخ کتابت را ذکر نکرده اند .
- ۶- مؤلف : «محمد بن ابی بکر» ، تاریخ تألیف ندارد . نام تألیف ظاهراً «اربعین حدیث = چهل حدیث» است : «قال العبد المذنب محمد بن ابی بکر . . . سن جمع اربعین حدیثاً فهو فی العفو و الغفران و جمع اربعین المتصله الی النبی المختار صلی الله علیه و سلم من المشایخ و الائمة» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی جعلنا من امته محمد علیه السلام و الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین اما بعد قال العبد المذنب محمد بن ابی بکر بعد خوضه بحر الذنوب طلبه رضاء الرحمن» .
- ۸- انجام : ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «قال ابن عباس رضی الله تعالی عنهما ان للجنان ثانیة ابواب من الذهب مرصعة بالجواهر و مكتوب علی اول باب الجنة لا اله الا الله محمد رسول الله» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه احادیث نبوی و خلفای راشدین و تابعین و ائمه اهل سنت و جماعت است درباره فقه و وظیفه دینی و مطالب گوناگون دیگر . تقسیمات بخشی از آن براساس باب است ، مانند : «باب فی ذکر نصب المیزان و صفته ، باب فی ذکر الصراط ، باب فی ذکر ابواب المیزان الخ . . .»

از صفحہ ۲ تا ۲۰، احادیث بہ قلم یک کاتب و از صفحہ ۲۱ تا ۲۴ بہ قلم کاتب دیگری است و از این میان اوراق افتادہ است و چنان بہ نظر می رسد کہ روش و سبک بیان و تفسیر احادیث نیز فرق می کند. احادیث نیز از چہل متجاوز است.

اربعین حدیث یا چہل حدیث

۲۹۰
۲۴۱

[دین، عربی و فارسی «ترجمہ بہ فارسی» ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۰ × ۵ / ۱۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۸ × ۵ / ۱۳ × ۵ / ۶ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸ ورق . ۵۵ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی با عطف و گوشہ پارچہ پی کرم خوردہ و مندرس .
- ۴- خط : ثلث (عربی) و نستعلیق (فارسی) ، روشن ، خوانا ، پختہ ، متن عربی بہ خط سیاہ و معرب و ترجمہ فارسی بہ خط سنکرف ، قرن ۱۲ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (مترجم) و تاریخ تالیف (ترجمہ) معلوم نشد . نام تالیف بہ «اربعین حدیث یا چہل حدیث» شہرت دارد . (رک : اربعین حدیث «چہل حدیث» ۲۰۵ / ۲۹۰) .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم، شروع می کنم

بنام خدایتعالی آن ایکه رحمان است یعنی روزی می دهد مؤمنان و کافرانرا در دار دنیا و چنین خدا یک رحیم است یعنی بخشنده مؤمنان را و نه کافرانرا در روز قیامت والله اعلم. قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قرأ و حفظ اربعین حدیثاً من استی بعثه الله تعالی یوم القيمة فقیها عالماً. فرمود پیغمبر خدا درود خدا بروی باد و سلام کسی که بخواند و یاد کند چهل حدیث را از امت من برانگیزد خدایتعالی روز قیامت فقیه و عالم» .

۸- انجام : «و علی موسی علیه السلام خمس و ثلاثین مرات و علی احمد مجد مصطفی صلی الله علیه وسلم الف عشرين مرآة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ار فقیرا فی المسجد و اکل الطعام فی البیت فکأنما اکل لحم الخنزیر و شرب دم الحیة، لا اله الا الله مجد رسول الله .

و بر موسی علیه السلام پنج و سی بار و بر احمد و مجد مصطفی درود خدا بروی باد و سلام هزار و ده بار، فرمود رسول خدا درود خدا بروی باد و سلام کسی که بیند فقیر را در مسجد و بخورد طعام در بیت، پس چو آنست که بخورد گوشت خوک و بنوشد خون مار. تم تمام شد چهل حدیث» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، احادیثی است که از حضرت مجد (ص) و صحابه (رض) نقل شده است. ترجمه فارسی آن ها ، کلمه به کلمه زیر هر کلمه و هر سطر آمده است ، به جز «بسم الله الرحمن الرحیم» که در آغاز تفسیر شده است. مترجم کوشیده است که الفاظ سره فارسی دری در ترجمه اش به کار ببرد. چهل حدیث و ترجمه و تفسیر فارسی آن به صورت نسخه خطی و چاپی در دسترس است و به زبانهای دیگر هم ترجمه و تفسیر شده است .

اسکندر نامہ یا شرفنامہ یا سکندر نامہ

۸۹۰
۷۹

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۶ × ۳ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۶ × ۶ سم .
 - ۲- اوراق : ۲۳۴ ورق . ۴۶۸ صفحہ .
 - ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیدہ ، اندکی وصالی شدہ ، جلد پارچہ پی مقوایی با عطف و گوشہ تیاچی زرد .
 - ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، خوانا و پختہ ، عنوانها و سر فصلها شنگرف روشن ، حواشی بہ تحریر و شکستہ خفی ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
 - ۵- کاتب : نام خود را ذکر نکرده اما برای «میان فیض احمد» در ماه پوه سال «۱۸۹۹ بکرسی» مطابق با سال «۱۲۵۲ هـ ق» کتابت کرده است : «تمام شد نسخہ متبرکۃ سکندرنامہ بہ حسب فرمایش میان فیض احمد بہ تاریخ بیست و نهم ماه پوه سنہ ۱۸۹۹ تحریر یافت» .
 - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : حکیم ابو محمد الیاس بن یوسف نظامی گنجہی (گنجوی) از بزرگان شعر و ادب فارسی در قرن ششم ہجری است . نسخہ اسکندر نامہ (شرفنامہ) را در سال ۵۹۷ هـ ق سروده و آن را بہ نام ملک نصرۃالدین ابوبکر سلجوقی کرده است . (رک : شرفنامہ بہ تصحیح و حواشی و حید دستگردی ، صفحہ ج ، چاپ کتابخانہ ابن سینا ، تهران) . تاریخ تالیف در آخر این نسخہ چنین است :
- بگفتم من این نامہ را در جهان کہ تا دور آخر بود جاودان

به تاریخ پانصد نود هفت سال که خواننده را زونگیرد ملال
البته بعضی از نسخ ، این ایات را ندارند . نام تألیف (مثنوی) به
اسکندر نامه ، سکندر نامه ، و شرفنامه و اقبال نامه شهرت دارد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

خدایا جهان پادشاهی تراست ز ما خدمت آید خدایی تراست
پناه بلندی و پستی تویی همه نیستند آنچه هستی تویی
همه آفریدی ز بالا و پست تویی آفریننده هر چه هست»

۸- انجام :

«جهان پیش خورد جوانیت باد
فزون از همه زندگانیت باد
بیا ساقی از خم دهقان پیر
به من ده یکی ساغری دل پذیر
از آن می که جان داروی توش باد
مرا شربت شاه را نوش باد
بگفتم من این نامه را در جهان
که تا دور آخر بود جاودان
به تاریخ پانصد نود هفت سال
که خواننده را زونگیرد ملال
سر سال چهارم محرم بدست
ز ساعت گذشته چهارم بدست
خجسته همیشه جو سرو جوان
ماناد در بزم شاه جهان

یا ساقی آن جام رخشنده می
به من ده که افسرده گشتم ز خوی

که تا از می خوشگوار افکتم
غمی کان گرفته است جان تم

تمت تمام شد (رک : ۵- کاتب این نسخه)

نوشته بماند سیه بر سپید نویسنده را نیست فردا امید»

۹- چگونگی : موضوع اسکندر نامه داستان بزمی و رزمی و تاریخی و حماسی و دلاوری و جنگاوری «اسکندر» یا «سکندر» است که او را در تاریخ به نام های مختلف ذکر کرده اند. از جمله «اسکندر ذوالقرنین» یا «اسکندر مقدونی» یا «اسکندر بری» یا «اسکندر بحری». از روزگار تألیف تاکنون توجه مردم بدان بی حد و شمار بوده است چنانکه نسخه های چاپی و خطی آن فراوان است و شروح و حواشی متعدد بر آن نگاشته اند. این نسخه دارای حواشی مشروح و مبسوط است. علاوه بر متن، برگهای اضافی برای شرح افزوده اند. نام شارح نیامده است. اصولاً نسخ اسکندر نامه و به طور کلی خمس یا سبعة نظامی همواره در شبه قاره با شرح همراه است و این بدان جهت است که برای فهم اشعار مشکل کوشش می کرده اند. تعداد ابیات در حدود ۷۱۰۰ است و وزن آن بحر متقارب مثنی محذوف یا مقصور است.

۸۹۰

۲۱۰

اسکندر نامه

[ادب، فارسی، منظوم، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹/۵ × ۱۸ × ۴/۵ سم . — درونی : ۱۴ س
۱۰ × ۱۸/۵ سم .

- ۲- اوراق : ۲۵۶ ورق . ۵۱۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ کشمیری ، جلد تیاچی سرخ گون و شیرازہ دار ، عطف پوسیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی (متن) و نستعلیق خفی (حواشی و یادداشتہای میان سطرہا) ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہ ہا شنگرف ، جدول ہا سیاہ و شنگرف ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : «میان عہد زمان» ، تاریخ کتابت «۱۲۶۹ ھ ق» : «تم تمام شد ، لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ، اسکندر نامہ ازید فقیر حقیر پر تقصیر غلام عالمان و فاضلان و فقرانوان میان عہد زمان مکنئہ موضع مستالہ پھکرا ل و در مسجد شریف چک عمر والہ نزد مولوی صاحب صدر دین جیو تحریر یافت سنئہ ۱۲۶۹ ، عاقبت سلامتی ایمان نصیب باد واللہ المستعان» .
- در پایان حاشیہ ہم اینگونہ آمدہ است : (تمت تمام شد
 ہذہ الکتاب مکندر نامہ نزدیک چک عمر والہ موہرہ خورد یعنی
 در موضع بیانیان تحریر یافت) .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) «حکیم نظامی گنجوی» (رک : اسکندر نامہ ۷۹/۸۹) .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،
 خدایا جہان پادشاہی ترا است زما خدمت آید خدائی ترا است
 پناہ بلندی و پستی توئی ہمہ نیستند آنچه هستی توئی
 ہمہ آفریدی زبالا و پست توئی آفرینندہ ہر چہ هست
 توئی برترین دانش آموز ناک ز دانش قلم راندہ بر لوح خاک»

۸- انجام :

«بیای ساقی از خم دهقان پیر
 به من ده یکی ساغری دلپذیر
 از آن می که جان داروی هوش باد
 مرا شربت شاهرا نوش باد
 یا ساقی آن جام رخشنده می
 بمن ده که افشرده گشتم بخوی
 که تا از می خوش گوار افکتم
 غم کان گرفتست جان و تم»
 تم تمام شد . . . (رک : ۵ - کاتب).

۹- چگونگی : این نسخه را در کناره صفحات یعنی میان دو جدول میاه و سرخ آن حواشی و یادداشتهای خوب و سودمند است. تقریباً همه لغات مشکل متن در میان سطرها و بیشتر اشعار دشوار در کناره صفحه ها شرح و تفسیر شده است. از زیادت حواشی این نسخه را شرح اسکندر نامه هم می توان گفتن. در صفحه ۲ اثر سهری از کاتب است که اینگونه خوانده می شود : «عهد زمان غلام شاه جیلان ۱۲۹۱». آثار سهرهایی دیگر در صفحات دیگر دارد که سخت خوانا است : این نسخه در حدود ۷۰ بیت دارد. سهوالقلم کاتب در آن اندک است. در آخرین صفحه این نسخه ۱۵ بیت فارسی درباره «وقف» در قرآن کریم کتابت شده است که از نظر علم تجوید ارزنده است.

۸۹۰
۲۷۵

اسکندر نامہ

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازہ : --- بیرونی : $۲۷/۵ \times ۱۶/۵ \times ۴$ س م . — درونی : ۱۷ س
۲۱/۵ × ۹/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۱۱ ورق . ۴۲۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم حنایی رنگ ہندی ، اندکی ساییدہ شدہ ، جلد خاکی رنگ باعطف و گوشہ چرمی پوسیدہ سرخ گون .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سرفصلها و نشانہا و جدولہای دو خطی میان و کنارہ صفحات شنگرف ، قرن ۱۳ھ ق .

۵- کاتب : «میان نور محمد» ، تاریخ کتابت «۱۲۵۶ھ ق» : «تمام شد متبرکہ نسخہ سکندر نامہ از دست خط خامنویس میان نور محمد ساکن موضع پری درویزہ بتاریخ بیست و ہفتم ماہ شعبان روز دو شنبہ اتمام یافت سنہ ۱۲۵۶ھ»

نوشته بماند سیه بر سپید نویسنده را نیست فردا امید
هرکہ خواند دعا طمع دارم ز آنکہ من بندہ گنہ کارم

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم نظامی گنجوی» (رک : اسکندر نامہ ۷۹/۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

خدایا جهان پادشاهی تراست زما خدمت آید خدایی تراست
پناہ بلندی و پستی توئی ہمہ نیستند آنچه هستی توئی

ہمہ آفریدی ز بالا و پست تویی آفرینندہ ہر چہ هست
توئی برترین دانش آموز باک ز دانش قام رانده بر لوح خاک» .

۸- انجام :

«یا ساقی از خم دھقان پیر
بمن دہ یکی ساغری دل پذیر
از آن می کہ جان داروی ہوش باد
مرا شربت شاہرا نوش باد
یا ساقی آن جام رخشندہ می
بہ من دہ کہ افسردہ گشتم بخوی
کہ تا از می خوشگوار افکنم
غم کان گرفتست جان تم»

۹- چگونگی : این نسخہ در حدود ۷۱ بیت دارد بہ بحر متقارب بروزن شاہ نامہ
حکیم ابوالقاسم فردوسی . سہ والقلم کاتب اندک و رسم الخط اردو
است . بعضی حواشی و یادداشتہا در صفحات اول و آخر دیدہ
می شود ، از جملہ این سہ بیت در وصف کتاب :

«ہم نشینی بہ از کتاب مخواه کہ مصاحب بود گہ و بیگاہ
بہجت افزای روح و راحت دل ہر چہ مقصود تست زو حاصل
این چنین آمدم لطیف کہ دید کہ نہ رنجید و نہ رنجانید»

۸۹۰
۲۸۳

اسکندر نامه

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی: ۲۶ × ۱۷ × ۴ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۸ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۲۳۵ ورق . ۴۷۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب دیده ، وصالی شده ، اوراق شده ، جلد تیاچی منقش سرخ گون باعطف کرباسی کبود رنگ پوشیده و ساییده شده .

۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و خفی (یادداشتها و توضیحات) ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «غلام رسول» ، تاریخ کتابت «۱۸۹۰ بکرمی» مطابق با «۱۲۵۰ ه ق» : (تمت تمام شد کتاب اسکندر نامه من تصنیف افصح الفصحاء حضرت مولوی نظام الدین گنجوی رحمہ اللہ از دست خط فقیر حقیر پر تقصیر اضعف عبادالله الصمد غلام رسول ساکن موضع دو هینکی است در مدت پنج سال نوشته شد در مسجد کهنینگر نوشته است بوقت عصر و عمر بی ریش بود (?) در ماه پوه سمت ۱۸۹۰ ، دیگر کس دعوی کند کذب زن باشد . نزد من نشسته بود استاذ صاحب میان غلام عثمان ، تحریر بتاریخ پنجم ماه شعبان تمام یافت .

قاریا برمن مکن قهر و عتاب

گر خطائی رفته باشد در کتاب

هر كه باشد دعا طمع دارم
 ز آنكه من بنده گنه كارم
 سیاہی بیانشے پر كاغذ باند
 واقیر غلام رسول شے تر خاور لاند
 سیاہی بماند بكاغذ چلاك
 فقیر غلام رسول شود زیر خاک
 نوشته بماند سیاہ بر سفید
 نویسنده را نیست فردا امید
 الہی هر آنکس كه این خط نوشت
 نویسنده خواننده شنونده را (?)
 درین دنیا كس بیغم نباشد
 وگر باشد بنی آدم نباشد
 چه خوش گفت جمشید ، با رای زن
 كه یا پرده یا كور به جای زن

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم نظامی گنجوی» (رک : اسکندر نامہ ۷۹ ، ۸۹) .

۷- آغاز : «نسخه کتاب سکندر نامہ ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

خدایا جہاں پادشاہی تراست ز ما خدمت آید خدائی تراست
 پناہی بلندیو پستی توئی ہمہ نیستند آنچه هستی توئی
 ہمہ آفریدی زبالا و پست توئی آفرینندہ هر چه هست
 توئی برترین دانش آموز ناک زدانش قلم راند بر لوح خاک

۸- انجام :

«زمان تا زمان از سپهر بلند
بفتحی دگر باش فیروز مند
جهان پیش خورد جوانیت باد
فرزون از همه زندگانیت باد
بیاساقی از خم دهقان پیر
بمن ده یکی ساغری دل پذیر
از آن می که را دا روی هوشیاد
مرا شربت و شاه را نوش باد» .

۹- چگونگی : این نسخه در حدود ۷۰۰ بیت دارد . یادداشتهای و توضیحات و تعلیقات فشرده و فراوان در میان سطرها و در کناره صفحات دارد و بعضی مآخذ آنها ثبت شده اما محشی یا توضیح دهنده نام خود را نیاورده است فقط لفظ «شرح» نگاشته شده . وگاهی نام «غلام رسول» کاتب نسخه دیده می شود . سهوالقلم کاتب دارد . به رسم الخط اردو کتابت شده است . در صفحات آغاز و انجام یادداشتهایی درباره موضوعات جداگانه کتابت شده است به زبان فارسی و اردو از قبیل : «اس کتاب کا مالک محمد شفیع ولد محمد امین رازند جس کے پاس ہے» (ص ۱) .

تفسیر «سورة الفیل» به شعر فارسی در ۲۱ بیت بدین مطلع :
شنیدم کہ ابرہ ز کفار بود بمن مولدش هست بدکار بود
وبدین مقطع :

گرفتند هر مرغ سه خرد سنگ بمنقار یک سنگ دو سنگ بچنگ
(ص ۴۶۹-۴۷۰) .

و یادداشتی در باره فضیلت ماه های قمری (ص ۴۷۰) .

اسکندر نامہ یا اقبال نامہ یا سکندر نامہ

۸۹۰
۱۷۵

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۹ × ۱۷ × ۵ سم . — درونی : ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ اس
۱۸ و ۱۹ × ۹ و ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸۴ ورق . ۵۶۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ ہندی ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی
کپنہ با عطف پارچہ پی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق جلی یا درشت (متن) و نستعلیق خفی (حاشیہ) ، روشن ،
سخت خوانا ، عنوانہا و نشانہا شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ ق .
- ۵- کاتب : «پیر مہدی شاہ» بودہ ، تاریخ کتابت ندارد .

«تمت تمام شد کار من نظام شد هذه النسخة المتبركة مسمى
سکندر نامہ من تصنیف حضرت..... نظامی..... دستخط خام نویس
پر تقصیر پیر مہدی شاہ ولد پیر نور محمد ساکن موضع و تلی پیران
والی در موضع دعولہ علاقہ گاہون .

هر که خواند دعا طمع دارم زانکہ من بندہ کنہ دارم
نوشتہ بماند سیه بر سفید نویسندہ را نیست فردا امید
آلہی عاصم آمد یغفراللہ توی فریاد رس الحمد للہ

- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک : حکیم نظامی گنجوی ۷۹/۸۹۰) .

۷- آغاز : «یا فتاح ، بسم الله الرحمن الرحيم ،

خدایا جهان پادشاهی تراست ز ما خدمت آید خدای تراست
پناه بلندی و پستی تویی همه نیستند آنچه هستی تویی

۸- انجام :

«مرا باد توفیق گفت از خدای
ترا باد تابنده فرهنگ و رای

از آن بیشتر کآوری در ضمیر
ولایت ستان باش و آفاق گیر

جهان پیش خورد جوانیت باد
فزون از همه زندگانیت باد

بیا ساقی از خم دهقان پیر
به من ده یکی ساغری دل پذیر

از آن می که دل را از و هوش باد
مرا شربت و شاه را نوش باد» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ حجم و ضخامت و حواشی کاملترین نسخه

اسکندرنامه (شرفنامه یا اقبالنامه) نظامی گنجوی است ، اما
سهوالقلم کاتب فراوان دارد .

گویا کاتب دو تا سه بار آن را مرور کرده است . و هر بار اشتباهات
و سهوالقلم‌های خود را برطرف نموده است . در اثر ساییدگی و
وصالی مقداری اندک از اشعار آن ناخوانا و یا نا پیدا شده است .
روی جلد این نسخه نوشته شده است : «اسکندر نامه بری» .
(رک : اسکندر نامه نظامی ۷۹/۸۹۰) .

اشعة اللمعات ترجمة مشکوة

۲۹۰
۹۱

[دين ، فقه ، از كتاب الجنائز تا كتاب المناسك ، فارسي ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹ × ۵ / ۱۹ × ۵ / ۴ س م . — درونی : ۱۷ یا ۲۳ یا ۲۷ یا ۳۰ یا ۳۲ س ۲۰ یا ۲۳ یا ۲۴ × ۱۳ یا ۱۵ س م .

۲- اوراق : ۲۶۵ ورق . ۵۲۹ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، وصلی شده ، جلد مقوایی ملون و نو با عطف و گوشه پارچه پی .

۴- خط : تحریر و ثلث و نستعلیق و شکسته متوسط ، خوانا ، پخته ، بالای جملات و کلمات عربی خط سیاه افقی کشیده شده . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «سید محمد شاه ولد امیر شاه» ، و تاریخ کتابت «۱۹۱۷ بکرسی» است که مطابق با «۱۲۸۰ ه ق» می باشد : «نوشته شد این جلد از دست خط حقیر سید محمد شاه ولد امیر شاه سکنه موضع مرید برای خود ، کسی که دعوی کند کاذب باشد . وقت پیشین نوشته شد در مسجد موضع لکه تپیل روز منگل سنه ۱۹۱۷» : نشانه مهر کاتب در پنج قسمت ص ۵۲۹ وجود دارد .

۶- مؤلف : یا (شارح) «شیخ عبدالحق بن سیف الدهلوی البخاری» معروف «شیخ عبدالحق محدث دهلوی (۹۵۸ - ۱۰۵۲ ه ق) است . تاریخ تألیف تقریباً میان سالهای ۱۰۱۹ - ۱۰۲۵ ه ق می باشد . نام تألیف «اشعة اللمعات» ترجمه و شرح فارسی مشکوة است . شرح عربی آن «لمعات» نام دارد (رک : تذکرة علمای هند ، ص ۱۰۹ - ۱۱۰ چاپ منشی نوالکشور . لکهنؤ) .

۷- آغاز : ناقص است و از « کتاب الجنائز » اینگونه شروع می شود : « کتاب الجنائز ، جمع جنازه به فتح و کسر تحت که مرده را بروی بردارند و آنچه مرده بروی نباشد آن را نعش و سریر خوانند کذا فی الصراح و در نهایت گفته جنازه به فتح و کسر میت برسریر » .

۸- انجام : ناقص است و در آخر « کتاب المناسک » اینگونه پایان می یابد : « و قل عمرة فی حجة و بگو عمره را در حج یعنی حساب کن این نماز را و برابر کن با عمره که در حج باشد و قول استعمال کرده می شود در جمیع افعال و فی روایت و قل عمرة و حجة مقصود بیان فضیلت نماز است در این بقعه شریفه که حکم عمره و حج دارد رواه البخاری . تمام شد کتاب المناسک که نصف کتاب و یک جلد است و کتاب البیوع در جلد ثانی است . نوشته شد این جلد از دست حقیر

هر که خواند طمع دعا دارم
ز آنکه من بنده گنہ کارم»
(رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : اصل اشعة اللمعات در چهار جلد قطور است . موضوع آن فقه و اخبار و روایات و احادیث اسلام است . فارسی آن بسیار عالی است . مؤلف ، تألیفات ارزنده دیگر به فارسی و عربی دارد و در علم حدیث یکتا و بی همتا است . او علم حدیث را در سر تا سر هند و پاکستان رواج داده است . او را درجه عالی در نزد علمای اهل سنت و جماعت است . باید بگویم که او زبان فارسی را نیز مانند علم حدیث رونق داده چنان که خود فرماید : «بعضی از اجله اصحاب صفوت و ارباب محبت فرسودند که اگر شرح آن (مشکوٰة المصابیح) به زبان فارسی واقع شود هر آینه نفع آن اعم و اشمع باشد» .

33491

اصول الهندسة و الحساب اقليدس الصورى $\frac{510}{75}$

[رياضى و هندسه ، عربى ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونى : $19 \times 12/5$ س م . — درونى : ۱۹ س 12×9 س م .
- ۲- اوراق : ۳ ورق . ۶۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، جلو مقوای نو و ملون .
- ۴- خط : تحریر متوسط ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہا ہا شنکرف ، اشکال ہندسی سیاہ و سرخ و بسیار منظم . قرن ۱۱ و ۱۲ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف در این نسخہ نیامدہ است اما از مقایسہ آن با تألیفات خواجہ نصیرالدین طوسی می توان آن را از او دانست : «و بعد فلما فرغت من تحریر المجسطی آن أحرر کتاب اصول الهندسة و الحساب المنسوب الى اقليدس الصورى بايجاز غير مخل» . بنابر این نام تألیف «اصول الهندسة و الحساب اقليدس الصورى» تحریر خواجہ نصیرالدین (۵۹۷ - ۶۷۲ ھ ق) می باشد .
- ۷- آغاز : «لا اله الا الله الكريم الرحيم بسم الله الرحمن الرحيم ، و ما توفيقى الا بالله عليه توكلت و اليه انيب الحمد لله الذى منه الابتداء و اليه الانتهاء و عنده حقايق الانبياء و بيده ملكوت الاشياء و حلوته على محمد و آله الا صفياء و بعد فلما فرغت من تحریر المجسطى

أن أحرر كتاب اصول الهندسة و الحساب المنسوب الى اقليدس
الصوري بايجاز غير مغل.

۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت ختم می شود : « و اذ اردنا مع ذلك ان
یکون مربعی الضلعین منطبقاً علی الآخر نعمل مثل ما عملنا
فی الشكل المتقدم الا أنا نجعل ح ک مثل ح ه و نخرج ک ل ه ل
مواز من ل ح ر ح ک الی ان یلقیا علی ل و ک ل یلاق ک ه
علی » .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه هندسه است . چنین به نظر می رسد که دو سوم
از اصل نسخه مفقود شده است . متأسفانه صحاف هم مقداری
از لبه های آن را بریده . باوجود این نسخه بی است خوب و دارای
اشکال هندسی زیبا . اصل نسخه ۱۵ مقاله و ۶۸ شکل داشته .
ملاحظاتی هم بر آن افزوده گشته . از ترجمه اقلیدس ثابت بن قرة حرانی
و حجاج استفاده شده . کاتب اشکال ترجمه ثابت را سرخ و اشکال
ترجمه حجاج را سیاه رسم کرده است . چاپهای مختلف و نسخ خطی
فراوان از آن در دست است . یادداشتی در صفحه اول و حواشی
مشروح به قلم کاتب متن دارد .

اعمال سته یا حساب شناختن اعمال

۵۱۰
۱۸۱

[ریاضی ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳/۵ \times ۱۵/۵$ س م . — درونی : ۱۲ و ۱۳ س
۱۶ و $۱۷ \times ۸/۵$ یا ۹ س م .

۲- اوراق : ۱۰ ورق . ۲۰ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ ہندی ، وصالی شدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق ، پختہ ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و نشانه ها و جدول اعداد بہ شنگرف . قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . اما در صفحہ ۲ چند امضای «بولا» یا «بولا» دیدہ سی شود .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تالیف شناختہ نشد . نام تالیف در صفحہ ۱ و ۷ «الاعمال ستہ یا حساب شناختن اعمال» آمدہ است : «مسائل الميراث من العدد و هو الاعمال الستة و هي الجمع و التفريق و التضعيف و التنصيف و الضرب و القسمة» .
- ۷- آغاز : (بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لمن له الولاية في الدنيا و الآخرة و الصلوة على خير البرية محمدن المبعوث للاحكام الشرعية و على آله و اصحابه المختارين على اسم الهاضية اما بعد فنقول انا محتاج في تصحيح مسائل الميراث الى مباحث العدد كالضرب و القسمة و غيرها و قد اختلف عباراتهم في تعريف العدد» .
- ۸- انجام : «فاشارالمصنف الى دفعه بقوله او يكون حسنا بحسن في شرطه الخ و هذا اولي مماصورة اشار بعد لانه يرفع به المساحات فامعن النظر اليه والله اعلم» .
- ۹- چگونگی : موضوع اين نسخہ مباحثی است ششگانه درباره «ميراث» در مؤلف آن ها را «اعمال ستہ» خوانده و بہ «حساب شناختن اعمال» ترجمہ شان کرده است بدین شرح :
- البحث الاول في الجمع .

البحث الثانی فی التفریق .

البحث الثالث فی عمل التضعیف .

البحث الرابع فی عمل التنصیف .

البحث الخامس فی عمل الضرب .

البحث السادس فی القسمة .

اصل متن در صفحہ ۱۸ پایان می یابد و سه صفحہ یعنی تا آخر صفحہ ۲۰ بعضی مطالب شرح کرده شده است .

۵۱۰
۱۲۴

انتخاب الحساب

[ریاضی ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : --- بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۵/۵ س م . --- درونی : ۱۷ و ۱۸ س
- ۲- اوراق : ۸ ورق . ۱۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ ہندی ، جلد کاغذی نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پختہ ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «علی رستم» یا «رستم علی» بوده ، در صفحہ ۷ و ۸

اینگونه آمده است :

«تویی رستم علی چو کم دانش می نیاید ترا چو پایانش
علی رستم حقیر می گوید خاکپا شاعران همی پوید»
نام تألیف «انتخاب الحساب» است ، در صفحه ۶۶ چنین گوید :
«گر تو خواهی که نام این دانی انتخاب الحساب می خوانی»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

ابتدا حمد ایزدی گویم راه توحید را همی جویم
جملگی عالمی ازو پیداست ذره عشق او همین شیداست»

۸- انجام : در پایان چند سطر حساب سیاق آمده و سپس نوشته : «واصلنا ،
برابر افتاد ، فاصلحمد

گر تو خواهی که نام این دانی انتخاب الحساب می خوانی» .

۹- چگونگی : در این نسخه برگزیده‌ی از حساب سیاق و حساب عددی را به لباس
تقریباً ۸ بیت شعر می خوانیم . لابلای اشعار جدولها و روش حساب
کردن را می نمایاند . در صفحه یک ، قطعه‌ی هست به عربی در
بیت بیت به مطلع :

قم قم یا حبیبی کم تنا موا عجباً للمحب کم ینا موا
و به مقطع :

مالک الملک لا یناموا قم قم یا حبیبی تم یناموا

پس از این قطعه از آغاز صفحه ۳ تا پایان صفحه ۶ نمونه چند نامه
دوستانه کتابت شده است ده بیشتر جنبه تمرین خط داشته . چند
یادداشت و شعر هم در شماره های صفحات دارد .

۸۹۰
۲۵۱

انشای خادمی

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۸ \times ۱/۵$ سم . — درونی : ۱۳ س
 $۱۸/۵ \times ۱۰$ سم .

۲- اوراق : ۵۶ ورق . ۱۱۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، اندکی ساییده و وصالی شده
(پیوند کار) ، جلد مقوایی زرد گون با عطف و گوشه چرمی و
کرباسی سرخ و سفید .

۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها
و نشانه‌ها و خطوط رسم شده بالای جملات و کلمات شگرف ،
قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «میان نور مجد» ، تاریخ کتابت «۱۹۱۵ بکرسی» مطابق با
«۱۲۷۴ هـ ق» . در ص ۱۰۳ اینگونه آمده است : «تمت تمام
شد انشاء خادمی من تصنیف مولانا نظام الدین رحمت الله
تعالی علیه از دست خط فقیر حقیر پر تقصیر خاکپاء بزرگان اضعف
عباد الله فقیر میان نور مجد بحسب گفته عزیز بشن سنکه ولد پریم
سنکه جهرپری والا ستوطن پتوار بتاریخ ۱۳ ماه و یسا که سنه
هجری مبارک ۱۲۷۴ سمت ۱۹۱۵ ،

هر که خواند دعا طمع دارم ز انکه من بنده گنه گارم
نوشته بماند سیه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید

الهی پیامرز سه بنده را مصنف نویسنده خواننده را
الهی هر آنکس که این خط نوشت عفو کن گناهای عطا کن بهشت».

۶- مؤلف : «نظام الدین» ، تاریخ تألیف «۱۲۲۶ هـ ق» و نام تألیف
«انشاء خادمی» است : «لهذا بنده نظام الدین رقعہ چند بعبارت
سلیس قریب الفہم بقلم آورده «انشاء خادمی» نام نهادہ شد
تا نو آموزان را بکار آید .

الا ای بخت بیدار خرد مند
شنو تاریخ این انشاء دلکش
کہ وقت ختم بود از سال ہجری
ہزار و دو صد و ہم بیست و شش
بنام آنکہ عالم نامہ اوست
حروف سر نوشت از خامہ اوست .

۷- آغاز : «انشای خادمی ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،
بعد از ستایش آفرینندہ زمین و زمان و فرازندہ خیام آسمان و
فروزندہ شبہای ستارگان و پس از درود برگزیدہ ہر دو جہان
فرمانروای آخرین زمان پوشیدہ نماید کہ در این زمان سفاکت
نشان خواہش ہر کس بسلیقہ انشاء افزون از عمدہ علمہا است .»

۸- انجام : «برغبت خود قبول کردم و کابین مسطورہ بر ذمہ خود لرفقت و
مشروط مزبورہ مسلم داشت و کان ذلک صحیحاً شرعیاً جائزاً نافذا
علی طریق المسنون و واقعاً فی موضع فلان و ہذہ مکتوبہ فی التاریخ
السادس من شہر ربیع الثانی و عام السادس والعشیرین والالف و
مائتان من ہجر المقدس المعلی» (رک : ۵ کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، نامه نگاری و رقعات و مکتوبات گوناگون است به نثر آمیخته با نظم فارسی . تقسیمات آن بر پنج باب ترتیب یافته است : باب اول بجانب کلانتران ، باب دوم بطرف دوستان ، باب سوم بصوب برخورداران ، باب چهارم در حکام برعایا ، باب پنجم در قبالات و سکوک . هر بابی بر چند «رقعه» تقسیم شده است . رقعۀ اول بجانب حضرت پیر دستگیر است . روش نگارش آنگونه است که هر فارسی زبان آن را می فهمد اما از تعقیدات لفظی دور نیست . آیات برگزیده و مناسب و آموزنده به مقتضای حال و مقام در هر رقعۀ آورده است ، مثلاً :

سیانجی چنان کن به راه صواب که هم سیخ بر جا بود هم کباب
در صفحات اول و آخر این نسخه یادداشتهای مفید کتابت شده
است . موضوعات آنها عبارت است از : علم میاق ، اسناد خرید و
فروش زمین ، دعا ، شعر ، اسامی ماه های فرنگی ، چند مکتوب و
چند حدیث . مثلاً یک سند به زبیلان فارسی هست که : «منکه خان
ولد ارشد خان هفت کنال و نه مرله اراضی به مبلغ چهار روپیه
فروخته است» و نشان دو مهر زیر این سند دیده می شود :
«العبد گواه شد فضل طلب سنه ۱۲۷۰ ، العبد گواه شد
اغر سنه ۱۲۷۰» .

۸۹۰
۲۸۷

انشای خادمی

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۴ سم . -- درونی : ۱۳/۵ × ۹ سم .

۲- اوراق : ۵۶ ورق . ۱۱۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ براق سیالکوتی ، اندکی آب دیده ، وصالی شده (پیوند کار) ، جلد مقوایی خاکی با عطف و گوشه تیباجی سرخ گون .

۴- خط : نستعلیق خوش، روشن، خوانا، پخته، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «میان عهد زمان» ، تاریخ کتابت «۱۲۷۳ ه ق» : «تمت تمام شد انشاء خادمی از دستخط میان عهد زمان سکنه موضع مستاله بوقت پناشتگاه روز پنجشنبه تحریر یافت سنه ۱۲۷۳» .

۶- مؤلف : (رک : انشای خادمی ۲۵۱/۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ، بعد از ستایش آفریننده زمین و زمان و فرازنده خیابهای آسمان و فروزنده شمعههای ستارگان و پس از درود برگزیده هر دو جهان و فرمانروای آخرین زمان پوشیده نماند که درین زمان سفاقت نشان خواهش هر کسی بسلیقه انشاء افزون تر از همه علمها است» .

۸- انجام : «و مبلغ مذکور در قبض و تصرف خود آوردم و مشتری مذکور سبب مذکور را قابض و متصرف شد و ضمان درک و استحقاق بر خود کرده تا اگر وارث دیگر پیدا شود مبلغ باز بردانیده بهم بعد ازین هیچگونه دعوی ندارم بنا براین اینچند کلمه بطریق بیع نامه نوشتم دادم که ثانی الحال سند باشد تحریر بتاریخ فلان سنه فلان ترقیم نموده شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، روش نامه نگاری و طریق مکاتبه و نوشتن اسناد و قبایله های عرفی و شرعی را در بردارد . تقسیات آن بر

اساس «باب» و «رقعه» و موضوعات هر نامه است، و به طور کلی پنج باب دارد:

باب اول بجانب کلانتران.

باب دوم بجانب دوستان صداقت نشان.

باب سوم در خطوط بصوب خردان.

باب چهارم در پروانجات و دستک که سرداران بکارداران و رعیت مینویسند و نیز درسند اجاره و قبولیت آن.

باب پنجم در سند و قبالة شرعی.

سبک نگارش آن خوب است. از اشعار گونا گون بهره مند گشته است. الفاظ «رقعه» و «پروانه» و «تمسک» و «اقرار نامه» را در عنوانهای اسناد اداری و شرعی به کار برده است. در رویه داخلی جلد و در صفحات آغاز و انجام و لابلای سطرها و کناره‌های صفحات متن یاد داشتها و حواشی و توضیحات به فارسی و عربی دارد. از جمله غزل و قصیده‌ی است از «شاهمراد» به زبان پنجابی. آثار چند مهر در ص ۱۰۹ خوانده شد: «سید محمد» و «فقیر محمد عقیلی سنه ۱۲۷۷». نسخه چند داروی گیاهی نیز دارد.

۸۹۰
۱۵۵

انشای فیض

[ادب، فارسی، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه: — بیرونی: ۱۹/۵ × ۱۳/۵ س م. — درونی: ۱۵ س ۱۶ × ۸ س م.

- ۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، اندکی آب رسیده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : شکسته ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها سنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : ناقص است و نامرتب و نقل آن مشکل . نشان چند سهر نیز دارد که (الله تعالی) خوانده می شود .
- ۸- انجام : «الحال به عنایت الہی صحبت کلی حاصل است و بودن وطن و صحبت اهل وطن از زندان پیش دانسته عزیمت سفری دارد به هر طرف که آب خور اقتضا نماید عین صواب است آنکه از باد پیمایی و ژاژخایی نیازمند قلمی شده بود . صاحب حقیقت سن و شعر من معلوم آیا چکنم که این نشانی است که از ساغر فیضان حاصل گردیده» .
- ۹- چگونگی : ۲ صفحه (۱۰ ورق) از آغاز این نسخه کوششی از وقایع تاریخی سال ۱۰۶۸ هـ ق را نشان می دهد که از دربار جهانگیر بادشاه و داراشکوه و امرای آنان سخن می گوید . از صفحه ۲ تا ۷۲ مکذوبات یا رقعاتی است منشیانه که همواره تحت عنوان «رقعه» و «رقعه دیگر» نوشته شده‌اند . سبک ندرش این رقعه‌ها به قرن ۱۲ و ۱۳ هجری می مانند . همراه بعضی از رقعات ، اشعار فارسی آمده و لفظ «فیض» مکرر است . گویا «انشای فیض» یا «انشای فیض‌سان» باشد . (رک : انشای فیض ۱۵۶/۸۹۰) .

۸۹۰
۱۵۶

انشای فیض

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۳/۵ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۴ × ۸/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۱ ورق . ۴۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق و شکسته ، خوانا ، پخته ، عبارتها و نشانه‌ها سرخ . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته چون از آخر «ناقص» است .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما از تکرار «فیض» در این نسخه شاید «رقعات فیض» یا «انشای فیض» باشد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر و تمم بالخیر در هنگامی که عنوان صحیفه صبح را خط خورشید آرایش سی داد و مکتوب پیچیده غنچه را نسیم سحری سی گشاد و مفاوضه فیض پیرای افاضت پناه معنی دستگه مورد فیوضات آلهی و مظهر فیض نامتناهی دقیقه منج سواد و بیاض فیض یاب مبدأ فیاض مصرع :

آنکه چون نام خود همه فیض است

رسید و فیض بخش طبیعت گردید» .

۸- انجام : ناقص است و اینگونه پایان می یابد «آسمی آن اختر تابنده خجسته و هایون باد و ظهور آن گوهر ارزنده باعث نشاط روز افزون هایون طالع که دلیل سعادتش از فیروزمندی بخت مبرهن است و فرخنده بختی که تاریخ والایش» .

۹- چگونگی : این نسخه نوعی انشای منشیانه ادبی و تاریخی است که شاید از روزگار اورنگ زیب و جهانگیر پادشاه باشد ، از تکرار لفظ فیض در آن می توان آن را «انشای فیض» یا «رقعات فیض» گفت . سهری در صفحه ۲ دارد که «الله تعالی» خوانده می شود ، اشعار فراوان در هر رقعہ یا مکتوب آمده . (رک : انشای فیض ۱۵۵ . ۸۹۰) . یک نسخه به نام «انشای فیض بخش» در فهرست مخطوطات شیرانی تألیف دکتر بشیر حسین آمده است که مجموعه مکتیب و احکام عالمگیری و امراء و شاهزادگان است و گرد آورنده را «شیر علی» معروف به «شیر حمله» نوشته اند (ج ۲ ، ص ۳۴۴) .

۸۹۰
۳۹

انشای مرغوب القلوب

[ادب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۵/۵ × ۵۰ س.م . درونی : ۱۴ × ۱۱ س.م .
۲۲ یا ۲۳ × ۱۱ س.م .

۲- اوراق : ۲۲ ورق . ۴۴ صفحه .

۳- کاغذ : زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، جلد کاغذی .

۴- خط : شکسته و تحریر ، خوانا ، پخته . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «ابراهیم» نام داشته است و تاریخ کتابت ندارد ، در صفحه ۳ اینگونه آورده است : «تمت تمام شد این کتاب مسمی مرغوب القلوب من ید احقر العباد عاجز ابراهیم ساکن موضع دهری شاهان تہانہ سنگ جانی تحصیل راولپندی» .

۶- مؤلف : صریح و واضح نام خود را ذکر نکرده است ، اما تاریخ و نام تألیف در صفحه ۳ ، «۱۲۵۲ ه ق» و «انشای مرغوب القلوب» آمده است : «به پاس خاطر برخورداران نورالابصاران برادر زادگان سعادتہ اسوال غلام رسول و مجد عالم طال الله عمرها و یکشف صدرها مرکب و مترتب نمود کہ مسمی بہ انشای مرغوب القلوب و ملقب بہ تتبع ماضی گردید فی التاریخ بیست دویم شهر ذی القعدة سنہ یک ہزار دو صد و پنجاه و دو من ہجرت حضرت سید البشر صلی الله علیہ وسلم بود کہ این رسالہ بہ تصنیف و تألیف آمد» .

۷- آغاز : «رب یسر و لا تعسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، برادران حسن کرداران میان مجد حسن و مجد حسین کہ بلغمہم الله تعالی آیاہم فی بیتمہم سالمًا و غانمًا کہ روی فرحت از هیچ سوی نمود و عرصہ غم و الم می پیمود» .

۸- انجام : «..... آنکہ خسراچب صاحبہ التفات آیین را بعد از آرزوی دیدار، آنکہ کوستہ مستورہ محبوبہ را بعد دعوات و اقیات ، آنکہ خواہرہ محبت آمود راہ رب العالمین پیمود و او در حفظ رب الودود از برادر بعد از دعوات و تعظیم آنکہ . تمت تمام شد ، این کتاب

مسمی مرغوب القلوب اگر کسی دعوی کند به موجب شرع شریف مردود خواهد شد» .

۹- چگونگی : نسخه یی است که فارسی ابتدای برصغیر هند و پاکستان را نشان می دهد و طرز نامه نگاری و تعارفات و عنوان نامه ها و «سرنامجات» را در بردارد . در صفحه یکم آن شرحی درباره «ال» عربی دارد و نیز در همین صفحه و صفحه ۳ و ۴ و ۴ و صفحات دیگر یادداشتهای درباره حروف و کلمات فارسی به دست داده است .

انشای مطلوب

۸۹۰
۱۱۸

[ادب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۵ ۱۵ س.م . — درونی : ۱۹ س. ۲۰ × ۱۱ س.م .
- ۲- اوراق : ۱۰ ورق . ۲۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ ششمیری ، اندکی آب رسیده ، جلد کاغذی تازه .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط (متن) و حواشی و میان سطرها خفی ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف روشن . قرن ۱۳ ه. ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، اما در زیر بعضی از نمونه های انشایی . تاریخ ۱۲۳۲ تا ۱۲۵۰ ه. ق دیده می شود .
- ۶- مؤلف : «شیخ مبارک هاشمی» و نام تألیف «انشای مطلوب» است . در صفحه اول اینگونه آمده : «فقیر حقیر شیخ مبارک هاشمی . . .»

... این در یکتای ارجمندی را انشای مطلوب نام نهاد». تاریخ تألیف شاید «۱۲۵۰ هـ ق» باشد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، موسوم انشای مطلوب ، بعد از ادای شکر آفریدگار و پس از ابلاغ درود سراج الانوار معروض به مخلصان خیراندیش و خیراندیشان وفاکیش آنکه چون فقیر حقیر شیخ مبارک هاشمی در فن انشاء و افرجست و جو کرد اما از تراکیب به منشیان سلف‌الدوران و ابداع ار باب تحریران وقت زمان وفور اختلاف دید بنا براین به تقصیر فطانت و کوتاهی دریافت خود این در یکتای ارجمندی را از بحر طبیعت غواصی نموده به عالم تحریر صورت کشیده انشای مطلوب نام نهاد» .

۸- انجام : «به اقرار آنکه هر گاه که مبلغ مذکور برسانم فک رهن کرده بگیریم و تا که فک رهن نمایم منافع آن باغ مرهونه مثل اثار و غیره اجناس به رضا و رغبت خود اجازت دادیم که شیخ موصوف به تصرف خود بی تکلف در آرند حلال و مباح خواهد شد فقط بنابر آن این چند کلمه به طریق رهن نامه نوشته داده شد که عندالحاجت به کار آید ، تحریر فی التاریخ ماه فلان سنه فلان تمت تمام شد انشای مطلوب .

گر خطایی رفت از دستم به خط چون قلم از طعنه هاسی زخم قط ورسقیم بود صحیح کند و ر قبیح بود ملیح کند» .

۹- چگونگی : این نسخه هر نوع انشایی را در بردارد : نامه به پدر و مادر ، نامه به دوستان ، رقعات عاشقانه و مشتاقانه ، شکایت نامه‌ها و درخواست نامه‌ها ، نامه‌ها و عرایض به شاه و حاکم و امیر ، پروانه‌ها و اسناد ، محضر نامه‌ها و قباله‌ها ، ضمانت نامه‌ها و

امانت نامه‌ها ، وکالت نامه‌ها و وصیت نامه‌ها و رهن نامه‌ها را در بردارد ، حتی در این انشاء از اشعار خوب کمک گرفته شده .
حواشی و معانی لغات و یادداشتهای کوچک و بزرگ و اشعار خارج از متن دارد و نسخه‌پی است مغتم و مطلوب به نام «انشای مطلوب» .

انشای هرکرن

۸۹۰
۵۵

[ادب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۳ و ۱۴ س
۱۷ و ۱۸ و ۱۹ × ۱۰ و ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۴ ورق . ۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ روشن هندی . جلد مقوایی نووملون .
- ۴- خط : شکسته ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف روشن . بالای کلمات مهم خط سرخ رسم کرده شده و صفحه اول جدولی ساده دارد . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف «هرکرن ولد متهراداس کنبوه ملتانی» بوده است : «بنده شکسته دلخسته عاصی فقیر حقیر هیچمدان اضعف عباد الله هرکرن ولد متهراداس کنبوه ملتانی روزی به صحبت یاران نشسته بودم . . . » . تاریخ تألیف میان سالهای «۱۰۳۴ تا ۱۰۴۰ ه ق»

بوده . نام تألیف «هرکرن» یا «انشای هرکرن» . او در زمان «نواب اعتبار خان» منشی بوده و هردو در عهد جهانگیر پادشاه سی زیسته‌اند (رک : فهرست مخطوطات شیرانی ، تألیف دکتر بشیر حسین ، ج ۲ ، ص ۳۴۸) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم بعد از حمد و ثنای مر حضرت ایزد متعال ذوالجلال والافضلال آنکه بنده شکسته روزی در بلده دارالخلافت به صحبت یاران نشسته بودم بعضی یاران گفتند که تو مدتی در خدمت نواب غفران پناه حاتم زمان نوشیروان عصر اعتبار خان منشی بودی و عمری در فن انشاء صرف کرده ای چیزی بطریق یادگاری بنویس که مردم بخواندن آن بهره حاصل نمایند» .

۸- انجام : «هرکس که از این معنی اطلاع داشته باشد از برای عند الله کوهی بنویسند و یا به نوشتن اجازت فرمایند که عند الله مأجور و عندالناس مشکور خواهد بود تصدیق حاضری مجد حسین جمعدار من ابتدای غره محرم الحرام سنه غلا به عنایت آخر شهر صفر همراه بنده درگاه در خدمت پادشاه حاضر ند دیوانیان عظام ماهیان آن جماعت را موافق بر بست سنکار شریفه تنخواه نمایند اما تمام شد کار من نظام شد .

هر که خواند دعا طمع دارم ز آنکه من بنده گنه کارم»

۹- چگونگی : زبان فارسی در این نسخه روان و ساده اما مخصوص شبه قاره است . اصطلاحات خوب دیوانی و تعارفات والقباب و کنیه‌های زمان مؤلف را در بردارد . بعضی از نامه ها و مراسلات جنبه تاریخی دارد .

بر هفت باب تقسیم شده است :

- باب اول سلاطین بسلاطین . باب دوم در اصدار و فرامین .
- باب سیم در شرح پروانجات . باب چهارم در نوشتن عرایض .
- باب پنجم در مکتوبات که ابنای روزگار بایکدیگر نویسند .
- باب ششم در خط و قبایل شرعی .
- باب هفتم در نوشتن دستک سرمایه .

۸۹۰
۲۲۶

انشای هرکرن

[ادب ، فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۱/۵ × ۱/۷ س. م — درونی : ۱۱ و ۱۲ س ۸ × ۱۵ س. م .
- ۲- اوراق : ۴۷ ورق . ۹۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ هندی (دهلی) ، جلد مقوایی و یارچہ پی کهنہ کبود رنگ و سفید .
- ۴- خط : شکسته ، پخته ، سخت خوانا ، اوایل قرن ۱۴ .
- ۵- کاتب : «علی محمد» ، تاریخ کتابت ندارد : «تم تمام شد هرکرن فقیر علی محمد ولد» . چنان به نظر رسید که این جمله الحاقی باشد زیرا انجام ناقص است .

۶- مؤلف : «هر کون ولد متهراداس کنبوئی ملتانی». (رک انشای هر کون ۸۹۰/۵۵ و ۷-آغاز.)

۷- آغاز : «هو، رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر والظفر، بسم الله الرحمن الرحیم، بعد از ثنای مر حضرت قادر ذوالجلال والافضال که عالم را از کتم عدم و اختفای بظهور آورده بر منصفه حیات جلوه داده پس از تبلیغ درود نامحدود بحضرت خلاصه کونین مجد مصطفی صلعم و علی آله العظام و اصحابه الکرام و اتباعه آنکه بنده شکسته و دلخسته عاصی فقیر الحقیر هیچمدان اضعف من عباد الله الحمد هر کون ولد متهراداس کنبوئی ملتانی در دارالخلافت بلده متهرا بصحبت یاران پسندیده و دوستان سنجیده نشسته بودیم که بعضی از دوستان گفتند که تو مدتی در خدمت نواب مستطاب غفران پناه حاتم زمان نوشیروان عصر نواب اعتبار خان منشی بوده ای» .

۸- انجام : ناقص و در حدود ۴ ورق (۸ صفحه) افتادگی دارد و به این عبارت خاتمه می یابد : «باعث تحریر آنکه من که احمد ولد محمود ام مبلغ یکصد روپیه شاه جهانی رایج الوقت که نصف آن پنجاه روپیه می شود از مال خواجه بختاور بوعده دو ماه بطریق قرض حسنه گرفتم و در قبض و تصرف خود آوردم شرط آنکه بعد از گذشتن سیماد مذکور هر گاه که مؤسی الیه طلب نماید بلا عذر و حيله اجرای سازم و حيله در پیش نیاریم این چند کلمه بر سبیل حجت دادم که ثانی الحال سند باشد . مقصود از این نوشته آنکه منکه . . . » .

۹- چگونگی : این نسخه نمونه خط شکسته نویسی است در سر زمین پاک ، موضوع آن انشاهای دینی و ادبی و تاریخی و اداری و محاسباتی

است که شامل هفت باب است (رک : انشای هرکرن ۵۵/۸۹۰).
فارسی آن روان و ساده است و نگارش آن در نوع خود ارزنده
و خواندنی است و نمونه . در صفحات آغاز و انجام و رویه‌های
داخلی جلد یادداشت‌هایی دربارهٔ زبان فارسی و لغت و دعا کتابت
شده است .

۸۹۰
۲۲۷

انشای هرکرن

[ادب ، فارسی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۳ × ۱ س م . — درونی : ۱۱ و ۱۳ س
۱۴ و ۱۵ و ۱۶ × ۸ و ۹ س م .

۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره و روشن رنگ هندی (دهلی) ، آب دیده ، سایید
شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه کرباسی .

۴- خط : نستعلیق و شکسته . ناپخته ، خوانا ، بعضی عنوانها و نشانه‌ها
شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد (رک : ۹- چگونگی) . در
آخر اینگونه آمده است : «تمام شد انشاء فقط در لرن برای
سیان قنصل (فضل) نوشته شد .

نوشته بماند سیاه بر سفید

نویسنده را نیست فردا امید

قاریا بر من مکن چندین عتاب
 کر خطائی رفته باشد در کتاب»

۶- مؤلف : (رک : انشای هر کون ۵۵/۸۹۰).

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ، بعد از حمد و ثنای سر حضرت ایزد متعال قادر ذوالجلال آنکه بنده شکسته دلخسته عاصی هیچمدان اضعف عباد الله هر کون ولد متهمرا داس کنههو ملتانی روزی در دارالخلافت متهمرا بصحبت یاران نشسته بودم بعضی دوستان گفتند که تو مدتی در خدمت نواب غفران پناه حاتم زمان نوشیروان عصر خواجه اعتبار خان منشی بوده» .

۸- انجام : «عرض داشت بنده هاشم به جناب بارگاه عرش اشتباه میر سازد بشرف مطالعه نواب مستطاب فلک جناب اشرف اقدس معزز باد بشرف بمطالعه نواب اقبال آثاری محبان ملاذی خواهد یافت بدیوان مطالعه گرامی ملاذی ملازمان رفعت و وزارت پناه می رسانند ، تمام شد» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : در این نسخه سهواً القلم و حذف و تحریف کمتر است در آغاز آن ۲ صفحه درباره «مولود» حضرت محمد (ص) به شعر فارسی سروده و کتابت شده است که مجموعاً ۱۳ بیت است به مطلع :

یا رسول عربی شاه سوار مدنی
 بلبل مکی طاهها سمپیل یمنی

و مقطع :

رخ بر آن روضه نبی و خاک درش شو جامی
 ز آنکه تو بلبل هر باغ و گل آن چمنی

در آخر این آیات کاتب نام خود را اینگونه آورده است :
 «تمام شد مولود پاس خاطر میان فضل الدین سکنه میریرا
 خورد دستخط فقیر حقیر پرتقصیر کرم علی کرم علی وقت دیگر
 تمام یافت ، هر کسی دعوی کند باطل کاذب باشد» . چنان به نظر
 رسید که کاتب اصل نسخه نیز همین «کرم علی» باشد . (رک :
 انشای هرکرن ۵۵/۸۹۰) .

۲۹۰
 ۱۶

انیس الواعظین

[دین ، حکایات و روایات ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹/۵ × ۱۸ × ۷ سم . — درونی : ۱۹ س ۲۲ × ۱۱
 س م .

۲- اوراق : ۳۰۵ ورق . ۶۱۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، وصالی شده ،
 جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق (متن) و تحریر (حواشی) ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها
 و سرفصلها و نشانهها و بعضی از الفاظ و جملات و خطوط رسم شده
 بالای کلمات شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «محمد بخش لاهوری» ، تاریخ کتابت «۱۲۷۳ ه ق» : تمام شد نسخه
 متبرکه انیس الواعظین که شروع اول از تاریخ چهارم ماه صفر
 یوم شنبه سنه ۱۲۷۳ هجری تا باتمام هفدهم ماه ربیع الاول سنه اله
 (کذا) الی یوم کلهم و فی ۴۳ یوم تمام شد کاتب الحروف

فقیر حقیر پر تقصیر مجد بخش لاهوری بدروازه موجی (کفشگر)
بوقت پیشین عین ظہر تمام یافت . بیت :

آہمی ہر آنکس کہ این خط نوشت
عفو کن گناہش عطا کن بہشت

این رباعی از تصنیف خود نمود . رباعی :

اگر خواهی نوشتن زود تر
قلم را قط زن بکج نوک ز سر
ہم سیاہی تر بود آلودہ قلم
نہ بدست قلم و رو بفر

بحرمة النون و الصاد لا اله مجد رسول الله از اول تا آخر آہمی
نصیب باد تمام کرده شد .

۶- مؤلف : و تاریخ تالیف معلوم نشد ، نام تالیف «انیس الواعظین» : «اما بعد
فانی جمعت هذه المجموعة کلمات الوعظ و النصيحة من
کتب التفاسیر و الاحادیث و سمیتہ انیس الواعظین» .

۷- آغاز : «رب يسر و لاتعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ،
الحمد لله الحنان المنان ذی الفضل و الاحسان و الکرم و الامتنان ،
سبین البیان ، ملهم الجنان ، خالق الجنان و الجنان ، رازق اهل
الخیر و الطغیان ، جاعل الزمان و المكان باسط الارض بلا ارکان
فاطر السماء» .

۸- انجام : «اطاعت شرط کرد نہ مجرد شح قوله فاولئك هم المفلحون پس
اوشانند از رستگاران فلاح را بہ پرهیزیدن از بخل و ربست (کذا)

نفعنا الله و اياکم انه جواد کریم غفور بر رؤف الرحيم والله اعلم بالصواب» . (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در وعظ و بیان حدیث نبوی و تفسیر آیات قرآن کریم و پند و اندرز و راهنمای دینداران و دلیل طریق مسلمانان است که آمیخته بی از جملات فارسی و عبارات عربی و شواهد تاریخی و دینی . تقسیمات آن بر اساس «مجلس» و جمعاً «چهل مجلس» دارد : «المجلس الاول فی فضیلة التسمية» و «المجلس الرابعین فی مذمة البخيل» . در هر مجلس زیر احادیث و آیات قرآن و بعد از لفظ «قوله» به زبان فارسی بحث و توضیح می کند . یادداشتها و توضیحات فراوان از متون مختلف دینی و اشعار خوب در لابلای سطرها و درکناره صفحات دارد . مآخذ و مراجع را به دست داده است . فارسی آن روان و جملات استوار است .

۲۹۰
۴۷

اوراد شیخ الشیوخ

[دین ، فرایض ، فارسی و عربی . منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۲۴ × ۱۶ × ۳ س . م . درونی : ۱۲ × ۱۳ .

۱۴ ، ۱۷ ، ۱۹ ، ۲۵ س . ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۱۰ س .

۲- اوراق : ۱۲۴ ورق . ۲۴۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی . آب دیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی تازه ملون .

۴- خط : تحریر، ثلث، نستعلیق متوسط، ناپخته، خوانا، بعضی عنوانها و سرفصلها شنگرف کم رنگ، کلمات عربی معرب (مشکول)، جدول اعداد (دعایی).

۵- کاتب : «فضل دین ولد میان مهر محمد» نام داشته، تاریخ کتابت «۱۲۸۳ هـ ق» بوده. در صفحه ۲۴۸ آمده است: «به دست خط فقیر حقیر فضل دین ولد میان مهر محمد ساکن پرکنه دهن در شهر دمیهد وال در تاریخ ۵ ماه محرم سنه ۱۲۸۳ تمام شد».

۶- مؤلف : نام مؤلف «شیخ الشیوخ» بوده نام تألیف «اوراد شیخ الشیوخ»، تاریخ تألیف صریح و واضح نیامده است. در صفحه ۲۴۸ آورده: «تمام شد نسخه متبرکه المسمی اوراد شیخ الشیوخ وقت نیم روز در روز یکشنبه در ماه محرم».

۷- آغاز : در صفحات اول این نسخه اوراد و طلسماتی دارد که گویا بعداً نوشته و اضافه کرده اند، و نیمه تمام مانده است و اینگونه آغاز می شود: «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر، بسم الله الرحمن الرحیم، نقل مفتاح الجنان آورده که فضیلت قرآن از تفسیر منیر در خبر است هر که قرآن را به پیش روی خود گرداند به قیامت او می رود و او را به سوی بهشت راه نمونی کند» و اصل کتاب از صفحه ۱۳ شروع می شود بدین ترتیب: «بسم الله الرحمن الرحیم، الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین، قال الشیخ بدانکه طریقه شیوخ سلف رضوان الله علیهم اجمعین استقامت است بر متابعت مهتر عالم صلی الله علیه وسلم اول در متابعت بعد از تصحیح توبه استقامت است بر اعمال او».

۸- انجام : برکت این دعا خدای صحت دهد و این در دعوت سلطان محمود بخط امام ابوبکر ناصحی نوشته شده است زہار شک نیارد انشاء اللہ صحت شود دعای بزرگوار این است : بسم اللہ الرحمن الرحیم رب السموات و الارض و آلہ اجمعین تمت تمام شد نسخہ متبرکہ المسمی بہ اوراد شیخ الشیوخ ہر کہ خواند دعا طمع دارم ز آنکہ من بندہ گناہ کارم در تاریخ ۵ ماہ محرم سنہ ۱۲۸۳ تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخہ تقریباً نیمی فارسی و نیمی عربی است چون جنبہ دینی و ہمگانی دارد فارسی آن روان و سادہ و گاہی عامیانہ است مخصوصاً در برصغیر ہند و پاکستان . احادیث آن ہمہ بر طریق فرقہ اہل سنت و جماعت است . اسما الحسنی و اسما اعظم را در بردارد .

۱۶۰
۱۹۹

ایسا غوجی

[منطق . عربی . منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۷ × ۱۱/۵ سم . — درونی : ۹ س ۱۱ × ۶ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲ ورق . ۲۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد سفید رنگ ہندی ، گرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و خفی (حواشی) ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و نشانه ها شنکرف روشن ، قرن ۱۱ ه ق .

- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «اثيرالدين الابهري» از علمای قرن هفتم هجری ، نام تألیف «ایسا غوجی» تاریخ تألیف ندارد : «قال الشيخ الامام اثيرالدين الابهري فهذه الرسالة في المنطق اوردنا فيها الخیر و الجود و سمیناه بایسا غوجی» .
- ۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، قال الشيخ الامام العلامة افضل المتأخرين قدوة الحكماء الراسخين اثيرالدين الابهري طيب الله ثراه و جعل الجنة مشواه نحمد الله على توفيقه و نسأله هدايته طريقه و نصلى على محمد و عترته اجمعين اما بعد فهذه رسالة في المنطق» .
- ۸- انجام : «و الشعر قياس مؤلف من مقدمات تبسط منها النفس او تنقبض و المغالطة و هو قياس مؤلف من مقدمات كاذبة شبيهة بالحق او بالمشهورات او قياس مؤلف من مقدمات و عمية كاذبة والعمدة هي البرهان لا غير تم تمام شد» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه در علم «منطق» است . تقسیمات آن بر اساس هر موضوعی است معین ، مانند : «قول» و «مقول» ، «قیاس» ، «عکس قضیه شرطیه» و «ناقض» . یادداشت‌های عربی و فارسی دارد . در صفحه اول آمده است : «الجزء الاول من ایسا غوجی ، در ملک فقیر سعدالدین لاهوری» . نشانه مهر «عمل پیر بخش ۱۲۰۰» در چند جا هست . در ص ۲۴ شرحی دربارهٔ او دار کردن فرزندان به نماز کتابت شده است .

۶۱۰
۱۲۲

بحرالجمواهر

[طب ، فارسی و عربی ، منشور]

۱- اندازہ : — پیرونی : ۲۸ × ۲۰ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۷
و ۱۸ و ۱۹ س ۱۹ × ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۲۳۳ ورق . ۴۶۶ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک براق سفید رنگ دہلی (ہندی) ، اندکی کرم خوردہ ، وصالی
شدہ ، ساییدہ شدہ ، بدون جلد .

۴- خط : تحریر و نستعلیق متوسط ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و نشانه ها شنکرف
روشن . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «محمد بن یوسف الطیب المہروی» ملازم دربار بابر سر سلسلہ مغول
ہند (۹۳۲ - ۹۳۷ ه ق) و منشی دربار پسرش ہایون (جاوس
۹۳۷ وفات ۹۶۳ ه ق) : (رک : فہرست مخطوطات شیرانی ،
تألیف دکتر بشیر حسین ، ج ۲ ، ص ۳۸۸) . نام تألیف
«بحرالجمواهر» . در صفحہ یک و ۲ و ۳ آمدہ : «فیقول العبد
الفقر محمد بن یوسف الطیب المہروی لماکان علم الطب اسد
العلوم مما یحتاج الیہ الطالبون بنیت فیہا بعضہا باللغۃ العربیۃ
العینیۃ و لبعضہا بالفارسیۃ الجددۃ العینیۃ سہیلا للطلاب و طلبا
للشواب مبتدیا مما اولد المہزۃ الی آخر الیاء مع ملاحظۃ ثانی
حروفہا المہجاء ثم ورد الامر المطاع السعادتہ الدنیاء

والدین مجد المشتهر بامیر بیک وزیر علی ترتیب الهجاء
تسبیلاً . . . و سمیتها البحر الجواهر» .

۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، حمد العلام اعطی
ذوی الافهام تحقیق دقایق اللغات العربیة و شکر الوهاب اهدی علی
اولی تدقیق حقایق نکات الادویة سبحانه من یبدع ابداع نوع
الانسان و کرمه بالمیامن و المواهب» .

۸- انجام : «جمعی تجار گفتند که ما در بحر بودیم چون به آن موضع رسیدیم
هر چه از ما فراموش بوده در ایام گذشته همه به خاطر آمد و از
این سبب است که اکثر حکمای منسوب اند به آن موضع و در
زمین هیچ مثل ایشان نشده است . قد تمت هذه النسخة المسماة
ببحرالجواهر اللهم اغفر لکاتبه و لقاریه و لفاعل الكتابة و لحافظه» .

۹- چگونگی : نسخہ‌ی است ارزنده و خوب در طب بر بنیاد کتب طب قدیم
و به ترتیب حروف تهجی (الف - ی) به فارسی و عربی در این
کتاب نخست معنی لغوی و اصطلاح طبی را می یابیم و سپس مفاهیم
طبی و پزشکی آنها را در می یابیم . در مقدمه مؤلف ، افسوس و
دریغ او را در زمان خودش نسبت به سرزمین خراسان می خوانیم
و از این که اوضاع بروفق مرادش نبوده بسیار اندوهناک شده
است . نسخه ها و چاپهای متعدد از این کتاب در دست است .
(رک : فهرست کتب خانه ریاست راسپور ، جلد اول ، فن طب) .

۲۹۰
۲۷۶

بحر السعادت

[دین ، احکام فقہ و فرایض ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۸ × ۳ س م . — درونی : ۱۷ س ۲ × ۱۲ س م .

۲- اوراق : ۱۴۴ ورق . ۲۸۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ ہندی ، ساییدہ شدہ ، آب دیدہ ، اندکی کرم خوردہ ، جلد مقوایی خاکی رنگ باعطف کرباسی سفید رنگ .

۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، خوانا ، روشن عنوانها و مرفصلہا و نشانہ ہا و خطوط افقی رسم شدہ بالای بعض جملات شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . در صفحہ یک این یادداشت خوانندہ می شود : «قد اعطیت ہذا الكتاب المستطاب بابا صالح عاریة و کتبت بیدی ہذا لتکون علیہ تذکرۃ ۱۷ ماہ رجب المرجب سنہ ۱۳۰۲ ق ، راقم الحروف حافظ عبدالرحمن سکند قلعہ سویہا سکہ .»

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تالیف معلوم نشد ، اما نام تالیف «بحر السعادت» نام دارد ، در صفحہ ۷ اینگونہ آمدہ است : «بنابر این داعی را باعث شد تاجر فوائدی کہ در جمیع عمر از فیوس ربانی و تأیید سبحانی اخذ کردہ ہمہ را جمع کنم تا بعد از مابندلان خدایتعالی را از آن نفعی برسد و بدعای خیر یاد کنند بہ بیست و دو فصل مرتب ساختہ و نام این کتاب را بحر السعادت نام داشتہ شد .»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از حمد و ثنای کرد گار و سپاس و ستایش صمدیت حضرت آنرید گار خلاق سموات و الارض و مافیها رزاق مخلوقات ادنی و اعلى فالق الاصباح خالق الظلمات مقدر عشی والبکرات ادراک کنه ذاتش خارج از مدرکة انسانی احاطت مراتب صفاتش بیرون از محوطه پایانی آمرزنده خطیات بزهاران در گذرنده از سیئات گنهکاران مجدد عرش ممهد فرش» .

۸- انجام : پیغامبر فرمود این زمان از غم و اندوه شفایاقتم فرمود یا ملک الموت آنچه فرموده اند بجا آرکه بعد ازین باک ندارم وفات آن حضرت روز دو شنبه وقت عصر و دفن در قبر مبارک شب چهار شنبه بوده است و درین حالت اسرارها است که بجز خدایتعالی دیگر نداند ، تمت تمام شد کتاب بحر السعادت بعون الله تعالی بروز آدینه وقت عصر ،

مجد گر نبودی کس نبودی

نبودی هر دو عالم را وجودی

۹- چگونگی : موضوع این نسخه مسائل دینی و مطالب عقیدتی و حکایات مذهبی و شرح احادیث و آوردن حکایات و شواهد دیگر را در بردارد و تقسیبات آن بر اساس «فصل» است بدین شرح :

فصل اول در بیان حدیث صحیح .

فصل دوم در بیان حدیثها و حکایتهای مناسب آن .

فصل سیوم در بیان فریضها و فضیلت آن .

فصل چهارم در بیان سنتها و فضیلت آن و روزه ایام بیض و قصه آدم علیه السلام .

- فصل پنجم در بیان دوستی دنیا و دین و فضیلت آن .
- فصل ششم در حرص و ذلت آن .
- فصل هفتم در بیان جمع کردن مال و پریشانی آن .
- فصل هشتم در بیان دوستی جاه و حشمت .
- فصل نهم در بیان ریاست .
- فصل دهم در بیان کبر کبر .
- فصل یازدهم در بیان اخلاص و تقوی .
- فصل دوازدهم در بیان تقوی و خوبی آن .
- فصل سیزدهم در بیان پرهیزکاری و حکایتهای بزرگان مناسب آن .
- فصل چهاردهم در بیان فضیلت ماه مبارک رمضان و حکایتهای پیغمبران و بزرگان مناسب آن .
- فصل پانزدهم در بیان نیکویی کردن مادر و پدر و یاد کردن خدایتعالی و تسبیحات .
- فصل شانزدهم در بیان فضیلت صلوة .
- فصل هفدهم در بیان فضیلت استغفار .
- فصل هجدهم در بیان فضیلت دعوات مأثوره .
- فصل نوزدهم در بیان فضیلت روزه دار .
- فصل بیستم در بیان مسجد و ثواب جماعت و جمع .
- فصل بیست و یکم در بیان فضیلت نبات .
- فصل بیست و دوم در خاتمه کتاب .

سه‌والقلم کاتب اندک دارد . فارسی آن روان و حکایات و لطایف و تمثیلات خواندنی است . در صفحات آغاز و انجام یادداشتهایی هست . فهرست را به قلم تازه تر بر برگ نویسی نوشته و در آغاز و رویه درونی جلد افزوده‌اند . چند دعا و تعویذ نیز کتابت شده است . این عبارت هم خواندنی است : « این کتاب از مال غفار صدیق اخون صاحب امانت گذاشتم ، هر گاه کسی دعوی کند پیش خدا گرفتار خواهد شد .

بر سنگ نوشته بود نقاش دنیا نکند وفانقاش باش»

۸۹۰
۹۷

بدایع الانشاء

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $21/5 \times 17 \times 2/5$ سم . — درونی : ۱۲ س $15/5 \times 10/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۳ ورق . ۲۲۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نیلگون سمرقندی ، کرم خورده ، جلد ضربی منقش تیاجی سایید شده .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، متوسط ، خوانا ، پخته عنوانها و نشانه‌ها و جدول‌ها شنگرف روشن ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : روی نام کاتب را محو و سیاه کرده‌اند . تاریخ کتابت « ۱۸۹۶ بکرسی » مطابق با « ۱۲۵۵ هـ ق » است :

«تمام شد نسخه متبرکه مسمی به بدایع الانشاء المشتهر به انشاء یوسفی به دستخط (سیاه شده) وقت چاشت روز مبارک سه شنبه بیست و سه ام ماه ساون سنه ۱۸۶۶ در شهر پشاور به اتمام رسید» .

۶- مؤلف : «یوسفی» که نام کامل او را «حکیم یوسف بن محمد هروی» ضبط کرده اند . «طب یوسفی» از تألیفات مهم او شهرت دارد . تاریخ تألیف «۹۴۰ = بدایع الانشاء بدایع الانشاء» که نام تألیف نیز هست و برای رفیع الدین حسین نوشته شده است : «چنین گوید بنده حقیر و کمینه فقیر یوسفی آنکه شدش سیه . این رسالدهی است مسمی به بدایع الانشاء مشتمل بر محاورات خطابی و جوابی که به جهت فرزند عزیز قره العین رفیع الدین حسین طال عمره و سایر طالبان این فن در حیز عبارت و قید کتابت می آید :

این نامه کزو است فن انشاء نظام

کرده خردش بدایع الانشاء نام

تکرار کنی چو نام او را یکبار

بی شک که ره بری به سال اتمام

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، زینت عنوان هرنامه نامی و زیور دیباچه هر صحیفه گرامی حمد مبدعی است که منشی حکمت بالغه و کتب قدرت کامله اش به قلم ابداع و خامه اختراع جراید عواید اسرار را به ارقام اکرام و علم الانسان عالم مرئود بردانید» .

۸- انجام : «نوع دیگر انوار لطف الهی به روزدر فلان باد ، نوع دیگر ذات ستوده صفات فلان همواره به توفیق نشر میراث موقوف باد ، نوع دیگر به شرف مطالعه فلان رسانید ، نوع دیگر جناب دوات

مآب مطالعہ نمایند ، نوع دیگر جناب محبت نوازی مطالعہ نمایند
تمت تمام شد در شہر پشاور بہ اتمام رسید (رک : ۵ —
کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع نسخہ بدایع الانشاء ، ہنر یا فن نگارش است کہ مؤلف
آن را بہ دو قسمت منقسم کردہ است : یکی توقیعات کہ مضامین
آن مخصوص بر امثلہ احکام سلاطین و حکام است و دیگر محاورات
کہ مکاتبات و معاوضات ہمگانی را بیان می دارد . محاورات را
باز ہم بہ سہ بخش کردہ است و ہر بخش را بہ خطابی و جوابی تمام
نمودہ است . فارسی این نامہ ہا و مراسلات و توقیعات و مکاتبات
با شعر آبیختہ و باسجع ستوازن و متوازی و امثال اینہا ہمراہ
است . ضمناً مجموعہ بی است از القاب و کنیہ ہا و سر آغاز ہای
نامہ ہا کہ در جای خود جالب است . چون در قرن دہم تألیف
شدہ ، اندکی پیچیدہ و معقد و بہ اصطلاح نمونہ انشای منشیانہ و
مترسلانہ قدیم است .

۱۶۰
۱۸۹

بدیع المیزان

[منطق ، عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۵ سم . — درونی : ۱۳ س
۱۵ × ۷/۵ سم .

۲- اوراق : ۶۵ ورق . ۱۳ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ہندی ، آب رسیدہ ، کرم خوردہ ، وصالی
شدہ ، جلد کاغذی .

۴- خط : تحریر و شکسته ، پخته ، خوانا ، بالای کلمات و الفاظ مهم خط سیاه افقی کشیده شده ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «نجیب الله ولد موسی سید حسینی» ، تاریخ کتابت ندارد . در آخر نسخه اینگونه آمده است : «تمت النسخة المیمونة المباركة المسمى بشرح بدیع المیزان عن الملك الوهاب من يد نجیب الله ولد اخوند موسی سید حسینی این کتاب نوشته شد در روز شنبه در وقت چاشت در درس آخوند سلیم در مسجد آخوند ملا رفیق ،

نوشته بماند سیه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید من نوشتم صرف کردم روزگار من تمام این بماند یادگار بایع از مشتری بها طلبد کاتب از ناظران دعا طلبد

۶- مؤلف : نام مؤلف «عبید الله ابن الهداد العثمان ستونی ۹۲۲ هـ ق» ، تاریخ تألیف ندارد و نام تألیف «شرح میزان المنطق» یا «بدیع المیزان» است : «فیقول العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله عبید الله بن الهداد العثمان الطلبنی قد اتفقت الآراء علی المختصر المسمى بمیزان المنطق اردت ان اشرح له شرحاً صغراً حجمه و کبر علمه و کثرت فوائده و جلت عوائده.....» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذى نور قلوبنا بعرّفه المعقولات و زین عقولنا بافاضة ادراک السکلیات و الجزئیات و میزنوعنا عن سایر الانواع بالذاتیات و العرضیات و افاض علینا معرفة کیفیة ترکیبات و الترتیبات و وفقنا لا تساب العلوم من التصورات و التصدیقات» .

۸- انجام : «وهو الذي يلون الحد والوسط فيه علة النسبة في الذهن بدر فقط و في الخارج معلول لها نقولنا هذا محمول و كل محمول منقصر الاختلاط فهذا منقصر الاختلاط فالحمي معلول في الخارج و في الذهن علة لان تصور المعلول علة لتصور العلة في الذهن و ليكن هذا آخر الكلام في شرح ميزان المنطق ، والله اعلم بالصواب» .
(رک : ۵- کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در منطق و تقسیمات آن بر حسب «فصل» است . مثلاً «فصل في العكس المستوي» و «فصل في التعريف القياس» .

شارح نخست جمله اصل را می نویسد و بالای آن خط می کشد و سپس آن را شرح می کند . حواشی و یادداشت‌هایی به قلم تحریر خفی در کناره صفحات و میان سطرها دارد . روی جلد و در صفحه اول و از طرف کاتب آن «شرح بدیع المیزان» نامیده شده است و لیکن در متن نسخه «میزان المنطق» نام دارد که آن را شرح کرده‌اند و «بدیع المیزان» نامیده‌اند . در صفحه ۱۳ . یک صفحه از آغاز کتابی بی نام در منطق کتابت شده است که آغاز آن این است : «العلم اما تصور فقط وهو حصول صورة الشئ في العقل» .

۲۹۰
۲۳۹

برهان‌العارفین

[دین ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۴/۵ سم . — درونی : ۲۲ تا ۲۸ سم

۲۰ × ۱۱ سم .

- ۲- اوراق : ۲۰ ورق . ۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، ساییده شده ، وصلی شده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق آبیخته ، شکسته روشن ، خوانا ، عنوانها ، نشانه ها ، سرفصلها ، شنگرف تیره رنگ ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : در این نسخه نام مؤلف و تاریخ تألیف نیامده است ، اما نام تألیف «برهان العارفين» ذکر شده است که بعضی از فهرست نگاران آن را به «ابوالحسن خرقانی متوفی ۴۲۵ ه ق» نسبت داده اند .
- ۷- آغاز : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر والظفر بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله اجمعين بدانکه درین نسخه علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث صحیح از مصطفی صلی الله علیه وسلم و سخنان علما و مشایخ جمع کردم و نام این کتاب برهان العارفين نهاده شده است و درین کتاب بیست و سه باب است باب اول در بیان آفرینش موت» .
- ۸- انجام : «و هر نیکی که شما در دنیا کرده اید ده چندان خواهید یافت . قیامت و هر بدی که میکنید همان یک بدی یابید چنانکه حق تعالی فرموده است : من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و من جاء بالسيئة فلا يجزي الا مثلها . ای یاران آخرت را کجا طاقت آریم که پنجاه هزار سال یکروزه دوزخ برای دوزخیان سه هزار سال تافتهاند و در آنجای هیچ کس یاری دهنده نیست مگر خدای تعالی که

او یاری کند . الهی ما را با کافه مسلمانان نگاهدار از عذاب دوزخ
بحرمت‌النبی و آله الابد برحمتک یا ارحم الراحمین تمام شد
نسخه برهان العارفین .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه درباره اعتقادات مذهب اسلام است در ۲۳ باب ،
مانند : موت ، روح ، شیطان ، نکیر و منکر ، نفخ صور ، فناء
اشیاء ، بعث خلائق قبور ، جنازه ، ثواب شب قدر و امثال اینها .
نثر فارسی آن روان و منسجم و بدون تعقیدات لفظی و عبارتی
است و به سبک خراسانی شبیه است . بعضی فهرست نگاران
مؤلفش را نا معلوم و برخی از آنها ، آنرا به «ابوالحسن خرقانی»
عارف معروف قرن چهارم و پنجم هجری منسوب کرده اند . متعدد
بودن نسخ آن دلیل بر اقبال اهل فضل و ادب بدان است .

۸۹۰
۱۶۰

بوستان یا سعدی نامه

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : $21/5 \times 13/5 \times 2/5$ سم . — درونی : ۱۴ س
 $15 \times 7/5$ س م .

۲- اوراق : ۱۳۸ ورق . ۲۷۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد
مقوایی ملون با عطف پارچه‌ای سرخ .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، پخته ، خوانا ، عنوانها شنگرف ، قرن ۱۲ و
۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد ، چون از آغاز و انجام ناقص است .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شیخ اجل مصلح الدین ابو محمد عبداللہ بن مشرف بن مصلح ابن مشرف سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ یا ۶۹۲ ھ ق» . نام تالیف (مثنوی) ، «بوستان» یا «سعدی نامہ» ، تاریخ تالیف «۶۵۵ ھ ق» :

ز ششصد فزون بود پنجا و پنج

کہ پردرشد این نام بردار گنج

۷- آغاز : ناقص است و با این ابیات شروع می شود :

«فراخی در آن مرز و کشور مخواه

کہ دلتنگ بینی رعیت ز شاه

زمستکبران دلاور مترس

از آن کو نترسد ز داور بترس

دگر کشور آباد بیند بخواب

کہ دارد دل اهل کشور خراب

خرابی و بدنامی آید ز جور

رسد پیش بین این سخن رابه غور»

۸- انجام : ناقص و بہ این ابیات پایان می گیرد :

«چو خدمت پسندیده دارم بہ جای

نیندیشم از دشمن تیره رای

اگر بنده کوشش کند بنده وار

عزیزش بدارد خداوند کار

وگر کننده بایست در بندگی
 ز جان داری افتد بجز بندگی
 قدم پیش نه کز فلک بگذری
 که گر باز مانی ازو کمتری»

۹- چگونگی : بوستان یا سعدی نامه درده باب است . در این نسخه در آغاز بعضی از حکایات ، موضوع آنها را به شنگرف نوشته اند که موضوع بوستان اخلاق و سیاست و دین و کشور داری است . وزن آن بحر متقارب مثنی محذوف یا مقصور است که هم وزن شاهنامه* حکیم ابوالقاسم فردوسی است . این نسخه در حدود ۳۸۰۰ بیت دارد .

۸۹۰
 ۲۱۵

بوستان ،

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۸ × ۳ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۷ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۱۵۴ ورق . ۳۰۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سیالکوتی ، جلد مقوایی با عطف و گوشه کبود رنگ و پوشیده شده با کرباس سفید .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، روشن ، عنوانها و نشانه ها و جدولها شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «مجد زمان» و تاریخ کتابت ، سال «۱۲۶۸ هـ ق» : «تمت تمام شد
 هذه الكتاب بوستان بيد خام نويس حقير احقرالعباد مجد زمان شكسته
 جان سکنه موضع سستاله در دهم ماه رجب الحرام بوقت زوال
 روز پنج شنبه تحرير يافت سنه ۱۲۶۸» .

۶- مؤلف : يا (شاعر) : «شيخ اجل سعدى شيرازى» (رك : بوستان يا سعدى نامه
 . (۸۹۰/۱۹۰)

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ،

بنام جهاندار جان آفرين
 حكيم سخن بر زبان آفرين
 خداوند بخشنده و دستگير
 كريم خطا بخش پوزش پذير
 عزيز كه از درگمش سر بتافت
 بهر در كه شد هيچ عزت نيافت»

۸- انجام :

«نوشتم من اين بي خزان بوستان
 برو صرف كردم ز عمر لران
 الهى بيمرز خواننده را
 عفو كن گناه نويسنده را
 منم از گنه سر فكنده بر
 تو از لطف خويشم به دوزخ مير
 بشد اين كتاب مبارك تمام
 كه اين را زمن بوستان است نام

۹- چگونگی : این نسخه اگرچه سه‌والقلم کاتب در آن دیده می‌شود اما روی هم رفته نسخه‌ی است کامل با حواشی و یادداشتهای مفید . همه حکایت‌ها به نام و عنوان معین و معلوم آغاز می‌شود ، مانند : «حکایت در حذر نمودن از اقارب دشمنان» ، «حکایت مجنون که صدق و محبت او همراه لیلی» ، و «حکایت توبه کردن ملک زاده در شهر گنجه و احوال آن» . کاتب ۲۲ بیت به وزن بوستان و مانند آن سروده و در آخر متن آورده است به مطلع :

نوشته کتاب این مجد زمان
به فضل خداوند مالک جهان
و مقطع :

خدایا بحرمت رسول حبیب
مجد زمان را ایان کن نصیب

اثر مهر کاتب در ص ۳۰۸ دیده می‌شود : «غلام شاه جیلان مجد زمان ۱۲۶۱» . این نسخه در حدود ۴۵۰۰ بیت دارد . در رویه درونی جلد ، اشعاری چند در وصف خلفای راشدین به خط تازه کتابت شده است . (رک : بوستان یا سعدی نامه ۱۹۰/۸۹۰) .

۸۹۰
۲۵۶

بوستان

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵/۵ × ۳ س م . — درونی : ۱۵ و ۱۶ س
۱۸/۵ × ۱۰ س م .

- ۲- اوراق : ۱۴۳ ورق . ۲۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ دهلی ، ساییده شده ، اندکی وصلی شده ، جلد تیاچی سرخ گون با عطف پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، روشن ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و جدولهای کناره و میان مصرعها شنگرف روشن ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام دو کاتب در ص ۲۸۵ آمده است و تاریخ کتابت ندارد . «مهنور سنکه ناته» معروف به «کجر» متن نسخه را کتابت کرده ، و «ابراهیم فتح دین» جدولها و عنوانها را به قلم شنگرف رسم کرده و نگاشته است : «تمام شد نسخه سیمونه بوستان بوقت چاشت سه شنبه دستخط خامنویس مهنو سنکه ناته عرف کجر تحریر یافت . دستخط ابراهیم فتح دین با شو فیها فتا باز قادر بخش مراد بخش نقد حاکی کما ماد (کذا) و امیر و نور عالم منور میان رفیق لا آله الا الله محمد رسول الله ، یا الله ، یا رب
الهی هر آنکس که این خط نوشت
عفو کن گناهان عطا کن بهشت
نویسنده را نیست فردا امید
نوشته بماند سید بر سفید»
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شیخ اجل سعدی شیرازی» متوفی ۶۹۱ هـ ق . (رک : بوستان یا سعدی نامه ، ۱۶۰ / ۸۹۰).
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ،
بنام جهاندار جان آفرین
حکیم سخن در زبان آفرین

خداوند بخشنده دستگیر
 کریم خطا بخش پوزش پذیر
 عزیزا که از درگمش سر بتافت
 بهر در که شد هیچ عزت نیافت
 سر پادشاهان گردن فراز
 به درگاه او بر زمین نیاز» .

۸- انجام :

«ز لطفت همی چشم داریم نیز
 برین بی بضاعت به بخش ای عزیز
 کس از من سیه نامه تر دیده نیست
 که هیچم ز فعل پسندیده نیست
 جز این کا عتماد بیاری نخست
 امیدم بامر گاری تست
 بضاعت نیاوردم الا امید
 خدایا ز عفوم مکن نا امید» .

۹- چگونگی : این نسخه را حواشی و توضیحات در میان سطرها و کناره صفحات بسیار است . در حدود ۵۰۰ بیت دارد . در آغاز هر حکایت نام و مفهوم آن حکایت در یک جمله یا چند لفظ ذکر شده است ، مانند : «خواجه معروف کرخی با مردی غریب» و «مردن طیب و زنده ماندن بیمار» . آثار چند مهر در اوایل و اواسط و اواخر آن موجود است که اینگونه خوانده می شود : «ذات مجد نیک شد بر همه پیغمبران» و «مجد حسین» . یکی از آنها خوانده نشد . در صفحه آخر چند مطلب و شعر به زبان پنجابی کتابت شده است .

بوستان

۸۹۰

۲۶۰

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۶ × ۲ س م . — درونی : ۱۷ س ۲ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۱۲۱ ورق . ۲۴۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوتی و حنایی هندی ، ساییده شده ، اوراق شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و جدولهای دو خطی و سه خطی میان مصرعها و کناره های صفحات شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «شیر عالی» یا «شیر علی» ، تاریخ کتابت «۱۲۵۳ ه ق» مطابق با «۱۸۹۴ بکرسی» ، محل کتابت «پنج تار» : «تمت تمام شد بعون الملک نسخه بوستان بروز سه شنبه بوقت پیشین برای پاسخاطر عاطر مشک آثار خدا بخش نجار ساکن موضع دیهری شاه فتح خان دست خط فقیر حقیر پر تقصیر خادم العلما و فضلائى خادم چه بلکه خریدۀ غلام آثار ، شیر عالی ساکن موضع پنج تار تحریر بتاریخ یازدهم پاکمن ۲۵ ماه ذوالقعدة سنه ۱۲۵۳ مبارک ۱۲۵۳ سمت ۱۸۹۴ ،

قاریا بر من مکن قهر و عتاب گر خطائی رفته باشد در کتاب نوشته بماند سیه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید آلمی ببخشا تو سه بنده را نویسنده بپنده خواننده را .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شیخ اجل سعدی شیرازی» (رک : بوستان یا سعدی نامه . (۸۹۰/۱۶۰

۷- آغاز : ناقص ، دیباچه و ۱۵ بیت از آغاز افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود :

«چنان پهن خوان کرم گسترد
که سیمرغ در قاف روزی خورد
بری ذاتش از تهمت ضد و جنس
غنی ملکش از طاعتی جن و انس
پرستار امرش همه چیز و کس
بنی آدم و مرغ و مور و مگس
اگر با رفیقان نباشی شفیق
بفر سنگ بگریزد از تو رفیق»

۸- انجام :

«ز لطفتم همی چشم داریم نیز
برین بی بضاعت به بخش ای عزیز
کس از من سیه نامه تر دیده نیست
که هیچم فعال پسندیده نیست
جز این کاعتادم بیاری تست
امیدم بآمرزگاری تست
بضاعت نیا وردم الا امید
خدا یا زعقوم مکن نا امید» .

۹- چگونگی : سهوالقلم کاتب در این نسخه بسیار است تقریباً . . . ۱۰ بیت دارد ، در صفحات اول حواشی و یادداشتهای فراوان دارد که آنها را از شرح عبدالواسع هانسوی نقل کرده اند . عنوانهای حکایات را جایی تمام و کامل می نویسد و جایی فقط لفظ «حکایت» را می آورد . مثلاً : «حکایت پند دادن نوشیروان هر مزره» و «حکایت بیداد گرو زاهد حق پرست» . رسم الخط آن شبیه زبان اردو است . کسرۀ اضافه به صورت یای مجهول ، بر زبر و زیر یای معروف ، دو نقطه یاء و عمزه ، مانند : «پایی» . در صفحه آخر چند شکل سرخ و سیاه و یک تعویذ و چند یادداشت کتابت شده است ، مانند : «از شیر علی موضع پنجتار نسخه بوستان بقیمت گرفته است اگر کسی دعوه کند دعوه او باطل باشد» و «میان احمد مالک هی اس نسخه کا نهین دعوه هوکا کسی اور کا» و

«سالکا سالک سلوکان را مسخر کرده

ماه رویان سال سه منور کرده» .

۸۹۰
۲۶۱

بوستان

[ادب ، فارسی . منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۴ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۹ × ۲۰/۵ × ۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۹۶ ورق . ۱۹۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوٹی ، ساییده شده ، آب دیده ، اوراق شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و جدولهای دو خطی میان مصراعها و کناره صفحات شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . چون از آخر ناقص است .

۶- مؤلف : «شیخ اجل سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ یا ۶۹۲ ه ق» .
(رک : بوستان یا سعدی نامه . ۱۶۰ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : ناقص ، همه دیباچه و در حدود دو حکایت از باب اول (در عدل و تدبیر ورای) افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود :

«نیکو کار پرور نه بیند بدی

چو بد پروری خصم جان خودی

مکافات دشمن بمالش مکن

که بیخش بر آورده باید زبن

مکن صبر بر عالمی ظلم دوست

که از فریبی بایدش کند پوست

سر گرگ باید هم اول برید

نه چون گوسپندان مردم درید»

۸- انجام : ناقص ، در حدود ۹ حکایت و همه باب دهم (باب مناجات و ختم کتاب) افتادگی دارد ، و اینگونه شروع می گردد :

«پشیمان شد از کرده خویش زمت

بفرمود بر سنگ گورش نوشت

مکن شادمانی به مرگ کسی

که دهرت نماند پس از وی بسی

شنید این سخن عارف هوشیار
بنالید کای قادر کردگار
عجب گر تو رحمت نیاری برو
که بگریست دشمن بزاری برو

۹- چگونگی : علاوه بر افتادگی های آغاز و انجام ، چند حکایت هم از اواسط باب عدل و تدبیر و رای افتاده است در حدود ۳۶ بیت دارد . رسم الخط آن شبیه اردو است . سهوالقلم کاتب اندک است . بعضی از عنوانهای حکایات را خالی گذاشته است . تا اواسط کتاب حواشی و یادداشتهای و معانی لغات درمیان سطر ها و آدناره های صفحات دارد .

۸۹۰
۲۶۴

بوستان

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۷/۵ × ۵/۵ سم . درونی : ۱۵ × ۱۸ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۱۵۲ ورق . ۳۰۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، اندکی بوستان شده (پیوند کار) ، جلد مقوای زرد گون با عطف و لبه تپاجی سرخ گون .

۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و خفی (حواشی) ، خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها شنگرف روشن ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : « میان محمد قاسم » ، تاریخ کتابت « ۱۲۷۴ هـ ق » : « لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ، تم تم تمام شد کتاب بوستان از دستخط فقیر حقیر امیر نفس شریو خاکپای بزرگان اہل بصیر راجی الی رحمتہ اللہ تعالیٰ میان محمد قاسم ساکن سر کدھن برای پاسخاطر اخوانصاحب میان محمد حسن جیو قلمی نموده شد سنہ ۱۲۷۴ » .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : « شیخ اجل سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ هـ ق » .
(رک : بوستان یا سعدی نامہ ۱۶۰ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر والظفر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

بنام جہاندار جان آفرین حکیم سخن بر زبان آفرین
خداوند بخشندہ و دستگیر کریم خطا بخش پوزش پذیر
عزیزی کہ از در گمش سر بتافت بہر در کہ شد ہیچ عزت نیافت
سر پادشاہان گردن فراز ، بدرگاہ او بر زمین نیاز

۸- انجام :

« ز لطفتم ہمی چشم داریم نیز
برین بی بضاعت بہ بخش ای عزیز
کس از سن سیمہ نامہ تر دیدہ نیست
کہ ہیچم فعال پسندیدہ نیست
جز این اعتماد بیاری تست
امیدم بامر زگاری تست
بضاعت نیاوردم الا امید
خدایا زعقوم مکن نا امید »

۹- چگونگی : این نسخه در حدود ۴۵۰ بیت دارد . دقت و مواظبت ویژه‌ی در کتابت آن به کار برده شده است . کلمات مشکل اعراب دارند . عنوانهای حکایات کامل و مطابق با حکایات نوشته شده است ، رسم الخط آن به سوی فارسی گراییده اما از اردو هم متابعت کرد است . یادداشتها و توضیحات و حواشی بسیار فشرده و ارزنده در لا بلای سطرها و در کناره‌های صفحات دارد به طوری که باید گفت این نسخه بوستان به طرزی مبسوط ، شرح شده است . منابع شرح را به دست می دهد . مثلاً نوشته است : «رشیدی» ، «شرفنامه» ، «روضه الصفا» ، «صراح» ، «سؤید الفضلا» . احادیث و آیات قرآن را که عیناً یا به مضمون در بوستان آمده ، باز شناسانده است . در صفحات ۱ و ۲ و ۳ مطالبی کتابت شده به زبان عربی و فارسی و پنجابی که از مسائل فقهی بحث می کند و موضوع آنها «المیته والخنازیر» و «رؤیت هلال ماه رمضان» و چند شعر فارسی که درباره معما است . این نسخه در تصرف «محمد الیاس ابن حافظ محمد صدیق» در ۱۹۲۶ میلادی بوده است . دعایی به شعر پنجابی در صفحه ۶۰ آمده است که کاتب آن گوید : «از زبان لال شاه شنیدم و نوشتم ۱۹ ماه رمضان سنه ۱۲۹۱ هجری» .

۸۹۰
۱۰۵

بهار دانش

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۴ × ۲۵ س م . درونی : ۱۷ س
۱۸ × ۹ س م .

- ۲- اوراق : ۲۳۵ ورق . ۴۷۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد رنگ کشمیری ، کرم خورده ، ساییده شده ، وصالی شده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط خفی ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای کلمات و الفاظ مهم خط افقی سرخ کشیده شده ، لابلای سطرها به خطی ناپخته و ناخوانا معنی لغات را نوشته اند . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «شیخ سوز» بوده و تاریخ کتابت «۱۱۴۹ ه ق» : «تمام شد کتاب بهار دانش تصنیف عدیم المثل نادر زمان عنایت الله کنبو ساکن روهوال به روز یک شنبه به وقت چاشت در عهد پادشاه محمد شاه غازی خلد الله ملکه و سلطانه به تاریخ بیست و دویم شهر ذی قعد سنه ۱۱۴۹ کاتب فقیر حمیر شیخ سوز» .
- ۶- مؤلف : «عنایت الله» ، سال تألیف «۱۰۶۱ هجری» و نام تألیف «بهار دانش» است . در صفحه ۱۲ اینگونه آمده : «لاجرم بنده خاکسار عنایت الله که خوشه چین خرمن خدایان سخن و تمتع گزین ارباب دانش و فرهنگ است به چمن پیرایی این گلستان دانشوری کمر جهد قایم بست» .
- در مقدسی که «محمد صالح» نگاشته نام مؤلف و تاریخ تألیف و نام آن را آورده : «اکنون قلم فیض اکتساب به برکت این ذکر دلنشین و بیان متین «بهار دانش» موسوم ساخته در آغاز سال هزار و شصت و یک هجری صورت ترتیب پذیرفته سخن سنج دانش پناه «عنایت الله» که پرورده حسن اعتقاد

خاک راه «ال مجد صالح» نسبت هم گوهری و شاگردی دارد
..... شمعی از لطف عبارات را در قید تحریر آورد» (ص ۴ - ۵).

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، فاتحہ کتاب
مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش حمد خداوند
خرد بخش سخن آفرین صورت نمای معنی ایجاد و تکوین است که
بر لطایف ابداع و صنایع اختراع قدرت کامله اش از ماه تا به ماهی
گواهی داده» .

۸- انجام : «چون جرس لب به هرزه درای نگشود و سکوت بر نطق گزید و
از آنجا که خاموشی مرد دانا را واسطه بی وقع و وقار است و نادان
را وسیله عزت و اعتبار این ترانه را از دل پند آسوز به سمع اجابت
اصغای کرده بنای عمل بر آن نهاد .

سیه کاری مکن چون خامه خویش
بشو از چشم پر خون نامه خویش
زبان را گوشمال خامشی ده
که هست از هر چه گویی خامشی به
تمت تمام شد (رک : ۵ - کاتب) .

الا ای خردمند پاکیزه خوی
هنرمند نشینده ام عیب جوی
قبا گر حریر است گر برنیان
به ناچار خشوش بود درنیان

۹- چگونگی : موضوع نسخه بهار دانش ، وصف مناظر و پند و اندرز و تاریخ و
افسانه و عشق و کینه ، و ادبیات فارسی آمیخته با نظم و نثر

مسیح مترسلانہ منشیانہ است . جملاتش منسجم و عباراتش محکم و اشعارش شیرین و برگزیده و دلربا و پسندیده است . ملا محمد صالح کنبو لاهوری ، مؤلف «عمل صالح» یا «شاه جهان نامہ» بر آن مقدمہ نگاشته است . از آغاز تالیف تا کنون همواره مورد توجه ادبا و فضلا بوده ، در نگارش فصول و ابواب آن بہ گستان نظر داشته ، علت تالیف آن را رفتن بہ بوستان و گستان و باز گشتن و تقاضای دوستان نوشته . تقسیبات آن بر اساس حکایات و سرفصل های مخصوص هر موضوع است کہ در ذیل آن موضوع می آیند .

کتاب بہار دانش تا کنون چندین بار چاپ شدہ و نسخہ های خطی آن فراوان است و از قرار تحقیق کتاب درسی بودہ است . این نسخہ حواشی و یادداشتہایی سود مند دارد . در صفحہ اول و آخر آن اشعاری و نشانہ های سہر دارد کہ سخت خوانا است .

،

$$\frac{610}{96}$$

بیاض حکیم

[طب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۶ × ۵/۱۶ × ۳ س.م. — درونی : ۱۳ × ۲۲ س.م.

۲- اوراق : ۱۸۷ ورق . ۳۷۳ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم لیمویی رنگ روشن ہندی ، شیرازہ شدہ ، جلد مقوایی عطف پارچہ پی مندرس .

- ۴- خط : شکسته و تحریر ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و نام دارو ها
شنگرف ، قرن ۱۳ و ۱۴ ه ق .
- ۵- کاتب : «عبدالصمد شیر خان» تاریخ کتابت «۱۹۱۱» میلادی مطابق با
«۱۳۲۹ ه ق» : «ختم شد به قلم عبدالصمد شیر خان عفی عنه ۱۹
جون سنه ۱۹۱۱ ع (عیسوی) مقام تهانه الیه ضلع ملتان به وقت ظهر
ختم شد» .
- ۶- مؤلف : در هیچ جای نسخه از مؤلف و سال تألیف و نام تألیف یاد نشده
به جز در آغاز فهرست که اینگونه نوشته آمده است : «فهرست
ابواب بیاض حکیم غلام مهدی صاحب مرحوم» . بنا بر این نام
کتاب «بیاض» و نام مؤلف «حکیم غلام مهدی» است و ما هم
آن را «بیاض حکیم» نامیدیم .
- ۷- آغاز : این نسخه مقدمه و دیباچه ندارد ، پس از فهرست که خیلی دقیق
نام دارو ها و امراض را در ۸ صفحه به صورت جدول آورده است
اصل متن کتاب اینگونه آغاز می گردد :
- ۸- انجام : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بیان فی الصداع و الدوار و السدر و
السبات و غیر ذلك . الصداع البارد من البیضة و الخوده النفع .
یک عدد اذراقی عرف کچله در دو پیالہ گلی احراق کرده بخورد
تاسہ سبوع غدر مرغن بسیار لند» .
- ۹- چگونگی : این نسخه بیاض حکیم تقریباً فرهنگی است از نام دارو ها و بیماریها
و نسخه بندیها به روش طبیبان قدیم . فارسی آن مطابق ذوق نیست .
اصطلاحات و لغات دارویی فارسی فراوان دارد . مخصوصاً طرز نسخه
دادن را که بیشتر با «بسم الله الرحمن الرحيم» و دعا آغاز می
شود می رساند که طرز مداوا همواره با دعا و تعویذ همراه بوده است
و از این جهت نسخهبندی است جالب و شیرین و قابل تحقیق .

۲۹۰
۱۷۹

بیاض دعا و جنگ اشعار

[دین ، عربی و فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۱۶ \times ۹/۵ \times ۲/۵$ س م . — درونی : سطرها به صورت افقی و مورب از ۱۰ تا ۲۱ س $۹/۵$ و $۴/۵ \times ۱۵$ و $۷/۵$ س م .

۲- اوراق : ۱۷۸ ورق . ۳۵۵ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سپاهانی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد تیاچی سیاه و ضربی خوش نقش ، عطف پوسیده و ساییده شده .

۴- خط : این مجموعه به خط نسخ ، ثلث ، نستعلیق ، شکسته و تحریر خوش بعضی از عنوانها و کلمات مهم زر افشان و شنگرف . قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : در تمام این مجموعه نام کاتب و تاریخ کتابت نیامده است . تنها در صفحه ۲ این یادداشت دیده می شود : «این مجموعه ادعیه از مال عبدالرحیم مبلغ چهار آنه خریده شد» .

۶- مؤلف : چون این مجموعه شامل انواع دعاها ، اوراد ، طلسمات ، حرزها ، تعویذها ، احکام فقهی ، اشعار ، سخنان کوتاه ، و مطالب گوناگون برگزیده است ، اصولاً نام مؤلف و تاریخ و نام تألیف ندارد . فقط نام کتاب «سهج الدعوات» بسیار در آن به چشم می خورد (رک : ۹ — چگونگی) .

۷- آغاز : در آغاز این مجموعه یک مطلب کتابت شده است به نام «لوح حیات و ممات» که شامل دو جدول است . بعداً در صفحه ۵ دو

مطلب قرار دارد یکی در متن که اینگونه آغاز می شود : «من کتاب سهج الدعوات ، دعاء علمه جبرئیل للنبی صلی الله علیه و آله وجدت فی کتابه عتیق تاریخ کتابته اکثرس (؟) مائتی سنة الی تاریخ سنة و خمسة و ستائه قال جبرئیل (ع) الی النبی صلی الله علیه و آله وسلم و معه سیکائیل و اسرافیل علیهما السلام و قالوا یا رسول الله ان الله تعالی اکرمک» .

دوم در حاشیه که چنین شروع می گردد :

«فی آداب النکاح و ماتتبعه یتحب المرء ارادالنکاح ان یصلی رکعتین و یدعوا بعدهما بهذا الدعاء : اللهم انی ارید ان اتزوج ، اللهم فقدرلی من النساء احسنهن خلقاً و خلقاً» .

به همین ترتیب در متن و حاشیه مطالب متنوع و مسائل گوناگون به نثر و نظم ادامه دارد تا آخر .

۸- انجام این بیاض یا این مجموعه دعاها و اشعاری آمده است بدین ترتیب : «هو ، شیخ ابو سعید .

گفتم صنای لاله رخا دلدارا
در خواب نهای چهره باری ما را
گفتا که روی بخواب و تنها آنکه
خواهی که اگر بخواب بینی ما را
آن عهد شکن که عهد یاری می بست
می رفت و منش گرفته دامن در دست
می گفت که بعد از این بخواب بینی
پنداشت که بعد از این مرا خوابی هست

بعد از این آیات ، «حساب ابجد» آمده که پایان مجموعه است (ص ۳۵۵) .

۹- چگونگی : این مجموعه هم از لحاظ خط و هم از لحاظ موضوع ارزنده و جالب است . همه او را دودعاها و اشعار مخصوص شیعیان است که از پیامبر اسلام (ص) و ائمه اطهار (ع) و بزرگان علم و ادب نقل شده و لفظ «مرویست» و «منقول است» همیشه به کار برده شده . تقریباً نصف این دعاها و اوراد به فارسی ترجمه شده است .

از ص ۹۶ — ۱۳۳ «مناجات الخمس عشره» آمده است : «هذه المناجات الخمس عشر مشهورة بين الاصحاب غاية الشهرة و قد رأيتها بخطوط جماعة من العلماء منهم الشيخ زين الدين الشهيد الثاني قدس سره و قد نقله السيد الجليل رضی الله عنهما علی بن طاووس (ره) فی کتاب السمات و المهمات منه : دعاء مولانا الامام زين العابدين عليه السلام فی مناجاة التائبين . . الخ . از ص ۱۳۴ تا ۱۴۷ «دعاء القضاء جميع الحوائج العظام» از امام جعفر ابن الصادق عليها السلام آمده است . از ص ۱۴۸ تا ۱۴۹ بعضی اعمال ماه رجب به فارسی و عربی آمده است . از ص ۵۱ تا ۱۹۳ «دعای کمیل» و «دعای المشلول» و «دعای علوی مصری» آمده است

از ص ۱۹۴ تا ۲۱۲ بعضی از اشعار و دو بیتی های فارسی از «حکیم رکن» و «میر سید کاشی» آمده است . «اعتصام دعای سیفی» و «افتتاح دعای سیفی» و «اختتام دعای سیفی» از ص ۲۱۳ تا ۲۳۴ است . در ص ۲۳۵ این اشعار به خط شکسته خوش و خفی

خوانده شد :

«ای خوشا چشمی که او گریان اوست
ای هاپیون دل که او بریان اوست
اول هرگریه آخر خنده است
مرد آخر بین مبارک بنده است
چند آنکه سو ختم گل باغش شکفته شد
رنگین تر از بهار بر آمد خزان ما
عید آمد و یار ما نیامد
این عید به کار ما نیامد

از ص ۲۳۶ تا ۲۴۴ مطالبی از کتاب «عیون اخبارالرضا» آمده است به نقل از حضرت امام رضا علیه السلام تحت عنوان «محض الاسلام» که مأسون از او سؤال کرده بوده است.

از ۲۴۵ تا ۲۶۴ انواع مطالب دعایی به نثر و نظم عربی و فارسی آمده است و این شعر از «لا ادری» نیز :

کفر است به خلق آشنایی دردن
اظهار به عجز و بینوایی دردن
سر تا سر عالم همه رذلند و گدا
مشکل بود از گدا لدای دردن

از صفحه ۲۶۵ تا ۲۷۳ بعضی دعاها از حضرت امام محمد باقر نقل شده است و کاتب آن اینگونه امضا نموده : «تم بیدالمنشی عبدالعلی الطیبی» .

در صفحه ۲۷۶ چند رباعی و دو بیتی کتابت شده است . این

دو بیتی از «در ویش خدایار» نقل می شود :

خرابم بر خراب آبادی خویش
 نه غم از غم نه شاد از شادی خویش
 من و او هر دو تنه‌ایم باهم
 چه گویم بیش از این آزادی خویش

از ص ۲۷۸ تا ۲۸۸ اشعار و دعاها پی منسوب به حضرت علی (ع) آورده اند . در ص ۲۹۲ «طریقه عقد متعه» به زبان فارسی ساده آمده است .

از ص ۲۹۳ تا ۳۲۲ مطالبی از «محمد باقر بن محمد تقی» درباره نماز آمده است به فارسی روان و ساده . در ص ۳۲۴ دعایی از امام حسن عسکری (ع) آمده است .

در ص ۳۲۶ و ۳۲۷ ، ۳۶ بیت درباره پیش بینی های نجومی از «محقق طوسی» کتابت شده به مطلع :

هر گهی کآید به توفیق خدای لم یزل
 جرم سه در خانه مریخ اعنی در حمل

و مقطع :

عم قبا و هم کلاه و عم کمر هم پیرهن
 آنچه در تن باشد آن را جمله بخشیدن به من

از ص ۳۲۸ تا ۳۴۸ مطالبی درباره اعمال دینی و عبادت در هنگام شب از باب ششم «مفتاح الفلاح» نقل شده است . در

صفحات ۳۵۲ و ۳۵۳ چند طلسم و حرز برای «محبت» نوشته اند. این مجموعه از لحاظ تنوع موضوع و اشعار فارسی و عربی و دعاهایی که همه خوشخط و معرب است بسیار ارزنده است و مطالب آن شاید طی دو قرن به وسیله اشخاصی مختلف و کاتبان گوناگون کتابت شده باشد.

پنج گنج

۲۹۰
۱۷۸

- [دین ، فقه ، ۱- نام حق ، ۲- کریم ، ۳- پند نامه عطار،
۴- رساله قاضی قطب ، ۵- مفقود شده ، فارسی ، منظوم و منثور]
- ۱- اندازه : — پیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۵ \times ۱/۵$ س م . — درونی : ۱۲ س
 $۱۴ \times ۹/۵$ س م .
- ۲- اوراق : ۶۶ ورق . ۱۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید تیره رنگ سپاهانی ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف روشن ، جدول ها زرین و سیاه و سرخ ، بالای کلمات و الفاظ مهم خط سرخ کشیده شده ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد .
- ۶- مؤلف :
- اول - مؤلف (شاعر) نام حق در فقه «شرف بخاری خراسانی»

است :

«این ترا یادگار از شرف است
نام او در جهان به هر طرف است
از بخارا است مولد و نسبش
وز خراسان علوم مکتسبش»

تاریخ تألیف «۶۹۶ هـ ق» :

«نود و شش چو رفت ششصد سال
از وفات رسول.....»

نام تألیف به «نام حق» معروف است :

«نام حق برزبان همی رانم
که به جان و دلش همی خوانم»

البته نام های دیگر ، مانند : «حق در فقه» یا «مقدمة الصلوة»
نیز به این رساله داده اند .

دوم - مؤلف (شاعر) کریمما ، «سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ یا
۶۹۲ هـ ق» . تاریخ تألیف آن همزمان با بوستان سعدی است . یعنی
«۶۵۵ هـ ق» زیرا این اشعار از بوستان برگزیده شده است . نام تألیف
به «کریمما» معروف است به مناسبت لفظ «کریمما» در بیت اول
این رساله :

«کریمما ببخشای بر حال ما

که هستم اسیر کمند هوا»

سوم - مؤلف (شاعر) پند نامه عطار ، «شیخ فریدالدین عطار
نیشابوری ، متوفی ۶۱۷ یا ۶۲۷ هـ ق» . نام تألیف به مناسبت

اشعار پند آمیز و نصیحت های دلاویز آن به «پند نامه عطار» مشهور است . تاریخ تألیف معلوم نشد .

چهارم - مؤلف و نام ، و تاریخ تألیف این رساله معلوم نشد ، و لیکن روی جلد به خط تازه نوشته اند : «رساله قاضی قطب» . پنجم - مفقود شده ، (رک : ۹ - چگونگی) .

v- آغاز :

— نام حق یا حق در فقه (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و لاتعسر و تمم بالخیر ، نام حق بر زبان همی رانم که به جان و دلش همی خوانم مالک و صانع و قدیم حکیم خالق و رازق و رؤف الرحيم هر چه هست از بلندی و پستی همه زویافت صورت هستی طاعت اوست فرض عین شده بر همه خلق همچو دین شده»

v- انجام :

— ایضاً (ص ۲۰) :

هر که این را به صدق بر خواند واجب و فرض و نفل.....
نود و شش چو رفت ششصد سال
از وفات رسول.....

نیمه از جهادی الاول
 بود کین نظم گشت اکمل
 دارم امید هم ز درویشان
 از فنون فضایل ایشان
 که سقیم مرا صحیح کنند
 و ر قبیحی بود ملیح کنند
 بس بود اینقدر که آریند
 اندرین مختصر بیفزایند
 جان خواننده را خدای کریم
 برهانی تو از عذاب الیم
 رحمت حق نشار خواننده
 یاد گیرنده و نویسنده»

— آغاز :

— کریم (ص ۲۱) : «رب یسر و لاتعسر و تمم بالخیر، یافتاح،
 بسم الله الرحمن الرحیم :

کریمما ببخشای بر حال ما
 که هستم اسیری کمند هوا
 نداریم غیر از تو فریاد رس
 تویی عاصیان را خطا بخش و بس
 نگهدار مارا ز راه خطا
 خطا در گذار و صوابم تما»

— انجام :

— ایضاً (ص ۳۷) :

چنان خرمن نام شان شد به باد
 که هرگز کسی ز آن نشانی نداد
 منه دل برین چرخ خرم هوا
 که می بارد از آسمانش بلا
 آسمی بیامرز خواننده را
 عفو کن گناهی نویسنده را
 آسمی هر آن کس که این خط نوشت
 عفو کن گنااهش عطا کن بهشت
 تم تم تمام شد (۲ بار)

— آغاز :

— پند نامه عطار (ص ۴۰) : «رب یسر و تمم بالخیر .
 بسم الله الرحمن الرحیم :

ابتدا کردم به نام کردگار
 خالق خلق از صغارو از کبار
 حمد بی حد مرخدای پاک را
 آنکه ایمان داد مشتی خاک را
 آنکه در آدم دمیده روح را
 داد از طوفان نجات نوح را
 آن خداوندی که هنگام سحر
 کرد قوم لوط را زیر و زبر

— انجام :

— ایضاً (ص ۱۱۰) :

یا رب آن ساعت که جان بر لب رسد
 جسم ما مردم به تاب و تب رسد
 شربت شهید شهادت نوشدم
 خلعت فضل و کرامت پوشدم
 جان جانم را ز خود آگاه کن
 لطف خویشم همدم و همراه کن
 چون ندارم در دو عالم جز تو کس
 هم به انعامت مرا فریاد رس
 یا غیاث المستغیثین یا کریم
 رب اغفر لی ذنوبی یا رحیم
 آلمهی هر آن کس که این خط نوشت
 عفو کن گناهایش عطا کن بهشت
 تم تم تم تمام شد .

— آغاز :

— رساله قاضی قطب در نماز (ص ۱۱۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
 و به نستعین و تمم بالخیر ، قال النبی صلی الله علیه و آله وسلم :
 طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة ، معنی چنین باشد که
 پیغمبر فرمود صلی الله علیه وسلم که طلب کردن علم فرض است
 بر همه مسلمانان از مردان و زنان و آزاده و بنده ، اما مراد از این
 علم چهار علم است اول علم توحید ، دوم علم نماز ، سیوم علم
 روزه ، چهارم علم حیض و نفاس .

— انجام :

— ایضاً (ص ۱۳۰) : ناقص است ، و به این عبارت ختم می شود :
«اگر ترا پرسند که قرائت بی محل کدام است جواب بگو به جای
سوره دعای قنوت یا التحیات خواند و یادریستی بلند خواند و
یا بلند را پست خواند و قرائت بی محل گشت ، سؤال اگر ترا
پرسند» .

۹- چگونگی : این نسخه به پنج گنج معروف و هما نگونه که از نام آن معلوم
است . «پنج گنج» یعنی «پنج کتاب» یا رساله است که درباره
موضوع های اخلاقی و دینی است . اما در این مجموعه یکی از این
رسائل پنج گنج که شاید «محمود نامه» باشد مفقود است و رساله
چهارم هم که به رساله قاضی قطب معروف است ، ناقص است .
(رک : ص ۶۴ نسخه) .

— رساله نام حق در فقه و احکام نماز است . و تقسیحات آن
بر اساس «باب» و «فصل» است و در یک بیت اینگونه آورده :

صد و هفتاد و بیست و ده باب است

لایق روزگار اصحاب است

یعنی ۱۷۰ بیت و بیست فصل و ده باب که با ابواب و فصول
متن مطابقت ندارد . اشعار ۱۸۰ بیت ولی ابواب و فصول به دست
ذکر نشده . در گویا سهواً القلم کاتب باشد ، و آن از سزاحتاب
بجز خفیف است .

رساله کریمما : در پند و اندرز است و تقسیحات آن بر حسب
موضوع های کونا کون اشعار است ، مانند : «در تأثیر علم دوید» .

در صفت قناعت گوید ، در صبر کردن گوید ، در بیان راستی گوید» و این اشعار برگزیده‌ی است از بوستان سعدی شیرازی و ۱۷۵ بیت دارد . وزن آن بحر مثنوی متقارب محذوف یا مقصور است .

پند نامه عطار : نیز در همین زمینه است و تعداد اشعار آن ۷۰۰ بیت است . وزن آن بحر رمل سدس محذوف یا مقصور است . رساله قاضی قطب : بر اساس «سؤال» و «جواب» و «اگر ترا پرسند» و «جواب بگو» نهاده شده و همه آن درباره توحید و نماز و روزه و حیض و نفاس و فرایض دیگر احکام فقه اسلام است که با فارسی روان و ساده توأم است . اما متأسفانه مقداری از رساله چهارم و رساله پنجم یا «گنج پنجم» مفقود شده است . رساله پنجم که در این مجموعه مفقود شده است در مجموعه‌هایی که تحت عنوان «پنج گنج» طبع شده ، «محمود نامه» آمده است . در صفحه ۳۹ این نسخه اسامی چند «پیر» آمده است ، مانند :

«پیر نور محمد ، پیر مهدی شاه ، پیر گلاب شاه ، پیر حسن شاه ، پیر فتح محمد» . از صفحه ۱۱۱ تا ۱۱۵ چند دعای مخصوص نماز به قلم ثلث سیاه و شنگرف کتابت شده . در صفحه ۱۳۱ دعایی برای «محافظة» در دوازده سطر به فارسی و عربی وجود دارد . این پنج گنج از جمله کتابهایی است که کودکان و نوجوانان آنها را در سرزمین پاک و هند می خوانده و از حفظ می کرده اند . و بدان جهت نسخه های خطی و چاپی آن فراوان است .

تتمه مجموع خانی فی عین المعانی

۲۹۰
۲۴۸

[دین ، فقہ ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۲/۵ س م . — درونی : ۱۷ و ۱۸ س
۱۸ × ۱۱ س م .
- ۲- اوراق : ۱۶۵ ورق . ۳۲۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید تیره رنگ کشمیری ، کرم خورده ، آب دیده ،
وصالی شده ، جلد مقوایی کهنه با عطف و گوشه پارچه بی مخطط
و سیاه رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر آمیخته با خط بہار ، روشن ، خوانا ، پختہ ،
عنوانها و نشانہا و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : «کمال کریم ناگوری» نام تألیف «تتمه مجموع خانی فی عین
المعانی» ، تاریخ تألیف ندارد ، در زمان «قتلغ اعظم بہراسخان»
و برای او تصنیف شدہ است : «اما بعد میگوید دعاء گوی
مسلمانان از خاص و عام کمال کریم ناگوری . . . کہ چون
از کتاب عبادات «مجموع خانی فی عین المعانی» فارغ شدہ . . .
. . . بقید اشارت مخدم . . . قتلغ اعظم بہراسخان . . . این
احکام عبیر تحریر و تقریر افتاد و این مجموع را «تتمه مجموع
خانی فی عین المعانی» تسمیہ شد . (رک : مجموع خانی فی
عین المعانی ۲۳۸ ، ۲۹۰ ، ۱۶۴ ، ۲۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد مر احمد مبدئی که بدایت حمد او حامد را بمقام محمود رسانید و عارف را از معرفت تتمیه بعجز معترف گرداند کما حمد احمد لانبیاء والمرسلین و قال لا احصى ثناء علیک انت کما اثبت علی نفسک صلی الله علیه وسلم و آله اجمعین و شکر بی حد مر مشکوری را که بسعی جمیل عباد بانعام عمیم بنعمه اتمام مشکور گردانید» .

۸- انجام : ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «مسئله : از دو گیرند نیمی دوختر را دهند و نیمی باقی برادر حقیقی را دهند اینجا سرد و است و حصه نیز دو نظیر دوم عورتی نقل کرد شوهر و بسر گذاشت شوهر ربع از چهار حصه باقی بسر را این جاء سرد و است و حصه چهار نظیر سیوم مردی نقل کرد مادر و بسر گذاشت ششم حصه مادر را دهند و آن یکی است از شش پنج حصه بسر را دهند اینجا سرد و است و حصه شش اصل از آن که اگر بامور اصحاب فرایض برابر نیاید بلکه حصه یکی فریق از دو فریق برای طریق» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام فقه اسلام است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» است ، مانند : «کتاب الطهارت» و «باب النکاح» هر مطلبی را که آورده نام تألیف و یا مؤلف آن را بدست داده است ، مثلاً از کتاب «اخلاق النساء» مطالبی خواندنی و ارزنده درباره زنان مؤمن و مسلمان نقل کرده است . تقریباً نیمی از این نسخه مباحث فقه زنان را در بردارد و نیمی دیگر درباره ارث و مشتقات آن است . در ضمن این دو مبحث ، درباره بندگان آزاد و غیر آزاد مانند غلام و کنیزک هم از نظر فقه اسلام صحبت می کند .

مثلاً در یکجا آورده که ۸۱ نوع زن بر مرد حرام است و دلایل آن را با منابع ذکر کرده است . حواشی و یادداشتهایی در میان سطرها و در کنار صفحات دارد . و چنان بنظر می رسد که نسخی ممتاز و شایان چاپ باشد . فارسی آن خوب و بی عیب است .

۴۹۰

تجوید الفاتحة

۱۸۵

[زبان شناسی ، تجوید ، عربی - منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۸ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۵۴ ورق . ۱۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، اندکی نرم خورده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و خطوط رسم شده بالای کلمات شنگرف خوش رنگ . قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف «گل محمد بن اخون اسماعیل زاهدی . زاهد اسماعیل» است ، نام تألیف : «تجوید الفاتحة» . تاریخ تألیف معلوم نشد : «تمت الرسالة من تألیف گل محمد بن اخون اسماعیل زاهدی و سمیتها بتجوید الفاتحة» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي جعلنا من التالين كتابه ، والصلوة على خير خلقه محمد وآله واصحابه . قال المفتقر الى الله العزيز الجميل گل محمد بن زاهد اسماعيل كل واحد منها حنفياً مذهباً في التعقيد والتعميل» .

۸- انجام : «فاذا قال العبد امين يقول كلهم يا رب اغفر هذه العبد تمت الرسالة من تأليف گل محمد بن اخون اسمعيل الزاهدي هما حنفياً مذهباً مسكنه في ماوراء النهر الكبير اسمه جيحون و سميتها بتجويد الفاتحة اللهم اغفر لكاتبه ولوالديه ولأستاذيه ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه‌ها چگونه که از نام آن مفهوم می‌گردد «تجوید» یعنی نیکو خواندن قرآن کریم است . درباره اقوال قراء و الفاظ و حروف و مخارج حروف و وقف و ادغام و اخفاء و مد و شد و سایر مباحث علم تجوید گفت و گو می‌کند . در این کتاب هر مبحث علم تجوید تحت نام «قاری» آمده است و اسناد هر روایت را به دست می‌دهد . تقسیمات آن براساس «فصل» و اعداد ترتیبی آمده است . حواشی و یادداشتهایی به عربی و فارسی دارد . در صفحه ۱ و ۲ و ۳ و ۱۰۳ تا ۱۰۸ یادداشتهای دارد که همه اسامی قراء را با علامت رمز نام آنها آورده است . مثلاً : «د از ابن کثیر ، ج از امام ابو عمر» ضمناً یک یادداشت و چند بیت شعر به زبان پنجابی در صفحه اول و آخر آمده است .

۸۹۰
۳۱

تحفة الابرار يا تحفة الاحرار

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۵ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۶ × ۸ سم .
 - ۲- اوراق : ۶۲ ورق . ۱۲۴ صفحه .
 - ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی .
 - ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته و خوانا ، عنوانها و نشانهها شنگرف با خط شکسته . قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
 - ۵- کاتب : «میان غلام محمد گجراتی» در صفحه ۱۲۲ نوشته : «به اختتام و تمام رسید نسخه سیمونه به تحفة الابرار من تصنیف حضرت مولانا جاسی قدس الله سره از دست فقیر پر تقصیر بستہ زنجیر میان غلام محمد گجراتی» . تاریخ کتابت ندارد .
 - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جاسی ۸۱۷—۸۹۸ ه ق» . تاریخ تألیف «۸۹۴ = تم الكتاب» است که در این نسخه اشتباهاً «ام الكتاب» آمده است و سهوالقلم کاتب است . نام تألیف در این نسخه «تحفة الابرار» و در همه نسخ دیگر «تحفة الاحرار» است .
 - ۷- آغاز : «رب یسر و تتم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم حامداً لمن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کماله و لسان کل واصف مطلع انوار جماله رباعی
- گنجینه اسرار کمالش ماییم آینه انوار جالش ماییم
دستان زن او تار نوالش ماییم دور افکن استار جلالش ماییم»

۸- انجام :

«بسکه مرید از قلمش مرتد است ضدوی آنجا که نویسد صد است
چند به لب تاج حکایت نهم شکر به تاراج شکایت دهم
شکر که این رشته به پایان رسید بخیه این خرقة بدامان رسید
مهر نه خاتمه این خطاب شد رقم خاتمه ام الکتاب»

۹- چگونگی :

نام این نسخه صریح و واضح در صفحات ۱۲۱ ، ۱۲۲ تحفة
الابرار خوانده شد و کاتب هم آن را «تحفةالابرار» کتابت کرده
است ، اما در نسخه‌های دیگر صریح و واضح «تحفةالابرار»
آمده است و «تحفةالابرار» یا «تحفة الاحرار» یکی از هفت مثنوی
یا هفت اورنگ معروف جامی است . موضوع آن عرفانی و اخلاقی
و دینی است که از راه تمثیل بیان می گردد در حواشی و لابلای
سطور به قلم شکسته و نستعلیق خفی ، یاد داشت هایی درباره
معانی لغات واصطلاحات عرفانی و دینی کتابت شده است . تقریباً
می توان گفت : تقلیدی از مخزن الاسرار نظامی و مطلع الانوار
امیر خسرو دهلوی است .

وزن یا بحر آن نیز چون مخزن الاسرار نظامی است ، و خود جامی
در مقدمه اشاره می دارد . در صفحات ۱۲۲ و ۱۲۳ مقالیه
در کسوف و خسوف و نجوم به نثر فارسی قرن پنجم و ششم
هجری کتابت شده است که تاریخ ۵۵۷ هـ ق در آن است و چنان
می نماید که از یک متن قدیمی استنساخ شده باشد .

۸۹۰
۶۴

تحفة الاحرار

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازه : -- بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۵/۵ × ۱ سم . -- درونی : ۱۶ س ۲۰ و ۱۹ × ۹ و ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۵۵ ورق . ۱۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد و قهوه‌یی رنگ هندی ، جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف . قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «میان شیخ احمد» نام داشته و تاریخ کتابت دقیقاً ذکر نشده و در صفحه ۱۱ اینگونه آمده است : «تمت الکتاب مسمی به تحفة الاحرار روز چار شنبه به وقت استوا به تاریخ شهر ربیع الاول این دستخط فقیر حقیر بر تقصیر میان شیخ احمد برای خاطر محبوب الله (یا محبوب الله)» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷ - ۸۹۸ هـ ق و تاریخ تألیف «۸۹۴ = تم الکتاب» است .
مهر نه خاتمه این کتاب شد رقم خاتم تم الکتاب بنا بر این مثنوی تحفة الاحرار را جامی ۷ سال پیش از وفاتش سروده است . در نسخه دیگر «ام الکتاب» است که صحیح نیست .
- ۷- آغاز : (رک : تحفة الاحرار ۳۱/۸۹۰) .

۸- انجام :

«شکر که این رشته به پایان رسید
 بجیه این خرقة به دامن رسید
 مهر نه خاتمه این کتاب
 شد رقم خاتم تم الكتاب
 تمت تمام شد کار من نظام شد .
 هر که خواند دعا طمع دارم
 ز آنکه من بنده گنه کارم
 نوشته بماند سیه بر سفید
 نویسندہ را نیست فردا امید»

۹- چگونگی : این نسخه اگرچه تقریباً خوش خط است اما سهوالقلم کاتب فراوان دارد (رک : تحفة الابرار یا تحفة الاحرار ۳۱/۸۹۰) .

۴

۸۹۰
 ۲۲۱

تحفة الاحرار

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۲ س × ۱۶ س .

۲- اوراق : ۷۸ ورق . ۱۵۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی باعطف و گوشه پارچه‌پی مندرس .

۴- خط : نستعلیق خوش جلی (متن) و نستعلیق خفی (یادداشتها و شرح های میان سطرها) ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنواتها و نشانه ها و جدولها شنگرف روشن ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «محمد زمان» و تاریخ کتابت ، سال «۱۲۷۷ ه ق» : «تمت تمام شد نسخه میمونه متبرکه تحفة الاحرار بوقت زوال روز چهار شنبه در ماه جمادی الآخر از دستخط عاجز فقیر حقیر پر تقصیر محمد زمان غریب و ناتوان در قصبه قاضیان چند روز سکونت پذیر شده عاقبت سلامتی ایمان نصیب باشد سنه ۱۲۷۷» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جاسی ۸۱۷-۸۹۸ ه ق» نام تألیف «تحفة الاحرار» ، (رک : ۳۱ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، حامد لمن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کماله و لسان کل واصف مطلع انوار جلاله رباعی .

گنجینه اسرار کمالش مائیم آئینه انوار جالش مائیم
و مصلیا علی سن نظم جواهر بره و نواله و نثر صحائف منه و
افضاله محمد و عترته و آله و اصحابه رباعی :

عالی قدران عالم عشق و وفا
صدرا رایان صفة صدق و صفا

هر کس بکف زمانه دریا اسفی
و ایشان زده کف که حسبنا الله کنفی

۸- انجام :

«گاہ مرید از قلمش مرتد است
ضدوی آنجا که نویسد صد است

چند بلب باج حکایت دهم
 شکر بتاراج شکایت دهم
 شکر که این رشته بپایان رسید
 بخیه این خرقة بدامان رسید
 مهر نه خاتمه این کتاب
 شد رقم خاتم تم‌الکتاب (= ۸۹۴)».
 (رک : ۵-کاتب).

۹- چگونگی : این نسخه سه‌والقلم کاتب اندک دارد . در لابلای سطرها یاد داشتها و شرح های دستوری و لغوی فراوان دارد . در صفحات آغاز و آخر آن اشعار و یاد داشتهایی به زبان فارسی و اردو کتابت شده است ، مانند :

«منم خاک سر کوی مجد ءاسیر حلقه گیسوی مجد
 نماز عشق هر دم می گزارم به پیش قبله روی مجد

یا این غزل به مطلع :

از فراق دل پر از غم ای گل خندان من
 دیده گریان سینه بریان ای بهارستان من

و مقطع :

گریبان سازیم از دریای رفقت (؟) ای حبیب
 تا قیامت قاصرم ای نور چشم و جان من

۸۹۰
۲۸۶

تحفة الاحرار

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۷/۵ × ۱/۲ سم . - درونی : ۱۴ : ۱۰ × ۱۹ سم .

۲- اوراق : ۶۹ ورق . ۱۳۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، وصالی شده (پیوند کار) ، جلد مقوایی با عطف و گوشه کرباسی سفید و کبود .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، عنوانها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «میان عطا مجد» ، تاریخ کتابت «۱۲۷۴ هـ ق» : «تمت شد هذه النسخة متبركة سميت بتحفة الاحرار از زبان فائض الانسان مصنف مولوی عبدالرحمن بعون الملك الوهاب بوقت چاشت روز چهارشنبه از دست خط خاک پای -رویشان میان عطا مجد بلوچ (شاید : بلوچ) یافت ساکن در موضع سنسمرال سنه هجری ۱۲۷۴ ، الهمی هر آنکس که این خط نوشت

عفو کن گناهایش عطا دن بهشت

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «بولانا نورالدین عبدالرحمن جاسی : (رک : تحفة الاحرار ۳۱/۸۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم (۲ بار سیاه و شنگرف) ، رب يسر ولا تعسر وتمم بالخير ، حامد المن جعل جنان كل عارف مخزن اسرار

کماله و لسان کل واصف مطلع انوار جماله :
 گنجینه اسرار کمالش ماییم
 آینه انوار جمالش ماییم
 دستان زن اوتار نوالش ماییم
 دور افکن ستار جلالش ماییم»

۸- انجام :

«بس که مرید از قلمش مزید (کذا) است
 ضدوی آنجا که نویسد صد است
 چند بلب باج حکایت دهم
 شکر بتارج شکایت دهم
 شکر که این رشته پایان رسید
 بخیه این فرقه بدامان رسید
 مهر نه خاتمه این خطاب
 شد رقم خاتمه تم الکتاب» .

۹- چگونگی :

این نسخه حواشی و یادداشتها و توضیحاتی دارد . در کثرت صفحات و میان سطرها (رک : تحفة الاحرار ۳۱ / ۸۹۰) . در رویه‌های داخلی جلد مطالبی کتابت شده که همه قابل تحقیق است ، اشعار خوب ، تاریخ ولادت و وفات اشخاص ، تعویذ .

در صفحه ۱ یک قطعه ، یک غزل ، چند شعر پراکنده کتابت شده است ، از جمله این قطعه به مطلع :

بود یکی کودک معشوق ما
 یوسف ثانی است عجب دلربا

و مقطع :

دار نگه ز آفت هر ناپسند
بردل او از غم نامد گزند

که سراینده آن : «مجد حیات» در وصف «محکم الدین» سروده است .

در صفحه ۱۳۶ چند دعا و تعویذ و «ابجد» به خط ثلث و شکسته به قلم «سمادل شاه» آمده و اینگونه امضاء شده : «بید خامنویس مسکین سمادل شاه» .

در صفحه ۱۳۷ «استفتا» نامی کتابت شده درباره شخصی آمده نا سزا گفته است و مفتی بادلائیل و براهین فتمی مطالبی به فارسی و عربی (حدیث و آیات قرآنی) نوشته و اورا سرود مبتدع و عنید شمرده است . در صفحه ۱۳۸ چند شعر آمده است به فارسی و پنجابی .

۸۹۰

۵۴

تحفة العراقین

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۶ × ۱/۵ س . — درونی : ۱۶ س
۱۴/۵ × ۸ س م .

۲- اوراق : ۹۸ ورق . ۱۹۶ صفحه .

۳- کاغذ : زرد رنگ تیره هندی ، ساییده شده ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا و پخته ، عنوانها همه شنگرف روشن ، حواشی و یادداشت ها شکسته و تحریر خفی . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب «محمد قلی» بوده و در تاریخ «۱۰۶۹ ه ق» کتابت شده است : « تمام شد به وقت نماز پیشین روز دو شنبه چهاردهم جمادی الثانی سنه ۱۰۶۹ هجری جلوس عالم گیر غازی اورنگ زیب »

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «افضل الدین بدیل بن علی حسان العجم خاقانی شروانی متوفی ۵۹۵ ه ق» و تاریخ تألیف میان سالهای «۵۵۱-۵۵۲ ه ق» پس از بازگشت خاقانی از نخستین سفر حج است (رک : تاریخ ادبیات در ایران ، دکتر ذبیح الله صفا ، ج ۲ ، ص ۷۷۹) .

۷- آغاز : دو ورق را مخصوصاً به هم چسبانده اند و در نتیجه نیمی بیشتر از دیباچه که به زبان عربی منثور است ، خوانده نشد و از اول صفحه ۲ اینگونه آغاز می شود : «و زبدة النواظر و آخر دعواتهم ان الحمد لله رب العالمین المقالت الاولى و هی المسمى بعرایس الفكر و مجالس الذكر ،

سایم نظار گن غمناک زین حقه سبز و مهرة خاک کین حقه و مهرة تا بجایند سر کیسه عمر می گشایند»

۸- انجام : ناقص است و گویا چند ورق پیش از آخرین ورق نسخه ، مفقود شده باشد . این نسخه با این ابیات پایان می یابد :

شر در ره شرع معتبر نیست بو شرز (کرم خورده)

بگرفت جہان ، جہانی ابتر فاضل شکی
 ہر کس کہ فضول پرور است او بوالخیر مگر کہ بوشر است او
 پس از این ابیات چہار بیت دیگر ہست کہ خواندن آنها مشکل
 است .

۹- جگونگی : موضوع مثنوی تحفة العراقین جریان سفری است کہ خاقانی بہ
 مکہ معظمہ نمودہ است و در سرودن این مثنوی از کلیئہ آگاہی های
 اسلامی خود استفادہ کردہ است و بسیاری از شہرہا و بیابانہا و
 مردم آنها را وصف کردہ است ، مانند بغداد ، بطحہ ، ہمدان ،
 بادینہ ، مشعر الحرام و زمزم و عمرہ و صفا و مروہ و کعبہ و مدینہ
 و روضۃ النبی (ص) . وزن تحفة العراقین «مفعول مفاعلن فعولن»
 از سزاحفات بحر ہزج است . حواشی سود سندی بہ قلم تحریر و
 شکستہ دارد . این نسخہ را کاتب برای «میان صاحب حافظ
 دود جیو» کتابت کردہ است .

۸۹۰
 ۱۴۶

تحفة رسولیہ

[دین ، فارسی . منظوم . مثنوی]

۱- اندازہ : — بیرونی : $23/5 \times 15/5 \times 1$ سم . — درونی : ۱۱ و ۱۲ .
 ۱۳ و ۱۴ س ۱۷ و ۱۸ $\times 9$ و ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۴۲ ورق . ۸۴ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ ہندی ، اندکی آب دیدہ ، جلد متقوایی بلون نو و
 عطف پارچہ پی سرخ .

۴- خط : نستعلیق ، نا پخته ، سخت خوانا ، عنوانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : صریح و واضح ، نام خود را کتابت نکرده ، گویا «پیر اعظم شاه» بوده است : «تمت تمام شد نسخه معتبر تحفه رسولیه من تصنیف شاه غلام محی الدین روز شنبه به وقت صبح در موضع کولیار در خانه مامونصاحب پیر اعظم شاه برای نفس خود هر که دیگر دعوی کند در شرع شریعت دروغ و کاذب خواهد شد . نوشته بماند سیه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید» . تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «غلام ملک محی الدین» نام داشته که اهل «قصور» بوده ، تاریخ تألیف «۱۲۱۲ ه ق» و نام مثنوی «تحفه رسولیه» است :

«گشت به نیکی چو سر انجام او
تحفه رسولیه شده نام او» (ص ۸۳)
«گشت پدید این گهر آبدار
در سن یک الف دو صد سه چار
ناظم این سلک جواهر یقین
هست غلام ملک محی الدین
مولد او مسکن او در قصور
عمره الله الی نفخ صور» (ص ۸۴)

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،
هست دلیل ره دارالنعیم
بسم الله الرحمن الرحیم

تاج سر سبع مثنائی است این
 سر نهان گنج معانی است این
 رهبر ضالان و عصای عبا
 سایه اش افتاد به بال هبا
 مطلع دیوان ثناء خدا
 مدخل ایوان عطاء خدا .

۸- انجام :

«تحفه آینه شدش دل پذیر
 ز آنکه در آن دید رخس جای گیر
 چون که رخ خویش نبیند در آن
 زود قبولش کنند او در دمان
 رو نکند هیچ کس روی خویش
 می شود از تحفه چنین رتبه پیش
 گشت پدید این گهر آبدار
 در سن یک الف دو صد سه چار
 ناظم این سلک جواهر یقین
 هست غلام سلک محی الدین
 بنده به در گاه به جد و سعید
 او صله الله علی ما طلب (نذا)
 مولد او مسکن او در قصور
 عمره الله الی نسیخ صور »

۹- چگونگی : این نسخه که «تحفه رسولیه» نام دارد مثنوی خوش وزنی است از مزاحفات بحر سریع و بروزن مخزن الاسرار نظامی و مطلع الانوار

اسیر خسرو دهلوی .

پیر بود مخزن اسرار او پیر بود مطلع انوار او (ص ۸۱)

موضوع آن شجاعت ، اخلاق ، رفتار ، کردار ، گفتار حضرت محمد (ص) و خلفای راشدین (رض) است . بعضی داستانهای واقعی دینی را نیز به لباس شعر در آورده و نتیجه اخلاقی و دینی از آنها گرفته است . در حدود ۱۲۰۰ بیت دارد .

۲۹۰
۳۷

تحفه نصایح

[دین ، فقه ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — ۲۵/۵ × ۱۹ × ۱ س م . — درونی : ۱۷ س ۱۸ × ۱۱ س م .
- ۲- اوراق : ۴۹ ورق . ۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم قهوه پی رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها شنگرف روشن ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد اما آن را برای «میان درگاهی ولد میان عنایت الله» کتابت کرده اند : «تم تمام شد تحفه نصایح به روز چهارشنبه به پاس خاطر میان درگاهی ولد میان عنایت الله تحریر یافت» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «یوسف گدا» ، تاریخ تالیف (سرودن) «۷۹۵ هـ ق» ،
نام تالیف «تحفه نصایح» :

«گوید همی یوسف گدا در وعظ سخنی چند را
از هر خلقی خوش لقا بوالفتح آن نورالبصر
تحفه نصایح نام این کردم زحق دارم رجاء
کاندرا نظر پاگان شود مقبول شیرین چون شکر
ایات گفتم جملگی نهصد بدان هشتاد و یک
ابواب و چهل و پنج اندر حسابی هم حصر
هفتصد نود پنجمی دگر هجرت مجد مصطفی
شهر ربیع الآخرین وقت هم روز قمر

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

حمدی بگویم بیعدد مر خالق جن و بشر
کرده معلق آسمان هم اختران شمس و قمر
عظمی بداده عرش را پرد زپایش طایری
چون برق سال چار صد آنکه رسد پایه دگر»

۸- انجام :

«گر طالبی از صدق دل خواعد خدا باید که او
چون شیر بنده آدمی داند چون سنک و مدر
گر راه خواهی سوی حق در جان بیوندی بسی
باید درون خویش را خالی کنی از بس دگر»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه دین و ایمان و ظایف و فرایض و پند و اندرز و عرفان و تصوف است . تعداد اشعار ۹۸۱ که بروزن بحر رجز «ستفعلن ع بار» سروده شده است .

نام مؤلف (شاعر) را «راجو قتال» نیز نوشته اند. این نسخه شامل ۴۸ باب است در صورتی کہ در بیتی آمده است کہ ۴۵ باب دارد.

ابیات گفتم جملگی نہصد بدان ہشتاد و یک ابواب او چہل و پنج اندر حسابی ہم حصر

در آغاز و انجام و در میان سطرہا و بر کنارہ صفحات یادداشتہا و توضیحاتی بہ فارسی دارد. سہمواقلم کاتب در آن دیدہ می شود.

۴۹۰
۶۲

تحفہ یا مدقق یا شرح صرف میر

[زبان شناسی ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۵/۱۵ × ۱ س م . — درونی : ۲۳ س ۱۶/۵ × ۱۰/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۳۳ ورق . ۶۵ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن ہندی ، اندکی کرم خوردہ ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ . جلد پارچہ پی کہنہ .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، پختہ . قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «غلام حسین» نام داشتہ و تاریخ کتابت «سنہ ۱۲۷۶ هـ ق» بودہ است : از دست خط فقیر حقیر غلام حسین در حجرہ چکی شریف بہ اتمام رسید فقط سنہ ۱۲۷۶ .

۶- مؤلف : «نور محمد شه فیروز بن شه فتح الله لاهوری» در صفحه ۴ آمده :
 «فیقول العبد الحقیر النحیف الراجی الی رحمة الله فقیر
 نور محمد شه فیروز بن شه فتح الله لاهوری اردت مستعیناً
 بالله أن اشرح «صرف میر» شرحاً وسميته «تحفة»
 اذهی تحفة تبقى ببقاء الایام والدهور»، تاریخ تألیف ندارد،
 اما مؤلف آن را به «اورنگ زیب پادشاه ۱۰۶۹-۱۱۱۸ هـ ق»
 تقدیم کرده است . نام مؤلف در نسخه دیگر «نور محمد شیخ فیروز
 بن شیخ فتح الله لاهوری» آمده است (رک : تحفه . ۲۳ / ۴۹۰).

۷- آغاز : تانیمه دو سطر را از آغاز موش خورده و ساییده شده و به این
 عبارت آغاز می شود : « والسقام و لیس فی الحقیقة لغیره
 الابانة والادغام و نصلی علی الموعود بالبعث فی المقام
 اطاعوه فی العقود و القيام فیقول العبد الحقیر النحیف الراجی
 الی رحمة الله » .

۸- انجام : «یعنی لازم مطلق ثلاثی مجرد باشد یا غیر ثلاثی بنا نمی یاید
 برای مجهول مگر آنکه موصول باشد بحرف جر و خصصر الثلاثی
 بالمثال لانه الاصل و ترک بالمقائسة واننی بالمثالین استعار بان
 التعدية یجری فی الفعل والاسم جميعاً الحمد لله و المنه علی
 توفیقه بتوفیق الاتهام فی وقت زوال ششم ماه رمضان المبارک تمت
 شد بالخیر از دست فقیر حقیر پر تقصیر غلامحسین اصلح الله علی
 فی الدارین در حجره چکی شریف به اتہام رسید فقط سنہ ۱۲۷۶ هـ
 ق» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه صرف زبان عربی به فارسی و یا شرح «صرف میر»
 است . مقدمه آن به زبان عربی است . در آغاز آن یک ورق الصاق

شده که چند جمله عربی با خط ثلث زیبای چلی و خفی دارد و جدول زرین را در برگرفته است و در حقیقت یک مرقع دو رویه است . اصل این نسخه مشهور به «مدقق» است . چنانکه در صفحه ۳ نوشته : «المشهور بالمدقق» ولیکن مؤلف صریحاً در صفحه ۴ مقدمه آن را به «تحفه» نام گذاری کرده است : «و سمیته تحفه».

۴۹۰
۲۳۰

تحفه یا شرح صرف میر

[زبان‌شناسی ، فارسی و عربی ، منشور]

۱- اندازه : بیرونی: ۲۵/۵ × ۱۷/۵ × ۲ سم . درونی: ۱۷ س ۱۸ × ۱۱ س م .

۴

۲- اوراق : ۵۲ ورق . ۱۰۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب دیده ، جلد تپاجی سرخ رنگ ضربی منقش و پوشیده شده در غلاف کرباس سفید .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته عنوانها و نشانه‌ها و خطوط رسم شده بالای جملات و کلمات مهم شنگرف روشن، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «محمد زمان» و تاریخ کتابت «۱۲۶۹ ه ق» : «تمت تمام شد الحمدلله بتوفیقه علی الاتمام بیدالحقیر پر تقصیر میان مجد زمان غریب و ناتوان و شکسته جان و هذه الكتاب شرح صرف میر ، تمته فی یوم الجمعة بتاریخ عشرون ماه محرم الحرام در قریه بیانیان نزد

چک عمر تحریر یافت سنہ ۱۲۶۹ ،
 کرد تمت نسخه شرح صرف میر
 در بیبانی مسجد جنت نظیر
 هست مسکین کاتب مجد زمان
 عاقبت بخشد خدا او را ایمان
 مالک این کتاب مجد زمان است» .

کاتب زیر جملات بالا را سہر کرده است کہ مہرش اینگونه خوانده می شود : «مجد زمان غلام شاہ جیلان ۱۲۶۱» و در آخر چنین آورده است : «لا الہ الا اللہ محمداً رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «نور مجد بن شیخ فیروز بن شیخ فتح اللہ لاهوری» ، تاریخ شرح (تالیف) در عہد «مجد اورنگ زیب» بوده و نام آن «تحفہ» یا «شرح صرف میر» است : «اما بعد فیتقول فقیر نور مجد بن شیخ فیروز بن شیخ فتح اللہ لاهوری لم کان التصریف المسمی بصرف میر (میر سید شریف جرجانی) محتویا علی دقائق الاسرار العربیة اردت مستعینا باللہ و انہ المعین ان اشرح لہ شرحاًینحل انعقاده و ینکشف بہ الفاظہ و سمیتہ تحفہ اذہی تحفہ تبقی ببقاء الایام و الدهور و جمعت وسیلۃ للوصول الی حضرت ابوالمنذر محی الدین مجد اورنگ زیب بہادر پادشاہ عالمگیر . (رک : تحفہ ۶۲ ، ۴۹) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم اللہ الرحمن الرحیم نحمدک یا من یدہ الصحۃ و السقام و لیس فی الحقیقۃ تغیرہ الابانہ و الادغام و نصلی

على الموعود بالبعث فى المقام و نثى على ابناء طاعوه فى القعود و القيام اما بعد فيقول العبد الحقير النحيف اللهيف الراجى الى رحمة الله اللطيف تراب الاقدام اهل العلم و التأليف فقير نور مجد بن شيخ فيروز بن شيخ فتح الله لاهورى اسلمهم الله حالا و مآلاً لها كان التصريف» . (رك : ۶ - مؤلف) .

۸- انجام : «در آن وقت آنچه مصروف می شود مجرور است و بس علی ما ذکر فی المعزی فللهذا مص ره (مصنف رحمة الله علیه) طریقه تعدیه که عام بود بمجرد و مزید بعد از بیان افعال کلها ذکر نمود یعنی لازم مطلق ثلاثی مجرد باشد یا غیر ثلاثی بناء نمی یابد برای مجهول مگر آنکه موصول باشد بحرف جر وخصص الثلاثی بالثانی لانه الاصل و ترک الباقی بالمقایسه و اتی بالمثالین اشعاراً بان التعدیه یجری فی الفعل و الاسم جمعاً» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه صرف در زبان عربی است که اصل آن به عربی بوده ، شارح آن را کلمه به کلمه تحت عنوانهای : «اگر پرسند» و «جواب» و «قول» به فارسی روان تفسیر و شرح کرده است . در آغاز آن مقدمه بی دارد به زبان عربی (ص ۳ - ۴) در وصف شرح و توضیح درباره آن و تقدیم آن به اورنگ زیب پادشاه (۱۰۶۹ - ۱۱۱۸ هـ ق) . سهوالقلم کاتب کمتر دارد . متن شرح از نیمه صفحه ۴ شروع می شود . مؤلف شرح خود را «تحفه» نامیده اما کاتب آن را به نام «شرح صرف میر» کتابت کرده است . (رك : تحفه : ۶۲ / ۴۹۰) .

۲۹۰
۷۸

ترجمة الصلوة

[دين ، نماز ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶/۵ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۸/۵ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۱۱ ورق . ۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون نو .
- ۴- خط : نستعلیق خوش متوسط (فارسی) ، و ثلث خوش (عربی) خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای جملات عربی و الفاظ مهم خط سرخ کشیده شده و آنها را معرب (مشکول) ساخته ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : از قرار معلوم «میان سلیمان ولد محمد عاقل» ساکن قصبه جهنگ میال بوده ، و تاریخ کتابت «۱۱۸۵ ه ق» است : «تمام شد کتاب ترجمة الصلوة فی علم الفقہ بہ وقت ظہر روز سه شنبہ سیوم شهر ربیع الاول سنہ ۱۱۸۵ ہجری مالکہ میان سلیمان ولد میان محمد عاقل ساکن قصبہ جهنگ میال» .
- ۶- مؤلف : «ابوالرضا محمد» نام داشته ، تاریخ تالیف ندارد ، نام تالیف «ترجمة الصلوة» است : «می گوید بحدہ ضعیف ابوالرضا محمد..... بہ تصنیف رسالہ ترجمة الصلوة حاجت افتاد» .

۷- آغاز : «رب یسر و لاتعسر و تمم بالخیر و الظفر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و علی آله و اصحابه اجمعین بعده می گوید بنده ضعیف ابوالرضا محمد که چون سلف صالح را اتفاق است بر آنکه کتاب الهی و حدیث رسالت پناهی دال بر آنست که گفتار و کردار عبادت بنور مگر صفتی و تعظیم (?) ناچار به تصنیف رساله ترجمه الصلوة حاجت افتاد» .

۸- انجام : «اللهم عافنا من کل بلاء الدنیا و عذاب الآخرة ای بار خدایا نگاهدار ما را از هر بلائی دنیا و عذاب الآخرة برحمتک یا ارحم الراحمین مهربانی خود ای مهربان تر از همه مهربانان و صلی الله علی محمد و عدد ما ذکره الذاکرون و عدد ما غفل عن ذکره الغافلون . تمت تمام بعون الله تعالی و حسن توفیقه کتاب ترجمه الصلوة فی علم الفقه ...» . (رک : شماره ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه نماز را به فارسی روان و ساده بیان می دارد و ترجمه کلمه به کلمه آن مقبولیت عام یافته است . ضمناً این موضوع را می رساند که مردم دوست داشته اند نماز را به فارسی بفهمند و بخوانند . و این مسأله امروز هم مورد توجه فقهای فارسی زبان است . عنوان هر مطلب با «بدانکه» و «ترجمه» شروع می شود و خیلی کوتاه و موجز معانی الفاظ عربی نماز را در قالب الفاظ فارسی بیان می دارد .

۲۹۰
۱۸۰

ترجمہ قصیدہ بردہ بہ فارسی

[دین ، عربی و فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۵ × ۱۱ س م . — درونی : ۷ س ۱۱ × ۵ س م .
- ۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رمیدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث خوش (متن) و نستعلیق آبیخہ با شکستہ (حواشی و ترجمہ فارسی میان سطرہا) ، خوانا ، پختہ ، قرن ۱۱ و ۱۲ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت دارد اما در اثر وصالی و کرم خوردگی خوانندہ نشد .
- ۶- مؤلف : (رک : شرح قصیدہ بردہ المسمی بالکوکب الدرہ فی مدح خیر البریۃ ، ۲۹۰/۷) ، مترجم و شاعر اشعار فارسی و تاریخ ترجمہ معلوم نشد .
- ۷- آغاز : بسم اللہ الرحمن الرحیم :

امن تذکر جیران بذی سلم
مزجت دسعاجری من مقلہ بدم

این زیاد صحبت یار است اندر ذی سلم
آن چشم آبیختہ با خون روان گشتہ بہم

ام عبت الریح من تلقاء کاظمہ
او اومض البرق فی الظلاء من اضم

یا مگر از کاظمہ بادی وزید از کوی دوست
یا مگر در نیم شب برقی درخشید از اضم

۸- انجام : کامل است اما سه بیت و ترجمه آنها به علت وصالی شدن به سختی

خوانده شده این بیت از پیش از آن سه بیت نقل می شود :

و الـطف بـعبـدک فی الـدارین ان

صبراً سـتی تـدعـه الـاهـوال ینـهـزم

لطف کن باینده خود این جهان و آن جهان

زانکه صبرش نزد سختیها شود زو منهزم

۹- چگونگی : این نسخه ترجمه اشعار عربی قصیده برده را به شعر فارسی باهمن

قافیه و حرف روی در بردارد . ضمناً حواشی و شرح لغات هم

به فارسی آمده است . ترجمه بعضی اشعار فارسی میان سطرها و

برخی در حواشی کتابت شده است . موضوع قصیده برده ، مدح و

نعت حضرت محمد (ص) است و بدین جهت مورد توجه همه مسلمانان

بوده و نسخه های خطی و فارسی آن فراوان است . (رک : قصیده

۴

برده ۲۹۰/۷) .

این نسخه در حدود ۱۵۵ بیت عربی و ۱۵۵ بیت شرح فارسی دارد .

۲۹۰
۲۸۲

ترجمه کنز الدقایق

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — پیرونی : ۲۶ × ۱۸ × ۴/۵ س م . — درونی : ۱۷ س

۱۸ × ۸/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۸۰ ورق . ۵۵۹ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ باعطف کرباسی سفید رنگ در غلاف پارچه پی رنگا رنگ مخطط .

۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و نستعلیق خفی و ثلث (یادداشتها و توضیحات) ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد ، چون حد اقل از آخر یک ورق افتاده است .

۶- مؤلف : (مترجم) : «نصرالله بن احمد بن حاد الازدی المعروف بالکرمانی» ، تاریخ ترجمه معلوم نشد . نام آن «ترجمة کنزالدقائق» : و بعد يقول العبد الضعیف الخیق الحقیر الهیق التصیق الراجی..... نصرالله بن احمد (مجد) بن حاد الازدی المعروف بالکرمانی قد اشار من اشارته حکم طاعته غم الی ان اکتبه ترجمة الكنز الدقائق و ان کنت مستغرقا بالعواقب علی وجه یكون حاویة بتصریح الاخلاق المرقوم فی المختصر المنظوم ان اغلب مسائل و آثار احکامه واقعة علی اختیار المشایخ» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی اوضح مناهج الشریعة و الاسلام و اورد مشاهد التکلیف علی الانعام قادة الی الجنة و الفقهاء سادة بین اهل السند و مصاحبتمهم زیادة بالمنة و الصلوة علی رسوله الذی بلغ قدر مناط الثرایا بانحد نبید و اخباره و علی آله و اصحابه» .

۸- انجام : «پس سهام او از تصحیح بیفکن و ترانه میان مادر و عم میتہ قسمت کن بسه سهم ، دو سهم مادر رابده و یک سهم عم رابده زیرا که

اصل مسئله از شش است شوهر را نصف آن سه سهم رسد و مادر را ثلث از دو سهم و عم را باقی یک سهم پس چون سهام شوهر طرح کردی . بتخارج سه سهم ماند پس سهم مادر را و یک سهم عمه را بود و الحمد لله الذی وفقنی علی ترجمه هذا الكتاب و صلی الله تعالی علی خیر خلقه» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «فقه حنفی» است و شامل کلیه مسائل فقهی می گردد زیرا ترجمه «کنز الدقایق» تألیف ابوالبرکات عبدالله نسفی است از عربی به زبان فارسی روان و دوران تکلفات و تصنیعات . تقسیمات آن بر بنیاد «کتاب» و «باب» و «فصل» و «مسئله» است . «کتاب الطهارة» در آغاز و «کتاب الفریض» در آخر است . فهرست مطالب در آغاز کتابت شده اما فقط از «باب الصوم المریض» به بعد را شامل می گردد قبل از آن مفقود است (شاید ۲ ورق) : (رک : کنز الدقایق ۱۶۶ / ۲۹۰) .

درمیان سطرها و در کناره صفحات یادداشتهای و توضیحات فشرده و فراوان است به طوری که اگر آنها را جدا گانه استنساخ کنند یک نسخه دوپست صفحه بی خواهد شد . بعضی از یادداشتهای جداگانه کتابت شده و در تضاعیف نسخه قرار گرفته شده اند . چند یادداشت طبی و تعویذ به زبان فارسی و عربی در صفحات آغاز و انجام هست . «در بیان جامه پوشیدن» ۶ بیت آمده است به مطلع :

«شنبه جامه را تو سپوش زینهار

اگر پوشی تو خواهی گشت بیمار»

و به مقطع :

«بروز جمعه صاحب مال گردی

شوی شادار برین احوال گردی»

تعلیقات علی مبحث الجزء من شرح الهدایة $\frac{۱۱۰}{۹۸}$

[فلسفه ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۴ × ۲۱ س . — درونی : ۳۵ و ۲۵ س ۳۱ × ۱۶ س م .
- ۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ کشمیری ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : شکسته و تحریر ، خوانا ، پخته ، روی کلمات و جملات مهم خط سیاه کشیده شده . قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : در هیچ کجای نسخه نام مؤلف نیامده ، بجز روی یکی از اوراق در آغاز کتاب اینگونه نوشته : «تعلیقات و حاشیه علی الصدر مولینا ارتضا علی خان» . لفظ «ارتضا» به طور ایهام در مقدمه نسخه نیز آمده است . در تذکره علمای هند اینگونه آمده : «قاضی ارتضا علی خان گویا سوی ابن مسطفی علی خان در سال یازده صد و نود و هشت هجری متولد شده» و پس از تحصیلات و مطالعات و تصنیفات «در سال دوازده صد و پنجاه و یک هجری وفات فرموده است» (رک : تذکره علمای هند ، ص ۲۱) . نام تألیف «تعلیقات علی مبحث الجزء من شرح الهدایة الکامل صدر الافاضل من العبد الحقیر» . «شرح الهدایة الامل» را از «صدر الافاضل یعنی ملا صدرای شیرازی متوفی ۱۰۵۰ هـ ق» شمرده اند .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي احكم حكمته الشرايع برسله الحكماء واتقن على النواميس العلماء الاتقياء والصلوة على خير البرية افضل الانبياء محمد المصطفى احمدن المجتبي سيد الاصفياء و على آله و اصحابه البررة المبشرين بالجنان والارتضاء اما بعد فهذه تعليقات على مبحث الجزء من شرح الهداية الكامل صدر الافاضل من العبد الحقير» .

۸- انجام : «قوله ما يقال الخ هذا ازاحتہ نما اورده المتأخر على ارشميدس والحاصل ان فرعية النسبة للتجانس والاتفاق مخصصة بالنسبة العددية دون الصمتہ والله اعلم هذا آخر ما تيسر لي بفضل ربي الى الآن و ارجوان يوفقني للاتمام و عليه التكلان» . معلوم می شود پس از اين شرح مبحث الجزء ، بربقيه اجزاء شرح الهداية نیز می خواسته است تعليقات بنويسد .

۹- چگونگی : مبحث اين نسخه ، شرح و توضيح است درباره «مبحث جزء» که خود جزو حکمت است و ضمناً از هندسه و رياضيات و فلسفه ماوراء الطبيعة نیز صحبت می کند . حواشی و یادداشتی هاي به قلم کاتب متن دارد . به نظر می رسد که اين نسخه اصلی خط مؤلف باشد .

۴۹۰
۱۱۷

تعویذ هزار داستان

[ستاره شناسی ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶ سم . — درونی : ۱۲ × ۱۱ × ۱۸ سم .

- ۲- اوراق : ۲۸ ورق . ۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ هندی ، ساییده شده ، آب رسیده ، جلد کاغذی نو .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و جدول ها شنگرف تیره رنگ . اشکال و تعویذ ها به قلم سرخ و سیاه . قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، اما مالک آن «محمد حسین» است که امضایش در «ماه اکتبر سنه ۱۸۷۸ میلادی» در صفحه اول آمده . ضمناً نامهای دیگر از قبیل : «عبد المجید» و «قاضی سعد الدین» هم دیده می شود .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف در صفحه ۲ «تعویذ هزار داستان» آمده است ، اما در صفحه ۵۶ نوشته اند : «در بیان رمل تصنیف لقمان حکیم» و بقیه اش پاره و مفقود شده است . چون در همه کتاب از «تعویذ» سخن می گوید ، ما هم آن را «تعویذ هزار داستان» نامیدیم . لفظ «تعویذ» در همه جای کتاب به صورت «تعویز» آمده که درست نیست .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، تعویذ هزار داستان ، اول دانستن روز بیاران که کدام روز بیمار شده است و چند روز زحمت خواهد کشید و چند روز مخاطره دارد مشتمل بر چهارده فصل است» .
- ۸- انجام : ناقص است و تا «باب در بیان اخلاص زن و مرد» موجود و بقیه مفقود است ، و اینگونه پایان می یابد : «بسم زبان و جان،

و بستم هوش و گوش ، و بستم عقل و بستم فهم و بستم شنوایی و بینایی و بستم خوردن و شهوت و بستم هفت اندام « .

۹- چگونگی : در این نسخه ، انواع تعویذات همراه اشکال و صورتهای مختلف به دست داده شده است . در آغاز گفته شده چهارده فصل است . و لیکن بیشتر از چهار فصل موجود نیست . فارسی آن اگرچه دلچسب نیست اما بزرگترین دلیل تعویذ نویسی به زبان فارسی است در سر زمین هند و پاکستان . در این نسخه شگفتیهایی از تعویذ نویسی دیده می شود ، مثلاً گوید : «اگر خون گربه سیاه را زن عقیمه بخورد بار گیرد» . دیگر اینکه هر کس به تعویذ نویس مراجع کند بیمار است و باید روزی که بیمار شده معلوم شود تا معالجه گردد .

تفسیر حسینی یا مؤاهب علیه

۲۹۰
۱۴۷

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $23/5 \times 14$ س.م . — درونی : ۱۷ س

$18/5 \times 8/5$ س.م .

۲- اوراق : ۷۶ ورق . ۱۵۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، جلد مقوایی ملون و نو با عطف پارچه‌پی .

۴- خط : تحریر متوسط ، خوانا ، بخته ، آیات قرآن و جدول شتگرف خوش رنگ . قرن ۱۲ ه ق .

- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف در این نسخه نیامده است . شاید «تفسیر حسینی» یا «مواهب علیہ» باشد که مؤلف آن ملا حسین واعظی کاشفی است (رک : مواهب علیہ ۹۵/۲۹۰) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «... کرد به واسطه سکون و ثبات در مکان خود برای مقاومت ولن نعجزه و عاجز نمی سازیم ویرا هرباً از روی گریختن به اطراف آفاق با حوالی کوه قاف و انا لما سمعنا المهدی و به درستی که ما آن هنگام که شنودیم و آن را که سبب هدایت عالمیان است آما به گرویدیم به وی یا به آن کسی که از وی شنیدیم» .
- ۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت پایان می یابد : «ابرهه از این حال متألّم گشته لشکری جمع کرد با فیلان قوی پیکر مست به قصد حرم محترم مکه متوجه شد و پیل محمود را که به عظمت جثه بمثابه بر کوه پاره بود پیش انداخت .
به هیکل قوی راست چون کوه قاف
چو شیر عربین چابک اندر مصاف
- ۹- چگونگی : این نسخه ۷۶ ورق تفسیر قرآن است چنان و به نظر می رسد که از اصل تفسیر حسینی (ملا حسین واعظ کاشفی) باشد که به «مواهب علیہ» هم معروف است . از آیه یازده سوره «الجن» آغاز و به اول سوره «الفیل» پایان می یابد .

تقریب التهذیب فی اسماء الرجال

۹۵۰
۱۲۳

[تاریخ ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸/۵ × ۱۶/۵ × ۲/۵ س م . — درونی : ۲۰ س × ۲۱ س م .

۲- اوراق : ۲۲۹ ورق . ۴۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : براق نازک سفید رنگ خانبالغ ، جلد مقوایی مندرس .

۴- خط : تحریر متوسط ، خوانا ، پخته ، همه اسماء اعلام و کنیه ها شنکرف روشن ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «سبحان بخش» بوده ، تاریخ کتابت «۱۲۶۴ ه ق» در صفحه ۴۵۷ : «قد فرغت من تحریر هذا الكتاب المستطاب فی عشرين من الشهر المبارك رمضان سنة ۱۲۶۴ الاربع و ستین و مأتین بعد الالف من هجرة النبی صلی الله علیه وسلم لکاتبه سبحان بخش عفی الله ذنوبه و تجاوز عنه» .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد . نام تألیف را در صفحه ۵ سطر ۹ «تقریب التهذیب» و در صفحه ۴۵۷ «کتاب تقریب فی اسماء الرجال» می خوانیم . اصل کتاب بر اساس «تهذیب تهذیب الکمال فی اسماء الرجال» که گویا تألیف دیگری از مؤلف است قرار دارد . مؤلف به «تهذیب» ابی الحجاج المری توجه داشته است و از علاء الدین مغلطای هم استفاده برده (صفحه ۲) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی رفع بعض خلقه علی بعض درجات و میز بین الخبیث والطیب

بالدلائل البینات و تفرد بالملک فالیہ منبتی الطلبات والرغبات واشہد ان لا الہ الا اللہ وحده لا شریک لہ ذوالاسماء الحسنی» .

۸- انجم : «امرأة ربعی ابن خراش عن اخت حذیفة عن فاطمة بنت الیہانی و اسم امرأة ربعی لا احضر خالته ابراهیم بن میسرة عن امرأة صدق هی میمونة بنت کروم من صغار الصحابة و اما الخالة فلم اقف علی اسمها امرأة قدمت البصرة فنزلت قصر بنی خلف عن اختها كأنها ام عطیة و الله اعلم هذا آخر کتاب التقرب فی اسماء الرجال جعلنا الله من المقربین و الحمد لله اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آلہ و اصحابہ وسلم» .

۹- چگونگی : این نسخہ از لحاظ تراجم رجال اسلام و صحابہ و تابعین و علماء و رواة و محدثان و مورخان و مفسران بسیار ارجمند است . تقریباً پنج ہزار اسماء اعلام با اندکی از احوال و آثار و سنوات ولادت و فوتشان در آن گرد آمده است . خیلی فشرده نوشتہ شدہ . علامات و رموزی در طبقہ بندی رجال بہ کار برده شدہ . براساس حروف تہجی از (الف - ی) تألیف گشتہ است . نسخہ بی عیب و بی نقص و در خور طبع و نشر . فقط سخت خوانا است .

۲۹۰

تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان

۴۶

[دین . فارسی . منشور]

۱- اندازہ : ۲۰.۵ × ۱۲.۵ س.م . درونی : ۱۵ س .
۱۵ × ۸.۵ س.م .

۲- اوراق : ۹۳ ورق . ۱۸۵ صفحہ .

۳- کاغذ : سفید نازک تیره رنگ کشمیری ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی کهنه و عطف تیاج .

۴- خط : ثلث خوش ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنکرف . جدول آبی و شنکرف . بالای الفاظی که در آغاز جمله ها هستند خط کشیده شده است . قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام خود را در صفحه ۱۸۵ اینگونه آورده است : «سی گوید ضعیف نحیف راجی الی رحمة الله اللطیف میان محمد بن حضرت شیخ مسعود قادرین کتاب تکمیل الایمان . . . تمام گردد» . تاریخ کتابت ندارد ، اما مهر کاتب دارد که «محمد بن شیخ مسعود» خوانده می شود .

۶- مؤلف : «عبدالحق بن سیف الدین الترك الدهلوی البخاری» و نام تألیف «تکمیل الایمان و تقویة الایقان» است و در آغاز صفحه ۲ چنین آمده :

«اما بعد می گوید فقیر اضعف عباد الله . . . عبدالحق بن سیف الدین الترك الدهلوی البخاری که این رساله می است مسمی به تکمیل الایمان و تقویة الایقان در بیان عقاید الاسلام» . تاریخ تألیف ندارد . شیخ عبدالحق بن سیف الدین دهلوی در تاریخ ۹۵۸ هـ ق ولادت یافته و در ۱۰۵۲ هـ ق وفات کرده است (رک : فهرست مخطوطات شیرانی . دکتر بشیر حسین ، ج ۲ ، ص ۲۷۸) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و امام المتقین و خاتم النبیین محمد و آله و اصحابه

و اتباعه اجمعين اما بعد مى گويد فقير عبد الحق بن سيف الدين الترك الدهلوى البخارى كه اين رساله بر طريق سنيه اهل سنت و جماعت نوشتم .

۸- انجام : «وراست گودانستن منجهان و كاهنان را در خبر غيب كفر است و نا اميدى از رحمت خدايتعالى كفر است و ايمن بودن از مكروى كفر است و سلامت ايمان درميان بيم و اميد است . تمت هذه الرسالة بتكميل الايمان من مصنفات قدوة العلماء الراسخين و زبدة الفضلاء المحدثين شيخ الشيوخ الزمان شيخ عبد الحق الدهلوى اسكنه الله تعالى اعلى الجنان تم تم تمام شد . مى گويد ضعيف نحيف بيان مجد كه چند اجزاء اوسط و آخر بطريق اتمام كردن كتاب تكميل الايمان مرقوم ساخته كه تمام گردد بمنه و كرمه و الله غفور رحيم» .

۹- چگونگی : نسخيه است خوش خط با فارسى روان و ساده درباره مسائل دينى اهل سنت و جماعت تا كنون چندين بار چاپ شده . به زبان اردو ترجمه گشته ، نسخ خطى آن هم فراوان است . حواشى و يادداشتهايى به خط تحرير دارد . در متن و حواشى اشعار فارسى دارد . دو ورق از اول و آخر آن كه نوشته متن را نداشته بریده اند و ليكن گو يا نام مالك يا مهرب و يا يادداشتى درباره نسخه داشته است .

۲۹۰
۲۴۹

التلويح الى كشف حقايق التنقيح

[دين ، اصول فقه ، عربى . منشور]

۱- اندازه : — بيرونى : ۲۸ × ۱۸ ، ۴/۵ سم . درونى : ۲۱ و ۳۱ و ۳۲ س ۲۱ × ۱۱ سم .

- ۲- اوراق : ۲۳۹ ورق . ۴۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی و سفید رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب دیده ، جلد مقوایی زرد گون با عطف چرمی و گوشه پارچه‌پی سرخ گون و یک لب بر گردان .
- ۴- خط : نستعلیق و ثلث و تحریر ، کتابت خط آن آنگونه است که الفاظ و کلمات نقطه ندارند و یا اگر دارند اندک است ، خوانا ، پخته ، روشن ، ولیکن بعلمت نداشتن نقطه اندکی خواندن را دشوار می نماید ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف روشن . قرن ۸ و ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «سعد الدین تفتنا زانی متوفی ۷۹۲ هـ ق» ، نام تألیف (شرح) : «التلویح الی کشف حقایق التنقیح» . تاریخ شرح «۷۵۸ هـ ق» می باشد . در ص ۴۷۷ اینگونه آمده است : «و قد اتفق صبیحه يوم الاثنين في التاسع و العشرين من ذی القعدة سنة ثمان و خمسين و سبعمائة» . «التنقیح» را ، صدر الشریعة عمید الله بن مسعود المحبوبي البخاری متوفی ۷۴۷ هـ ق شرح کرده و آن را «التوضیح» نامیده است . (رک : حاشیة التلویح علی التوضیح ۲۹۰/۱۷۴) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذین احکم بکتابه اصول الشریعة الغراء و رفع بخطابه فروع العنيفة السمجة البيضاء حتی اوضحت کلمته الباقية راسخة الاساس شامخة البناء كشجرة طيبة اصلها ثابت و فرعها فی السماء او قد من مشکوة السنة لاقتباس انوارها سراجاً و هاجاً» .

۸- انجام : « و قد اتفق صبيحه يوم الاثنين في التاسع والعشرين من ذي القعدة سنة ثمان و خمسين و سبعمائة فراغ بنان البيان و اسنان الاقلام عن نظم ما جمعت من الفرائد و رقم ما سمعت من . . . و ضبط ماركبت له مطايا الفكر في ظمأ الهواجر و اقتحمت له موارد . . . اللثالي . . . فالحمد لله على نعمه العظام و منحه الجسام و الصلوة على نبيه محمد عليه السلام و على آله و اصحابه البررة الكرام و الشكر له على آلائه المتناسقة و نعمائه المتلاحقة و ثنايا التحيات و . . . التسلييات الطيبات منا و منه على نبيه المكي المدني الهشامى القرشى اليتربى الابطحي » .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه « اصول فقه اسلام » است و آن شامل مباحث : کتاب ، سنت ، اجماع ، و قیاس است . کتاب یعنی قرآن کریم ، سنت و اجماع و قیاس یعنی اعمال پیامبران و معصومان و مردمان مسلمان است و تعقل و تفکر و تحقیق و تدقیق در این مسائل را اصول فقه می نامند . تقسیمات آن بر بنیاد « رکن » و « تقسیم » و « کتاب » و « فصل » و « باب » است . شارح کلمه « قوله » را می آورد و سپس جمله مؤلف را نقل می کند و به شرح آن می پردازد و این روش از آغاز تا انجام کتاب ادامه دارد . حواشی و یادداشتهایی فشرده و ارزنده در لا بلای سطر ها و کناره صفحات کتابت شده است . بعضی از آنها به زبان عربی و برخی به زبان فارسی می باشد . در تضاعیف صفحات اوراق دیده می شود کوچکترین از صفحات متن که محشی به علت جانداشته آنها را نوشته و الصاق کرده است . ۳۸ صفحه از آغاز نسخه افتاده نه با خط تازه تر کتابت و صحافی کرده اند . رسم الخط دی این نسخه به طوری است که کاتب از گذاردن نقطه روی جهت بخل ورزیده است و

گویی خط کوفی است و یا نسخه بدون نقطه است . باوجود اینها تقریباً به آسانی و سهولت خوانده می شود . اگرچه تاریخ کتابت ندارد اما احتمال می رود که از قرن ۸ یا ۹ باشد و نسخه بی است ارزنده و شایان ناز .

۸۹۰ و ۹۵۰
۲۳۸

توقیعات کسرویه

[ادب و تاریخ ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۱/۵ سم . — درونی : ۱۱ س ۱۳ × ۶/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد و سفید رنگ سیالکوتی ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ندارد ، اما تاریخ کتابت «۱۹۱۶ بکرسی» تقریباً مطابق با «۱۲۷۹ ه ق» است : «مرقوم بتاریخ ماه مبارکه جیته سنه ۱۹۱۶» .

۶- مؤلف : و نام و تاریخ تألیف در این نسخه نیامده است چون از آغاز ناقص و در پایان هم ذکر نشده اما از مطالب چنان ادراک می گردد که «توقیعات کسرویه» نام دارد و آن تألیف «محمد ملقب بجلال الدین طباطبائی زواری» است که برای «شاهزاده مراد بخش» از زبان

عربی به زبان فارسی در آورده است و اصل آن به زبان پهلوی بوده است .

۷- آغاز : ناقص است و بدین عبارت شروع می شود : «باحوال همگنان در خواه می دارند توقیع کسروی علت قلت صیانت ظاهری آنان این است که ملک زادگان را تجربه و آزمایش خصایص زمان و زمانیان جز بکثرت ارخای عنان همگنان در صحبت مردم مختلف از بیگانه و آشنا و نادان و دانا حاصل نمی شود».

۸- انجام : ناقص است و اینگونه پایان می یابد : «لا محاله درینحالت مقتضای وقت حال خیرباد سرور تحصیل (کذا) است نه راه سرو رفتن این مقام جای رود و سرود پدرود نمودن است نه درود بسر مشرب عذب برربط درود نمودن چه دیمه شیب هنگام گرسی هنگامه وداع لوازم صنایع و آداب است نه موسم تسبیح لذات وقت طلوع (افتادگی دارد) سپیدی پری روز ارتقاء نیایش گری آن درگاه است و نه گاه استماع خنیاگری سحرگاه» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه توقیعات و دستورهای کسروی (شاید خسرو انوشیروان و یا خسرو پرویز) است به سوبدان و دستوران و بزرگان قوم درباره هرکاری از امور مملکتی و سپاهی و آداب و رسوم مردم . نه شامل سؤال و جواب است . عبارت «توقیع» و «توقیع کسروی» و «مرفوع» و «مرفوع وزرا» یا «مرفوع وزیران» است . مثلاً : «توقیع کسروی همنا ندانسته اند که شرف تازه و مجد جدید از جهت سلاطین عظام بمنزله عظیم نژاد و نرم اصل و قدم است . مرفوع وزرا فلان تاجر در خانه خود ابواب

فسق و فجور گشوده چندانکه امثال این امور ناپسندیده را از همسایگان خویش پوشیده می‌دارد» .

یادداشتها و حواشی و معانی لغات در میان سطرها و لا بلای صفحات دارد . اما افسوس که از اوایل و اواسط و اواخر ناقص است باوجود این نسخی است عزیز . البته در سال ۱۸۹۲ میلادی در چاپخانه منشی نول کشور تحت عنوان «توقیعات کسرویه» طبع شده است .

۴۹۰
۱۹۶

جامع التعلیلات

[زبان شناسی ، ۳ رساله در صرف عربی ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۵/۵ س.م . — درونی : ۱۵ و ۲۰ و ۲۱ س ۱۸ و ۱۹ × ۹ و ۱۰ س.م .

۲- اوراق : ۳۴ ورق . ۶۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد تیره رنگ هندی ، اندکی وصلی شده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق و ثلث ، روشن ، پخته ، خوانا ، بعضی از نشانه‌ها شنگرف ، روی برخی از جملات و کلمات خط سیاه کشیده شده ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه.ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . فقط در صفحه ۶ این جمله آمده است : «تم تمام این کتاب بردین است کسی که دعوی کند..... (جمله نا تمام مانده).....» .

۶- مؤلف : و تاریخ تالیف در این نسخه معلوم نشد . نام تالیف ، در صفحه اول و سوم نوشته شده ، «جامع تعليلات» یا «جامع التعليلات» . اما در نسخ دیگر نام مؤلف «میر سید شریف جرجانی» آمده است (رک : جامع التعليلات ۵۲/۴۹۰) .

۷- آغاز : رساله اول ، صرف ، (ص ۱) : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «و تمنی هم آمده است ، فائده ، همزه چون اقل حروف است.....از میان ایشان قریش تخفیفش بسیار کنند..... و آنانکه تخفیف کنند یکی از سه طریق کنند» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۶) : «ضربیان دو زن زننده تر صیغه تشبیه مؤنث اسم تفضیل ضربیان همه زنان زننده تر صیغه جمع مؤنث اسم تفضیل ضربی زنک زننده تر صیغه تصغیر مؤنث اسم تفضیل» .

— آغاز : رساله دوم ، صرف ، (ص ۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم . بدان ایدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغة عرب بر سه قسم است . اسم است و فعل است و حرف است . اسم چون رجب و فرس ، و فعل چون ضرب و دحرج ، و حرف چون من و ای و تصریف در لغت گردانیدن چیز است از حالی بحالی .

— انجام : ایضاً (ص ۳) : «بدان که الف فاعل و سین استنعال ده باشد که فعل لازم را متعدی گردانند چون مار زید و سائرته و خرج زید و استخراجته و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب تمت تمام شد» .

— آغاز : رساله سوم ، صرف ، (ص ۳۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام علی رسوله

مجد و آله اجمعین بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین جمله اساء و افعال بر چهار نوع اند صحیح و مهموز و معتل و مضاعف اما صحیح آن بودک هیچ حرف اصلی او حرف علة و همزه نباشد و عین او و لام او یک جنس نباشد چون قتل و ضرب» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۵) : «در تفعل و تفاعل چون فاکمه افتد یا ثا یا ظا یا صا یا ضا یا دال یا ذال و زا و یاسین و یاشین روا بود که اول را ساکن کنند و در دوم ادغام کنند و الف وصل در اول در آرند چنان اطهر و اثاقل و اثبت و اظرف و اظاهر و اصعد و اصاعد و اضرع و اضاعف و ادثر و ادارک و اذکر اذلع و ازمیل و ازادر و اسرع و اسارع و اشجع و اشارک تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : موضوع این رسائل همه در علم صرف زبان عربی است به زبان فارسی مخصوصاً بحث درباره حروف عله و کاماتی که حرف عله دارند . از صفحه ۶۶ تا ۶۸ نیز آغاز رسائی با «بسم الله الرحمن الرحیم» و جملاقی چند در صرف نهاده شده که گویا کاتب به عنوان تمرین آنها را نوشته است . چند عبارت در حواشی دیده می شود . در صفحه شش این دو بیت آمده :

«هر که خواند دعا طمع دارم

زانکه من بنده گنه کارم

قلم گوید که من شاه جهانم

قلم کش را به دولت می رسانم»

نسخه‌های اینگونه رسائل صرف و یا نحو عربی به زبان فارسی در

سر تا سر سرزمین پاک فراوان است و این بدان جهت است که طالب علمان و یاد گیرندگان زبان عربی، صرف و نحو و زبان عربی را از طریق زبان فارسی بهتر فرا می گرفته‌اند چنان که در ایران هم معمول بوده است.

۲۹۰
۷۳

جامع عباسی

[دین، فقه، فارسی، مشهور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۴ × ۲ سم . — درونی : ۱۳ س ۱۴ × ۸/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۳ ورق . ۲۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری . اندکی وصلی شده . اندکی موش خورده . جلد سیاه مقوایی باعطف تیماجی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا . پخته . عنوانها و نشانه ها و خط های رسم شده بر بالای الفاظ مهم شنگرف روشن . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «شاه خاکی» معروف به «قاضی معزالدین سیالکوتی» نام دانشمند و تاریخ کتابت «۱۱۸۰ ه ق» بوده : «روز دو شنبه وقت عصر به اتمام رسید این نسخه به تاریخ بیست و هفتم شهر صفر در سنه ۱۱۸۰ هجری نوشته فقیر حقیر پر تقصیر شاه خاکی المعروف قاضی معزالدین سیالکوتی» .

۶- مؤلف : «بهاء الدین محمد عاملی» بوده که در زمان «شاه عباس بزرگ» سی زیسته و کتابش را «جامع عباسی» نام نهاده است : «بندۀ دعا گو بهاء الدین محمد عاملی کتابی ترتیب داد که مشتمل باشد بر مسائل ضروری وضو و غسل و تیمم و نماز و زکوة و روزه و حج و جهاد و این کتاب را جامع عباسی موسوم ساخت» . مؤلف به نام «شیخ بهایی» معروف است .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوة علی اشرف الاولین والآخرین محمد سید المرسلین و علی بن ابی طالب امیر المؤمنین و بعد چون توجه خاطر ملکوت ناظر اشرف اقدس کلب آستان علی بن ابی طالب علیه السلام شاه عباس الحسنی الموسوی الصفوی بهادر خان به ارشاد مسائل دینی مصروف و معطوف است این بندۀ دعا گو بهاء الدین محمد عاملی کتابی ترتیب داد» .

۸- انجام : «واگر فوت او بعد از حرام و داخل شدن حرم باشد و از باقی افعالی چیزی به فعل نیاورده باشد آنچه به فعل آورده کافی است و احتیاج نایب گرفتن دیگر نیست تا اینجا مصنف (ره) نوشته والله اعلم بالصواب و روز دو شنبه وقت عصر به اتمام رسید این نسخه به تاریخ بیست و هفتم شهر صفر در سنه ۱۱۸۰ هجری نوشته فقیر حقیر بر تقصیر شاه خاکی المعروف قاضی معزالدین سیالکوتی

پوش گریه خطایی رسی و طعنه مزن

که هیچ نفس بشر خالی از خطا نبود»

۹- چگونگی : موضوع کتاب جامع عباسی سباحت فقه امامیه اثنی عشریه (۱۲ امام) یا شیعیان است ، و مشتمل بر بیست باب است . نماز

و طہارت و وضو و غسل و تیمم و زکوٰۃ و حج و وقف و تصدیق و زیارت کعبہ و رسول و ائمہ و بیع و شرط و نکاح و طلاق و اجارہ و شکار و ذبح حیوانات و چیزهای دیگر . از این کتاب نسخ خطی و چاپی فراوان در دست است . البتہ این نسخہ کامل نیست و گویا منتخبی از جامع عباسی باشد .

جوانا مرگ یا قصهٔ بدیع الجہال و

شاہزادہ مصری

۸۹۰
۲۸۸

[ادب ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۵/۵ × ۱۲/۵ س م — درونی : ۷ و ۹ و ۱۰ و ۱۲ س ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ × ۸/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۴ ورق . ۸۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ ہندی ، جلد مقوای خاکی رنگ کپہنہ ، باعطف کرباسی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، پختہ ، روشن ، جملات عربی معرب (مشکول) . قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : کاتب نام خود را نیاوردہ است ، اما نام نسائی ہے . نسخہ را برای آنها کتابت کردہ است آمدہ : «نعمت اللہ و برکت اللہ» ، تاریخ کتابت (۱۲۶۱ ھ ق) : «تم تمام شد این نسخہ جوانا مرگ برای خاطر نعمت اللہ و برکت اللہ کہ ہر دو برادر اند ،

سنه ۱۲۶۱ هجری تحریر یافت. (رک : قصه دختر فغفور چین
۸۹۰/۵۷).

۶- مؤلف : «مولانا عبدالغفور سقیم» ، نام و تاریخ تألیف معلوم نشد :
«بعده مصنف کتاب مولانای عبدالغفور سقیم نقل از راویان که
فغفور نام پادشاه دختری داشت بغایت حسن و جمال» ، اما کاتب
در آخر نام تألیف را «جوانا مرگ» آورده است (رک : ۵ کاتب).

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين الصلوة
والسلام على رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين بعده مصنف کتاب
مولانای عبدالغفور سقیم نقل از راویان که فغفور نام پادشاه دختر
داشت بغایت حسن و جمال چنانچه عالمیان اکناف بديع الجبال را
نشسته می دارند و اشکال آنها را تصویر کردند».

۸- انجام : «واسپ و شتران سروپا فرستادند و همین نوع سرفراز ساختند و
نکاح کردند و مهر او به نیم مصر و نیم ملک پدر بستند چنانچه
اوشان را خداوند تعالی خورم و شادان شناخت و سزا وار
رحمت الله شدند و آخر الامر از دارالفنا بدارالبقا رفت و اقامت بستند
قالوا انالله و انا اليه راجعون لاله الاالله محمد الرسول الله».

۹- چگونگی : موضوع این نسخه قصه دختری است از چین و شاهزاده‌ی از
مصر که مجلس مناظره بی تشکیل می دهند و به سؤال و جواب
می پردازند تا اینکه شاهزاده مصری همه سؤالهای دختر را پاسخ
می دهد ، و با یک دیگر ازدواج می کنند . البته قبل از این شاهزاده
مصری ، «صد هزار جوان در عشق دختر ضایع شده بودند» . نام
دختر «بديع الجبال» بوده است اما نام شاهزاده مصری برده نشده

است (رک : قصه دختر فغفور چین ۵۷/۸۹۰) . فارسی آن مخصوص سرزمین پاک است . از احادیث و آیات قرآن استفاده کرده است . سهوالقلم کاتب ندارد . در صفحات آغاز و انجام یادداشتهایی دارد ، از جمله اشعاری مشهور از «مولوی» و «حافظ» .

جوانا مرگ یا قصه بدیع الجمال و

شاهزاده مصری

۸۹۰
۲۸۹

[ادب . فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۱۳ س م . — درونی : ۹ س ۵ × ۱۱ × ۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۸ ورق . ۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ ، اوراق شده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : در این نسخه نام مؤلف به علت نقص نیامده است . (رک : جوانا مرگ ۲۸۸/۸۹۰) .

۷- آغاز : ناقص است در حدود یک ورق افتادگی دارد و اینگونه شروع می گردد : «فردای قیامت دست او را در دامن نباشد و باخود نکند سخن برین مقرر گشت چون خبر بمشرق و بمغرب رسید هر

کدام بادشاہ زادہ غرہ طبیعت خود را از کریبان ولایت خود بمثل
ہلال در شہر چین لامع گشت» .

۸- انجام : تقریباً پنج ورق (۱ صفحہ) افتادگی دارد و چنین پایان سی یابد :
«باز دختر گفت : آن چیست کہ روز (و) شب روان است ؟
شاهزادہ گفت کہ : آب است . باز دختر گفت کہ : در حوض
سوی نگنجد و آبش بخورند جملہ جہان ، جانوران و شتران ،
گاوان ، آدمیان ؟ شاهزادہ گفت کہ : پستان مادر است . باز دختر
گفت : آن چیست کہ ناوکان دو سر دارد ، ہر دو سوراخ سربدر
دارد ، ہر کہ بگشاید» .

۹- چگونگی : این نسخہ احادیث و آیات قرآنی ندارد . فارسی آن منسجم و روان
و سادہ است . اما افسوس کہ یک ورق از اول و لا اقل پنج ورق
از آخر افتادہ است . (رک : جوانا مرگ ۲۸۸/۸۹۰) .

۴

۲۹۰
۸۴

چہل باب و چہار صد حدیث

[دین ، حدیث ، فارسی و عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۷ × ۱ س م . — درونی : ۱۷ س
۱۷/۵ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی کرم خوردہ ، وصالی شدہ .
جلد مقوایی ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط آمیخته با تحریر متوسط ، خوانا ، نا پخته ، فصلها و باب ها شنگرف ، بالای الفاظ و جملات عربی خط سرخ کشیده شده ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «نعمت الله ابن شیرو» معروف به «کودل» ، تاریخ کتابت فقط «۲۵ ذیقعد» آمده : «کتبه فقیر حقیر نعمت الله ابن شیرو عرف کودل به وقت چاشت روز پنجشنبه ماه ذیقعد بالتاریخ ۲۵ بیست و پنج» .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف ناشناخته . اما در آغاز آمده است : «این کتاب چهل باب و چهار صد حدیث» است .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حق تعالی قبول کند و برکت این الفاظ نبوی اخبار مصطفی گناهان نویسندہ را و خوانندہ را خدای تعالی بیاموزد انه رؤف بالعباد و ترتیب این کتاب بر چهل باب است و در هر باب ده حدیث اند» .

۸- انجام : «رسول صلی الله علیه وسلم گشاده و خندان بودی و نه ترش روی گرفتی و چون ددی را تواضع کردی و بی ذلت یعنی خوار دینده نفس جوانمرد بودی بی اسرف (؟) بی حاجات (؟) آواز آزاده کردن تنگ دل نبودی و سهربان بود برهمه مسلمانان و هرگز پیش طمع دراز نکردی و علیه افضل و اکمل التحیات و سلم تسلیما کثیراً کثیراً برحمتک یا ارحم الراحمین وسلم علی الذال الاخیار و المهاجرین و الانصار تمت تمام شد کتبه فقیر حقیر نعمت الله ابن شیرو عرف کودل غفرالله له ولوالدیه به وقت چاشت روز پنجشنبه ماه ذیقعد بالتاریخ ۲۵ بیست و پنج ، مالک هذه النسخة محمد سلیم

ابن مجد زاهد ابن جان مجد ، فمن ادعی سواه فقد بطل دعواه تم تم تم
یا کبیکج (!) « .

۹- چگونگی : موضوع این رسالہ کہ در چہل باب و چہار صد حدیث است شامل فقہ اسلامی و اخلاق و تربیت مذہبی است . حواشی آن بہ قلم نستعلیق خوش و ثلث ، بہتر از متن است . یک مہر در صفحہ ۹۶ دارد کہ اینگونہ خوانندہ می شود : «مجد سلیم بن مجد زاهد خادم بجان احمد و بدون (?)» و این نامہا با نام مالک کتاب مطابقت دارد .

۲۹۰
۱۱۶

چہل حدیث جامی

[دین ، فارسی و عربی ، منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۵/۵ س م . — درونی : ۱۵ س ۵/۵ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۴ ورق . ۸ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ تازہ ہندی یا (پاکستانی) ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق خفی و جلی متوسط ، خوانا ، پختہ . قرن ۱۳ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «جامی» یا «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷ -

۸۹۸ ۵ ق» : و تاریخ تالیف معلوم نشد . نام تالیف «چہل

حدیث جامی» یا «اربعین حدیث جامی» یا «اربعین ہای سالکان جامی»

آمده است : «چهل حدیث اربعین حدیثاً» (رک : فهرست کتب خطی موزه بریتانیا ، ج ۱ ، ص ۱۷ ، ج ۲ ، ص ۸۲۸) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الايؤمن احدكم حتى يجب لايهيه ما يجب لنفسه .

هر کسی را لقب مکن مؤمن
گر چه از سعی جان و دل کاهد
تا نخواهد برادر خود را
آنچه از بهر خویشتن خواهد

۸- انجام : « . ۴ - لایشبع المؤمن دون جاره :

هر که در خطه مسلمانی
باشد از نقد دین گرانمایه
کی پسندد که خود بختد سیر
بمنشینند گرسنه همسایه
اربعین های سالک جاسی
هست بهر وصول صدر قبول
نبود از فضل حق عجیب و غریب
که بدین اربعین رسی به وصول

تمت ترجمة هذه الاحاديث الاربعين من هو خير ناصر و مدعي .

۹- چگونگی : چهل حدیث و شرح ها و ترجمه های متعدد آن به زبان فارسی فراوان است و آنها به نثر و به نظم برای تعلیقات دینی و اخلاقی همگان نوشته و شرح و کتابت می گشت . چنانکه جاسی این نسخه چهل حدیث را به نظم در آورده است . تعداد ابیات ۸۲ ، وزن

«فاعلاتن مفاعلن فعلن» از مزاحفات بحر مضارع است . در حواشی آن هم اشعار و یادداشت‌هایی به خط نستعلیق خوش دیده می شود :

«به هر جایی که باشی با خدا باش
ز خود از جمله عالم جدا باش»

(رک : چهل حدیث : ۲۹۰/۱۰۶ ، چهل باب و چهار صد حدیث : ۲۹۰/۸۴ ، اربعین حدیث ۲۰۵/۲۹۰) .

۸۹۰
۲۴۲

حاتم نامه

[ادب ، فارسی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۸ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۷ × ۱۱/۵ .
م .

۲- اوراق : ۱۰۳ ورق . ۲۰۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه کرباس کبود رنگ .

۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، خوانا ، روشن ، بعضی از عنوانها و خطوط بالای کلمات شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «میان نادر علی» ، تاریخ کتابت «۱۸۷۰» : «تمام شد نسخه حاتم نامه روز سه شنبه بوقت زوال بیستم ماه محرم الحرام سنه ۱۸۷۰ بید خامنویس میان نادر علی خاکپای بزرگان خدا پرست :

آلهی هر آنکس که این خط نوشت
عفو کن گنه اش عطا کن بهشت

خدایا تو آمرز سه بنده را
مصنف نویسنده خواننده را
خداوندا بده تو توفیقم
راه بنما سوی تحقیقم
تکبیه ندارم بغیر خدا
وسیله ندارم بجز مصطفی

متأسفانه کاتب نوع تاریخ «۱۸۷۰» را ننوشته است، مثلاً میلادی یا بکر می، اما به احتمال قوی «۱۸۷۰ بکر می» می شود که با «۱۲۳۰ هـ ق» مطابقت دارد.

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف در این نسخه نیامده است. روی جلد و در صفحه آخر نام تألیف «حاتم نامه» کتابت شده است : «تمام شد نسخه حاتم نامه».

۷- آغاز : «هو الغنی رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر سیاس بیتیاس و پروردگاری را که جل شأنه و هزاران نعت مرآن سرور کائنات محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم راویان اخبار و ناقلان آثار اسرار چنین روایت می کنند. در بیان تولد حاتم بن طی و بن کهلان و بن سلین بن بخت بن نصرت بن هود آورده اند که هود در دبی بود در اقامت جاهلیت صاحب قوت در زمین پدرش دهقانی می شد».

۸- انجام : «چنانچه حاتم خود را در سرانجام این خدمت شرط حسن بانو دوازده سال و نه ماه و هفت روز در ریخ های تمام و مشقت کلام کشیده بمطلب شاهزاده پرداخت الحال هیچ کسی یک ساعت برای مطلب دیگری محنت هائی نمی دشد توفیق رفیق از حق سبحانه تعالی

که حاتم را عطا شدند مگر به بندگان مرحمت فرمایند که این چنین کارهایی بهر خدا سرانجام نمایند» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح اخلاق و رفتار و کردار و جوانمردی و

بزرگواری و سخاوت مندی و مبارزات و جنگها و آشتیهای حاتم طایی است که به زبان فارسی نوشته شده است . نویسنده یا مترجم نام خود را نیاورده است . فارسی آن روان و ساده است و لیکن در انسجام کلام و استخدام الفاظ و جمع تراکیب اندکی مسامحه شده است . تقسیفات معین و معلوم ندارد ، داستانی است که آغاز می شود و خواننده را به دنبال می کشد تا پایان یابد . اما «هفت سؤال» به ترتیب اول تا هفتم در متن کتاب آمده است که تقریباً همه کتاب را شامل می گردد . در صفات آغاز و انجام نسخه یادداشتها و اشعاری به زبان فارسی دارد . از جمله :

«غلام مجد ولد میان باقر بتاریخ سنه ۱۲۹۶ پیدا هوا» .

«وفات میان نادر علی (گویا کاتب این نسخه) ۱۵ شوال روز جمعرات سنه ۱۳۲۸ ه» .

«ای دلا در دام حرص مبتلا گشته چنان

یاد تو اصلاً نمانده روز محشر بی گان»

۲۹۰
۱۷۴

حاشیة التلویح علی التوضیح

[دین ، اصول فقه ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۵/۵ × ۱/۵ سم . — درونی : ۲۱ : ۲۱ س
۱۵/۵ × ۹ سم .

- ۲- اوراق : ۱۱۶ ورق . ۲۳۱ صفحہ
- ۳- کاغذ : نازک قہوہی رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پختہ ، قرن ۱۰ و ۱۱ ھ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب نیامدہ اما تاریخ کتابت در صفحہ ۲۳ « ۱۰۷۱ ھ ق » . آمدہ است (رک : ۸- انجام) .
- ۶- مؤلف : حاشیہ نویس یا شارح این نسخہ «شیخ الاسلام ہروی» کہ نام کامل او «ملا سیف الدین احمد بن ملا قطب الدین یحییٰ» است . نام اصلی کتاب «التلویح فی کشف حقایق التنقیح» تألیف علامہ سعدالدین مسعود بن عمر التفتازانی الشافعی متوفی ۷۹۲ ھ ق است کہ آن ہم شرح کتاب «التلویح علی التوضیح» تألیف صدر الشریعہ علامہ عبید اللہ بن مسعود المحبوبی الحنفی متوفی ۷۴۷ ھ ق است . نام این شرح در این نسخہ «حاشیہ التلویح علی التوضیح» نام دارد . تاریخ شرح (حاشیہ) معلوم نشد . (رک : فہرست کتب خانہ آصفیہ ج ۱ ص ۴۱ ، فہرست عربی کتب خانہ ریاست راسپور ، ج ۱ ص ۲۶۸ - ۲۶۹) .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین احکم بکتاہم اصول الشریعہ عدہ العبارة الوثیقة تحتمل وجوها انیقة احدھا ان یکون الکلام من قبیل الاستعارة بالکنایة بان یعتبر تشبیہ الشریعة . . . بسحرة ذات اصول و فروع» .

۸- انجام : «بکثر مخالفة الاصل اعنى جعل الخ فيه ان هذا يجعل بحسب لنکته هي الاشارة الى اعتبار التملیک في الکفارة ، و يصير عف الخ هذا على تقدير ان تعطف على البدل والايجوز عطفه على الطعام اعنى مبدل منه تأمل . تم تم تم تمت حاشية الشريفة للمشيخ الاجل الاعظم العالم العامل السعيد الكامل احمد التفتازاني المشهور بشيخ الاسلام المهورى نور الله تعالى مرقدہ يوم الاثنين الثالث عشر من ربيع الاولی سنة ۱۰۷۱ هـ ق» .

۹- چگونگی : براین نسخه حواشی و یادداشت‌هایی فراوان است . در صفحات اول و دوم آن این جملات خوانده شد : «در قبضه فقیر سعد الدین لاهوری ، المالک شرعاً سنة ۱۲۴۵ با نشانه مهر «فقیر محمد حیات لاهوری ۱۲۳۶» . «حاشیه شیخ الاسلام امانت سیادت و نقابت مید مظفر» . در صفحه ۲۳۱ اینگونه یادداشت شده : «به روز دو شنبه به تاریخ بیست و دویم ماه محرم جلد کرده شد وغره محرم به روز دو شنبه است سنة ۱۲۴۰ هجری» ، اما این نسخه اکنون جلد ندارد . موضوع این نسخه مباحث اصول فقه اسلام است و لیکن از همه مطالب دینی اسلام و ادبیات و تاریخ مذهب و صرف و نحو صحبت کرده است .

حاشیه علی شرح الشمسیة یا حاشیه قطبی $\frac{۱۶۰}{۱۹۸}$

[منطق ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۷ و ۱۹ و ۲۰ س ۱۲ و ۱۴ × ۷ و ۸ سم .

- ۲- اوراق : ۹۸ ورق . ۱۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد نازک سفید رنگ سمرقندی (متن) و ہندی (کنارہا) . کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب دیدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، خوانا ، پختہ ، عنواناتہا و نشانہا ہا شتگرف قرن ۹ و ۱۰ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف اصلی این نسخہ «نجم الدین عمر بن علی القزوینی» معروف بہ «کاتبی طوسی» متوفی ۶۷۵ ھ ق . شارح یا حاشیہ نگار «قطب الدین محمود بن محمد الرازی» متوفی ۷۶۶ ھ ق . نام تالیف اصلی «رسالة الشمسية» و نام شرح آن «حاشیة قطبی» یا «میر قطبی» یا «حاشیة علی شرح الشمسية المعروف بالرسالہ القطبیہ» است . (رک : تفصیلی فہرست مخطوطات عربیہ ، کتابخانہ عمومی پنجاب ، لاہور ، ص ۵۱) . تاریخ تالیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : ناقص است و کرم خوردہ و بہ این عبارت آغاز می شود : «فقد اسعد لکتابت الی الانسان و رفعنا نسبة ثبوت الكتابة الیہ بالایجاب او رفعنا نسبة ثبوت الكتابة عنہ و هو السلب فلا بد منہ من ان یدرک . . . الانسان ثم مفهوم الكتابت ثم نسبة ثبوت الكتابت الی الانسان» .
- ۸- انجام : «العلم او خبر . . . او اعراضہا الذاتية واما محمولاتہا ہی الاعراض . . . لموضوع العلم فلا بد وان يكون خارجة من موضوعاتہا . . . ان يكون خبر . . . لان الاجزاء یثبت

الثبوت للشیء ولكن هذا آخر ما آوردنا اتراده فی هذا الاوراق
والحمد واهب الوجود و مفيض الارزاق والصلوة علی افضل
البشر محمد وعلی آله اجمعین تمت» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه منطق است و در سر زمین پاک و هند به
«قطبی» یا «حاشیة قطبی» شهرت دارد و نسخه‌های خطی و چاپی
آن فراوان است . این نسخه کرم خوردگی فراوان دارد . متن
اصلی باقی مانده و اطراف آن را با کاغذی دیگر وصلی کرده اند .
و از صفحه ۱۵۷ تا ۱۹۵ مفقود شده که دوباره کتابت کرده اند .
تقسیمات آن براساس «قال» و «اقول» نهاده شده است ، یعنی
نخست جمله اصلی را بالفظ «قال» می آورد و سپس مطالب شرح
را با لفظ «اقول» ادامه می دهد . در کناره های صفحات بعضی
مطالب توضیح داده شده اند . قدمت این نسخه احتمال می رود
از قرن نهم باشد .

۲۹۰
۲۵۸

حاشیة شرح التجرید

[دین ، کلام ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۳ × ۱۵ × ۲/۲ سم . درونی : ۱۹ س (از ص ۱

تا ۶) ۱۵ × ۸ سم ، ۱۵ س (از ص ۸ تا ۳۰۷) ۱۳ × ۶/۵ سم .

۲- اوراق : ۱۵۵ ورق . ۳۱۰ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید زرد رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، آب دیده ، وصلی

شده ، جلد مقوایی و تیاجی پوشیده با غلاف کرباسی سفید رنگ .

۴- خط : نستعلیق آمیخته با تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانهها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : از ص ۲ تا ۶ به خط «ابوالحسن الحسنی فی شهرور سنه ۱۰۸۷ هـ ق» است . از ص ۸ تا ۳۰۸ به خط «ابراهیم علی الخطیب» در سال «۱۰۵۰ هـ ق» کتابت شده است : «تم الكتاب بعون الله و حسن توفيقه بيد الفقير الكسير ابراهيم علي الخطيب ببلدة اسلام آباد صانها الله عن القين والفساد

يلوح الخط في القرطاس دهرًا و كتبه رسمه في التراب

و قد وقع الفراغ من انتساخه في ظهيرة اليوم الاحد اثني و عشرين من ربيع الآخر سنة خمسين على الالف من الهجرة المصطفوية على صاحبها افضل الصلوة و اكمل التحيات والحمد لله اولاً و آخرًا و باطنًا و ظاهراً و استغفرالله لي و لسائر المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات» .

۶- مؤلف : کتاب «تجريد» در علم کلام تألیف علامه نصیرالدین ابو جعفر محمد الطوسی است و «شرح التجريد» تألیف علاءالدین علی القوشجی متوفی ۸۷۹ هـ ق ، اما این نسخه ، حاشیه‌ی است بر «شرح التجريد» که در زمان «ابوالفتح سلطان خلیل بیک بهادر خان بن السلطان ابی نصر حسن بیک بهادر خان» صورت گرفته است . مقدمه این حاشیه در سال ۱۰۸۷ هـ ق به قلم ابوالحسن الحسینی کتابت شده است در صورتی که اصل حاشیه در سال ۱۰۵۰ هـ ق به قلم ابراهیم علی الخطیب استنساخ گشته است ، باوجود اینها معلوم نشد که محشی (حاشیه نگار) که بوده و در چه زمانی می زیسته است .

۷- آغاز :

(مقدمہ ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، يا من وفقنا بتجريد الكلام في تقرير عقائد الاسلام و ايدنا بتشحيذ الافهام بتحرير مقاصد الكلام» .

۸- انجام :

(ايضاً ص ۶) : «فان وقع من خدام حضرتہ العلية موقع القبول والرضا فهو غاية النغمة و نهاية المنى والله المستعان و عليه انتكلان مضيعة ابوالحسن الحسيني في شہور سنہ ۱۰۸۷» .

— آغاز :

ستن حاشیہ (ص ۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله اجمعين قوله في الحاشية قيل لم يرد به معه معينا الخ اقول مراده بالزيادة في الجملة الزيادة بوجه ما و ذلك ليس معنى ثالثا كما ظنه بل هو جار في المعنيين الحاصلين بالاضافة اذ الزيادة بوجه ما» .

— انجام :

ايضاً (ص ۷.۳) : «ومملا قابل بل امكن رد الافلاك الكلية على ما منعه الجمهور من غير نقض في عدم الاجرام الى بلية باني يتعلق نفس بمجموع الافلاك بحركتها الشرقية و اخرى بمجموع فلک الثوابت و ماتحتہ بحركتها الغربية و اخرى بمجموع الجوزهر و الهائل بالحركة الشرقية و السلام» (رک : ۵-کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع کتاب «التجريد» و «شرح التجريد» و «حاشیة على شرح التجريد» ، «علم كلام» است و آن مباحثی است در

پیرامون مسائل اعتقادی از طریق نقل و مناقشات است در اطراف کلام الله مجید و احادیث و دین و فرق اسلامی از راه دلائل ، که از قرن اول هجری میان مسلمانان رواج پیدا کرد و کتب مهم درباره آن نگاشتند . این علم میدان وسیعی دارد چنانکه بر همین «تجرید» دهها شرح و حاشیه و حاشیه بر حاشیه نوشته شده است . در این نسخه که خود حاشیه بر شرح تجرید است حواشی و یادداشتهای فراوان در میان سطرها و در کناره صفحات است . و تقسیمات آن بر اساس جمله یا جملههایی است که پس از «قوله» می آید و آنهارا شرح می دهد . در آغاز و انجام آن سطالی در حرف و نحو عربی به زبان فارسی دارد . در صفحه ۷ آثار چند سهر و چندامضا و یادداشت هست که متأسفانه بعضی از آنها را عمداً محو کرده اند . آنهایی که خوانده می شود اینگونه است : «در اکبر آباد فی شهر سنه ۱۰۸۰ رویه خریده شد» . «غلام محمد احد ۱۱۲۴» . « ۱۰۸۱» . «غلام محمد بن حافظ خیرالدین سلم ربه الی یوم الدین» . در صفحه ۱ یادداشتی کتابت شده است : «خطبة حاشیه ، مبحث الوجود النهی» .

حاشیة عبدالحكيم على حاشیة شرح مطالع $\frac{160}{169}$

[منطق . عربی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۵ × ۱۵ سم . درونی : ۱۷ × ۱۱ س

۵/۱۵ × ۸ سم .

۲- اوراق : ۱۲۷ ورق . ۲۵۴ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نسخ خوش ، روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها به شنگرف روشن ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «میر سید شریف جرجانی متوفی سال ۸۱۶ هـ ق» حاشیه‌ی بر شرح مطالع تصنیف «علامه قطب الدین رازی متوفی سال ۷۷۴ هـ ق» نوشته است . «مولوی عبدالحکیم ابن شیخ شمس الدین متوفی ۱۰۶۷ هـ ق» حاشیه‌ی بر حاشیه شرح مطالع میر سید شریف نوشته است و این نسخه همان حاشیه مولوی عبدالحکیم بر حاشیه شرح مطالع است که در زمان شاه جهان تصنیف شده است . نام حاشیه نویس و شارح در صفحه اول و دوم نسخه آمده : «فهمده تعلیقات انیقة لطیفة منوطة علی الحواشی الدقیقة و مربوطة بالفوائد الشریفة للسید السند و المولی الکامل المعتمد الشریف الحسیب والفاضل النجیب الی علی علقها علی شرح المطالع بالتأیید الرحمانی المظفر شهاب الدین شاه جهان صاحب القرآن الثانی» (ص ۱) .
- «قال فرید الدهر نادر العصر التمسک بالحبل المتین مولوی عبدالحکیم ابن الشیخ شمس الدین شریف زمانه اسکنه الله بمجوحة جنانه الفیاض الوهاب یبانا للمراد» (ص ۲ نسخه ، و نیز رک : تذکره علمای هند ص ۱۱۰-۱۱۱ ، فهرست کتب خانه آصفیه ج ۲ ، ص ۵۱۷-۵۱۸) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، یا من لا یحوم حول سرادقاته ذات الانظار و لا تهتدی الی منار بیداء الوهیت الافکار احرق جناح

العقول سبحات جلاله و حير افهام الفحول الخوض في صفات
جآله» .

۸- انجام : «قوله من حيث انها مترتبة الجار والمجرور ههنا متعلق بالتصور
فيؤل المعنى الى التصديق بترتيبها عليه بخلاف قوله تصور هذا العلم
من حيث انه موجود فانه يتعلق بالعلم على انه ظرف مستقرى
تصور العلم كأثنا من حيث انه موجود اى مصدق وجوده و معلوم
فيؤل الى تصور العلم بعد التصديق بوجوده» .

۹- چگونگی : اين نسخه خوب و پاک و بدون سهو القلم کاتب است . تقسيات
معين ندارد . همواره پس از لفظ «قوله» شرح مى آيد . اصل
موضوع آن در منطق است اما درباره ادبيات عرب و اشتقاق
لغات و استعارات و کنایات هم بحث مى کند . در صفحه اول آن
دو مهر دارد که به سختى اينگونه خوانده مى شوند . «فقير مجد
خيال لارى» و «ملا مجد اکرام الدين . . .» . ضمناً اين جملات
هم آمده است : «الملك شرعاً سنة ۱۲۴۶ . در ملك فقير مجد
الدين لاهورى» و «حاشيته مولانا عبدالحكيم على شرح المطلع و على
حاشية السيد قدس سره» .

الحصن الحصين من كلام سيد المرسلين

۲۹۰
۱۸۸

[دين . حديث . عربى . منشور]

۱- اندازه : — بيروت : ۵ ۱۹ ۵ ۱۱ ۴ سم . — درونى : ۷ ص

۱۳ × ۶/۵ سم .

۲- اوراق : ۲۸۸ ورق . ۵۷۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ کشمیری ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد تپاجی سرخ گون ، اندکی پوسیده .

۴- خط : نسخ خوش (متن) و نستعلیق و شکسته (میان مطرها و حواشی) ، پخته و خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، معرب (مشکول) ، جدول ها نیلی و زرافشان و سیاه و سرخ زسینه متن حنایی ، کناره ها خاکی رنگ . قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت صریح و واضح معلوم نشد . در کنار جدول صفحه ۵۷۶ به قلم الحاقی اینگونه نوشته است : «ذی الحجة سنة ۸۰۰ ه ق» ، و کاتب درباره خود در همین صفحه چنین آورده است : «تمت بعونه و کرمه

من نوشتم صرف کردم روزگار

من تمامم این بماند یادگار

کاتبش هست بنده مرزا

خاک پای تو یا رسول خدا»

۶- مؤلف : نام مؤلف «ابوالخیر محمد بن محمد بن محمد بن محمد الجزری الشافعی متوفی ۸۳۳ ه ق» ، نام تألیف : «الحصن الحصین من کلام سید المرسلین» ، تاریخ تألیف : «۷۹۱ ه ق» است : قال الفقیر الضعیف..... ابوالخیر محمد ابن محمد بن محمد بن محمد الجزری الشافعی..... فرغت من تصنیف هذا الحصن الحصین من کلام سید المرسلین يوم الاحد بعد الظهر الثاني والعشرين من ذالحجة الحرام سنة احدى و تسعين و سبعمائة بمدرستی التي انشأتها برأس عقبة النکتان داخل دمشق المحروسة (ص ۲ و ۳ و ۵۷۳ نسخه) .

۷- آغاز : « هذا الكتاب (كرم خورده)..... بسم الله الرحمن الرحيم ،
لا اله الا الله عدة..... اللهم صل على سيد الخلق محمد وآله و
صحابه وسلم قال الفقير الضعيف المسكين المنقطع الى الله الشيخ
خاتمة حفاظ الاسلام امام تعالى الرجى من كرمه ان
انجيه من القوم الظالمين شمس الملة والحق والدين ابوالخير محمد
بن محمد بن محمد بن محمد الجزرى الشافعى لطف الله تعالى... » .

۸- انجام : « فجعلت هذا حصنى و توكت على الله و هو حسبي و نعم الوكيل
وقدا اجزت لاولادى ابالفتح محمد ا و ابابكر احمد و ابانقاسم
عليا و ابالخير محمداً و فاطمة و عائشة و سلمى و خديجة
رضى الله تع عنه رواية عنى مع جميع ما يجوز لى رواية و ذالك
اجزت اهل عصرى والحمد لله وحده اولاً و آخرآ والصلوة على نبي
و آله و صحبه و سلامه اللهم اغفر لمؤلفه و لكتابه و لمن
قرأ فيه و لمن دعا لهم بالخير ونسائر المسلمين برحمتك يا رب
تمت بعونه و كرمه» (رك : ۵ - كاتب) .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه علم حديث است مخصوصاً احاديثى كه از
حضرت محمد (ص) روايت شده است و اثر ائمه حديث آنها را
در كتابهاى خود آورده اند . مؤلف براى هر كتاب و هر
محدثى يك رمز برگزيده است و سپس حديث را نقل کرده .
مثلاً براى « صحيح البخارى خ ، و مسلم م ، و سنن ابى داود
د والترمذى ت..... الخ» . حواشى و فاد نامهاى به فارسى
و عربى دارد كه نسبت به متن تازه هستند . تقسيمات آن بر اساس
موضوعى است ، از طرف مؤلف برگزيده شده . مثلاً : « آداب
الدعا ، كيفية الاستغفار ، فضل النافعة ، فضل الصلوة والسلام ،

ابواب اللباس والزينة ، خطبة النكاح» که احادیث هر موضوعی زیر موضوع مربوط به خودش باشند روایت جمع شده است .
نسخ خطی و چاپی فراوان دارد . در صفحه اول آمده که :
«سالك فقير سعد الدين لاهوري ساكن لاهور» .

۶۱۰
۲۹۳

حل الموجز مسمى به اقسرائی

[طب ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۷ \times ۱۸ \times ۴/۵$ سم. — درونی : ۲۳ س $۲۰/۵ \times ۹$ سم .

۲- اوراق : ۳۰۲ ورق . ۶۰۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید سمرقندی ، آب رسیده ، کرم خورده ، وصالی شده (پیوند کار) ، جلد مقوایی و پارچه‌ای سفید رنگ .

۴- خط : نستعلیق و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب نیامده ، تاریخ کتابت «۱۲۵۲ ه ق» است : «قد وقع الفراغ من تسويد هذا الشرح المسمى باقسرائی فی شهر المبارک جمادی الثانی فی سنة الف و مائتین و خمسين و اثنتین من الهجرة بعون الملك المنان» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : در این نسخه «جمال الدین شمس القریحة» آمده است . تاریخ تألیف معلوم نشد و نام تألیف «حل الموجز المسمى به

اقسرائى» است . نام شارح (مؤلف) و تأليف در فهرست كتب عربى كتب خانة رياست راسپور اينگونه آمده است : «اقسرائى المسمى به حل الموجز تصنيف شيخ جمال الدين مجد بن مجد الرازى الاقسراى المتوفى فى حدود سنة ٧٧٠ هـ ق . ص ٤٦٨ » . (رك : ٨ - انجم) .

٧- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة على افضل انبيائه مجد و آله اجمعين و بعد قال الطب علم شريف بشرف موضوعه و وثاقة دلائله و شدة الحاجة اليه و فى الاشتغال به من الثواب انجزيل ما لا يوصف لتضمنه اظهار آثار رحمت الله تعالى على عباده والتوسل به الى ازاحته نفوسهم عن الاسقام» .

٨- انجم : «وصفته، دواء جالينوس يؤخذ من رماد السرطان النهرية المحرقة على نار حطب الكرم فى قدر خزف جديد او قدر حديد جزء و من الجنطيانا نصف جزء و من الكندر عشر جزء ويسحق ناعما يستقى فى الماء قدر ملعقة و يتدرج الى اربع ملاحق والمراد بالملعقة عند الاطباء فى الادوية مثقال واحد و فى العسل والسكر اربع مثاقيل والله اعلم بتحقيق الحال واليه المرجع والمآل . قال الشارح الفاضل العلامة البحر الزخري النحرير الفاخر السطود الاسم البحر الخضم شافعى الزمان جمال الدين شمس القريحة فلك العلوم الذى لم يفته دقيقة من شرح موجز القانون وقد وقع الشروع فيه واتمامه فى احوال يقربها الذهن قليلا والقلب عيلا والمرجو من الناظر فيه اصلاح ما وقع من الخطاء احسانا واليه لعل يجازيه روحا و ربحانا والحمد لله تعالى والمنة قد وقع الفراغ من تسويد هذا الشرح المسمى باقسراى فى شهر

المبارک جمادی الثانی فی سنة الف و مائتین و خمسين و اثنین من
المہجری بعون الملک المنان» .

۹- جگونگی : موضوع این نسخہ «علم طب» است . اصل کتاب «قانون» شیخ
الرئیس ابو علی بن سینا است کہ «ابن النفیس» ، ابوالحسن
علاء الدین علی بن ابی الحزم القرشی متوفی ۶۸۷ ھ ق آن را
خلاصہ کرده و «سوجز القانون» نام نموده است . شارح این
نسخہ ، کتاب اخیر را شرح کرده و «حل الموجز» نامیده کہ
بعدا بہ «اقرایی» یا «حل الموجز المسمی باقرائی» معروف شدہ است .
تقسیمات آن بر بنیاد «قال» و «اقول» قرار دارد یعنی جملہ اصل را تحت
عنوان «قال» نقل می کند و شرح آن را ذیل «اقول» می آورد .
یادداشتہا و توضیحات بسیار در کنارہ صفحات و لابلائی سطرہا
دارد و اغلب آنها بہ زبان فارسی است . مآخذ یادداشتہا و
توضیحات را خلاصہ وار بہ دست می دہد . از اواسط آن اوراقی
افتادہ کہ بہ قلم تازہ کتابت شدہ است . روی ہم رفتہ نسخہ
است مرغوب و مطلوب در علم طب قدیم در شناخت انواع
بیماریہا و مداواہا و داروہای گیاهی و غیر گیاهی .

۲۹۰
۲۳۷

حلاوت الاسلام

[دین ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۲ × ۱۵ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۶/۵ س

۹ سم .

۲- اوراق : ۹۹ ورق . ۱۹۸ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه پارچه بی مندرس .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها شنگرف روشن ، بالای کلمات و جملات سهم خط شنگرف کشیده شده است ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : «میان مراد بخش» که برای «میان نصیر» کتابت کرده است ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت تمام شد کتاب نسخه حلاوت الاسلام برای پاسخاطر میان نصیر بید خط فقیر حقیر میان مراد بخش بروز پنجشنبه بتاریخ نوزدهم ماه شعبان تحریر یافت .

ناید از من بجز گنه کاری

تو بلطف خویش غفاری

نوشته بماند سید پر سفید

نویسنده را نیست فردا امید

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف «حلاوت الاسلام» است . در ص ۳ اینگونه آمده است : «این کتاب معظم و مکرم روشن کننده ایمان مؤمنین العرب والعجم ثمره الايمان در بیان حلاوة الاسلام در ذکر فرایض و واجبات و سنن و مندوبات مشتمل بر شخصت و یک باب کرده شد» .

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي امرنا بالعلم والعدل والاحسان ونهينا عن الجمل والغفلة والعصيان والصلوة والسلام على سيد المرسلين و افضل النبيين و امام المتقين و رسول رب العلمين و خاتم النبيين صدر صدور مرور

بدرانور و ساقی حوض کوثر و شفیع روز محشر احمد مجتبی
محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم و اصحابه و ازواجه
واحبابه و اتباعه و ذریاته و خلفاء الراشدین و اهل بیته اجمعین
بدان اسعدك الله تعالى» .

۸- انجام : «چون فاطمه رضی الله عنها از دارالفناء بدارالبقاء رحلت کرد بعد
از آن امیر المؤمنین همانطور کرد و بعد از چند روز بخواب دید
و پرسید که یا فاطمه حال چیست؟ گفت نیک از نیکوام اما
مرا موقوف انداز مقاسی که از آن سبب مرا بدان رفتن نمیگذارند
و موقوف از سبب این مانده است که روزی من از زن همسایه
سوزن بعاریت ستده بودم تا چادر خود بدوزم آن سوزن از
سبب فراموشی باز بخصم ندادم و در خانه بر فلان طاق داشته ام
آن سوزن بخصم خود بده تا من بمقام خود برسم چون صبح
شد آن سوزن را بخصم خود بفرساند تمام شد کتاب حلاوة
الاسلام» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام عملی فقه اسلام است از قبیل نماز و
روزه و تیمم و وضو و غسل و واجبات و مستحبات و امثال
اینها که به زبان فارسی نگاشته شده است . تقسیات آن بر
۶۱ باب است . ذیل هر «باب» به «سؤال» و «جواب»
می پردازد . منابع روایت را به دست می دهد . از اشعار فارسی
استفاده می کند . یادداشتها و حواشی فراوان در میان سطرها
و کناره های صفحات دارد . در صفحه اول مطالبی به شعر
پنجابی و نثر فارسی راجع به خلفای راشدین و صحابه دارد که
تحت عنوان «اسمهای عشرة المبشرین» آمده است .

در صفحهٔ دوم دعایی کتابت شده که می توان آن را «شش قفل» نامید زیرا «قفل اول» تا «قفل ششم» را در بردارد و آیه های از قرآن مجید است .

در صفحهٔ ۱۹۷ یادداشت هایی مربوط به روزهای سعد و نحس سال است به زبان فارسی .

روی هم رفته نسخه یی است ارزنده به نثر فارسی شبیه سبک خراسانی که شاید در نوع خود یکتا باشد .

الحواشی الازهریة فی حل الفاظ

۴۹۰
۱۵۲

المقدمة الجزریة

[زبان شناسی ، تجوید ، عربی - منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۸ س م . - - درونی : ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ س ۱۶/۵ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۴۵ ورق . ۹۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب دیده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نسخ ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای حروف و جملات سهم خط سرخ و سیاه کشیده شده است . قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ذکر نشده فقط نوشته : «تمت تمام شد کار من نظام شد شیطان غلام شد لا اله الا محمد رسول الله» (ص ۹) .

۶- مؤلف : «مجد بن الجزری الشافعی متوفی ۸۳۳ هـ ق» ، شارح : «خالد بن عبدالله الازهری» نام اصلی تألیف «المقدمة الجزرية» ، نام شرح «الحواشی الازهرية في حل الفاظ المقدمة الجزرية» : تاریخ شرح «۸۶۷ هـ ق» (رک : فهرست کتب عربی کتب خانه ریاست راسپور ، جلد اول ص ۴۷ - ۴۸ ، این نسخه - ۷ - آغاز . شرح الازهری فی حل الفاظ المقدمة الجزری ۱۹۵/۴۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، يقول الفقير الى غفور ربه، الغني خالد بن عبدالله الازهری الحمد لله الذي انزل على عبده الكتب و وعد من تلاه و عمل به جزيل الثواب اما بعد فان كلام الله الكبير المتعال و اهم ما يبتدأ به تجويد حروفه و تحسين الفاظه و معرفة و قوفه مما يحتاج اليه ارجوزة شيخ الاسلام ابي الخير مجد بن مجد الجزري فانها مع صغر حجمها و حسن اختصارها حوت مالم تحوه الكتاب الكبار و جمعت حواشی و أخصمها و سميتها الحواشی الازهرية في حل الفاظ المقدمة الجزرية التي تلقيتها عن شيعي عبدالله الازهری و هو تلقاها عن ناظمها مجد بن الجزري» (ص ۲ - ۴) .

۸- انجام : «و قوله تقدمه اي تحفة و هدية و ختمها بالحمد و الصلوة لتكون ميمونة للافتتاح و الاختتام و الحمد لله الذي هدينا لهذا و ما كنا لنهتدي لولا ان هدينا الله اعلم تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در تجوید (نیکو قرائت کردن) قرآن کریم است . نسخ عربی و شرحهای فارسی آن در دست است . هما نگونه که در مقدمه این نسخه آمده تجوید یعنی نیکو خواندن الفاظ و حروف و جملات قرآن از لحاظ وقف و قطع و وصل و تنم و ادغام و

چگونگی احکام نون ساکن و تنوین و امثال اینها که همه این مطالب به اضافه خیلی مطالب دیگر درباره قرائت قرآن در این نسخه آمده است. در صفحه اول و آخر و در صفحات دیگر، یادداشت ها و حواشی سودمند دیده می شود.

حواشی المتعلقة علی خطبة الكتاب قطبی $\frac{۸۹۰}{۹۰}$

[ادب، عربی، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۵/۱۵ س م . — درونی : ۱۱ س ۱۶ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۱۱ ورق . ۲۲ صفحه .

۳- کاغذ : سفید کشمیری ، کرم خورده ، جلد مقوایی ملون و نو .

۴- خط : شکسته متوسط خفی ، خوانا ، پخته ، بالای مطالب مهم خط سیاه رسم شده . قرن ۱۳ .

۵- کاتب : «اسماعیل» است ، تاریخ کتابت ندارد :

«هست کاتب رساله اسماعیل

راجی رحمت الی رب الجلیل» (ص ۲۱)

۶- مؤلف : یا شارح : «سید شریف» است که همان میر سید شریف جرجانی می باشد که این حواشی را بر خطبة الكتاب قطبی نوشته است : «تمت الحواشی المتعلقة علی خطبة الكتاب المسمى بالقطبی

للسید الشریف غفرالله و لجميع المؤمنین و المؤمنات». تاریخ تألیف
یا شرح ندارد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، افتتح كتابه بالاستعارات الدالة على ان
احسن الكلام في صدر الكتاب حمد المبدع فتحي الانعام تبنيها على
ان صدور الحمد عنه في صدر المقالة و مفتح الرسالة» .

۸- انجام : «غاية المقصود و نهاية المأمول و قدم المفعول في قوله و الله
أسأل أن يوفقني للصدق و الصواب للتخصيص و ينجي عن الخطل
اي الخطا و الاضطراب انه ولى التوفيق و بيده ازمة التحقيق
جمع الزمام و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و الحمد لله
رب العالمين و صلى الله على خير خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعين
تمت الحواشي المتعلقة على خطبة الكتاب المسمى بالقطبي للسيد الشريف
غفرالله له و لجميع المؤمنین و المؤمنات .

هست کاتب این رساله اسماعیل

زاجی رحمت الی رب الجلیل»

۹- چگونگی : موضوع این رساله که جواشی میر سید شریف جرجانی بر
«خطبة الكتاب قطبی» می باشد شرح بسیار سود مندی است
که شامل صرف و نحو و معانی و بیان و لغت و اشتقاق
می گردد .

حیرة الفقهاء و حجت الفضلاء

۲۹۰
۳۸

[دین ، فقه ، فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵ \times ۱۷ \times ۱/۵$ س م . — درونی : ۱۷ س $۱۷/۵ \times ۱۰$ س م .
- ۲- اوراق : ۱۲۶ ورق . ۲۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : قهوه پی رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، جملات عربی معرب (مشکول) ، بالای کلمات و اسهای اعلام خط شنگرف کشیده شده است .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آخر ناقص و چند ورق افتاده است .
- ۶- مؤلف : ناشناخته و لیکن در زمان سلطان نصرالله الغازی نو روز بیک (ص ۹ و ۱۱) تألیف شده است . تاریخ تألیف «۶۹۵ هـ ق» ، نام تألیف «حیرة الفقهاء و حجت الفضلاء» . در صفحه ۷ چنین آمده است : «بعد از تاریخ هجرت مصطفی ششصد و نود و پنج خواست که دین مهدی را که سهجور شده بود نصرتی دهد خسرو زمین و زمان صاحب قرآن امیرالمؤمنین برهان رسول رب العالمین غیاث الاسلام و المسلمین نصرالله الغازی نو روز بیک را از نسل ترک بیرون آورده از جمله خلائق برگزیده و هدایت داده و عنایت کرده و کار دین مهدی را به وقت نزول عیسی علیه السلام به وی حوالت کرده تا تمامت مغول و

تاجیک بدین درگاه جهان پناه آورند و این کتاب را از حیره الفقهاء و حجت الفضلاء نام نهاده آمد .

۷- آغاز : « ذکر فی هند الباب (؟) مسائل حوض ، مسائل غسل ، مسائل مسح سوزه مسائل تیمم ، مسائل آبدست و نماز » .

۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت ختم می شود . « مردی از جمله توانگران خود را در میان درویشان افکند تا با ایشان در بهشت رود فرشته دست وی بگیرد و گوید توقف کن که هنوز وقت در آمدن تونیست . آن توانگر را از میان درویشان بیرون آرد آنگاه سعید رضی الله » .

۹- چگونگی : موضوع نسخه مسائل فقه و اصول و فروع دین اسلام است . فارسی آن روان و ساده است . نسخ خطی دیگر از آن در دست است (رک : فهرست مخطوطات شیرانی ، تألیف دکتر بشیر حسین ، ج ۲ ص ۲۸۱) . بعضی یادداشت های توضیحی در کناره های صفحات دارد .

۲۹۰
۳۴

خزانة المفتیین

[دین ، فقه ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۳۱ \times ۱۸ \times ۳/۵$ سم . — درونی : ۲۶ س
 $۲۲ \times ۹/۵$ سم .

۲- اوراق : ۴۸۴ ورق . ۸۶۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ خانبالغ ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده .

- ۴- خط : ثلث خوش ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای برخی از کلمات و حروف ، خط شنگرف کشیده شده ، قرن ۹ و ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «شیخ حسین بن محمد السمعانی الحنفی» ، تاریخ تألیف «۳۷۰ ه ق» : (رک : فهرست کتب عربی ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۱۹۰) .
- ۷- آغاز : «ربہ نستعین ، رب یسر و تمم . بسم الله..... الحمد لله الشاکرین و تؤمن ایمان الموقنین و تقر بوحدانیه افراد الصادقین..... و بعد فان العلوم کثیرة و الاعمال قصیرة فالاولی فی صرف الهممة الی الایهم و الاقبال الی النفع الاعم و هو عم الاحکام المبین للرجال و الحرام.....» .
- ۸- انجام : «فلوأن المشتري ادعى علیه الشراء بعد ايام و اقام البينة على ذلك صحت دعواه و بطل الوقف فان وهب المشتري الدار الواقف او باعها منه جازو يكون له وانما يحتال هذه الحيلة دفعاً للظلم لوحة من ظالم رجل في يديه نصف فادعى رجل انه وقفها و كانت له و اقام البينة بوقف جميع الدار تقبل تم تم تم تم» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه فقه حنفی اسلام است . که پس از مقدمه از مبحث «طهارة» آغاز می شود و مبحث «وقف» پایان آن است . در صفحه اول و صفحات آخر آن یادداشتهایی به زبان عربی دارد . مهرو امضای مالک کتاب نیز ثبت شده . «دوازدهم شعبان المبارک این کتاب مستطاب خزانة المفتیین معرفی محمد یوسف صحاف به بیع در آمد مالک خاتمہ محمد حال ۱۲۰۸» . و بهای آن را با حساب میاق نوشته است که به عدد «۲۵» می شود .

۲۹۰
۱۷۳

خلاصۃ الکیدانی

[دین ، فقہ ، عربی و فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۲/۵$ سم . — درونی : ۹ و ۱۰ س
۱۹ و ۱۴ × ۶ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲ ورق . ۲۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک و زرد تیرہ رنگ ہندی ، وصالی شدہ ، کرم خوردہ ، جلد
کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و خفی (حواشی) ، خوانا ، روشن ، پختہ
عنوانہا و نشانہا بہ سنگرف . قرن ۱۱ و ۱۲ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «ملا لطف اللہ النسفی» معروف بہ «فاضل الکیدانی» تاریخ تالیف
معلوم نشد ، نام تالیف را «خلاصۃ الکیدانی» یا «خلاصۃ الصلوۃ»
نوشتہ اند : (رک : فہرست کتب عربی کتب خانہ ریاست
رامپور ، ص ۱۹۱) .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، رب یسر و تمم بالخیر ، الحمد للہ
رب العالمین والعاقبۃ للمتقین والصلوۃ علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین
اعلم بان العبد مبتلی بین ان یطع اللہ تعالیٰ قتاب و بین العصیۃ
فیعاقب والابتلاء یتعلق بالمشروع و غیر المشروع فعلا
و ترکا» .

۸- انجام : «وهي خمسة على العموم التكلم بكلام الناس مطلقاً حقيقة او حكماً والقهقهة والضحك والعمل الكثير بلا اصلاح والاكل والشرب و ترك الفرض من الفرائض بلا عذر و لوطوى بدون اختياره او تعمد الحدث قد تمت الرسالة الموسومة بـ خلاصة الكيداني بتوفيق الله الملك العزيز الشريف العلام ذوالفضل والاحسان» .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه احكام فقه اسلام است مخصوصاً درباره وظايف عملي و عبادات . تقسيماً آن بـ يك مقدمه و هشت باب است :

الباب الاول في بيان الفرائض .

الباب الثاني في الواجبات .

الباب الثالث في السنن .

الباب الرابع في المستحبات .

الباب الخامس في المباحات .

الباب السادس في المحرمات .

الباب السابع في المكروهات .

الباب الثامن في المفسدات .

بر خلاصه كيداني شرح هاو ترجمه هاي لونا كونا نوشته اند .
نيمي از اين نسخه در بيان سطرها و حواشي به زبان فارسي ترجمه شده است .

۲۹۰
۲۷۳

درالعجائب

[دین ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳/۵ \times ۱۶ \times ۱/۵$ س م . — درونی : ۱۵ س

۱۷ $\times ۸/۵$ س م .

۲- اوراق : ۹۶ ورق . ۱۹۲ صفحه .

۳- کاغذ : کاغذ نازک تیره رنگ کشمیری ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی

سفید رنگ با عطف و گوشه چرمین پوشیده و اندکی موش خورده .

۴- خط : نستعلیق (فارسی) ، و ثلث معرب (عربی) ، پخته ، روشن ، خوانا ،

عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب این نسخه «محمود» بوده ، نام کاتب نسخی که این

کاتب از روی آن استنساخ کرده است «عیسی امید» ، تاریخ کتابت

ندارد : «تمام شد نسخه متبرکه «درالعجائب» بدستخط فقیر حقیر

عیسی امید ، از خوانندگان و مطالعه نمایندگان این کتاب چنان

هست که کاتب را بدعای نیر یاد فرمایند ، نقل دستخط خاص

سبارک حضرت پیر دستگیر محکم دین در راه مستقیم بندگی حضرت

سید شاه محمد مقیم نورالله مرقدہ آنکه این کتاب درالعجائب مسوده

خاک درویشان فقیر محمد مقیم محکم دین این نسخه عجیبه فقیر حقیر

رحمت الله الودود بنده محمود برای پاسخاطر خود ترقیم کنانید

حق تعالی بفضل و کرم خویش همت عمل دهد» .

۶- مؤلف : آنگونه که از مقدمه برسی آید «حضرت شاه محکم دین» تقریر

کرده ، «شیخ فرید بازید» نقل نموده ، «حضرت شاه میر» از نظر

گذرانیده ، و «محبوب سبحانی» مطابق نقل تسوید کرده است .
 نام تألیف «درالعجائب» ، تاریخ تألیف ندارد : «ابن نکات چندیست
 که قطب الاقطاب.....حضرت شاه محکم دین قدس سره
 بدست خط خاص الخاص خود مسوده فرموده بودند و شیخ
 فرید بازید نقل از اصل برداشته از نظر مبارک هادی گم گشتگان
حضرت شاه میر سلم الله گذرانیده بفرموده آن حضرت
 این فدوی محبوب سبحانی مطابق نقل تسوید نمود» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از تمجید (تحمید) خدای کریم رب رحیم
 اکرم الأکرمین و پس از نعمت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله
 وسلم و علی آله الطیبین الطاهرین و منقبت چهار یار با عز و وقار
 و کتیم اصحاب کبار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین که زبان
 هیچ یک را تاب و صافی آن عالی مقامان نیست» .

۸- انجام : «ابراهیم (ادهم) گفت : من نخواستم که ترا گناه باشد بزرگان
 چنین بوده اند که با دشمنان خود چنین گفت و گوی کرده اند .
 عایشه صدیقه رضی الله عنها روایت کند که رسول صلی الله علیه
 و آله و اصحابه وسلم فرمود که خلق بد ایمان را چنان تباہ کند
 که سرکه ، غسل را والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه حکایات اخلاقی و دینی و عرفانی و لطایف مرآتیه
 و مراد و یا پیر و مرشد است . تقسیمات آن بر اساس محتاجی است
 که دنبال هم می آیند و عنوانهای آنها : «حکایت» و «روایت» و
 «گفته شد» و «آورده اند» و «مرویست» و «گویند» و امثال
 اینها می باشد . نشر فارسی آن کوناگون و خوب است زیرا از کتب
 مختلف با اندکی تغییر نقل شده است . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و

اخبار تاریخی و عرفانی استفادہ کردہ است . جملات عربی معرب (مشکول) است . سہو القلم کاتب اندک است . در صفحہ اول «محمد عیسیٰ» و «میرزا» آمدہ است . در آخر یک سند الصاق شدہ کہ دربارہ معاملہ «یک دھنہ چاہ» است بہ امضای «قادر و عیسیٰ در «شاہدرہ» در تاریخ ۳ جولای سنہ ۱۰۹۵ میلادی» .

۴۹۰
۲۱۹

درۃ الفریدۃ فی التجوید

[زبان شناسی . فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۰ × ۱۲ × ۵/۲ س م . — درونی : ۱۳ س × ۱۲ س م .
- ۲- اوراق : ۱۶۴ ورق . ۳۲۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ دہلی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد تیاچی ضربی نقش دار کہنہ پوشیدہ شدہ با کرباس کبود .
- ۴- خط : ثلث ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہا شنگرف خوش رنگ ، روی کلمات و جملات سہم ، جایی خط سرخ و جایی خط سیاہ کشیدہ شدہ . قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد ، چون اوراق چند از آخر افتادہ و دوبارہ بہ طور ناقص و درہم کتابت کردہ اند اما نام کاتب و تاریخ کتابت را نیاوردہ اند . در صفحہ ۳ اینگونہ آمدہ است :
(. . . . نویسانیدہ شد در ماہ شوال سنہ ۱۰۹۸ ہجری مقدسہ و سنہ ۳۱ جلوس عالم گیر پادشاہ» .

۶- مؤلف : «حافظ کلان» ، نام تألیف «درة الفريدة في التجويد» است ، اما تاریخ تألیف ندارد : «افقر عباد الله الملك الديان المقروء بحافظ کلان بعز عرض می رساند که آنچه اهم سهات است اهل ایمان را دانستن قرآن است» . حافظ کلان را از علمای قرن دهم نوشته اند .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از حمد حضرت حق جل و علا و درود مخصوص به منطوق و ما ينطق عن الهوى عليه الصلوة والسلام افقر عباد الله الملك الديان المقروء بحافظ کلان بعز عرض می رساند که آنچه اهم سهات است اهل ایمانرا دانستن قرآنست چون نماز که ستون دین است بی قرآن که جبل المتین است روا نیست» .

۸- انجام : «فرموده اند الغيبة فأكهبة القراء یعنی غیبت میوه قاریان است بشرین حارث رحمة الله گفته که هلك القراء في هاتين الخصلتين الغيبة والعجب والسمعة والرياء اللهم احفظنا من هاتين الخصلتين و من السيئات انك مجيب الدعوات و رافع الدرجات و دافع البليات بفضلک و صلى الله على خير خلقه نهد و آله اجمعين» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علم تجويد» یا هنر نیکو خواندن قرآن مجید است به زبان فارسی . تقسیمات آن براساس ۳ جزو قرآن است و ضمناً نام هر سوره را من نویسد و بعد روش قرائت را در آن سوره از لحاظ اظهار و اخفاء و تنوین و وقف و ادغام و اعلال بیان می دارد . در این کتاب سباحث بخارج حروف دارد . در صفحات ۱ و ۲ و ۳ و ۳۲۸ یادداشتهایی و نشان مهرهایی دارد . نشان مهرها سخت خوانده می شود . امضای ناخوانایی

هم وجود دارد که روزی کتاب را وقف کرده و این جملات را نوشته است : « سعادت‌مند ارجمند هر کس استعداد مطالعه این کتاب داشته باشد و تواند درک نمود این کتاب تعلق به او دارد . . . » .

۲۹۰
۲۳۵

درود مستغاث در نظم پنجابی

[دین ، فرائض ، عربی و پنجابی . مشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۷/۵ × ۱۱ س م . — درونی : ۱۰ و ۱۲ س
۱۱/۵ × ۶/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۵۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ کشمیری (طرح مسمرقندی) ، اندکی پاره شده ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچه‌ای کبود رنگ .

۴- خط : نسخ خوش (عربی) و نستعلیق خوش (پنجابی) ، روشن ، خوانا ، جدول‌های دو خطی و چهار خطی شنگرف و نیلی و زرافشان ، ۳ لوح و یک سر جزو (ض ۱ و ۲ و ۳) منقش و زرافشان و ملون . قرن ۱۴ ه ق .

۵- کاتب : «محمد نور حسین بن غلام حسین» و تاریخ کتابت «۱۳۴۰ ه ق» :

«تمام شد درود مستغاث شریف منظوم در نظم پنجابی بتاریخ المبارک ۲۹ ماه جمادی‌الثانی سنه ۱۳۴۰ هجری المعلى راقم‌الآثم خادم المسلمین خاکسار محمد نور حسین ابن المرحوم حسین صاحب غفرالله له ساکن دھراہ ضلع شاہ پور پنجاب» . در داخل لوح صفحہ اول

اینگونه آمده است : «راقم الحروف احقر العباد خادم الفقرا
مجد نور حسین غفرله

يلوح الخط في القرطاس دهرا و كاتبه رسميم في الترابي» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : نام گوینده «درود مستغاث» معلوم نشد ، نام شاعر
(ناظم) اشعار پنجابی درود مستغاث «غلام مجد شاه پسر مجد شاه»
است که هر دو از «گروٹ» هستند و نسبت به شهر «بخارا» دارند.
نام تألیف «درود مستغاث در نظم پنجابی» است ، تاریخ تألیف
معلوم نشد . در ص ۹ و ۱۰ اینگونه آمده است :

«غلام مجد شاه غریبی چاننان شهر گروٹ قریبی
باپ مجد شاه سوا را عرف سادات تی نسب بخارا
اوستاد گروٹی کھیڑ یصاحب ہرتی فضل ستاری دا» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحيم ، درود مستغاث ، الحمد لله الذي زين النبيين
بحببيه المصطفى و من على المؤمنين بنبيه المجتبي الصلوة والسلام
على رسوله محمد خير الوري المسير به من فوق العرش الى تحت الثرى
الحمد لله على ماضى والحمد لله على مابقى

حمدالله نون بی شہاران
جو گذری تی باقی رعسی
ازل ابد وچہ الہی
ہر نعمت تی لیل نہاران
حمد الہی دایم الہی
ورد خلایق سرید» .

۸- انجام :

«ویسن سبھی غم کشالی
ہر دم منگان ربدی یاری
شرم اوسی دلداری دا
وقت اجل دی قبر اندھاری

حشر قیامت اوکھی دیلی
کرتون یارب فضل سوبلی
برکت کلمی پاک نبیدی
دوزخ گھت نہ ساری دا» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه دعا و ورد و مناجات بہ درگاہ قاضی الحاجات است کہ اصل دعا بہ نام «درود مستغاث» معروف است و بہ شعر پنجابی در آمدہ اما بطور کلی برای فارسی زبان و اردو زبان مفہوم است ، مثلاً :

«یا رب رحمت کرین تہمان
مؤمن مسلم خاصان عامان
تیری رحمت یا رب سائبان
باجہ حساب شہاری دا» .

درود مستغاث یا مجموعہ دعا

۲۹۰
۲۰۱

[دین ، فرایض ، عربی و فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۵ × ۱۱ س م . — درونی : ۶ و ۷ س ۱۰ و ۱۳ × ۵/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۵ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، گرم خوردہ ، آب دیدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نسخ (متن) و نستعلیق و شکستہ (حواشی) ، روشن ، خوانا ، پختہ ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : و تاریخ تالیف معلوم نشد . نام تالیف بہ «درود مستغاث» شہرت دارد (رک : درود مستغاث ۲۳۵/۲۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله على ما مضى والحمد لله على ما بقى والصلوة والسلام على محمد خير الورى مدحتك يا رسوله الله صلى الله تعالى على النبي الامى انت خيار الله المستغاث الى حضرت الله تعالى» .

۸- انجام : ناقص است ، و بہ این عبارت پایان می یابد :
«اللهم صلى على محمد سيد المسعودين ، اللهم صلى على محمد سيد المخلوقين ، اللهم صلى على محمد سيد النبي الثماني ، اللهم صلى على محمد سيد الحجازى.....» .

۹- چگونگی : این نسخہ شامل سہ «ورد» یا «دعا» است کہ اولی را «درود مستغاث» می خوانند بدان جہت کہ لفظ «المستغاث» در آن تکرار می شود . نام آن دو دیگر معلوم نشد . اما از اینکہ واژہ «درود» برای ہر دعائی بہ کار برده می شود قابل تأمل است ، مانند : «درود مستغاث ، درود آبر ، درود شریف ، درود معظمہ ، درود کیمیاء السعادت» .

۲۹۰

۲۴۴

دستور الطالبین المصلین

[دین . فقہ ، فارسی . منشور]

۱- اندازہ : -- بیرونی : ۲۱ ، ۱۵ س . م . درونی : ۱۴ س ۱۶ ، ۵ ، ۸ س . م .

۲- اوراق : ۶۸ ورق . ۱۳۶ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ دهلی ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، بالای کلمات و جملات عربی (ستن) خط افقی سیاه کشیده شده ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «سعد الدین بن شریف مدرس» ، نام تألیف «دستور الطالبین المصلین» یا «دستور المصلین» که شرح «خلاصه کیدانی» در فقه است ، تاریخ تألیف (شرح) معلوم نشد : «اما بعد می گوید : متعلم ضعیف..... سعدالدین بن شریف مدرس مسجد جامع جدید شهر بوز لا رال کهاو معمور (بناکرده سلطان شریف سرور)..... هر گاه که دیدم کتاب فقه کیدانی کتابی است موجز و مختصر..... این کتاب را..... بر سبیل ترجمه شرح دادم..... و این مجموعه را «دستور الطالبین المصلین» نام نهادم .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمدی که ابکار افکار بلغاء کبار در بلوغ غایت اوعاجز آید و ثنائی که او هام و افهام فصحاء هر دیار در کنه نهایت آن قاصر نماید مرهادی را که بکمال عنایت علم هدایت بر افراشت و بکرم و احسان لسان انسان را مترجم ضائر و مفسر آن سرائر داشت» .

۸- انجام : «عورت غلیظه آنست که بدان بول و غائط بیرون می آید و آنچه غیر این دو را هست از زیر ناف تا زیر زانو عورت خفیه است تم کتاب و استخراج هزه والاحکام و من المحيط و الفتاوی الخانیة و الفتاوی الکبیری والهدایة و حاشیتها والمتفق

والمیزان الاصول واللباب ، تمام شد کتاب و بیرون آورده شد مسایل و احکام این کتاب از کتاب محیط و فتاوی خانیه و فتوی کبیری و هدایه و حاشیهای هدایه و المتفق و میزان اصول و لباب و هذا الكتاب المسمى دستور المصلین فی شرح خلاصة الکیدانی والحمد لله المعین بلا مشیر وهو المیسر لكل عسیر والصلوة علی رسولہ المختص بهذا الفضل الجسیم والخلق العظیم و علی آله و اصحابه الائمة الی صراط المستقیم برحمتک یا ارحم الراحمین تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : خلاصه کیدانی کتابی است به زبان عربی در فقه تألیف علامه لطف الله نسفی معروف به «فاضل کیدانی» حواشی و شروح و ذیل های متعدد به فارسی و عربی بر آن نگاشته اند . این شرح هم به فارسی روان و در سر زمین پاک و هند انجام یافته است . شارح نخست جمله عربی را آورده و سپس به شرح و ترجمه آن پرداخته است . گویی خود شارح و یا کس دیگر چند بار آن را باز خوانده و تصحیحات و اضافاتی در لا بلای سطور و کناره صفحات افزوده است . در صفحه اول چند امضاء و دستخط هست که می رساند این نسخه دست به دست گشته است . این جمله را نقل می کنم : «شرح خلاصه کیدانی بقیمت ۱ آن» (در حدود ۳ ریال) . در صفحه ۱۲۶ جدولی رسم شده است که «مسئله البیر» نام دارد و مطالب فقهی را در آن خلاصه کرده است . از صفحه ۱۲۸ تا ۱۳۶ بخشی از یک کتاب فقه کتابت شده است که اینگونه آغاز می گردد : «بسم الله الرحمن الرحیم ، فصل چهارم در آداب قرابت در نماز و بیان جهر و مخافت در تهذیب آورده که اتفاق امت است

بر آنک قرآنرا بر هر یک از هفت قراءت قرآن خواندن جایز است خواه در نماز و خواه در غیر نماز». و چنین ختم می‌گردد: «در نماز و غیر نماز افضل آنست که تسبیح او سبحان ربی الاعلی باشد چرا که سجده صلوة افضل است از سجده تلاوت». خط و کتابت این بخش اخیر کهنه تر از اصل نسخه است که گویا از نسخه‌ی کامل جدا افتاده و با نسخه «دستور الطالبین المصلین» یک جا صحافی شده است.

۴۹۰
۲۵

دستور العمل هانسوی

[زبان شناسی، دستور زبان، فارسی، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۶.۵ سم . — درونی : ۱۵ تا ۲۰ س ۲۰ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۳۵ ورق . ۶۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ تیره هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی نرم خورده ، جلد مقوایی تازه .
- ۴- خط : تحریر آبیخته باشکسته ، خوانا ، پخته ، قرن ۱۴ ه ق .
- ۵- کاتب : «سید محمد شاه» و تاریخ کتابت «۱۹۱۱ میلادی» به خط کاتب در پایان صفحه ۶۹ آمده : «این نسخه تمت و ملک سید محمد شاه ساکن مرید که هر که دعوی کند دروغ باشد» .
- ۶- مؤلف : «عبدالواسع هانسوی» در صفحه دوم آورد : «فقیر سراپا تقصیر عبدالواسع هانسوی به استدعای بعضی دوستان از کتب لغت مثل فرهنگ جهانگیری و رشیدی..... انتخاب نموده» .

تاریخ تألیف ذکر نشده . نام تألیف به «دستور العمل هانسوی» شهرت دارد : هذه النسخة مسمى عبدالواسع تمام شد وقت پیشین روز چهارشنبه ۱۹۱۱ ، این نسخه تمت و ملک سید محمد شاه ساکن مرید که هر که دعوی کند دروغی باشد» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب اغفر وارحم و انت خير الراحمين وصل على نبيك و رسولك محمد و آله و اصحابه اجمعين ، اما بعد این رساله چند ورقی است معدود و مشتمل بر قواعد و ضوابط کلیه لغت فرس که فقیر سراپا تقصیر عبدالواسع هانسوی به استدعای بعضی دوستان واثق الاخلاص و مخلصان صادق الاختصاص از کتب لغت مثل فرهنگ جهانگیری رشیدی ، فرهنگ سروری و مدار الافاضل و مؤید الفضلا و کتب معانی مثل بحرالدقایق و نزهة الصنائع و عمان الجواهر و خزائن المعانی و غیره مثل شروح ثقات بعضی متأخرین انتخاب نمودند .

۸- انجام :

«نظم شد پی تفریح طبع دوستان
نسخه دلکش تر از صد بوستان
جامه صد گونه فیض ازل
نسخه مقبول دستور العمل
نی غلط گفته مضامین بلند
کردم اند قید لفظ پوح چند
منشأ فخر خودش انکاشتم
خود غلط بود آنچه پنداشتم
این عمل کامروز شایان من است
روز محشر آفت جان من است

من به خواب افتاده ماندم وقت رفت
وقت فرصت ای دروغ از دست رفت
«خالص» ای مست سخن‌هوشیار شو
خواب غفلت تابه کی بیدار شو» .

۹- چگونگی : این نسخه که از حواشی سودمند به خط شکسته برخوردار است در وجه تسمیه و اشتقاق الفاظ و صنایع ادبی و دستور در زبان فارسی بحث می‌کند . از اشعار شاعران شواهد آورده ، قواعد گوناگون بر حسب تجربه مؤلف به دست داده شده است . نثر آن روان و ساده و پخته است .

۲۹۰
۳

دستور النکاح

[دین ، فقه ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۴ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۹ ورق . ۱۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی ، کرم خورده ، وصلی شده ، جلد کاغذی سفید رنگ .
- ۴- خط : تحریر و شکسته خوش ، پخته ، خوانا ، روشن ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . در صفحه ۱۸ اینگونه آمده است :
«تمت تمت تمت ،
یدوم الخط فی القرطاس دهرأ
و کاتبه رسمیم فی التراب» .

۶- مؤلف : «رزق الله بن کمال الدین» ، نام تألیف «دستور النکاح» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : در صفحه ۳ اینگونه آمده است : «اما بعد می گوید احقر عباد الله المعین بنده مسکین رزق الله بن کمال الدین که بعضی اعزّه نکاح خوان استدعاء رساله محتویه بر دستور نکاح خوانی نمودند بموجب مضمون اعجاز مشحون کریمه «واما السائل فلا تنهر» صرف عنان خامه نحو تحریر نکاح خواندن کرد و ویرا بدستور النکاح مسمی گردانید» .

۷- آغاز : دستور النکاح بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی جعل النکاح سنة سنیه للانام و فصلا قاطعا مميذا بين الحلال و الحرام و تمتعا فی اللیالی والایام و حصنا حصینا عن التفاحش والآثام والصلوة والسلام علی سیدنا محمد المبعوث لتبلیغ الاحکام» .

۸- انجام : «اما اولی آنست که باید دید که عاقدان موسرند یا معسرند اگر موسرند آنچه مذکور شد بگیرد یعنی یک دینار از بکر و نصف دینار از کامله و اگر معسرند آنچه وسع امکان ایشان است بگیر و فتوی برین است والله الموفق و المعین» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه که به زبان فارسی روان تألیف شده است درباره نکاح (ازدواج یا زنا شویی) از نظر فقه اسلام است و طرز خواندن خطبه نکاح یا عقدرا در بردارد . تقسیمات معینی ندارد . از کتابهای مختلف فقهی که نام آنها در متن رساله آمده است استفاده شده . از مطالعه آن بر می آید که رسائل دیگر هم به نظم و نشر به نام دستور نکاح تألیف و سروده شده است . فارسی آن به سبک فارسی سر زمین پاک و عند است .

دَفتَرِ اولِ ابوالفضل یا مکاتباتِ علامی

۸۹۰
۲۷۹

[ادب . فارسی . منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۵/۵ × ۱۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۹ س ۵/۵ × ۹/۵ سم .

۲- اوراق : ۵۱ ورق . ۱۰۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب دیده ، جلد مقوایی با عطف کرباسی خاکی رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و جدول های دو خطی شنگرف تیره رنگ ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «الف الدین» ، تاریخ کتابت «۱۲۶۸ هـ ق» : «تمت تمام شد دفتر اول ابوالفضل بتاریخ ۱۱ جمادی الثانی سنه ۱۲۶۸ در موضع برکی بدهال عمله بر کهنه و انکلی روز یک شنبه وقت چاشت دستخط فقیر حقیر الف الدین سکنه تهلیان بخدست خندومی فیض لزومی تحریر یافت ، بیت :

آلهی بیامرز سه بنده را مصنف نویسنده خواننده را .

۶- مؤلف : در این نسخه نام مؤلف یا گرد آورنده «عبدالصمد الفضل مجد» آمده است و در نسخه های دیگر «عبدالصمد مجد افضل» است (رک : مکاتبات علامی ۲۵۲/۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم ، گوناگون نیایش مرداوریرا سزد که وجود بشر را از کارخانه قیامت کسوت

حیات پوشانیده و تیره درونان کوی ضلالت را چراغ هدایت بر راه
افروخت قطعه :

نامش بزبان گفتم از بیخردیست
وصفش بدهان گفتم از بیخردیست
فی الجملة چنان نیست که دایم گفتن
انصاف چنان گفتم از بیخردیست»

۸- انجام : «مستحسن آنکه بقائد الطاف الهی و سابق مکارم شاهنشاهی مجد امید
باینصوب صواب ببندند و بزودترین وقتی باستلذاذ فائض النور
مستعد گردند و در آمدن و آوردن در باب استعداد اهتمام نمایند
و بسعادت منش فتاح شیرازی در باب سر انجام راه حکم
اشرف صادر شده بجلوه ظهور خواجه رسید» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه (یا این دقتر) از مکاتبات علامی . مکاتبات و
دستورها و فرمان‌های اکبر پادشاه «۹۶۳-۱۰۱۴ هـ ق» است که
به پادشاهان ایران و توران و امرای بزرگ و وزیران نوشته شده
است (رک : مکاتبات علامی ۲۵۲ . ۸۹۰) . حواشی و توضیحاتی
در میان سطرها و کنار صفحات دارد . بر رویه درونی جلد و بر
صفحات آغاز و انجام . اسناد و یادداشت‌هایی در مورد خرید و
فروش زمین و قرض کردن پول به زبان پنجابی و فارسی درج
شده است . برای نمونه یکی از آن اسناد آورده می‌شود :

چون زمین موازی پنج دان و هفت اشل از موضع پیمو تعاقب تپه
دیانه بمقابله مبلغ دوازده روپیه و هشت آنه مشخصه سالتهم مقرر
گردد حواله کرم بخش و شمس الدین مزارغان نموده شد لازم که
زمین مذکور آباد ساخته معامه بقرار تفصیل ذیل در سرکار

رسائید در نیاب اغماض ساخته تأکید شناسند ، فصل ربیع سی ۱۲ ،
فصل خریف ح ۱۲ .

در صفحه ۱۰۲ دو رقعۀ کوتاه کتابت شده است . یکی از جهانگیر
پادشاه به هایون و دیگر از هایون به جهانگیر . آغاز
رقعۀ جهانگیر :

«بابا من بهادر من سلامت ، دیروز صاحب نه لکه سوار بودم امروز
برکات شخصی محتاج» . آغاز رقعۀ هایون :

«برخوردارا بوقت تاختن بلکمی جنگل ستاره روز منگل سخت در
دنکل نشسته بود» .

در صفحه ۱۰۰ و ۱۰۱ چند «رقعۀ معما» از «امیر خسرو» آمده
است : «در معما چنانچه از حضرت امیر خسرو ، رقعۀ معما : امروز
برادر من مهان آمده شاید که دو باغ ایشان خفته اند باید که
سر اوشان بریده بفرستید که برادر خوردن ضرور در کار است .
معما : پلی کوش رسیده گندمش ده نخود آمده ماش فرستادیم .
معما : سگ بچه فرستادیم لازم که در او ویرانه انداخته بفرستید» .
بعضی اشعار پنجابی نیز در آخر نسخه دیده می شود .

۱۹۰
۲۷۱

دقایق الحقایق

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۷ × ۵/۵ س م . — درونی : ۱۴ س
۱۷/۵ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۲۵۴ ورق . ۵۰۷ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید تیره رنگ سیالکوتی ، جلد تیهاجی سرخ گون ضربی و منقش .

۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانهها و سرفصلها شنگرف ، جدولهای میان سطرها و اشعار ، یک خطی سرخ ، جدولهای کناره های صفحات سه خطی نیلگون و سرخ . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «تاج الدین ولد غلام حسن» ، تاریخ کتابت «۱۳۰۴ ه ق» : «تمت تمام شد ، کار من نظام شد از مدت دراز آرزوی مولوی صاحب احمد الدین بود که مطالعه کتاب دقایق الحقایق کنند لیکن بسبب عدم دستیاب بی بهره ماندند الحمد لله و المنت لله در کتاب مستطاب مذکوره از تصنیف عالم ربانی جناب مولانا ابوالفضل احمد روسی صاحب دستیاب شده و مقصود دلی حاصل شده شکر این احسان هرگز زبان قاصر بجایارد الحمد لله که با تمام رسید برای پاسخاطر مولوی صاحب مولوی احمد الدین واعظ سکنه پادشاهانی بیده الخط احقرالعباد مسکین تاج الدین ولد غلام حسن سکنه دنیچند بتاریخ ۱۷ ماه رجب ۱۳۰۴ .

۶- مؤلف : «احمد روسی» یا «مولانا ابوالفضل احمد روسی» . نام تألیف «دقایق الحقایق» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «ای عبادقان راه و مشتاقان الله ازین ضعیف پرکناه احمد روسی از جمده بندان خداوندگار مولانا جلال (لذا) کلمه چند از برای نجات آخرت را التماس فرمودند ... از قوت جاذبه آن عزیزان رساله در حقایق

ساخته شد و رساله دقایق الحقایق نام نهاده شد و هشتاد فصل درج کرده شد» .

۷- آغاز : «و به نستعین ، رب یسر و لاتعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد و آله اجمعین و التکلان فی جمیع الامور علی خالق السموات و الارضین هذه الرسالة من کلام احمد رومی اضعف . العبد من عباد الرحمن سلطان المحققین خازن اسرار رب العالمین» .

۸- انجام : ناقص است ، چهار فصل افتادگی دارد و اینگونه شروع می گردد : «قال النبی علیه الصلوة و السلام من کظم غیظ و هو یقدر علی انفاذ ملاء الله تعالی آسناً و ایماناً و این خصلت در مردم خدا شناس باشد و قدر تواضع آن است که خود را کمترین مخلوقات داند و کمال مرد کار کم زدن است چنانکه خداوندگار مولانا سیفرماید ، بیت :

ایدل اگر کم استی کارت کمال گیرد
بازت شکار گردد صیدت حلال گیرد

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «عرفان و تصوف» است که مأخوذ از فکر و کلام مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی است و تقریباً برداشتی است از مثنوی مولوی . متن آن آمیخته است به نظم و نثر که بعضی از اشعار را برگزیده و برخی را خود مؤلف سروده است . در مقدمه گفته است «هشتاد فصل» دارد اما در آخرتا «فصل هفتاد و ششم» کتابت شده است ضمناً فصل هشتم و فصل چهل و یکم و چند صفحه هم نیمه تمام گذاشته شده است . گویا کاتب وقت نکرده است آنها را کتابت کند و یا به علتی دیگر کار خود را

نا تمام گذاشته است . مؤلف در همه جای نسخه ، جلال الدین محمد مولوی بلخی صاحب مثنوی را «خداوند گار» می گوید از آیات قرآنی و احادیث نبوی و اخبار دینی و حکایات تاریخی و عرفانی بسیار استفاده می کند . در صفحه ۱ نشان یک مهر است که اینگونه خوانده می شود : «احمد را فیض دین رونق یافت . ۱۳۰۴» .

ڈھائی ورقہ

۲۹۰
۲۳۴

[دین ، فقہ ، پنجابی و فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۱۶/۵ \times ۱۰/۵$ س م . — درونی : ۹×۱۲ س م .

۲- اوراق : ۲۱ ورق . ۴۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید سیالکوٹی ، جلد منقش با عطف و گوشه پارچه پی سرخ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، پختہ ، روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها و سرفصل ها شنگرف ، جدول دو خطی شنگرف ، صفحه اول یک لوح لاجوردی و قہودی و منقش ، صفحه دوم یک سرلوح و در آغاز بعضی سرفصل ها منقش و ملون است . زیر برخی از جملات و کلمات خط سیاه افقی کشیده شده است . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب ندارد ، تاریخ کتابت «۱۲۹۷ ه ق» کاتب این نسخه را برای کسی نوشته است ، اما جایی که نام آن کس را نوشته

بریده‌اند و جایش خالی است : «تمام شد ، تمام شد ،

هر کہ خواند دعا طمع دارم

ز انکہ بنمادہ گنہگارم

برای خواندن (بریده شده) نوشته شده الله آنرا
از این علم بهره ور گرداناد بمنہ و کرمہ ۴۴ ماہ ربیع الاولی
سنہ ۱۲۹۷ ہجری» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : نام مؤلف نیامده ، نام تألیف «ڈھائی ورقہ» ، تاریخ تألیف ،
شاید «۱۲۹۷ ۵ ق» باشد : «ڈھائی ورقہ بیست و دویم شہر
ربیع الاول سنہ ۱۲۹۷ ہجری تحریر یافت» (ص ۳۳) . همچنین
نام این تألیف «هدائی ورقہ میراث» و «ڈھائی ورقہ» کہ در سال
۱۳۰۵ کتابت شدہ نیز آمدہ است . در آنجا مؤلف «میان محمد عباس»
و کاتب «محمد حسین حاجی محمد نظر» است . (رک : ہدای ورقہ
میراث ۲۳۱/۲۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

اصحاب فرایض بچہ تون جی مین کران بیان

چار مرد اٹھ عورتان حکم کیتا رحمان

پیو دادا دادی ساؤبچہ ترائی قسم اخوات

روجین اتی ہورکھاڑ بہائی دھی پوتری سمجھو بات» .

۸- انجام :

«دو جاجد یا جدہ فاسدہ کلی نانا نانی ماء

تريا اولاد بھراوان مادری کل دیہان پتر آء

چوتھا کھلڑ بھراؤ پٹو دا تری و جھین پھوپھیان آء
تری و جھین بچہ ما سی ماسیان چاری فرقی آء

دھائی ورقہ بیست و دویم شہر ربیع الاول سنہ ۱۲۹۷ ہجری
تحریر یافت» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ ، مبحث «ارث» است از نظر فقہ اسلام بہ شعر
پنجابی (رک : دھائی ورقہ میراث ۲۳۱/۲۹۰) .

از صفحہ ۳۴ تا ۴۱ مطالبی بہ فارسی کتابت شدہ در موضوع
طہارت و نماز و وضو و شستن دست و پا و خلقت آدم کہ روی ہم
رفتہ مربوط بہ احکام عملی فقہ اسلام است . با عبارت «سؤال چہ
حکمت بود کہ خدا تعالی مردم را در وضو شستن روی و سر
دو دست و دھن و بینی و دو پای و مسح سر فرمود ؟» آغاز می
شود و با عبارت : «حتی یری جمع کثیر و يقع العلم بخیر ہم سواء
کان ہلال الفطر او لاضحی» . در داخل لوح صفحہ اول اینگونہ
کتابت شدہ است : «فلذکر مثل حظ الانثین دھائی ورقہ اللہ بس
ما بقی ہوس» .

دیوان راجاء

۸۹۰

۱۶۳

| ادب ، فارسی ، منظوم |

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵ سم . — درونی : ۱۶ × ۱۹ سم ۲۰ و
۲۱ × ۱۲ و ۱۳ سم .

۲- اوراق : ۲۰ ورق . ۴ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، آب رسیده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق ، ناپخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . این عبارت در صفحه ۳۸ آمده : «تمت تمام شد نسخه دیوان راجا به تاریخ ماه شوال دویم روز فطر روز شنبه در موضع پمراه وقت نماز ضوها (کذا) در مسجد امالی تمام شد» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «راجا» نام داشته و نام خود را در مقطع بعضی از اشعار آورده :

«توبا دو عین اندر زمین غافل بدی از کار دین
سوزند ترا راجا از این آنکه بگو احوال خود»

اما تاریخ ولادت و وفات او را نیافتیم . نام «دیوان راجا»
را از لابلای اشعار بر گزیدم .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

همیشه در این دار محنت بود
که دنیا کجا جای راحت بود
زهی مرد دنیا که آرزو شکست
به دوزخ رود آنکه آرزوش بست
نگهدار دل را تو از هر بلید
که فردا بینی عذابی شدید»

۸- انجام :

«با مرادی من که آید یا بگردم زیر خاک
یا ببینم روی جانان یا بگردم من هلاک

پند گویم گر هوای خویش دریا کی بود
خوش بود در عین گرهمه مرجان بود»

۹- چگونگی : اگرچه اشعار این دیوان مختصر ، سست و پراز سکتہ و سهوالقلم کاتب است اما بالاخرہ شاعری در سرزمین پاک آن را سرودہ است . اشعار نامرتب و نامنظم است گوی خط مؤلف است . ہمہ اشعار جنبہ عرفانی و دینی دارد . در حدود ۸۵ بیت دارد .

۸۹۰
۸۷

دیوان عشق

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۵/۱۶ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ س ۱۷ و ۱۸ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ورق ۱۶ . ۳۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ کشمیری ، گرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی مندرس .
- ۴- خط : شکستہ ، سخت خوانا ، پختہ ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام خود را ذکر نکرده اما تاریخ کتابت ۱۲۱۳ هـ ق است : «تمام شد نسخہ انتخابات غزلیات دیوان عشق بہ تاریخ بیست چہارم شہر ربیع الثانی سنہ ۱۲۱۳ ہجری در تہام (مقام) لکھنؤ» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : نام شاعر صریح واضح در این نسخه نیامده ، اما از نخلص او در مقطع غزلیات لفظ «عشق» استخراج می‌گردد و نیز کاتب گفته است : «انتخاب غزلیات دیوان عشق» نه «عشقی» ، پس «عشق» نام شاعری است که این نسخه «انتخاب غزلیات» اوست . تاریخ تألیف را نیافتم . در تذکره نتایج الافکار «میرزا زین الدین عشق» که اصلش از جام بوده آمده که در اوایل ۱۳۰۰ هـ ق وفات کرده است ، اما بعید به نظر می‌رسد که شاعر این نسخه باشد .

۸- آغاز : انتخاب غزلیات دیوان عشق ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

نکویی با بدان کردی بدم گفتمی دعا کردم
جفا کردی وفا کردم غلط کردی بجا کردم

چه محنت ها کشیدم در غمت دامان بکش از من
کشیدی دامن دل چون به سوی خود رها کردم

خطت را از خطا مشک خطا و چین اگر گفتم
مشو چین بر جبین از من غلط گفتم خطا کردم .

۸- انجام :

هر لعل که از لعل تو در رنگ نبوده است
در خاک نشانند که جز سنگ نبوده است

با مدعیان بالعل گشادی
گر بود که باخویشتم جنگ نبوده است

تمام شد نسخه انتخاب غزلیات دیوان عشق تاریخ بیست و چهارم شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۱۳ هجری در تها (مقام) لکهنؤ .

۹- چگونگی : غزلیات منتخب این نسخه مرتب نیست یعنی به صورت حروف تهجی در نیامده است . کاتب را سهوالقلم فراوان است . خیلی از الفاظ و حروف را کرم خورده است . در حدود پانصد بیت از غزل و قطعه و رباعی در این نسخه هست ، اما غزل از انواع دیگر شعر بیشتر دارد .

۸۹۰
۴

دیوان علیشیر نوایی

[ادب ، ترکی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۴ × ۵ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۷ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۴۵۴ ورق . ۹۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید زرد گون سپاهانی ، کرم خورده ، جلد گلینگور لاجوردی ، با عطف و گوشه تپاجی قهوه‌پی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق آسیخته با شکسته ، پخته ، خوانا ، بعضی از عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب معلوم نشد ، تاریخ کتابت در صفحه ۱۱۸ به خط تازه تر «سنه ۱۲۳۳» آمده است .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «امیر علیشیر نوایی» (۸۴۴ - ۹۰۶ ه ق) است که از ادیبان و امرای هنر دوست و شعر دوست و هنرپرور و ادب پرور بوده است و تخلص «نوایی» داشته که در مقطع هر غزلی

آمده است :

«ای نوای کرمپیا تا یا سانک اسباب عیش
غم لیمه شه قل لوغی بو عیش او جون اسباب ایرور»

۷- آغاز : دیباچه این دیوان در آغاز در ۲۳ صفحه است که با این عبارت شروع می گردد : « بسم الله الرحمن الرحيم ، فصاحت دیوانی نینک غزل سیرالاری طبع فخریندین شوریده حال عاشق لارخرمن جانیه اوت پی لغودیک بر آتشین لعل نظم سلکی غه تار تار آلمغا یلار» .

و به این ابیات پایان می یابد :

«یتی کنند بچوک یتی سپهر که هری ایچره چورایله که مهر
تی بهرام شاه چرخ سپریر که اسپر ایلا دی سپهراتیر
چرخ ... عشوه سیاز طنازی با ریغه بردی بوصفت بازی
نجه کون چونکه سر بلندایتی ء مرگ دا مرغه پای بندایتی» .

اصل متن دیوان از ص ۲۴ چنین شروع می شود :

«بسم الله الرحمن الرحيم

اشرفت من عکس شمس الکأس انوارالمهدا
یارعکسین میدا کوردیت جام دین چقتی صدا
غیر نقشید کو نکل حاجید ابوسه زنگ غم
یو قتور ای ساقی می وحدت مثل لیک غمزدا»

۸- انجام : دیوان در صفحه ۸۸۸ پایان می پذیرد . زیرا صفحات آن جا

بجا شده است و با این ابیات ختم می گردد :

دلی تی عشوه سبغه اعتمادی
نی اینک وعده و صلیغه بنیاد

وصالی کو زیو موب آجقونجه آخر
 فراقی کوز آجیب یو مغونجه برناد
 کونکل قویهانک انکاکیم باقی ایر ماس
 اینا نماس بوسه‌لارایلائی قسم یاد
 بقاسز دورجهان رعنا سی والله
 جهان رعناهی یوقکیم ساهوالله

سنه ۱۲۳۳ .

۹- چگونگی : این نسخه شامل غزلیات ترکی امیر علیشیر نوابی است که به ترتیب حروف الفبایی تنظیم شده است . دیباچه اش به ترکی در ۲۳ صفحه و اشعاری به فارسی در صفحه اول کتابت شده است . در صفحه ۶ . ۹ یک مرقع خوش خط سیاه قلم کتابت شده است به امضای «فقیر حقیر ملا محمد قاسم آخون بنگر قور غانی» . در صفحه ۸ . ۹ یک تعویذ و چند شعر ترکی کتابت شده است . یادداشتها و توضیحاتی در کناره صفحات دارد . بعضی صفحات در صحافی جا بجا شده است که مطالعه کنندگان آنها را در می یابند .

ذات‌الرشد فی‌الخلاف بین اهل‌العد

۲۹۰
 ۲۰۴

[دین . عربی . منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۸ سم .
 ۲- اوراق : ۸ ورق . ۱۴ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث ، روشن ، خوانا ، پخته ، معرب (مشکول) ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : در انجام نسخه نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد ، اما در بالای صفحه ۱ به خط شنگرف نوشته شده : «کاتب محمد» .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف : «ذات الرشید فی الخلاف بین اهل العد» نام دارد (ص ۱ ، ۲ ، ۳ ، ۴ نسخه) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين ،

الحمد لله حمداً يوجب الدررا
 يفوق في الفجر عقدا ينظم الدررا
 ثم الصلوة على المبعوث من مضر
 محمد و علي

و بعد هذا قصيد قد قصدت به
 نظم الخلاف لعد الآي مشتهرا
 خلف الحجاز و شام و العراق ولم
 اذكر لاشد نقله شهرا»

۸- انجام :

«وعد بيانها فمرت فوائده
 الفاظها ينتضمن الدر والدررا
 فاحمد وصل على الهادي و عترته
 و صحبه ما اضاء الصبح او سفرا

تمت ذات‌الرشد فی‌الخلاف بین اهل‌العد . اللهم یا رب افعل
بی و بهم عاجلاً و آجلاً فی‌الدین والدنیا والآخرة ما انت له
اهل ولا تفعل بنا یا مولانا ما نحن له اهل انک غفور رحیم و جواد
کریم رؤف رحیم ، اللهم اغفر لی ولوالدی.....وارحمهم.....
صغیراً» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل منظومه یا قصیده پی است در یکصد و هشتاد
بیت راجع به شہارش آیات و سور قرآن کریم . در این قصیده
بیان شده کہ آیات کوفی و مدنی چند عدد است و هر کدام
را از یک دیگر جدا کرده و اختلاف آنها را در نزد اهل‌شام
و بصره و حجاز و کوفه بیان داشته است . در صفحه اول
یادداشتہایی هست از جمله : «قابضہ فقیر سعد الدین لاهوری .
الجزء الاول منظومة در عدد آیات کلام الله المسمی بذات
الرشد ،

امروز جهان از تو منور گشته
اقبال و ظفر ہمدم و یاور گشته
آن چیز کہ شبہا بہ دعا خواستی
صد شکر کہ امروز میسر گشته

در صفحه ۱۴ نیز یادداشتہایی هست درباره «معوذتین» قرآن
کریم . ضمناً جمله «مالک عبدالرحمن لاهوری» کتابت
است .

۲۹۰
۲۲۳

ذریعة السعادت

[دین ، فرایض (شرح کبریت احمر) ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۴/۵ \times ۱/۵$ سم . — درونی : ۱۴ س
 $۱۵/۵ \times ۹/۵$ سم .

۲- اوراق : ۵۲ ورق . ۱۰۳ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سیالکوتی ، جاد بقوای سفید رنگ باعطف و گوشه پارچه‌پی ملون .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها
شنگرف روشن ، بالای جملات و کلمات مهم خط سرخ کشیده
شده است ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : « میان مجد زمان » و تاریخ کتابت « ۱۳۰۹ ه ق » : « تمت تمام
شرح درود کبریت الاحمر یوم الثانی یعنی روز دوشنبه بوقت
زوال در ماه ذالحج دستخط میان مجد زمان غریب و ناتوان
سنه ۱۳۰۹ » .

۶- مؤلف : یا (شارح) : « سعید عاصی » ، نام اصلی تألیف « کبریت احمر » از
حضرت غوث اعظم شیخ عبدالقادر جیلانی و نام شرح « ذریعة
السعادت » ، تاریخ تألیف مبهم است ، اگرچه شارح در صفحه ۲
آورده است که تاریخ تألیف (شرح) هم از نام تألیف یعنی
« ذریعة السعادت » بر می آید و لیکن معقول نمی نماید : « اما
بعد میگوید بنده حقیر کثیر التقصیر..... درگاه جیلانی سعید عاصی
غریق بحر معاصی..... که چون درود سعادت ورود قدسی

سرود که مسمی بکبریت احمر و تریاق اکبراز..... درگاه سبحانی
عبدالقادر جیلانی..... به درجه اعجاز بر آمده..... به ترجمه
عبارات قدسی نموده..... و نام نیک فرجام و تاریخ سعادت انجام
این رساله ذریعة السعادت نموده شد» (ص ۲-۴).

۷- آغاز : «وبه نستعين رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن
الرحيم ، و لا حول و لا قوة الا باللہ العلی العظیم حامدالمن خلق
اللوح والقلم بل كل ما فی العلم من نور مظهره الا تم و سر خلیله
الاعظم الذی بوجوده كل موجود قد انتظم و مصليا علی شفیع
الاسم و علی آله الا فخم و صحبه الا کریم اما بعد سی گوید
بنده حقیر کثیرالتقصیر مغلوب و مقهور نفس شریر کمترین
ساکن کشمیر مطیع شهوات نفسانی محکوم شیطانی معترف و
مولع مزخرفات فانی سگ درگانی سعید عاصی غریق بحر معاصی»
(رک : ۵-کاتب).

۸- انجام : «زیرانکه به درستی حق سبحانه بفضل و ادرم خود دعائی قبول
کند این دو صلوة را و آن دریم تراست از آنکه ترک کند
و بگذارد دو چیزی که در میان دو صلوة است و گفت ابوسلمان
و كل الاعمال فیها المقبول والردود الاصلوة علی النبی صلعم
فانها مقبولة غیر مردودة ربنا تقبل منا انک انت السميع العبد
و صلی الله علی آله واصحابه و تمام المسلمین اجتمعین برحمتک
یا ارحم الراحمین» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه فرایض و وظائف دینی است . سهوالقلم کاتب
اندرک دارد . فارسی آن روان و برای همه کس قابل فهم است .
اصل آن دعایی است به عربی و ناچار جمالات و الفاظ آن آسیخته

است به عربی . شارح نخست جملات دعا را می آورد و سپس به ترجمه و شرح لغوی و معنوی آن می پردازد . احترام به این دعا یعنی « کبریت احمر » در نزد اهل سنت و جماعت بسیار است باوجود این در زبان عربی آن را درک نمی کرده و ناچار به زبان فارسی ترجمه و شرح کرده اند . هنگام شرح از مآخذ خوب استفاده کرده و اشعار فارسی را شاهد آورده است . بنظر می رسد که این نسخه با این خصوصیات منحصر باشد .

۲۹۰
۲۷۸

راحت القلوب

[دین ، فرائض ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۵/۵ × ۱/۲ س م . — درونی : ۱۳ س ۱۵/۵ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۵۶ ورق . ۱۱۱ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم حنایی رنگ براق کشمیری ، اندکی کرم خورده ، آب دیده ، وصالی شده ، جلد تمام تیماجی سرخ گون .

۴- خط : نستعلیق و ثلث ، خوانا ، خوش ، پخته ، روشن ، بالای برخی از جملات خط افقی سیاه کشیده شده ، کلمات و جملات عربی معرب (مشکول) ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آخر ناقص است .

۶- مؤلف : «سبارک فیض الله سناسی» ، نام تألیف «راحت القلوب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : میگوید بنده ضعیف سبارک فیض الله سناسی

که هیچ کاری بهتر از . . . ایمان نیست زیرا که حیات ابدی و دولت سرمدی متعلق بدان است . . . (کرم خورده) . . . ای برادر دل بدنیای فانی سبند و باقی را فراموش چند . . . از میان کتب حدیث و تفاسیر التقاط کرده شد و بیست باب درین اوراق نبشته آمد و نام این کتاب راحة القلوب نهاده است تا هر که خواند و بدان کوشد ایمان او سلامت ماند» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين وطوبى للفائزين والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله اجمعين مى گوید بنده ضعیف . . .» . (رک : ۶ - مؤلف) .

۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت ختم می گردد : «آهى صبر جميل بده و پدر و فرزندان او را و حلماء بهشت دست کرده استاده اند حاله بمن بحل و فتح کن چون حد تمام زدند آنگاه ندا آمد از آسمان که احسنت احسنت ای عمر خطاب بعد از مردن او (ابو شحبه فرزند عمر) چون او را بشستند و بروی نماز گزاردند و در گورستان بقیع دفن کردند چون شب شد امیر المؤمنین عمر ویرا بخواب دید که در بهشت می خرامد و تاج بر سر نهاده و حلماء بهشت پوشیده» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه درباره اعتقادات و اعمال و اقوال مسلمانان است بر بنیاد احادیث و تفاسیر قرآن کریم و فقه و غیر . . . «باب» یا «فصل» است چون جای باب یا فصل خالی گذاشته شده است . در حدود یک باب و نیم از آخر افتاده است . تقسیمات آن اینگونه است : «در بیان قیامت ، در خوف قیامت ، در صفت دوزخ ، در صفت بهشت ، در حق مادر و پدر ، در خوردن ربوا ، در نماز گذاردن

(کذا) و زکوة دادن ، در منع کردن از خمر و سناهی ، در فضیلت‌ها
 نماز ، در فضیلت قرآن خواندن ، در بیان فضیلت ماه رمضان در حق
 زن و شوهر ، در منع کردن از دروغ ، در منع کردن از غیبت ،
 در منع کردن از عجب ، در بیان فضیلت خلق نیکو :
 در خشم فرو خوردن ، در حکایتها . در قصه ابو
 شحمه ، در عورت نوحه کردن» .

سبک فارسی آن خراسانی و جملات و الفاظ ساده و روان و دور
 از هر نوع تصنع و تسجیع است . در صفحه آخر نام چند کتاب
 بقلم تازه کتابت شده است : «جنگ نامه تصنیف شاه چراغ .
 مناجات شاه ابرار . اسپ نامه ، فال نامه» .

۸۹۰
 ۱۰۰

رستم نامه

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۴/۵ \times ۱۶/۵ \times ۱/۵$ س . م . — درونی : ۱۵ و ۲۳ س ۱۷ یا ۱۸×۱۱ س . م .
- ۲- اوراق : ۶۳ ورق . ۱۲۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکستری رنگ روشن هندی ، جلد مقوایی ، سیاه و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، پیخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه . ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته ماند .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد . اما از مطالعه متن نسخه چنین برمی آید که «داستان رستم» باشد و ما آن را «رستم نامه» نامیدیم .

۷- آغاز : ناقص است و به این عبارت آغاز می شود : «به جانب فریدون انداختند از آواز سنگ بیدار شد و همان افسون خواند . سنگ از غلطیدن بند شده ماند یک پیش بیامد برادران فریدون تعجب شده از سرکوه فریاد برآوردند و دویدند و ظاهر کردند که ما نمی دانیم که این سنگ از مکان خود چه طور جدا شده هزار حیف که فریدون ضایع می شد خدا نگاه داشت .»

۸- انجام : ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «مادر برزو فریاد بر آورد که ای رستم این جوان پسر سهراب است نبیره تست سر او را مبر که مثل کشتن سهراب بداغ خواهی شد ، این را بگزار ، ایات :

نیخواهش به کشتن بدین گونه خوار
بترس از جهاندار پروردگار
که گاهی نبیره نشی گه پور
بهانه تراکین ایران و تور
تراخود به دیده درون شرم نیست
جهان را به نزدیک آزر نیست

رستم گفت : دروغ می لویی . شهر و کشت : در انکسیری سهراب
نشانی دارم

۹- چگونگی : این نسخه که تقریباً نیمی از آن را اشعار شاهنامه در بر گرفته است . نثری دارد در حد یک نثر عامیانه روزگار مؤلف یا نویسنده

که نقالان و قصه خوانان به آن قصه می گفته و نقل می کرده اند ، نویسند ، قصه فریدون و افراسیاب و کیکاوس و سیاوش و رستم و سهراب و منیثه و بیژن و رستم و اسفندیار و رستم و دیوسفید و هفت خوان و همانند آنها را خوب پرورانده است به طوری که خواننده علاقه‌مند را جذب می کند خاصه اینکه آنها را با اشعار شیرین و دل انگیز و برگزیده شاهنامه فردوسی آمیخته است .

۸۹۰
۲۸

رقعات جامی

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۹ × ۱/۵ س م . — درونی : ۱۳ × ۵/۵ × ۵/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۳۰ ورق . ۲۶۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سپاهانی ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی تازه .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، تا صفحه ۶۳ عنوانها و نشانه هاشنگرف . از صفحه ۶۴ تا آخر فقط نشانه‌ها شنگرف است . جدول مطلا (زرین) ولاجوردی . قرن ۱۱ و ۱۲ .
- ۵- کاتب : ناشناخته ، اما تاریخ کتابت « ۱۱۴۹ ه ق » . در صفحه ۲۵۸ اینگونه آمده است : « تمام شد این نسخه شریفه متبرکه بتاریخ بیست و هفتم شهر شوال سنه هزار و یکصد و چهل و نه سنه ۱۱۴۹ » .
- ۶- مؤلف : « مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۸ ه ق » و تاریخ تألیف در اواخر عمر مؤلف صورت گرفته است . نام تألیف صریح

و واضح نیامده است اما از متن نسخه اینگونه در می یابیم که «رقعات جامی» یا «مکتوبات جامی» است .

۷- آغاز : ناقص است ، چهار رقعہ (شاید ۳ برگ) افتاده باشد ، و بہ این جملہ آغاز می شود : «و قصہ جز غصہ بی التفاتی وی بر خاطر نگذشت نہ ہرگز بہ نامہ فراموشان کم نام را نام می برند و نہ بہ رشحہ خامہ خام طمعان بی سرانجام را پیغام می فرستد . . . » .

۸- انجام :

«اسرار وجود خام ناپختہ بہاند
آن گوہر بس غریب ناسفتہ بہاند
ہر کس بہ دلیل عقل چیزی گفتند
آن نکتہ کہ اصل بود ناگفتہ بہاند

تمام شد این نسخه شریفہ معتبرہ کہ بہ تاریخ بیست و ہفتم شہر شوال سنہ ہزار و یکصد و چہل و نہ ۱۱۴۹» .

۹- چگونگی : جامی نامہ ہایی را کہ بہ دوستان و بزرگان قوم می نوشتہ رقعات نامیدہ و آن ہارا مجموعہ پی ساختہ است. بعداً در پاکستان و ہند و ایران بہ نام انشای جامی و رقعات جامی چاپ شدہ است . فارسی آن روان و آمیختہ باشعر فارسی و عربی و احادیث و آیات قرآنی است . این رقعات ارزش تاریخی فراوان دارد . پادشاہان ، حاکمان ، عاملان ، وزیران ، عارفان و شاعران در این رقعات نام بردہ شدہ اند . نسخہ ہای خطی و چاپی از لحاظ تعداد رقعات باہم فرق دارند مگر اینکہ از روی یک دبکیر تقلید کردہ باشند . ذہی نام آن را بہ «دیوان الرسائل» یا «رسالۃ الانشاء» بدل کردہ اند (رک : رقعات جامی ۱۵۹/۸۹۰) .

۸۹۰
۱۵۹

رقعات جامی

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۴ س م . — درونی : ۱۶ س ۳۶ × ۹/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۶ ورق . ۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی . جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خفی ، خوانا ، پخته . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف صریح و دقیق معلوم نشد اما از لابلای رقعات و مکتوبات ، اینگونه استنباط شد که شاید رقعات یا مکتوبات یا انشای جامی باشد . مثلاً در صفحه ۲۳ آورده : « کتبه الفقیر فلان عبدالرحمن جامی » و نیز از نفعات الانس یاد می کند :
- «مجموعه مسمی به نفعات الانس من حضرات القدس از مقامات و حالات درویشان و معارف مقالات ایشان جمع کرده شده بود» .
- ۷- آغاز : ناقص است و به این عبارت آغاز می گردد : «فراموشان را فرایا وارد باشد که تیر برهدف اجابت کارگر آید و کار بر آید جانان به دعا از ما فراموش مکن همه عزیزان علی الخصوص حضرت مخدومی مدالله تعالی ظلاله تعالی در کنف صحت و سلامت و فراغت‌اند و منتظر قدم شریف می باشند» .

۸- انجام : ناقص است و اینگونه پایان می یابد : «سی باید که بعد صوری را از میان بردارد ازیاران و دوستداران کنار گرفتن منجس (؟) مشا و بیا و بیا ز دلداران کنار، مکن دیگر التماس آنکه چون در آن مواضع مبارک و مجامع متبرک که سوطی اقدام انبیاء و موطن اعلام اولیاء است دست نیازی به دعا بردارد فراموشان را» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه نامه ها و رقعات یا مکتوباتی است که از بزرگان به بزرگان و از بزرگان به کوچکان و از دانشمندان به شاگردان نوشته شده و انشای منشیانه دارد . اشعار عربی و فارسی و لطایف و مطایبات خوب دارد (رک : رقعات جامی ۲۸ / ۸۹۰) .

۸۹۰
۶۹

رقعات فاروقی

[ادب . فارسی . منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۰ × ۱۵ : ۵ سم . درونی : ۷ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ × ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ سم .

۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۶۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ و نیلگون روشن شمیری . اندکی دماغ شده ، جلد مقوایی ملون و نو .

۴- خط : ثلث و شکسته و تحریر . خوانا عنوانها و نشانه ها و بعضی از جدولها شنگرف روشن ، برخی از جدولها زرد و سیاه و سرخ و سبز اما ابتدایی و غیر هنری . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام کاتب در این نسخه ذکر نشده است اما در نسخه «قلیل البضاعت» که کاملاً خط و جدول و نشانه‌ها شبیه این نسخه رقعات است «حکومت رای ولد منشی تیکچند» آمده است (رک : قلیل البضاعت ، شماره ۷۱/۸۹۰) .

۶- مؤلف : «آخوند محمد صاحب فاروقی» است . تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام آن از اسم مؤلف و مطالعه نسخه اخذ گردید . (رک : قلیل البضاعت ، شماره ۷۱/۸۹۰) .

۷- آغاز : «یافتح ، رقعۀ اول تاکه گل آفتاب رونق بخش چمنستان گشتی بهشت ریاض عشرت و کامرانی آن یار جانی دوست دوجهبانی با قطار انتظار افسال ربانی سر سبز جاودانی باد» .

۸- انجام : «به خدمت سیادت و شرافت پناه سید فلان که نیازمند را با سلسله عالی او رابطه نیازمندی از قدیم الایام منوط و مربوط است این معنی را برهنه کرده به معرفت او از میر معظم الارخصت پومسی گیراینده (؟) روانه این طرف فرمایند که زهی منت بی شمار خواهند فرمود زیاده چه» .

۹- چگونگی : این نسخه ۲۵ رقعۀ (نامه) در بردارد . نوشته‌های آن شیرین و جالب و شامل زندگی روزمره و مکاتبات معمولی مرد مان است . یک مهر در صفحه اول هست که نام کاتب «حکومت رای» خوانده شد . و در صفحه ۶ و ۷ یادداشتی طی برای معالجه خارش نوشته آمده است .

ریاض الادویہ

$$\frac{610}{22}$$

[طب ، فارسی ، مشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $25/5 \times 15/5 \times 2/5$ س م . — درونی : ۱۵ س
۱۹/۵ × ۱۰ س .
- ۲- اوراق : ۸۷ ورق . ۱۷۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ ہندی ، اندکی کرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوای نو با عطف و گوشہ سرخ گون .
- ۴- خط : تحریر آمیختہ با شکستہ ، پختہ و خوانا ، عنوانہا سرخ یا شنگرف .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «مولانا حکیم یوسف بن محمد» مشہور بہ «یوسفی» است و در صفحہ دوم نام خود را آورده است :
«چو یوسفی ز دل و جان دعا سی گوید
عجب مدار کہ روح الامین کند آمین
تاریخ تالیف «۶۹۵ھ ق» بودہ آنکوندہ کہ خود گوید :
«بہ نہصد و چہل و شش گشت این رسالہ تمام
بہ یتیم سعادت شاہ عاطفت آیین
سکندر رایت و دارا نشان ہایوں شاہ
کہ کان دانش و فضل است و منبع تمکین
نام تالیف «ریاض الادویہ» : «این نسخہ می است ... عبارات
جلیہ و مسمی بہ ریاض الادویہ» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي خلق لكل داء و دواء
وجعل حبيبه لعل القلوب شفاء ، صلى الله عليه وسلم و على آله
الاطهار و اصحابه الاخبار و سلم تسليماً كثيراً كثيراً و بعده بر
ضاهير صافيه محبوب نماند كه اين نسخه اي است مجلى بعبارات جايه
مسمى برياض الاذويه» .

۸- انجام : «وبه وقت حبس ساختن دست و پای به آب سرد بشویند و شربت
مصری ولعابین کافی است مجرب فقط

طبیعی که اول حذاقت نمود
یقین دان که او اسقلیناس بود
به دستگیری کلکم شد این رساله تمام
که آفتی نرسد ز انقلاب ایامش
سنه جزبه را سلامت قدم
تودانی دگر گفعمت والسلام
تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه را چندین ورق نانوشته اند و گویا به دست چند کاتب
کتابت شده زیرا خط آن دوناگون است . فارسی آن روان و ساده
است . مؤلف آنرا به هایونشاه در سال ۹۴۶ هجری تقدیم کرده و طبیب
مخصوص بابر و هایون بوده است . اسامی داروها و بیماری‌ها به
صورت حروف تهجی است و بعد از آن هر بیماری و داروی آن
را خیلی مختصر وصف کرده است . به علت استفاده بسیار از
ریاض الاذویه نسخه های خطی و چاپی آن فراوان است و احتمالاً
تخریفات و اشتباهات و سهواً قلم های کم و زیاد دارد .

زبدة التجويد

۴۹۰

۱۵۴

[زبان شناسی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۶ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۴/۵ × ۸/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۳۹ ورق . ۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد نازک تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی شده . جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ ، پخته و خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها شنگرف . قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : معلوم نشد ، تاریخ کتابت در صفحه ۶-۷ «اول رمضان ۱۰۸۱ ه ق» آمده است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، گویا همان تاریخ کتابت ، تاریخ تألیف نیز باشد ، نام تألیف «زبدة التجويد» است . علاوه بر نسخه زبدة التجويد ، چهار رساله دیگر ضمیمه آن است که همه آنها درباره تجويد و قاریان قرآن کریم است . در صفحه ۳ اینگونه آمده : «و این مختصر را زبدة التجويد نام نهاده شد» . رسالات دیگر بدون نام هستند و مؤلف و تاریخ تألیف ندارند .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة على خير خلقه محمد و آله الطاهرين بدان که این مختصری است در تجويد قراءه قرآن برای کسی که او را شوق و ذوق باشد در

خواندن قرآن و جاره نباشد قاری را از دانستن و شناختن این چند کلمه که یاد کرده شود» .

۸- انجام : «و مانند الحمد لله و مانند این در آیت اگر گویی «الحمد» او را بشناسند با آنک چون الف ساقط شود از اول اسم که او دور باشد آن اسم نکره گردد چنانک الف و لام را از «الحمد» ساقط کنی «حمد» بماند و حمد نکره باشد تمام شد این نسخه در اول رمضان سنه ۱۰۸۱» .

۹- چگونگی : موضوع نسخه‌ها نگونه که از نام آن معلوم می شود ، تجوید (علم نیکوخواندن و تلفظ کردن) قرآن کریم است و بر ده باب است بدین شرح :

باب اول در عدد حروف معجم و بیان مخارج آن .

باب دوم در احکام نون ساکنه و کیفیت استعمال آن .

باب سوم در انواع اظهار و ادغام و اخفاء .

باب چهارم در احکام مد .

باب پنجم در ماهیت وقف و اقسام المشهورة و بیان احکامها و فیه فصول .

باب ششم در بعضی از رسم خط و کیفیت وقف و اصل ایشان در مصاحف .

باب هفتم در احکام را آن .

باب هشتم در احکام بسم الله تعالی .

باب نهم در بعضی از الفاظی که در زواید افعال باشد .

باب دهم در بعضی از الفاظی که در اوایل اسما باشد .

چهار رساله دیگر هم درباره تجوید است . رساله اول در ۱۳ صفحه (۷ ورق) رساله دوم در ۶ صفحه (۳ ورق) رساله سوم هم در ۶ صفحه (۳ ورق) ، رساله چهارم در دو صفحه و نیم (۱ ورق) . همه این رسایل به فارسی است و شواهد آنها به عربی و رسم الخط آنها متنوع . در آغاز و انجام نسخه یادداشت‌هایی در زمینه علم تجوید دیده می شود که به خط تازه است و نشانه یک مهر نیز در صفحه اول هست که «مجد تاج الدین شاه عبدالرحمن ۱۱۱۹» خوانده می شود .

۵۲۰
۳۶

زبدة الرمل

[ستاره شناسی . فارسی . منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸ × ۱۷ × ۵ س م . — درونی : ۱۵ س × ۱۰ س .
- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوای تازه .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، عنوانها و سرفصلها و اسرار و علامات و نشانه ها و اعداد شنگرف قرن ۱۳ ه ق
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت نوشته نشده است .

۶- مؤلف : نام مؤلف در این نسخه معلوم نشد . تاریخ تألیف در صفحه ۴ و نام تألیف در صفحه ۵ اینگونه آمده است :

«بود از حضرت رسول امین
 نهصد و شش نه کم نه بیش از این
 جمله را جمع کردم از اول
 بنوشتم مفصل و مجمل
 نسخه این را تمام کردم من
 زبده الرمل نام بردم من»

در بعضی نسخ نام مؤلف «معین نظام» و تاریخ تألیف «۶. ۷ ه ق» آمده است (رک : مجموعه، ۲۴۳/۵۲۰) .

۷- آغاز : رب یسر و تمم بالخیر - بسم الله الرحمن الرحیم ،

شکر جبار کردگار جهانی
 خالق و خلق راحم و رحمان
 از پی یار خویش پیوند است
 آنکه بی شبه و مثل و مانند است
 هر که را عقل راهبر باشد
 کار او سربسر چو زر باشد

۸- انجام :

«دارم اکثر ز دوستان امید
 که به ما باد نامشان جاوید
 گر تو که گم بخیر یاد کنی
 به دعایم دمی تو شاد کنی

که نداند شناخت در گردا
هیچ کس نیست حکم غیر خدا
باد از مادر و پدر مهتر
همه اصحاب و آل و یکدیگر
تمت ، تمام شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه یاد دادن علم رمل است که به نظم و نثر نگاشته آمده . گفتارها به صورت پرسش و پاسخ است . سهو القلم کاتب در آن فراوان است . (رک : زبدة الرمل : ۲۹۶ / ۵۲۰) .

۵۲۰
۲۹۶

زبدة الرمل

[ستاره شناسی . فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳ \times ۱۵ \times ۱/۵$ س م . — درونی : ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ س $۲۰/۵ \times ۱۰/۵$ و ۱۸×۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۵۵ ورق . ۱۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم قهوه‌پی رنگ هندی ، جلد مقوایی زرد کون با عطف و گوشه‌پارچه بی مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها و سرفصلها شنکرف تیره رنگ ، جدولها و خانه‌های اعداد و اشکال رمل سیاه و شنکرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ ثابت ندارد .

۶- مؤلف : و نام و تاریخ تألیف در این نسخه معلوم نشد. اما از مطالعه و تصفح آن اینگونه معلوم می‌گردد که «زبدۃ الرمل» باشد (رک : زبدۃ الرمل ۳۶/۵۳۰).

ضمناً در نسخه‌های دیگر نام مؤلف را «معین نظام» و «تاریخ تألیف» «۶.۷ هـ ق» آمده است. (رک : مجموعه ۲۴۳/۵۲۰).

۷- آغاز : مثل اینکه افتادگی دارد و اینگونه آغاز می‌گردد : «در تعریف شکل لحيان و صاحب او گوید :

بعد ازین نظم دلپذیر کنم
وصف اشکال بی نظیر کنم
بدهم شرح صورت اشکال
باز گویم به پیش تو احوال
چون خبرهای خیر و شر ز خداست
علم شاهان دانش حکماست
فرد مه زوج شکل لحيان است
دانش بر حکیم آسان است»

۸- انجام :

«هر که را عقل با نظام بود
اینقدر مرد را تمام بود
دارم اکنون ز دوستان امید
که بماناد نامشان جاوید
گر تو گاهی بخیر یاد کنی
بدعائی دمی تو شاد کنی

گر بداند شناخت هر دوسرای
هیچکس حکم غیب جز بخدای
خدایا هر آنکس که این را نوشت
عفو کن گناهِش عطا کن بهشت»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علم رمل» است . تقسیمات آن بر حسب موضوعی است که در ذیل آن می آید ، مثلاً : «در میان قبض الخراج ، در بیان جماعت ، در بیان کذب و صدق اشکال ، در بیان استخراج و حکم مطلق ، در استخراج خبایا ، سؤال از خوف و ترس دشمن ، در محکمه قاضی و از عدد دشمنان پرسد» . بحث راجع به چنین مطالبی زیر این عناوین آمده است .

در حدود ۱۴۵ بیت دارد . وزن آن از مزاحضات بحر خفیف «فاعلاتن مفاعلتن فعلن» است . از صفحه ۹۶ تا ۱۱۰ توضیحات اشکال و اعداد و خانه های رمل به نثر فارسی کتابت شده است . این نسخه ۱۲ جدول یا خانه های رمل دارد و اصطلاحات و الفاظ رمل در کنار آنها توضیح و شرح شده است . (رک : زبدة الرمل ۳۶/۵۲۰) .

۲۹۰
۱۳۵

سبع سنابل

[دین ، عرفان و تصوف . فارسی . منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹.۵ × ۲۰.۵ س. م . — درونی : ۱۹ س
۲۲ × ۱۳ س. م .

- ۲- اوراق : ۱۲۰ ورق . ۲۴۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید نازک هندی ، اندکی کرم خورده ، ساییده شده ، بدون جلد .
- ۴- خط : شکسته متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، جملات و الفاظ عربی معرب (مشکول) . بالای کلمات و اسماء اعلام خط شنگرف کشیده شده . قرن ۱۳ و ۱۴ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «سید عبدالواحد چشتی» ، نام تألیف «رساله سبع سنابل» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۲۴ اینگونه آمده : «بعونه تعالی رساله سبع سنابل من تصنیف سید عبدالواحد چشتی قدس الله سره حسب فرمایش مجمع اخلاق حمیده منبع اوصاف پسندیده رفیق درویشان شفیق دلریشان عمیم الاحسان دستگیر درماندگان قدوة اصحاب شرافت و قدردانی زبده ابواب ریاست» . در اینجا یک ورق افتاده است .
- ۷- آغاز : ناقص و در حدود ۷ ورق (۱۴ صفحه) از سنبله اول افتاده است و اینگونه آغاز می شود : « . . . تصدق کرد گیمی سبز پوشیده پیش رسول علیه الصلوة والسلام رفت . رسول عم (علیه السلام) فرمود پیشتر آی او پیشتر آمد همچین چند بار می فرمود او پیشتر می آمد تا زانوی صدیق بازانوی سید عالم برابر شد آنگاه فرمود یا ابابکر لیس بینی و بینگ فرق الانی بعثت» .
- ۸- انجام : «فائده آن است که چون صدق معاملات ایشان با مولی تعالی مطالعه کنیم و بر ریاضیات و مجاهدات دیده ور گردم و درجات و مقالات ایشان معلوم کنم بر محرومی و بی نصیبی خود اطلاعی

یاجم در خود پسندی و خود شناسی نشناجم و ما توفیقی الا بالله و
صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین آمین رب العالمین فقط» .
(رک : ۶ - مؤلف) .

۹- چگونگی : موضوع رساله سبع سنابل ، عرفان و تصوف و توحید و شرح
حال پیران طریقت و سخنان آنان و پیر و مرشد و سالک و مرید
و مراد و حقیقت و معرفت و طریق الی الله است . آیات قرآنی و
احادیث نبوی و اشعار فارسی فراوان دارد . انشای فارسی آن به
سبک کتب عرفانی گیرا و شیوا و آمیخته با جملات قصار و
عبارات تربیتی و اخلاقی و دینی و عرفانی است . تقسیفات آن بر
هفت سنبله است و هر سنبله به فصول بخش شده . از صفحہ ۲۰۸
تا آخر نسخه ، «بیان سیر المشایخ» است که بر ۱۷ سیر بخش
شده و شرح حال و حالات و سخنان هفده شیخ را بیان می دارد .
سیر اول حضرت علی (ع) و سیر هفدهم خواجہ قطب الدین
بختیار کاکی (رح) است .

۸۹۰
۷۶

سراج الطالبین

[ادب ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۸ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۹ ورق . ۳۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، جلد بقوای سلون نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، نا پخته ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف و کبود ، روی کلمات مهم خط شنگرف تیره رنگ رسم شده . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «جمال الدین بن نظام الدین» نام داشته ، و تاریخ کتابت را ننوشته : «تمام شد کاتب این کتاب جمال الدین ابن نظام الدین ساکن موضع موکل غفر الله له ولوالدیه اجمعین پا میخاطر سیا سنگه بن هیرا سنگه» .

۶- مؤلف : «شیخ احمد بن شیخ محمد قریشی عباسی» نام داشته و «ساکن قصبه قصور» بوده . نام تألیف «سراج الطالبین» ، تاریخ تألیف ندارد . «می گوید شیخ احمد بن شیخ محمد قریشی عباسی ساکن قصبه قصور این چند خطوط برای مطالعه شاگردان مکتب جمع کرده مسمی سراج الطالبین نموده شد» .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بعد از حمد و افره و ثناء متکثره رب العالمین و درود نامحدود بر سید المرسلین احمد مصطفی و آله اجمعین بعده می گوید بنده پرتقصیر خاک پای عبدالله الصمد فقیر شیخ احمد بن شیخ محمد قریشی عباسی ساکن قصبه قصور غفرالله برای فیض پیرای بلغاء روزگار این چند خطوط برای مطالعه شاگردان مکتب جمع کرده مسمی سراج الطالبین نموده شد تا خوانندگان را از این کتاب نفع حاصل شود» .

۸- انجام : «قباله شرعی در رهاء کردن زن باعث تحریر آنکه من که حاکم این فتح محمد قوم بانندهام دختر شامارا که زن من است به ثلاث طلاق رهاء کردم و برنفس خود حرام ساختم و این چند کلمه به

طریق سند نوشته داده‌ام تا نکته ثابتی الحال سند باشد واگر باز دعوا برپاء کنم و دعوی نزاع برانگیزم در شرع شریف کاذب باشم تحریر به تاریخ فلان والله اعلم بالصواب الراقم جمال الدین تم تمام شد کاتب این کتاب جمال الدین بن نظام الدین ساکن موضع موکل غفرالله له ولوالدیه اجمعین پاسخاطر میا سنگه بن هیرا سنگه» .

۹- چگونگی : این نسخه یک انشای فارسی است که در آن برای هرگونه مکاتبه‌ی و سندی نمونه‌ی موجود است و علاوه بر نوع زبان فارسی ، انواع رسوم و آداب را نیز در بردارد . مثلاً برای فروش کنیزک و غلام و طلاق زن ، نمونه‌هایی از اسناد در آن وجود دارد . از نامه‌های دوستانه آغاز می شود و به سند نویسی شرعی پایان می یابد .

۱۶۰
۱۶۸

سلم العلوم

[منطق ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : -- بیرونی : ۲۱ × ۵ / ۱۲ س م . — درونی : ۱۹ س ۱۴ × ۵ / ۶ س م .
- ۲- اوراق : ۳ ورق . ۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هندی . کمر خورده . وصلی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشاندها شنگرف . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : این نسخه را دو کاتب بوده است . کاتب اول معلوم نشد چون از صفحه ۵ تا صفحه ۶ افتاده ، سپس کاتب دوم آن را کتابت و امضاء کرده است بدین شرح : «تمت سلم العلوم بید افقر عباد الله حایة الله المعروف به صوفی عبد الله المهاجر فی مکه المشرفة فی تاریخ ۱۳ من ربیع الثانی سنة ۱۲۸۸ هـ ق» .

۶- مؤلف : در این نسخه نام مؤلف نیامده ، و لیکن نام او در تذکره علمای هند (ص ۱۷۵-۱۷۶) اینگونه آمده : «قاضی محب الله بهاری ابن عبدالشکور» به موضع کثراً متعلقه محب علی پور مضاف بهار در قبیله ملک سال ۱۱۱۹ هجری وفات یافته (=رفته سوی ارم محب الله) ، سلم العلوم و افادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقه مع منہیہ آن و الجواهر الفرد در بیان جزء لا یتجزی و رساله مغالطه عامه الورود از تصانیف اوست» . تاریخ تألیف معلوم نشد . (نیز رک : فهرست کتب عربی کتب خانه ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۴۵۱) . در صفحه ۲ از این نسخه نام تألیف آمده است : «اما فهذه رسالة فی صناعة المیزان سمیتها سلم العلوم اللهم اجعله بین المتون كالشمس و النجوم» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، سبحانه ما اعظم شأنه لا یحد و لا یتصور لا ینتج و لا یتغیر تعالی عن انجنس و الجهات جعل الکلیات و الجزئیات، الایمان به نعم التصدیق و الاعتصام به حبذا التوفیق» .

۸- انجام : «و المغالطة ان قابل الحکم فسوفسطائی و ان قابل الجدلی فمشاغبی هذا و المؤلف من الراجح و المرجوح مرجوح فتدبر خاتمة اجزاء العلوم هی المسایل و المبادئ من الوسایل» . (رک : ۵ کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «منطق» است و دارای حواشی به قلم شکسته و تحریر است . ۱۶ صفحه از آخر آن افتاده بوده که به قلم تازه تر و خط ثلث کتابت شده است . شرح های بسیار بر آن نوشته اند که معروف ترین آنها «شرح ملا حسن» و «شرح قاضی مبارک» است .

۲۹۰
۱۸۷

سواطع الالهام

[دین ، تفسیر ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۲ سم . — دورنی : ۱۵ س ۱۴/۵ × ۷/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۳ ورق . ۵۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ دهلوی ، گرم خورده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانهها شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ و نام تألیف در اثری نقطه بودن حروف و کلمات سخت خواننده می شود . در کتب تذکره و فهرس درباره «سواطع الالهام» و «تفسیر بی نقطه» از «ابی الفضل الهندی» متخلص به «فیضی» یا «فیاضی» بسیار نام برده اند . در کشف الظنون ج ۲ ص ۷۹ ذیل حرف سین (س) اینگونه آمده است :

«سواطع الالهام فی التفسیر تألیف الفاضل اَبی الفیض الهندی المتخلص بقیضی و هو کتاب منفرد بین التفاسیر لانه فسر الآیات بکلمات حروفها سهمة کلمها من اول القرآن الکریم الی آخره و لایتم و جد میر صدر الدین المعمرانی سورة الاخلاص الخ تاریخاً له و هو سنة ۱۰۰۲ اثنتین و ألف وله فی تاریخه :

صد شکر که تفسیر من از علم بعین
بنسود جمال بختمش (کذا) شده زین
در دو شنبه عاشر ربیع الثانی
از سال عرب شمار الف و اثنین»

در صفحه ۹ این نسخه، جمله: «محرر سر سواطع السداد = ۹۵۴ هـ ق» تاریخ ولادت مؤلف است و در سال ۱۰۰۴ هـ ق در گذشته است (رک: تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، سعید نفیسی، ج ۱، ص ۳۶۲). ۴

۷- آغاز : «الله لا اله الا هو لا اعلم ما هو و ما ادركه كما هو احامد المحامد و محامد الاحامد لله مصعد الوامع العلم و ملهم سواطع الالهام مرصص اساس الکلم و مؤسس محکم الکلام مرسل الکلام سهما سهما اصالح الحصص و اکامل السهام و محدر السور کلاماً کلاماً صالح للمصالح والمهام ملوح معالم الدوک و ملوح مدارک الاعلام» .

۸- انجام : «اللهم احرس کلمه عما عمل لصوص اللدوا ورد اسره موارد موارد سماع اهل الود واعصم سظوره ماهرطه هؤلاء الاعداء الحساد و حوله درره ادارود سلك الكساد واعد محرره معصوما مودودا حامدا سهلا ولك الحمد دهوراً احمد اصاعدا کاملاً مکماً» .

۹- چگونگی : موضوع سواطع الالہام آنکونہ کہ در تذکرہ ہا و فہرست ہای کتب خطی و چاپی آمدہ است . تفسیر قرآن کریم است و صفحات آن از چہار صد متجاوز است . اما این نسخہ فقط ۵۸ صفحہ دارد . تقسیمات آن بر اساس «ساطعہ» و جمع آن «سواطع» آمدہ است . ہمہ این نسخہ شامل یک مقدمہ در شرح احوال مؤلف و ممدوح و ۱۳ ساطعہ است . از صفحہ ۳۷ تا ۳۸ تعداد سورہ ہا و آیہ ہا و کلمات و جزوہا و دیگر مطالب قرآن کریم را تحت یک ساطعہ آوردہ است . چنان بہ نظرمی رسد کہ تحریر این نسخہ از زمان مؤلف باشد . تفسیر کامل سواطع الالہام در یک مجلد قطور در چاپخانہ منشی نول کشور طبع شدہ است .

شافیہ

۴۹۰
۵۶

[زبان شناسی ، صرف ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۲ × ۱۳/۵ × ۱ س م . — درونی : ۷ س ۱۴ س م .
- ۲- اوراق : ۸۰ ورق . ۱۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید سپاہانی . اندکی کرم خوردہ . جلد مقوای تیر و سفید .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پختہ ، خوانا ، عنوانہا و کلمات سہم شکرف خوش رنگ . قرن ۱۲ ھ ق .
- ۵- کاتب : «محمد نقی خان» نام داشتہ است . در صفحہ ۱۵۹ آوردہ :

«کاتب الحروف مجد نقی خان ولد حافظ غلام احمد خان
از شاگردان خلیفه فیضعلی بیگ خوشنویس». تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «علامه جمال الدین ابو عمر و عثمان بن عمر المعروف بابن الحاجب
النحوی المالکی متوفی سنه ۶۴۶ هـ ق». تاریخ تألیف معلوم نشد .
نام تألیف معروف به «شافیه» است (رک : کافیہ ۲۵۰ / ۴۹۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى
و بعد فقط سألتی من لا یسعی مخالفتہ ان الحق بمقدمتی فی الاعراب
مقدمة فی التصریف علی نحوها و مقدمة فی الخط فاحببته سائلاً
متضرعاً ان ینفع بهما والله الموفق» .

۸- انجام : «واما الحروف فلم یکتب منها بالیاء غیر بی و علی والی و حتی .
تمت تمام شد هذه النسخة مسمى شافية در علم صرف بخط خام
کاتب الحروف مجد نقی خان و نوح حافظ غلام احمد خان گنہگار
شرمسار خواهنده مغفرت کردگار و از شاگردان خوشنویس
خلیفه فیض علی بیگ مرحوم غفر الله له ولوالديه .

قاریا بر من مکن رنج و عتاب
گر خطایی رفته باشد در کتاب

آن خطای رفته را تصحیح ده
از کرم والله اعلم بالصواب

هر که خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنہگارم

نوشتہ بماند سینه بر سفید
نویسنده را نیست فردا امید

۹۔ چگونگی : نسخہ خطی و چاپی و شروح فراوان آن شہرت ہمگانی دارد . این نسخہ علاوہ بر متن و خط خوش ، نیمی از آن حواشی مفید و فشرده دارد . موضوع آن صرف در زبان عربی است .

۸۹.
۴۱

شرح اسکندر نامہ

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱۔ اندازہ : — بیرونی : $32/5 \times 16/5 \times 35$ س م . — درونی : 27×28 س ۲۹ س 25×11 س م .
- ۲۔ اوراق : ۲۲۴ ورق . ۴۴۸ صفحہ .
- ۳۔ کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی نرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوای نیلکون تازہ .
- ۴۔ خط : تحریر و شکستہ ، خوانا و ناپختہ ، عنوانها و سر فصلها با خط درشت ، بالای اشعار خط کشیدہ شدہ است . قرن ۱۰ س ۱۱ ق .
- ۵۔ کاتب : «عبدالحسن ابن محمد سید شاہ» و تاریخ کتابت «۱۰۷۰ھ ق» است . در صفحہ ۴۴۸ آورد : «اختتام یافت نسخہ میمونہ شرح اسکندر نامہ از دست خط احقر العمامہ عبدالحسن ابن محمد سید شاہ ابن محمد سلیم ابن عبدالصمد خیر اللہ . . . روز مبارک جمعہ در وقت چاشت در مسجد عالیجاہ حاکم در سلخ ماہ متبرک سوال سنہ ۱۲۷۴» .
- ۶۔ مؤلف : با (شارح) و تاریخ تالیف معلوم نشد . لونا کاتب ، مؤلف (شارح)

نیز باشد و بنا بر این تاریخ کتابت هم تاریخ تألیف است . نام تألیف «شرح اسکندر نامه» است .

۷- آغاز : «یا مستعان و بک نستعین ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین وصحبه الطاهرین .

خدایا جهان پادشاهی تراست
زما خدمت آید خدای تراست

لفظ خدای بالضم که نام متبرک ذات باریتعالی است از کلمه خود و کلمه آی یعنی شخصی که خود آمده است پس از آن کثرت استعمال و اوش حذف شده» .

۸- انجام :

زمان تا زمان از سپهر بلند
به فتح دگر باش فیروز مند
جهان پیش خورد جوانیت باد
فزون از همه زندگانیت باد

پیش خورد چیزی که قبل از گستردن دسترخوان طریق چاشنی بخورند .

بیا ساقی از خم دهقان پیر
به سن ده یکی سا
از آن سی که جان را بدو عوش باد
مرا شربت و شاه را نوش باد

مراد از نوش آب حیات است . اختتام یافت این نسخه میمونه

شرح اسکندر نامہ از دستخط عبد الحسن ابن محمد سید شاہ
 در سنہ ۱۲۷۴

نماند بہ عصیان کسی در گرو کہ دارد چنین سیدی پیشرو
 و عمر این مسکین بہ ہفتہ سال رسیدہ است .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ ، شرح «اسکندر نامہ» یا «اقبال نامہ» حکیم
 نظامی گنجوی است . فارسی آن روان و سادہ و لیکن معانی و
 مفہیم و شرح اشعار گاہی دوراز ذہن و تصور و خیال است و
 حقیقت ندارد . کاتب یا شارح نسخہ مثل اینکہ ۱۷ سالہ بودہ
 است . اسکندر نامہ نظامی را در شبہ قارہ ہند و پاکستان چندین
 شرح کردہ اند کہ نسخ چاپی و خطی آن فراوان است و از
 قرار تحقیق کتاب درسی ہمہ مدارس قدیم بودہ است و در بسیاری
 از مکتب خانہ ہا ، بویژہ مکتب خانہ ہای روستاییان خوانندہ
 می شدہ است .

شرح اسکندر نامہ (جلد دوم)

۸۹۰
 ۵۰

ادب . فارسی . منظوم و مشنور |

۱- اندازہ : — بیرونی : ۳۴/۵ × ۲۳/۵ س. م . درونی : ۳۰/۵ × ۲۰/۵
 ۲۶ س ۲۳/۵ × ۱۴/۵ س. م .

۲- اوراق : ۱۳۵ ورق . ۲۷۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ روشن ہندی . وصالی شدہ . آب دیدہ . اندکی کرم
 خوردہ . جلد مقوایی ملون تازہ .

۴- خط : تحریر و شکسته ، ناپخته ، خوانا ، بالای اشعار نخست خط سیاه کشیده و بعد بالای آن خط شنگرف رسم کرده اند .

۵- کاتب : «غلام محمد ولد میان غلام محی الدین» نام داشته و تاریخ کتابت «سنه ۱۲۸۲ هجری» بوده است : «به تاریخ چهاردهم ماه ربیع الثانی..... سنه ۱۲۸۲ هجری از دستخط غلام محمد ولد میان غلام محی الدین سنکنه ثیری شاهان علاقه سنگ جانی تحصیل و ضلع پندی..... اشهب قلم خوشخرام از جولان رقم به مکان ختم آرام گیر گردید.....» .

۶- مؤلف : یا (شارح) را نام «محمد رضا» بوده که نخست پدرش «مولانا محمد اکرم ملتانی» نسخه این شرح را نا تمام به او وا گذارده و او به کمک شرحهای دیگر اسکندر نامه که در اختیار داشته آن را تکمیل کرده است . در صفحه ۲۶۸ اینگونه آورده است : «بدان که محمد رضا فرموده که مولانا محمد اکرم ملتانی قادری غفرالله له ولوالدیه که پدر بزرگوار من است چون در اثنای تصنیف این شرح بقرب سبحانه و تعالی پیوسته است ارشاد وصیت به تمامیت به این حقیر عنایت فرمودند که اکنون به توفیق او تعالی..... بتمامت رسیدی» . تاریخ شرح ندارد . گویا همان تاریخ کتابت تاریخ شرح نیز باشد (؟) .

۷- آغاز : این شرح در دو جلد بوده است که متأسفانه مجلد دیگر آن را ما نیافتیم . جلد اول که شامل اشعار مشکل و پر معنی می باشد در دسترس نیست ، واگر روزی به دست آید ، کاملترین شرح اسکندر نامه نظامی موجود خواهد گشت .

این جلد از بر تخت نشستن اسکندر شاه پارس سخن می گوید :

«بسم الله الرحمن الرحيم رقتن سکندر شاه پارس بانیای آن ملک
کردن (؟)»

بگو ای سخن‌کیمیای توجیست؟ عیار ترا کیمیا ساز کیست؟
چون سخن جوهر سوزون و شعر پخته که بدان غرایب را بیان کرده
شود چیزی است نادر و مرغوب دلمه‌است» .

۸- انجام : انجام این شرح نیز با دیگر شرح‌ها فرق دارد و ابیاتی چند زیادت
دارد . در صفحه ۲۶۷ و ۲۶۸ اینگونه آمده است :

«جهان پیش خورد جوانیت باد فزون از همه زندگانیست باد
پیش خورد به یای پاریسی طعامی اندک که بر سبیل چاشنی پیش
از وقت خورند کذا فی الرشیدی و مستشده هذا البیت
بد آنکه در نسخهٔ مجد رضا سوای ساقی نامه این قدر ابیات است که
در قلم آمده و به بعضی سه بیت زائده یافته شده و آن این است :
خجسته همیشه چو سرو جوان بماناد در بزم شاه جهان»

و بعد از نقل این ابیات و ابیاتی دیگر شرحی مستوفی دربارهٔ شرح
اسکندرنامه داده است و بالاخره چنین پایان می‌یابد : «..... و
این راقم را امید از اهل انصاف دور از اعتنا چنان است که
در پی ترفیف آن نشوند و به حسن قبول نظر فرمایند» . و این
نیز یکی از یادداشت‌های کاتب :

«این شرح سکندر نامه از مال غلام میروند غلام محی الدین ساکن
ثیری شاهان اگر که این کتاب را دعوی کند در شرح شریف
احمدی کاذب و دروغ بار دردد .
نه تم تم تمام شد کارمن کارمن نظام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ زبان فارسی برصغیر هند و پاکستان ولغت و دستور و صناعات ادبی (صنایع بدیعی و معنوی) ارزنده است . فارسی آن تا اندازه بی به مذاق خوش نمی آید اما این هدف را در بردارد که در سر زمین پاک و هند چنین شروحنی بزرگ از اسکندر نامه نظامی شده است . متأسفانه این نسخه جلد دوم است . هرگاه جلد اول به دست آید دوره اکمل و احسن شرح اسکندر نامه نظامی در دست خواهد بود . ضمناً «اسکندر نامه» را در برصغیر هند و پاک «سکندر نامه» می گویند و شرح معروف اسکندر نامه که طبع شده به «شرح سکندر نامه بحری» و «شرح اسکندر نامه بری» معروف است و روی صفحه اول آن کلیشه کرده اند .

شرح الازهری فی حل الفاظ المقدمه الجزری

۴۹۰
۱۹۵

[زبان شناسی ، تجوید ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۱۱/۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۱ س ۱۲ و ۱۳ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۵۸ ورق . ۱۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک ، زرد تیره رنگ هندی ، آب دیده ، ساییده شده . جلد مقوایی باعطف و گوشه پارچه‌ای .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشانه‌ها شنگرف ، بعضی کلمات معرب (مشکول) ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آغاز ناقص است .

۶- مؤلف : «خالد بن عبدالله الازهرى» ، نام تأليف «شرح الازهرى في حل الفاظ المقدمة الجزرى» (رك : الحواشى الازهرية في حل الفاظ المقدمة الجزرية ۱۵۲ / ۴۹۰) .

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، يقول الفقير الى عفوربه الغنى خالد بن عبدالله الازهرى الحمد لله الذى انزل على عبده الكتاب و وعد من تلاه و عمل به جزيل الثواب ، احمده حمدا ينتهى الى رضاه ، و يبلغ الحامد ما يطمناه ، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له الحنان المنان» .

۸- انجام : ناقص است وبه اين عبارت پايان مى يابد :

«ش ابياتها قاف و تراى في العدد من تيقن التجويد يظفر بالرشد التقضى الانتها شيئا فشيئا والنظم جمع الاشياء على هيئة متناسبة و قوله تقدم الى تحفة و هدية و ختمها بالحمد والصلوة لتكون سيمونة الافتتاح والاحتكاك والحمد لله» .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه علم تجويد قرآن كريم است (رك : الحواشى الازهرية في حل الفاظ المقدمة الجزرية ۱۵۲ / ۴۹۰) . ۱۶ صفحه در آغاز اين نسخه كتابت شده كه از لحاظ خط و ثنابت با ديگر بخش هاى آن فرق دارد و موضوع آن نيز علم تجويد است و ۳ صفحه آن فارسى است . يادداشتهاي هم در بعضى از قسمت هاى نسخه ديده مى شود . به قلمى ديگر است . ۱۸ صفحه ۱۸ و ۱۹ ورقى يا اوراق افتاده است .

۲۹۰

۱۱۵

شرح القاضی

[دین ، فقه ، فارسی و عربی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۵ \times ۴/۵$ س. م . — درونی : ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۲ و ۲۴ س ۱۷ یا $۱۸ \times ۱۰/۵$ س. م .
- ۲- اوراق : ۳۶۷ ورق . ۷۳۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک سفید رنگ هندی ، آب رسیده ، جلد کاغذی نو .
- ۴- خط : تحریر و شکسته حنفی (فارسی) و نسخ (عربی) روی عنوانها و سر فصلها و جملات عربی خط سیاه افقی کشیده شده و بعضی از آنها به شنگرف است .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد . در صفحات ۲۳۳ و ۲۵۵ و ۲۶۵ نشان مهر «محمد شاه» دارد . در صفحه اول با خط تازه یعنی در سال ۱۳۹ هـ ق کتابت شده : «کاتب این کتاب محمد شاه مدرس مدرسه بیون تحصیل چکوال ضلع جهلم است» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : و تاریخ و نام تألیف در هیچ کجای این نسخه نیامده است . اما در صفحه اول به خطی تازه اینگونه آمده : «این کتاب مشتمل بر شرح کتاب فقه حنفی است گان غالب که این شرح القاضی است» .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «و همچنین است در شرح اولاً حملها و روانبود بیع اگر فروشد بایع کنیزی را براینکه از بیع مستثنی می کند حمل او را و یستخدم البایع شهراً

و روانبود بیع براینکه خدمت بکناند بایع کنیزک فروخته را
یک ماهی» .

۸- انجام : ناقص است و اینگونه ختم می شود : «والکل بالام و تمام جدات
محبوبه شوند به مادر ولزوج النصف و مرشوهر را نیمه مال
است اگر ولدنیست یا والدین مرآن اسفل نبود و مع الولد او
ولداً لابن وان اسفل الربع یا ولد یا ولدین و پایین تر مادر
بود یا مؤنت چاره حصه بود و اگر زنی فوت شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه فقه فرقه حنفی است شامل مباحث
گوناگون بیع و شرط و نکاح و طلاق و اجاره و سهم و عتق و خلع
و ارث و قضاوت و امثال اینهاست و هر مبحث در ذیل «باب» یا
«فصل» می آید . نخست جمله عربی اصل متن را می آورد و
سپس به معنی و شرح آن می پردازد . فارسی آن اگرچه در
جمله بندی از زبان عربی پیروی می کند اما روان و ساده و آسان
است و از لغات مطرود و مغلق دور . شاید این شرح تاکنون
چاپ نشده باشد .

۲۹۰

۳۳

شرح الوقایة الروایة

[دین . فقه . عربی . منتشر]

۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۳۱ × ۱۹ سم . درونی : ۲۱ × ۱۹
سم .

۲- اوراق : ۱۰۶ ورق . ۲۱۲ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف تیماجی مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط . خوانا و پخته ، عنوانها و نشانه ها و بعضی از حروف و کلمات شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «محمود بن صدرالشریعة» و شارح «عبید الله بن مسعود بن تاج الشریعة متوفی ۷۴۵ ه ق» . تاریخ تألیف «۷۴۳ ه ق» . (رک : فهرست کتب عربی کتب خانة ریاست رامپور ، ص ۲۱۲-۲۱۳) .
- ۷- آغاز : «بسم الله.....الحمد لله رب العالمین والصلوة.....وبعد فیقول.....عبیدالله بن مسعود بن تاج الشریعه سعد جده وانجح جده هذا حل المواضع المغلقة من وقایع الروایة فی مسائل الهدایة التي الفها جدی واستاذی مولانا الأعظم استاذ علماء العالم برهان الشریعة و الحق والدين محمود بن صدر الشریعة جزاه الله عنی و عن جميع المسلمين خیر الجزاء» .
- ۸- انجام : از مبحث «باب الوقف» ناقص است ، و به این عبارت خاتمه می یابد : «م فان استوت مالیه النقود فعلى ما قدر به من ای نوع ش ای يقع البيع على عشرة دراهم من ای نوع کان ای يعطى المشتري ای نوع شاء.....و ان اختلف فعلى الاروج و فسد ان استوى رواجهاش ای فی صورة اختلاف.....»
- ۹- چگونگی : این نسخه دارای حواشی کامل و جامع به قلم تحریر و شکسته به نام و امضاهاى : مصابیح ، چاپی ، وجیه ، عصام الدین .

محمد خازن است . موضوع آن فقہ فرقہ حنفی است . تاکنون چندین بار در ہند و پاکستان و دیگر کشور ہا چاپ شدہ است . شرح ہای متعدد دیگر نیز از آن موجود است .

۱۹۰
۴۲

شرح بعضی آیات بوستان

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۵/۱۴ × ۱ سم . — درونی : ۱۹ یا ۲۰ س ۲ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۵۸ ورق . ۱۱۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی نیلگون تازہ .
- ۴- خط : تحریر آمیختہ با شکستہ ، خوانا ، پختہ ، بالای اشعار خط کشیدہ شدہ ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : «محمد اسمعیل» نام داشتہ و تاریخ کتابت ۱۲۲۲ ھ ق» بودہ است : در صفحہ ۹۲ بہ نام و تاریخ کتابت و در صفحہ ۱۱۲ فقط بہ نام خود اشارت کردہ است : «تمت هذا الكتاب جہانگیری شرح بوستان بعون الملك الوهاب من يد... محمد اسمعیل... بہ تاریخ ۳ شعبان المعظم ۱۲۲۲ ھ» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «عبدالرسول ابن الملت والدين ابن عبدالله القریشی» و تاریخ تالیف «۱۰۷۳ ھ ق» است : «اما بعد فيقول الراجی..... عبدالرسول ابن الملت والدين ابن عبدالله ابن طاهر ابن حسن

القربشی..... که حل لغات و معانی بعضی ابیات رابقات کتاب بوستان را..... اکنون که سنه ۱۰۷۳ است توفیق الهمی رفیق گشته..... بر حسب اشارت برادر بزرگ اخوت پناه شیخ عبداللہ و بعضی یاران کمر سعی بر بسته و در املا شدم» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد بی حد مر خالق را که به قطرات سطرآت و انزلنا من المعصرات ماءً ثجاجاً لنخرج به حباً و نباتاً بوستان جهان را نضارة داده و ثنای بی منتهای مرقادری را که به آب سحاب من انزلنا من السماء ماءً مبارکاً فأثبتنا به جنات گستان عالم را طراوت بخشیده» .

۸- انجام : در صفحه ۹۳ آورده : «یعنی پیوسته بغایت نزهت و آب روان و فرشهای و جامهای قیمتی مرتفع بود کذا فی تفسیر زاهدی تمت هذا الكتاب جهانگیری شرح بوستان بعون الملك الوهاب من يد احقر العباد الله تعالى الراجی الى رحمة الله تعالى مجد اسمعیل غفرالله له ولوالديه و حسن الیهم والیه بتاريخ ۳ شهر شعبان المعظم ۱۲۲۲» . در صفحه ۱۱۲ آورده : «حاصل کلام آنکه از سیخنهای خاطر پریشان شده درون دلم چنانچه دروازه خانه ریشناک است دو معنی دارد یکی در گشاده را دیگر از بس آمد و رفت ریش شده مانده است تمام شد شرح ابیات بعضی نسخه بوستان لید احقر العباد الله تعالى مجد اسمعیل تغمد الله لغفرانه و اسکنه بجوحة جنانه فی شهر رجب المرجب» .

الهمی هر آن کس که این خط نوشت

عفو کن گناهش عطا کن بهشت» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح بعضی ابیات مشکل بوستان شیخ سعدی است . اما از اینکه کاتب آن را «جهانگیری شرح بوستان» نامیده محل تأمل است . فارسی آن روان و ساده است . این شرح در متن نسخه بر دو بخش است : بخش اول از صفحه ۱ تا ۹۲ و بخش دوم از صفحه ۱۰۰ تا ۱۱۲ . مابین این دو بخش یک مثنوی کوتاه است در ۱۱۱ بیت که «اختیارات سعد و نحس ایام» را باز گو می کند و اینگونه آغاز می شود :

«اختیارات سعد و نحس ایام و شهور از قول علی مرتضی کرم الله وجهه و عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما که ایشان فرموده اند و حکم براین نوع درده اند ، بسم الله الرحمن الرحیم .

شنو خواجه نجیب الدین زبانی

که پیشت می کنم تنائی بیانی

ز حال اختیار جمله ایام

که روشن می شود در پیشت احلام

روایت درده اند از خواجه عالم

محمد برکزیسده آل آدم

علی شیر خدا و عبد الله

ز سعد و نحس روز جمعی ماه

داینگونه انجام می شود :

به ماه ذوالحجه بند این ختم نامه

مبارک باد این بر خاص و عامه

تمامیت یافت نسخه معیار ایام سعد و نحس تصنیف حضرت علی کرم الله وجهہ و عبدالله بن عباس رضی الله عنہما کہ روایت از حضرت خواجہ عالم سرور کاینات و سفخر موجودات حضرت محمد مصطفی صلی الله علیہ وسلم کرده‌اند . بہ دستخط احقر العباد فقیر اسمعیل بہ تاریخ بیست و ہفتم شہر شعبان .

اشعار این مثنوی روان و شیرین است ، اما صحت انتساب آن بہ حضرت علی (ع) و عبدالله بن عباس (رض) محل تأمل است .

شرح بوستان یا شرح عبدالواسع ہانسوی $\frac{۸۹۰}{۲۰۸}$

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : $۲۴ \times ۵ / ۱۵ \times ۲$ س.م . — درونی : ۱۵ س ۱۵×۹ س.م .

۲- اوراق : ۱۱۱ ورق . ۲۲۱ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ ہندی ، جلد تپہاجی سرخ گون شیرازہ دار .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہ ہا شنگرف ، بالای کلمات و جملات مهم خط سرخ کشیدہ شدہ . قرن ۱۳ ہ ق .

۵- کاتب : «میان محمد زمان» ، و تاریخ کتابت «سنہ ۱۲۷۰ ہ ق» : «تمت

تمام شد شرح بوستان من تصنیف شیخ عبدالواسع رحمت الله علیہ
غفرالله لہ و لکل مسلمین و سلمات روز پنجشنبہ بوقت چاشت
در مسجد شریف موضع بیانی در حجرہ خویش تحریر یافت و کاتب

الحروف میان مجد زمان سکنه موضع مستاله پهکرا لان عالیشان :

نوشته شده شرحه بوستان

مسمی که او هست مجد زمان

سنه ۱۲۷۰ « (ص ۲۲۱ نسخه) .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «عبدالواسع هانسوی» ، نام تألیف «شرح بوستان» و تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۲ این جمله آمده است : «و الله اعلم بحقیقة الحال شرح عبدالواسع هانسوی رحمة الله علیه» و در صفحه ۲۲۱ جمله دیگر : «تمام شد شرح بوستان من تصنیف شیخ عبدالواسع رحمة الله علیه» .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم .

بنام جهاندار جان آفرین

حکیمی سخن بر زبان آفرین

باید دانست که مشهور در السنه خلائق و عامه نسخ همین بیت است لیکن نسخه کهنه مصححه که صحتش از تصفح آن از مواضع متعدده به وضوح پیوسته و تاریخ منقول عنه آن بهفصد و اند می کشید این بیت چنان بنظر آمده ، بیت :

بنام خدایی که جان آفرید

بحکمت سخن بر زبان آفرید»

۸- انجام :

«نه یوسف که چندین بلادید بند

چو حکمش روان بود قدرش بلند

گنه عفو کرد آل یعقوب را

که معنی بود صورت خوب را

یعنی گفت یوسف لا تثریب هیچ سرزنش نیست علیکم الیوم برشا
امروز یغفرالله لکم بیامرزد خدای عز و جل برای شما و هو ارحم
الراحمین او بخشاینده‌ترین بخشنده است ، بیت ، بضاعات مزجات
شان رد نکرد . مزجات به معنی اندک و بی اعتبار ، بیت :

بضاعت نیساوردم الا امید

خدایا ز عفو مکن نا امید

تمت تمام شد شرح بوستان» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح بوستان سعدی است . شارح کوشیده که
ایات مشکل را شرح کند . نثر آن خوب و روان است . تفسیحات
آن بر حسب حکایات و ایات متن بوستان است یعنی ذیل هر حکایت
و ایات آن شرح آمده ، احادیث و آیات قرآنی که به مناسبتی
در بوستان آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است . سهو القلم
کاتب اندک است . بوستان را شروع فراوان است خاصه در سرزمین
پاک و هند و متنی بوده است درسی که اکنون هم بدان قدر و مقام
است که بود و در مکتب خاندها و مساجد تدریس می شود .

شرح بوستان یا شرح عبدالواسع هانسوی $\frac{۸۹۰}{۲۱۱}$

[ادب . فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵/۵ \times ۱۸ \times ۱/۷۰$ س م . — درونی : ۱۸ س
 $۱۸/۵ \times ۱۱/۵$ س م .

۲- اوراق : ۷۲ ورق . ۱۴۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ سیالکوت ، آب دیده ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی سفید رنگ ، با عطف پارچه پی سرخ کهنه .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای جملات و عبارات مهم خط شنگرف کشیده شده ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد ، اما محل کتابت اینگونه ذکر شده : «نمت تمام شد شرح بوستان من تصنیف شیخ عبدالواسع رحمة الله غفرالله له و لكل مسلمین و مسلمات به روز یک شنبه به وقت پیشین در مسجد شریف موضع کنیال تحریر یافت و کاتب الحروف ناعاقبت بالخير يا الهی نویسنده را ایمان سلامت و ازین جهان با ایمان و عزت برداری ...» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «شیخ عبدالواسع هانسوی» (رک : شرح بوستان ۲۰۸ . ۲۹۰) .

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم .

بنام جهاندار جان آفرین

حکیمی سخن بر زبان آفرین

باید دانست که مشهور در السنه خلاق و عامه نسخ همین بیت است لیکن نسخه نهند مصححه که صحتش از تصفح آن از مواضع متعدده بوضوح پیوسته و تاریخ تحریر منقول عنه بهفصد و اند میکشید

این بیت چنان بنظر آمد ، بیت :

بنام خدائی که جان آفرید

بحکمت سخن بر زبان آفرید

والله اعلم بحقیقة الحال شرح عبدالواسع هانسوی.....» .

۸- انجام :

«نه یوسف که چندین بلا دید بند

چو حکمش روان بود قدرش بلند

گنه عفو کرد آل یعقوب را

که معنی بود صورت خوب را

یعنی گفت یوسف علیه السلام لا تثریب هیچ سرزنش نیست علیکم

الیوم بر شما امروز یغفرالله لکم پیامرزد خدای و جل برای شما و

هو ارحم الراحمین او بخشاینده ترین بخشنده است ، مصرعه :

بضاعات مزجات شان رو نکرد ،

مزجات بمعنی اندک و بی اعتبار ،

بضاعت نییاوردم الا امید

خدایا ز عفو [ت] مکن نا امید

تمت تمام شد» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه نیز شرح بوستان سعدی است . شارح نکات لغوی

و دستوری و تاریخی را اشارت فرموده است . سهو القلم کاتب

دارد . چند یادداشت کوچک در حواشی آمده است از جمله این

شعر سعدی در آخر کتاب :

در این دنیا کسی بی غم نباشد
اگر باشد بنی آدم نباشد

(رک : شرح بوستان ۲۰۸/۸۹۰) .

۸۹۰
۲۶۸

شرح تلخیص المفتاح

[ادب ، بلاغت ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۹/۵ \times ۲۰ \times ۳/۵$ سم . — درونی : ۲۱ سم $۱۸/۵ \times ۹/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۲۶۳ ورق . ۵۲۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ براق کشمیری ، وصلی شده (پیوندکار) ، جلد تیباجی سرخ گون و جدول دار و منقش .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانهها و جملات و الفاظ مهم شنگرف روشن ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «لطف الله بن شیخ اسمعیل» ، تاریخ کتابت «۱۱۱۹ هـ ق» ، شاید در تاریخ کتابت دست برده باشند و در اصل «۱۲۱۹ هـ ق» بوده باشد (؟) : «قد فرغ هذا الكتاب الموسوم بشرح التلخیص والمشتهر المطول بعون الله تعالى و حسن توفيقه في حين العصر و يوم الخمس

ثمانیة عشر شهر الشوال ختم الله نبیل الآمال فی الجلیل لطف الله
بن شیخ اسماعیل اللهم ارحمها سنه ۱۱۱۹ ،

یلوح الیخط فی قرطاس دهرآ و کاتبه رسم فی التراب»

۶- مؤلف : نام اصلی این نسخه ، «مفتاح العلوم» تألیف سراج الدین ابویعقوب
یوسف ابن ابی بکر محمد بن علی السکاکی (المتوفی ۶۲۶ هـ ق) .
مفتاح العلوم را ، قاضی القضاة جلال الدین محمد بن عبدالرحمن ابن
عمر القزوینی الشافعی المعروف به «خطیب دمشق»
(۶۶۶-۷۳۹ هـ ق) تلخیص کرده و آن را «تلخیص المفتاح» نام
نهاده است .

سعدالدین مسعود بن عمر التفتازانی (متوفی ۷۹۲ هـ ق) آنرا شرح
کرده و «شرح تلخیص المفتاح» نام گذاشته است .

اما این نسخه «شرح تلخیص المفتاح» نام دارد که مؤلف (شارح)
آن شناخته نشد . شاید «شرح مفتاح العلوم» از میر سید شریف
جرجانی متوفی ۸۱۶ هـ ق باشد ؟ . مؤلف (شارح) اهل جرجانیة
خوارزم بوده که آنجا شرح خود را در ۷۴۱ هـ ق آغاز کرده و در
۷۴۸ هـ ق در هرات آنرا تکمیل نموده و به «ابوالحسین محمد کورت»
که حاکم هرات بوده تقدیم کرده است : «اما کان یخالج قلبی ان
اشرح کتاب «تلخیص المفتاح» المنسوب الی الامام العلامة
عمدة الاسلام قدوة الانام افضل المتأخرین اکمل المتبحرین
جلال الملة والدين محمد بن عبدالرحمن القزوينی الخطیب مجامع
دمشق (ص ۱۱) حتی انحت بمحروسة هراة حياه الله تعالى
عن الآفات..... فشاهدت ان قد سطعت انوار العلم والهداية.....
و هو السلطان الغازی المجاهد فی سبیل الله معز الحق والدنيا

والدین..... ابوالحسین محمد کرت.....» (ص ۱۳ و ۱۴ نسخه،
رک : ۸ - انجام) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی
الهمنا حقائق المعانی و دقائق البیان و خصصنا بیدایع الایادی
وروايع الاحسان اتقن بحکمتہ نظام العالم علی وفق ما اقتضته الحال
و اورد برأفتمہ فرق الانام فی طرق الانعام و الافضال والصلوة
علی نبیہ محمد خیر من نبع من ضیضی الكرم والسباحه» .

۸- انجام : «لکن الله جلت حکمتہ قد و فقنا للا تمام و رزقنا الفوز بهذا المرام
و تهباً الفراغ من نقله الی البیاض فی یوم الأربعاء الحادی عشر
من صفر سنة ثمان و اربعین و سبعمائة فی محروسة هراة صانها
الله تعالی عن الآفات و کان الافتتاح فی یوم الاثنین الثانی من
رمضان الواقع فی سنة اثنین و اربعین و سبعمائة بجزائیه خوارزم
حاه الله تعالی عن البلیات فالحمد لله علی التوفیق و منه الهدایة
الی سواء الطریق والصلوة علی نبیہ محمد خیر البریة و اصحابہ ذوی
النفوس الزکیة والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب
تم تم تم .» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «بلاغت» است و آن علمی است که از معانی
و بیان بحث می کند و معانی و بیان هر دو از فنونی هستند که
بیاری آنها کیفیت مطابقت کلام با مقتضای حال و مقام شناخته
می شود . موضوع آن الفاظی است که رساننده مقصود مستلزم باشد و
فایده آن آگاهی بر اسرار بلاغت است در نظم و نثر فارسی و
عربی . مباحث اساسی این دو فن (علم) بدین شرح است :

۱- اسناد خبری (خبر ، مسند ، مسند الیه) ،

۲- قصر ، ۳- انشا ، ۴- وصل و فصل . ۵- ایجاز و اطناب و مساوات .

تقسیمات موضوعات این نسخه بر اساس جملات اصل «تلخیص المفتاح» است که آنها به شنگرف کتابت کرده شده و به دنبال آنها شرح و تفسیر شارح می آید و تقریباً همان تقسیمات تلخیص را در بردارد که از «باب» و «فصل» و «جزء» تشکیل شده است . حواشی و یادداشتهای فراوان در میان سطرها و کناره‌های صفحات دارد که بعضی از آنها به زبان فارسی است . بعضی از یادداشتهای را «میان نور مجد» یا «مولوی نور مجد» امضاء کرده است . همه مأخذ یادداشتهای بطور خلاصه آمده است ، مانند «تاج» و «چلی» و «عبدالحکیم» و «صحاح» و «الرضی» و «شرح بدیع الاصفهانی» و امثال اینها و این می رساند که این نسخه بسیار دست بدست گشته است . در آغاز نسخه ، ۶ صفحه جداگانه درباره فن معانی کتابت شده که نا تمام مانده است . همین ۶ صفحه هم سود مند است و از استعاره و تشبیه گفت و گو می کند و بقدر دو برابر حواشی متن، حواشی و یادداشت و بین السطور دارد . همچنین در صفحه ۵۲۴ چند یادداشت درباره مفهوم «لااله الا الله» دارد . به نظر می رسد که این نسخه که بدون سهوالقلم کاتب است و رسم الخط خوب دارد نادر یا کم نظیر باشد .

شرح حصن الحصین می کلام سید المرسلین

۲۹۰
۱۵۸

[دین ، عربی به شرح فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۳ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۹ و ۲۵ س
۱۵ یا ۱۶ × ۸ س م .
- ۲- اوراق : ۱۲۱ ورق . ۲۴۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ ہندی و کشمیری ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ،
کرم خوردہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ ، پختہ ، خوانا ، خوش ، نشانہ ہا و عنوانہا
شنگرف . روی جملات و کلمات عربی خط سرخ کشیدہ شدہ . قرن
۱۰ و ۱۱ ھ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : و تاریخ تالیف معلوم نشد ، اما از مطالعہ و مقایسہ آن
با «حصن الحصین» معلوم شد کہ «شرح حصن الحصین من کلام
سید المرسلین» است . (رک : حصن الحصین من کلام سید المرسلین
۱۸۸/۲۹۰ و ۷-آغاز) .
- ۷- آغاز : یک یا دو ورق افتادہ و اینگونہ شروع می شود : «وصلاح این
است مرا دشمنی کہ ممکن نبود جز خدای
تعالی رفع کند فہرب منہ مخفیاً و تحصنت بہذہ الحصن الحصین
فرأیت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم وانا جالس علی بسارہ و
کأنہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ماترید ؟ »

۸- انجام : کاتب آن را در نیمه صفحه ۲۴۱ نا تام گذارده و اینگونه پایان می یابد : «و عن عمر رضی الله عنه ان الدعاء موقوف بین السماء والارض لا یصعد منه شیء حتی یصلی علی نبیک ت بروایت ابی فرق الاسوی عن سعید بن المسیب به درستی که دعا موقوف است که در میان آسمان و زمین بالانمی رود از آن دعا چیزی تا آنکه درود نگویی بر پیغمبر خود» .

۹- چگونگی : مؤلف در این نسخه ، همه احادیث دعایی را گرد آورده است . نخست حدیث را به عربی آورده و سپس آن را مشروح به فارسی روان ترجمه کرده است . سبک فارسی آن خراسانی است . شارح کوشیده ترجمه و شرحش به فارسی دری باشد .

وی در صفحه ۱ و ۲ و ۳ اسامی کتابهای حدیث و مؤلفان آنها را آورده و برای هر مؤلف و کتابی علامتی به رمز از حروف برگزیده است و این رمز را در آغاز هر حدیثی که از کتاب و مؤلفش می آورد به شنگرف نوشته است . ۴۵ رمز در این نسخه به صورت یک حرفی یا دو حرفی و بیشتر انتخاب شده . متن احادیث را پس از جمع آوری ، تقسیم بندی کرده است . مثلاً : احادیث ناز ، احادیث وصیت ، احادیث بیع ، احادیث روزه و امثال اینها . البته همه احادیث مخصوص فرقه اهل سنت و جماعت است .

۸۹۰
۲۹۸

شرح دیوان حافظ

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۸/۵ \times ۶$ س م . — درونی : ۱۳ س
 $۱۷ \times ۱۱/۵$ س م .

- ۲- اوراق : ۳۷۴ ورق . ۷۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف پارچه‌ای سرخ گون .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، خوانا ، پخته ، روشن ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها شنگرف ، بالای بعضی از سطر ها خط سیاه و سرخ کشیده شده است .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : و نام و تاریخ تألیف شناخته نشد ، نام تألیف را «شرح دیوان حافظ» می توان گفت .
- ۷- آغاز : از مقدمه شارح ۲ صفحه (یک ورق) افتاده است و اینگونه آغاز می گردد : «ایات ،

نظمی که بود تصرف آسیر
باشد همه را بخود دل آویز

و چون فقیر بحسب اراده صمیمی کتب این فن را بسیار مطالعه
اهل این را دید (کذا) که اسب همت را در میدان افراط حقیقت
دوانیده اند و بعضی در تنگنای تفریط مجازی عاجز مانده و کتبی
که در وی ملاحظه ترین نموده باشد و نسخه ده جاشنی مجاز و
حقیقه بر سبیل بدل داشته باشد بنظر دوربین نرسید مگر دیوان
پواجه حافظ که مشحون بلطایف صود (کذا) و الفاظ و مقرون
بظرایف حقایق و معانی است که بحکم خیر الامور اوسطها میانه رویرا

اختیار نمود و فرس همت را درمیدان توسط دوانیده که الحق هر غزل بل هر بیت رند سالکان را پیرایه جمعیت تواند بود» .

۸- انجام : ناقص و تا حرف دال ، آنهم نه بطور مرتب و منظم ، ادامه دارد و اینگونه پایان می یابد : «غزل دیگر : سهر مرا از دل بیرون کرد که کرد یار ، یعنی شخصی که اولاً محبت در حق من میکرد و الآن از دل دور کرد معشوق بود یا آنکه بر مراد من نرفت از دل من محبت او بر طرف شد ، بیت :

بر من خسته دل دگر کرد که کرد یار کرد . یا آنکه دل من که بوجه دیگر شده باعث برین نا سهربانی معشوق بود و لا یخفی که این غزل نصیب مسقط ای چادر چار واقع شده است و این غزل از بهترین غزلیات خواجه است و صنعت پاره تعذر دارد .

غزل دیگر : مطرب عشق عجب سازو نوایی دارد . مطرب عشق مراد از مرشد یا سالک یا اضافه بیان باشد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح دیوان حافظ از آغاز تا بخشی از غزلیات حرف دال است . تقسیمات آن بر بنیاد غزلهای دیوان است یعنی از غزل «الا یا ایها الساقی ادر کأساً و ناولها» شروع می شود و ادامه می یابد تا به بخشی از غزلهای حرف دال ، که مرتب و منظم نیست ، می رسد . شارح در شرح خود ، هیچ گونه مآخذی به دست نمی دهد و هرچه می گوید از محفوظات و یا پرورنده ذهن خود می گوید . فارسی آن مخصوص سرزمین پاک است . سهوالقلم کاتب فراوان دارد . بعضی از جملات و عبارات نا تمام

است . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و اشعار شاعران مشهور استفاده شده است . نکات دستوری و فنون ادبی هر غزل را بقدر امکان شرح می دهد . این شرح چنان به نظر می رسد دو مجلد باشد که فعلاً فقط مجلد اول در دسترس است و مجلد دیگر در کجا است خدا می داند ؟ .

۱۱۰
۴۹

شرح شرح الهدایة الابهریة

[فلسفه ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۳۲/۵ \times ۱۷ \times ۲/۵$ سم . — درونی : ۲۷ س $۲۵/۵ \times ۱۲$ سم .
- ۲- اوراق : ۳۸ ورق . ۷۶ صفحه . (۱۰ ورق از آغاز و ۵ ورق از آخر کاملاً سفید و بدون نوشته است و ما اوراق را که نوشته بود به حساب آوردیم چنانکه در همه نسخ دیگر هم معمول داشته ایم) .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، آب دیده ، جلد مقوایی سبز تازه .
- ۴- خط : نستعلیق خوش آسپخته با تحریر و شکسته ، خوانا ، بیخند ، عنوانها و الفاظ مهم سرخ کون .
- ۵- کاتب : ناشناخته ، اما تاریخ کتابت « ۱۲۵۷ هـ ق » ، در صفحه ۷۶ اینگونه آمده است : « تمت تمام شد ، کار من نظام شد . کتاب

فخر سهاک شرح شرح حکمیہ عرف میبیدی بہ تاریخ بستم ماہ محرم
۱۲۵۷ هجری» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : را نام «محمد بن الحسین المدعو بہ فخرالدین الحسینی»
بوده ، نام تألیف «شرح شرح الهدایة الابهریة» است . در صفحہ
۲ آورده : «فیقول افقر خلق الله الغنی محمد بن الحسین المدعو
بفخرالدین الحسینی ان شرح الهدایة الابهریة للفاضل الاوحدی
القاضی کمال الدین حسین المیبیدی..... قد بلغ فی الاشتہار كالشمس
رابعة النهار فانی رسمت علیہ تذکرة للاصحاب و تبصرة
سایلاً من الله الهدایة مستفیذاً عن الذال فی البدایة والنهاية انه الموقف
للصدق والصواب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله العليم الحكيم والصلوة على
محمد المنعوت بالخلق العظيم المبعوث لاقامة الدين القويم واله
المتحلي بالاخلاق المرضية وءاصحابه المتجلي عن الادناس
البشرية فيقول افقر خلق الله.....» .

۸- انجام : «او قد قيل هذا الدليل كما يدل على عدم مجرد الصورة من
الهيولى يدل على عدم بمجرد الهيولى عن الصورة و يرد عليه
بان لدلالته على الثانى مسلم بجواز القولہ المجردة ليست
منهايته ولا غير منهايته بعدم كونها اذا وضع وبالا وضع له يجوز ان
لا يكن شيئاً منهما فتدبر والله اعلم بالصواب . تمت تمام شد...
(رک : ۵ کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه کہ شرح شرح الهدایة الابهریة است اصل آن
تألیف کمال الدین حسین میبیدی می باشد ، گویا هنوز چاپ
نشده است و شارح گفته است : بدان جهت در توضیحات شرح

سبیدی کوشیدم که متعلبان آن را بفهمند . از مطالعه مقدمه اش بر شرح الهدایه معلوم می شود که آن شرح را دوباره شرح کرده است زیرا همیشه دوستان و شاگردانش ، شرح آن شرح را از او می خواسته اند . در پایان نسخه ، نام آن از طرف کاتب « کتاب فخر سهاک شرح شرح حکمیه عرف سبیدی آمده است » .

۴۹۰
۱۱

شرح صرف زنجانی

[زبان شناسی . صرف . فارسی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $21/5 \times 13/5 \times 1/2$ سم . — درونی : ۱۵ س $15 \times 7/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۹۰ ورق . ۱۸۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، گرم خورده . وصلی شده ، جلد کاغذی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و ثلث خوش ، روشن ، خوانا ، عنوانها و بعضی از نشانهها شنگرف و بالای بعضی از جملات عربی خط سرخ کشیده شده ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب « جمال » و تاریخ کتابت « ۱۱۰۷ ه ق » است : « تمت تمام شد کتاب شرح زنجانی فی التاریخ پانزد هم شهر ذی قعد سنه ۱۱۰۷ کاتب فقیر حقیر جمال برای برخورداری عبدالحکیم نوشته شد بفضل ایزد سبحان هر که این شرح را مطالعه نماید و بهره

انکشاف حاصل کند باید که مصنف و کاتب را از دعای خیر فراموش نگرداند. آیهی قاری این نسخه را بزودی فائز المطلب گردان آمین یا منان انک انت المعطى والرحمان والحمد لله على الاتمام والصلوة والسلام على سيد الانام.

آیهی پیامرز سه بنده را
مصنف نویسنده خواننده را.

۶- مؤلف : (شارح) : «محمد قاسم بن یوسف الحسینی»، نام تألیف «ترجمه صرف زنجانی» یا شرح صرف زنجانی، تاریخ تألیف معلوم نشد. اما اصل تألیف «صرف زنجانی» منسوب به «عبدالوهاب بن ابراهیم الزنجانی» است : «اما بعد این رساله است در ترجمه صرف مشهور بزنجانی که منسوب است بامام فاضل . . . عبدالوهاب بن ابراهیم الزنجانی . . . که تسوید نمود بنده محتاج بعنایت خداوند اعنی محمد قاسم بن یوسف الحسینی غفر ذنوبه و متر عیوبه» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بك يا ذاالجلال والاكرام افتتاح الكلام والاتمام حمداً لمن صرف قلوبنا بشكر نعمائه وانطق لساننا ببيان جذيل آلائه وصلوة على من كلمته عن استعانة الحلات و شفاعته في محو ارقام الضلالات كافية و متابعة اولاده و اصحابه في حصول الكلمات وافية» .

۸- انجام : «و در شرح هاوی مذکور است مراد بنوع حالتی است که برآن حالت باشد وقت صدور فعل از روی فعله بکسر فا از برای نوع وقتی می آید از ثلاثی مجرد که دروی تا نباشد اما از غیر ثلاثی مجرد که در وی تا باشد چون مرة می آید بی تفاوت و

آنجا فاروق مرتبہ است تمت تمام شد کتاب شرح زنجانی فی التاریخ
ذی قعد سنہ ۱۱۰۷» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ کہ بہ زبان فارسی می باشد . صرف زبان عربی
است . تقسیبات آن بر حسب جملاقی است کہ شارح از متن عربی
می آورد و کلمہ بہ کلمہ ترجمہ می کند و شرح می دهد . فارسی
آن محکم و منسجم است . این نسخہ در سال ۱۲۶۷ ھ ق در
اختیار حافظ سعدالدین بودہ است . نشان سہ مہر در صفحہ ۱۷۹
دارد کہ خوانا نیست . در صفحہ اول نیز این یادداشت خوانندہ
شد : «در ملک فقیر سعدالدین ولد میانصاحب پیر بخش ساکن
لاہور» . متأسفانہ ۱۲ صفحہ (۶ ورق) از صفحہ ۵ افتادگی دارد
و در صفحہ ۱۶۶ ہم مطلب ناقص است .

۲۹۰
۱۷۰

شرح فارسی مختصر وقایہ

[دین . فقہ . فارسی . منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۱ × ۱۶ × ۴ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۶ س ۹ س .
- ۲- اوراق : ۳۲۵ ورق . ۶۴۹ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم قہوہ پی رنگ ہندی ، آب دیدہ ، وصالی شدہ ، جلد بنوایی
ملون و نو با عطف پارچہ پی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق و ثلث ، روشن ، خوانا ، پختہ ، نشاندہا و عنوانها و خط
های رسم شدہ بر بالای جملاقی و الفاظ شنکرف . قرن ۱۱ و
۱۲ ھ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد صلاح بن بدرالدین محمد الجرجانی»، تاریخ شرح «۹۳۷ هـ ق»، نام شرح معلوم نشد، و لیکن به نام «شرح فارسی مختصر وقایع» خوانده شده است (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، ج ۱، ص ۴۰۷). در صفحه ۶۴۸ نسخه اینگونه آمده است: «وقال مؤلفه (شارحه) الفقیر الحقیر محمد صلاح ابن بدرالدین محمد الجرجانی قدتم فی حادی عشر صفر ختم بالخیر والظفر سنه سبع و ثلثین و تسعمائة من هجره النبویة» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و بك نعتصم يا كريم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد و سائرالنبيين صلوة وائمة مستمرة الى يوم الدين محصلة لرضاء ربالعالمين اما بعد چونکه در حدیث صحیح وارد شده که یک مرد فقیه بر شیطان اشد است از هزار عابدی که فاضل تراست از هزار نماز جنازه و هزار حج نافله و هزار عبادت مریض و هزار ختم قرآن . صحابه رضوان الله علیهم اجمعین گفتند یا رسول الله از ختم هزار قرآن چون فاضل تراست ؟» .

۸- انجام : «و کاتب و جمیع علماء و صلحا و جمیع برایا رابه فاتحه و اخلاص و دعا یاد کند اول در حق او اجابت کرده مؤمنان را نیز فرموده ورحمة العمیم و قال مؤلفه الحقیر محمد صلاح ابن بدرالدین محمد الجرجانی قدتم فی حادی عشر شهر صفر ختم بالخیر والظفر سنه سبع و ثلثین و تسعمائة من هجرة النبویة علیه و علی آله و اصحابه الصلوة والسلام فی

بلد مفاخرۃ ہرآة صیانة عن الآفات والبلیات برحمتک یا قاضی الحاجات..... وسلم تسليماً كثيراً الى يوم الدين - تمت تمام شد .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ ، فقہ اسلام و مخصوص فرقة حنفیان است . اصل کتاب «وقایة الروایة فی مسائل الہدایة» نام دارد تألیف امام برهان الشریعہ محمود بن صدر الشریعہ اول عبیداللہ محبوبی حنفی . شرح فارسی را ، شارح بہ نام ابوالغازی عبیداللہ بہادر خان (. ۹۴۰- ۹۴۶ هـ ق) نوشته است (ص ۳) . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «فصل» است . فارسی آن روان و سادہ است . ہر جملہ عربی بہ خط ثلث کتابت و بہ خط نستعلیق بہ فارسی ترجمہ و شرح شدہ است . در آغاز و انجام آن یادداشتہایی ہست از جملہ «دعای چہل کاف» .

شرح علوی یا شرح اسکندر نامہ

۸۹۰
۲۱۴

[ادب . فارسی . منظوم و منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۸/۵ × ۱۹ × ۱۰۵ سم . — درونی : ۱۹ × ۲۰ × ۱۱ سم (متن) ۳ × ۲۱ × ۳ سم (حاشیہ) .
- ۲- اوراق : ۵۵ ورق . ۱۰۹ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید سیالکوٹی ، اندکی آب رسیدہ . جلد بنوایی با عطف پارچہ بی نارنجی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، نایختہ ، سخت خوانا ، بالای بعضی از جملات خط سیاہ افقی کشیدہ شدہ ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد حسن ولد گلحسن ولد حافظ محمد زمان» ، تاریخ کتابت «۱۲۹۱ هـ ق» : «تمت تمام شد بعون الله قدری شرح سکندر نامه مسمی به علوی از دست فقیر محمد حسن ولد گلحسن ولد حافظ محمد زمان ساکن موضع نثلی سنه ۱۲۹۱ در ۲۰ ماه رجب بروز چهار شنبه بوقت ظهر در مدرسه مولوی صاحب سراج الدین دام فیضه ساکن دائره مغربی» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «علی محمد بن فتح محمد جراح سانکرتی» . نام شرح (تألیف) : «شرح علوی» یا «شرح اسکندر نامه یا شرف نامه» ، تاریخ شرح ندارد : «اما بعد می گوید علی محمد بن فتح محمد جراح سانکرتی عفی عنهما که چون در این دیار شروح کتاب والانصاب شرف نامه معروف بسکندر نامه تصنیف سید الاولیاء ملک الشعراء حکیم گرامی ابو محمد یوسف خواجه نظامی بن مؤید گنجوی طاب الله ثریها ناموجود بودند . . . درخواست که شرحی تألیف نماید که طلاب را به کار آید و بشرح موصوف پرداخت و بشرح علوی مسمی ساخت» .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی الانبیاء والمرسلین خصوصاً علی افضلهم محمد و علی آل محمد واصحاب محمد اجمعین آمین اما بعد می گوید علی محمد بن فتح محمد جراح . . .» (رک : ۶ — مؤلف) .

۸- انجام : «و مخفی نماند که در محاوره فرس اطلاق طبایع اربعه عناصر بسیار آمده ، سعدی ، بیت :

چار طبع و مخالف و سرکش
چند روزی بوند با هم خوش

و بر حرارت و برودت و رطوبت و بیوست هرگز نیامده

علی ما ینحی علی المتتبع فقط ، تمت تمام شد بعون الله
(رک : ۵ — کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، «قدری شرح سکندر نامه» است و فقط شامل ۲۸ بیت از آغاز آن می گردد که مبسوط و مشروح تفسیر شده است و این ۲۸ بیت یکصد و نه صفحه را در بر گرفته است . ای کاش همه اسکندر نامه را اینگونه تفسیر کرده بود . کلیه نکات ادبی ، دستوری ، لغوی ، فلسفی ، تاریخی ، نجومی را دقیقاً و علماً با شواهد شعری و مأخذ صحیح شرح و توضیح کرده است . به نظر می رسد که این «شرح علوی» تا کنون طبع نشده باشد . شارح در مقدمه می گوید که شرح متعدد بر شرف نامه یا سکندر نامه وجود دارد اما من از «کتب ثقات ضوابط چیده و توجیہات چیده از حواشی موجوده برگزیده شرحی تألیف نمودم که طلاب را بکار آید» .

۲۹۰

۲۱۸

شرح فرایض سراجی

[دین ، فقه ، فارسی و عربی - منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸ × ۱۸ ، ۱/۲ س . م . — درونی : ۲۱ و ۲۳ س
۲۲ × ۱۴ س . م .

۲- اوراق : ۶۲ ورق . ۱۲۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، جلد مقوایی زرد رنگ مندرس با عطف کرباسی سفید رنگ .

۴- خط : شکسته آمیخته با نستعلیق تحریری ، جملات عربی نسخ ، روشن ، پخته ، اندکی ناخوانا ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : چنان به نظر می رسد که کاتب و تاریخ کتابت همان مؤلف و تاریخ تألیف باشد (رک : ۶ - مؤلف) .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد امین بن عبدالله المؤمن آبادی»، تاریخ تألیف «۱۲۳۰ ه ق»، نام تألیف درست نیامده ، اما از مقدمه چنان معلوم می شود که «شرح فرائض سراجی» است : «بعضی طلبا ازین بنده التماس میکردند که همان اسلوب که از حضرت پیر شنیده شده به زبان فارسی بر متن فرائض سراجی که بهترین مصنفات و مشهورترین مؤلفات است درین فن شرح نوشته شود (ص ۲) فارغ شد از تحریر تألیف انا المحتاج الی رحمة الله الملك الهادی محمد امین بن عبدالله المؤمن آبادی غفر الله له ولاسلافه و تجاوز عن عنوانه و اسرافه در احد عشر شهر ربیع الآخر سنه ۱۲۳۰ هجری .

شد بتوفیق خدای لا ینام

این کتابت روز آدینه تمام .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از ادای حمد و ثنای حضرت حی خالق چون که عالم را بنور سراج علم و حکمت منور داشت و سهام علماء انام را از سیرات انبیاء مقدر ساخت خلت حکمت بالغه و تمت قدرة الكاملة و پس از اظهار درود خجسته درود آن حبیب واجب الترحیب و بر طبق فحوای کنت نبیا قبل از تکمیل خلقت آدم لوای نبوت بر افراخت و بر وفق اقتضای کریمه

وما ارسلناک الا رحمة للعلمین سایه رحمت بر سر عالم و عالمیان انداخت صلی الله علیه و آله وسلم صلوة کامله دائمة عرض می دارد گوشه نشین عجزو نامرادی مجد اسین بن عبید الله المؤمن آبادی» .

۸- انجام : «و باقی آنکه بیست و پنج دینار است مر پسر پسر راست پس پسر پسر را چهل دینار رسید و دهم او را که پسر پدر پدر اوست برادر آن پسر غریق است ، بیست دینار شصت دینار برین دو تمام شد این آخر فواید است که سلک تحریر کشیدیم و نهایت فواید است در سمط تقریر در آوردیم التماس از مستفیدان آن است که مؤلف را به دعای خیر یاد آورند اگر بر سهو و نقصان مطلع شوند بقلم عفو آنرا اصلاح نمایند ، فارغ شد از تحریر تألیف» (رک : ۶ - مؤلف) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام فقه و فرایض دینی مسلمانان است . اصل نسخه «فرایض سراجی» نام داشته به زبان عربی که شارح «مجد اسین مؤمن آبادی» آن را به زبان فارسی شرح و تفسیر کرده است و علت را فرموده است که چون طلبا التماس کردند یعنی زبان عربی نمی فهمیدند به زبان فارسی شرح کرده شد . روش شرح هم چنین است که نخست جمله عربی «متن فرایض سراجی» را می آورد و سپس به شرح لغوی و صرفی و نحوی و فقهی آن می پردازد و از کتب فقهی و فرهنگهای لغت هم استفاده کرده و مآخذ را به دست داده است . نثر فارسی آن روان و ساده است .

شرح قصیدہ بردہ المسمیٰ $\frac{۲۹۰ و ۱۸۹۰}{۷}$

بالکوکب الدریتہ فی مدح خیر البریتہ

[دین و ادب ، فارسی و عربی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۵/۵ × ۱۱/۵ × ۱ س م . — درونی : ۱۳ س ۱۲ × ۶/۵ س م .

۲- اوراق : ۸۶ ورق . ۱۷۲ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، جلد مقوای زرد گون ، کاغذی .

۴- خط : تحریر ، پختہ ، خوانا ، عنوانها و نشاندہا شنگرف ، قرن ۱۲ ۵ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا (شارح) : سراینده قصیدہ «شیخ شرف الدین ابو عبد اللہ محمد بن سعید الاؤص ثم البوصیری المتوفی سنہ ۶۹۴ ۵ ق» . نام شارح معلوم نشد ، نام تالیف یا شرح : «شرح قصیدہ بردہ المسمیٰ بالکوکب الدریتہ فی مدح خیر البریتہ» : (رک : فہرست کتب عربی کتب خانہ ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۶۰۸ - ۶۰۹) .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم

من تذکر جیران بذی سلم
مزجت دسعاً جری من مقلۃ بدم

آیا از یاد کردن همسایگانی کہ ساکن اند در موضعی آن را ذی سلم
علم است آمیختن اشکی را کہ روان شد .

۸- انجام : «الریح بجنبش آوردن و ستایل و مضطرب ساختن ، العذبات جمع عذبة یعنی شاخ البان درخت سرو الاطرب شادی و نشاط آوردن . الحداء سرود گفتن از جهت نشاط شتران در وقت سیر ، تمت تمام شد ، کار من نظام شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه وصف و نعت حضرت محمد (ص) و اعمال و اقوال آن بزرگوار است . نثر فارسی آن روان و سادہ و پسندیدہ است . شاید این شرح بہ کتابت شارح باشد ، اصل و شرح قصیدہ بردہ بہ عربی و فارسی و اردو و پنجابی و انگلیسی و آلمانی و ترکی و دیگر زبانہا نیز موجود است . (رک : قصیدہ بردہ ۲۶۴ - ۲۹۰ یا ۲۶۹ - ۲۹۰) .

«دعای مغنی» از خواجہ اویس قرنی بہ زبان عربی در آخر این نسخہ (ص ۱۶۲ - ۱۷۲) آمدہ است .

۲۹۰ و ۸۹۰
۲۶۳

شرح قصیدہ بردہ

[دین و ادب . عربی و فارسی و پنجابی . منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵ س ۵ . درونی : ۲۰ س ۵ د ۱۷ س ۱۰ .

۲- اوراق : ۱۸ ورق . ۳۶ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ دہلی (ہندی) ، آب رسدہ ، وصاف شدہ ، اوراق شدہ ، جلد مقوایی پوشیدہ با پارچہ مخمط ملون .

۴- خط : نسخ خوش (متن عربی دعا) و نستعلیق خوش (ترجمہ فارسی و پنجابی) ، خوانا ، روشن ، نغمہ ، معرب (مشکول) ، متن عربی دعا

و ترجمه فارسی به قلم سیاه، ترجمه پنجابی به قلم شنگرف، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق.

۵- کاتب : نام کاتب متن قصیده «یار محمد علی»، تاریخ کتابت «۱۲۳۱ هـ ق» :
 «تمت تمام شد قصیده مبارک ازید خام نویس یار محمد علی برای
 پاسخاطر بهار علی درویش در مقام کچوال ۴ ماه ذیقعه روز پنجشنبه
 وقت چاشت سنه ۱۲۳۱». نام کاتب شرح و ترجمه فارسی :
 «محمد علی ابن شیر علی»، تاریخ کتابت «۱۲۴۲ هـ ق» : تمّت تمام
 شد شرح فارسی قصیده برده مبارک من یدخام نویس فقیر محمد علی
 ابن شیر علی سنه ۱۲۴۲ در مسجد موضع دهک دهلی ۲ ماه
 ذیقعه انجاسید :

من نوشتم آنچه دیدم در کتاب

عاقبت والله اعلم بالصواب

۶- مؤلف : نام مؤلف یا (شاعر) «شیخ شرف الدین بوضیری متوفی ۶۹۴ هـ ق»،
 اما شاعر پنجابی و فارسی معلوم نشد (رک : مجموعه، قصیده برده
 ۲۶۹/۲۹۰، شرح قصیده برده ۷/۸۹۰).

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم، بنام خدای مهربان بخشاینده .

اسن تذکر جیران بندی سلم

سزجت دمعا جری من مقله بدم

جان چت اون میری تائین ساتهی ذی سلم دی

نین میری رت عنجون روون ماری درد الم دی

ای زیاد صحبت یاران

اشک چشم آمیخته با خون روان»

۸- انجام : (سه بیت آخر قصیده ترجمه نشده است) .

«سارنخت عذبات البیان ریح صبا
 و اطرب العیس حادی العین بالنعم
 نت درود بنی دی اوقی جب لک شاخان و او هلابی
 یا جان جان هادی خوش شتران متمهی بو سنائی
 تاجنباندا صبا اندر چمن شاخ درخت
 تا برانند اشتران رانند گانش بانغم
 ثم الرضی عن ابی بکر و عن عمر
 و عن عثمان و عن علی ذی الکریم
 و والدی و سا خلقت من خلف
 و المسلمین من العربان و العجم
 و الآل و الصحب ثم التابعین لهم
 لقد سألتک یا ذالجود و الکره

و صلی الله تعالی علی خیر خلقه نبیناً محمد و آله و اصحابه اجمعین
 برحمتک یا ارحم الراحمین لا اله الا الله محمد رسول الله .

۹- چگونگی : موضوع قصیده برده وصف و نعت و مدح حضرت محمد (ع)
 پیامبر اسلام و بیان فرائض است . این نسخه شامل متن و ترجمه
 آن به فارسی و پنجابی است . ابیات قصیده عربی ۱۶۶ . ابیات
 ترجمه فارسی ۱۶۴ ، ابیات پنجابی تقریباً ۱۶۰ . زیرا چند
 ترجمه پنجابی و دوجا ترجمه فارسی را نیامورده است . در شماره
 صفحات ، برگزیده‌ی از «درود مستغاث» و ترجمه فارسی آن به خط
 نسخ و نستعلیق خوش کتابت شده است . در صفحه اول چند بیت
 پنجابی به وزنهای مختلف در اندرز و مسائل دینی کتابت شده است .
 قصیده برده و ترجمه هایش بارها طبع شده است .

۲۹۰
۱۵۷

شرح قصیده غوثیه

[دین ، عربی به شرح فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۱ س ۱۴/۵ × ۸ س م .

۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صفحه .

۳- کاغذ : سفید تیره رنگ هندی ، اندکی آب رسیده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق و تحریر و ثلث ، خوانا ، پخته ، جدول شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آغاز و انجام ناقص است .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : و شارح و تاریخ شرح معلوم نشد .

۷- آغاز : ناقص است و بدین عبارت شروع می شود : «اعتزال یک گوشه شده را گویند که از اهل سنت و جماعت گوشه شده اند یعنی چون دیدار الله تعالی ببینند چنان در لذت مستغرق شوند که جمله نعمتهای بهشت را فراموش کنند»

و ما أن فعل أصلح ذواتراض علی الهادی المقدس ذی تعال

۸- انجام :

یسلی القلب کالبشری بروح و یحیی الروح کالماء الزلال

مراد از یسلی اینجای بی غم بودن و گردانیدن بشری مژده دادن را گویند پس دل او بی غم می گردد هم چنانکه

شخصی را مژده داده شود به راحت دل او بی غم می گردد و نیز این نظم من زنده می کند روح مسلمانان سنی را» .

۹- چگونگی : در این نسخه ۴۴ بیت شعر عربی به فارسی روان شرح و تفسیر شده است . در صفحه اول نوشته شده : «شرح قصیده غوثیه» . اول الفاظ دوم معنی و سوم مفهوم هر شعر را به تفصیل دینی و عرفانی بیان می دارد . (رک : مجموعه ۲۹۰/۲۹۲) .

۴۹۰
۲۳۶

شرح مائة عامل

[زبان شناسی . نحو ، فارسی و عربی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۰ سم × ۱۲/۵ × ۶/۵ سم .
 - ۲- اوراق : ۳۳ ورق . ۶۶ صفحه .
 - ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ سیالکوتی . جلد مقوای زرد رنگ با عطف و گوشه تیاچی سرخ رنگ .
 - ۴- خط : ثلث خوش (متن) و نستعلیق خوش ، (مقدمه و حواشی) . روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانهها شکرکرف روشن ، قرن ۱۳ هجری .
 - ۵- کاتب : «سیان مجد زمان» ، تاریخ کتابت ۱۲۸۱ هـ ق : کتب تمام شد شرح مائة عامل بروز پنجشنبه از دستخط سیان مجد زمان سنه ۱۲۷۱ هـ ق .
- درین مشهد ز گویای مژن دم سخن را ختم کن والله اعلم

یلوح الخط فی قرطاس دهرآ و کاتبه رسم فی التراب» .

۶- مؤلف : یا (ناظم) : «عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانی متوفی ۴۸۱ هـ ق» .
تاریخ نظم معلوم نشد ، نام نظم «مائة عامل» به زبان فارسی و
این نسخه «شرح مائة عامل» به زبان عربی است که شارح نام
خود و تاریخ شرح را ذکر نکرده است . در صفحه ۳ اینگونه
آمده است :

عامل اندر نحو صد باشد چنین فرموده است
شیخ عبدالقاهر جرجانی پیری هدا
و در صفحه ۹ چنین :

«و اعلم ان العوامل فی النحو علی ما الفه الشیخ الامام افضل
علماء الانام عبد القاهر بن عبد الرحمن الجرجانی . . . مائة عامل
و هن علی ضربین لفظیة و معنویة» .

۷- آغاز : نظم (ص ۲) : «رب یسر و لا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله
الرحمن الرحیم ،

بعد تحمید خداوند درود مصطفی
نعت آل پاک پیغمبر رسول مجتبی
هست مدح خسروی غازی معین الدین حسین
حامی دین آفتاب معدلت ظل خدا

۸- انجام : نظم (ص ۸) :

«ان را در پنج جا مفتوح خوان بعد علم و بعد ظن و در میان
بعد لولا بعد لو تحقیق دان تا نیفتی پنج جا در شک آن
تمت بیت منظومه» .

— آغاز : شرح (ص ۹) : «رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله على نعمائه الشاملة و الآثر الكاملة و الصلوة على سيد الانبياء محمد المصطفى و آله المجتبی و اعلم ان العوامل في النحو على ما انعمه الشيخ الامام افضل علماء الانام عبد القاهر ابن عبدالرحمن الجرجاني مائة عامل .

— انجام : شرح (ص ۶۶) : او ثانیہم العامل فی الفعل المضارع و شوضمة وقوع الفعل المضارع موقع الاسم مثل زید یعلم فیعلم مرفوع بصحة وقوعه موقع الاسم اذ یصح ان یقال فی موقع یعلم عانہ فعاملہ معنوی و عند اکثر الکوفیین ان عامل الفعل المضارع مجردة عن العامل الناصب و الجازم و هو مختارین و الله اعلم بالصواب .

۹- چگونگی : این نسخه متن نظم «صد عامل» را در ۴۳ بیت در بر دارد که به زبان فارسی سروده شده است . شرح عربی آن پس از نظم فارسی آمده است و عمده موضوع این نسخه از موضوعات علم نحو عربی است . صد عامل برای شاهزاده معین الدین حسین سروده شده است . چون مورد اقبال همگانی برای تدریس و تعلیم و تعلم زبان عربی قرار گرفته نسخه های خطی و جایی آن فراوان است (رک : مجموعه ۲۰۷ ، ۴۹۰) .

تقسیمات آن بر ۳ نوع است :

النوع الاول حروف جاره .

النوع الثاني حروف مشبهة بالفعل .

النوع الثالث ما ولا المشبهتان بليس .

- النوع الرابع حروف ناصبة اسم .
 النوع الخامس حروف ناصبة فعل .
 النوع السادس حروف جازمة فعل مضارع .
 النوع السابع اسماء جازمة فعل مضارع .
 النوع الثامن اسماء ناصبة اسم نكرة .
 النوع التاسع اسماء الافعال .
 النوع العاشر الافعال الناقصة .
 النوع الحادي عشر افعال المدح والذم .
 النوع الثاني عشر افعال المقاربة .
 النوع الثالث عشر افعال القلوب .
 حواشی و یادداشت‌های میان سطرها و کنارہ صفحات بہ زبان فارسی است .

۲۹۰
 ۱۵۰

شرح مختصر الوقایہ

[دین ، فقہ ، عربی و فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۹ × ۱۶/۵ × ۱/۵ س م . — درونی : ۲۶ س
 ۱۹ × ۸/۵ س م .
 ۲- اوراق : ۷۲ ورق . ۱۴۴ صفحہ .

- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، وصالی شده ، جلد مقوایی کرباس گرفته کمیند .
- ۴- خط : ثلث خفی ، عنوانها و کلمات مهم شنگرف روشن ، نا یخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد حسین آخوند زاد» بوده ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت هذه نسخة در یوم پن شم با (پنجشنبه) از دست خط فقیر حقیر پر تقصیر خادم العلماء والطلباء محمد حسین اخون زاد» .
- ۶- مؤلف : «امام الشریعة الثانی عبیدالله بن مسعود الجندی متوفی ۷۴۵ ه ق . (رک : فهرست کتب عربی ریاست راسپور ، ج ۱) . نام شارح معلوم نشد . نام اصلی تألیف «مختصر الوقایة» و این نسخه «شرح مختصر الوقایه» است . سال تألیف و شرح معلوم نشد .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد ای جمیع الافعال الحامدات والافعال الحامدات اذ اصد ر من الملائكة او من الثقلین فی کل زمان فی مقابلة النصیحة او مختصر لله تعالی» .
- ۸- انجام : «فلم یصح العطف علی احد من علی الیقین و اما الخط لا حد هم غیر معین فصارة عطف الثالث علیهم فصار کانه قال احد من حرف هذا کالمعطوف علیهم و هو مأخوذ من صدر الکلام لا فی المبدأ یوردون بالیقین» .
- ۹- چگونگی : مختصر الوقایه و شروع متعدد آن به صورت خطی و چاپی فراوان است . موضوع آن فقد حنفی است ، اما این نسخه اگرچه خوش خط نیست اما کویا از شرحهایی است از وقایه که تا کنون چاپ نشده است . و عجیب اینکه ادعی موضوع را به زبان فارسی و دهی به عربی شرح می دهد (ص ۴ و ۱۳۹) .

۸۹۰
۲۴۰

شرح مخزن الاسرار

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶ \times ۱۸/۵ \times ۴/۵$ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۶×۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۲۲۰ ورق . ۴۴۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره و حنایی رنگ هندی ، اندکی آب دیده ، جلد مقوایی زرد گون با عطف و گوشه پارچه پی سیاه و غلاف کرباسی سبز گون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «فیض بخش» که برای «میان نادر علی» کتابت کرده است ، تاریخ کتابت ندارد : «دستخط فقیر مسکین خاک پای بزرگان فقیر فیض بخش متوطن صمنال بزرگان در مسجد کنیال برای پا سخاطر میان نادر علی تحریر یافت آلمی با سلامت ایمان از جهان برداریخویش» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : و تاریخ تألیف (شرح) ندارد . از مطالعه آن چنان فهمیده شد که «شرح مخزن الاسرار» است و مخزن الاسرار از جمله مثنویهای پنج گانه و به قولی هفتگانه (خمس یا سبعة) حکیم نظامی گنجوی است (رک : اسکندر نامه ، ۲۱۰/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : ناقص است . در حدود ۴ ورق (۸ صفحه) افتادگی دارد و دنباله

شرح این بیت است :

«لعل طراز کمر آفتاب حله گر خاک و حلی بند آب

پس کمر آفتاب وسط او یعنی جسم او مراد است و این معنی تصور است که آفتاب را کمر تصور می کنند و لعل و جواهر برای زینت در کمر ترکیب..... صنایع آفتابست و خاصیت لعل ساختن نهنده دروی است و... (مخوشده) جنت انواع نباتات و اولاد و اثمار از ارض سینه و حله در وضع و کلاه و پیراهن و آن بجز دو جامه نگویند و این در صحاح است» .

۸- انجام : ناقص است ، تقریباً ۶ تا ۸ ورق (۱۲ تا ۱۶ صفحه) افتادگی دارد و به شرح و تفسیر این بیت پایان می پذیرد :

«در چمن باغ چو گلبن شکفت
بلبل با باز در آمد بگفت
کز همه مرغان بتو خاموش ساز
گوئی چرا پرده آخر بباز

باغ مجموع بستان است و چمن در باغ موضع مخصوص در آنجا انواع گلها بشکفتد چنانچه گوید :

در باغ چمن باغ گلی نیست تقاضا
آری بدل خصم بگیرند خمازا

و گلبن یک نهال گل یعنی هر گلبن شکفت» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، شرح مخزن الاسرار حکیم نظامی گنجوی است و این شرح در حدود شش برابر متن است . متأسفانه از آغاز و

انجام ناقص است و نام شارح هم معلوم نشد. تقسیهات آن بر اساس «بیت» است که به شنگرف نوشته شده. لغات و نکات دستوری و اشارات ادبی و شواهد شعری به عربی و فارسی در آن دیده می‌شود. در نثر فارسی آن تعقیدات لفظی و تنافر معنوی وجود دارد. باوجود اینها کا ملترین شرحی است از مخزن الاسرار و این می‌رساند که نیاز مردم سر زمین پاک و هند به متون اصیل ادبی فارسی بسیار بوده است چنانکه تقریباً بر همه متون قدیم فارسی شرح نوشته اند، مانند: شرح اسکندرنامه، شرح بوستان، شرح بلستان، شرح یوسف و زلیخا، شرح مشنوی، شرح تحفة الاحرار، و شرح های دیگر.

در صفحات آغاز و انجام، بعضی یادداشتها درباره دعا و تعویذ و دارو و مداوا دارد. در صفحه آخر فهرست ۳۴ کتاب مجموعه خطی که در سال ۱۹۱۷ میلادی در ملکیت نادر علی لاهاری بوده آمده است. مثلاً: گلستان، شرح گلستان، شرح بوستان، تحفة الاحرار، شرح تحفة الاحرار، مخزن الاسرار، شرح مخزن الاسرار (نسخه حاضر)، حاتم نامه، در مجالس، خلیفه انشاء، خادمی انشاء، نجات المؤمنین، تحفة الاحبا.

در رویه داخلی جلد، اشعاری از مخزن الاسرار کتابت شده است:

هست صلاى سر خوان کریم بسم الله الرحمن الرحيم

۴۹۰
۲۶۲

شرح مراح الارواح

[زبان شناسی ، صرف ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳/۵ \times ۱۵/۵ \times ۳$ سم . — درونی : ۱۶ س
۱۶ $\times ۹/۵$ سم .

۲- اوراق : ۱۵۶ ورق . ۳۱۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید زرد گون سیالکوتی ، آب رسیده ، جلد مقوای سفید
رنگ با عطف و گوشه تیماجی قهوه‌پی در غلاف کرباسی
سفید .

۴- خط : ثلث خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ،
بالای جملات و کلمات مورد شرح دو خط افقی سیاه و سرخ
کشیده شده ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : « میان عهد زمان » ، تاریخ کتابت « ۱۲۷۰ ه ق » « تمت تمام شد
شرح مراح الارواح از دستخط میان عهد زمان سکنه موضع مستاله
در مسجد شریف موضع یبانی در حجره خویش براء خواندن خود
تحریر یافت الله تعالی سلامتی ایمان بخشد سنه ۱۲۷۰ » .

۶- مؤلف : نام مؤلف « احمد ابن علی ابن مسعود » . نام شرح « المهدی
الحنفی » ، نام تألیف « مراح الارواح » ، و نام شرح « شرح
المراح » یا « شرح لمراح الارواح » یا « شرح مراح الارواح مسمی
عبدالرحمانی » . تاریخ تألیف و شرح معلوم نشد : (رک : ۷-
آغاز) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، شرح مراح الارواح مسمى عبدالرحماني ، الحمد لله العزيز الودود ، والصلوة على نبيه و على آله الشريف المسعود و اصحابه المعروفين بالصدق والعدل والحياء والجلود اما بعد فيقول المهدى الحنفى هذا شرح لمراح الارواح وايضاح لمعلقاته غاية الايضاح و سميته بشرح المراح ليكون منظر النظر الاشباح» .

۸- انجام : والآلة مطوى بكسر الميم المجهول طوى يطوى و حكم لام هذه الاشياء كحكم الناقص و حكم عينين كحكم طوى ورمى التى لم يجتمع الاعلان يكون حكمها ايضاً كحكم طوى للمتابعة نحو طاويان يعنى ان طاويان و ان لم يجتمع اعلا لان فيه لو اعلت الواو فيها لكن الواو فيه لم يعل تبعاً لطوى لان الواحد ان يكون اصلاً ومقدماً و التثنية يكون فرعاً و متأخرأعنه» .

۹- چگونگی : موضوع نسخه «مراح الارواح» در علم صرف زبان عرب است که از لحاظ ارزش واهمیت ، نسخ خطی و چاپی آن در دست است اما این شرح که گویا در قرن یازدهم انجام یافته نسخه آن نادر است . تقسیمات آن بر اساس جملات متن (اصل) است و گاهی با «اعلم» و «ثم اعلم» و «اعلم انه» مبحثی را آغاز می کند تقریباً همه مباحث صرف را از قبیل : اسم و فعل و حرف و صحیح و مضاعف و مهموز و مثال و اجوف و ناقص و لفیف (جر و رفع) و اوزان را در بردارد . گاهی کلمات و جملاتی در کناره صفحات به فارسی ترجمه شده است . در صفحه ۳۱۲ این سهر خوانده شد : «میان مجد زمان غلام شاه جیلان ۱۲۶۱» .

در صفحه یک ، ۱ بیت شعر آمده است که گویا از «دیوان

شمس تبریزی» باشد، بدین مطلع :

ملک دنیا را بقای نیست انتم غافلون
جهد میکن تا نمائی در صف لا یعلمون

و به این مقطع :

شمس تبریزی ز فکر آن کسی آگاه شد
سر فدا سی کرده لو البرحتی تنفقون»

(رک : مراح الارواح ۱۷۲/۴۹۰).

۸۹۰
۱۹

شرح نصاب صبیان

[ادب . فارسی . منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸ × ۱۷ × ۱/۵ سم . — درونی : ۲۱ × ۱۰ × ۲ سم .

۲- اوراق : ۷۶ ورق . ۱۵۱ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی ، کده ، جده کاغذی .

۴- خط : تحریر آمیخته با شکسته ، خوانا ، یخته ، بدون جدول و تهذیب .
عنوانها و نشانهها سرخ ، بالای اشعار و الفاظ عربی خط سرخ
لمرنگ کشیده شده است . قرن ۱۳ هجری .

۵- کاتب : «عبد الحکیم امن آبادی» نام داشته . در پایان صفحه ۱۵۱ آمده است که : «تمام شد شرح نصاب صبیان دست فقیر عبد الحکیم امن آبادی برای اسوة الاصدقاء و سلاله الاخلاء میان سعد الدین ابن میان پیر بخش متوطن دارالسلطنت لاهور در مسجد کمانگران» . تاریخ کتابت ندارد . اما گویا در سال ۱۹۰۴ بکرسی کتابت شده است (رک : شرح یوسف و زلیخا ۱۸/۸۹۰) .

۶- مؤلف : «ابو نصر فراهی» شاعر قرن ششم و هفتم هجری ، و شارح «نظام الدین کمال بن جمال بن حسام المهروی» بوده که خود را در صفحه دوم اینگونه معرفی می کند : «این ضعیف نحیف بی بضاعت نظام الدین کمال بن جمال بن حسام المهروی را و جد صحیح اسفل این ضعیف که مذکور است و معروف به «ابی حسام» که مشغول شوم به نوشتن شرح این کتاب» .

تاریخ تألیف نصاب صبیان قرن ۷ هجری ق ، اما تاریخ این شرح فارسی در صفحه آخر قرن هشتم آمده : «سنه تسعین وسبعائة = ۹۰۷ هـ ق»

۷- آغاز : رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، سپاس بی قیاس مر فادری را که اساس حیاة اناس بر علم و معرفت نهاده است و صلوة بر پیغمبر او که خاتم رسل و انبیاء است بعده بدانکه نصاب الصبیان نسخه بی بس پسندیده و پر فایده بود و بعضی مواضع آن چنان مشکل بود که هر کس را به او راه نبود»

۸- انجام : یخول فیها الخلاء المقصور بفتحین الرطب من حشیش العلیقه بالعين المهملة وبالقاف فعيلة بمعنى المفعول من العلوق من باب علم یعنی (کرم خورده) و علیقه توپره است و هر که از برای کاری فرستند . والله الاعلم وقع الفراغ من تصنیف هذا

النسخة الموسومة بالنسخة الثالث من ربيع الآخر سنة تسعين و سبعمائة من تألیفات المولى الاعظم سلطان المدرسين مولانا نظام الحق والدين ابن المرحوم المغفور مولاناى كمال الملة والدين مولاناى المغفور المرحوم مولاناى جلال الملة والدين المعروف بابن حسام رحمة الله تعالى عليهم اجمعين تمت تمام شد شرح نصاب صبيان تمام شد شرح نصاب صبيان دست فقير عبدالحكيم ابن آبادى الخ.....»

۹- چگونگی : این نسخه گویا برای تدریس نوشته شده است و شارح خود مدرس بوده است . موضوع نصاب صبيان ، تعلم لغت و صنایع ادبی و اشتقاق و اوزان و قوافی اشعار به نو آموزان بوده است .

۸۹۰
۱۸

شرح یوسف و زلیخا

[ادب ، فارسی . منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۵/۱۷ × ۳ س م . — درونی : ۲۱ س ۲۰ .
- ۲- اوراق : ۱۱۸ ورق . ۲۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، نرم خورده ، وصالی بنده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، خوانا ، پخته ، روشن ، بالای اشعار و بعضی الفاظ خط افقی سرخ و سیاه کشیده شده ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «مولوی امن آبادی» ، تاریخ کتابت «۱۹۰۴ بکرسی» مطابق با «۱۲۶۷ ۵ ق» : «تمت تمام شد نسخه شرح (یوسف و) زلیخا بمنه و کرمه از دست فقیر حقیر مولوی امن آبادی جهت برخوردار فطانت شعار کیاست دثار سعدالدین ولد پیر بخش سکنه محله کهانگران روز احد در ماه جمادی الثانی سمت ۱۹۰۴» .

کاتب این نسخه «شرح نصاب الصبیان» را هم کتابت کرده است (رک : شرح نصاب الصبیان ۱۹/۸۹۰) .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۸ ۵ ق» ، نام مثنوی «یوسف و زلیخا» ، تاریخ سرودن «۸۸۸ ۵ ق» ، شارح ، «محمد بن غلام محمد» ، نام این تألیف (شرح) : «شرح یوسف و زلیخا» ، تاریخ شرح معلوم نشد و شارح ، یوسف و زلیخا را ، «محبت نامه» نامیده است : «میگوید احقر عباد الله العلام الصمد محمد بن غلام محمد که بسا اوقات در دل این فقیر خیال شرح نمودن «محبت نامه» مولانا عبدالرحمن الجامی میگذشت و اندکی از تحریرات سر آمد ترین متبحران مولانا محمد اکرم ملتانی رحمة الله تعالى جمع نموده در تألیف شرح سعی بلیغ مصروف ساخته» .

۷- آغاز : «الحمد لله رب العلمین و . . . (کرم خورده) . . . و محمد و آله و اصحابه اجمعین میگوید احقر عباد الله العلام الصمد محمد بن غلام محمد تجاوز الله سبحانه عن ذنوبه و بصره بعیوبه و رزقه حبه و حب من احبه و فقه لما رضی به و احبه و اجعل عاقبتہ علی الخیر و الصواب بحرمتہ النبی و الال و الاحباب که بسا اوقات در دل این فقیر خیال شرح نمودن محبت نامه مولانا عبدالرحمن الجامی قدس الله سره العزیز السامی میگذشت» .

۸- انجام :

«مبارک برشه و ارکان دولت غضنفر نسبتان و شیر صولت
ش لفظ باد در مصراع اول ملحوظ است ای کتاب من بر سلطان حسین
و ارکان دولتش مبارک (کرم خورده) . . . کناد بمنه و
کمال کرمه و بحرمته النبی صلی الله علیه وسلم و بحرمته
(کرم خورده) سن الطریقه الجشتیه رضی الله تعالی عنهم
اجمعین آمین آمین بحق لا اله الا الله محمد رسول الله
تمت تمام» .

۹- چگونگی :

موضوع این نسخه شرح و تفسیر و توضیح اشعار برگزیده مشکل
یوسف و زلیخای جامی است که شارح آن را «محبت نامه»
خوانده است . تقسیفات آن بر اساس ابیات و مصراعهای متن اصلی
است که آنها را می آورد و لفظ به لفظ شرح می دهد . ساخذ
شرح را می آورد . سهوالقلم کاتب در آن دیده می شود . از
شرح های دیگر یوسف و زلیخا مانند «عبدالواسع» و «محمد رضا
استفاده کرده است . فارسی آن روان و دور از تعقیدات لفظی و
تغافر معنوی است اما مخصوص شبهه قاره هند و باستان است .
متأسفانه وصال (پیوند کار) و صحاف بعضی از مطالب و با دداشتها
را محو کرده اند . (رک : یوسف و زلیخا ۱۴۵ . ۱۸۹۰ .

۲۹۰

۱۹۲

شریفی

[دین ، ارث در فقه اسلام ، عربی ، متشورا]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۸ سم . درونی : ۱۷ و ۱۸ س

۱۵ یا ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ × ۵/۱۰ سم .

- ۲- اوراق : ۱۱۹ ورق . ۲۳۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، گرم خورده ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث (متن) و شکسته و تحریر (حواشی) ، خوانا ، پخته ، عنوانها و خط های رسم شده بالای عنوانها و جملات و کلمات مهم به شنگرف و سیاه ، قرن ۹ و ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام آن را ، مالک نسخه ، «شریفی» نوشته است .
- ۷- آغاز : ناقص و در اثر آب دیدگی و پوسیدگی تا صفحه ۴ قسمت بالای صفحات ناخوانا و سخت خوانا است ، این عبارت از صفحه ۸ به عنوان نمونه آورده می شود : «وقال ابو یوسف کفن المرأة علی زوجها مطلقا خلافا لمحمد (ره) فان الزوجية قد انقطعت بالموت ، قال الصدرالشمید و قاضیخان الفتوی علی قول ابی یوسف (ره) و ان لم یکن من لم یجب علیه نفقة اوکان هو ایضاً فقیراً فکفنه علی بیت المال اعلم ان الا ابتداء بالكفن لیس مطلقاً کما یشعر به عبارة الكتاب بل کل حق للمغیر تعلق بعین من التركة فانه مقدم تکفینه کالدين المتعلق بالمرحون» .
- ۸- انجام : «ثم یحکم بموت الاصغر فیقسم تركة کذاک فقد بقی من تركة کل منهما ثلثون و هو ما ورت کل منها من صحبه فلامن ذلك الباقی السدس وهو خمسة و لابنة کل منها نصفه و هو خمسة عشر و الباقی للمولی لان کلا منهما لا یرث من صاحبه . . . فقد

اجتمع لام كل منهما عشرون وابنته ستون عشرة . تم
الكتاب بعون الملك الوهاب والحمد لله رب العلمين والصلوة
والسلام على نبينا محمد وآله واصحبه اجمعين لا اله الا الله محمد رسول
الله يا الله يا الله يا محمد .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه مباحث مختلف «ارث» است از نظر فقه اسلام .
تقسیمات آن براساس «باب» و «فصل» است : «باب الحجب» ،
«باب مخارج» ، «باب العول» ، «باب الرد» ، «باب ذوی
الارحام و ذوالرحم» . حواشی و یادداشتهای فشرده در کنارهای
صفحات و لا بلای سطرها به فارسی و عربی دارد . جداول
ارث و تقسیمات دقیق با حروف و اعداد دارد . در آغاز آن مقالیه
به عربی درباره «نذر» و «ذبح» دارد . این نسخه در ملکیت
«سید احمد» بوده است : «العبد مالک فقیر سید احمد» ، این کتاب
مسمی بالشریفی رحمه در ملک فقیر سید احمد است علمه الله مما
ینفعه فی الدارین بحرمة سید الثقلین آمین یارب العالمین» .

۲۹۰
۵۳

شہايل النبي و دوازده امام

[دین ، عربی و فارسی . مشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۷ . س . م . — درونی : ۱۲ × ۱۳ × ۶/۵ س . م .
۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد تیپاجی سیاه تازه .
- ۴- خط : ثلث خوش (عربی) و تحریر و شکسته خوش (فارسی) . پیخته ، معرب ، متن عربی ثلث سیاه ، زیر نویس فارسی تحریر و شکسته ، شنگرف . قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف نیز معلوم نشد ، اما در آغاز صفحه ۷ آمده : «روی الشيخ الصدوق محمد بن بابويه القمي رضی الله عنه فی عیون الاخبار الرضا علیه السلام» ، نام آن «شاهیل النبی و دوازده امام است : (رک : ۷ — آغاز) .
- ۷- آغاز : «هذه شاهیل النبی علیه السلام و دوازده امام به انجام شرح آن و ایضاً شاهیل حضرت علی است مکرم الله وجهه» . پس از فهرست اینگونه آمده : «شاهیل دوازده امام تمام به انجام شرح ، بسم الله الرحمن الرحیم روی الشيخ الصدوق . . . اما بعد فہدہ شاهیل اهل بیت خیرالبشر انتخبتمہا من کتب الاحادیث والسير» .
- ۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت پایان می یابد : «رایحته اطیب من رایحته المسک (متن) بوی آن حضرت خوشتر بود از بوی مشک (زیر نویس) .
- ۹- چگونگی : نسخہ‌ی است جالب با فارسی روان و ساده ، کتابہایی کہ مورد استفادہ مؤلف بودہ در آغاز مقدسہ و نام اختصاری آنها نیز در شنگرف ذکر شدہ است . شاهیل ۱۲ امام شیعیان و حضرت فاطمہ الزہراء (ع) ہم آمدہ و منظور از شاهیل آن است کہ رنگ

چهره و چشم و سوی و لباس و دست و سر و پای آنان را دقیقاً با بهترین عبارت بیان می دارد .

در صفحه اول چند یادداشت دارد از جمله گوید : «حلیه آن حضرت است بمعنی دوازده امام و ایضاً حلیه آن حضرت است در ورق ۵۹ همین کتاب» و لیکن متأسفانه اصل این نسخه بیش از ۲۲ ورق نیست . و بقیه اوراق مفقود شده است و همچنین یادداشت دیگر : «ایضاً چند اوراق نقل از بدیع الجمال فی اسماء الرجال در ذکر اولاد آن حضرت علیه السلام در آخر همین کتاب ملحوق نموده شد» که همه آنها مفقود است . دیگر جدول و یادداشتی است درباره تسخیر جن و دفع آسیب او .

شمس العارفين

۲۹۰
۱۳۶

[دین . عرفان و تصوف . فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵/۵ س م . درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۱ س ۲۱ × ۱۲ س م .
- ۲- اوراق : ۴۰ ورق . ۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید تیره رنگ هندی . نماینده شده . القاب رسیده . جلد مقوایی با عطف پارچه‌ای نو و ملون .
- ۴- خط : شکسته و تحریر متوسط ، سخت خوانا ، پخته . بالات کلمات و عبارات مهم خط کشیده . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «مهدی شاه» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمام شد نسخه شمس العارفین دست خط خام نویسنده مهدی شاه» (ص ۸۴) .

۶- مؤلف : «سلطان باهو» ، تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف «شمس العارفین» است ، آنگونه که در مقدمه و در صفحه ۸۴ نسخه آمده ، سلطان باهو ، آن را تألیف کرده است و «مهدی شاه» کتابت : «شروع می کنم بعون الله تعالی رساله که انتخاب کرده شد من تصنیفات سلطان العارفین شیخنا سلطان باهو علیه الرحمة در علم تصوف و الوصول الى الله الملك المنان از طریقه قادریه به نام شمس العارفین» .

سلطان باهو (۱۰۴۹-۱۱۰۲ هـ ق) از عارفان مشهور سر زمین پاک و هند است و دارای تألیفات متعدد (۴۴ تألیف) به زبان فارسی و پنجابی (رک : اردو انسائیکلوپدیا ، چاپ فیروز سنز ، پاکستان ، ص ۲۶۵) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي نور قلوب العارفین بالهداية والعرفان و شرح صدور والصلوة والسلام على رسوله محمد النبي آخر الزمان و على آله و اصحابه صاحب المغفرة والرضوان شروع می کنم بعون الله تعالی رساله که انتخاب کرده شد در باب کلید توحید و قرب دیدار» .

۸- انجام : «حدیث الفقر فخری و الفقر منی الدنيا حرام على اهل العقبی والعقبی حرام على اهل الدنيا والعقبی حرام على طالب المولى من كان له المولى فله الكل تمام شد نسخه شمس العارفین دستخط خام نویسنده مهدی شاه به غریب خانه نشسته نوشته شد» .

پس از عبارت بالا ، هفت سطر دربارهٔ نسبتنامهٔ «سلطان باهو» آمده است .

۹- چگونگی : این نسخه مشحون است از کلمات عارفان و حرکات و سکنات آنان و اعمال و گفتار شان دربارهٔ توحید و عرفان و تصوف و شیخ و مرید و مراد و سالک و طریق حقیقت و معرفت اشکال گوناگون دعائی و تسخیرات نیز در صفحات ۳۶ تا ۴۰ دیده می شود .

تقسیمات آن بر هفت باب است :

باب اول در فضایل خواندن این کتاب

باب دوم در میان شروع ذکر و فکر

باب سوم در مراقبه و مکاشفه

باب چهارم در میان فنا فی الشیخ و فنا فی الرسول و فنا فی الله

باب پنجم در مشرف و ملازم شدن مجلس

باب ششم در ترتیب خواندن دعوت بر اهل قبور

باب هفتم در متفرقات

همه کتاب بر اساس عقاید فرقهٔ قادریه بنا نهاده شده است .

۴۹۰

۱۸۲

صرف

[رسالة - زبان شناسی ، عربی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۵/۵ س م . — درونی : ۱۴ س ۱۸/۵ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۵ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق ، ناچخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، و نام تألیف به خط تازه . روی جلد «الرسالة فی الصرف» آمده است و از مجموع مطالب کتاب هم اینگونه فهمیده می شود که «صرف زبان عربی» است .

۷- آغاز : «و به نستعین ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتین والصلوة والسلام علی رسولہ مجد و آلہ و اصحابہ اجمعین اعلم ان التصریف فی اللغة التفریح و فی الصناعة تحویل الاصل الواحد الی امثلة مختلفة لمعان مقصودة» .

۸- انجام : «هذا تنبيه المرأة المرة من الثلاثی المجرى يكون على فعلة بالفتح تقول خربة وقمت قومة والمرة مما زاد على الثلاثی بزيادة الهاء كالعطاءة والانطلاقة الامافیة تاء التانیث فالوصف بالواحد كقولك رحمة واحدة و دحرجة دحرجة واحدة والفعلة

بالکسر للنوع من الفعل تقول حسن الطعمة والجلسة تمت تمام
شده» .

۹- چگونگی : موضوع این رساله صرف افعال و اسماء زبان عرب است . یادداشتها
و حواشی فشرده دارد . در صفحه ۲۵ رساله‌ی در موضوع عرض
و جوهر آغاز کرده که فقط پنج سطر کتابت شده است . قطعه
یادداشتی میان صفحه ۱۴ و ۱۵ جدا از صفحات دیگر الصاق
شده که اشعاری چند از «صد عامل نحو» روی آن به فارسی
کتابت شده است . از جمله این سه بیت :

بعد تحمید خداوند ودود مصطفی
نعت آل پاک پیغمبر رسول مجتبی
هست مدح خسرو غازی معین‌الدین حسین
حامی دین آفتاب معدلت ظل خدا
عامل اندر نحو صد باشد چنین فرسوده اند
شیخ عبدالقاهر جرجانی پیر خدا

این اشعار سر آغاز قصیده‌ی است که تحت عنوان «نظم عوامل»
یا «مائة عامل» معروف است . (رک : شمع ۱۸۴ . ۴۹۰) .

۴۹۰
۱۸۳

صرف

[رساله - زبان شناسی . فارسی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵/۵ س . م . — درونی : ۱۲ و ۱۳ و
۱۵ س ۱۶ و ۱۷ × ۱۷/۵ و ۹ س . م .

- ۲- اوراق : ۲۰ ورق . ۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق آبیخته با شکسته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف .
قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد . چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف از مطالب کتاب
اینگونه برسی آید که «صرف زبان عربی» است به زبان فارسی .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بدان
اسعدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغت عرب بر سه قسم است :
اسم است و فعل است و حرف است . اسم چون رجل و فرس و
فعل چون ضرب و دحرج و حرف چون من والی» .
- ۸- انجام : «و امر متکلم با نون تأکید ثقیله چون لا ضربین باید که البته بزخم
من یک مرد یا یک زن در زمان آینده صیغه واحد متکلم معلوم
امر متکلم با نون تأکید ثقیله لتضربین باید که البته بزخم ما دو
مردان یا دو زنان در زمان آینده صیغه متکلم مع الغیر معلوم امر
متکلم مؤکده با نون تأکید ثقیله» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه آنگونه که از مطالب آن برسی آید مباحثی
در صرف افعال و اسما و حروف زبان عربی به زبان فارسی است .
حواشی و یادداشتهایی در میان سطرها و کناره‌های صفحات
دارد . تقسیم بندی آن براساس «صرف صغیر و صرف کبیر» و
«فصل» است . اشعاری به فارسی در صفحات ۲۴ و ۲۵ و ۲۶ و

۲۷ کتابت شدہ است از جملہ :

«خموش بودن نکو باشد و لیکن
 نہ چندانی کہ گویندی کہ گنگی
 ترا شاید کہ در صف بزرگان
 زدانش های خود چیزی بسنجی
 کہ تا معلوم گردد عاقلان را
 کہ تا شاخ گلی یا چوب سنگی»

در صفحہ ۴ دو دعای «مرغی و بعد از فرض» در حاشیہ دیدہ
 سی شود .

۴۹۰
 ۲۱

صرف بہایی

[زبان شناسی . فارسی و عربی . مثنوی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۲ × ۱۴ س م . — درونی : ۱۱ س ۱۴ × ۷/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۲۱ ورق . ۴۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد تازہ مقوای باعطف پارچہ پی .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، ناپختہ ، عنوانہا و اعرابہا و جدولہا شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ ہ ق .
- ۵- کاتب : تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف نا شناخته و لیکن در آخر گوید : «صرف بهایی»
تحریر یافت» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخیر ولا تعسر بدان
اسعدک الله تعالی فی الدارين که کلمات لغت عرب بر سه قسم است
اسم است و فعل است و حرف است» .

۸- انجام : «اسم تفصیل بدان که اسم تفصیل از غیر ثلاثی مجرد نیامده
است . تمت نسخه صرف بهایی تحریر یافت .»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «صرف» است در زبان عرب که از اسم و
فعل و حرف و مشتقات آنها گفت و گو می کند . در صفحه اول این
نسخه جدولی هست که در آن چند نام آمده است : «محمد الدین ،
شاهدین . عبدالغفور ، محمد حیات» که گویا در مواقع معین
مالک نسخه بوده اند ، و در صفحه آخر نیز نام چندین نفر
آمده است . از جمله نوشته : «این نسخه حق و ملک فقیر احقر
العباد حفیظ الله ابن میان عبدالغفور ابن محمد حیات غفرالله له
ولوالدیه هر که این (ناخوانا) ... کند دروغی و کاذب
باشد» . در صفحه ۱۴ اشعاری متوسط درباره خواص ایام هفته
دارد :

چه خوش روز است حقا روز شنبه

برای صید رفتن سوی صحراء

نیز حواشی مفید و سود مند دارد .

۴۹۰
۱۶۲

صرف زرادی

[زبان شناسی ، فارسی و عربی ، مشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵/۵ س م . — درونی : ۱۳ و ۱۵ س و ۱۶ و ۱۸ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۱۵ ورق . ۳۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد ضخیم تیره رنگ هندی ، وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، ناپخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ آن صریح و واضح معلوم نشد . اما در صفحه اول و در پایان صفحه آخر نوشته است : «الجزء الاول من زرادی فی علم الصرف علی صیغة مبالغه» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخیر ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين والصلوة علی محمد رسولہ و آله و اصحابہ اجمعين بدان اسعدک الله تعالی فی الدارين کہ جمله اسماء و افعال برچهار نوع است : صحیح و مہموز و معتل و مضاعف» .
- ۸- انجام : «در باب تفاعل و تنقل چون بجاء فاء کما افتد یاناء افتد روا بود کہ تاء سائلن کنند و در دود ادغام کنند و بعده همزه وصل در اول در آورند چنانچہ اطهر و اناقل والله اعلم بالصواب و اللهم اغفر لمصنفيها و لکاتبها ولقاریها المسمى باسم زرادی» .

۹- چگونگی : اصل این نسخه گویا در چند جزء است که این مقدار جزء اول آن است . موضوع این جزء ادغام و اخفاء و اعلال و تخفیف و تبدیل حروف عله است در اسم و فعل زبان عرب به زبان عربی و فارسی .

صفت ایمان و نماز و فرایض

۲۹۰
۸۰

[دین ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ / ۵ / ۱۵ / ۵ / ۱ / ۵ س م . — درونی : ۱۳ س ۱۷ × ۹ / ۵ س م .
- ۲- اوراق : ۳۹ ورق . ۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ عندی ، وصلی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، ناچخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، جملات عربی و معرب (مشکول) . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف ذکر نشده ، و نام تألیف هم صریح و واضح و موجز نیامده است و فقط نوشته شده : «این کتاب است معظم و مکرم در بیان صفت ایمان و احکام نماز و فرایض و واجبات و سنت و مندوبات و دعا و تسبیح» .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی رسولہ محمد و آله اجمعین بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین کہ این کتابی است معظم و مکرم در بیان صفت ایمان و احکام نماز فرائض و واجبات و سنت و مندوبات و دعا و تسبیح بر طریق ایجاز و اقتصار ثابت شده است و الله التوفیق بالاتمام» .

۸- انجام : «سؤال اگر ترا پرسند جمله پنج وقت نماز و نماز جمعه را بانگ نماز است نماز جنازه را چرا نیست ؟ جواب بگو وقت معین نیست فاما علماء شریعت چنین فرموده اند کہ چون بنده مؤمن در دنیا تولد شود در گوش راست او بانگ نماز می گویند و در گوش چپ او اقامت ، چون بنده بمیرد عمون بانگ نماز و تکبیر او را بسنده باشد . و الله التوفیق بالاتمام ، تمام شد .

۹- چگونگی : این نسخه اگرچه کاتب و مؤلف ندارد اما نسخہی است خوب با فارسی روان و ساده کہ بزرگ ترین دلیل است بر اینکه مردمان مسلمان سر زمین پاک و هند ، احکام و سنن دینی اسلام را بہ زبان فارسی می نوشته و فرامی گرفته اند . آن ہم بہ زبان فارسی کہ سبک و روش خود شان بوده و بدان سخن می گفته اند . تقسیہات این رسالہ براساس «سؤال و جواب» و «اگر ترا پرسند» و «بگو» گذارده شده است .

صلوات مسعودی (ج ۱ و ۲ و ۳) $\frac{290}{284}$

[دین ، فقه ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $30 \times 21 \times \frac{4}{5}$ س م . — درونی : ۲۵ س
 $22 \times \frac{12}{5}$ و 24×15 س م .

۲- اوراق : ۳۵۴ ورق . ۷۰۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم و نازک خاکی رنگ و حنایی رنگ هندی ، آب دیده ، اندکی پاره
و اوراق و ساییده شده ، وصالی شده (پیوند کار) ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق خوش ، آمیخته با شکسته ، بعضی جملات عربی ثلث
خوش ، یادداشتها نستعلیق خفی ، عنوانها و نشانه ها و خطوط
رسم شده بر بالای جملات و الفاظ شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب ندارد ، تاریخ کتابت جلد اول در صفحه ۲۷۱
«۱۰۸۲ ه ق» آمده است . کاتبان چند تن بوده اند اما نام هیچ
کدام ذکر نشده است : «تمت تمام شد ، کار من نظام شد
بحرست النبی و آله الامجاد برحمتک یا ارحم الراحمین ، تمام شد
دفتر اول صلوات مسعودی روز یکشنبه بتاریخ دهم شهر
صفر سنه ۱۰۸۲ ه .

قاریا بر من مکن قهر و عتاب
گر خطای رفته باشد در کتاب

آن خطای رفته را تصحیح کن
از کرم والله اعلم بالصواب

تمام شد بوقت نماز ظهر تحریر یافت .

۶- مؤلف : نام مؤلف در این نسخه نیامده است . او «سعود بن محمد یوسف سمرقندی» شیخ فقیه زاهد عالم قرن ششم هجری بوده است . نام تألیف «صلوات سعودی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست تفصیلی مخطوطات فارسی کتاب خانۀ عمومی پنجاب (لاهور) ، تألیف منظور احسن عباسی ، ص ۷۲ — ۷۵) .

۷- آغاز :

جلد اول (ص ۱) : ناقص است و اینگونه شروع می شود (مبحث توحید) : «بدست راست بود ، قوله تعالی : و اما من اوتی کتابه یمینه و کافران بدست چپ بود قوله تعالی : و اما من اوتی کتابه بشماله و بعضی را سینه شکافته بدست چپ دهند و ایشان بطرف پشت بیرون آرند و نامه در دست چپ ایشان دهند قوله تعالی و اما من اوتی کتابه» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۷۱) : «مختار خواجه امام زاهد فخر (رح) آنست که بیست دلو برکشند تا پاک شود اما در شرح از محمد (رح) روایت آمده است که کل آب چاه را برکشند نه از آن روی که پلید شده است از برای آنکه تا پاک پاک کننده شود . والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب» .

— آغاز :

جلد دوم ، (ص ۲۷۴) : «رب یر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی وعد الجنة للمطیعین بکرمه و منه و فتح الباب التوبة علی المذنبین بفضلہ و رحمته و الصلوة علی خیر البریة محمد و آله و اصحابه المهاجرین و نصرته و سلم تسليماً كثيراً باب

اول در بیان مسح موزه ۰ و در بیان چیزهایی که بروی مسح روانبود» .

— انجام :

ایضاً (ص ۵۲۲) : «يقول محمد (رح) نماز تباہ شود کہ تمامت شفع اول را اعتبار دارد تا شروعش را در شفع ثانی درست آید و بقول ابوحنیفہ و ابو یوسف (رح) نیت کند و یک سجده آرد و قعدہ و سہو از عمدہ بیرون آید واللہ اعلم بالصواب والیہ المرجع و المآب و صلی اللہ علی خیر خلقہ و محمد (و) آلہ الطیبین الطاہرین و علی المہاجرین و الانصار و التابعین الابرار و علی الاولیاء و الاخیار و علی جمیع الانبیاء والمرسلین اللہم ارزقنا شفاعتہم یوم لا ینفع مال و لابنون تم کتاب الصلوات اینست ابی الشیخ الامام الاجل المتقین تم» .

— آغاز :

جلد سوم (ص ۵۲۴) : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم باید دانستن کہ زکوٰۃ دادن فریضہ است ہم بنص قرآن و ہم بحدیث رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ، اما نص آنست قوله تعالی اقیموا الصلوٰۃ و آتوا الزکوٰۃ امر کردن خدای تعالی بدادن زکوٰۃ دلیل است کہ زکوٰۃ فریضہ است» .

— انجام :

ایضاً (ص ۷۰۷) : «فاما بخاریان و بعضی از مردمان ترکستان چون طراز و بلا ساغون قرائت.....(محو شده)..... و بروایت ابی بکر عباس و حفص دیگر ہم دو شاگردان عاصم اند و عاصم شاگرد ابو عبدالرحمن.....(محو شده)..... امیر المؤمنین علی بن ابی طالب

بوده است و نیز شاگرد عبدالله بن سعود بوده است رضی الله عنهم و از پیغمبر صلی الله علیه وسلم تلقق (کذا) یاد گرفته‌اند و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع و الیه المآب تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «فقه حنفی» است که در سه مجلد تألیف شده است و چون تبویب و تدوین آن خوب و به زبان فارسی روان و ساده و دور از تکلفات و تصنع‌ات و تسجیعات بوده و مفهوم همگان بوده به سرعت استنساخ شده و تکثیر یافته است بدین جهت نسخ خطی و چاپی آن در دسترس است .

تقسیمات آن بر بنیاد «کتاب» و «باب» و «فصل» و «مسئله» و «سؤال و جواب» و «اگر ترا پرسند» می باشد .

جلد اول شامل توحید ، نعت حضرت محمد ، نماز ، مناقب امام اعظم ابو حنیفه (رح) ، امانت ، امتنجا ، واجبات ، مستحبات ، حیض ، و در حدود چهل و اندی باب و فصل است . حواشی و یادداشتهایی در کناره صفحات و میان سطرها دارد .

جلد دوم شامل مسح ، وضو ، تیمم ، ستر عورة ، استحسان ، رکوع و سجود ، طهارت ، افعال نماز ، سجده‌های گوناگون ، غسل های گوناگون و سایر مسایل مستحب و واجب و فرایض است . در صفحه ۲۷۲ فهرستی از مطالب جلد دوم گرد آمده است به قلم تازه . توضیحات و یادداشتهای بسیار دارد . رسم الخط آن فارسی است . سهو القلم کاتب اندک است و در حدود چهل و اندی باب است . در صفحه ۵۲۲ فهرست اسامی صحابه را که در این نسخه ذکر شده کتابت کرده‌اند اول آنها ابوبکر صدیق و آخر آنها ابو امامة البانلی .

جلد سوم شامل کتاب فرایض ، کتاب متفرقات ، کتاب عاریه ، کتاب ودیعه ، کتاب السیر و الجهاد و سایر ابواب و فصول و مسائل است . باب الزکوة در آغاز و «باب الاکراه» در آخر است .

از ص ۶۵۵ تا ۷۰۸ پارگی‌ها و افتادگی‌هایی در اوراق دارد . حواشی و یادداشتهای مستند با ذکر مأخذ در کناره صفحات دیده می شود اما برخی از آنها در اثر وصالی محو شده اند .

بطور کلی این نسخه در خط و در رسم الخط ارزنده و در نثر فارسی شاهکار است .

۶۱۰
۲۳۳

طب اکبر

[طب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $22/5 \times 13 \times 10$ س م . — درونی : ۲۲ س 18×9 س م .

۲- اوراق : ۵۷۹ ورق . ۱۱۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سیالکوت ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب دیده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها و خطوط رسم شده بالای کلمات و جملات مهم شنگرف ، جدول یک خطی نیلی رنگ . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : «محمد فاضل انصاری» ، تاریخ کتابت ندارد . در ص ۱۱۵۷ اینگونه آمده است : «تمت تمام شد کتاب طب اکبر تصنیف محمد اکبر ارزانی ازید فقیر حقیر محمد فاضل انصاری غفرالله له ولوالدیه و لمن توالد له آمین و رب العالمین» .

۶- مؤلف : «میر محمد اکبر» معروف به «محمد شاه ارزانی بن میر حاجی محمد مقیم ستوفی بعد از ۱۱۳۰ هـ ق» معاصر عالمگیر پادشاه (رک : فهرست تفصیلی مخطوطات فارسی کتابخانه عمومی پنجاب (لاهور) ، تألیف منظور احسن عباسی ، ص ۳۰۳ - ۳۱۰) . نام تألیف «طب اکبر» ، اما تاریخ تألیف درست معلوم نشد .

۷- آغاز : ناقص و ۱۶ صفحه (۸ ورق) افتادگی دارد و اینگونه آغاز می شود : «بهر اسهال حب ایارج تناول نمایند و پس از تنقیه قوه دهنده معده را بتلطیف تدبیر و جوارشات گرم و اگر سودا در معده جمع آید علامتش حرقت معده است و کثرة اشتها و بقی سوداوی خفت یافتن علاج نضج ماده است . بطیخ اقیمون و مانند آن پس از نضج تنقیه معده نمایند بمنقیات سودا» .

۸- انجام : «در مقدمه امراض سر دلایل آنکه هر مرضی له باوجع بود نخستین آنکین وجع کند در اعلال ملتحمه نشان آنکه سیل ماده بکدام جهت است در صداع میان آنکه قطع رگها پس گوش مانع تناسل است در شقیقه فایده بعضی لغات و فواید درین کتاب در هر محلی واقع در یک محل حل آن نموده در این خاتمه اشعار بر آن گردید تا هر دو از مرکب و اصطلاح و فواید ضروریه درین مختصر ثبت یافت آنرا بخواهند ازین خاتمه موضع او دریابند و این درویش را بخیر یاد کنند» . (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «طب قدیم» است که در اوایل قرن یازدهم تألیف شده است . مؤلف ، حکیم یا پزشک زمان خود بوده است . تألیفات دیگری هم به نام «طب النبی» ، «قرابادین قادری» ، «مفرح القلوب» و «میزان الطب» دارد . تقسیمات کتاب «طب اکبر» بر اساس اعضای انسان است یعنی از «سر» تا «ناخن» را تحت عنوان ۲۷ باب و فصول متعدد شرح می دهد و پس از هر بحث یک «فایده» دارد که حاوی اصطلاحات و لغات و الفاظ پزشکی به زبان فارسی و هندی است مؤلف برای تألیف خود تقریباً همه مؤلفات طب را از آغاز طب اسلامی و هند ، تا زمان خود را در اختیار داشته است بدین جهت کتابش مقبول و مطلوب افتاده است . نسخ خطی و چاپی این کتاب به علت اقبال مردم به آن فراوان است ، این نسخه در اثر کثرت استعمال چندین بار مرمت و وصالی شده است باوجود اینها کرم هم به جانش افتاده است و آنرا به وضع اسف آوری در آورده است . یادداشتها و حواشی ارزنده در شرح لغات و اصطلاحات و دارو ها و گیاه ها در کناره های صفحات دارد و روی هم رفته نسخی است مغتنم و با ارزش .

۸۹۰
۱۴

طوطی نامه

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۶ × ۱ س م . — درونی : ۱۹ س ۲۲ × ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ہندی یا کشمیری ، جلد مقوای زرد گون با عطف و گوشہ تیاہجی .

۴- خط : نستعلیق آمیختہ با تحریر ، پختہ ، خوش ، خوانا ، قرن ۱۲ و ۱۳ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «ضیاء نخشبی» ، نام تالیف «طوطی نامہ» ، تاریخ تالیف معلوم نشد . نام مؤلف در متن و در اشعار متن آمدہ است : «گویندہ این افسانہ یعنی ضیا نخشبی غفراللہ ولوالدینہ چنین گوید :

خدایا اہل دل را ذوق دل دہ

ضیای نخشبی را شوق دل دہ»

(رک : طوطی نامہ یا چہل طوطی ۱۰۲/۸۹۰) .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، مناجات بہ حضرت رازق النقارث فی غیشہ (کذا) کہ رازق و حوش و طیور نعیم عمیم اوست و خلائق ظلمت و نور حکمت حکیم جسیم او تعالی و تقدس عن الصفات المسلمین و تنزه عن البساط المشرقین :

خدایا اہل دل را ذوق دل دہ

ضیای نخشبی را شوق دل دہ

گلم از آب رحمت تازہ گردان

نصیم در جہان سوزی دگر دن

۸- انجام : ناقص است ، اینگونه ادامہ می یابد : «سلیمان لفت من بطلب تو اسب فرستادم کہ بعد صورت آدمی صورت اسب است تو بگفتہ

او نیاسدی و سگ که از جمیع مخلوقات پلید است بگفته تو آمدی
ازین دامنم که تو نادانی و در تو چندان ستانتی نیست خارپشتک
گفت بگفته اسپ از آن نیامدم که میان ما و او عداوتی نیست» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه حکایت‌هایی است شیرین که در اثر گذشت
زمان میان مردم از زبان طوطی یا طوطی‌هایی همگانی شده است .
اصل نسخه در حدود ۵۲ حکایت کوتاه و بلند دارد که آمیخته
به شعر و نثر فارسی است و اشعار آن را خود مؤلف یعنی
ضیاء نخشبی سروده است . نثر و شعر فارسی آن جاذب و شیواست .
میان صفحه ۳۸ و ۳۹ افتادگی دارد . توضیحات لغوی در میان
سطرها و در کناره صفحات دارد . گاهی سهوالقلم در آن دیده
می شود . جای عنوانها خالی است . نشان یک مهر دارد که سخت
خوانا است و این جمله را در صفحه اول می خوانیم «برادر عزیز
القدر سعادت و اقبال نشان اخوی ارجمندی ام سعد نجم صاحب زاده
و فق الله تعالی» .

۸۹۰
۱۰۲

طوطی نامه

[ادب ، فارسی ، مشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $28/5 \times 21 \times 2/5$ س م . — درونی : ۱۵ و ۱۶
و ۱۷ س ۱۶ یا ۱۷ یا 11×18 س م .

۲- اوراق : ۱۳۷ ورق . ۲۷۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ هندی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد بقوایی
ملون و نو با عطف و گوشه پارچه‌یی .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، قرن ۱۰ یا ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .

۶- مؤلف : در جای جای این نسخه نام مؤلف «نخشی» و «ضیاء نخشی» ضمن اشعار آمده است . نام مؤلف را «خواجه ضیاء الدین نخشی بدایونی متوفی ۷۵۱ هجری قمری ذکر کرده‌اند . او تألیفات دیگر هم دارد : سلک و سلوک ، عشره مبشره ، کلیات و جزئیات ، اتمام طوطی نامه را «۷۳۰ هـ ق» نوشته‌اند (رک : تذکره علمای هند، ص ۹۷) .

۷- آغاز : ناقص است، به این عبارت آغاز می شود : «در آمد و بر آن تخت نشست و گفت : ای عوره تو کیستی و در قعر چاه این تخت برای چه نصب کرده و این دیکدان چیست و این پیر فرتوت که باشد ؟ صاحب تخت آغاز کرد که دختر ملک جناب قریب هشتاد سال است که این آدمی دل به عشق ما داده و جوانی در کار ما تصرف کرده در این مدت یک لمحہ وصال روی من ندید اتصال شربت از من نچشید» .

۸- انجام : ناقص است ، و به این عبارت پایان می پذیرد :

«پس درویش بار دوم بر راهی رفت و از غایت ولولہ و سوسولہ آشفتهگی احوال خود باز نمود . رای گفت : خاطر جمع دار... که این سر را بالای کتف کرده می گردم . هیچ نکفت که مرا در کار می آید مضایقه نخواهم نمود.....والرنه در بند مدافعت ناطلت باشد بامن بگو تا من تدبیر کنم.....درویش همچنان آرد رای رایان را رشته در گردن کرده پیش رای پهلشان برد.....» .

۹- چگونگی : طوطی نامه را «چهل طوطی» نیز گفته‌اند بدان سبب که چهل قصه دارد نه چهل طوطی . این نسخه بیش از شصت قصه دارد آمیخته با اشعار خوب و نثر دلپذیر . تقریباً همه اشعار از «ضیاء نخشی» است . اصل قصه از داستانهای قدیم ادبیات سنسکریت است و بسیار جالب و شیرین . طوطی نامه یا چهل طوطی را تاکنون به صورتهای خلاصه و کامل طبع و نشر کرده‌اند . این نسخه باوجود اینکه ناقص است ، کاملترین نسخه‌ها است . قدمت کتابت آن شاید به قرن دهم برسد . (رک : طوطی نامه ۸۹۰/۱۴) .

۸۹۰

۱۴۴

طوطی نامه

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۵/۱۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۷ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۲ ورق . ۲۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب دیده ، ماییده شده ، جلد مقوایی ملون نو با عطف پارچه‌ای سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق خوب ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها و جدولهای داخل صفحات شنگرف ، جدول اطراف صفحه‌ها شنگرف و نیلگون ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد .

۶- مؤلف : «ضیاء الدین نخشی متوفی ۷۵۱ هـ ق» ، تاریخ تألیف «۷۳۰ هـ ق» ، نام تألیف «طوطی نامه» است : (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۱۸۵) .

۷- آغاز : ناقص است و بدین عبارت آغاز می گردد : «و حکایت کشتن طاؤس رای در میان آورد و گفت آنکه دی روز می گفتمی آن همه باز گوی که من از فرد ترددی در باطن داشتم آن حکایت در دل من متمکن نشده است زن برهنه هم از گفتن اول بار پشیمان شده بود» .

۸- انجام : ناقص و بدین عبارت پایان می یابد : «اکنون هیچ به از این نیست که قصه خانه کعبه کم و محرم سعادت ابدی حج شوم زن را وصیت کرد که در غیبت چنان باشی نه نیکن باشند بی مصلحت از خانه بیرون نیایی» .

۹- چگونگی : این نسخه طوطی نامه ، سهواً القلم کاتب کمتر دارد اما افسوس که ناقص است . اشعاری که تخلص نخشی دارند در جدول شنگرف قرار داده شده و از نثر جدا گشته اند . گویند متن طوطی نامه را مجد غدیری پس از ضیاء نخشی تهذیب کرده است . (رک : ایضاً ، سعید نفیسی ص ۱۸۵ و طوطی نامه ۱۴ ، ۱۸۹۰) .

۲۹۰
۱۵

عجایب القصص

[دین . فارسی . منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹۵ × ۱۰۰ × ۴ سم . درونی : ۱۴ × ۲۳ × ۱۵ سم .

- ۲- اوراق : ۳۲۶ ورق . ۶۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، گرم خورده ، وصالی شده ، جلد کاغذی زرد گون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سرفصلها و نشانه ها و خطوط رسم شده بر بالای بعضی از کلمات و جملات شنگرف ، جدول سه خطی نیلگون و شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد ، اما در «۱۲۷۵ ه ق» در ملکیت «سعدالدین لاهوری» بوده است .
- ۶- مؤلف : «عبدالواحد بن محمد المفتی» ، نام تألیف «عجایب القصص» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد معروض سیدارد اضعف عبادالله القوی عبدالواحد بن محمد المفتی . . . بالتماس بعضی اخوان الصفا و خلان الوفا . . . قصه‌های بعضی انبیاء علیهم السلام و ذکر و نسب عمر هر کدام که منتخب است از بعضی تفاسیر ،
- هست این نسخه پیش اهل ضمیر
هم قصص هم حدیث و هم تفسیر
مأخذ آن همه حدیث نص است
نام او ز آن عجایب القصص است
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي بعث النبيين مبشرين و منذرين وارسل الرسل الى الاسلام و الدين هادين الى دار السلام و اعين و منادين ليس لبدائعه و عجائب خلقه ولا لرضائعه و غرائب نهاية والصلوة والسلام على خير خلقه محمد بن الانام و على آله العظام و اصحابه الكرام الى يوم القيام جميع اجناس بعد و بلند

اساس بیحد و قیاس نیاز در گاه مبدعی که بدایع او را غایتی نه
مخترعی که عجایب و غرایب او را نهایتی نه ،

خدایی که هر دو جهان آفرید
بقدرت نگهداشت عرش مجید» .

۸- انجام : «در حجره عایشه رضی الله تعالی عنها و عمر آن حضرت بقول
صحيح شخصت وسه سال بود والحمدلله على الاتمام والصلوات
والسلام على خير خلقه محمد سيد الانام على آله العظام و اصحابه
الكرام الى يوم القيام ،

خدایا به آن چشم پیغمبران
که آمد سرو سرور همگنان
بال و (به) اصحاب و احباب او
بساتباع و اتباع اتباع او
برحمت نظر کن سوی واحدی
که یابد مرادات هر دو جهان
تمت تمت» .

۹- چگونگی : در این نسخه آثار و احوال و اقوال و اعمال پیامبران و معجزات
شگفت آور ایشان آمده است . از احادیث نبوی و آیات قرآن
کریم و اشعار گوناگون استفاده شده است . در حدود ۳۱
تألیف که نام آنها در مقدمه آمده در اختیار مؤلف بوده است .
تقسیمات آن بر بنیاد «باب» و «فصل» نهاده شده است و جمعا
« ۲ باب» و « ۶ فصل» دارد . باب اول در آفرینش نور و
باب بیستم در بیان احوال و آثار حضرت محمد (ص) . در کناره

صفحات یادداشتها و توضیحاتی دارد . در صفحہ اول نشان مہر «سعد الدین لاهوری» خواندہ می شود . «یا کبیکج مالکہ بالشراء سعدالدین لاهوری سنۃ الف و مائتین و خمسۃ و سبعین ۱۲۷۵ ہجریۃ» . از قرار تحقیق «یا کبیکج» را کہ جملہی است دعای بدان جہت در آغاز و انجام نسخہ‌های خطی و چاپی می نویسند کہ از «کرم کتاب» جلو گیری بہ عمل آورند .

العشرة الكاملة والهدایة الشاملة

۵۰۰
۹۴

[علم خالص ، عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : $۲۷/۵ \times ۱۷/۵$ س م . — درونی : ۱۲ س $۱۸/۵ \times ۹/۵$ و $۸/۵$ س م .

۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۶ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط و خفی ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و نشانہا شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : در صفحہ ۲۶ اینگونہ از خود یاد می کند :
«لکاتبہ ،

یا الہمی بخش کاتب را بہ جملہ مؤمنین
از طفیل نور احمد صاحب دین متین

در صفحهٔ یکم مالک نسخه «نور احمد ابن حافظ علم الدین احمد» است و با کاتب ارتباط دارد . تاریخ کتابت در پایان صفحهٔ ۳۶ اینگونه آمده : «تمام شد سنه ۱۲۵۹ هجری» .

۶- مؤلف : «عماد الدین العثماني اللبکنی» نام داشته : «فیقول العبد الضعیف عماد الدین العثماني اللبکنی ان هذه الرسالة رتبتمها علی عشرة فصول فی تحقیق العلم واقسامها و بیان آثارها و سمیتها بالعشرة الكاملة والهداية الشاملة ثم جعلته هدیة للامیر الکبیر غلامحسین خان» پس نام تألیف «العشرة الكاملة والهداية الشاملة» که به «غلامحسین خان» امیر زمان خودش تقدیم کرده است و تاریخ تألیف هم احتمال دارد همان تاریخ کتابت «۱۲۵۹ هجری» باشد .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم . الحمد لله الذی حضر فی علمه کل موجود و معدوم و حصل لكل بقدرته نصیب مقسوم الی اجل معلوم والصلوة والسلام علی سرة المکتوم و نبیه المعصوم مبدأ انکشاف الاسرار الخفیة و منتهی ادراک الافکار الانسیة فاتحة کتاب الحدوث والامکن و خاتمة رسالة التصدیق والایمان» .

۸- انجام : «ولیکن هذا آخر الرسالة والحمد لله علی ذلك فانی أتیت بطاعته واطاعته و عمل خیر سوى الذنب والطغیان کتبت کلمات وانی رقمت ما معلم الكل علمنی و اوصانی . عطاء من الله حق هلمو معشر الخلان انتم لعلموا هذه الرسالة فانها تبقى وانی لشارب كأس الفناء و کل شیء فان تمام شد سنه ۱۲۵۹ هجری» .

۹- چگونگی : این رساله ، کوچک و موجز است اما نسخی است شامل و کامل . موضوع آن بیان علم و معلوم و غرض های آن است . یادداشتها و شروح فراوان در حواشی دارد به قلم شکسته خفی و به زبان عربی .

عمادالاسلام یا عمدة الاسلام

۲۹۰
۶۶

[دین ، فقه ، فارسی . منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶/۵ × ۱/۲۰ س.م . — درونی : ۱۶ یا ۱۸ یا ۲۰ س ۱۸ یا ۱۹ × ۱۰ یا ۱۱ س.م .

۲- اوراق : ۶۴ ورق . ۱۲۷ صفحه .

۳- کاغذ : کاغذ ضخیم سفید تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون تازه .

۴- خط : ثلث خوش ، پخته ، خوانا ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه.ق . عنوانها و نشانهها شنگرف روشن ، رونی الفاظ و کلمات سهم خط سرخ رسم شده .

۵- کاتب : «کمال الدین بن طاهر» نام داشته و در تاریخ «۱۰۳۴ ه.ق» کتابت شده است در صفحه ۱۲۶ اینگونه آمده : «وقد وقع الفراغ من تحریر هذه النسخة الشريفة المسمى بعمدة الاسلام بيد الفقير الحقير الراجی الى رحمة الله العلام کمال الدین بن طاهر الساکن عادلپور فی يوم الجمعة وقت الظهر ۲۲ من شهر ربيع الآخر سنة ۱۰۳۴» .

۶- مؤلف : نام خود را صریح و واضح در صفحه ۱۲۴ «ابو طاهر بن کمال» نوشته ، بدین گونه : «سی گوید مؤلف این کتاب مولانا صدر امام متقی متدین سالک نامک زین الملة والدين مزین الاسلام والمسلمين ابو طاهر بن کمال الساکن فی خطة قبة الاسلام عرصه ملتان حرسها الله تعالى عن الآفات والحادثات» . تاریخ تألیف را نشناختم ، اما نام تألیف در صفحه ۱۲۴ «عماده دین» آمده و دیگران آن را «عماد الاسلام» و «عمدة الاسلام» گفته اند و ما «عماد الاسلام» نقل کردیم و بنا بر این «مولانا عبد العزیز» که برخی او را مؤلف شمرده اند درست نیست (رک : عمدة الاسلام ۲۰۷ و ۲۹۰).

۷- آغاز : یک ورق از آغاز افتاده که با خط و کاغذ جدید الحاق کرده اند و اینگونه آغاز می شود : «الجزء الاول ، عمدة الاسلام ، بسم الله . . . الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين الصلوة والسلام على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين بدان اسعدك الله تعالى في الدارين که کشف الاسرار آورده است اول چیزی که بر بنده واجب است پیش از جمله فریضها و پس از بلوغ شناختن خدایتعالی است عز و جل .

۸- انجام : «اما از تفاسیر تفسیر زاهدی و تفسیر عتایی و تفسیر وجیز و تفسیر منیر اما از کتاب احادیث صحائف و شرعة الاسلام . . . ریاحین و حقایق و عوارف المعارف و غیر آن و نوادر فرمودی و مشارق الانوار اللهم ارزقنا رضوانك والجنة و نعوذ بك من النار فأجرنا من النار يا مجير واغفر لنا ولوالدينا ولاستاذينا ولعلمينا ولمؤذنيننا ولجيراننا ولاخواننا ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم و الاموات برحمتك يا ارحم

الراحمین و قد وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة الشريعة المسمى بعمدة الاسلام بيد . . . کمال الدين بن طاهر . . . سنه ۳۴۱ .

۹- چگونگی : موضوع این رساله فقه اسلام است و تقسیمات آن بر بنیاد «فصل» و یا «مسأله» است و برای هر موضوعی مرجع داده و همه مراجع را در آخر کتاب نام برده است . احادیث و آیات قرآن فراوان به کار گرفته . فارسی آن روان و ساده است . و از لحاظ اسلایی میان «ک» و «گ» ، «ب» و «پ» ، «ج» و «چ» فرقی نباشد مگر در خواندن ، و روی هم رفته نسخہی بسیار خوب است .

۲۹۰
۲۰۷

عمدة الاسلام

[دین ، فقه ، عربی و فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۵ س × ۱۶/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۳ ورق . ۳۲۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، جلد سقوایی با عطف و اطراف تیماجی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، معرب (مشکول) ، عنوانها و نشانه‌ها و نام کتابها و کلمات مهم به شنگرف خوش رنگ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «نور محمد ولد میان عبدالرسول» بوده که تاریخ کتابت را ننوشته است : «تمت تمام شد دست خط فقیر حقیر پر تقصیر گنه‌کار

نور محمد ولد میان عبد الرسول برای عقد نکاح خود نوشته ام،
هر که خواند دعا طمع دارم ز آنک من بنده گنه کارم

۶- مؤلف : «ابو طاهر بن کمال» نام داشته و نام تألیف «عمدة الاسلام» یا «عماد الاسلام» است، اما تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : عماد الاسلام یا عمدة الاسلام ۶۶/۲۹۰).

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین بدان اسعدک الله که در کشف الاسرار آورده است اول چیزی که بر بنده واجب است پیش از جمله فریضها پس از بلوغ شناختن خدای تعالی است عز و جل و ایمان آوردن بدو، و شناختن خدایتعالی را آن است که بدانی که او بیچون و بی چگونه است در عقیده نجات نیز همچنین مذکور است».

۸- انجام : «این صفحه که صحیفه عمده دین مشتمل بر پنج مقدمه که بنای اسلام است ملقط از هفتاد و چند کتاب از صحیح احوال و فروع به وجه اختصار جمع کردم و عمدة الاسلام نام نهادم تا مبتدیان را حظی و افرو نصیبی فاخر از ابواب عبادت حاصل آید و منتهی را ملحظ و تذکره از واقعات بود والله اعلم بالصواب».

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام و فرایض فقه اسلام است به فارسی روان با شواهدی از احادیث و آیات قرآنی. ماخذ را ذکر نمی کند. مثلاً می گوید : «در کشف الاسرار در «حملوات مسعودی» در «عمده» . . . آورده است. ضمناً تقسیمات آن بر بنیاد «کتاب» و «مسأله» و «فصل» است. مانند : «کتاب الطهارة»، «فصل در آداب نماز» و «مسأله افطار کردن». کتابی دیگر به همین نام

«عمدة الاسلام» هست اما کوچکتر است . موضوع آن نیز مانند این کتاب است . این نسخه را در صفحات آغاز و انجام مطالبی است ، یکی درباره «هاء ساکن در قرآن» (ص ۱) ، دوم درباره یک درخت در بهشت (ص ۲) ، سوم مطلبی کوتاه درباره بهشت و دوزخ (ص ۳) . چهارم راجع به «نون ساکن و تنوین» (ص ۳۲۱-۳۲۲) . پنجم «اسناد دعای گنج العرش» با شرحی در آغاز به فارسی و اصل دعا (ص ۳۲۲-۳۲۵) . حواشی و یادداشت‌هایی در کناره‌های صفحات نسخه به زبان فارسی دیده می شود که ارزش کتاب را بیشتر می کند .

۲۹۰
۱۱۹

فاتح الدعاء فی شرح سامع الدعاء

[دین ، فرایض ، عربی و فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۵ / ۱۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ س ۱۷ و ۱۹ و ۲۰ × ۹ سم .

۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ کشمیری ، و نازک سفید رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، جلد کاغذی نو .

۴- خط : ثلث زیبا (عربی) و خط نستعلیق متوسط (فارسی و عربی) ، خوانا ، پخته ، عنوانها و جملات عربی شنگرف خوش رنگ ، بالای اسماء اعلام و الفاظ مهم دو خط سیاه و سرخ کشیده شده ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام خود را ننوشتہ ، اما تاریخ کتابت « ۱۲۸۱ ۵ ق » است :
« تمام شد شرح دعاء سامعہ بہ تاریخ ۲۶ شہر رمضان سنہ ۱۲۸۱
۵ ق » .

۶- مؤلف : در صفحہ اول اینگونہ آمدہ : « دعای سامعہ ساختہ حضرت علی
کرم اللہ وجہہ » و در صفحہ ۹ نوشتہ : « شرح دعاء سامعہ » .
شارح « محمد عبدالشکور » نام داشتہ . در صفحہ ۱۲ چنین می خوانیم :
« اما بعد می گوید..... فقیر مجد عبدالشکور..... کہ قبل
از این حسب استدعای بعضی دوستان و یاران رسالہ فی متضمن
شرح اذان و اقامت و صلوة بہ لغت فرس تحریر نمودہ..... از آن
دوستان سایر اعزا از راہ شفقت تکلیف بہ این قلیل البضاعت نمودہ
کہ اگر شرح سامع الدعاء کہ منسوب بہ امیر المؤمنین کرم اللہ
تعالی وجہہ است و بسا مردمان بہ قراءت فارسی آن مشغول اند
و از فہم معانی آن محروم بہ زبان فارسی کردہ شود ہر یک از
مبتدین و متوسطین از معانی آن بہرہمند خواہد شد و در قراءت
آن لذت خواہند یافت..... و این رسالہ را بہ فاتح الدعاء فی شرح
سامع الدعاء موسوم نمودہ شد » .

۷- آغاز : در آغاز ، ہشت صفحہ متن « دعای سامعہ » بہ خط ثلث آمدہ ،
و اینگونہ شروع می شود :

بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

المہم یا سامع الدعاء و یا فاطر السماء

و یا دایم البقاء و یا واسع العطاء

لذی الفاقد العدم

و در صفحه ۸ اینگونه ختم می‌گردد :

«الی الملجئى البهى الی الملجاء الوطنى
الی المشرب الزوى الی المطعم الشهى
با عطاءه الکریم»

و اما «فاتح الدعاء فی شرح سامع الدعاء» از صفحه ۱۰ آغاز می‌شود : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، حمد و ثنا و ستایش مرآن خالق ارض و سموات راست که مکون جمیع مکونات اوست قوله تعالى الحمد لله فاطر السموات والارض و تنزیه و تقدیس مرآن خالق موت و حیات راست که امانت جمیع ذوی النفوس و اهلاک و افنای جمیع اشیاء منتظر اوست» .

۸- انجام : «احفظ علينا الايمان حتى ندخل في قصورالجنان واحفظنا من جميع البليات والآفات والامراض والاسقام بحرمة خیرالانام سید المرسلین و خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم و علی آله الکرام و صحبه العظام و علی من تبعه الی یوم القیام آمین یا رب العالمین اللهم ارحم من یقول آمین یا رب العالمین . تم تم تم

غرض نقشی است کزما یاد ماند
که هستی را نمی بینم بقای
مگر صاحب‌دلی روزی ز رحمت
کند در حق این کاتب دعایی»

(رک : ۵- کاتب) .

۹- چگونگی : نسخه شرح فارسی و متن دعای سامعه مورد پسند همه مسلمانان است . بدان جهت در آغاز و پایان و حواشی آن ، یادداشتها

و اشعار و معانی لغات به فارسی و عربی کتابت شده است .
 شارح از لغت نامه های مشهور و معروف بهره مند گشته و نام
 هر یکی را به مناسبت ذکر کرده است . فارسی آن سهل و ممتنع
 است . نخست هر خمس دعا را معنی کرده و سپس مفهوم کلی
 و جامع را به دست داده است . متن دعا ۲۹ خمس دارد . در
 صفحه اول «مناجات غوث الثقلین» آمده که اینگونه شروع
 می گردد :

«شم‌نشاهها قسم بر ذات عالی

که ملک او زهمه جنس است خالی

و چنین ختم می شود :

«بحق مقبلان دین سرور بحق عالمان شرح انور

بحق عادلان عدل گستر تقبلی ولا ترد سؤالی

اغثنی مرشد او اسد بحالی» .

این مناجات از نوع اشعار «مسدس» نامیده می شود . جمعاً ۱۰
 مسدس دارد . گویا سراینده این «مناجات» محی الدین بوده باشد :
 «خدا را با محی الدین مدد کن»

در صفحه ۶۲ و ۸۷ در مقاله کوتاه به خط نستعلیق خطی
 کتابت شده که از «رباعی» اعداد سخن سی گوید و برای
 بازیگران اعداد شیرین است . حواشی دیگر و اشعار عربی و
 فارسی فراوان بر این نسخه نداشتند .

در کناره های صفحات دیگر ، دوبیتی ها ، رباعی ها ، سخنان
 کوتاه و تعویذات گوناگون به خط خوب کتابت شده است .

۵۲۰
۶۸

فالنامه هفت کواکب

[ستاره شناسی ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۴ س . — درونی : ۱۳ × ۷ س م .
- ۲- اوراق : ۹ ورق . ۱۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هندی ، ساییده شده ، جلد مقوایی ملون نو .
- ۴- خط : تحریر شکسته ، سخت خوانا ، پخته ، جملات عربی به قلم ثلث .
قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب به سبختی خوانده می شود : تمام شد فال نامه هذا به
قلم عاصی.....بجلدی تمام در دو گهنته (دو ساعت) تحریر شد .
تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و تألیف شناخته نشد .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم بعد از حمد رب العالمین و نعت سید
المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم واضح باد که این فالنامه بر هفت
نواکب است احوال کل بیماری معلوم خواهد شد از این فالنامه
بیرون آید و ظاهر گردد» .
- ۸- انجام : شب جمعه اگر کسی بیمار شود سرفه و درد دل بود و به خوردن
نوشت گومیش یا میش بس یابد که سندهی واجوین و هلیله و
بلبله بخورد و این تعویذ نوشته یا خود دارد نیکو شود بفضله
تعالی تعویذ این است : بسم الله الرحمن الرحيم ربنا آتنا فی الدنيا

حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار تمام شد تمام شد
فالنامة هذا به قلم عاصی.....بجلدی در دو گہننتہ تحریر شد» .

۹- چگونگی : موضوع نسخہ فال گرفتن بر بنیاد ستارگان ہفت گانہ یا ہفت
کواکب «عطارد ، مریخ ، زحل ، زہرہ ، مشتری ، شمس» ، و
دعاہا آیات قرآنی است و بیشتر برای بہبود امراض نوشتہ آمدہ
است . از اینگونہ نسخہ ہای خطی فارسی در سر زمین پاک فراوان
است ضمناً اسامی کواکب ہا را بہ ہندی نیز گفتہ و برای ہر
بیماری یک تعویذ کہ معمولاً آیہ بی از قرآن درجیم است تجویز
کردہ است .

۲۹۰
۴۳

فتاویٰ برہنہ

[دین . فقہ . فارسی . عربی . منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۸/۵ × ۴/۵ س م . درونی : ۱۲ × ۱۰ × ۱۰
- ۲- اوراق : ۳۹۷ ورق . ۷۹۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد رنگ تیرہ ہندی ، اندکی نرم خوردہ ، آب رسیدہ ، ہندوستانی
مقوایی ملون و اندکی موش خوردہ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، احادیث و آیات قرآنی نلت ، معرب (مشکول) ،
خوانا ، پختہ ، سر فصل ہا و عنوانہا شکرکرف ، جدول سیاہ و
سرخ . بالای بعضی از کلمات خط سرخ کشیدہ شدہ ، حواشی بہ
خط تحریر و شکستہ قرن ۱۱ و ۱۲ م ق .

۵- کاتب : «سیان غلام محمد بن محمد کامل» و تاریخ کتابت اندکی مبهم است : «تمام شد نسخه فتاوی برهنه به دست خط فقیر حقیر خادم الشرع اضعف عبادالله الصمد محکم‌الدین والد میان غلام محمد ابن محمد کامل ساکن موضع و نکه عمله بر کنه حافظاً بالله تعالی بغفرانه در روز دوشنبه سادس شهر ربیع‌الثانی به وقت عصر سنه ۱۱ من الهجرة المقدسة» که شاید «۱۱۰۰» باشد .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد فقط در صفحه ۶ مؤلف از خود به نام «این فقیر حقیر» یاد کرده است . این مؤلف نام کتاب را از خوابی که دیده است اقتباس کرده : «این کتاب که او را برهنه نامید مجموعه فقیر است خوشحال شدم و بیدار گشتم» . و بعداً به «فتاوی برهنه» مشهور گشته است .

۷- آغاز : پس از فهرست که در پنج صفحه و ۲۶ باب است اینگونه آغاز می شود : «حمد مر خدای جهان را که یکتاست باوصاف کمال و مبراست از سبات نقص و زوال و صلوة بر رسول او محمد که مبین حلال است و حرام اما بعد این کتابی است در مذنب شریف اعظم صوفی ابو حنیفه کوفی» .

۸- انجام : «مناقب الحسین علی الامام الملقب به حسام‌الدین الغنای الفقیه..... دخل بغداد و درس بها مشهد ابی حنیفه ثم توجه الدمشق فی سنة عشر و سبعمائة . تمام شد نسخه فتاوی برهنه به دست خط فقیر حقیر خادم الشرع اضعف عباد الله الصمد محکم‌الدین والد میان غلام محمد بن محمد کامل ساکن موضع و نکه عمله بر کنه حافظاً بالله تعالی بغفرانه در روز دوشنبه سادس شهر ربیع‌الثانی بوقت عصر سنه ۱۱ من الهجرة المقدسة المبارکة صلی الله علی حبیبه

مجد و آله وسلم . تم تم تمام شد ، کار من من نظام شد .

صرف کردم من نوشتم روزگاری این کلام

باتوجه چار یارو یا نبی الله تمام

نوشته بماند سیه برسفید نویسنده را نیست فردا امید» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه فقه حنفی به فارسی است . آیات قرآنی و احادیث نبوی را آورده و به فارسی ترجمه کرده است . حواشی بسیار دارد به عربی و فارسی به امضاهای مختلف و مراجع گوناگون . مؤلف کتابی دیگر نیز شبیه این نسخه دارد به نام «شائل» . فتاوی برهنه چندین بار چاپ شده ولیکن این نسخه که در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است ، گویا از زمان مؤلف باشد . سبک فارسی به قرن دهم و یازدهم هجری قمری می ماند .

فرهنگ جهانگیری

۰۳۰
۹۲

[مراجع ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۷/۵ × ۲۵ س . د . — درونی : ۱۵ × ۱۷/۵ × ۹/۵ س . م .

۲- اوراق : ۱۷۸ ورق . ۳۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ شمشیری ، آب رسیده ، سائیده شده ، جلد بقوای ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط آمیخته باشکسته ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و کنایات واستعارات شگرف خوش رنگ ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : یا کاتبان و تاریخ کتابت شناخته نشد ، اما در صفحه اول یادداشتی هست که امضای «الراقمه فقیر سعدالدین» دارد ، که خط متن با آن مطابقت ندارد .

۶- مؤلف : «جمال‌الدین حسین انجوالملقب به عضدالدوله» است : «نگارنده این کتاب..... ابن فخرالدین حسن جمال‌الدین حسین انجوالملقب به عضدالدوله چنین گوید که در شهر ذی‌القعد سنه ۱۰۰۵ هجری وقتی که رایت جلال‌الدین محمد اکبر پادشاه غازی در شهر سری نگر دارالملک کشمیر نزول اجلال داشت سخن تحقیق لغات و مصطلحات پارسی..... مذکور ساخت ، این کتاب را به اسم و لقب همیون مزین گردانیده به فرهنگ جهانگیری موسوم ساختم . پس جست و جوی تاریخ آن نمودم ابن دو بیت را به قید نظم آوردم ، قطعه :

مرتب گشت این فرهنگ نامی به اسم شاه جم جاه جهانگیر
چو جست سال تاریخش خرد گفت زهی فرهنگ نورالدین جهانگیر
(ص ۳ و ۴ و ۵) «۱۰۱۷ ه ق» .

۷- آغاز : این نسخه فقط شامل دیباچه و خاتمه فرهنگ جهانگیری است و اینگونه شروع می شود . «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، به نام ایزد بخشنده بخشایشگر و بک نستعین یا آله العالمین ،

آنکه بر لوح زبانها حرف اول نام اوست
آن همی گوید آله این ایزد و آن تنگری

فرد :

دیباچه فرهنگ خود از حمد تو سازم
تا هر ورق گیرد از آن قیمت دیباچ

حمد بی حد و ستایش بی قیاس مرصاعی را سزاوار است که کاخ
دماغ صدر نشینان عفل سخندان را به نقوش خیالات رنگا رنگ
رشک ارژنگ سانی ساخت.»

۸- انجام : ناقص است. تا «جلوه الف از درها» ادامه دارد و در صفحه ۳۵۸
به این عبارت سی رسم : «جلوه فا فیثاغورس» نام حکیمی بوده
فیلسوف با اول مفتوح زیرک و دانا باشد و آن را به تازی حکیم
گویند و این لفظ «.....».

۹- چگونگی : فرهنگ جهانگیری تقریباً ۶۹۵ لغت فارسی دارد که همه آنها
با شواهد شعری همراه است. اصل کتاب بر ۲۴ باب و یک خاتمه
است. در باب را حرف دوم و فصل را حرف اول کلمات قرار داده
است. در این نسخه فقط دیباچه و خاتمه آمده است که دیباچه
از صفحه یک تا ۶۴ و خاتمه از صفحه ۶۵ تا ۳۵۸ ادامه دارد.
دیباچه یک مقدمه و ۱۲ آیین دارد در مباحث دستوری و لغوی
و اشتقاق و املا و ضمیر و حروف و تاریخ تدوین فرهنگ.
خاتمه «پنج در» دارد که به «جلوه» عنای گوناگون تقسیم شده
است و مشتمل است بر کنایات و اصطلاحات و استعارات. این
نسخه اگرچه ناقص است اما چنان به نظر می رسد که از روزگار
مؤلف و یا نزدیک به آن باشد. اثر : فرهنگ جهانگیری
(۰۳۰/۱۰۴)

۰۳۰
۱۰۴

فرهنگ جهانگیری

[مراجع ، فارسی ، منظوم و مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵ \times ۱۹/۵ \times ۷$ سم . — درونی : ۲۱ س
۲۱ $\times ۱/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۴۲۴ ورق . ۸۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ خان بالغ ، کرم خورده ، وصالی شده ، هر ورق
در کاغذ موسی و باسیک تازه صحافی شده ، جلد مقوایی سبز و نو .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و لغات
شنگرف روشن . جدول نیلگون تیره و سرخ روشن . قرن
۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «جمال‌الدین حسین انجو» ، نام تألیف «فرهنگ جهانگیری» ، آغاز
تألیف ۱۰۰۵ هـ ق . اتمام تألیف ۱۰۱۷ هـ ق . (رک : فرهنگ
جهانگیری ۰۳۰/۹۲) .
- ۷- آغاز : ناقص است و یک ورق (صفحه اول) افتاده و اینگونه شروع
می‌گردد :

« لقبی کز انبیا اعلم بود

احمد نامی که سرور عالم بود

ز آن سایه به او نبود همراه که بود

محرم جایی که سایه نامحرم بود

و بر آن و اصحاب او باد . اما بعد نگارنده این کتاب و گذارنده این ابواب ابن فخر الدین جلال الدین حسین انجو چنین گوید که از عنفوان شباب مرا رغبت و میل تمام به خواندن و مطالعه اشعار قدما بود و در صحبت یاران و دوستان بیشتر اوقات صرف مذاکره دواوین استادان می گذشت» (ص ۳) .

۸- انجام : ناقص است ، تا باب الیاء فصل خاء و لغت «خیری» ادامه دارد و اینگونه پایان می یابد : «خیری : با اول مکسور ویاء معروف سه معنی دارد : اول گلی است زرد رنگ که میان آن سیاه باشد و آن را خیری و همیشه بهار مولوی معنوی گفته :

به سوی باغ حقایق دسی گذار می کن
مسافران عدم بین به دیده بینا
بین به سوسن و ریحان و خیری و خطمی
بین به یاسمن زرد و لاله حمرا
امیر خسرو راست :

دوتا گشته ز غم سرو روانش
بدل گشته به چیزی ارغوانش

دوم ایوان باشد ، حکیم انوری راست : من « .

۹- چگونگی : (رک : فرهنگ جهانگیری ۹۲/۳۰) ، اما این نسخه را که از آثار یک ورق (یک صفحه) افتاده می بینیم ، یک نفر آن یک صفحه را از طرف خود نوشته و فرهنگ جهانگیری را به نام «عبداللطیف ابن عبدالله کبیر صاحب «لطائف اللغات» و «لطائف المعنوی من حقائق المثنوی» کرده و صریح و واضح اسم آن را به «فرهنگ لغات غریبه غریبه و الفاظ عجیبه عجیبه مثنوی مولوی معنوی»

تغییر داده است و شگفت‌آور اینکه «فرهنگ میر جلال الدین انجو» یعنی همین فرهنگ جهانگیری که از صفحه بعد آغاز می‌شود یکی از مآخذ او بوده است. این مقدمه یک صفحه‌ی او دوازده سطر دارد و اینگونه آغاز می‌شود:

«بسم الله الرحمن الرحيم، این فرهنگی است مشتمل بر حل لغات غریبه غریبه و الفاظ عجیبه عجیبه مثنوی مولوی معنوی به یمن تأیید لطف خبیر که فرهنگ بخش هر صغیر و کبیر است اقل العباد عبداللطیف ابن عبدالله کبیر به نیروی وسیع اجتهاد از کتب معتبره عربیه و فارسیه مثل قاموس . . . و فرهنگ میر جلال الدین انجو که مسمی است به فرهنگ جهانگیری . . .»

اصولاً همه این دوازده سطر متبدا است و خبر ندارد، گویا کاتب غیر از کاتب متن بوده و یا شخص دیگری این مقدمه را به نام «عبداللطیف ابن عبدالله کبیر» نوشته و افزوده باشد. شگفت‌اینجا است که در صفحه مقابل، بعد از دو سطر، نام جلال الدین حسین انجو صریح و واضح می‌گوید که: «من فرهنگ جهانگیری هستم!»

اما نقص دیگر این نسخه، فقدان ۲۲ ورق (۲۴ صفحه) از اوایل آن است که شامل مقداری از باب اول و دیباچه می‌گردد و از پایان هم مقداری از باب ۲۴ (باب الیا) و همه خاتمه که شامل پنج در و شامل اصطلاحات و استعارات می‌گردد مفقود است. خوشبختانه در مجلدی جداگانه مقدمه و دیباچه و خاتمه در ۳۵۸ صفحه در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان موجود است. (رک: فرهنگ جهانگیری ۹۲/۰۳۰).

فن اصول حدیث

[دین ، حدیث ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳/۵ \times ۱۶/۵$ س م . — درونی : ۱۹ س ۱۸×۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۱۷ ورق . ۳۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ ہندی ، جلد مقوای ملون نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، پختہ ، خوانا ، عنواناتها با قلم درشت کتابت شدہ ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «نور احمد» نام داشتہ : «رسالۃ اصول الحدیث از دست فقیر نور احمد عفی عنہ» ، تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «مولانا حافظ شاہ عبدالعزیز محدث فاروقی دہلوی» بودہ و لیکن از نام خود در صفحہ ۲ بہ «ہیچمدان» تعبیر کردہ است . تاریخ تالیف معلوم نشد ، نام تالیف «فن اصول حدیث» است .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ و کفی و سلام علی عبادہ الذبذیب اصطفی خصوصاً علی سیدنا و مولانا محمدن المجتبی و آلہ بدراندجی و صحبہ نجوم الہدی اما بعد این رسالہ ای است در فواید متعلقہ حدیث کہ باعث بر تحریر آن شوق و خواہش برادر عالی سید قمر الدین حسینی است از این ہیچمدان» .
(رک : ۹ - چگونگی) .

۸- انجام : «آنچه در این رساله مذکور شد بطریق انموذج کفایت می کند و تفصیل این مطالب را دقت‌ها می باید و بفضله تعالی اکثر ضروریات این علم در هر نواحی و هر دیار یافته می شود ملکه تمیز بین الصحیح و السقیم و استقامت ذهن و سلامت طبع ... نعمتی است عظیم ...»

چه خوش گفت دانا که دانش بسی است

ولیکن پراکند با هر کسی است

تم شد رساله اصول الحدیث برای مطالعه خاطر عاظر برادر بجان برابر بلکه قره العین قاضی محمد فضل الدین رزقه الله علماً نافعاً از دست فقیر نور احمد عفی عنه .

۹- چگونگی : موضوع این رساله شرح فواید و یاد گرفتن و درست به کاربردن و درست را از نا درست تشخیص دادن «حدیث» است . فارسی آن روان و ساده و مخصوص شبه قاره است . یادداشتی در صفحه اول دارد که خلاصه آن این است : «این رساله بی است عجب و عجاله بی است غریب در فن اصول حدیث و معرفت تحدیث تألیف خاتم المحدثین فخر المتکلمین حجة الاسلام مولانا حافظ شاه عبدالعزیز فاروقی دهلوی.....» . حواشی آن به فارسی و عربی به قلم شکسته و نستعلیق خفی سودمند است .

فوائد الضیائیہ یا شرح جامی برکافیہ
۴۹۰
۱۳۲

ابن حاجب یا شرح ملا جامی

[زبان شناسی ، نحو ، عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶ × ۴/۵ س م . — درونی : ۱۵ س
۱۶ × ۸/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۱۴ ورق . ۴۲۸ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ کشمیری ، کرم خوردہ ، جلد مقوایی کهنہ
با عطف چرمی پوشیدہ .

۴- خط : نستعلیق متوسط (متن) و خفی (حواشی) ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ،
بالای کلمات و عبارات مهم خط سرخ کشیدہ شدہ .

۵- کاتب : «شرف دین ولد میان امام بخش» نام داشتہ ، تاریخ کتابت ندارد .
«دست خط شرف دین ولد میان امام بخش ساکن موضع کاموکی
تحریر یافت» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «مولانا نور الدین عبدالرحمن الجاسی» . تاریخ تالیف
(شرح) «۸۹۷ ھ ق» . نام تالیف (شرح) «فوائد الضیائیة برای
پسرش «ضیاء الدین یوسف» . این کتاب پر «شرح جامی» و «شرح
ملا جامی» و یا «شرح ملا» در سرزمین پاک معروف است . (رک :
تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی : سعید نفیسی ،
ج ۱ ص ۲۸۸) .

۷- آغاز : «یافته (یافتاح) رب یسر و لاتعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لولیه و الصلوة علی نبیه و علی آله و اصحابه المتأدین بآدابه اما فهذه فوائد وافیه بجل مشکلات الکافیة للعلامة المشتهم فی المشارق و المغارب الشیخ الشیخ ابن الحاجب تغمدا لله بغفرانه و اسکنه بحبوحه جنانه نظمتها فی سلك التقرير و سمط التحریر للولد العزیز ضیاء الدین یوسف حفظ الله سبحانه عن موجبات التلهف و التأسف و سمیتها بالفوائد الضیائیة» .

۸- انجام : «وصل علی من کلمة شفاعة فی محوارقام الضلالات کافیه و عن مضره اسقام الجبالات شافیة و علی آله و اصحابه و علی من تبعهم من زمرة احبابه قد استراح من کد الانتمهاض لنقل هذا الشرح من السواد الی البیاض العبد الفقیر عبدالرحمن الجاسی وفق الله سبحانه فی وظائف عبودية للاعتراض عن مطالب الاعواض و الاغراض» .

۹- چگونگی : شرح جاسی یا فوائد الضیائیة از روز تألیف تاکنون همواره مورد استفادة طالبان علم نحو عربی بوده است و گاهی آن را به شرح ابن حاجب و شرح کافیه و شرح ملا جاسی می نامند . این نسخه حواشی بسیار به عربی و گاهی به فارسی دارد . لغات مشکل را درمیان سطرها و عبارات به فارسی برگردانده اند . در صفحه آخر نشان یک مهر هست که «سر محمد اکرم» خوانده شد و گویا مالک نسخه بوده است .

۴۹۰
۱۳۷

فوائد الضیائیہ یا شرح جامی

[زبان شناسی ، نحو ، عربی . منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : $26/5 \times 18 \times 1/5$ س م . — درونی : ۱۷ س $17 \times 9/5$ س م .

۲- اوراق : ۱۷۱ ورق . ۳۴۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک سفید تیرہ رنگ ہندی ، اندکی وصلی شدہ ، جلد مقوایی باپوشش پارچہ سبز گون و عطف سرخ .

۴- خط : نسخ متوسط ، خوانا ، پختہ ، از صفحہ ۱ تا صفحہ ۴۸ و از صفحہ ۲۵۳ تا ۲۷۸ عبارات و کلمات مهم شنگرف و بالای آنها خط سرخ در بقیہ صفحات بالای عبارات و کلمات مهم خط سیاہ کشیدہ شدہ ، قرن ۱۳ ھ ق .

۵- کاتب : «حافظ سید مبارک علی» ، تاریخ کتابت «۱۲۷۰ ھ ق» است : «المنۃ لله تعالیٰ کہ بہ تاریخ چہارم ذی الحجۃ سنہ ۱۲۷۰ ھجری مقدسہ مطابق بست و نہم ماہ اگست سنہ ۱۸۵۴ عیسوی بہ وقت پاسی از روز باقی مانده از دست معاصی پر معاصی حافظ سید مبارک علی عفی عنہ کتاب ہذا کہ مسمی بہ «شرح ملا» است زیور اختتام و انجام پوشیدہ در نظر صاحب نظران جلوہ گری نمود . پس از عبارت بالا ، یادداشتی از استاد کاتب آمدہ کہ گوید برای تشویق او جزء اول و مبحث فعل را برای او ثابت کردہ است و بہ این دو بیت دعایی خاتمہ می نماید :

نوشتہ بماند سید پر سفید

نویسنده را نیست فردا امید

آلهی پیامرز این هر سه را

مصنف نویسنده خواننده را

۶- مؤلف : (رک : فوائد الضیائیہ ، ۱۳۲ / ۴۹۰) .

۷- آغاز : (رک : فوائد الضیائیہ ، ۱۳۲ / ۴۹۰) .

۸- انجام : «قد استراح من کدالانتهاض النقل هذا الشرح من السواد الى البیاض العبد الفقیر عبدالرحمن الجامی وفقه الله سبحانه في وظائف عبوديته للاعراض من مطالبه الاعراض و الاعراض ضحوة السبت الحادی عشر من زمان المنتظم في سلك شهر سنة سبع و تسعين و ثمان مائة» .

آلهی هر آن کس که این خط نوشت

عفو کن گناهان عطا کن بهشت

۹- چگونگی : این نسخه را متن و کتابت اصح و اکمل است و منقح و منزه . (رک : فوائد الضیائیہ ، ۱۳۲ / ۴۹۰) در صفحه آخر یادداشتی هست که «سلطان محمود» نسخه را ، به بهای ۱۲ روپیه از «محمد یار» خریده است .

۶۱۰
۳۵

قرابادین شفایسی

[طب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹/۵ × ۱۵/۵ × ۱/۵ س . — درونی : ۲۵ س
۲۳ × ۱۰ س م .

- ۲- اوراق : ۷۷ ورق . ۱۷۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ خمسی . آب رسیده . لیموی گرم خورنده . جلد مقوایی .
- ۴- خط : تحریر نا پخته . خوانا . عنوانها و سرفصلها و نام دارو ها شگرف . قرن ۱۲ یا ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «سکندر شاه ولد میان رحیم شاه نوشاهی . تاریخ کتابت معلوم نشد . در صفحه ۱۷۳ آورده است : تمام شد به وقت بیشین به دست خط فقیر حقیر احقر العباد سکندر شاه ولد میان رحیم شاه نوشاهی قصبه بهیمکی پاس خاطر خود نوشته شده است نسخه شفائت .
- ۶- مؤلف : «محمد مظفر بن الحسینی الشفای» . در صفحه ۲ اینگونه آورده است : «بعد می گوید فقیر حقیر محمد مظفر بن الحسینی الشفای در مدت پدید خدا در معالجت امراض در آن گزیری نبود و تاریخ تألیف را نیافتم ، اما وفات مؤلف را ۹۶۳ هـ ق نوشته اند .
- ۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الحمد لله العلی الحکیم و الصلوات علی من اوتی الحکمة اما بعد می گوید فقیر حقیر محمد مظفر بن الحسینی الشفای بعضی از مراتبات مناسبه در هر باب منتخب نموده» .
- ۸- انجام : «بعون الله تعالی من تسوید هذه النسخة المبارک بین الجسد» . الاطباء المسمى بالقرا بادین بوقت سه پهر (بعد از ظهر) تحریر یافت باذن الله تعالی اگر چندی از سهو خطا شده باشد ذمہ برادر عزیز القدر محمد فضل علی است تمت تمام شد به وقت بیشین پاس خاطر خود نوشت این کتاب ای خدایا رحم کن با هر صواب

مسلمان را رحم کن با دیندار
دور کن از غلبه مسلم را کفار»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شناختن داروهای گیاهی و طرز طبابت به سبک روزگاران گذشته است همه داروها به صورت حروف الفبایی آورده شده، اول اسم دارو و سپس صفت آن را می‌گوید. فارسی آن روان و ساده است. نسخ خطی و چاپی فراوان دارد.

۶۱۰
۴۸

قرابادین قادری

[طب، فارسی، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : $28/5 \times 18/5 \times 5/5$ س. م . — درونی : ۲۱ س
۲۲ × ۱۱ س. م .

۲- اوراق : ۳۲۶ ورق . ۶۴۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ هندی، آب رسیده، جلد سفید مقوایی تازه با عطف تیماجی . اما از آغاز جلد منقش زیبا داشته که اکنون ندارد .

۴- خط : نستعلیق خوش آمیخته با شکسته، سر فصلها و عنوانها و الفاظ مهم شنگرف . خوانا، پخته . قرن ۱۱ و ۱۲ ه. ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد، شاید نسخه دستخط مؤلف باشد .

۶- مؤلف : «حکیم میر اکبر ارزانی»، تاریخ کتابت «۱۱۲۶ ه. ق»، در صفحه ۲ و ۳ اینگونه آمده است . «به لحاظ این معنی درویش محبت کیش معروف هیچ مدانی میر اکبر عرف ارزانی»

در این زمان که سنهٔ یک هزار و یک صد و بیست و شش است از ملهم غیب بدان مأمور شده که قرا بادین بنویسد و در آنکه این فقیر مرید حضرت سید عبدالقادر جیلانی است این نسخه را به قرا بادین قادری موسوم ساخته» .

۷- آغاز : یا الله ، یا فتاح ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، ثنایی که شایان جناب مستطاب حضرت الهمی تعالی است بجز وی سبحانه نیاید . پس السنهٔ بندگان چنین ذاتی را بغیر لا احصی ثناء علیک چه ستاید سبحان الله الحکیم» .

۸- انجام : « از تشریب بادزهر معدنی در مدت یک هفته اثر نفع به ظهور رسید و در یک اربعین زوال تمام گرفت من نیز به عمل آوردم و در شبانروزی قریب یک درم می خوردم به تفاریق فی الواقع اثر کمی پدید آمده و مرض زایل شد باذن الله تبارک و تعالی و این درویش نیز در اکثر علل بتشریب وی امر کرده و نافع یافته و در علل مزمنه بعد تنقیهٔ کامله اثر کمی دارد ملاحظه نموده و هم به امراض سرد نفع دارد و هم به علل حار تمت بعون الله تعالی .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «طب» است و بر اساس حروف تهجی بنا گشته و ذیل اعضای بدن داروهای آن و معالجات آن عضو ذکر شده است و مجموعاً بر ۲۲ باب است . فارسی آن روان و شیرین است الفاظ طبی و اصطلاحات علمی پزشکی فراوان دارد . بعضی نکات طبی را در حاشیه می یابیم .

۶۱۰
۱۷۱

قرابا دین قادری

[طب، فارسی، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۹/۵ \times ۱۹ \times ۱$ س م . — درونی : ۲۱ س
 $۲۲/۵ \times ۱۰/۵$ س م .

۲- اوراق : ۹۵ ورق . ۱۹۰ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، بدون صحافی
و بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نام داروها
و بیماری ها به قلم شنگرف روشن ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آغاز و انجام ناقص است .

۶- مؤلف : (رک : قرابا دین قادری ۴۸/۶۱۰) .

۷- آغاز : ناقص و یک ورق افتاده است و بدین عبارت آغاز می گردد :
«وما توفیقی الا بالله نخستین از آن مؤلفات تلخیص طب النبی است
که شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله توفیق اقوال اطباء
احادیث شریف داده جمع نموده دوم طب الاکبر است سیم
مفرح القلوب چهارم میزان الطب پنجم تعاریف الامراض ششم
مجربات اکبری و درین زمان که سنه هجری یک هزار و یک صد
و بیست و شش است از ملهم غیب بدان مأمور شده که
قرابا دینی نویسد» .

۸- انجام : ناقص است تا کلمه «جوارش» از باب دوازدهم ادامه دارد و اینگونه ختم می شود: «چه این عمل مصلح و مقوی تلطیف اوست و مستعمل در کمونی زیره سیاه است که آن را کرمانی گویند و در بریان کردن احتیاط کنند و همین که لایق کوفتن شود و جناف شدید و روی راه نیافته باشد که بکوبند و داخل ترکیب نمایند چه سداب شدید الییس بسیار گرم و حار می باشد و بدانند که اجزاء کمونی گاه باشد که بر سبیل سفوف استعمال کنند بی استزاح به غسل لیکن سنوق و پیرا در ماء الشعیر یا درغذاء دیگر که موافق الحال باشد آمیخته به کار برند.

۹- چگونگی : این نسخه باوجود اینکه ناقص است سهو القلم کاتب ندارد زیرا معلوم است که کاتب آن طبیب بوده . تقسیمات قرابا دین بر اساس «باب» است و هر باب را به عضوی از اعضای بدن اختصاص داده و سپس داروها و معالجات آن را به ترتیب حروف تهجی مرتب ساخته است . اصطلاحات طبی و نامهای دارویی فراوان دارد . فارسی آن روان و جادب است . از آغاز آن فقط یک ورق افتاده و از آخر تا کلمه «جوارش» از باب دوازدهم ادامه دارد . درباره نسخه نوشتن لغت و کو و راهنمی می کند .
 ارت : قرابا دین قادری ۴۸ ، ۱۰۶۱ . در حواشی آن یادداشتهایی کتابت شده است بدون امضاء .

۲۹۰
۷۲

قصص الانبیاء

[دین ، روایات ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۷ × ۳ س م . — درونی : ۱۷ یا ۱۹ یا ۲۰ س ۱۷/۵ یا ۱۸/۵ × ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۲۰۶ ورق . ۴۱۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی سلون با عطف و گوشه پارچه‌پی نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط آمیخته با شکسته ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها و کلمات مهم شنگرف ، و بالای بسیاری از جملات عربی خط سرخ کشیده شده است . و در بعضی جای ها عنوانها خالی است . قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : از آخر ناقص است و کاتب و تاریخ کتابت ناشناخته .

۶- مؤلف : صریح و واضح معلوم نشد اما در صفحه ۳ و ۴ اینگونه آورده است : «اما بعد چنین می گوید خواجه فقیه امام ابو اسحاق و ابراهیم بن اسمعیل بن فیروز بن شیبان سنکویه رضوان الله و غفرانه علیه بفضله که هیچ در جی از درجه علم محمود تر نیست» . شاید امام ابو اسحاق ابراهیم بن اسمعیل بن فیروز بن شیبان سنکویه مؤلف باشد . تاریخ تألیف هم ندارد ، اما از سبک فارسی آن می توان به قرن ۵ تا ۷ ه ق نسبتش داد . نام تألیف نیز صریح و واضح ذکر نشده است . در صفحه ۸

چنین آمده : «هرکه خواهد تا این کرامت او را حاصل آید و قصص الانبياء عليهم السلام شروع کند» و نیز در صفحه ۹ آورده : «پس من جمع می کنم این کتاب را از اول آفرینش عالم و آسمانها و زمینها و عرش و کرسی و باد و ابرو و آفرینش الیس لعین و جملگی قصص انبياء عليهم السلام خاصه از استاذ خواجه خضر رحمة الله عليه آنچه ازو شنیدم به پارسی ترتیب دهم». بنا بر این «قصص الانبياء» نام کتاب است . (رک : قصص الانبياء . ۲۹۰/۱۴۰).

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي توحد بالملكوت و تعزز بالجبروت و هو الذي لا يفوت الواحد اما الواحد الموجود ولا تدرك الابصار و هو يدرك الابصار و هو اللطيف الخبير» .

۸- انجام : از صفحه ۳۵۱ تا صفحه ۴۱۲ که آخر این نسخه است ، قسمت پایین اوراق را موش خورده و یک سوم هر ورق غیر قابل استفاده است و عبارت صفحه ۴۱۲ اینگونه پایان می یابد : «سال نهم از هجرت رسول صلعم جعفر طیار را سوی نجاشی فرستادند با جماعتی یاران کافران مکه هدیها و عمرو عاص را فرستادند پیش نجاشی و مکتوب نوشتند که شخصی پیدا شده و دعوی پیغمبری می کند و خدایان را دشنام دهد و پدران ما را دوزخی می نهد ما اقرار نموده بعضی یاران او را حائب شان آمده اند» .

۹- چگونگی : باوجود اینکه سهو القلم کاتب در آن فراوان است اما نسخی است ارزنده و خوب . موضوع آن تاریخ و داستانهای پیغمبران از

آغاز آفرینش جهان است تا حضرت محمد (ص) و زندگی و شرح حال او تا رحلت او . و تقسیم بندی کتاب عموماً بر بنیاد «قصہ» است چنانکہ گوید : «قصہ آفرینش باد» ، و لیکن در خیلی از جای ها ، جای عنوانها خالی است و نا نوشته .

۲۹۰
۱۳۰

قصص الانبياء

[دین ، روایات ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۸/۵ × ۴ س م . — دورنی : ۱۳ و ۱۵ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۶ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۲۴۳ ورق . ۴۸۶ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ و سفید رنگ ہندی و کشمیری ، آب رسیده ، جلد مقوایی با عطف پارچہ پی ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق و ثلث متوسط ، پختہ ، خوانا ، عبارات و جملات عربی معرب (مشکول) ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناختہ نشد .

۶- مؤلف : در صفحہ اول «محمد بن اسماعیل بن ابراہیم البخاری» آمدہ :

«روایت می کند محمد بن اسماعیل بن ابراہیم البخاری رحمہم اللہ تعالیٰ بہ اوستادی کہ او روایت کردہ» . تاریخ تالیف و نام آن را در این نسخہ نیاقم ، اما از مطالعہ آن معلوم می شود کہ آیاتی از قرآن کریم می آورد و سپس بہ شرح و تفسیر آنها می پردازد .

این آیات بیشتر از **قصص قرآن** است که می نمایاند کتاب **قصص قرآن** و یا **قصص انبیاء** است همانگونه که شهرت دارد و مشروح و مبسوط شده است . (رک : قصص الانبیاء ۷۲ / ۲۹۰) .

۷- **آغاز** : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، روایت می کند محمد بن اسماعیل بن ابراهیم البخاری رحمهم الله تعالی به اوستادی که او روایت کرده از امام جعفر بن صادق و از پدر خود محمد بن علی و او از پدر و جد خود علی بن حسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهم اجمعین که گفت روزی پیش رسول صلی الله علیه وآله نشسته بودم که جابر بن عبدالله انصاری رضی الله عنه در آمد و گفت» .

۸- **انجام** : چنان به نظر می رسد که ناقص باشد و اینگونه پایان می یابد : «خبر به ملک رسانید بر تخت بنشست و اندرون خانه آمد در آن خانه خضر و الیاس را دیدند که در پای ایشان افتاد و عذر خواست و به پیغمبری ایشان مقرر آمد و خدای تعالی را عبادت کرد ایشان را به اعزاز و اکرام به قصر فرود آورد همه قوم مسلمان گشت والله اعلم بالصواب» .

۹- **چگونگی** : تقسیهات این نسخه بر اساس قصه های پیامبران است . چنانکه گوید : «قصه حضرت لوط ، قصه حضرت موسی و حکایت فرعون ، قصه ذوالقرنین . برای هر قصه به استناد از آیات قرآن شرح و تفسیر و تفسیر و توضیح می پردازد . نثر آن شیرین و روان است و به سبک و شیوه قرن پنجم و ششم هجری است . در صفحه اول نسخه ، فهرست حکایات و نام و شماره جزوهای قرآن به دست داده شده و در حواشی شماره جزو و آیه و نام قصه به خطی تازه تر کتابت شده است تقریباً نسخی بدون غلط و با سهو القلم کمتر اما افتادگی دارد . (رک : قصص الانبیاء ۷۲ / ۲۹۰) .

۲۹۰
۶۱

قصه تمیم انصاری

[دین ، روایات ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۵ × ۵ / سم . - درونی : ۱۷ × ۲ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱ ورق . ۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، ساییده شده ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد ، قوایی نو و سلون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، عنوان ها و اعلام به قلم شنگرف روشن ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف از متن نسخه «قصه تمیم انصاری» می نماید .
- ۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر نوشته بماند سیه بر سفید . چنین آورده‌اند که در عهد خلافت (؟) امیرالمؤمنین عمر خطاب رضی الله تعالی عنه که با یاران در مسجد مدینه نشسته بود که عورتی از سر تا قدم پوشیده در جامه کرده آمد و به فصیح زبان گفت ای یاران میان شما عمر خطاب رضی الله عنه کیست ؟» .
- ۸- انجام : «بعد از شنیدن حکایت عجب حیران ماندند امیرالمؤمنین فرمود که از سر تا پای تن تمیم انصاری بشویند و سویلابی و ناخن‌هایی

که زیاده شده اند فرود آوردند و جامه‌های نیکو پوشیده و عیال و اطفال بشناخت و از خانه و فرزندان وزن تمیم انصاری داند والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه داستان زن و فرزندان تمیم انصاری و گفت و گوی صحابه پیامبر اسلام (ص) است . نتیجه دینی و اخلاقی دارد . فارسی آن روان و شیرین است و خواندنی . یادداشتی در صفحه اول دارد در باره یک مسأله فقهی از حنفیان . تقسیمات آن بر اساس اعلام کتاب است ، مانند «تمیم انصاری» و «محمد علیہ السلام» و «سلیمان عنبر السلام» که بد شنگرف کتابت شده اند .

۱۹۰
۵۷

قصه دختر فغفور چین

[ادب : فارسی . منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۵ × ۱۴ . ۷ . سم . درونی : ۱۰ × ۱۱ س ۱۶ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱ ورق . ۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، وصال شده ، آب رسیده ، چیده بقوایی نو ملون .
- ۴- خط : تحریر و نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و خطوط روی کلمات شنگرف روشن . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «غلام محمد حافظ» بوده و تاریخ کتابت «سنه ۱۲۳۸» : «از دست خط فقیر حقیر..... غلام محمد حافظ تمام شد..... در سنه ۱۲۳۸ هـ ق» .

۶- مؤلف : نام مؤلف «مولانا عبدالغفور» بوده ، تاریخ تألیف معلوم نشد . «بعده مصنف این رساله مولانا عبدالغفور رحمة الله عليه نقل سی کند از راویان فغفورچین» .

۷- آغاز : «رب یسر ، و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله اجمعین بعده مصنف این رساله مولانا عبدالغفور رحمة الله عليه نقل سی کند از راویان که فغفور چین پادشاه دختری داشت بغایت حسن و صاحب جمال» (رک : جوانا مرگ ۲۸۸/۰۸۹۰ . ۲۸۹/۰۸۹۰) .

۸- انجام : «به همین نوع مردم را سرفراز ساختند و نکاح او به نیم ملک مصر و نیم ملک روم مہر بستند چنانچه او شان را خدای تعالی خرم گردانید به همین نوع مسلمانان را شاد و خرم گرداناد بحرمت النبی و آله الامجاد صلی الله علیه وسلم خاص الله تعالی علیه وسلم به اتمام قصه رسید از شاهزاده و دختر پادشاه تمام شد..... قصه جوان موئی از دست خط فقیر حقیر کمتر کمترین غلامان غلام محمد حافظ..... در قصه سر کدهن برای پاس خاطر درویش سیلانی حافظ تمام نوشته داده شد سنه ۱۲۳۸» .

۹- چگونگی : این نسخه در سر زمین پاک و هند نگاشته آمده و فارسی آن به سبک هندی می ماند . موضوع آن اگرچه تقریباً افسانه است اما مقصد و مرام دینی دارد و در لا بلای قصه از احادیث نبوی

و آیات قرآنی استفادہ می کند و نتیجہ دینی و اخلاقی از آن گرفته می شود . حواشی سودمند بہ خط و قلم دیگری دارد . در صفحہ اول یادداشتی در ۱۴ سطر بہ نام «راحت القریب» نوشته آمدہ کہ گوی نوعی «طلسم» یا «تعویذ» است .

۲۹۰
۲۷۲

قصہ موسویہ

[دین ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۱/۵ س م . — درونی : ۲۶ س ۲۲ × ۱۳ س م .
- ۲- اوراق : ۱۱۲ ورق . ۲۲۳ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد لاهوری (یا سیالکوٹی) . جلد پارچہ پی سبز .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، پختہ ، روشن ، عنوانہا و سر فصلہا بقلم جلی ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : «فتح محمد» ، تاریخ کتابت «۱۳۱۲ ھ ق» : «قد تمت بعون اللہ تعالیٰ و حسن توفیقہ «قصہ موسویہ» علیہ الصلوٰۃ والسلام بید احقر عباد الصمد راجی الی رحمۃ اللہ الاحد فتح محمد عنی عند بیرونی یکشنبہ بوقت ظہر بتاریخ ۲۶ رمضان المبارک سنہ ۱۳۱۲ ھ . عجزی مطابق ۲۴ مارچ سنہ ۱۸۹۵ ع بمقام روسہ خلع لاهور تہانہ راوند نقطہ» .
- ۶- مؤلف : «معین المسکین» یا «مسکین» ، نام تالیف «قصہ موسویہ» یا «قصہ کبیر الرحمن موسیٰ بن عمران» ، تاریخ تالیف معلوم

نشد : «بعده همیگوید بنده ضعیف مسکین المستعین بعون القوی
المتین معین المسکین..... مدت چهل سال تقریباً با مر خطیر
تذکیر اقدام نموده... از قصه پرحصه حضرت کلیم الرحمن
موسی بن عمران صلوات‌التعالی و سلامه علیه در کتابخانه مدت
سی و پنج سال استنباط نموده بود..... باشاره شریفه مخادم در
معرض قبول بیرون خرامیدن گرفت» .

۷- آغاز : «به نستعین رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ربنا
آتنا من لدنک رحمة و هیی لنا من امرنا رشداً و به نستعین
الحمد لله تحمده و نستعینه و نؤمن به و نتوکل علیه و نعوذ بالله
من شرور انفسنا و من سیات اعمالنا و نشهد أن لا اله الا الله وحده
لا شریک له و نشهد أن محمد عبده و رسوله و صلی الله تعالی علیه
و علی جمیع الانبیاء والمرسلین» .

۸- انجام :

ازین مشتی خیال کاروان زن
عنان بستان علم بر آسان زن

قال المؤلف قد و فقی الله تعالی باتمام هذه القصة الشریفة
الموسویه علیه الصلوة والسلام واختتمها بعون الله تعالی اوحلنی
ببرکتہ دعایة الی الدرجات العلیا و انا الآن اسأل الله سبحانه و تعالی
التوفیق لی و لمن نظر فی کتابی هذا لم یجب و یرضی من قول و
عمل و اعتقاد فی عاقبة و کفایة و زمانی الدنیا و الآخرة برحمته
والعافیة و عناية الكافیة و انا العبد الفقیر المحتاج الی الله الغنی
سبحانه و تعالی معین المسکین ختم له بالخیر والسعادة والایمان
والایقان بالشهادة والحمد لله قدتمت» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح حال حضرت موسی کلیم الله (ع) است به زبان فارسی که از ولادت و ظهور و پیامبری و رفتار و کردار و اخلاق و ایثار او سخن می گوید . همه اخبار و احادیث و حکایت ها و لطیفه ها و روایت ها و منقولات که درباره او شده است در این کتاب گرد آمده است . تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که نویسنده «عنوان» کرده است . مانند «آمدن موسی با اهل خویش از مدین بجانب مصر و بتکم حضرت حق تعالی فائز گشتن و رفتن وی بجانب فرعون الی آخر قصه» ، «کیفیت عصا حضرت موسی علیه الصلوة والسلام» ، برای عصای موسی «بیست معجزه» آورده و آنها را مشروحاً ذکر کرده است . ضمناً ۲ و ۱ . سوره دیگر را درباره خاصیت عصای موسی آورده است که جمعاً «پنجاه مورد» می شود . «ای درویش» را بعنوان آغاز هر مطلب و روایت و حکایت می آورد . از انواع شعر فارسی مانند : رباعی ، مثنوی ، فرد ، غزل و قطعه استفاده نموده است . نثر فارسی آن روان و شیجه و استوار است . نظایف و ظرایف عم دارد . سهوالتلم کاتب ندارد . نسخه بی است پر مطلب و سود مند و خواندنی .

۸۹۰

۷۱

قلیل البضاعت

ادب . فارسی . منشور

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۶ × ۱۰ س . د . درونی : ۱۲ و ۱۳ س
 ۱۶ و ۱۷ × ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ س . د .
 ۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صحنه .

- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ کشمیری ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی ملون و نو با عطف پارچه‌پی .
- ۴- خط : شکسته ، سخت خوانا ، نا پخته ، عنوانها و نشانه‌ها زرد و سرخ ، جدول‌ها سرخ و سیاه و نا پخته .
- ۵- کاتب : «حکومت رای ولد منشی تیکچند» است و گویا تاریخ کتابت هم «۱۲۸۰ هـ ق» می باشد : «دستخط نوشته حکومت رای ولد منشی تیکچند سکنه شهر سیوستان ناستان نقل شهر بلده تٹاننگر تحریر یافت» .
- ۶- مؤلف : «آخوند محمد صاحب فاروقی» نام داشته ، شاید تاریخ تألیف «۱۲۸۰ هـ ق» باشد و نام آن «قلیل البضاعت» است : «این کتاب مستطاب قلیل البضاعت تصنیف آخوند محمد صاحب فاروقی تحریر یافت تاریخ ۲۵ ماه صفر ۱۲۸۰» .
- ۷- آغاز : «کتاب هذا قلیل البضاعت ، الہی عاقبت بخیر باد جہان جہانیاں نیایش و عالم عالم ستایش سزاوار صانعی کہ پیکر انسانی از کم عدم بہ منصہ ظہور آورده بہ خلعت فاخرہ حیات بخشیدہ کہ کاخ ہستی او بہ چہار دیوار اربعہ عناصر بنا نہادہ معہار قدرت اوست» .
- ۸- انجام : «از ظہور این معنی گوناگون مسرت شایانی بہ حصول انجامید کہ مؤمن بہ یمین مفاد ظہور این مأمور عظمی مبارک و خجستہ گرداند . مدارج ترقیات روز افزون باد ، این کتاب مستطاب قلیل البضاعت تصنیف آخوند محمد صاحب فاروقی تحریر یافت ، واقعہ تاریخ ۲۵ ماه صفر سنہ ۱۲۸۰ دستخط نوشته حکومت رای منشی تیکچند ناستان سکنہ شهر سیوستان نقل شهر بلده تٹاننگر تحریر یافت» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه روش داستان سرایی و حکایت گویی و انشاء نویسی است . کتابت آن در لا بلای صفحات به صورت عمودی ، افقی ، چپ و راست و مورب است . فارسی آن ناپخته و سخت پسند است . از صفحه ۷۱ تا ۸۷ یادداشت هایی دارد که شامل : رقعہ ، لطیفہ ، فالنامہ ، چند نسخه دعا برای درمان بیماری ها می باشد . یک مرثیہ هم به زبان پنجابی تحت عنوان «مرثیہ امام حسن^۳ و حسین^۴» دارد .

۴۹۰

۲۵۰

کافیہ

[زبان شناسی ، نحو . عربی با حواشی فارسی . منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹/۵ × ۱۸'۵ × ۱۲ س م . — درونی : ۷ س × ۱۸ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ هندی . آب رسیده ، ساییده شده . وصلی شده ، جلد مقوای سفید رنگ با عطف پارچه بی ملون .

۴- خط : نستعلیق خوش و جلی (ستن) ، و خفی (حواشی) ، روشن ، خوانا پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشاندها شنگرف روشن ، قرمز و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب «ابراهیم» و تاریخ کتابت «۱۰۷۸ ه ق» است که برای «میر محمد یحیی» تسوید شده است : «تم بجهت اقبال آثار سعادت اطوار جوان بخت میر محمد یحیی تسوید نموده شد تحریر فی التاريخ

غرة رجب سنة ۱۰۷۸ هـ . در صفحه آخر این بیت به خط تازه
تر آمده :

کافیہ با خط کافی شد تمام
دان ز ابراهیم این رقم کلام

۷- مؤلف : «ابن حاجب ستوفی ۶۴۶ هـ ق» نام تألیف «الکافیة فی النحو» تاریخ
تألیف ندارد (رک : شافیه ۵۶ / ۴۹۰) .

۸- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد وهى اسم
و فعل و حرف لا منها اما ان تدل على معنى فى نفسها اولاً والثانى
الحرف و الاول اما ان يقترن باحد الازمنة الثلاثة» .

۸- انجام : «هل ترین و ترون ترین و اغرون و اغرن و اغرن و المخففة
تحذف للساكنة و فى الوقف فيرد ما حذف و المفتوح ما قبلها لقب
الفاء» . (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه نحو زبان عرب است که از آغاز تألیف تا کنون
شرحها و حواشی بسیار بر آن نگاشته اند و از رسائل معتبر و مستند
نحو به شهرت رود حواشی و یادداشت های این نسخه به زبان
فارسی است . از صفحه ۱ تا ۵ مطالبی به نظم و نثر درباره صرف
و نحو عربی به خط تازه تر کتابت شده است از جمله . . . عامل شیخ
عبد القاهر جرجانی :

عامل اندر نحو صد باشد چنین فرموده اند
شیخ عبد القاهر جرجانی پیر عدا

که شامل ۳ بیت و ۱۴ نوع عامل است . در صفحه آخر نیز
اشعاری و یادداشت های هست از جمله تاریخ وفات «ارشاد بی بی»
نامی «در سنه ۱۳۰۳» .

کبیری یا شرح منیة المصلی و غنیة المبتدی

۲۹۰
۱۷۷

[دین ، فقه ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۶ × ۵ س . م . — درونی : ۱۵ س . م .
۱۵/۵ × ۱۰ س . م .

۲- اوراق : ۲۳۳ ورق . ۴۶۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی . آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی ملون نو با عطف پارچه پی سرخ .

۴- خط : نسخ ، ناپخته ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنکرف ، بالای جملات و کلمات مهم خط سیاه سرخ کشیده شده ، قرن ۱۰ س . م . ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آغاز و آخر ناقص است .

۶- مؤلف : یا (شارح) در این نسخه معلوم نشد چون ناقص است و لیکن روی جلد به خط تازه نوشته شده : « کبیری شرح منیة المصلی » . در تفصیلی فهرست مخطوطات عربیة کتابخانه عمومی پنجاب (لاهور) تألیف منظور احسن عباسی (ص ۲۰) اینگونه آمده : « کبیری یا غنیة المتملی (شرح منیة المصلی) . . . تألیف (شرح) ابراهیم بن محمد بن ابراهیم الحلبي الحنفی المتوفی ۹۵۳ هـ ق » . این شرح شرح دیگری هم دارد به نام **صغیری** یا شرح منیة المصلی که در فهرست مذکور آمده است (ص ۲۱) . ۱۶۳ .

۷- آغاز : ناقص است یک ورق افتاده و اینگونه شروع می شود : « اسم فاعل من اقتبس ای اخذ القیس و هو شعله نار تؤخذ بنا معظمها

شبه العظیم و طالبه بالمقتبسین من ذلك النور فی تحصیلها متعلق
برغبة والضمیر للمسائل جواب لما ای انتقیت ما کثر
وقوعه للمصلین وما لا بدلهم منه» .

۸- انجام : ناقص است و به این عبارت ختم می شود : «و ان کان دون ذلك
لا یسجد و هذا اقرب و فی الملتقط تأخیر سجدة التلاوة یجوز و ان
طالت المدة ولا اثم علیه و ذکر الطحاوی مطلقا ان تأخیرها مکروه
فیه الحجة مستحب للتالی و السامع اذا لم یکنه السجودان» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه درباره احکام عملی فقه اسلام است مانند نماز
و وضو و تیمم و سجده کردن و به رکوع رفتن و دیگر فرائض .
حواشی گوناگون دارد . تقسیمات آن بر اساس «فصل» است .
هر جمله را از متن اصلی «منیة المصلی» می آورد و سپس به شرح
و تفسیر آن می پردازد . هنگام شرح از صرف و نحو و علوم
بلاغت و صنایع بدیعی و اشتقاق و لغت نیز گفت و گو می کند .
شارح علاوه بر این شرح کبیری ، شرح دیگری هم بر منیة المصلی
دارد به نام شرح صغیری (رک : ۶ - مؤلف) .

۲۹۰
۲۹۷

کشف الاسرار و عدة الابرار

[دین . تفسیر . فارسی . منثور و منظوم]

۱- اندازه : بیرونی : ۳۶ ۵ × ۲۴ ۵ / ۵ × ۸ / ۵ سم . — درونی : ۲۹ س
۳۰ / ۵ × ۱۸ س .

۲- اوراق : ۴۹۱ ورق . ۹۸۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ خان بالغ (سمرقندی) ، آب دیده ، کرم خورده ،
وصالی شده (پیوندکار) ، جلد مقوای گالینگور (تازه صحافی شده) .

۴- خط : نسخ خوش ، پخته ، خوانا ، روشن ، معرب (مشکول) ، آیات قرآن
و عنوانها و نشانه‌ها و خطوط رسم شده بالای بعضی از الفاظ و آیات
و جملات شنگرف و زرین و گاهی سیاه . جدول ها دو خطی و
سه خطی زرافشان و زرین در اوایل ، و از آن بعد سیاه و سرخ
و گاهی نیلگون . قرن ۶ و ۷ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . چون آغاز و انجاء ندارد .

۶- مؤلف : مؤلف و نام و تاریخ تألیف در این نسخه ذکر نشده است . اما از
مطالعه و تصفح آن معلوم می شود که «کشف الاسرار وعدة الابرار»
از تفاسیر بزرگ قرآن کریم است به زبان فارسی . مؤلف (مفسر)
«رشید الدین ابوالفضل احمد بن محمد بن احمد بن سهریزد سیبندی
یزدی» . تاریخ تألیف ۵۲۰ هـ ق . این تفسیر برداشتی است از تفسیر
خواجه عبدالله انصاری هروی (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران
و در زبان فارسی سعید نفیسی ، ج ۱ - ص ۷۲۸ - ۷۲۹) .

۷- آغاز : ناقص است و از بخشی از تفسیر «النوبة الثالثة» «سورة البقره»
اینگونه آغاز می گردد : «و انكرني و عزته الدنيا حتى جهد حتى
و انكر ربوبيتي و عبدوني و زعم انه لا يعرفني و اني اقسامه»
لولا العذر و الحجة اللذان و صنعت بيني و بين خلقي بطشت به
بطشه جبار بغضب لغضبة السموات و الارض و الجبال و البحار
و ان امرت السماء حصيته و ان امرت الارض الثلعتة (كذا)
مثلهم مثل الذي استوفدنا را الآية اين مثل دسی است که بدایتی
نیکو دارد حالی بسندیده وقتی آرمید تن بر خدمت داشته و دل

با صحبت برداخته چنددیرین روشنائی رفته و عمری بسر آورده ناگاه دست قدر از کمین گاه غیب در آید» .

۸- انجام : ناقص است اینگونه پایان می یابد : «هیچکس الله را جنت نگفت مگر ترسایان و فرزند سه طایفه گفتند قومی از جهودان که «عزیر ابن الله» گفتند و قومی از کفره عرب که فریشتگان را دختران گفتند و ترسایان عیسی گفتند و نیز مادر او را جنت گفتند و فرق انباز گویان فراوان اند گفتند و فی الخبر ما احد اصبر علی اذی یسمعه من الله یدعون له الوالد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه تفسیر دینی و عرفانی و ادبی قرآن مجید است . اصل آن به خواجه عبد الله انصاری هروی منسوب است و لیکن رشید الدین ابو الفضل احمد بن مهریزد سبیدی یزدی آن را مکمل و مرتب و بدون نموده است تا آنجا که یکی از عظیم ترین تفسیرهای قرآن کریم به زبان فارسی به شمار می رود که در اوایل قرن ششم (۵۲۰ هـ ق) تألیف گشته است . تقسیمات این تفسیر بدین شرح است :

النوبة الاولى که آیات قرآن کریم را لفظ به لفظ به زبان فارسی روان ترجمه می کند .

النوبة الثانية که همان آیات را بر بنیاد اعتقادات و احادیث و اخبار و اقوال و روایات و تاریخ و لغت و صرف و نحو و تجوید و قرائت و دیگر علوم قرآنی به زبان فارسی تفسیر می کند و تا حد اکمل شرح و توضیح می دهد منابع و مأخذ خود را بیان می کند .

النوبة الثالثة نیز همان آیات را بر اساس فکر و طریقت عارفان و صوفیان و ادیبان و شاعران بسط می دهد و تفسیر می کند . در این

نوبت زبان فارسی به حد اعلاى قدرت نمایی و هنروری می رسد . اشعار دل انگیز عرفانی (قطعه ، رباعی ، دویتی ، مثنوی های کوتاه) را در بردارد . «پیر طریقت» که اشاره به خواجه عبد الله انصاری و دیگر عارفان است همواره مورد توجه مفسر این بخش است . این نسخه به احتمال قوی در قرن ششم یا هفتم کتابت شده است چون رسم الخط و کاغذ و مرکب این ادعاری تأیید می کند .
مثلاً :

کی = که ، ذ = د ، ج = چ ، ب = پ ، ک = گ «در این نسخه معمول است» .

متأسفانه نواقصی در این نسخه وجود دارد :

- ۱- سورة الفاتحه و ۲ آیه از آغاز سورة البقرة افتاده است .
- ۲- صفحات ۹ و ۱۰ و ۱۵ و ۱۶ باید بعد از صفحه ۹۸۲ در آید زیرا مربوط به «سورة النساء» هستند .
- ۳- از آخر آیه ۳۴۴ تا آغاز آیه ۲۵۶ (سورة البقرة) میان صفحات ۳۸۶ و ۳۸۷ افتاده است .
- ۴- از صفحه ۸۰۳ تا ۸۱۸ باید قبل از صفحه ۱۸۱ قرار گیرد (۱۶ صفحه) .
- ۵- این نسخه شامل سوره های (البقرة ، ص ۱ ، ۴۵۴ ، آل عمران ص ۴۵۵ ، النساء ، ۶۸۳ ، ۸۸۵ ، ۷۱ آیه از المائدة ص ۸۸۵ - ۹۸۲) است که روی هم رفته تقریباً تا آخر جزو ششم را در بردارد .

روش کتابت و بعضی مختصات آن بدین ترتیب است :

- ۱- همه آیه های قرآن کریم به شنگرف روشن است .
- ۲- همه جا دو کلمه «پیر طریقت» به قلم درشت یا شنگرف و یا سیاه است .
- ۳- الفاظ «النوبة الاولى ، النوبة الثانية ، النوبة الثالثة» به رنگ طلای سفید یا سیم و یا نقره کتابت شده ، و بسیار زیبا است .
- ۴- همیشه اشعار فارسی و عربی در جدولی زیبا جای داده شده اند .
- ۵- همه آیات قرآن کریم و حتی در بسیاری از جای ها ، کلمات فارسی نیز معرب است .
- ۶- کاتب در کتابت ، امانت به کار برده است . و سهو القلم اندک دارد ، بعضی جای ها مخراموش شده های خود را خط زده و یا در جدولی زیبا در حاشیه کتابت کرده است که بعضی از آنها در اثر صحافی بریده شده اند .
- ۷- برخی یادداشت ها و توضیحات دینی و لغوی و عرفانی و ادبی در کناره صفحات دیده می شود .
- ۸- این نسخه دو بار وصالی و صحافی شده است و هر بار الفاضلی و جملاقی نابود شده و یا به قلم تازه تر نگاشته آمده است که سهو القلم کاتب در آن دیده می شود زیرا چنان می نماید که از روی افتادگی های پوسیده ، آنها را نقل کرده باشد . روی هم رفته نسخی است بسیار مهم و ارزنده زیرا این قسمت باقی مانده مهمترین قسمت های این تفسیر عظیم است .

کنز الدقایق

[دین ، فقه ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۶ × ۲/۵ س م . — درونی : ۱۱ س ۱۵ × ۸/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۵۹ ورق . ۳۱۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد روشن رنگ کشمیری ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون نو با عطف پارچه بی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، روشن ، خوانا ، فهرست مطالب به خط ثلث ، عنوانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : فهرست مطالب را «چراغ‌الدین بن شیخ احمد» برای «سیان نعمان» نوشته : «تمام شد فهرست کتاب کنز از دست خط فقیر حقیر چراغ‌الدین بن شیخ احمد ساکن موضع باکریانواله به پاس خاطر فیض مقاطر میان نعمان ساکن موضع بوریانوالی» (ص ۶) . متن نسخه را «رکن الدین» هم برای «نعمان» کتابت کرده : «تمت تمام شد نسخه متبرکه کنز الدقایق به دست فقیر رکن الدین .
- به پاس خاطر نعمان حقایق نوشته رکن دین کنز دقایق
چو شد خامه در اینجایی رسیده به شکر ایزدی همه آرسیده،
تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «ابو البرکات عبدالله ابن احمد بن محمود النسفی» معروف به «حافظ الدین النسفی» متوفی ۷۱۰ ه ق . تاریخ تألیف معلوم نشد . نام

تألیف «کنز الدقایق» : «قال العبد الضعیف..... ابو البركات
عبدالله بن احمد بن محمود بن النسفی غفرالله له ولو الیدی.....
لما رأیت الهمم مائلة الى المختصرات والطباع عن المطولات ان الخص
الوافی بذکر ما عم وقوعه..... مع ما بی من العوائق و سمیته
بکنز الدقائق» (رک : فهرست کتب عربی کتب خانة ریاست راسپور ،
ج ۱ ، ص ۲۴۴ - ۲۴۴) . در صفحه ۸ نسخه نیز نام مؤلف
باللقاب فراوان آمده است (رک : ۷ - آغاز) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، الحمد
لله الذي اعز العلم في الاعصار و اعلى حزبه و الانصار و الصلوة على
رسوله المختص بهذا الفضل العظيم و على آله الذين افازوا منه
بخط جسيم قال مولانا الجبرالنحرير محرز قصبات السبق في التقرير
والتحرير علم الهدى علامة الوری مالک ازمة الفتيا مظهر كلمة
الله العليا كشاف الحقایق مبین الدقایق سلطان علماء المشرق
والصين..... ابو البركات عبدالله بن احمد بن محمود النسفی متع الله
المقتبسین بدوام بقائه » .

۸- انجام : «فاضرب سهام كل وارث من التصحيح في التركة ثم اقسم المبلغ
على التصحيح و من صالح من الورثة على..... فاجعل كان لم يكن
ما بقي على سهام من بقى و الحمد لله الذي يتم الصلحات و الله اعلم
تمت تمام شد» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع کنز الدقایق فقه حنفی است . که از احکام و فرایض و
واجبات و مستحبات و ازدواج و طلاق و ارث و مسجد و نماز و
روزه و جهاد و مشتقات آنها بحث می کند . تقسیمات آن براساس
«کتاب» و «باب» و «فصل» بدون شماره است . «کتاب الطهارة»

در اول و «کتاب الفرائض» در آخر قرار دارد و هر کتاب به «باب» و هر باب به «فصل» تقسیم می‌گردد، و جمعاً ۱۵۱ موضوع دارد. حواشی و یادداشتهایی دارد که بعضی از آنها به زبان فارسی است. نسخ خطی و چاپی فراوان از کنز الدقایق و شروح متعدد از آن در دست است (رک: کنز الدقایق ۲۶۶/۲۹۰).

۲۹۰ و ۸۹۰
۲۶۶

کنز الدقایق

[دین . فقه ، عربی . منثور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۳۵ \times ۲۳ \times ۳/۲$ سم . - درونی : ۱۱ سم
 $۲۱/۵ \times ۱۲/۵$ (متن) $۱۸۰ \times ۲۹/۵$ (متن و حاشیه) سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۷ ورق . ۳۳۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک حنایی رنگ دهلی ، آب دیده ، ساییده شده ، وصلی شده ، جلد تیباجی ضربی سرخ گون و منقش ، گوشه و عطف پوسیده .
- ۴- خط : ثلث خوش جلی (متن) . و تحریر و شکسته خفی (شرح میان سطرها و حواشی) ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف خوش رنگ ، جدول کناره متن سه خطی سیاه و سرخ و جدول کناره حواشی یک خطی سیاه ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : کنز الدقایق ۱۶۶/۲۹۰)

۷- آغاز : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي اعز العلم في الاعصار واعلى حزبه في الامصار والانصار والصلوة على رسوله المختص بهذا الفضل العظيم و على آله الذين فازوا منه بحظ جسيم» .

۸- انجام : «و ان اردت قسمة التركة بين الورثة او الغرماء فاضرب سهام كل وارث من التصحيح في كل التركة ثم اقسام المبلغ على التصحيح و من صالح من الورثة على شيء فاجعل كان لم يكن و اقسام على سهام سابقى على سهام من بقى تمة الصحيفة الميمونة المسات بكنز الدقايق يوم الجمعة وقت الظهر قبل الصلوة المكتوبة بيد الفقير الحقير الراجى برحمة الله تعالى جل شأنه المدعوب بالله دتا غفر الله له ولوالديه و احسن اليها واليه آمين ثم آمين يا رب العالمين لا اله الا الله محمد رسول الله» .

۹- چگونگی : تقسیمات این نسخه هم بر اساس «کتاب» و «فصل» و «باب» و جمع آنها «۲۵۴ قسمت» است . در اول «کتاب الطهارة» و در آخر «کتاب الفرائض» است (رک : کنز الدقايق ۱۶۶ / ۲۹۰) . در میان سطرها و در کناره صفحات مابین دو جدول متن و حاشیه ، یادداشتها و توضیحات فراوان به فارسی و عربی آمده است بطوری که اگر آنها را استخراج کنیم شاید دو مجلد گردد . علت آن هم این است که «کنز الدقايق» بسیار فشرده و خلاصه تألیف شده و به قول مؤلف «تلخیص» یا «اختصار» ی است از فقه حنفی و از کلیه مباحث فقه اسلامی . این حواشی و یادداشتها به اشکال مربع و لوزی و مثلث و مربع مستطیل . مقابل و یا مخالف یک دیگر کتابت شده اند و چهره های زیبایی به صفحات کتاب بخشیده اند .

از صفحه اول تا سیزدهم چند مقاله یا رساله کتابت شده و ضمناً فهرست «کنز الدقایق» را چهار صفحه در بر گرفته است. از جمله این مقالات :

«حرمة المصاهرة والرضاع» نوشته شیر محمد قریشی یا مولوی آخوند شیر محمد نبوی که کاملاً به فارسی و عربی شرح شده است. متن و شرح این مقاله، خود کتابی است شیرین و خواندنی و مستند آمیخته با شعر و نثر فارسی و عربی که گاهی نیز از پنجابی شواهدی آورده است (ص ۳ - ۵).

«پنج درویش» مقالہی دیگر است به زبان فارسی بدین شرح : «در جهان پنج درویش است : یکی کشف القبور ، دویہ کشف القلوب..... ، سیوم درویش اوتاد ، چهارم درویش قطب پنجم درویش غوث و این درویشان هر یک برای جهان و مردمانش ، وظایفی بر عهده دارند (ص ۷) . مقالہی دیگر درباره حدیث است . اقسام حدیث بر چهار است : غریب و آحاد و مشهور و متواتر و شرحی بسوط درباره حدیث و بعضی مسائل فقهی نگاشته آمده است (ص ۸) .

مقالہی دیگر درباره «مناظرۃ ترساو ابو حنیفہ» در مجلس ہارون الرشید کہ بسیار شیرین و خواندنی است بہ زبان فارسی و آن مسئلہ اثبات ذات واجب الوجود را در بردارد (ص ۱۰) .

در صفحه ۱۴ اثر یک سہر وجود دارد کہ بہ شکل خوانندہ می شود : «محمد حسن لطف الہی ۱۲۱۸» .

مقالہی دیگر در صفحه ۳۳ کتابت شدہ تحت عنوان «ذکر نماز تسبیح» کہ بہ زبان فارسی و عربی است .

از صفحه ۳۳۱ تا ۳۳۳ یک رساله کتابت شده است که «اختلاج نامه» یا «جنبش نامه» نام دارد. متن این رساله یک بار به نثر و بار دیگر به نظم کتابت شده است. متأسفانه کاتب و شاعر و مؤلف آن را نیاقتم. نثر آن دو صفحه و نظم آن ۱۷۶ بیت است. رساله نثر «جنبش نامه» اینگونه آغاز می‌گردد:

«بسم الله الرحمن الرحيم، باب دانستن عضوهای جنبیدن: «بدانکه امیر المؤمنین عمر بن الخطاب (رض) معد و قاص را بجانب عجم فرستاده بود عجم را گرفت و ملک را هلاک کرد و این کتاب بدست مردی بود که نام یفقی و از مدینه بود و این کتاب در مدینه آورده با خود میداشت در وقت هارون رشید فرمود که این کتاب را اختلاج نامه خوانده‌اند و باخود داشتند و از خود جدا نه کردند و عظیم عزیز میداشت».

و اینگونه ختم می‌شود: «و اگر تهیگاه از جانب راست بجهد از فرزند شاد شود اگر تهیگاه از جانب چپ بجهد روزی زیاده شود والله اعلم بالصواب تمت تمام جنبش نامه بفضل و کرم او تعالی شأنه».

آغاز رساله نظم «جنبش نامه» چنین است: «بسم الله الرحمن الرحيم،

گفته حکماء قول ذوالقرنین	آنکه او یافت کار حکمت وزین
هست در اصطلاح حکم تمام	زانکه از معجزات هست کلام
چونکه عضوی بجست از اعضاء	بر تو در حال میشود پیدا
خبرت می دهند زخیر و زشر	تا شوی آگه از وجود بشر
گرچه احکام جستن اعضا است	علم شاهان و دانش حکما است

خسروانش عزیز داشته اند و ز خرد نقشش او گه‌اشته اند
نثر بود این بنظمش آوردم دادش شرح و در دلش کردم»
و انجام چنین :

«نباخن دست راست تو چون جست
اثر فتنه و خصومت هست
نباخن دست چپ چو جست دمی
گردد ایمن ز مهر بلا و غمی
نباخن پای راست چون بجمهد
خبر از شور جنگ و فتنه دهد
نباخن پای چپ چو هست تمام
خورمی باشد سعادت نام
تمام شد الحمدلله» .

کیمیای سعادت

۸۹۰
۱۲۶

ادب . دین . فارسی . منتشر

۱- اندازه : بیرونی : ۲۷ . ۲۰ × ۳۵ س . درونی : ۱۱ . ۲۰ × ۱۲ س .

۲- اوراق : ۲۹۶ ورق . ۵۹۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد و سفید رنگ هندی . ساییده شده . اندکی درم خورده .
وصالی شده . جلد کاغذی .

- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها شنگرف . روی جملات عربی و الفاظ مهم خط سرخ کشیده شده . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «حجة الاسلام امام ابو حامد محمد بن محمد بن محمد بن احمد غزالی طوسی ۴۵۰ — ۵۰۵ ه ق» ، تاریخ تألیف و نام مؤلف در این نسخه نیامده . نام تألیف «کیمیای سعادت» است . در صفحه ۴ اینگونه آمده است : «این کتاب شرح اخلاط این کیمیا است که به حقیقت چه سعادت ابدی است ، و این کتاب را بدین معنی کیمیای سعادت نام کردیم» .
- ۷- آغاز : «سهل یا الهمی کل صعب بحرمة سیدالابرار ، رب یسر و تمم بالخیر و به نستعین ، بسم الله الرحمن الرحیم ، شکر و سپاس فراوان به عدد ستاره‌های آسمان و قطره‌های باران و برگ درختان و ریگ بیابان و ذره های زمین و آسمان مرآن خدای را که یگانگی صفت اوست و جلال و کبریایی و عظمت و مجد و بهاوی خاصیت اوست» .
- ۸- انجام : متأسفانه این نسخه ناقص است و تا آخر «رکن سوم — مهلاکات» را در بر دارد و اینگونه ختم می شود : «غرور ارباب اموال را بسیار است و هیچ صنف از این رسته نیند مگر آنکه علم حاصل کند چنانکه در این کتاب گفته‌ایم تا آفت طاعت به ریا و غرور نفس و مکر شیطان بشناسد آنگاه دوستی خدای تعالی بروغالب شود و دوستی دنیا از پیش برخاسته شود الا به عذر ضرورت و مرگ در پیش خود نهاده باشد تا جزبه استعداد آن مشغول نبود این آسان شود بر هر که ایزد سبحانه و تعالی بر او آسان کند و توفیق» .

۹- چگونگی : موضوع کیمیای سعادت : فقه ، حدیث ، عرفان ، اخلاق ، ادب ، و سایر موضوعات علمی و عملی زندگی و دین است نه فقط برای مسلمانان بل برای همهٔ جهان بشریت . این نسخهٔ کیمیای سعادت باوجود اینکه ناقص است ، کتابت آن خوب و سهوالقلم کاتب در آن کم است . همهٔ کتاب (نسخه) کیمیای سعادت بر چهار عنوان و چهار رکن بخش شده . هر رکن دارای ده اصل و جمعاً چهل اصل است :

«این است ارکان و فهرست اصول کیمیای سعادت به تمامت و ما اندرین کتاب جمله این چهار عنوان و چهار رکن بر چهل اصل شرح کنیم» . در تمدن و تاریخ اسلام ، شاهکاری از احیاء علوم الدین به عربی و کیمیای سعادت به فارسی اندک است و شاید نیست .

گلستان

۸۹۰
۱۰۳

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $29/5 \times 19/5 \times 2$ س ۴ . — درونی : ۱۳ س 18×10 س م .

۲- اوراق : ۱۱۴ ورق . ۲۲۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ هندی ، اندکی کرم خورده . وصالی شده ، جلد مقوایی تازه ملون ونو با عطف و گوشهٔ پارچه‌ای .

۴- خط : نستعلیق خوش متوسط (متن) و خفی (حاشیه) و ثلث (جملات

عربی) ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف خوش رنگ ، اشعار و احادیث و آیات قرآن معرب (مشکول) ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «فضل احمد» کہ برای «سید احمد» کتابت کرده ، تاریخ کتابت «۱۲۷۴ هـ ق» : «تمام شد گلستان شیخ سعدی شیرازی قدس سرہ بہ دست خط احقر العباد فضل احمد برای پاس خاطر سید احمد فی التاريخ اثنی و عشرون از ماہ و شہر محرم بود و فی سنہ ۱۲۷۴ ہجری مقدس» .

۶- مؤلف : «شیخ مصلح الدین ابو محمد عبداللہ بن مشرف بن مصلح بن مشرف سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ هـ ق» ، تاریخ تالیف «۶۵۶ هـ ق» ، در صفحہ ۲ فرماید :

«در آن مدت کہ مارا وقت خوش بود

ز ہجرت ششصد و پنجاہ و شش بود»

نام تالیف «گلستان» است ، در صفحہ ۱۴ فرماید :

«گفتم برای زہت ناظران و فسحت حاضران کتاب گلستان تصنیف توانم کرد کہ باد خزان روزگار را براوراق او دست تطاول نباشد

بہ چہ کار آیدت ز گل طبقی

از گلستان من بیر ورق

گل ہمین پنج روز شش باشد

وین گلستان ہمیشہ خوش باشد» .

۷- آغاز : «رب بسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، منت خدای را عزوجل کہ طاعتش موجب قربت است و بہ شکر اندرش مزید نعمت» .

۸- انجام :

«ما نصیحت به جای خود کردیم
روزگاری در این به سر بردیم
که نیاید به گوش رغبت کس
بر رسولان پیام باشد و بس

یا ناظراً فیہ سل باللہ ارحم علی المصنف و استغفر لکاتبہ
. و اطلب الاحسانا ، تمت تمام شد هذه النسخة الميمونة
مسمی به کتاب گلستان من تصنیف حضرت شیخ سعدی شیرازی
قدس سره به دست خط احقر العباد فضل احمد غفرالله له ولوالديه
و احسن اليها واليه برای پاس خاطر قره عین سید احمد طال الله عمره
و تضاعف احسن علمه و عمله آمین یارب العالمین فی التاريخ اثنی و
عشرون از شهر محرم بود فی سنه ۱۲۷۴ هجری مقدس .

۹- چگونگی : این نسخه حواشی فراوان و سودمند و معانی لغات و اشعار و
عبارات عربی و شواهد شعر به خط نستعلیق خفی دارد میان سطرها
و در حاشیه ها . در صفحات اول و پایان آن یادداشت و اشعار
گوناگون دارد به فارسی و عربی از جمله مناجات امام اعظم زوفی
و برخی نام داروها . نسخه ارزنده‌ی است .

۱۹۰

۶۵

گلستان

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۶ × ۱۵ س م . درونی : ۱۶ س ۱۹ ×
۱۰ س م .

- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد نیلگون مقوایی نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف روشن . قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : شیخ اجل سعدی شیرازی (رک : گلستان ۱۰۳/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : «یافتاح ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم . منت خدای راعز و جل که طاعتش موجب قربت است» .
- ۸- انجام : «تاطبع ملول ایشان از دولت قبول محروم نماند الحمد لله رب العالمین والعاقله للمتقین والصلوة علی رسولهم و آله و اصحابه اجمعین
ما نصحیت به جای خود کردیم
روزگاری در این یسر بردیم
گر نیاید به گوش رغبت کس
بر رسولان بلاغ باشد و بس
تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه چنان می نماید که از روی نسخی کهن نوشته آمده است اما دقت کتابت در آن نشده است . (رک : گلستان ۱۰۳/۸۹۰ ، ۱۱۱/۸۹۰) .

گلستان

۸۹۰

۱۱۱

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۱۱ × ۴ س م . — درونی : ۱۱ س ۱۲ × ۷ س م .

۲- اوراق : ۱۷۷ ورق . ۳۵۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ براق کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی کهنه .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، ناپخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها و سرفصلها شنگرف روشن ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد (رک : ۹ — چگونگی . همین نسخه) .

۶- مؤلف : «شیخ اجل سعدی شیرازی» (رک : گلستان ۱۰۳ . ۱۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر ، وتمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، منت مرخدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و بدشکر اندرش مزید نعمت» .

۸- انجام : « برحمتک یا ارحم الراحمین

ما نصیحت بد جای خود کردیم

روزگاری در این بد سر بردیم

در نیاید بد گوش رغبت کس

بر رسولان بلاغ باشد و بس

تم تم تمام شد کتاب گلستان تحریر یافت» .

۹- چگونگی : این نسخه گلستان در هشت باب کامل است . بعضی عبارات و الفاظ مشکل فارسی و عربی آن معرب است . سه‌والقلم کاتب در آن دیده می‌شود . این نسخه را آقای میجر شاه پال قریشی به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اهدا کرده است و آن را جد اعلای او به نام «فقیر مجد قریشی ابن غلام مجد قریشی ابن نور مجد قریشی» کتابت کرده است . با اهدای این نسخه به کتابخانه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان (کتابخانه گنج بخش) هم نام آن خاندان جاوید ان گشته و هم نسخه‌ی خطی از گزند اهرمن روزگار محفوظ مانده است .

۸۹۰
۲۱۶

گلستان

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۴ \times ۱۵/۵ \times ۲$ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۸ ×
۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۷۳ ورق . ۱۴۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، کرم خورده ، جلد مقوایی پوشیده با عطف پارچه سیاه .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، بالای کلمات و الفاظ سهم خط سرخ کشیده شده ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : «اسماعیل» ، تاریخ کتابت ندارد : «تم تمام شد این کتاب گلستان دست خط فقیر اسماعیل ساکن موضوع بساندورایم از پرکنه دانگلی درین نوشتن سهوی و خطای شده باشد بذیل کرم بیوشند» .

۶- مؤلف : «شیخ اجل سعدی شیرازی» (رک : گلستان ۱۰۳ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ، منت مرخدای را عزو جل که طاعتش موجب قربت است و بشکر اندرش مزید نعمت هر نفسی که فرو می رود مُد حیات است و چون برمی آید مفرح ذات پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب» .

۸- انجام : «دو کس مردند و تحسر بردند یکی آنکه داشت و نخورد و دیگر آنکه دانست و نکرد ، قطعه :

کس نیند بخیل فاضل را
که نه در عیب گفتنش دوشد
در لریمی دو صد گنه دارد
لرمش عیبها فرو پوشد
ما نصیحت بجا خود کرد
روزگاری درین بسر برد
لرنیاید بگوش رغبت دس
بر رسولان پیام باشد و بس

تم تمام شد این کتاب گلستان (رک : ۵- کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه گلستان مثل اینکه برای تدریس کتابت شده است . سهوالقلم کاتب در آن دیده می شود . حواشی و یادداشتهایی

در یک جلد: در کتب گنبدان جنت نشان خود آیین
 یک رویه: از نسخه‌های غیر گرفته به سری نسبت
 نوشتار: نسخہ قدیم جنت بخش از زبان آسی بخش قلمی
 نوشته: نام سیری در ... در صفحه ۱۱۲ و ۱۱۳
 نسبت: ... نسبی ... نامی ... جاد و ... شعرا
 در ... جنت ... حوض ... مسر گوی ... مسر فیض
 بخش

در صفحه ۱۱۲ شعری در روکشت نامه است. در شعبان صفحه
 یک نشانی از سری در خواست نهدان و جعفر و نگاشتری
 کتاب نامه:

وقت آمدن یک عدد جعفر و یک عدد نهدان و دو عدد عدد
 نگاشتری شعرا آید.

۴

۸۹۰
۲۴۶

گلستان

آداب، فارسی، منثور و منظوم

۱. اندازه: — بیرونی: ۱۸ × ۱۵ × ۱۵ سم — درونی: ۱۳ × ۱۳ × ۱۳ سم

۱۵ × ۱۵ × ۱۵ سم

۲. اوراق: ۱۳۴ ورق، ۶۳ صفحه.

۳. کاغذ: نازک زرد روشن رنگ سیانکوی، جلد مقوای زرد گون با عصف
 و گوشه پارچه‌بی و چرمی سرخ و سیاه.

۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سرفصلها شنگرف روشن ، بالای کلمات و جملات سهم خط افقی سرخ کشیده شده ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «میان مجد زمان» و تاریخ کتابت «۱۲۷۳ ه ق» : «تمت تمام شد کتاب گلستان در شهر سفر (صفر) بتاریخ بیستم از دستخط فقیر حقیر میان مجد زمان غریب و ناتوان برای پاسخاطر خود نوشته شد سنه ۱۲۷۳

یلوح الخط فی قرطاس دهرأ
و کاتبه الرمیہ فی التراب
الہمی ہر آنکس کہ این خط نوشت
عفو کن گناہش عطا کن بہشت

۶- مؤلف : «شیخ اجل سعدی شیرازی» (رک : ۱۰۳ / ۸۹۰ / ۱۱۱۰ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، منت مر خدا یرا عز و جل کہ طاعتش موجب قربت است و بشکراندرش مزید نعمت و ہر نفس کہ فرو میرود بمد حیات است و چون برمی آید مفرح ذات پس در ہر نفسی دو نعمت موجود است و بر ہر نعمتی شکری واجب ، بیت ،

از دست و زبان کہ برآید
کز عہدہ شکرش بدر آید

۸- انجام : «مثنوی :

ما نصیحت بجای خود کردیم
روزگاری درین بسر بردیم

گر نیاید بگوش رغبت کس
بدر رسولان بلاغ باشد و بس

شعر :

لو ان لی یوم التلاق
عند الرؤف نقلت یا سوا انا
انا العسیء وانت مولی محسن
عما قد اسأت و اطلب الاحسانا

بیت :

شکر که این نامه بعنوان رسید
بیشتر از عمر بیایان رسید»

۹- چگونگی : این نسخه با خط خوش و کلمات و الفاظ معرب (مشکون) همراه است . الفاظ و کلمات مشکل و در بعضی جای‌ها جملات عربی را به فارسی در میان سطرها ترجمه کرده است (رک : گستان ، ص ۸۹۰) .

۸۹۰
۶۳

لب لباب معنوی

[ادب . فارسی : منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۵ × ۴ س.م . — دورنی : ۱۷ س ۲۱ × ۷ س.م .

۲- اوراق : ۲۶۴ ورق . ۵۲۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، گرم خورده ، وصالی شده ، جلد بقوایی باعطف و گوشه پارچه .

۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام خود را نیاورده اما تاریخ کتابت در پایان صفحه ۵۲۸ «۱۰۶۹ ه ق» آمده :

«فی التاريخ ۲۸ شهر جمادی الاول سنه ۱۰۶۹ روز سه شنبه وقت نماز چاشت تحریر یافت» .

۶- مؤلف : «حسین بن علی الواعظ البیهقی المدعو بالکاشفی» بوده است و به همین ترتیب نام خود را در صفحه ۷ آورده ، تاریخ تألیف «۸۸۵ ه ق» است . که در این دو بیت در صفحه ۵۲۷ آمده :

روز شنبه آخر ماه صیام
گشت این نوباوه غیبی تمام

سال هجرت هشتصد و هشتاد و پنج
مرتفع گشت این کلام نور گنج

نام تألیف را نیز در این بیت ذکر کرده است :

نام او لب لباب معنوی است
انتخاب انتخاب مثنوی است

۷- آغاز : چند برگ از آغاز آن افتاده و بعداً با خط و قلم دیگر کتابت کرده و الحاق نموده‌اند . پس از فهرست و نداداشت آغاز نسخه ، به این عبارت آغاز می شود :

«بلسال الوصال روحه و زاد فی غرف شرف القرب فتوحه اتفاق
افتاده بود و نکته بی چند از حقایق دقائق ام الكتاب مناسب

وقت و زمان از مکنون غیب به عالم ظهور بسبب امداد و بیان جلوه یافتند» .

۸- انجام : پس از اینکه مؤلف «لب لباب معنوی» را پایان می دهد ، ابیاتی از خود بر همان وزن مثنوی سروده و افزوده است که بدین ابیات خاتمه می یابد :

«کاین نهال چند سبز از مثنوی

که فرو کشتم به باغ معنوی

تا قیامت تازه و پر نور دار

دست دزدان را زمیوهش دور دار

پوست چینان را از این لب لباب

دیده ها بر دوز تا روز حساب

عشق بازان را از این ماء معین

فیض ده آمین رب العالمین

و بعد تاریخ کتابت آمده است :

«تمت تمام شد فی التاريخ ۲۸ شهر جادی الاول سنه ۱۰۶۹ روز سه شنبه وقت نماز چاشت تحریر یافت .

هر که خواند دعا طمع دارم

ز آنکه من بنده گنه کارم» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، برگزیده‌ی از مثنوی معنوی جلال الدین محمد بلخی

رومی (متوفی ۶۷۲ هـ ق) که بدین ترتیب تقسیم شده است :

«لا جرم جهت انفجار سیاه این معانی سه عین متعین ساخت که

عین اول جامع اطوار شریعت باشد و عین دوم مخزن اسرار
طریقت و عین سیوم مطلع انوار حقیقت و بہ ازاء اجزاء زلال نوال
ہر عینی را چند نہر کہ مشتمل بر رشحات مطہر و مظہر تفصیل
جمل آن باشد مقرر کرد» .

حواشی مفید بہ قلم شکستہ و نستعلیق و تازہ تر از متن دارد .

۶۱۰
۲۳

لغات الادویہ

[طب ، فارسی . مشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $۲۹ \times ۵ / ۱۵ \times ۷$. س . م . — درونی : ۲۰ س
- ۲- اوراق : ۲۷ ورق . ۵۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ہندی . اندکی نرم خوردہ . آب رسیدہ .
- ۴- خط : تحریر ، ناپختہ و ناخوانا . عنوانها شنگرف و بالای کلمات مہم خط
شنگرف کشیدہ شدہ است .
- ۵- کاتب : «میان سکندر شاہ بن میان رحیم شاہ» نام داشتہ و در میان
صفحہ ۳ د اینگونہ آورده : «تمت تمام شدہ یہ نسخہ فقیر میان
سکندر شاہ بن میان رحیم شاہ قصیدہ بہمیلی . و تاریخ کتابت
ناشناختہ است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تالیف معلوم نشد و نام تالیف «لغات الادویہ» است .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخير اجاص الوبخار طب امرملین ص عسل یا عناب ش یازده دانه الوجه مشهور بهمین یعنی آرد اکیل الملک کنیده» .

۸- انجام : «ص عسل و دارچینی ل بزرالیخ یاتفاح فارسی است . تمت تمام شد بدستخط فقیر میان سکندر شاه بن میان رحیم شاه قصبه بهمیکی» .

۹- چگونگی : نام گیاهان دارویی و داروها در این کتاب به ترتیب حروف الفبا است و برابریهای گوناگون تقسیم کرده شده است . مانند :

باب الالف ، باب الباء ، باب التاء..... در این کتاب حروف مقطعه به شنجرف کتابت شده است . چنان به نظر رسید که حروف مقطعه نماینده مآخذی است که مؤلف در اختیار داشته است و هیچ ضابطه‌ی در این باره به دست داده نشده است .

۸۹۰
۸۶

لیلی و مجنون نظامی

[ادب ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰/۵ × ۱۹/۵ × ۱ سم . — درونی : ۲۲ س (هر سطر ۴ مصراع یاد و بیت) ۲۶ × ۱۳ سم .

۲- اوراق : ۵۳ ورق . ۱۰۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک براق سفید رنگ سپاهانی ، آب رسیده ، وصالی شده ، کرم خورده ، جلد مقوایی ملون و نو باعطف و گوشه پارچه‌ی .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، پخته ، خوانا ، جدول اطراف صفحه زرین و نیلگون و سرخ ، جدول بیان سطرها و عنوانها و نشانه ها شنگرف تیره رنگ . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . اما کاتب این نسخه و هفت پیکر (رک : هفت پیکر ۸۵/۸۹۰) یکی بوده است زیرا خط این هر دو مثنوی یکی است .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک : اسکندرنامه نظامی گنجوی) . تاریخ این مثنوی یا تألیف در سال «۵۸۴ ه ق» و به نام شروانشاه اختسان بن سنو چهارم است . در صفحه ۱۱ گوید :

«کاراسته شد به بهترین حال

در سلخ رجب به ثی و فی دال

تاریخ عیان که داشت با خود

هشتاد دو چهار بود و پانصد» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم .

ای نام تو بهترین سر آغاز

بی نام تو نامه کی نام باز

ای کار گشای هر چه هستند

نام تو کید هر چه بستند

ای هست کن اسام هستی

کوته ز درت دراز هستی

ای هیچ خطی نکشته ز اول

بی حجت نام تو سجد» .

۸- انجام :

«حرز توبه وقت شاد کاسی
 بس باشد همت نظامی
 یا رب زجال آن جهاندار
 آسیب گزیده را نگهدار
 بادا همه اولیاش منصور
 اعداش همیشه باد مقهور
 بردستش جام خسروانی
 پر باد ز آب زندگانی
 یک قطره به من دهد جامش
 کاین نامه نگاشتم نامش
 این نامه که نامدار وی باد
 بر دولت وی خجسته پی باد» .

۹- چگونگی : موضوع مثنوی لیلی و مجنون داستان دو دلداده از قبیله بنی عامر است . نام اصلی مجنون ، قیس بن ملوح بن مزاحم بوده که لیلی دختر سعد را دوست می داشته و سرگذشت آنان از داستانهای قدیم عرب است . وزن این مثنوی از مزاحفات بحر هزج است . در حدود ۴۶۰ بیت دارد . کاتب خیلی از جاها را خالی گذاشته که گویا بعداً نقاشی کند و لیکن فرصت نکرده و یا فوت کرده است . سهوالقلم کاتب دارد ، اما نسخه بی است مغتم .

مثنوی مولوی (دفتر اول)

[ادب ، عرفان و اخلاق : فارسی ، منظوم]

۱- اندازه : — پیرونی : ۲۲/۵ × ۱۳ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۵ س
۱۶/۵ × ۷ سم .

۲- اوراق : ۱۶۰ ورق . ۳۲۰ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی شده ، آب
رسیده .

۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، خوانا ، حواشی با خط تحریر و ثلث و
شکسته ، جدول سرخ و زرد و سیاه و لوح ساده زر افشان .
عنوانها و نشاندها شنگرف . قرن ۱۱ یا ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد معروف به مولوی
متوفی ۶۷۲ هجری قمری و مدفن او به قولی زیارتگاه بیروان
اوست . تاریخ تألیف درمیانه سالهای ۶۴۰ یا ۶۷۲ هجری
قمری . نام تألیف : «مثنوی مولوی» یا «مثنوی معنوی»
سرزمین پاک و هند به «مثنوی شریف» شهرت دارد .

۷- آغاز : پس از حواشی و «بسم الله الرحمن الرحيم» :

«بشنوازی چون حکایت می کند وز جدائیمها شکایت می کند
کز نیستان تا مرا ببریده اند از نفیرم مرد و زن نالیده اند

۸- انجام :

تا خدایش باز صاف و خوش کند آنکه تیره کرد هم صافش کند
صبر آرد آرزورا بی شتاب صبر کن والله اعلم بالصواب».

۹- چگونگی : در این نسخه حواشی بسیار سودمندی به امضای «لطا» هست که آیات قرآن و احادیث نبوی با خط تحریری و نسخ کتابت و شرح کرده شده است . الفاظ عرفانی جدا گانه شرح داده شده است . تعداد اشعار این دفتر در حدود ۴۵۰ بیت است .

۱۹۰
۲۶

مثنوی مولوی

[ادب ، عرفان و اخلاق ، فارسی ، منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۳۵/۵ \times ۲۶/۵ \times ۵/۵$ سم . — درونی : ۲۱ س

$۲۶/۵ \times ۱۷$ سم . هر سطر چهار مصراع یا دو بیت دارد .

۲- اوراق : ۳۵۳ ورق . ۷۰۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی کرم خورده ، جلد گالنگور نو با عطف و گوشه چرمی سیاه .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و چند جدول شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نا شناخته ، فقط تاریخ کتابت در پایان هر دفتر مثنوی (ص ۲۱۹ و ۳۵۱ و ۳۵۵) «۱۲۶۰ ه ق» تصریح شده است .

۶- مؤلف : یا (شاعر) «جلال الدین محمد بلخی رومی» (رک : مثنوی مولوی ۹/۸۹۰).

۷- آغاز :

«بشنو ازنی چون حکایت می کند وز جدائیها شکایت می کند
کز نیستان تا مرا بریده اند از نفیرم مرد و زن نالیده اند».

۸- انجام : ناقص است یعنی در حد و پنجاه بیت افتاده دارد و اینگونه ختم می شود :

وقت رحلت آمد و جستن زجو کل شیء هالک الا وجهه
باقی این گفته آید بی زبان در دل آن کس که دارد زنده جان

۹- چگونگی : این نسخه حواشی و شروح مفید و سودمند دارد به امضای «میر نور الله» و «رضا». تعداد اشعار این نسخه در حدود ۲۷ هزار است .

۸۹۰
۲۱۷

مثنوی مولوی (دفتر اول و دوم)

[ادب ، عرفان و اخلاق . فارسی : منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۵ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۹ × ۱۵ × ۷/۵ سم .

۲- اوراق : ۲۳۷ ورق . ۷۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ دهلی ، آب دیده ، وصالی شده ، جلد تیباجی ضربی نقش دار زرد گون و مندرس .

- ۴- خط : نستعلیق متوسط خفی (متن) و شکسته خفی (حواشی) ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف روشن ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد . فقط نوشته است : «تمت تمام» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی» (رک : مثنوی سولوی ۹/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» .

بشنو از تی چون حکایت می شنند
از جدائیمها شکایت میکند
کز نیستان تا مرا ببریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند
سینه خوامم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق
هر نسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

۸- انجام :

«ابر می بارید چون مشک اشکها
حاجیان آنجا گشاده مشکها
یک عجایب در بیابان و نمود
ابر چون مشکی دهان را بر گشود
یک جماعه دان عجایب کارها
می بریدند از میان زنارها

قوم دیگر را یقین در ازدیاد
وین عجب والله اعلم بالرشاد
قوم دیگر نا پذیرا ترس و خام
ناقصان سرمدی تم الکلام» .

۹- چگونگی : متأسفانه این نسخه فقط دو دفتر مثنوی را در بر دارد . از ص ۱ تا ۳۸ و از ص ۱۶۵ تا ۱۸۴ افتادگی داشته که به قلم تازه تر کتابت شده و افزوده گشته است . یادداشتها و حواشی لغوی و عرفانی در کنار صفحات دارد . در صفحه ۲ و ۳ مطالبی درباره خدیجة الکبری و گورستان مکه «جنت مالان» و گورستان «بقیع» و کوههای اطراف مکه و یک «حدیث نبوی به زبان سریانی» و رسم الخط فارسی و شرح نشر و شعر فارسی کتابت شده است . در حدود ۸۷۰ بیت دارد .

۸۹۰
۲۷

مثنوی نل و دمن

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۴ × ۱۵ س . — درونی : ۱۵ س ۱۶ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۱۳۸ ورق . ۲۷۶ صفحه
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، نسکی کرم خورده ، نسبی وصالی شده ، جلد متوای تازه .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و جدولها شکرکرف و نستعلیق . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته .

۶- مؤلف : «ابوالفضل فیضی متوفی ۱۰۰۴ هـ ق» . تاریخ تألیف در سال ۳۹ جلوس اکبر شاه و در «۱۰۰۳ هـ ق» . در صفحه ۲۷۴ آورده :

«سی و نهم از جلوس شاهی
تاریخ مجدد السهی
چون سال عرب شمار کردم
الف و سه الف نگار کردم»

۷- آغاز :

«ای در تک و بوی توز آغاز
عنقای نظر بلند پرواز
فکر تو به دل خیال بگداخت
اوج توز مرغ بال بگداخت» .

۸- انجام : ناقص است و به این دو شعر پایان این نسخه است :

«امروز ز دودمان ایام
زد نوبت من سپهر بر بام
سلطان سخن که شد امامم
اورنگ نهاد بر زبانم» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه داستان عشق نل و دمن است که از داستانهای سرزمین پاک و هند است . تا کنون چندین بار چاپ شده است . نسخه‌های خطی فراوان دارد . وزن آن از مزاحفات بحر هزج مسدس است و شعر آن محکم و فارسی و الفاظ و ترکیبات آن خوب است . در آغاز یک سرلوح ساده زرین و لاجوردی دارد . در صفحه اول دعایی از یکی از صحابه (رض) به فارسی دارد .

مجرب الشفاء

۶۱۰

۲۹۹

[طب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۹ سم . — درونی : ۱۷ س ۲۲ × ۵/۱۲ سم .

۲- اوراق : ۴ ورق . ۸۰ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد لاهوری (پاکستانی) ، جلد کاغذی زردگون .

۴- خط : نستعلیق ، خوانا روشن ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «احمد بن محمود ملتانی» ، نام تألیف «مجرب الشفاء» ، تاریخ تألیف ندارد : «اما بدانکه این ترکیب طب تصنیف ضعیف نحیف احمد بن محمود ملتانی ساکن گجرات (است) نام این طب را مجرب الشفاء نهاده شد» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد بیحد و ثنای بیعدد مرخالتی را که داروی دفع دردها را بیفرید و درود بی نهایت بروج سرور انبیا و برکت اصفیا محمد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اما بدانکه این ترکیب طب تصنیف ضعیف احمد بن ملتانی ساکن گجرات و این ضعیف میخواست که در این طب که لفظهای عربی و فارسی بیان کند» .

۸- انجام : «دیگر بیخ کتائی مفید در گرفتن ماه بر کند در گوش بندد و اگر روز نوبت مقدار سه چهار درم سیاه دانه آرد کرده یا شہد بلیسد علت دفع شود دیگر اگر در جامہ سیاه پر یوم و گوگل خوردنی بیچد و بروغن ماد گو چرب کند و بیفروزد و دود آن بگیرد و در چشم کشد تپ سوما کنہ برود» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ علم طب است نہ بیشتر براساس فکرو نظر اطبای شبہ قارہ قرار دارد زیرا اصطلاحات و ترکیبات و نامہای دارویی و گیاهی و بیماری سر زمین پاک و ہند فراوان دارد . تقسیمات آن بر بنیاد «باب» نہادہ شدہ است و جمعاً «۱۰۰ باب» دارد . مثلاً : «باب اول شناختن زحمت از بول و نبض باب نوزد ہم دفع اسہال شکم باب چہل در منافع متفرقات» . اما این باب اخیر را با «باب سی و نہم» در ہم آمیختہ و مطالب را جابجا نقل کردہ است . پس از ہر باب . تحت «نوع» و «دیگر» و «نوع دیگر» مطلب را شرح می دہد . فارسی آن مخصوص سر زمین پاک و ہند است . سہواً قلم کتب اندک دارد .

۶۱۰
۱۲۵

مجربات اکبری

[طب : فارسی : منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۶ × ۱۵/۵ × ۲/۵ س م . — درونی : ۱۵ س × ۱۹ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۱۸۰ ورق . ۳۶۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی . آب رسیده ، وصلی شده . ساییده شده ، جلد کاغذی تازه .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، ناپخته ، سخت خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها شنگرف روشن . قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «مراد بخش» بوده ، تاریخ کتابت ندارد : در صفحه ۳۶ آمده : «به دست خط فقیر حقیر مراد بخش تمت تمام شد» .

۶- مؤلف : «مجد اکبر ابن حاجی میر مجد مقیم» نام دارد ، تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف «مجربات اکبری» نام دارد . در صفحه یک اینگونه آمده : «اما بعد احقر العباد مجد اکبر ابن حاجی میر مجد مقیم معروض می دارد که ترکیبی چند که از اهل تجرید اصحاء می شد بر قطعات قرطاس می نگاشت و در صفحه ۳۶ نوشتند : «قد وقع الفراغ من تسويد هذه الاوراق في الطب السمي بمجربات اکبری» .

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخير الحمد لله الذي هدانا الى انصراف المستفي والصلوة على رسوله مجد الذي وصف بانك لعل خلق عظيم و على آله واصحابه الذين خصوا باللطف العميم اما بعد احقر العباد مجد اکبر ابن حاجی میر مجد مقیم معروض می دارد» .

۸- انجام : «تدبير سلحه شد رنگ تکبير زهره ما ليام به روشن برالخير تمام شد تمم قد وقع الفراغ من تسويد هذه الاوراق في الطب السمي بمجربات اکبری والحمد لله على الاتمام والصلوة على رسوله خير الانام و آل العظام و اصحابه الا لرام والسلام على من اتبع الاسلام بدست خط فقير حقير مراد بخش تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه در ۳۱ باب است و هر باب بر فصول تقسیم شده است . معالجات و مداوات در این نسخه براساس مشاهدات و معاینات نوشته آمده است . اگرچه فارسی آن دلنشین نیست ، اما اصطلاحات طبی و نام های گیاه ها و داروهای طبیعی و روش معالجه کردن بیماری را فرایاد می دهد . متأسفانه فهرست مطالب ندارد . از لا بلای اوراق معلوم می شود علاوه بر «باب» و «فصل» ، الفاظ «فایده» و «دیگر» نیز تقسیم بندی مطالب را نشان می دهد . حواشی و یادداشت هایی هم درباره داروها و نام آنها دارد . نسخ چاپی و خطی آن در دست رس هست .

۲۹۰
۲۱۲

مجموع سلطانی

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۶ × ۲ سم . — درونی : ۱۳ س ۱۵ × ۵/۷ سم .

۲- اوراق : ۱۲۹ ورق . ۲۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب دیده ، ساییده شده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی پارچه پوشیده کهنه .

۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : «محمد مرتضی ولد محمد فرید» و تاریخ کتابت سال «۱۱۱۸ ه ق» ، در ص ۲۵۷ چنین آمده است : «تمت هذا الكتاب المعظمة مسمی مجموع سلطانی در روز پنج شنبه بتاریخ دهم شهر جمادی الثانی سنه

۱۱۱۸ مطابق سنه جلوس (کرم خورده) بید مجد مرتضی ولد مجد فرید، هر که خواند دعا طمع دارم، تم شد، تم شد تم شد کار من نظام شد» .

۶- مؤلف : و تاریخ تالیف معلوم نشد، چون نصف ورق اول مفقود شده است . اما نام تالیف در ص ۲۵۷ «مجموع سلطانی» آمده است (رک : ۵- کاتب، نیز مجموعه سلطانی ۱۴۳/۲۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر، بسم الله الرحمن الرحیم، الحمد لله رب العالمین والعاقبت للمتقین والصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ واصحابہ اجمعین بدانک این کتاب است در فقه» . (نصف ورق اول پاره و مفقود شده) .

۸- انجام : «ذی ذمه را در نکاح آورد بمقدار از خمر معین یا بخوک معین کرد بعده هر دو یا یکی از ایشان مسلمان شد، مهر مر منکوحه مذکوره چه طلب آید، همان خمر و خوک، در صورتی که خمر غیر معین است و بخوک غیر معین مناکحه کردند حکم چیست؟ قیمت خمر و مهر مثل در خوک کذافی الکافی والله اعلم بالصواب تمت هذا الكتاب المعظمة مسمى مجموع سلطانی» (رک : ۵ کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام و قوانین فقه اسلام است (رک ۲۵۵ : ۲۹۰) مثلاً : «باب الصوم، باب الاعتکاف، باب الطلاق، باب النکاح . بعضی از باب ها شماره دارند و برخی ندارند . حواشی و یادداشتها و اشعار سود مندی به فارسی در شماره صفحات و لا بلای سطر ها دارد . درکناره صفحه ۱۸۶ «تعبد» را به صورت دو مربع مستطیل متحد المرکز رسم کرده و راهنمایی هائی نموده است . این نسخه گویا به نام «اورنگ زیب» نامیده شده است . (رک مجموعه سلطانی ۱۴۳/۲۹۰) .

۲۹۰
۱۴۳

مجموعه السلطانی

[دین . فقه . فارسی ، مشهور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۴/۵ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۷ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۷۸ ورق . ۱۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون نو باعطف پارچه‌پی .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر متوسط ، خوانا و پخته ، عنوانها و باب ها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف شناخته نشد ، اما از قرار معلوم در عهد سلطان محمود غزنوی تألیف شده و نام تألیف را «مجموعه السلطانی» نوشته است : «بدان که این کتاب است در بیان مسایل فقه عبادات ، نام این کتاب را «مجموعه السلطانی» نهاده است» . (رک : مجموع سلطانی ۲۱۲/۲۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم . بدان که این کتاب است در بیان مسایل فقه عبادات نام این کتاب را مجموعه السلطانی نهاده است بعون الله الهادی که چون بندگی حضرت سلطان المشایخ اولیاء سلطان محمود غزنوی را سهمی پیش آمد هر عالمی که در ولایت او بود طلب کرد» .

۸- انجام : ناقص است و بدین عبارت پایان می یابد : «سؤال اگر منکوحه مذکور پیش از وطی مطلق گشت او را چه مقدار مهر آید طلب؟ جواب نصفی از ده درم که مسمی زیادت شد نصفی از آن کذا فی الکبری سؤال اگر در حال انعقاد دعا عاقدین بدین» .

۹- چگونگی : موضوع این رساله احکام عملی فقه اسلام است (رک : مجموع سلطانی ۲۱۲/۲۹۰ ، مجموعه سلطانی ۲۵۵/۲۹۰) .

۲۹۰

۲۵۵

مجموعه سلطانی

| دین . فقه . فارسی . منثور |

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۵ × ۱۵ س م . درونی : ۱۳ و ۲۰ و ۲۵ س ۱۶/۵ و ۹ و ۱۸ و ۹/۵ س م .

۲- اوراق : ۹۸ ورق . ۱۹۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوئی (هندی) . آب دیده . وصالی شده . جلد کاغذی زرد کون .

۴- خط : نستعلیق . خوانا . روشن . پختند . عنوانها و سرفصلها و اشارات . سنگرف . قرن ۱۱ ه ق . (تعدادی از صفحات آن افتاده است با خط تازه کتابت کرده و افزوده اند) .

۵- کاتب : نام کاتب نیامده . اما تاریخ کتابت «سنه ۱۰۱۲ ه» نوشته شده است که شاید سهوالقلم کاتب باشد : «تمت تمام شد نسخه مجموعه

سلطانی سنه ۱۴۱۲ « زیرا طرز کتابت ، نسخه را تا قرن ۱۱ می رساند که « ۱۱۰۰ هـ ق » می شود .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف صریح و واضح ذکر نشده است . نام تألیف «مجموعه سلطانی» که توسط عده پی از علما و مشایخ در عصر سلطان محمود غزنوی نگاشته شده است : «بدانکه این کتاب است در بیان مسایل فقه در عبادت و نام این کتاب مجموعه سلطانی نهاده شد» (رک : ۷ - آغاز) .

۷- آغاز : پس از فهرست که در دو صفحه به خط تازه کتابت شده اینگونه شروع می شود : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم، الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین بدانکه این کتاب است در بیان مسائل فقه در عبادت و نام این کتاب مجموعه سلطانی نهاده شد بعون الله الهادی که چون بندگی حضرت سلطان المشایخ محمود غزنوی مهم پیش آمد هر عالمی را که در ولایت وی بودند طلب فرمود که برابر ما ، در مهم بیایند» .

۸- انجام : «سؤال : ذمی ذمیہ را در نکاح آورد بمقدار خمر معین یا بخوک معین بعده هر دو یا یکی از ایشان مسلمان شدند مهر منکوحه مذکوره را چه طلب آید ؟ جواب : همان خمر و خوک — سؤال : در صورتی که بخمر غیر معین مناکح کردند حکم چیست ؟ جواب قیمت خمر و مهر مثل در خوک ، کذا فی الکافی» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در احکام عملی فقه اسلامی است از جمله : عبادت خدا ، نماز ، روزه ، ازدواج ، طلاق ، وضو ، تیمم ، غسل ، ارث و بسیاری از مسائل و فرایض دیگر که به زبان فارسی

روان و به نثر قرن پنجم و ششم (سبک خراسانی) نگاشته شده است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» و «کتاب» است ، مانند : «باب الاحرام» ، «فصل در بیان روزه» . و «کتاب النکاح» تعداد ابواب ۲۵ ، فصول ۱۷ و کتاب ۲ . ضمناً بطور کلی همه کتاب تشکیل شده است از «سؤال» و «جواب» ، ذیل هر سؤال و جواب مأخذ و منابع مطلب را ذکر می کند . حواشی و یادداشتهای فراوان به فارسی دارد . از ص ۱۹۳ تا ۱۹۶ مطالبی درباره حضرت فاطمه (ع) به زبان فارسی کتابت شده است که جنبه اخلاقی و دینی و اندرز برای زنان مسلمان دارد و بسیار سوزناک و اندوهناک است .

مجموعه

۵۲۰

۲۴۳

[ستاره شناسی ، فارسی . ۱ - نهایه العقول و غایه الاصول .

۲ - زبدة الرمل ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶ × ۳ س م . درونی : ۱۵ و ۱۶ س ۱۶ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۸۸ ورق . ۱۷۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ ، آب رسیده . جلد مقوای سفید رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخ گون .

۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شکرکف ،

جدولهای اشکال و خانه‌های اعداد سیاه و سرخ، اشکال رمل و خطوط رسم شده بالای اعداد شنگرف روشن، قرن ۱۳ هـ ق.

۵- کاتب : «سیان مجد زمان» و تاریخ کتابت «۱۲۷۱ هـ ق» در پایان هر رساله نام کاتب آمده. در صفحه ۱۶۸ : «تمت تمام شد نسخه زبدة الرمل از دست اضعف عبادالله سیان مجد زمان سکنه موضع مستاله بوقت روز چهارشنبه بیست و هفت (۲۷) ماه رمضان المبارک برای پاسخاطر خود نوشته شد و با تمام رسید سنه ۱۲۷۱».

۶- مؤلف : نام مؤلف رساله اول «ناصر بن حیدر رسال شیرازی» و نام رساله «نهایة العقول و نهایة الاصول» اما تاریخ تألیف ندارد. و در صفحه ۸۰ «غایة الاصول» آمده است : «اما بعد چنین گوید مؤلف این کتاب و مستخرج این الفاظ ناصر بن حیدر رسال شیرازی که با شارت سید السادات آل طه و یسین حسین بن العلی العلوی ادام الله سیادتہ این مختصر در قلم آوردم و نامش نهایة العقول و نهایة الاصول نهادم».

نام مؤلف رساله دوم «معین نظام» و نام رساله (مثنوی) «زبدة الرمل». تاریخ تألیف «۷۰۶ هـ ق» :

«بعد از هجرت رسول امین

هفصد و شش نه کم نه بیش ازین (ص ۸۳)

نسخه را چون تمام کردم من

زبدة الرمل نام کردم من (ص ۸۵)

شکر که این نامه از معین نظام

یافت سرچشمه مدعا اتمام (ص ۱۶۷)

(رک : زبدة الرمل ۲۹۶/۵۲۰).

۷- آغاز :

رسالة اول ، نهاية العقول و نهاية (غاية) الاصول (ص ۲) :

«رب يسر و تمم بالخير بسم الله الرحمن الرحيم ،

اصل اين علم اربدانی ای حکیم

هست بسم الله الرحمن الرحيم

نقطه بسم الله آتش است ای پرهیز

نقطه نون باددان ای با خبر

نقطه یا بدانی مرد پاک

زان یکی آب است و ثانی نقطه خاک

هر چهار این نقطه از عنصر رفیق

نام آن کردند استادان طریق

بدانکه عمل کردن این علم موقوف است بر پنج شرائط اگر
 آن شرائط کسی آنرا بجاء آرد حکم او خطائی نیفتد و اگر عکس
 کند عمل کردن این علم علم الغیب لیس شیئی (ص ۲ مقدمه) .
 «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي لم يزل و لا يزال و
 لا يتغير عن الحال الى الحال ابد المبدعات بحكمة و قسم الارزاق
 بقدرته و بسط الارض برحمة» (ص ۳ متن) .

۸- انجام :

ايضاً : (ص ۸۰) «و در سیزدهم بر برآمدن امید و صحت نفس
 و حرکت یا اختیار و در چهاردهم که مطلوب میسر شود و باز
 از دست برود با اختیار و در پانزدهم سفر کند و در آن راحت
 بیند و بکام دل باز آید و در شانزدهم که البته سفر کند و

عافیت عمر و همه کاره‌ها بخیر و خوبی باشد و مراد بر آید
انشاء الله تعالی تمت تمام شد نسخه غایة الاصول» .

آغاز :

رسالة دوم . مشنوی زبدة الرمل (ص ۸۱) : «رب يسر و تم
بالخير بسم الله الرحمن الرحيم .

هر در عقل راه بر باشد
 در او سر بسر چو زر باشد
 نوزد دم مگر براه خدا
 نه نمهد کم جز رضاء خدا
 در همه در راه حق جوید
 هر چه گوید همه ز حق گوید
 آن خدائی که او بقدرت خویش
 کرد پیدا عقول دور اندیش .

انجام :

ایضاً (ص ۱۶۸) :

«دارم اکنون ز دوستان امید
 که بماند نام شان چون خورشید
 گر تو مرا بخیر یاد کنی
 بدعاء تو مرا شاد کنی
 نس نداند شناخت در دو سراء
 هیچکس علم غیب بغیر خدای
 باز از ما درود بر مهتر
 هم بر اصحاب و آل او دیگر
 تمت تمام شد نسخه زبدة الرمل» .

۹- چگونگی: موضوع این نسخه علم رمل است از ص ۱ تا ۸۰ مشهور و از ص ۸۱ تا ۱۶۸ منظوم است. تقسیمات نه‌ایة العتول و غایة الاصول در دو مقاله علمی و عملی، مقالات اول یازده فصل و مقالات دوم بیست و دو فصل است که راجع به اوقات و دعوات و سعد و نحس و بیوت دوازده‌گانه و وضع علم رمل و اشکال شانزده‌گانه و اشکال کواکب و طریقه احکام اهل بربر و اهل مصر و اهل مغرب و احوال بیاران و غایبان و محبوسان و چهار پایان می باشد.

تقسیمات مشنوی زبده الرمل مطابق موضوعات است که در پی یکدیگر سروده شده است، از جمله:

صفت لحيان، صفت قبض الداخل، صفت قبض الخارج، صفت جماعت، صفت فرح و منسوبات، صفت عقده و منسوبات و امثال اینها تا آخر آن. از صفحه ۱۶۹ تا ۱۷۶ مطالبی کتابت شده که می توان آنها را شرح اصطلاحات رمل به شمار آورد. مانند: «دانستن اشکالها، لحيان سعد ناری معدنی در دوم خانه سه عدد دارد و رنگ خون ناری شرقی نیر است. قبض داخل سعد خاکی و کافی رنگ سفید جنوبی حرف کاف و ظ با یازده خانه شکل ماده».

یادداشتهای گوناگون دیگر راجع به رمل در بعضی از صفحات کتابت شده است.

۸۹۰

۴۰

مجموعه

[ادب ، فارسی ، ۱- دیوان غیائی ، ۲- دیوان املاء ، منظوم]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۰ × ۱۳ × ۳ سم . درونی : ۱۲ × ۱۳ × ۹ سم .

۲- اوراق : ۹ ورق . ۱۸۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سپاهانی ، اندکی موش خورده ، ساییده شده .
آب رسیده ، جلد تیماجی زردگون مندرس .

۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، پخته ، روشن ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت صریح و واضح نیامده است ، اما این نام را در پایان دیوان املاء (ص ۱۷۶) اینگونه کتابت کرده اند : «اشمراذ جبله نوی کی» ، تاریخ تألیف نیز تقریباً بدینگونه است :
«سنه ۶۲ دل ۱» :

«هرکه خواند دعا طمع دارم

ز آنکه من بنده گنه کارم

خط در ورق دهر بماند ، صد سال بیچاره نویسنده برخاک رود ،
تمت تمام شد ، کارم نظام شد . شیطان غلام شد ، سنه ۶۲ دل ۱ ،
اشمراذ جبله نوی کی .۶- مؤلف : یا (شاعر) : نام هر دو شاعر این دو دیوان در مقاطع غزلیات
«غیائی» و «املاء» آمده است فقط . مثلاً :

گشته غیائی ملول بهر خدا یا رسول

عذر و را کن قبول راه صوابش نما

املا گلی رخسار که آمد بخیالم
شوریده آشفته بدل در بدوم کرد

۷- آغاز :

دیوان غیاثی (ص ۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
صمدا حمد تو گویم که تو فیاض عمیمی
تو خداوند معینی (و) شفا بخش سقیم
تو جهاندار جهانی بری از کون و مکانی
همه اسرار تو دانی که شهی ملک قدیمی

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۴) :

«در سخن ای طوطی شکر شکن
میچکد از لعل لبش شهد ناب
از هوس روی تو جان مضطرب
در شرر شوق تو دلها کیاب»

—آغاز :

دیوان املاء (ص ۲۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
آتهی دور از رنگ حوادث کن دل مارا
ز برق بی نیازی شعله گردان حاصل مارا
غبار هستیم اندیشهام را سرکران دارد
ز میلاد محبت پرکن از جان منزل مارا»

— انجام :

ایضا (ص ۱۷۶) :

ای آهوی حرم به بیابان هولناک
از خود رسیده بهر میاهی گرفته ای
املا ز خوارو زار تعلق چوتند باد
بگذشته در سراغ پناهی گرفته ای»

۹- چگونگی : اشعار این مجموعه شامل : غزل ، قطعه ، سرثیه ، است . دیوان
غیائی در حدود ۲۲۵ بیت و دیوان املا در حدود ۱۸۰۰
بیت دارد . از لحاظ اوزان و قوافی و صناعت ادبی و موضوعات
و مضامین شعر ارزنده و محکم و استوارند . سهوالقلم کاتب در
آنها هست . در صفحات آغاز و انجام چند نامه و شعر کتابت
شده است . این نسخه را آقای عبدالله رازی عضو سفارت
شاهنشاهی ایران در اسلام آباد (پاکستان) به کتابخانه گنج بخش
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اهداء کرده است .

۵۱۰ و ۸۹۰

۲۵۹

مجموعه

[ادب ، ریاضی ، ۱ - دفتر اول ابو الفضل یا مکاتبات علامی ،

۲ - بدیع الحساب «نظم و نثر» ، ۳ - نا شناخته «اردو» ،

۴ - دستور الانشاء یا انشای فائق ، فارسی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۸ × ۳ س م . — درونی : ۱۲ و ۱۸ و

۲۲ س ۱۷ × ۱۱ و ۱۸ × ۱۱ و ۱۹ × ۱۱/۵ س م .

- ۲- اوراق : ۱۵۷ ورق . ۳۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده . وصالی شده (پیوندکار) ، جلد مقوایی سفید رنگ با عطف و گوشه پارچه‌پی سیاه .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر و شکسته جلی و خفی ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها و جدولهای اعداد و بعضی از اشکال شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : برای هیچکدام از این رسائل نام کاتب معلوم نشد اما تاریخ کتابت «دفتر اول ابو الفضل یا مکاتبات علامی» اینگونه است : «تمام شد دفتر اول ابو الفضل بتاریخ ششم ماه ذالحجه سنه ۱۲۷۹ ه ق» و تاریخ کتابت «دستور الانشاء» یا «انشای فائق» که از روی نسخه چاپی کانپور کتابت کرده است و یا برای چاپ حاضر شده بوده «۱۲۷۰ ه ق» است : «از عنایات آلهی نسخه دستور الانشاء که مسمی بانشای فائق است بتاریخ دوم شهر ذیقعد سنه ۱۲۷۰ هجری بحسن سعی کار گزاران مطبعه احمدی واقع شهر کانپور لالی محال کلان لاله جمنا داس مهاجن حلیه انطباع در برکشید فقط تمام شد» .

۶- مؤلف :

نام مؤلف رساله اول ، «عبد الصمد پسر افضل محمد» در نامه تألیف ، «دفتر اول ابو الفضل» یا «مکاتبات علامی» . تاریخ تألیف «۱۰۱۵ ه ق» (رک : مکاتبات علامی ۲۵۲/۸۹۰) .

نام مؤلف رساله دوم ، «رجب علی بیگ ولد فاضل بیگ» . نام تألیف «بدیع الحساب» . تاریخ تألیف «۸۵۶ بدیع حساب» یا «۱۱۱۴

= بدیع الحساب» آنگونه که در صفحه ۱۱۸ آمده است :
 «اما بعد رجب علی بیگ ولد فاضل بیگ عفا الله عنه
 کتابی پر از فائده‌های مخزونه خاطر خودم ترتیب دهم ملتقط از
 منتخب الحساب و لیلوتی و دستور العمل و نظم نادری
 و غیره تألیف نمودم و نامش بدیع الحساب کردم و ماده سال
 تألیفش بطرز نو بر آوردم ، قطعه :

چون بدیع حساب را ای یار
 عدد آن کنی دو چند سه بار
 سال تاریخ آن بطرز جدید
 حاصلت آید ای خجسته شعار» .

نام مؤلف رساله سوم معلوم نشد ، از مطالعه آن چنان معلوم
 می شود که آن نسخه بی است در حساب به زبان اردو . تاریخ
 تألیف ندارد .

نام مؤلف رساله چهارم ، «محمد فائق» و نام تألیف ، «دستور الانشاء»
 یا «انشای فائق» ، تاریخ بطور صریح و واضح نیامده اما احتمال
 می رود در سال «۱۲۰۷ یا ۱۲۰۸ هـ ق» تألیف شده باشد
 (رک : ۵ — کاتب) .

v- آغاز :

رساله اول ، «دفتر اول ابو الفضل» یا «مکاتبات علامی» (ص ۲) :
 «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم گوناگون نیایش
 سر داوریرا که وجود بشر را از کارخانه عنایت خود کسوت
 حیات پوشانیده و تیره درونان کوی ضلالت را چراغ هدایت براه

افروخت ، رباعی :

نامش بزبان گفتم از بیخردیست
و صفش بدهان گفتم از بیخردیست
فی الجملة چنانست که دایم گفتن
انصاف چنان از بیخردیست»

۸- انجام :

ایضاً (ص ۱۱۵) : «و سابق مکارم شاهنشاهی محمل امید باین صوب بر بندد و بزودترین وقتی باستلذاد حضور فائض السرور مستسعد گردد و در آمدن و آوردن ارباب استعداد کوشش نماید و بسعادت منشی فتاهای شیرازی در باب سرانجام راه حکم اشرف صادر شده بجلوه ظهور خواهد رسید» .

— آغاز :

رسالة دوم ، بدیع الحساب (ص ۱۱۸) : رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، حمد بیحد و عدد ثنای لا تحصی و لاتعد احدی را سزااست که جوهر فرد همه صحاح اوست و مخرج مشترک همه کسور نیکو است و یعنی همه ازوست و فی الحقیقة اوست و درود بی حساب و صلوة لا احتساب احمدی را رواست که در واحد را که باربعه متناسبه عناصر ترکیب یافته است .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۲۴) : «پس معلوم کردیم که چهل پان هستند صدها منت حبیبی را که بروز حساب همه خلایق متفرقه را جمع نموده اعمال هر فرد را در میزان خواهد سنجید هزاران شکر دریمی که

بشفاعت مستوفی دفتر یوم الدین حضرت خاتم المرسلین معاصی
خواهد بخشید کہ این کتاب بدیع الحساب بانجام رسید
خدایا بحق محمد رسول
دعای گنہگار را کن قبول
کتاب مرا این چنین بخش زیب
کہ گردد بہ شاہ و گدا دلفریب
ہزاران درود و ہزاران سلام
زما بر محمد علیہ السلام
بر اولاد و بر آل و اصحاب او
بر اتباع و بر جملہ احباب او
تمام شد بدیع الحساب» .

--- آغاز : رسالہ سوم ، نا شناختہ (رسالہ حساب بہ زبان اردو ، ص ۲۲۶) :
«تنبیہ اس کتاب میں اختصار کی کئی کئی علامتیں مقرر کیں کہ
سیکھنی والوں کو مفید ہوں ، + جمع کی علامت ، - تفریق کی
علامت ، x ضرب کی علامت ، ÷ تقسیم کی علامت ، = مساوات
کی علامت ، : تناسب کی علامت : بسم اللہ الرحمن الرحیم ،
حمد بیعدد واحد بيمثل کو سزد ہی اور درود بی شمار رسولوں پر
تا ابد ہی بعد اسکی حساب کا بیان ہی» .

--- انجام :

ایضاً (ص ۲۶۵) : «اور اس حساب میں جو تین چار میں سی
صحیح نہیں نکلتا اس لئی عدد ۲ زیادہ کے ۶ منفی حاصل ہوئی کہ
خارج قسمت کے بعد ۲ پورا نکلا اور ۲ کہ زاید کیا تھا لوگارٹم
کی علامت کے جکڑ کر لکھا گیا اور عمل قسمت اس طور پر

۴۶۸۱۲۴۲ ۳/۲ جاری کیا گیا تمت .
۴۸۹۳۷۲۷۱

پس از این مطلب ، ۸ صفحہ (از ص ۲۲۶ تا ۲۷۳) جدول ۶ ستونی لگاریتم آمده است .

— آغاز :

رسالہ چہارم ، دستور الانشاء یا انشای فائق (ص ۲۷۷) :
«رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، سياس بيقياس
قدیمی را کہ قلم قدر او رقوم هستی بر جریدہ عالم نگاشتم و نعت
قدسی اساس کریمی را کہ نور نبوتش در وجود اول و در ظهور
آخر عنم ہدایت برافراشتم ، اما بعد چنین گوید خوشہ چین خرمن
ارباب حقایق خادم الطلبة محمد فائق کہ روزی در محل فیض منزل
نواب والا جناب کریم الاخلاق عمید الاشفاق نواب قاسم علی خان
بہادر قیام جنگ دام اقبالہ بمقتضای آب و خورش وارد وقت بود .

— انجام :

ایضاً (ص ۳۱۲) : «عاقبت الامر اراخی بیمودہ حساب نمودند بر
طبق بیعتنامہ بر آمد و شیخ نورالدین کہ دعوی طبری است شد
بود کاذب و دروغی شد بنا بر آن این چند نامہ بطریق صورت
نوشتمہ شد ہر کرا از حاضران و ناظران برین معنی اطلاع بر آمد
باشد بمقتضای آید کریم ولا تکتبوا الشہادۃ من بکتبہا فاند
اشم قلبہ برین مختصر نامہ نواعی و سہر و دستخط کرد ، دھدق
عند اللہ مأجوراً و عند الناس شکوراً کرد فقط» . (رف :
د — کاتب) .

۹- چگونگی : موضوعات این مجموعه، انشا و نامه نگاری و حساب و هندسه است . رساله اول که «دقتر اول ابو الفضل» یا «مکاتبات علامی» نام دارد شامل مکاتبات و فرامین است که از «زبان حضرت شاهنشاهی (اکبر اعظم ۹۶۳ — ۱۰۱۳ هـ ق) بملوک ایران و توران و امرای عالیشان رقمزده کک معانی سبحانی کرده‌اند» . (رک : مکاتبات علامی ۲۵۲ . ۸۹۰) . حواشی و تعلیقات و معانی لغات و اصطلاحات درمیان سطور و کناره صفحات دارد .

رساله دوم «بدیع الحساب» به زبان فارسی بسیار شیرین و شیوا است زیرا ریاضیات (حساب و هندسه) را به نثر و نظم آمیخته و بدین ترتیب تقسیم کرده است : «و این کتاب ترتیب یافته بر دو مقالات و هر مقاله بر هفت باب و هر باب بر چهار فصل» . با دداشت ها و توضیحات ریاضی و لغوی و منطقی درمیان سطرها و کناره های صفحات دارد . صدها جدول اعداد و اشکال شنگرف و سیاه رسم شده است . ضوابط اعداد و اشکال هندسی را با اصطلاحات و الفاظ فارسی و عربی بیان نموده است . در حساب از عدد ، جمع ، تفریق ، ضرب ، تقسیم ، کسر ، تناسب و مشتقات آنها بحث کرده است . در هندسه از نقطه گرفته تا دوائر و قوس ها و بیضی ها گفت و گو کرده ضمناً در هر مبحث از اشعاری که مطلب را بهتر بفهماند استفاده نموده است .

رساله سوم نا شناخته به زبان اردو ، که از مطالعه آن چنان در یاقم که «حساب چهار عمل اصلی» و مشتقات آن است . اشکال مختلف و جداول سیاه و سرخ و جدول لگاریتم دارد . الفاظ فارسی و سنسکریت و هندی در متن این نسخه بسیار است و گاهی لفظی انگلیسی نیز در آن هست مانند : «فت = فوت» .

رساله چهارم ، انشای فارسی است به نام «دستور الانشاء» یا «انشای فائق» که طرز نامه نگاری و مکاتبه و انواع القاب و اقسام تحریرات و اسناد و قباله ها و دیگر مطالب را در بر دارد و بدین ترتیب تقسیم بندی شده است :

«فصل اول در تحریر القاب و آداب که خردان به بزرگان نویسند .
فصل دوم در تسطیر القاب و آداب که همسران بهمسران مینگرددند .
فصل سیوم در تسوید القاب و آداب که بزرگان بخردان رقم می سازند .

فصل چهارم در ترقیم پروانه و شقه و تمسک و فارغخطی و غیره .
فصل پنجم در نوشتن بعضی خطوط ضروری و کاغذ شرعی» .
چنان نموده می شود که این نسخه را برای چاپ سنگی آماده کرده و یا از روی یک نسخه چاپی در سال ۱۲۷۰ استنساخ نموده اند .
این نسخه مشحون است از القاب و آداب مکاتبت و الفاظ مخصوص پادشاهان و امیران و امیرزادگان و وزیران و قاضیان و سرداران و بزرگان و مشایخ متصوفه و عارفان و شاعران و عالمان و جماعت عامه . نثر فارسی آن مسجع و مصنوع اما شیرین و مطلوب است . مثلاً : «القاب و آداب اهلیم» (زن) بشوهر خود نویسد : «تسلی بخش خاطر حزین و تشفی نمای بطن غمگین سلمه الله تعالی تا از دولت وصال دور مانده و از بزم حضور مهجور افتاده آتش و نایره اشتیاق متاع صبر و نمکسالی سوخته» .
این مجموعه روی هم رفته نسخه بی است ارزنده و قابل تحقیق برای زبان فارسی و اردو و اصطلاحات ریاضی و ادبی و نامه نگاری .

۴۹۰

۵۲

مجموعه

[زبان شناسی ، ۱- شرح شرح شمسیه ، ۲- حل التریب علی الکافی ،
۳- جامع التعلیلات ، عربی و فارسی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۹ × ۲/۵ سم . — درونی : ۲۴ و ۲۵ و ۲۶
س ۱۹ و ۲۰ × ۱۱ و ۱۳ و ۱۴ سم .

۲- اوراق : ۸۸ ورق . ۱۷۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن هندی ، آب رسیده ، اندکی ساییده شده ، جلد
تیاجی قهوه پی و مرمت شده .

۴- خط : تحریر ، شکسته ، نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و
سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف ، بالای جملات و الفاظ مهم خط
سرخ رسم شده است .

۵- کاتب : در صفحه ۱۷۵ «حافظ غلام نبی ولد حافظ محمد» آمده و تاریخ
کتابت ۱۲۳۵ هـ ق است : «تمام شد جامع التعلیلات من یوم الاربع
فی شهر الشعبان سنه ۱۲۳۵ فی مسجد پناه پی پی فی موضع الخشاب
حق و ملک حافظ غلام نبی ولد حافظ محمد ساکن موضع توها عرف
اوان» .

۶- مؤلف :

مؤلف یا شارح رساله اول «شرح شرح الشمسیه» ، «حمید قل
احمد بن الشیخ ابی الحسن الشمید» نام داشته است . در پایان

صفحة ٤ آسده است : « و انا العبد الفقير الى الاحد الحميد قل احمد بن الشيخ ابى الحسن الشهيد » . تاريخ تأليف ندارد .

مؤلف يا شارح رساله دوم « الجزء الاول حل التركيب على الكافي » و تاريخ تأليف آن شناخته نشد .

مؤلف رساله سوم ، « الجزء الاول ، جامع التعليقات » مير سيد شريف جرجاني در صرف عربى . تاريخ تأليف ندارد (رك : جامع التعليقات ١٩٦ / ٤٩) .

v- آغاز :

رساله اول شرح شرح الشمسية (ص ٤) : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخير بسم الله الرحمن الرحيم ، ازين حلى تغطا بنياط اللسان واجمل نؤلؤ يولج فى آذان الازهان حمد فرد ولا جنس له ولا نوع لا اصل له ولا فرع و بعد فان حواشى علامه المورى على شرح الشمسية القطبى و حواشيه الشريفه تجرى من الحواشى مجرى العذب الفرات.....» .

٨- انجام : رساله اول ، ايضا ، (ص ٢) «شم الارادة ثم صرف القوة السبعثة فى الاعضاء فبين كلاميه قدس سره نوع تدافع دلالتى و الذى» . آخر اين رساله ناقص است .

—آغاز :

رساله دوم ، الجزء الاول حل التركيب على الكافيه ، (ص ٢١) : «رب يسر..... بسم الله الحمد لله رب العالمين..... الكلمة مبتداء واللام فيها تعريف الجنس اى لتعيين الهاميه لان الجد لبيان الهاميه لا لتصريف جميع الافراد من حيث الافراد» .

—انجام : رساله دوم ، ايضاً ، (ص ۹۳) : «و هو مع اسمها و خبرها
مجرورة بعلی و هذا الجار مجرورة متعلق لقوله ليدل والجملة اعنى
قوله لحق آخره الف الخ صلة او صفته لما والموصول او الموصوف
مع صلة او صفة.....» . آخر اين رسال نیز ناقص است .

—آغاز :

«رساله سوم ، الجزء الاول ، جامع التعليلات (ص ۹۵) : «رب
يسر.....بسم الله.....باب فعل يفعل ضرب يضرب ضرباً
فهو ضارب ضاربان ضاربون.....مضروبات مضاريب.....» .

—انجام :

رساله سوم ، ايضاً ، (ص ۱۷۵) : «در باب افعللال.....
باب افعوال.....باب افعللال اغشوشب.....تم تم تم تمام
شد . تمام شد ، جامع التعليلات من يوم الاربع.....۱۲۳۵.....
.....عرف اوان» .

۹- چگونگی : اين مجموعه را كاتبانی كه متعدد بوده اند ، كتابت کرده و رساله
اول و دوم را ناقص گذارده‌اند كه گویا بعداً بنویسند زیرا
چند صفحه در آخر هر رساله نانوشته مانده است .

در صفحه یک و ۳ اشعار فارسی و عربی و آثار سه 'مهر موجود
است ، و سخت خوانده می شود : «عبدالله شدم غلام نبی
.....» .

یک جمله فارسی اینگونه آمده : «هر مجلدی زیر دست غالب
آمده»

در صفحه ۹۴ غزلی از مولانا عبدالرحمن جامی (۸۱۷-۸۹۸ هـ ق) آمده بدین مطلع :

بام بر آجلوه ده ماه تمام خویش را
مطلع آفتاب کن گوشه بام خویش را

و هم در این صفحه غزلی از واقف آمده که در دیوان او نیست بدین مطلع :

کشته شمشیر ابرویت نه من صد همچو من
بسته زنجیر گیسویت نه من صد همچو من

و نیز در صفحه ۱۷۶ یادداشتها و اشعاری آمده و یک غزل کامل بدین مطلع :

شہید تیر آن ترکم کہ از ابرو کن دارد

خدنگ از دست آن خوردم کہ از سڑگان نشان دارد

موضوع این رساله ، کتبه در صرف و نحو عربی است .

این نسخه و نسخه (نا شناخته در علم فقہ ۱۵۱/۲۹) از طرف جناب آقای نذیر احمد رضوی دارنده نشان ستاره پاکستان به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اهدا فرموده اند .

۸۹۰
۲۸۵

مجموعه

۱- ادب ، ۱- تحفه نصایح «قصیده -» ،

۲- تحفه الاحرار «مثنوی» ، فارسی]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶ \times ۱۶/۵ \times ۱/۷$ سم . — درونی : ۱۰ و ۱۱
۱۲ س ۱۹ و $۲۰ \times ۱۱/۵$ سم . (تحفه نصایح) ۱۸۰ س
 ۲۰×۱۰ سم . (تحفه الاحرار) .

۲- اوراق : ۱۰۴ ورق . ۲۰۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد و حنایی رنگ سیالکوتی ، اندکی آب دیده ، ساییده شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق و شکسته . روشن ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و نشانهها و جدولهای دو خطی میان و اطراف متن تحفه الاحرار به شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام کاتب «تحفه نصایح» صریح و واضح خوانده نمی شود . تاریخ کتابت «۱۲۶۲ هـ ق» مطابق با «۱۹۰۳ بکرسی» :

«این نسخه متبرکه تحفه نصایح در تاریخ دوازدهم ماه ذوالحج سنه ۱۲۶۲ در شهر پشاور در مقام کهور کلیور از دست سیدکراک مرقوم شد تحریر نوزدهم (۱۹) ماه منبهکرمست ۱۹۰۳ برای تعلیم برخوردار راحت جان محبوبعالم..... که همراه خود است ،

در پشاور ختم این نسخه شده

عید اضحی روز دو شنبه بده

چهار شنبه روز وقت چاشت بود

میله کنید بود هم در دوازده» .

نام کاتب «تحفة الاحرار» اینگونه است : «میان خدا بخش ولد میان نور حسن» ، تاریخ کتابت «۱۲۵۴ هـ ق» مطابق با «۱۸۹۵ بکرسی» : «تمت تمام شد بفضل باریتعالی عز اسمه و رسوله بدست خط میان خدا بخش ولد میان نور حسن بتاریخ سیوم ماه مرداد سنه ۱۲۵۴ در مسجد باغبونه برای پاسخاطر سعادت اطوار خجسته بهار میان نور عالم و محبوب عالم در سمت ۱۸۹۵ .

ای خدا بخشا خدا را یاد کن

چون سفر در پیش داری زاد کن

روز و شب در کار دنیا راغبی

از حرص شوریده دل آزاد کن

۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک : تحفة النصایح ۳۷/۲۹۰ . تحفة الاحرار ۲۲۱ . ۸۹۰ .

۷- آغاز :

تحفة النصایح (ص ۴) : «رب یسر و تمم بالخیر والظفر بسم الله الرحمن الرحیم ، در توحید باریتعالی ، عز اسمه .

حمدی بگویم بیعدد مرخالق جن و بشر

کرده معلق آسمان هم اختران شمس و قمر

عظمی بداده عرش را پرد ز پایش طایری

چون برق سالی چار صد آنکه رسد پایه دگر»

۸- انجام :

ایضاً (ص ۹۷) :

«دارم اسیدی از خدا خواند اگر صاحب‌دلی
 بکند ز دل مارا دعا یابم نجاتی در قبر
 ایبات گفتم جملگی هفصد بدان هشتاد یک
 ابواب او شد چهل و پنج اندر حساب و هم‌حصر
 هفت صد نود پنجمی دگر هجرت محمد مصطفی
 عاشر ربیع‌الآخرین وقتی ضحی روز قمر»

— آغاز :

تحفة الاحرار (ص ۱۰۳) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حامدا لمن
 جعل جنان كل عارف مخزن اسرار كماله و لسان كل واصف مطلع انوار
 جلاله .»

گنجینه اسرار کمالش مایم
 آیینہ انوار جلالش مایم
 دور افکن استار جلالش مایم
 داستان زن اوتار نوالش مایم .

— انجام :

«بسکه مرید از قلمش مرند است
 ضد وی آنجا که نویسد صد است
 چند بلسب باج حکایت دهم
 شکر بتاراج شکایت دهم»

شکر کاین رشته، پیاپیان رسید
 بخیه این خرقة بدامان رسید
 مهر نه خاتمه این کتاب
 شد رقم این خاتمه تم الكتاب»

۹- چگونگی: این مجموعه دارای حواشی و توضیحات بسیار است در میان سطرها و در گوشه و کنار صفحات. نویسندگان توضیحات و حواشی معلوم نشد (رک: تحفة الاحرار ۲۲۱/۸۹۰. تحفة نصایح ۳۷/۲۹۰). در صفحه ۱ مطالب و اشعار ارزنده بی درباره مسائل گوناگون کتابت شده است، مانند:

قدر یافت بحکم خدای دو جهان
 رواج سکه دولت بنام شاه زمان
 سکه بر زر زد بتوفیق آله
 خسرو گیتی ستان محمود شاه
 سکه زد از فضل حق بر سیم و زر
 پادشاه بحرو بر فرخ سیر
 سکه بر سیم زد چو بدر سیر
 شاه اورنگ زیب عالمگیر
 هست سلطان بر سلاطین جهان
 شاه شاهان نادر صاحبزبان
 سکه زد بر هفت کشور طبل زد بر مهر و ماه
 نانی سلطان سکندر شاه نادر پادشاه
 حاسی دین نهد ساید فضل آله
 سکه زد بر هفت کشور شاه عالم پادشاه

در صفحه ۲ دعایی آمده است بخط شکسته . در صفحه ۳ نیز چند
بطلب فریضه و نماز و چند بیت شعر ادبی کتابت شده است :
مانند این بیت از صائب :

می فزاید بر شتاب زندگی قد دوتا
در ته پل سرعت سیلاب افزون می شود

از ص ۹۷ تا ۱۰۲ مطالبی کتابت شده است که درباره دعا و
تعویذ و ستاره شناسی و بروج دوازده گانه و منازل آنها و دوا
پنجگانه متحد المرکز گفت و گو می کند . «هفت منزل که
رسول صلعم فرقان مجید ساخته» مبحث تازه بی است به شعر و نثر
در ص ۱۰۲ .

در صفحه ۱۰۱ اساسی پادشاهان مغول شبه قاره هند و پاکستان
آمده است : «تمرنگ (کذا) ، هایون ، بابر ، اکبر جلال الدین ،
جهانگیر پادشاه غازی ، اورنگ زیب عالمگیر ، بهادر شاه فرخ
سیر ، محمد شاه» . در صفحه ۲۰۶ چند مطلب فقهی و طبی کتابت
شده است درباره «علاج باد فرنگ» و «الطهر المتخلل» . در
صفحه ۲۰۸ عباراتی درباره «ابجد» نگاشته شده است : «ابجد آغاز
کرد ، هوز در پیوست ، خطی واقف گشت ، کلمن سخن گو شد ،
سعفس زود آموخت ، قرشت قریب در دل گرفت ، نخذ
نگهداشت ، ضظغ تمام کرد» .

۱۹۰
۳۲

مجموعه

[ادب ، ۱ - کریمما ، ۲ - محمود نامه ، ۳ - مثنوی ، ۴ - مثنوی دیگر ،
۵ - نصاب پنجابی ، ۶ - نصاب اردو ، ۷ - صرف افعال فارسی
و اردو و پنجابی ، مثنوی و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۵/۲۰ \times ۱۴ \times ۷/۵$. سم . — درونی : ۱۵ : س
۱۸ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هندی ، گرم خورده وصالی شده ، بدون
جلد .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا و پخته ، قرن ۱۳ هجری قمری .

۵- کاتب : «ملا امداد علی» و تاریخ کتابت «۱۲۵۷ هـ ق» . در صفحه ۷۲
اینگونه آمده : «تمت بالخیر و الظفر نسخهٔ مجموعه از دست ملا
امداد علی تحریر ۳ ماه جهادی الثانی ۱۲۵۷» .

۶- مؤلف : یا گردآورندهٔ این مجموعه نیز گویا همان کاتب بوده است و
تاریخ تألیف نیز همان تاریخ کتابت .

۷- آغاز : اول - کریمما (ص ۱) : بسم الله الرحمن الرحيم .

دریما ببخشا برحال ما

که هستیم اسیر لمند هوا

نداریم غیر از نو فریاد رس

تویی عاشقیان را خطا بخش و بس .

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۴) :

ثباتی ندارد جهان ای پسر
به غفلت مبر عمر در وی به سر
منه دل بر این عمر نا پایدار
ز سعدی همین یک سخن گوش دار»
دوم - محمود نامه .

—آغاز : (ص ۱۵) :

«ای داغ بردل از غم خال تو لاله را
شرمنده ساخت آهوی چشمت غزاله را
از انفعال لعل لب لاله زار حسن
دیگر به دست خویش نگیرد پیاله را»

—انجام : ایضاً (ص ۳۰) :

«پور هجران آهوی عیش مرا اربا فکند
شیر وصل او مرا غمخوار بودی کاشکی
یافته محمود نرگس بر در آن شاهوار
این گدا راهم بر آن دربار بودی کاشکی»
تمت تمام شد» .
سوم - مثنوی .

—آغاز : (ص ۳۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

بیا ای دل از نو سخن ساز کن
دهان را به حمد خدا باز کن

بدیعی که از نیست هستی نمود
 پرورد عالم به افضال جود» .

— انجام : ایضاً (ص ۴۲) :

«چو از دست ساقی شوم شهرور
 شود حاصلم عمر باری دگر
 هم از عشق شیرین بسی دم زخم
 غم هردو گیتی فراموش کنم» .

چهارم - مثنوی دیگر .

— آغاز : (ص ۴۲) :

«ناگهان روزی ز تقدیر خدا
 کار ساز و صانع و ارض و سما
 می گذشت عیسی کنار دجله پی
 دید در صحرا فتاده کمی» .

— انجام : (ص ۴۶) :

«در نماز و روزه بودی صبح و شام
 در چهل روز اندکی خوردی طعام
 مدتی چون راه یزدانی گرفت
 بعد از آن بادین ایبانی گرفت» .

پنجم — نصاب پنجابی .

— آغاز : (ص ۴۶) : پس از «بسم الله» .
 «خالق آفریننده او پائناز رب پرورنده نیائناز» .

— انجام : (ص ۵۴) :

«اشنان اشجار کهار سیر پنهان کجو جهر آشکار پد رو فدردیک
کنون تمت تمام پتون» .
ششم — نصاب اردو .

— آغاز : (ص ۵۵) :

«خدادنی دوست یار خامہ قلم دوات مس کارر کاتی» .

— انجام : (ص ۶۲) :

«هفتاد مٹر هشتاد اسی نود نوی صد سو هزار هزار صد هزار لکہ
قدر ونکت کنون تمت تمام پنون» .
هفتم — صرف افعال فارسی .

— آغاز : (ص ۶۳) : پس از «بسم الله الرحیم» ،

«آمد آمده است می آید خواهد آمد آمده بود آمده باشد . . .» .

— انجام : (ص ۷۲) :

«یار باشد یار شده است یار بی شود یار خواهد شد یار شده بود
یار شده باشد . تمت بالخیر والظفر نسخه مجموعہ از دست ملا
امداد علی تحریر ۳ ماہ جہادی الثانی سنہ ۱۲۵۷

ہر کہ خواند دعا طمع دارم

زانکہ من بندہ گنہ کارم» .

چگونگی : موضوع این نسخہ ادب و صرف و نحو و دستور زبان است . در

این مجموعہ ۷۲ صفحہ ، ۷ رسالہ فارسی سود مند وجود دارد .

در صفحہ آخر آن یک جدول اعداد دارد کہ همانند جدول ضرب است . گویا جنگی بوده است کہ برای تدریس از آن استفاده می شده چنانکہ اشعار برگزیده و نصاب اردو و پنجابی و صرف افعال فارسی مؤید این موضوع است .

۸۹۰
۱۱۰

مجموعہ

[ادب ، ۱ - ترجیع بند واحدی ، ۲ - زاد المسافرین .
۳ - مرغوب القلوب ، فارسی ، منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۹ × ۱۳ س م . — درونی : ۱۷ س ۱۵ س ۸ س م .

۲- اوراق : ۵۵ ورق . ۱۱۰ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، آب دیدہ ، ساییدہ شدہ ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و سر فصلہا شنکرف روشن . قرن ۱۱ ہ ق .

۵- کاتب : «خليفة بدهو بن شيخ عبدالرحمن قنديل و تاريخ نسبت
«۱۱۰۹ ہ ق» : «تمت بعون الملك الوهاب نسخة مشيخة مشيرتدا
زاد المسافرین و مرغوب القلوب بيد الضعيف النجيب راجي رحمة الله
اعنان خليفة بدهو بن شيخ عبدالرحمن قنديل سكنه قصبه دہرام
بتاريخ پنجم شهر جادی الاول سنہ ۱۱۰۹ جلوس اورنگ گیری
بمطابق سنہ ۱۱۰۹ ہجری النبویة المقدسة» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) :

اول — «خواجه واحدی» سراینده دو ترجیع بند واحدی ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

دوم — سراینده «زادالمسافرین» ، «فخرالسادات حسین الحسینی» ، متوفی بعد از ۷۲۹ هـ ق و سال تألیف «۷۲۹ هـ ق» (رک : فهرست مخطوطات شیرازی ص ۱۳۹ ، ج دوم ، تألیف دکتر محمد بشیر حسین) .

در صفحه ۹۸ نسخه آمده :

«زین گنج که رایگان گشادم
دارد به دعای خیر یادم
در هفتصد و بیست و نه ز هجرت
گشت آخر این کتاب تمت»
سوم — سراینده «مرغوب القلوب» معلوم نشد .

۷- آغاز :

ترجیع بند اول واحدی (ص ۲) : «ترجیع بند خواجه واحدی ،

بسم الله الرحمن الرحيم ، رب احسن

ای عشق حقیقی از آنی

من کاس محبتی سقانی

ترسابچه از درم در آمد

بر دست شراب ارغوانی

اول قدحی به دست من داد

مانند شراب زندگانی»

۸- انجام :

ایضاً (ص ۱۱) :

«حقاً کہ یکی است در جهان دوست
 نیکو بنگر کہ ہر چہ هست اوست
 قد کان ولم یکن لہ ثان
 الآن بعینہ کہا کان .»

— آغاز :

ترجیع بند دوم واحدی (ص ۱۱) : «آغاز ترجیع بند ثانی حضرت
 خواجہ واحدی ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

هو فی کل صورة معنا
 انا صورة هو المعنا
 دوست تا حسن خود ہویدا کرد
 جلوہی در دو لون پیدا کرد .»

— انجام :

ایضاً (ص ۱۵) :

«واحدی تا برویستی لا
 سر لا فہم درد از الا
 هو فی کل صورة معنا
 انا صورة هو المعنا

دیوان واحدی ، مالک این کتاب شیخ جوہر ہر کہ
 دعوی کند در ہر دو جہان باطل گردد .»

گویا این دو ترجیح بند از دیوان واحدی بوده که آنها را از آن جدا کتابت کرده اند .

— آغاز :

زادالمسافرین (ص ۱۶) : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، آغاز توحید :

ای اول تو و رای اول
حیران ز تو انبیای مرسل
ای برتر از آن همه که گفتند
آنان که پدید یا نهفتند
آنجا که تویی چو من نیامد
کس محرم این سخن نیامد
ای نو زگان خلق بس دور
حلوای تو از پرستگس دور «

— انجام :

ایضاً (ص ۶۸) :

«چون اهل خرد به هردیاری
زین تحفه برند یاد گاری
چون نور به هر طرف که تابد
یعنی که قبول هر که یابد
زین گنج که رایگان گشادم
دارد به دعای خیر یادم
در هفتصد و بست و نه زهجرت
گشت آخر این کتاب تمت»
تمت تمام شد — زادالمسافرین .

— آغاز :

مرغوب القلوب (ص ۹۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

بگویم حمد رب العالمین را
عطا کو کرد بر ما عقل و دین را
درود مصطفی بعد از ثنایش
فرستم از دل و جان با صفایش
مقام چند از سالک بگویم
در آن گفتن زحق توفیق جویم».

— انجام :

ایضاً (ص ۱۰۷) :

مریدان را همین قدر است کافی
مریضی راه دین را هست شافی
بسی سیپاره قرآن تابعم است
به هم صد چارده صورت تابعم است
شده اتمام این منظوم موزون
که مرغوب القلوب است نام اکنون

تمت تمام شد» . (رک : ۵ -- کاتب) .

۹- چگونگی : این مجموعه یا (جنک) شامل ترجیع بند و مثنوی عرفانی است .
دو ترجیع بند دارد از واحدی که موضوع آن عرفان و تصوف ،
توحید است ، اما یکی از بندها در ترجیع بند دوم وزن و
موضوع دیگری است و در حدود ۱۶۸ بیت دارد .

مثنوی زادالمسافرین ، در عرفان و تصوف و معرفت طریقت و
حقیقت مرید و مراد و سالک و پیر است با حکایات و تمثیلات شیرین

و شامل یک مقدمه و هفت مقالات و یک خاتمه :

مقالات اول در باب ریاضیات و مجاهده سالک .

مقالات دوم در شرف آدمی و غفلت .

مقالات سیوم در بیان سلوک طریق فی (۹)

مقالات چهارم در حقیقت سلوک طریق تصوف ایشان .

مقالات پنجم در بیان مراتب عشق .

مقالات ششم در معرفت دنیا او .

مقالات هفتم در بیان پیری و مرید .

لغظ «مقالات» را گویا بدان جهت به کار برده که حکایات و موضوعات مختلف را در ذیل آن با عنوانهای جداگانه بیان می دارد . این مثنوی در حدود ۱۳۸۰ بیت دارد .

مثنوی مرغوب القلوب عرفانی است در یک مقدمه و ده فصل که بر وزن «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل» سروده شده است ، و یک صد و چهل و چهار بیت دارد :

فصل اول در بیان توبه کردن .

فصل دوم در بیان صفات روح .

فصل سیوم در بیان وضو کردن .

فصل چهارم در بیان ترک دنیا .

فصل پنجم در تجرید و تفرید .

فصل ششم در بیان معرفت .

فصل هفتم در بیان عشق .

فصل هشتم در بیان معشوق .

فصل نهم در فنا و بقا .

فصل دهم در بیان سفر و اقامت .

در آخر این مجموعه اشعاری است در بارهٔ نجوم و حروف ابجد و ماه های سال و خلفای راشدین به قلم های مختلف که همه آنها بسیار سودمند است . مثلاً :

یکان شمار ز ابجد حروف تا حظی

و لیکن از کلمه ده ده است تا سعفصر

ولیک از قرشت تا ضطغ بود صد صد

دلیم از حساب جمله شد تمام مستخلص

در صفحهٔ اول هم یادداشت‌هایی دارد ، و «الجزوه واحدی» نیز به چشم می خورد .

۱۹۰ و ۲۹۰

۲۲۹

مجموعه

[دین ، ادب ، ۱- فارسی و پنجابی ناشناخته . مسائل فقه .

۲- مثنوی ناشناخته «پنجابی» . ۳- انشای هرکرن .

منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۵'۱۳ س ۳ س ۴ . درونی : ۱۳ و ۱۵ س

۱۶ × ۸ س ۴ .

- ۲- اوراق : ۱۵۱ ورق . ۳۰۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوتی ، آب دیده ، ساییده شده ، اندکی وصالی شده ، جلد تپاجی با عطف و گوشه پارچه بی سرخ و کبود کهنه با غلاف کرباسی کبود .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، نا پخته ، سخت خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف . قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز :

رسالة اول . ناقص و ۴ ورق (۸ صفحه) افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود : «..... برو شستن به آب آن را مضر باشد بجامه ترسه کرت پاک کردن پاک شود یا نی ؟ شود کذا فی القنیة سؤال اگر استره موزه که از کرباس باشد آبی پلیدی و یا بول از درزهای آن درون موزه برسد و کرباس مذکور بدان تر گردد اگر سه کرت آنرا به آب پر کنند و هر کرتی بریزید موزه مذکور بدین طریق پاک گردد یا نی ؟ گردد» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۵) : ناقص است و اینگونه ختم می شود : «سؤال آبی که در آن انگور ترکند و آب مذکور شیرین گردد وضو ساختن بدان روا باشد یا نی ؟ جواب ، نی هوالصح فی الجامع الصغیر روز چندی . سؤال آبی در آن خرما ترکند و آب آن

شیرین کند وضو ساختن از آن آب شاید یا نی ؟ جواب : نی ،
 هوالصحيح كذا في المضمرة . سؤال : در آب اندک اگر استخوان
 مردار یا سوی مردار افتد پلید گردد یا نی ؟ جواب ، نی ، مگر
 آنکه بر استخوان و سومت باشد . سؤال » .

— آغاز :

رسالة دوم به شعر پنجابی (ص ۲۵۱) : «چل ای عبدالحكمتا چلاھے،

تعدی بی بی در ساد جان کالی

سوناری عشق والی یاء اکہتالی

ها لیکن اوسیدا حسن مشهور

کیتا هر شه اوسدی حسن رنجور»

— انجام :

ایضاً (ص ۲۶۴) :

«لکا ترتیب شادی دی بناون

کنیزان خوب اوس کیتے سوراون

کنیز اندی مین کیا تعریف اکہان

جدون دیویا نا اوسے موجود لا دہان

سبھے پستہ دہان و نارپستان

تے رخسار کستان تے دستان

— آغاز :

رسالة سوم . انشای فارسی و ناقص است . اما از مطالب آن
 فهمیده می شود که «انشای هر کون» می باشد . یک صفحه
 افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود (ص ۲۶۹) : «در شرح

پروانجات ، باب چهارم در نوشتن عرایض ، باب پنجم در مکتوبات که ابنای روزگار بیکدیگر نویسند ، باب ششم در خط و قبالة شرعی ، باب هفتم در نوشتن دستک و سرنامه و غیره» (رک : انشای هر کون ۵۵/۸۹۰ ، ۲۲۶/۸۹۰ ، ۲۲۷/۸۹۰) .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۹۶) : ناقص است و اینگونه ختم می شود : «بعد از رفع سلام محبت انجام اینای ضمیر فیض پذیر آنکه مکتوب مرغوب بدایع اسلوب که مصحوب مولانا مطلوب باد آورده بودند بمطالعه آن صرف شد و انواع شادمانی افزود طریقه یکجتهی آنکه شیوه عاطفت را منظور داشته تحریر بیان بفرمایند» .

۹- چگونگی : این نسخه مشتمل بر سه رساله و چند یادداشت و دعا و آیه های از قرآن کریم است که به زبان فارسی و عربی و پنجابی است .

رساله اول ، مسائل فقهی را در بردارد که تحت عنوانهای «باب» و «فصل» و «سؤال» و «جواب» تدوین گشته است اما این تدوین ، ترتیب معین ندارد و به زبان فارسی می باشد .

رساله دوم به شعر پنجابی و داستانی است عشقی که می توان آنرا «مثنوی زلیخا» گفت زیرا نام زلیخا و مصر در اشعار آن آمده است و تقریباً ۲۳ بیت دارد . باوجود اینکه شعر پنجابی است با اندکی دقت برای هر فارسی زبان قابل فهم است ، مانند :

«تساده قد بنایا خوب حسنی

مبارک لب تیری محبوب حسنی»

رساله سوم به نثر فارسی و مضامین شعری ، انشای هر کون است

(رک : انشای هر کرن ۵۵/۸۹۰) اما ناقص است . روی هم رفته این نسخه ، مجموعه بی ارزنده است که از لحاظ تنوع مطلب و تعداد زبانهای آن در نوع خود نمونه است خاصه آنکه رویه های بیرون و درون جلد هم مطالبی نوشته دارد به عربی و فارسی .

۲۹۰

۲۶۷

مجموعه

[دین ، فقه ، ۱- اصول الشاشی . ۲- الحسامی العظامی فی الاصول ، عربی . منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۹ × ۲ س م . درونی : ۱۷ س (اصول الشاشی) . ۱۱/۵ × ۱۶/۵ س م (الحسامی العظامی فی الاصول) .

۲- اوراق : ۹۴ ورق . ۱۸۷ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ هندی . آب رسیده . وصلی شده (پیسوند کار) . جلد مقوایی سفید رنگ با غلاف پارچه ای سیاه و مخطط .

۴- خط : ثلث جلی (متن) ثلث و نستعلیق خفی (حاشیه) ، خوانا ، عنوانها بر سرفصلها و نشانه ها شنکرف ، بالای بعضی از حاشیات و هات خط سرخ یا سیاه کشیده شده . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «عبدالمهدی» . تاریخ کتابت اصول الشاشی «۱۲۷۰ ه ق» و الحسامی العظامی فی الاصول «۱۲۷۱ ه ق» :

(ص ۶۰) «تمام شد نسخه شاشی از علم اصول بوقت ضحی بتاریخ و ماه محرم سنه ۱۲۷۰ از دست خط احقر الانام عبدالهادی اللهم اغفر لكاتبه و لناظره فيه بحرمات النبي صلعم آمین ثم آمین ثم آمین :

نوشته بدقتر منور شود

نویسنده در خاک ابر شود

نوشته بماند سیاه بر سفید

نویسنده را نیست فردا امید

یلوح الخط فی القرطاس دهرآ

و کاتبه رسمیم فی التراب»

(ص ۱۸۷) : «لا اله الا الله محمد رسول الله الف شكر الله تعالى قد تمت نسخة الحسامی العظامی فی الاصول من يد الحقیر الخاسی فقیر عبدالهادی فی التاریخ عشرين من شهر الذوالحج القربانی سنه ۱۲۷۱» .

۶- مؤلف :

مؤلف رساله اول ، نظام الدین اسحاق بن ابراهیم الشافعی الشاشی السمرقندی الملقب بالقفال» متوفی ۳۲۵ هـ ق بمصر (رک : فهرست کتابخانه عموسی پنجاب (لاهور) تألیف منظور احسن عباسی (ص ۱۱۱) ، نام تألیف «اصول الشاشی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

مؤلف رساله دوم ، «محمد بن محمد بن عمر حسام الدین الاخسیکتی ، ابو الوفا المعروف با بن ابی المناقب المتوفی ۶۴۴ هـ ق» (ایضاً ص ۱۰۵) ، نام تألیف «حسامی العظامی» یا «منتخب الحسامی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

٧- آغاز :

رسالة اول ، اصول الشاشى (ص ٢) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذى اعلى منزلة المؤمنين بكريم خطابه و رفع درجة العالمين بمعانى كتابه و خص المستنبتين منهم بمزيد الاصابة و ثوابه و الصلوة على النبى و اصحابه و السلام على ابى ح (ابى حنيفه) و احبابه و بعد فان اصول الفقه اربعة كتاب الله تعالى و سنة رسول الله صلعم و اجماع الامة و القياس» .

٨- انجام :

ايضاً (ص ٦٠) : «فان قيل روى عن ابى ح (ابى حنيفه) انه قال لا خمس فى العنبر لان الاثر لم يرد به و هو التمسك بعدم الدليل قلنا انما ذكر ذلك فى بيان عذره فى انه لم يقل بالخمس فى العنبر و لهذا روى ان محمد سأل عن الخمس فى العنبر ، فقال مال العنبر لا خمس فيه قال لانه كالمسك . قال فما بال السمك لا خمس فيه قال لانه كالماء و لا خمس فيه و الله تعالى اعلم بالصواب» .

— آغاز :

رسالة دوم ، «حسامى العظامى فى علم الاصول» (ص ٦٢) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، اما بعد حمد الله على نواله و الصلوة على رسوله محمد و آله فان اصول الشرع ثلاثة الكتاب و السنة و اجماع الامة و الاصل الرابع القياس من هذه الاصول اما الكتاب فالقرآن المنزل على الرسول المكتوب فى المصاحف المقول عند تلاه ، تواتراً بلا شبهة» .

— انجام :

ايضاً (ص ١٨٧) : «و من و ما هم يدخل فى هذا الباب و فى كل

معنی الشرط ايضاً من حيث أن الاسم الذي يتعقبها يوصف بفعل لاحالة
ليتم الكلام و هي توجب الاحاطة على سبيل الافراد ان يعتبر كل
مسمى بانفراده كان ليس معه غيره والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی : موضوع این دو نسخه در «اصول فقه» اسلامی است . نخستین رساله
اصول الشاشی «مباحث اصول فقه حنفی» و دو یمین رساله «حسامی
العظامی فی علم الاصول «مباحث اصول فقه شافعی» را در بردارد .
این دو رساله یا دو کتاب از بهترین نسخ اصول فقه اهل سنت و
جماعت است که از روزگار تألیف تا کنون همواره مورد توجه بوده
است و بدین جهت نسخ خطی چاپی و شروح و حواشی متعدد از
آنها در دست است .

تقسیمات هر دو رساله (کتاب) بر اساس «باب» و «فصل» است .
اول «باب» و سپس «فصل» می آید . حواشی و یادداشتهای فشرده
در میان سطرها و کناره های صفحات دارد . منابع حواشی و
یادداشتهای خیلی خلاصه ذکر شده است ، مثلاً «تلخیص» و «معدن»
و «م» .

در صفحه اول نوشته است : الجزء الاول اصول شاشی سنه ۱۲۷۰ .
در صفحه ۶۱ آمده است : «الجزء الاول من حسامی العظامی فی
علم اصول المبارک من یدالفقیر عبدالهادی» .

۲۹۰
۳۰

مجموعہ

[دین ، اوراد و ادعیہ ، عربی و اردو و فارسی ، مشور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۷ × ۱۴ × ۱/۵ س م . — درونی : ۷ س ۱۲/۵ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۲ صفحہ
- ۳- کاغذ : کاغذ سفید ہندی ، گرم خوردہ ، جلد مقوایی مندرس .
- ۴- خط : نسخ (عربی) و خط نستعلیق (فارسی) خوانا و پختہ ، بعضی از کلمات و جدولہا شنگرف ، جملات عربی معرب (مشکول) . قرن ۳ ہجری .
- ۵- کاتب : «سید احمد علی» و تاریخ کتابت «۱۳۱۷ ۵ ق» است . در صفحہ ۱۱۸ چین آمدہ است : «بتاریخ ۱۴ ماہ ربیع الاول سنہ ۱۳۱۷ ہجری نبوی نوشتہ شد . کاتب الحروف سید احمد علی ساکن بہاولپور متوطن حال سوری حبیب پور» .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تالیف همان کاتب و تاریخ کتابت است .
- ۷- آغاز : «اسناد دعاء بزرگوار ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، انس بن مالک رضی اللہ عنہ ، سی روایت کرتے ہیں کہ فرمایا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے کہ جو کوئی اس ترتیب سے اس دعاء کو ایک مرتبہ پڑھیے» .
- ۸- انجام : «واللہ علیہ بذات الصدور فقط این کتاب مجموعہ اوراد بیاس خاطر جناب سیہسہ صاحب سیدہ ماسٹر دادا بھائی ساکن راجکوٹ بتاریخ

۱۴ ماہ ربیع الاول سنہ ۱۳۱۷ ہجری نبوی نوشتہ شد ، کاتب الحروف سید احمد علی ساکن بہاولپور ستوطن حال سورپی حبیب پور بطور یادداشت نوشتہ کرد . فقط سہو و خطا معاف کنید . در خدمت ناظرین با تمکین التماس کہ اگر جایی خطا و سہو سرزدہ شدہ باشد و در نظر آید ، لباس عفو پوشانیدہ دعا در حق کمترین فرمایند .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ اوراد و دعاہا و آیات قرآنی و احادیث نبوی و حکمت آنها است بہ زبان عربی و تفسیر و ترجمہ آنها بہ زبان اردو . در آخر این نسخہ ، چہار صفحہ مناجات دارد بہ شعر اردو کہ بہ سیاہ و شنگرف و خط نستعلیق نوشتہ آمدہ است . و اینگونہ آغاز می شود : «مناجات ، بسم اللہ الرحمن الرحیم .

الحمد تجہر دسیدم را کہین تجھے ثابت قدم
کر دور میرا درد و غم حقاً سہری فریاد سن»

و اینگونہ ختم می شود : «تمام ہوی مناجات بفضل قاضی الحاجات بہ پاس خاطر جناب ماسٹر صاحب پوسٹ آفس دادا بھائی ساکن راجکوٹ بہ تاریخ ۲۰ ماہ رمضان المبارک ۱۳۱۶ ہجری کاتب الحروف خاکسار سراسر عجزو انکسار دیوان عبد الرحمن بہاولپوری زاد اللہ عمرہ و زین کتابتہ حال وارد بندر دھولا را علاقہ احمد آباد گجرات بطور یادداشت کی لباس تحریر پہنا کر ہدیہ کر دی گئی ہی . ناظرین با تمکین اگر اس نسخہ عجیبہ میں کہین حرف خطای کا پالین تو معاف فرما کر صحت کو پنچاوین اور اس ہیچمدان پر طعنہ نمازین فقط .

(امضا) منشی عبدالرحمن بن غلام حسین بہاولپوری عفی عنہ .

۲۹۰

۲۹۱

مجموعه

[دین ، اوراد و ادعیه ، عربی و فارسی و پنجابی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۰ \times ۱۲ \times ۲$ سم . — درونی : ۱۰ تا ۱۵ س
 ۱۴×۷ و $۱۵/۵ \times ۷/۵$ سم .

۲- اوراق : ۱۰۲ ورق . ۲۰۳ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ ہندی ، آب دیدہ ، موش خوردہ ، جندہ
 مقوایی زرد گون با عطف و گوشہ تیماجی سرخ رنگ موش خوردہ .

۴- خط : ثلث و نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پختہ ، معرب (مشکول) .
 عنوانها و نشانہها و سرفصلہها و جدولہای دو خطی در بعضی
 از صفحہ ہا شنگرف ، قرن ۱۳ ہ ق .

۵- کاتب : نام کاتب در صفحہ ۱۶۶ «نورمحمد» و تاریخ کتابت «۱۲۴۱ ہ ق» :
 «پاسخاطر میان بہادر حجام ساکن بسندوری تحریر یافت در مسجد
 سہرال موافق سنہ ۱۲۴۱ و بخط فقیر نورمحمد» . در صفحہ ۱۸۴
 نیز اینگونہ آمدہ است : «تمام شد این رسالہ سرتراشی برای
 پاسخاطر میان بہادر بسندوری قلمی نمودہ شد» .

۶- مؤلف : در این مجموعہ ، ۱۶ رسالہ (آیات قرآن و دعا و تعویذ و درود
 و مقالہ و شعر و حدیث و خبر و فرایض) آمدہ است و مؤلفان
 آنها صریح و واضح ذکر نگردیدہ است و اساسی عمدہ رسائل نیز
 کاملاً روشن نیست . مثلاً :

۱- دعای استغفار . ۲- دعای گنج العرش . ۳- دعای الصلوۃ .

۴- درود مستغاث . ۵- دعای نقل از حصن حصین . ۶- دعاہای

گونا گون . ۷ - سبعت عشر . ۸ - چند دعا و اسناد عبدالله .
 ۹ - دعای حاجات . ۱۰ - قصیده کعبه زبیر (بانت سعادت) . ۱۱ -
 قصیده برده . ۱۲ - درود تنجینا . ۱۳ - رساله فرایض . ۱۴ -
 مدح حضرت محمد . ۱۵ - مدح دوازده امام . ۱۶ - کرسی نامه
 حضرت غوث الاعظم جیلانی و چند کرسی نامه دیگر .

۷ و ۸ - آغاز

و انجام : ذکر آغاز و انجام این رسائل آنقدر سود مند به نظر نمی رسد
 زیرا صفحاتی چند را در بررسی گیرند (رک : درود مستغاث
 ۲۶۹/۲۹۰) ، سبعت عشر . ۲۷۰ . ۲۹۰ . قصیده برده ۲۶۹/
 ۲۹۰ ، رک : ۹ - چگونگی) .

۹ - چگونگی : موضوع این مجموعه ، اوراد و دعاها و فرایض و قرائت قرآن کریم
 و تعویذ و اشعار مذهبی و کلمات قصار بزرگان دین و سایر مسائل
 مورد احتیاج مسلمانان است که به زبان عربی کتابت شده است
 و اغلب شرح و ترجمه آنها به زبان فارسی و پنجابی است .
 اغلب مآخذ این دعاها ذکر شده است . مثلاً : حصن الحصین ،
 قوت القلوب ، فتاوی فیروز شاهی ، فتاوی برهنه ، بستان المحققین ،
 بستان المحبین ، احیاء العلوم . باوجود اینکه این مجموعه بیشتر
 از ۲۰۳ صفحه نیست و مقداری از آن را هم موش خورده است ،
 دایرة المعارفی است کوچک و ارزشمند برای عمر مسلمانی که به
 خط خوش ثلث و نستعلیق کتابت شده است . در صفحات آغاز و
 انجام آن یادداشتهایی به خط تازه کتابت شده است . که بعضی
 تعویذ و دعا و برخی نسخه دوا برای بیمار است که اسامی
 دواهای گیاهی را نگاشته اند . توضیحات لغات و دستور دعا
 خواندن و تعویذ نوشتن و طلسم ساختن در کناره صفحات آمده
 است . و همه اینها به زبان فارسی است .

۲۹۰
۱۲۹

مجموعہ

[دین ، پنجابی و عربی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۶/۵$ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۷
س ۲۳ \times ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۵۹ ورق . ۱۱۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد و سفید روشن رنگ ہندی ، ساییدہ شدہ ، وصالی شدہ ،
جلد کاغذی .
- ۴- خط : نسخ متوسط ، پختہ ، خوانا ، عنوانہا و نشانہا ہا شنگرف روشن .
قرن ۱۳ ۵ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تالیف معلوم نشد . چنان معلوم گردید کہ آیات
قرآن و احادیث بہ نثر و شعر پنجابی در آئندہ است . بدان جہت
سی توان آن را «مجموعہ دینی» نامید .
- ۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمہ بالخیر . بسم اللہ الرحمن الرحیم . اللہ
خالق خلقت کیتی پہلون کچی نسر احمد نور تستمہین.....
ہو یاه عالمہ پہاتو پہات ظرورست ز سیناہ ہو نا نعلہ ست اسہان
سواری» .
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه ختم سی گردد .
«یا حضرت مین مدت تلب تو ساڈی آہین

هن حلی نال میسر هو یو کیتا کرم الهمی
شاه علی کهایا لژنون میرا نام علی هیی»

۹- چگونگی : در این مجموعه آیاتی از قرآن کریم و چند دعا و چند حدیث که هر یک آغاز و انجام جداگانه دارند به خط خوب کتابت شده و سپس به زبان پنجابی ترجمه گشته است . اشعار پنجابی از صفحه ۱۰۶ به بعد کتابت شده است و همه آنها مفاهیم دینی و دعایی دارند . درباره نماز و روزه و معاد و جهاد همه گفت و گوشده .

۲۹۰

۱۰۸

مجموعه

[دین ، ۱- تحفة الکلام ، ۲- روز قیامت ، ۳- راحت المؤمنین ،
۴- در بیان توبه دادن ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵ سم . درونی : ۲۰ و ۲۲ و ۲۵ س
۱۹ یا ۲۰ × ۱۱ یا ۱۲ سم .

۲- اوراق : ۳۱ ورق . ۶۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، ناچخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف تیره رنگ ، روی کلمات و جملات مهم خط سرخ تیره رنگ کشیده شده .

۵- کاتب : کاتب و تاریخ کتابت معلوم نشد .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد اما نام تألیف «تحفة الکلام» است . در مقدمه آمده : «این کتاب را تحفة الکلام نام نهاده شد» .

رسالہ روز قیامت بدون نام مؤلف و تاریخ و نام تالیف است .
 مؤلف «راحت المؤمنین» ، «عبدالله واعظ ملتانی و تاریخ تالیف
 ۱۱۱۲ ھ ق» است : «اما بعدہ می گوید : بندہ ضعیف نحیف خیر
 خواہ خلق الله عبد الله واعظ ملتانی این کتاب راحت
 المؤمنین در سنہ یازده صد سال و دوازده سال مرقوم است» .
 تالیف «رسالہ در بیان توبہ دادن» را بہ حضرت امام جعفر
 صادق (ع) منسوب کرده اند . این رسالہ فارسی است و تاریخ
 تالیف ندارد .

۷- آغاز : رسالہ اول تحفة الکلام (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله
 رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظلمين و صلى
 الله على نبيه محمد و آله اجمعين وسلم تسليماً كثيراً كثيراً روایت
 چنین آورده اند از وهب بن جعفر رضی الله عنه کہ او فرمود
 بسیار کتابہاء شریعت خواندم تا بدانکہ علامت آخر الزمان کی
 خواهد بود» .

۸- انجام : (ایضاً ، ص ۳۲) : «اما چون محمد صلعم است خود را اخلاص
 کردہ بیارد در بہشت دریایی است کہ آن را بحر الحیوت نام است
 در آنجا غسل بکنند و بوی گندگی نہ باشد از ایشان دفع کردد
 و روی ہا تابان شود چون ماہ شب چہاردم و بہ قلم قدرت در
 پیشانی ایشان نوشتہ آید کہ امتان محمد صلعم اند از دوزخ خدا
 تعالی بر ایشان کرم و لطف خود کردہ است الہی سقاقت محمد
 رسول الله روزی گردان بمنہ و کمال درسد این نسخہ تحفة الکلام» .

— آغاز : رسالہ دوم ، روز قیامت (ص ۳۳) : «حکایت کردہ است محمد صلی الله
 تعالی وسلم قال معاذ بن جبل (رض) عن النبي صلعم قال الله

تعالی یوم ینفخ فی الصور فتأتون افواجاً فقال علیه السلام یا معاذ
یحشر استی یوم القیمة علی عشرين صفاً» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۷) : ناقص است اینگونه ختم می شود : «و اطیعوا الله
و اطیعوا الرسول و حذروا فرمان بردارید خدا و رسول و حذر
می کنند از مخالفت آن ، فان تولیتم فانما علی رسولنا البلاغ المبین
پس اگر اعراض کنید از امر و نهی رسانیدن پیغام اظهار . . .» .

— آغاز : رساله سوم ، راحت المؤمنین (ص ۳۸) : بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی سیدنا
محمد و آله اجمعین اما بعده می گوید بنده ضعیف نحیف خیرخواه
خلق الله عبد الله واعظ ملتانی» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۱) : «در رساله امام شجری حدیث آمده است هر کسی
روز عید فطر ماهجه یعنی سویان رموز عید فطر افطار کند خدا تعالی
بخشد مر او را با هر لقمه هزار بدی و هزار نیکی نویساند و کسی
که خوراند مر او را دو چندان نیکی دهد تمت تمام شد یا الله» .

— آغاز : رساله چهارم ، در بیان توبه دادن (ص ۵۲) : «بسم الله الرحمن
الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام
علی رسولہ محمد و آله و اصحابہ اجمعین بدان اسعدك الله تعالی فی
الدارین که این تصنیف شیخ المشایخ حضرت امام جعفر صادق
رحمة الله است که رساله‌ی است در بیان توبه دادن و ذکر و
عبادت و مقراض راندن و کلاه و خرقه و میان بستن و سجاده
و علم و قندیل و زنبیل و خدمت و جاروب دادن و کچکول
گردانیدن و تکبیر گفتن و خرقه پوشیدن است» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۲) : ناقص است و اینگونه پایان می یابد : «دوم بزرگوار که خواجه حسن بصری به خواجه عبدالواحد بن زید است و از ایشان پنج خانواده شدند : اول زیدیان ، دوم عیاضیان ، سیوم ادهمیان ، چهارم هبیریان ، پنجم چشتیان . اول زیدیان که ایشان پنج تن بودند از انباء عبدالله بن عوف اند هر یکی حافظ کلام الله بودند علم و عمل بر کمال داشتند» .

۹- چگونگی : این نسخه که شامل چهار رساله است . رساله اول در ده باب است درباره آخر الزمان و علامات آن . فارسی این رساله شیرین و جملاتش منسجم است .

رساله دوم درباره روز قیامت و رستاخیز بیست گروه است مهدی است .

رساله سوم پرسش و پاسخ است از حضرت رسول اکرم (ص) درباره کردار و رفتار بندگان خدا و آفرینش و زندگی انسان .

رساله چهارم درباره تصوف و عرفان و آداب و رسوم عارفان است در هشت باب به طریق پرسش و پاسخ . این چهار رساله حواشی و یادداشتهایی هم دارند .

۲۹۰

۱۱۳

مجموعه

[دین ، ۱- زادن پیامبر اسلام . ۲- معراج نامه .

۳- قصه موسی ، ۴- فالنامه ، فارسی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۰/۵ \times ۱۴/۵ \times ۸/۸$. سم . — درونی : ۱۳ و

۱۴ و ۱۵ س $۱۵/۵$ و $۱۶ \times ۹/۵$ یا ۱۰ سم .

- ۲- اوراق : ۴۶ ورق . ۹۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی و کشمیری ، جلد کاغذی زرد رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ خوب ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و مرفصلها شنگرف تیره رنگ . جملات و الفاظ عربی معرب (مشکول) ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «دوست محمد بن محمد ماه بیک مغول برلاس قادری» ، و تاریخ کتابت «۱۱۳۵ هـ ق» است . کاتب در پایان هر رساله ، نام خود و تاریخ کتابت را دقیقاً به این ترتیب آورده است : «رقیمه فقیر دوست محمد بن محمد ماه بیک مغول برلاس قادری ساکن محله عیسی زیان به تاریخ دویم ذی حجه سنه ۱۱۳۵ هجری مبارک» .
- کتابت همه این رساله ها در ماه های ذی الحجه و ذی القعدة سال ۱۱۳۵ هـ ق صورت گرفته است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، چنین به نظر می رسد که کاتب ، مؤلف هم باشد زیرا همیشه می گوید : «رقیمه فقیر دوست محمد...» ضمناً در صفحه ۳۱ و ۴ علت ترقیم این رساله ها را چنین می نویسد : «به جهت عصمت پناه مسماة جان بی بی حاجیانی زوجه میان لعل خان بن قدوة السالکین بندگی میان اسحاق خلیل تحریر یافت» . برای نام رساله ها (رک : ۷- آغاز ، ۸- انجام) .
- ۷- آغاز :

اول - رساله زادن پیامبر اسلام «ص» (ص ۲) :

«رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، در خبر است

که چون حضرت حق سبحانه تقدس و تعالی درخواست که حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حبیب خود و مطلوب و مقصود خود پیدا کند در بهشت درختی است که آن را شجرة النور گفتند ، مهتر جبرئیل را فرمان کرد که در بهشت برو .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۱۷) : «الغرض پیغمبر خدا کند بر گرفت و گور بکافت و بی بی را به خدا سپرد و خود مجاوری و جاروب کشی گور می کرد شب و روز نشسته می بود هیچ کس به محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم نان و آب نمی داد اکثر حال گرسنی می بود آخر حضرت تعالی بد کمال درجه و رتبه رساند بمنه و کمال درمه والله اعلم بالصواب» . (رک : آفرینش نامه پیغامبر «ص» ۲۹۰/۵)

— آغاز :

دوم ، معراج نامه رسالت پناه «ص» : (ص ۱۷) :

رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بانخیر ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسولی محمد و آله واصحابه اجمعین صفت معراج سید کائنات و خلاصه موجودات و آن ماه روی والضحی و آن سوی واللیل اذا سجد یعنی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بیان کنم تا مؤمنان و مسلمانی را آشنایی پیدا شود» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۵) : «منافق مدان یار موافق را و منافق را منافق دان پس همه اهل بیت و یاران و محبان و دوستان رسول را باید

دوست داشتن و دشمنان رسول را دشمن باید داشتن و هر که
معراج نامه رسول علیه السلام را شک آرد کافر مطلق گردد
نعوذ بالله منها معراج نامه راست است و الله عالم بالصواب .
تم تم (۳۴ بار) ،

الهی هر آن کس که این خط نوشت
رهاکن ز دوزخ عطا کن بهشت»

— آغاز :

سوم ، قصه مهتر موسی علیه السلام (ص ۵۴) :

«رب یسر و تمم بالخیر قصه مهتر موسی علیه السلام . روزی
پیغمبر خدا مهتر موسی علیه السلام خدای تعالی را یاد کرد و
گفت یا رب از حضرت عزت جل جلاله جواب لبیک آمد موسی
شرمنده شد باز از حضرت عزت جواب رسید» .

— انجام :

ایضاً ، (ص ۷۵) : «مهتر موسی کمه توحید بگفت و از اینجاست
که مرتبه است مجد رسول الله مصطفی صلی الله علیه وسلم درجات
ایشان معلوم می شود که حق سبحانه و تعالی و تقدس عزوجل
درجاتی که است مجد مصطفی صلی الله علیه وسلم را داده است به
هیچ پیغمبر نداده است والله اعلم بالصواب ، تمام شد قصه مهتر
موسی علیه السلام بعون ملک علام به تاریخ غره ذوالحجج روز
پنجشنبه سنه ۱۱۳۵ یک هزار و یک صد و سی و پنجم هجری
مقدس معلی مبارک» .

— آغاز :

چهارم ، فال نامه (ص ۷۵) : رب یسر و تمم بالخیر بسم الله
الرحمن الرحیم ، چون خواهی که فال مصحف بگشایی باید که

اول وضو سازی و دو رکعت نماز بگذاری و نیت فال به دل صدق بکنی ، اول شرط این است که باطهارت باشی و نیت تحقیق کنی .»

— انجام :

ایضاً (ص ۸۲) : «اگر ی آید یوم بیض وجوه و تسود وجوه بدان ای خداوند فال آنچه کسی را تو بدهی باز به تو دهد و با کسی اشترا بی جنگ مکن پشیمان شود والله اعلم بالصواب تمام شد فال نامه بعون ملک غلام به تاریخ دویم شهر ذی حجه روز جمعه» .

۹- چگونگی : در صفحات آغاز و پایان این مجموعه یادداشتها و دعاهایی و اشعاری به فارسی و عربی است که همان کاتب «دوست محمد» کتابت کرده و برای «جان بی بی حاجیانی» امضاء نمود است . از جمله دعای عکاشه «اللهم یا کثیرالنواک.....» و شعر ، مانند : از این منزل چو آخر کوچ باید نهادن دل بر این منزل نشاند این مجموعه ، نسخه ارزنده‌ی است از لحاظ زبان فارسی و ترکیبات و الفاظ کهن ، ضمناً می رساند چگونه زبان فارسی روح و جان مردم سر زمین پاک و هند را تسخیر کرده بوده که همه منویات قلبی و روحی و دعایی و تعویذ و عبارات و نماز خود را به زبان فارسی می نگاشته اند و اگر جمله بی بی عربی بوده آن را به فارسی ترجمه می کرده اند . در این مجموعه دینی و معنوی ، ساده ترین جملات فارسی به چشم می خورد . لغت و گوی خدای یگانه با پیامبرانش : محمد (ص) و موسی (ع) شیرین است . فالنامه از حرف «(الف)» تا «ی» فال شمارا با آیه های از قرآن و ترجمه فارسی آنها می گوید .

۶۱۰ و ۲۹۰

۲۴۷

مجموعه

[دین ، طب ، ۱- درالمجالس ، ۲- رساله‌اشناخته ،

۳- رساله‌اشناخته ، فارسی و عربی]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۴ \times ۱۵ \times ۲/۵$ س م . — درونی : ۱۸ س
 $۱۷/۵ \times ۱۰$ س م .

۲- اوراق : ۱۳۰ ورق . ۲۵۹ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، کرم خورده ،
 جلد مقوایی باعطف و گوشه‌پارچه پی ساییده شده و کرم خورده .

۴- خط : نستعلیق متوسط آبیخته با شکسته ، روشن ، خوانا ، عنوانها و
 نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «نادر علی پسر ستار قلی» و تاریخ کتابت سال «۱۲۲۸ ه ق» :
 «تمام شد این نسخه در مجالس از ید خاسنویس نادر علی پسر
 ستار قلی در مسجد شریف کنیال بروز آدینه بوقت چاشت سنه
 ۱۲۲۸ ه ق» .

۶- مؤلف : مؤلف نسخه اصلی این مجموعه «سیف ظفر نو بهاری» ، نام تألیف
 «درالمجالس» ، تاریخ تألیف شناخته نشد ، «میگوید بنده گنه‌کار
 المستغفر الی الله الباری سیف ظفر نو بهاری که عمر..... در
 مجلس بزرگان دین و خداوندان یقین گذشت..... (کرم خورده)
 و جواهر..... جمع آورد و درالمجالس نام نهاد» ، اما
 مؤلفان رسالات دیگر و نام رساله‌ها شناخته نشد و تاریخ
 تألیفشان نیز .

۷- آغاز :

درالمجالس (ص ۱) : ناقص ، وگویا یک ورق افتاده باشد و اینگونه شروع می شود : «رسولی که مقرب انبیاء زیر لوای اوست و مقرب اولیاء بهدایت نامه عذاب عامه است را بوجود..... او است و در قرآن بسوی بندگان بشارت داد »

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۲۵) :

ناقص است و افتادگی دارد ، تانیمه صفحه ۲۲۵ کتابت شده و گویا کاتب فرصت نکرده و یا حادثه بی برایش اتفاق افتاده که نتوانسته است بقیه کتاب را کتابت کند و اینگونه پایان می یابد : «و چون سر از گور نقاب تراب گور بر گردیم از هوای قیامت زیر سایه عرش جای ما کردی و چون نامه های کردار ما پران گشت فرمان فرمودی که نامه به دست راست ایشان دهید و بگویید تا نبشته بخوانند دیگر در پله نیکی و بدی کردار اندک ما را از بدی ترک آن» . در حاشیه کتابت شده است : «در پنجابی چیزی اوراک مانده اند» .

— آغاز :

رسالة دوم فقه و حدیث ، نا شناخته (ص ۲۳) : الله التوفیق روایات علیحده و اهانت العلم و العالم و العناء کفر و عوالمختار و به اخذ ، فتوی فقیه ابواللیث احل المشكلات قال علیہ السلام من استخف استاده ابتلاء الله تعالی بثلاث بلیات اولها یورث الفقر و الثانی نسی العلم والثالث یخرج من الدنیا بغير الایمان .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۳۴) : «والمسبوق اذا دخل في الصلوة الامام في الركعة واحدة و بقي ثلاث ركعات كيف قال ابو حنيفة رحم اذا سلم الامام المسبوق يصلي ركعة بفاتحة الكتاب والسورة ثم يقوم و يصلي ركعة اخرى بفاتحة الكتاب والسورة و قعد و تشهد ثم يقوم يصلي ركعة كصلوة المغرب و عليه الفتوى من مختار الفتاوى» .

— آغاز :

رسالة سوم ، طب ، ناشناخته (ص ۲۳۹) :

«رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسول خير خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعين ، اما بعده سي گوید بنده ضعيف نجيف الله چون حق تعالى خلقت و ا بيا فرید بعد از چند مدت از زحمت بدن عاجز آمدند» .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۵۴) : این رساله از آخر ناقص است و اینگونه پایان می یابد : «ترتیب کشتن هرتال زبانی میان ولی دو توله هرتال گرفته در آب سناتی کلان چهارپهر کهرل کرده قرص بسته و دو آثار خاکستر رهوک یا چیچمهره یا که درخت پیل در آوند خاکستر انداخته و قرص مذکوره در میان خاکستر بدارند و آتش دو پشتاره سرکین فل دهند وقتی که سرد شود بیرون آرند وقت حاجت بدهند هرکس را که مسن باشد بلونک بدهند و هرکس که ناقوه باشد به مسکه بدهند» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل یک کتاب و دو رساله است . کتاب به نام «درالمجالس» است که بر ۳۲ باب تقسیم شده است . موضوع آن دین و عرفان و تاریخ تصوف و احوال بزرگان و پیشوایان دینی و عرفانی است . باب اول در آفرینش آدم و صفات او ، باب سی و دویم در حکایت سلطان ابو سعید ابوالخیر که حق پیر و مرید چیست ؟ نثر فارسی آن روان و منسجم و دور از تصنع و تعقید است . اما اندکی سهوالقلم کاتب در آن دیده می شود .

رساله دوم به زبان عربی شامل احادیثی است که مفاهیم آنها نماز و روزه و اندرز و بشر دوستی است و از کتاب های مختلف مانند : «کنز الاخبار» و «مختارالفتاوی» و «المحیط» و «المسعودی» و «الکامل» و امثال اینها نقل شده است . نام این رساله معلوم نشد . تقسیمات معین و منظم ندارد .

رساله سوم به زبان فارسی شامل مطالبی است درباره معالجه و مداوای بیماریان و شناختن دواها و گیاه ها و روشن ساختن نام داروها . تقسیمات آن بر اساس «فصل» است . سهوالقلم و سهواً انگاری کاتب در آن فراوان است . نام این رساله معلوم نشد .

این نسخه را حواشی و یادداشتهایی است که در شماره صحف کتابت شده است اما از اواسط صفحه ۲۵ تا آخر صفحه ۲۹ اشعاری کتابت شده است که شامل مرثیه ، نعت و اشعار می گردد و از شاعرانی مانند : «حسن» و «جامی» و حافظ «ابوالرشید» نقل شده است . بعضی از حواشی «درالمجالس» به قلم «ابوالرشید» است . در ص ۲۵ اینگونه آمده است :

«حرره بیدل فقیر ناچیز ابوالرشید غفرالله..... المدعو عوام غلام احمد غفرله» .

این قطعہ کہ تحت عنوان «مولود تصنیف حسن علیہ الرحمۃ» است
نقل می شود (ص ۲۵۵) .

تسم بقبلہ روی تو یا رسول اللہ
رواست سجدہ بسوی تو یا رسول اللہ
دل حسن راست مظهر اعلیٰ
جہال روی نکوی تو یا رسول اللہ
بود بمذہب ما حج اکبر یعنی
طواف کعبہ کوی تو یا رسول اللہ
زبان ماست تازہ بذکر تو ای حبیب ازل
دل است زندہ بیوی تو یا رسول اللہ
ز بند دام جہان چون حسن بود آزاد
اسیر حلقہ سوی تو یا رسول اللہ

سناہیم اشعار بیشتر درباره مولود حضرت رسول (ص) است .

۲۹۰
۱۳۸

مجموعہ

[دین . ۱ - فقہ کبلائی ، ۲ - احکام فقہ کرامی ،

۳ - مرغوب القلوب ، منظوم «مثنوی»]

۱ - اندازہ : — بیرونی : ۲۶ × ۱۸ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۲ س ۱۶ × ۱۰
سم .

۲ - اوراق : ۵۱ ورق . ۱۰۲ صحنہ .

۳ - کاغذ : زرد ضخیم تیرہ رنگ ہندی ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچہ سرخ .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها شنگرف سرخ ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب «پیر مهدی شاه ولد پیر نور محمد» ، تاریخ کتابت ندارد . در صفحات ۲۲ و ۸۶ و ۹۹ اینگونه آمده : «کاتب الحروف فقیر حقیر پیر مهدی شاه ولد پیر نور محمد هر که دیگر دعوی کند در شرح شریعت باطل خواهد شد» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) :

درباره مؤلف یا (شاعر) مثنوی اول در صفحه ۲۲ اینگونه آمده :
نظم کرد این را سعیدی اینچنین لا یضیع الله اجر المحسنین
و نام مثنوی در عنوان صفحه ۲ «فقه کبلائی» آمده : «آغاز فقه کبلائی» . تاریخ نظم آن معلوم نشد .

درباره مؤلف یا (شاعر) مثنوی دوم در صفحه ۴۴ چنین آمده :

ظہری کراسی و طبع حزین
ابا دوستان سی بگوید چنین
مرا نسبت پرنیان کرده اند
کراسی بہ تحقیق ز ان درده اند

و نام مثنوی دقیقاً معلوم نشد . اما از مفاهیم و مضامین آن «مثنوی احکام فقه» را استخراج کردیم :

در این فقه احکام آمد شمار
هزار است گر بر شماری شمار
در این بیست و پنج است ابواب دین
بہ هر باب صد نکتہ نغزین

تاریخ مثنوی ۷۰۷ «هفتصد و هفت هجری» آمده اما مورد شک و تردید است :

چو در هفتصد و هفت این بی خطا
شد اتمام از هجرت مصطفی

درباره مثنوی سوم در صفحه ۹۸ :

شده اتمام این منظومه موزون
که مرغوب القلوب است نام اکنون
تمام این مختصر منظومه شد خوب
که این تمثیل را خود داشت مرغوب

تاریخ نظم و شاعر آن دقیقاً شناخته نشد . حدس زدیم که لفظ
«مرغوب = ۱۴۴۸» تاریخ نظم آن باشد .

۴

۷- آغاز :

مثنوی ثقه کبلائی (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بی حمد مر خداوند احد

پی نبرده عقل بر کنهش بجد

خائق الاشياء رب العالمين

آفرین عالمی از ما و طین

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۱ - ۲۲) :

گر چه ناگه فوت شد بی اختیار

این نماز خویش را فاسد شمار

هم حدث را قصد کردن در کتاب
مفسد است والله اعلم بالصواب
نظم کرد این را سعیدی این چنین
لا یضیع الله اجرالمحسنین

تم تمام شد این کتاب بعون الله تعالی دست خط فقیر حقیر
سهدی شاه هر که دیگر دعوی کند در شرح شریعت دروغ است» .

— آغاز :

مثنوی احکام فقه کرامی (ص ۲۲) ، «بسم الله الرحمن الرحیم ،
کریمی که آمرزگاری هموست
رحیمی که پروردگاری هموست
یقین رازق بندگان اوست بس
عمه فانی و جاودان اوست بس

بصرع اول بیت دوم در اصل اینگونه بود : «یقین بندگان رازق
و هست بس» .

— انجام :

ایضاً (ص ۸۶) :

«هر آن کس که ما را دعایی کند
بیامرزد او را خدای همه
چو در هفتصد و هفت این بی خطا
شد اتمام از هجرت مصطفی
به عمون خداوند پروردگار
نه او هست غفار و آمرزگار

آسمی هر آن کس که این خط نوشت
 عفوکن گنااهش عطا کن بهشت
 هر آن کس که خواند دعا طمع دارم
 زآنکه من بنده گنه کارم
 آسمی بیامرز استاد ما
 و زین پس که یاران دلخواه ما

کاتب الحروف فقیر حقیر پیر مهدی شاه ولد پیر نور محمد هر که
 دیگر دعوی کند در شرح شریعت باطل خواهد شد» .

— آغاز :

شنوی مرغوب القلوب (ص ۸۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

بگویم حمد رب العالمین را
 عطا کو کرد بر ما عقل و دین را
 درود مصطفی بعد از ثنایش
 فرستم از دل و جان با صفایش
 مقام چند سالک را بگویم
 در آن گفتن زحق توفیق جویم

فعل «جویم» در اصل «جوید» بود .

— انجام :

ایضاً (ص ۹۸ - ۹۹) :

«شده اتمام این منظومه موزون
 که مرغوب القلوب است نام اکنون

تمام این مختصر منظومه شد خوب
 که این تمثیل را خود داشت مرغوب
 به سی سپاره قرآن چون نام است
 همه صد و چهارده سوره تمام است
 صد و سی و شش امر است مطلوب
 که نام او نوشته گشته مرغوب
 من نویسنده را خدای کریم
 برهانی تو از عذاب الیم

تم تمام شد این کتاب و هر که دیگر دعوی کند در شرح شریعت
 دروغ و کاذب خواهد شد .

نوشته بماند سیه بر سفید
 نویسنده را نیست فردا امید .

۹- چگونگی : این سه مثنوی از نظر فن شعر و اوزان و حروف قوافی عیوبی دارند
 اما از لحاظ معنی و موضوع خوبند . مثنوی فقه کبلایی در حدود
 ۱۰۰ بیت دارد و وزن آن بحر رمل سدس محذوف یا مقصور
 است و موضوع آن احکام فقه مانند نماز و روزه و زنوة و حج و
 جهاد . مثنوی احکام فقه کراسی . ۷۲ بیت دارد و وزن آن بحر متناوب
 مثنی محذوف یا مقصور است و موضوع آن در ۲۵ باب است و
 در هر باب احکام فقه را باز می گوید ، مانند فرایض و واجبات و
 مستحبات . مثنوی مرغوب التلویب در حدود ۸۰ بیت دارد و
 وزن آن بحر هزج سدس محذوف و مقصور است و موضوع آن
 عرفان و تصوف و توحید است ، مانند : حقیقت و معرفت و عشق

و فنا و بقا و محبت و صفا و ستر . از صفحه ۹۹ تا پایان صفحه ۱۰۱ دو غزل دیده می شود که موضوع عرفانی دارند . در صفحه ۱۰۲ یک دعا کتابت شده برای طلب حاجات دینی و دنیاوی که بر مزار اولیاء الله می خوانند . رسم خوانندن دعا را به طرزی جالب آورده است .

۲۹۰

۲۷۴

مجموعه

[دین ، عرفان و تصوف : ۱ - زبدة الاوراد .
۲ - جواهر الاولیاء ، فارسی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : $23/5 \times 14 \times 5/5$ س م . — درونی : ۱۶ س $18 \times 9/5$ س م .

۲- اوراق : ۳۲۸ ورق . ۶۵۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصالی شده (پیوندکار) ، جلد مقوای خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخ رنگ و موش خورده .

۴- خط : نستعلیق و ثلث و شکسته خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و سرفصلها و خطوط افقی رسم شده بر بالای بعضی از جملات شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب این مجموعه «محمدین» یا «محمد دین» است اما فقط در آخر جواهر الاولیاء نام خود را آورده است . تاریخ کتابت ندارد : «تمت کتاب جواهر الاولیاء برای پاسخاطر جناب فیض‌مآب واعظ

بینظیر مولوی صاحب مولو (مولا) احمد الدین ساکن بادشهبانی ضلع جہلم از دست خط مسکین الدارین مجددین (مجد دین) از مقام ضلع گجرانوالہ تحریر یافت فقط .

۶- مؤلف : نام مؤلف این مجموعہ «سید محمد باقر بخاری»، نام رسالہ یا تالیف اول «زبدۃ الاوراد» کہ برگزیدہ بی از اوراد شیخ شہاب الدین سہروردی است . و نام تالیف دوم «جواهر الاولیاء» است . تاریخ تالیف ندارد : درباره تالیف زبدۃ الاوراد (ص ۸) : «رسالہ ایست در بیان نماز از اوراد حضرت شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین سہروردی و نام آن زبدۃ الاوراد نہادم» . درباره تالیف جواهر الاولیاء (ص ۸۲ — ۸۳) : «فقیر سید باقر بن سید عثمان بخاری فائدہ چند از پند خود و از کتابہا معتبر و از اورادہا مشایخان و بعضی در سیر عالم و بعضی در چہلمہا از بزرگان و اولیاء دیدہ و شنیدہ بودم جمع کردم از برای عوام خلق . این فقیر بقدر خویش عمر چہ عربی بود بیارسی در قلم آوردیم تا عوام الناس و فرزندان ایشان درین رغبت نمایند و این مجموعہ را جواهر الاولیاء نام شدہ شد» .

۷- آغاز :

زبدۃ الاوراد (ص ۸) : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تم بالخير ، الحمد لله رب العالمين الصلوة والسلام على رسوله وآله اجمعين بدانکہ این رسالہ ایست در بیان نماز و روزہ و فضایل دوازده ماہ و نماز تہجد و شب آدینہ و روز آدینہ . نمازہای ہر روز ہفتہ انتخاب نمودہ شد» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۶۳) : «فياخذ التسبيح و التحليل و التحميد و التكبير و يفتح له من لؤلؤ بيضاء عليه اثني و سبعون باباً من مسيره عام فيقعد على سرير مكال بالدرر . يدخل عليه من كل باب الف ملك لكل واحد مع طبق من نور على كل طبق نور فيضعون بين يديه هذا هدية من ربك» .

— آغاز :

جواهر الاولياء (ص ۶۴) : «رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله الطيبين الطاهرين اجمعين بدانکه اين فهرست نامهای مشايخاست که در کتاب جواهر الاولياء تصنيف حضرت سيدان ميران سيد باقر بن سيد عثمان بخاری قدس الله سره» .

پس از فهرست جواهر لاولياء^۱، متن سی آید (ص ۸۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي اعطى كل شيء خلقه ثم هدى والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين اما بعد فيقول فقير الحقير اضعف عباد الله فقير سيد باقر بن سيد عثمان بخاری غفر الله ذنوبهما بلطفه و ستر عيوبها بكمال عفوه چون فقير شنيدم از استاد کامل و عامل سلطان المشايخ و الاولياء» . (رک : ۶ — مؤلف : جواهر الاولياء) .

— انجام :

«و فقير سيد باقر از پدر خود که مهبط انوار الله مظهر اسرار الله خليفه رسول الله مجلسی حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم صاحب العلم و الحلم و الشجاع سيد عثمان بن سيد داود بخاری قدس الله تعالی سره شنيدم و پدر من از جد خود

سید شکر الله که عرف شیخ بہنو میگویند و او از پدر خود سید حاجی حمید نظام الدین بخاری شنید هر کہ بوقت صبح پیش از نماز صبح این الفاظ بگوید وقت مخدوم سید جلال جہانیان چاری کند و اینج مکن مانیان نعمت جاودانی یابد . انشاء الله تعالی .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح حال و آثار و گفتار و کردار و اخلاق و دین و فلسفہ و مقصد و منظور فرقه بی از فرق اسلامی است کہ در تضاعیف کتاب خویشتن را «بخاریان» می نامند . آنگونه کہ از مطالعہ متن ادراک می گردد فرقه بی از فرق شیعه هستند کہ از امام دهم شیعیان «امام علی نقی» جدا می گردند و بہ «جعفر ثانی» برادر امام یازدهم شیعیان «امام حسن عسکری» می گروند . ہمہ پیشوایان و مشایخ و اقطاب و اولیای این فرقه در این نسخه گرد آمده است و فہرست نامہای آنان کہ شجرہ نامہ یا نسب نامہ نیز هست از ص ۶۴ تا ۸۲ مشروحاً ذکر شدہ است . انواع حکایات و دعاها و اوراد را کہ ذکر آنها در مجالس و محافل آنان آمدہ است و یا می آید در این نسخه می خوانیم .

تقسیمات آن بربک فہرست و یک مقدمہ و پنج جواهر است . در فہرست از نام حضرت محمد (ص) آغاز شدہ تا سید باقر بن سید عثمان بخاری دراج بخاریان اداسہ دارد . پس از فہرست متن کتاب شروع می شود کہ شامل جواهر پنجگانہ است و از احکام و اعمال و اخلاق و آثار و اقوال مشایخ و اقطاب فرقد بخاریان و اوراد و ادعیہ و اخبار آنان بحث می کند ، نام کتابہای بسیاری کہ از تألیفات پیشوایان این فرقه و یا دیگران هست در متن کتاب می آید : «جامع العلوم» و «شجرۃ العالم» تألیف سید جلال جہانیان ، «انوارالاولیاء» ، «مکتوبات شیخ فریدالدین احمد یحیی منیری» وغیرہ .

آنچه در این نسخه می‌خوانیم مستند و معتمد بر اسناد و شواهد است که دقیقاً به نام شخص و یا به نام کتاب و رساله نگاشته آمده است و گویی دایرة المعارفی است از اسناد و مدارک فرقه بخاریان درباره مذهبشان . فارسی آن روان است و جملات مستحکم و عبارات منسجم دارد . تعقیدات لفظی و معنوی ندارد . در آغاز و انجام آن بعضی اوراد و تعویذات با اشکال مختلف ذکر شده است .

۲۹۰
۲۰۳

مجموعه

- [دین ، ۱ - فال ، ۲ - اصحاب صفة ، ۳ - فهرست کتاب
نظم الدرر والمرجان فی تلخیص سیر سید الانس والجان ،
۴ - ناسخ و منسوخ ، ۵ - طریق ختم احزاب ،
۶ - مسائل فقه ، عربی و فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۵/۵ س . م . — درونی : ۱۶ و ۱۷ و ۲۱ س ۱۵ و ۱۷ × ۱۰ و ۱۱ س . م .

۲- اوراق : ۸ ورق . ۱۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی شده ، آب دیده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق و ثلث و شکسته ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ ه . ق .

۵- کاتب : در این نسخه ، چند موضوع کوچک به کتابت های مختلف وجود دارد . فقط یکی از آنها که درباره وضو است ، نام کاتب را در بردارد، و او «شیخ احمد ولد حافظ مجد» و تاریخ کتابت «۱۱۱۰ هـ ق» است : «وقد وقع الفراغ عن تسويد هذه النسخة المباركة في وقت الضحوة الكبرى ثلث من ماه شهر شوال ختم الله بالخير و الاقبال سنة الف و مائة و عشرة من هجرة سيد المرسلين بيد عبدالضعيف شيخ احمد ولد حافظ مجد كاتب نبیره مخدوم عثمان غفر الله له»

من نوشتم هر چه دیدم در کتاب
عاقبت والله اعلم بالصواب
هر که خواند دعا طمع دارم
ز آنکه من بنده گنم کارم
من نوشتم صرف کردم روزگار
من نمانم این بماند یادگار.

۶- مؤلف : نام دو مؤلف از موضوعات مختلف در این نسخه معلوم است : یکی ظاهراً همان «شیخ احمد ولد حافظ مجد» است که کاتب هم بوده و دیگری «سلاجمیل حارثی» است که «طریق ختم احزاب» را در ۱۴ بیت بیان داشته است : «طریق ختم احزاب من تصنیف سلاجمیل حارثی غفرالله» . مؤلف یا گرد آورنده «فهرست نظم الدور والمرجان فی تلخیص سیر سید الانس والجان» معلوم نشده . ریج تألیف هم . اصل «کتاب نظم الدور والمرجان فی تلخیص سیر سید الانس والجان» را «اوحده الدین سیرزا خان برکی جالندهری هندی» تألیف کرده است . (رک : ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون ، ج ۲ ، حرف ن) .

۷ و ۸- آغاز

و انجام : نا مرتب است (رک : ۹ - چگونگی) .

۹- چگونگی : در آغاز این نسخه گفتاری هست به عربی و فارسی در یک صفحه

درباره «قال گرفتن» که از «قال علیه الصلوة شروع می شود و به «آنها بر طرف کرد والله اعلم» پایان می یابد . پس از آن گفتاری دیگر هست درباره «اصحاب صفة» و «زن و فرزندان حضرت محمد» به عربی که از «روی اصحاب الصفة» آغاز می گردد و به «كانت هذه الانكحة يوم الجمعة» پایان می یابد . از ص ۳ «فهرست کتاب نظم الدرر والمرجان فی تلخیص سیر سید الانس والجان» آغاز می شود و تا ص ۱۳ «و ذکر ازواج مطهرات علیه الصلوة والسلام» ادامه دارد . در ضمن این فهرست یادداشت هایی هم هست به فارسی و عربی ، از جمله درباره آیات و سور قرآن کریم به اعتبار «ناسخ و منسوخ» و اقسام آنها و نیز اشعاری به عربی در ۱۱ بیت به مطلع :

الحمد لمن قدر خيراً و خبالاً

و الشکر لمن صورقبحاً و جبالاً

و مقطع :

یا رب سلم جميعاً من نار جهنم

وارزق لهم الرؤیة فی العدل وصالاً

در صفحه ۱۳ اشعار «سلاجمیل حارثی» درباره «طریق ختم احزاب» آمده است

به مطلع :

بخط مولوی یعقوب چرخ

که بود او ثانی معروف کرخی

و مقطع :

بر آید عاقبت دلشاد گردی
ز قید درد غم آزاد گردی

و نیز این بیت :

تا توانی نکنی در حق کسی تقصیر
بدمی یا درمی یا قلمی یا قدمی

و در صفحه ۱۴ گفتاری درباره چند مسأله فقهی و احکام نماز آمده که با جمله «این مسأله آن است پدر این مرد ، کنیزک با دو دختر خریده بود» آغاز می شود و به عبارت «وضو سازد و نماز گذارد و اگر تنگ باشد به سهات تیمم روا باشد والله اعلم بالصواب» پایان می گیرد و در آخر نام کاتب آمده است (رک : ۵ — کاتب) . «این نسخه» ۱۴ صفحه بی اینگونه مطالب متنوعی به فارسی و عربی دارد که همه سودمند و شیرین و ارزنده است .

۲۹۰

۶

مجموعه

[دین ، ۱- فدیة به وقت خوف ، ۲- توکل نامه .

۳- تعبیر نامه خواب . ۴- فال گرفتن از چمپیدن اعضای

انسانی ، ۵- نکاح نامه ، فارسی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۳ س م . درونی : ۱۵ س ۱۵ × ۷/۵ س م .

- ۲- اوراق : ۸ ورق . ۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، آب دیده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد . در این مجموعه نام همه رسائل بدین ترتیب آمده است : «فدیة بوقت خوف ، توکل نامه ، تعبیر نامه خواب ، فال گرفتن از جمیدن اعضای انسانی ، نکاح نامه» .
- ۷- آغاز :
- فدیة بوقت خوف (ص ۱) : منقولست از حیوة الحیوان چون کسی بر خود از قتل یا عذاب یا از غیر آن بترسد .
- ۸- انجام :
- ایضاً (ص ۱) : «او را مکروهی که از آن میترسد نرسد و آن میشد فدای آن باشد این مجربست فتح مبین» .
- آغاز :
- توکل نامه (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين والصلوة على رسوله محمد و آله اجمعين بدانکه روزی جبرئیل علیه السلام از حضرت عزت جل جلاله و عم نواله بر رسول صلی الله علیه وسلم تحفه درود رسانید» .
- انجام :
- ایضاً (ص ۵) : «چهار شنبه غسل بکند خوب است علت و فلاکت

هیچ نیست روز جمعه غسل کردن از بس نیک است در جمیع امورات تمام شد» .

— آغاز :

تعبیر نامه خواب (ص ۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بدانکه تعبیر خواب شریف است و معجزه مهتر یوسف علیه السلام حکیمان و ندیمان بر دوازده آخر کردند تا خواننده و شنونده را تعبیر خواب آسان گردد» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۰) : «خرگوش در خواب بیند در آن خانه دختر شود و برگ تنبول در خواب بیند با مراد گردد و ماهی در خواب بیند روزی او گشاده شود تمام شد» .

— آغاز :

فال گرفتن از جهیدن اعضای انسانی (جنبش نامه ، ص ۱۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، یادداشت ، وقتی سکندر ذوالقرنین بادشاه منجهان روم و هندوستان را پیش خوانده طلب فرمود جمع شده این کتاب ساختند» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۳) : ناقص است و بدین جمله خاتمه می یابد «اگر میانه لب بجهد با بزرگی ملاقات حاصل شود اگر بهلوی راس بجهد زیان ببیند» .

— آغاز :

نکاح نامه (ص ۱۴) : «نکاح نامه ، از برای تبرک اوقات و یمن

الساعات نخست کام و زبان را بنام سبحان باز کنیم و افتتاح
سوره فاتحه آغاز کنیم تا این تزویج مبارک و میمون آید» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۵) : «یک دینار زر سرخ سلطانی نصفه معجل و نصفه
غیر معجل بزنی حلالیت خواستی و قبول همه بگوید آری بزنی
خواستمش و قبول کرده‌ش حاضران بگویند الحمد لله» .

۹- چگونگی : این مجموعه اگرچه ۱۶ صفحه (۸ ورق) بیشتر ندارد اما رسائل

آن جاذب و شیرین و ارزنده است و هر کدام در نوع خودش
کم نظیر . رسم الخط آنها خوب و فارسی آنها روان و ساده و
دلچسب است . مثلاً : رساله تعبیر خواب به فارسی برگزیده بی است
از اقوال گوناگون درباره رؤیاهای و احلام یقظه . رساله نکاح نامه
و جنبش نامه یا پریدن اعضای بدن مطالبی را گوشزد می کند که
عقاید و افکار مردم روزگاران گذشته و حتی اکنون را در بردارد .
رساله فدیة یا قربانی در وقت هراس و ترس باوجود اینکه چند سطر
بیشتر نیست اما مطالب فشرده بی درباره قربان کردن دارد . رساله
توکل نامه اعتقاد پاک یک مؤمن مسلمان را در تفسیر «توکلت علی الله»
شرح می دهد و نام این رساله را در آخر آن «زکی نامه» کتابت
کرده اند .

۲۹۰

۱۰۶

مجموعه

[دین ، فرایض ، خواب نامه منظوم ، فارسی :
چهل حدیث ، منشور ، عربی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ س. م . — درونی : ۱۵ س ۱۷ × ۹ س. م .
- ۲- اوراق : ۱۶ ورق . ۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده . جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط (فالنامه) و ثلث (چهل حدیث) . پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف روشن ، بالای الفاظ و جملات عربی خط سرخ کشیده شده است .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت هر دو رساله معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف هر دو رساله شناخته نشد .
- ۷- آغاز :

رسالة اول ، خواب نامه (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم . این
رسالة نظم در بیان تعبیر خوابها این است . کتاب خواب نامه
تعبیر خواب می گوید :

گر کسی بیند خدای خود به خواب
رست آن بیننده بی شک از عذاب
بهترین خوابها دیدار اوست
دشمنانش جمله می گردند دوست

دیدن فرشته در خواب :
 گر فرشته ببینی شادمان
 برکت و خیر است ای عاقل بدان

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۱) :

خواب تابستان زمستان ای پسر
 جمله را نیکو تر آید زود تر
 هر که بیند خواب را اندر خزان
 خواب آمد در غمش دیری بدان
 طریق خواب کردن :

خفتن بر راست عالم را سزااست
 باز بر چپ مر حکیمان را رواست
 خفتن دیو است خواب سر نگون
 ور بگویم در عجب مانی کنون
 تمت کتاب خواب نامه .

— آغاز :

رسالة دوم ، چهل حدیث (ص ۲۲) : «یا فتاح ، رب یسر و تمم
 بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین و العاقبة
 للمتقین و الصلوة و السلام علی رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین
 قال رسول صلی الله علیه وسلم من قرء و حفظ اربعین حدیثاً من
 استی ساء الله تعالی فی السماء ولیا و فی الارض فقیماً و یحشر الله تعالی
 یوم القيمة مع الصالحین الذین لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» .

— انجام :

ایضاً (ص ۳۱) : «و قال للکلب الحمد لله الذی خلقنی کلباً و لا خلقنی خنزیراً و لا خلقنی تارک الصلوة تم تمام شد ، کار من نظام شد ، کتاب چهل حدیث» . (رک : اربعین حدیث ۲۰۵ / ۲۹۰) .

۹- چگونگی : رساله خواب نامه ۳۰۳ بیت دارد که تقریباً هر بیت را یک عنوان با شنگرف نوشته اند و در حقیقت بیش از سیصد نوع خواب را تعبیر یا گزارش می کند ، متأسفانه مؤلف و کاتب آن را نیافتیم ، اشعار اندکی سخته دارند که تا اندازدنی به سهو القلم کاتب مربوط می گردد نه شاعر .

رساله چهل حدیث به عربی است و موضوع آن مباحث فقه و اصول و فروع دین اسلام است بر اساس چهل حدیث که از حضرت رسول (ص) و صحابه (رض) نقل شده است . (رک : چهل باب و چهار صد حدیث (رساله فارسی و عربی منشور ۱۸۴ / ۱۰۹) .

در صفحه ۳۲ چند یادداشت درباره مداوا و معالجه بیماران و چند بیت شعر دارد و نام چند تن آمده است .

۲۹۰

۲۲۵

مجموعه

[دین ، فرایض ، رسائل چهار گانه درباره حضرت محمد (ص)

و خلفای راشدین (رض) و قصیده برده . فارسی و عربی .

منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۸/۵ × ۱۱/۵ × ۱ سم . — درونی : ۹ و ۱۱ و

۱۲ و ۱۴ و ۱۷ س ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ × ۵ و ۶ سم .

- ۲- اوراق : ۶۰ ورق . ۱۲۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ و سفید دهلی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی باعطف و گوشه پارچه‌پی .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ و شکسته جلی و خفی ، روشن ، پخته ، خوانا ، بعضی از عنوانها و نشانه‌ها شنگرف و بالای برخی از کلمات و جملات سهم خط شنگرف و سیاه کشیده شده ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد ، فقط در جزء آخر این مجموعه کاتب نوشته است : «تم شد قصیده برده از دست» و نام خود را آورده ولیکن آن را محو کرده اند . (رک : قصیده برده ۷/ ۸۹۰ و ۲۸۰) .
- ۷- آغاز : رساله اول ، ناشناخته (ص ۴) : «رضی الله و ث اشارت عثمان رضی الله عنه و اشارت بحیدر رضی الله عنه و در خبراست که روزی مهتر جبرائیل عم در پیش حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم نشستند بودند ناگاه عمر رضی الله عنه در آمد و مهتر جبرائیل عم گفت یا محمد عمر سی آید رسول علیه السلام گفت یا اخی عمر را سی شناسی ؟ گفت بلی یا رسول الله عمر را بهتر در آسمان سی شناسند» .
- ۸- انجام :
- ایضاً (ص ۴۱) : «و گفت اللهم اهد قومی فانهم لا يعلمون پس ای برادر این کنیزک را با خود در بهشت ببرم ما هرگز در بهشت

نرویم زہی شہداء کہ چون بہ زہر مرگ رسید نیز چنین شریف
بودند اما تو کہ دعوی مسلمانان کنی و بہ چنین صفت نباشی تا
حال چگونہ باشد واللہ اعلم بالصواب ، تمام شد آنچه حاضر بود
نوشتہ شد» .

— آغاز :

رسالہ دوم ، ناشناختہ (ص ۴۲) : «رب يسر و تمم بالخیر
اللہ اکبر اللہ اکبر لا اله الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر واللہ الحمد
اللہ اکبر کبیراً ط والحمد لله حمداً کثیراً ط و سبحان اللہ بکرة
واصيلاً ط» .

— انجام :

ايضاً (ص ۴۴) :

«تو آن ماه کہ یک جزو تو آمد
شب قدر عظیم القدر ایشان
تو آن ماه کہ نازل کشت قرآن
علی الخیر الورا قرآن رحمان
تو آن ماه کہ ز آثار تو بارد
سحاب لطفها بر کل عصیان

ایمہا الناس اعلموا ان هذا آخر يوم من صيام رمضان حسد و وعید
للمکافرين قد عظمه اللہ و شرفه اللہ و وجب علیکم صدقة الفطر من
اول طلوع الفجر الى آخر صلوة العید عن رأس کل مسلم و مسلمة
حرو عبد صغیر و کبیر ذکره انشی اثنین آمننا من بر وما سوا
هذا علی التفضیل» .

— آغاز :

رسالة سوم . ناشناخته (ص ۴۸) : «رب يسر و تمم بالخير الحمد لله رب العلمين والعاقبة للمتقين الصلوة والسلام على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين قال النبي صلى الله عليه وسلم انا احب من الدنيا ثلثا الطيب والنساء قررة عين في الصلوة فقال ابوبكر صديق رضى الله عنه انا احب من الدنيا ثلثا النظر اليك و انفاق مالى لديك والجهاد بين يديك» .

— انجام :

ايضاً (ص ۸۶) ، «وقتی منتهر موسى عليه السلام مناجات کرد گفت ای بار خدایا خبر کن سارا بفاخر این عبادت فرمان رسید اوصیتک بامک ای موسی وصیت میکنم بتورا بخدمت مادر هیچ عبادت بعد فراغ نماز فرایض از خدمت مادر نیست والله اعلم بالصواب» .

— آغاز :

رسالة چهارم قصیده برده (ص ۸۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

اسن تذکر جیران بذی سلم
مذجت دمعا جری من مقلة بدم
ام هبت الريح من تلقاء كاظمة
او او مض البرق في الظلماء من اضم»

— انجام :

«والآل والصحب ثم التابعين لهم
اهل التقى والنقى والحلم والكرم

مارنحت عذبات البان ریح صباً
و اطرب العیس حاری العیس بالنغم

تم شد قصیده برده از دست» .

۹- چگونگی : در این مجموعه چهار رساله است که موضوعات همه آنها درباره دین اسلام و احوال و احادیث پیامبر اسلام و خلفای راشدین و دعای برده در وصف آن حضرت (ص) است . نیمی از این رسائل به زبان فارسی و نیمی به عربی است ، شرح و تفسیر و حواشی و یادداشت های آنها به زبان فارسی است .

رساله اول به زبان فارسی است و شرح حال و گفتار و آرزو و رفتار خلفای راشدین (ابوبکر و عمر و عثمان و علی «رض») را در بردارد که بر پنج باب تقسیم می گردد باوجود اینها نام آن را نیافتیم .

رساله دوم به زبان عربی با حواشی فارسی است که احادیث نبوی و صحابه مخصوصاً خلفای راشدین را به صورت «قال» و «سؤال و جواب» در بردارد ، حواشی و یادداشتهای آن برای توضیح متن ارزنده است .

رساله سوم که بیش از سه صفحه نیست مطالبی به شعر و نثر عربی و فارسی درباره ماه رمضان و فضیلت این ماه بر دیگر ماه ها در دین اسلام با حواشی فراوان دارد .

رساله چهارم شامل قصیده برده است به زبان عربی که در نعت حضرت محمد (ص) است و شهرتش در جهان اسلام بسیار است و تقریباً به همه زبانهای زنده دنیا ترجمه و تفسیر گشته است خاصه به زبان فارسی چندین بار به شعر و نثر .

علاوه بر این چهار رساله در این مجموعه، چندین گفتار دعایی و ادبی و تعویذ و نکاح در جای های خالی این رساله کتابت شده است و هم چند شعر فارسی بر رویه درونی جلد، مانند:

زنی کردم که آن زن مادم بود

چو بر بستر نشستم خواهرم بود

سحر از خواب چون بیدار گشتم

نظر کردم که آن زن دخترم بود

این مجموعه با خطوط و سبک نگارش مخصوص و به دو زبان عربی و فارسی تنوع مطلوبی در هنگام خواندن دارد.

۲۹۰
۲۰۰

مجموعه

[دین، فرایض، عربی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : -- بیرونی : ۲۲ × ۱۴ سم . -- درونی : ۸ و ۱۰ و ۱۱ س ۱۸ یا ۱۹ یا ۲۰ × ۱۱ سم .
 - ۲- اوراق : ۹ ورق . ۱۷ صفحه .
 - ۳- کاغذ : زرد تیره رنگ هندی ، آب دیده ، ساییده شده . جلد کاغذی .
 - ۴- خط : ثلث جلی ، خوانا ، روشن ، معرب (مشکول) ، قرن ۱۲ ه ق .
 - ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، و لیکن کاتب این دو بیت را در صفحه ۱۳ نوشته است :
- «نوشتم بن این از برای خدا نه از بهر دنیا نه بهر رباء

خطایی رفت اگر ما را چو بسیار
تو عفو کن که ما را عجز هاست بسیار»

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد ، مجموعه دعاهایی است نقل شده از کتب مختلف . به خط تازه در صفحه اول نوشته است : « کتاب وظایف » . اما بهتر آن است که « مجموعه دعا » یا « مجموعه اوراد » نامیده شود .

۷- آغاز : « بسم الله الرحمن الرحيم . لا اله الا الله سبحان الملك القدوس لا اله الا الله سبحان العزيز الجبار . . . » .

۸- انجام :

«موسی کیم الله لا ینام	قم قم یا حبیبی کم تنام
عیسی روح الله لا ینام	قم قم یا حبیبی کم تنام
محمد رسول الله لا ینام	قم قم یا حبیبی کم تنام

تمت تمام شد - لا اله الا الله محمد رسول الله» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «ورد» و «دعا» است که مسلمانان در مواقع معین و غیر معین می خوانند . بعضی از این دعا ها هم مانند اشعار موزون و بعضی اصولاً موزون هستند و برای از بر بردن و تکرار کردن آسان . در این نسخه اصل دعا ها به زبان عربی ، « لکن دستور خواندن به فارسی است ، مانند : « بار سوم بخواند ، دعای دویج است » . از ص ۱۴ تا ۱۷ . دعای است که اصلاً شعر است و جمله «قم قم یا حبیبی کم تنام» در مصرع های دوم تکرار می شود . در نسخهای دیگر «لا یناموا» و «لم تناموا» آمده است .

۲۹۰

۲۰۶

مجموعہ

[دین ، فرایض ، عربی و فارسی ، منثور]

۱- اندازہ : بیرونی : ۱۶ × ۹ × ۲ س . م . — درونی : ۱۱ س ۵/۹ × ۴

س . م .

۲- اوراق : ۱۸۶ ورق . ۳۷۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سپاہانی ، آب دیدہ ، ساییدہ شدہ ، وصالی شدہ ، جلد متوایی سبز گون کہنہ باعطف پارچہ پی خاکستری رنگ .

۴- خط : نسخ خوش و نستعلیق خوش و اندکی از حواشی و یادداشتہا شکستہ خفی ، خوانا ، پختہ ، روشن ، عنوانہا و نشانہا و کلمات و جملات سہم بہ شنگرف و زرین (زرافشان) ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : در صفحہ ۱۳۹ عبارتی در حاشیہ کتابت شدہ کہ سخت خوانا است بدین شرح : «بلغ تصحیحہا و قبالک سبحۃ معرفاہ علی حضر سبحا (?) الاعظم وارث علوم المرکز بہاء اللہ و الحق و الدین محمد العاملی ادام اللہ اقبالہ فتح بحمد اللہ سبحانہ فی ذلک . . . شعبان ۲۲ . . . سنہ ۱۰۵۷ یا ۱۰۲۷ . و کتب الفقیر محمد سارو . . . المدعو نتیجی الصیف (?) عفی اللہ عنہ» و ہیچ مطلبی دیگر درباره کاتب و تاریخ این نسخہ نیافتہ .

احتمال دارد این نسخہ بہ نظر و تصحیح شیخ بہاء الدین محمد بن حسین عاملی (۹۵۳-۱۰۳۱ هـ ق) معروف بہ «شیخ بہائی» رسیدہ باشد .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تالیف معلوم نشد . و لیکن مراجع و منابع مطالب

و دعاها در آغاز هر مطلب و دعا ذکر شده است ، مانند : «کشف الغمه» ، «سهج الدعوات» ، «الحصن الحصین» یا نام ائمه و مشایخ ، مانند : «ابی عبدالله جعفر بن محمد جعفر بن محمد الصادق (ع)» ، «سعید بن زید» ، «طاهر بن یونس» ، شیخ شرف الدین ابوالعباس بولی» ، «شیخ جمال الدین حلی» و دیگران ، اما ما بهتر آن را نستیم که نام این نسخه را «مجموعه دعاها و اوراد» نام گذاریم زیرا در آن انواع و اقسام دعاها و اوراد به فارسی و عربی از منابع فقهی شیعه ذکر شده است .

۷- آغاز : در آغاز این نسخه ، مطلب و موضوعی معین نیامده که تا آخر ادامه یابد بلکه شامل مطالب و موضوعات مختلف است که تا ۲ صفحه ادامه دارد و سپس سوره «یس» و سوره های دیگر و دعاها و اوراد دیگر پیش می آید تا آخر .

۸- انجام : در پایان دعایی است که حضرت علی (ع) به حضرت امام حسن (ع) فرموده است و اینگونه ختم می گردد : «انت منقذ العزتی و منجی الهلکی و جلیس کل غریب و انیس کل وحید و منقذ کل مستغیث صل علی محمد و آل محمد و فرج عنی الساعة الساعة فلاصبرلی علی حلمک یا لآله الا انت لیس کمثلک شیء و انت علی کل شیء قدیر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ تنوع مندرجات دعایی و مطالب فریضی و احکام دینی مجموعه ای است ارزنده به خط خوش و کتابت های گوناگون . از ص ۲ تا ۶ اعمال شب نوزدهم و بیستم و بیست و یکم ماه رمضان است و دعاهایی در این باره به فارسی و عربی . از ص ۷ تا ۱۷ یادداشتهایی آمده که بیشتر آنها حرز و تعویذ و طلسم هستند و

این دو بیت نیز :

کدامی شهسوار است اینکه جولان کرده سی آید
غبار آلوده چندین خانه ویران کرده سی آید
کمان بر دوش و ترکش بر کمر خنجر به کف دارد
برای کشتن عشاق چه سامان کرده سی آید

از ص ۱۵ مطلبی نیمه تمام درباره اعداد ابجدی حروف اسماء الحسنی
واسم اعظم آغاز می شود که تا پایان ص ۱۹ ادامه دارد، در این
صفحات مطالبی از مجمع البیان ابی علی طبرسی و از مولانا
صدرالدین مجد تبریزی نقل شده است.

از ص ۲۰ یادداشتهایی درباره ختم سوره فاتحة الكتاب و قاعده
ختم یا ایها المنزل و طریق ختم یس تا ص ۲۵ ادامه دارد و
از ص ۲ سوره یس با سرلوح زرین و خط نسخ خوش آغاز
می گردد با حواشی و یادداشتهایی فارسی به خط ثلث خوش، در
صفحات بعد سوره «النبأ» و سوره «الواقعة» همراه با طریق ختم
آنها به عربی و فارسی آمده است.

از ص ۶۳ «تعقیب» منسوب به «علی بن عبدالله» نقل شده و تا
ص ۱۱۳ همراه با دعاها و دستورهای مذهبی ادامه دارد.

از ص ۱۱۴ «دعاء الجوشن الصغیر» با مطالبی در حاشیه از
«کفعمی» شروع می شود و تا آخر ص ۱۳۹ ادامه می یابد.

از ص ۱۴۰ «حرز امام محمد تقی ع» با حاشیه فارسی و عربی شروع
می شود و به ص ۱۵۲ ختم می گردد.

از ص ۱۵۳ «امناد اوراد سبعه» با «رساله‌ی از کلمات جبرئیل امین»

در حاشیه به عربی و فارسی کتابت شده به خط نستعلیق زیبا و در ص ۱۵۸ پایان می یابد .

ص ۱۵۸ «ورد روز جمعه» ، ص ۱۶۲ «ورد روز شنبه» ، ص ۱۶۵ «ورد روز یک شنبه» ، ص ۱۶۹ «ورد روز دو شنبه» ، ص ۱۷۳ «ورد روز سه شنبه» ، ص ۱۷۷ «ورد روز چهار شنبه» ، ص ۱۸۱ «ورد روز پنج شنبه» با حواشی فارسی و عربی تا ص ۱۹۱ ادامه دارد .

از ص ۱۹۱ اسما اصحاب کهف ، شرح دعای تاریخی هفت حصار به زبان فارسی و عربی تا ص ۲۱۱ با حواشی ارزنده پایان می یابد .

از ص ۲۱۲ «حرز احتجاب» آغاز می شود و به ص ۲۱۵ ختم می گردد .

از ص ۲۱۷ «شرح دعاء الجوشن الکبیر و هو مائة فصل کل فصل عشره اسماء الله تعالی» با عنوانهای زرین و خط نسخ و ثلث خوش و حواشی ارزنده آغاز می گردد ، و تا ص ۲۶۴ پایان می یابد و از آنجا «دعای سهات» را می خوانیم و به همین ترتیب دعاها را دیگر با شرح و حواشی فارسی تا ص ۳۰۷ .

از ص ۳۰۸ از کتاب «سهج الدعوات» دعاهایی از ائمه اطهار مخصوصاً حضرت علی (ع) نقل می گردد و تا پایان نسخه ادامه دارد .

این نسخه از لحاظ دعا و شرح و تفسیر کلمات مقدس و جملات

قصار فریضی و دینی گنجینه‌ی است گرانبها و عالی . خط و کتابت و مآخذ و منابع بسیار خوب است . همه مطالب و مندرجات این نسخه به زبان فارسی و عربی بیان گشته است . دعاها و اوراد به عربی و دستور های خواندن و تفاسیر بر آنها به فارسی است .

۲۹۰

۲۹۵

مجموعه

[دین ، فرایض ، ۱- پند نامه عطار ، ۲- کریمما ، ۳- نام حق ،
۴- کتاب پگری روتی ، ۵- ذبح نامه ، ۶- رساله ناشناخته ،

فارسی و پنجابی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۳/۵ × ۲ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۷ ×
۸/۵ و ۹ س ۱۵ × ۹ و ۱۴ و ۱۷ س ۱۰ × ۱۳ و ۱۴/۵ × ۶/۵
س م .

۲- اوراق : ۸۷ ورق . ۱۷۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد گون و سفید رنگ هندی و کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه پارچه‌ی ملون و منقش مندرس .

۴- خط : نستعلیق خوش و شکسته و ثلث ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها شنگرف و زر افشان ، جدولهای دو خطی و سه خطی سیاه و سرخ و زرد ، نقاشی ساده ، در صفحه ۲ سر لوح و نقاشی ساده دارد . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب و تاریخ کتابت پندنامه عطار ذکر نشده اما برای «چوهدری عهد» کتابت شده است : «نسخه پندنامه تصنیف حضرت شیخ عطار قدس الله سره العزیز بجهة خاطر عزیز ارجمند برخوردار سعادت نشان چوهدری عهد سرخرو تحریر نموده شد .

خدایا بپردو جهان سازیش سرخرو
نگویم دگر بیش زین گفت و گو»

نام کاتب رساله «کریمان» یا «کریمان» ، «فتح الدین ولد چوهدری غلام علی» ، تاریخ کتابت : «۱۹۴۰ بکرسی» مطابق با «۱۳۰۳ هـ ق» : «تمام شد نسخه کتاب کریمان از تصنیف سعدی شیرازی برای پاس خاطر عزیز تر از جان جگر گوشه «میر زمان» فرزند ارجمند خود بوقت زوال در غریب خانه خود تحریر یافت خام نویس فتح الدین ولد چوهدری غلام علی قوم پوار کوت بنکیال ساکن سزنده منکرال علاقه کل تحصیل نهوهته ضلع راولپنڈی تحریر . ۲ ما کاتک سمت . ۱۹۴۰ (بکرسی) سنه ۱۸۸۲ (عیسوی) .

نام کاتب رساله «نام حق» ، «فتح الدین» (محو شده) . تاریخ کتابت «۱۹۱۴ بکرسی» تقریباً مطابق با «۱۲۷۷ هـ ق» : «تم تمام شد نسخه کتاب نام حق بتاریخ . ۲ ما غار سمت ۱۹۱۴ خام نویس فتح الدین سکنه سزنده منکرال علاقه (بعثت حیدرآباد) .

هر چه دیدم نقل (نکل) کردم در کتاب
کاریا (قاریا) بر (من) مکن چندین عتاب
پوش گری بخطا رسى طعنه سزنده
که هیچ نفس بشر خالی از خطا نبود»

نام کاتب رساله «جیکو پچهی = هر کس پرسد» یا «پگری روتی» ،
«مجد عظیم» معروف به «سهام جلهاری واله» :

«تمام شد کتاب پگری روتی نوشته برای مجد بخش دست خط فقیر
حقیر مسکین محصل مجد عظیم عرف سهام جلهاری واله
هو خطا معاف دارد بیوش گرسی تیغی مدن
کی هیچ نقش خالی بطائی نبود»

رسائل دیگر ، کاتب و تاریخ کتابت ندارند .

۶- مؤلف :

برای مؤلفان «پند نامه عطار» ، «کریم» ، «نام حق» ، (رک :
پنج گنج : پند نامه عطار و نام حق و کریما ۱۷۸/۸۹۰) .

نام مؤلف «پند نامه ذبح نامه» که به زبان پنجابی است ،
«میان خدایار» است تاریخ تألیف «سی ستالیه ۱۱۴۷ هـ ق» :
(رک : ص ۱۶۲—۱۶۳ نسخه و ۸—انجام) .

۷- آغاز :

پند نامه عطار (ص ۱) : «رب یسر و تمم بالخیر ، یا حضرت
شیخ عبدالقادر جیلانی شیئا لله ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

حمد بیجد مرخدای پاک را
آنکه ایان داد سشت خاک را
آنکه در آدم دسیده روح را
داد از طوفان نجات نوح را
آنکه فرمان کرد قهرش باد را
تا سزاء داد قوم عاد را»

۸- انجام :

ایضاً (ص ۵۸) :

«هر که دارد این نصیحت را بجای
 در دو عالم رحمتش بخشد خدای
 ختم کردم پند گفتن ای ولد
 آفرین بر جان پاکت بیعدد
 چون سخن اینجا رسید از حلم باب
 ختم شد والله اعلم بالصواب

قد تم بتوفيقه سبحانه تعالى شأنه والصلوة والسلام علی
 سید الانبیاء محمد رسول الله و علی سیدنا سلطان الاولیاء
 ابو محمد سید محی الدین عبدالقادر الحسینی الحسینی الجیلانی
 صلی الله علی جده و علیه « (رک : د — کاتب) .

— آغاز :

کریما (ص ۵۹) : «رب یسر و تتم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم .

کریما به بخشاء بر حال ما
 که هستم اسیری کمندی هواء
 نداریم غیر از تو فریاد رس
 توئی عاصیانرا خطا بخش بس
 نگهدار ما را ز راه خطا
 خطا در گذار صواب نما»

— انجام :

ایضاً (ص ۸۶) :

«سنه دل برین کاخ خرم هواء
 که سی بارد از آسمانش بلا
 سنه دل برین دهر نا پایدار
 ز سعدی همین یک سخن یاد دار
 هر چه دیدم نکل (نقل) کردم در کتاب
 کاریا (قاریا) برسن مکن چندین عتاب
 آسمی به بخشی تو سه بنده را
 مصنف ، نویسنده ، خواننده را
 پیوش گر بخطا رسی طعنه مزن
 که هیچ نفس بشر خالی از خطا نبود
 زانکه من بنده گنه کارم
 که من مسکین دعاء طمع دارم»

— آغاز :

نام حق (ص ۸۷) : «کتاب نام حق ، رب بصیر و الله و تمم
 بالخیر ،

ابتدا میکنم بنام خدای
 درد حرف آفریده هر دوسر
 نام حق بر زبان رانم
 که بجانو (نو) دلش همی خوانم
 سلک و صانع و قدیم و حکیم
 خالق و رازق و رؤف الرحیم»

— انجام :

ایضاً (ص ۱۱۰) :

«ای برادر نماز چاشت گذار
 رکعاتش بکن تو هشت و چهار
 همچنان کن تہجد و اشراق
 قصر یابی و حوز (حوض) و عدن و یراق
 کان رسول اللہ خدای ما کرد است
 سنت از برای ما کرد است
 اوقات بر کمال این است
 سخن خوب ہی ملال این است
 اندرین مختصر بیفزاید
 این قدر بس بود کہ آراید
 رحمت حق نثار خواننده
 یاد گیرنده و نویسندہ
 نودو سہ برفت ششصد سال
 از وفات رسول تا امسال

— آغاز :

کتاب پگری روتی یا جیکو پچھی بہ زبان پنجابی (ص ۱۱۷) :
 «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، جیکو پچھی ، بسم اللہ دی معنی
 کمہری ہین تون آ دی ، جیے ٹی من شروع کرنان ہان مے اس
 کتابنوں نال نامیے خداتعالی دی» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۳۳) :

«لا مر الله تعالى اتى تمها نوٹان کلمیں بتم‌حیدید یوچ پھر ہے
شیطان کو کھڑے جائی سکھ نہ رٹے جسے تمہن ، لا الہ الا الله
محمد رسول الله تمام شد کتاب پگری روترے» .

— آغاز :

پند نامہ ذبح نامہ منظوم بہ زبان پنجابی (ص ۱۳۶) : «بسم الله
الرحمن الرحيم ،

صفت ثناء خدائیو اکھان دہ تی رات
او خالق رازق کدا دیند انت برات»

— انجام :

ایضاً (ص ۱۶۳) : «باب در بیان ختم کتاب گوید (با حذف چند
بیت) :

ایہ ذبح نامہ جورکی کیتا لکھ تمام
ظاہر باطن منکیا حضرت دا اسلام
جان یاران می ستالیہ آھے ہجرت سال
واری محمد شاہدی کیتا ایہ خیال
جوریا وچ لاهوردی ویکہ نادر سلی صاف
بہتیاں عالمان ویکہ کی رکھیا کر معاف
ایہ خدا یار کیتا بھر خدائے
پھرچی کوئی اسنون اسنون کری دعاء
اوس میان مرزا باپ ہی عرفیدا قول یار
بخش الہی اوسنون تیرا اسم غفار

لکھنی پھرنی والیو تسین پھر کھو درود

برکت کامین پاکدی مؤمنان ملی مقصود

لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ، تمام شد پند نامہ ذبح نامہ تصنیف
حضرت میان خدایار سکونت در لاهور» .

— آغاز :

رسالہ ناشناختہ منظوم بہ زبان پنجابی (ص ۱۶۴) : «بسم اللہ
الرحمن الرحیم ،

صفت ثناء رینون اکھان جس مہ وچ زبان تکائی
چراغ دلیدا روشن کیتس تا ہوہی روشنائی

— انجام :

ایضاً (ص ۱۷۴) : ناقص است و بدین بیت خاتمہ می یابد :

سمیت اصحابان سرور ہورین تده نون ویکھن آئی
یا ہراء دربی تی بیتے اندر تده بولائے»

۹- چگونگی : این مجموعہ کہ دارای شش رسالہ منظوم و مشور بہ زبان فارسی و پنجابی است از موضوعاتی بحث می کند کہ درباره وظایف و مناجات و اوراد و ادعیہ و مسائل فقہی ہر مسلمان است . در سر زمین پاک اینگونه مجموعہ ہا را ہم اکنون در مساجد و مدارس و مکاتب قدیمی تدریس می کنند و طالب علم را وادار می کنند کہ آنها را ازبر نمایند (حفظ کنند یا بہ خاطر بسپارند) و بدین جهت بر آنها یادداشتہا و حواشی و توضیحات بسیار بہ زبانہای مختلف می نگارند و ہر پدر و یا بزرگتر خانوادہ وظیفہ دارد یا داشتہ است — اگر می تواند خود و بہ دست خود و اگر

نمی تواند به دست دیگران — برای فرزندانشان این مجموعه ها را کتابت کنند و در اختیارشان قرار دهند چنانکه از یادداشتهای اواخر این رسائل معلوم می گردد . رسم الخط این نسخه بر حسب زبانی که کاتبان می دانسته اند تغییر می کند و سهو القلم فراوان دارد . در میان سطرها و در کناره صفحات و در آغاز و انجام نسخه ، بعضی یادداشتهای و توضیحات دارد . در اواسط این نسخه یک رساله دو برگ چاپی قرار داده اند (صحافی شده است) به نام رساله بی نیازان به زبان پنجابی منظوم که تفسیری است از چند آیه قرآن کریم و حدیث و خبر .

تفسیحات همه این رسائل بر حسب موضوعاتی است که در بردارند ، مثلاً : «در بیان فعل شیطان ، در علامات متقی و پرهیزگار ، باب در بیان اقبال ، باب در بیان وفا کردن ، باب در بیان علامات حرام ، باب در بیان علامات حلال» .

۲۹۰
۲۹۲

مجموعه

- [۱- فتاوی خلاصه الفقه یا خلاصه الفقه ، ۲- قصیده غوثیه ،
۳- قصیده اوسیه ، ۴- مقاله روز قیامت ، ۵- مقاله فقه ،
۶- قصیده فاطمینی تجدنی ، فارسی و عربی ، منشور و منظوم]
- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۵ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۷ × ۹
سم (خلاصه الفقه) و ۲۰ س ۱۸/۵ × ۹ سم و ۲۵ س ۲۰ ×
۱۲ سم و ۲۲ س ۱۹/۵ × ۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۲۲۸ ورق . ۴۵۶ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم و زرد تیرہ رنگ سیالکوٹی و کشمیری ، آب دیدہ وصالی شدہ (پیوند کار) ، جلد مقوای زرد گون باعطف و گوشہ پارچہ پی ملون .

۴- خط : ثلث و نستعلیق و شکستہ خفی و جلی ، روشن ، خوانا ، پختہ ، معرب (مشکول) ، عنوانها و نشانہ ها و سرفصلها و خطوط رسم شدہ بر بالای بعضی جملات و کلمات بہ شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام کاتب «خلاصۃ الفقہ» چنان بہ نظر می رسد کہ مالک آن نیز باشد زیرا بہ ہان خط متن نسخہ اینگونہ لکات شدہ است : «این کتاب حق و ملک میان اللہ بار ولد میان بلند» تمت تمام شد کار من نظام شد هذا الكتاب فتاوی خلاصۃ الفقہ روز شنبہ بوقت یک پاس آفتاب بر آمدہ ماہ محرم آخر منہ ۱۲۱۸ . در رسائل دیگر نام کاتب نیامدہ اما تاریخ کتابت «۱۲۲۰ هـ ق است .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف «خلاصۃ الفقہ» یا «فتاوی خلاصۃ الفقہ» در این نسخہ ذکر نشدہ است . چون از آغاز ناقص است ، در فہرستی ہم کہ در دسترس بود معلوم نشد . نام مؤلف نا (شاعر) «قصیدہ غوثیہ» ، «شیخ محی الدین عبدالقادر جیلی ، کیلی یا کیلانی» است . تاریخ سرودن آن را نیافتہ . (رک : مجموعہ ، قصیدہ غوثیہ ۲۶۹/۲۹۰) . نام مؤلف با (شاعر) قصیدہ اوسیہ ، «محمد اوسی» است ، نام شارح آن بہ زبان فارسی و تاریخ سرودن و شرح آن ذکر نشدہ است .

نام مؤلف یا (شاعر) «قصیده فاطمینی تجدنی» و شارح و تاریخ شرح آن به زبان فارسی ذکر نشده است .

مقاله بی در ۱۱ صفحه و مقاله بی دیگر در ۷ صفحه دربارهٔ فقه نقل شده اما نویسندهٔ آنها معلوم نشد .

۷- آغاز :

فتاوی خلاصه الفقه (ص ۱) : ناقص است و بدین عبارت آغاز می گردد :

«کردن هر دو دست بر روی بعد از دعا سنت است و فتوی برین قول است فی نسخهٔ افضل آنست که بردارد هر دو دست و بمقابلهٔ سینه فی الاوراد ملک المشایخ شیخ حسین مغز شمس بلخی رحمه الله و نظر بر دست کند و ابتدا بتسمیه کند» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۳۸۵) : «و هر که سه بار از دوزخ از حق تعالی پناه گیرد دوزخ گوید یا الهمی این بنده را از من دور کن الهمی ما را و جمیع مسلمانان را بیطاعت و عبادت خود ثابت قدم دار از بهشت محروم مگردان بجزمت النبی وآله الامجاد کذا فی تنبیه الغافلین و راحت القلوب» . (رک : ۵ - کاتب) .

— آغاز :

قصیده غوثیه (ص ۳۸۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، قصیده غوثیه این است ،

سقانی الحب کاسات الوصالی

فقللت لخمزتی نحوی تعالی»

— انجام :

ایضاً (ص ۳۸۷) :

«مریدی لا تخف فأ من وانی
عزوم قاتل عند القتال
انا الجبلی محی الدین اسمی
و اعلامی علی رأس الجبالی»

— آغاز :

قصیدہ اوسیه (ص ۳۸۸) : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر .
بسم الله الرحمن الرحیم ،

یقول العبد فی بدا الأملی
لتوحید بمنظم کالآلی

یعنی میگوید بنده کہ مصنف این قصیدہ است ، کہ نام او محمد
اوسی است در آغاز بیان خویش .

— انجام :

«ان الله یغفر کل یوم لمن یقرأ و یحفظ لآمال

بدرستی حق بہ بخشد ہر روز مر کسی را کہ بخواند و یاد گیرد
این قصیدہ زیرا آنکہ شخصی کہ نداند این مسائل را مستوجب لعنت
و عذاب گردد و اگر بداند مستوجب ثواب و درجات گردد و
آخر قصیدہ ذکر دعاء از آن کرد تا متابعت سلف رضوان اللہ
علیہم گردد کہ ایشان در آخر کتاب ذکر دعاء میکردند اگرچہ
مصنفہ را دعا نیاورده است ترغیب بدعاء درد گویا کہ دعا ہا
آوردہم متابعت ایشان ہم قبولیت امیدوار شد واللہ اعلم بالصواب .

تمت تمام بعون الله تعالى سنة ۱۲۲۰ تاریخ ماه محرم بیست و یکم
گذشته شد روز یکشنبه» .

— آغاز :

مقاله اول ، ناشناخته . دربارهٔ فیاست و اخبار آن (ص ۴۲۴) :
«روایت از عبدالله بن مسعود در زمان مسطقی پیدا دود شده
است دود معنی قحط است در مکه افتاده بود گوشت نماد برای
سکان ازستخوان مردار گرسنگی آن چنان بود چشم سیاهی
پیدا شد» .

— انجام :

ایضاً (ص ۴۳۴) : «و عیسی گوید مجد را طلبند دور تر نظر آمد
نیزه سرور جمع شبه امتان در زیر نیزه شد جمله پیغمبر زیر نیزه
جد آئید و گوئید یا مجد کمر بند هو شفاعت کن تو حبیب خداست
ترا سخن قبول است هر امت عاصی خلاصی کنانید جمله خلق
عاجزی کند و سرور قبول کند و اذن خواست از خدای برای
شفاعت ای بار یار اجازت خواستم بغیر اجازت مجال نیست فرمان
آمد تو حبیب من است و آفرینش» .

— آغاز :

مقاله دوم دربارهٔ فقه حنفی (ص ۴۳۵) : «بگو مذهب امام اعظم
ابو حنیفه کوفی رحمة الله علیه اگر ترا پرسند ابو حنیفه کوفی
مذهب از که داشت ؟ بگو صاحب مذهب را ، مذهب نیست
(و) نباشد . اگر ترا پرسند حقیقت مذ (هب) به چند چیز
شناختی بگو به ده چیز» .

— انجام :

ایضاً (ص ۴۴۱) : «اگر ترا پرسند که حکم بدعت ها چیست ، بگو بدعتی که موجب کفر است..... اختلاف آنست که سخن گوید در حق تعالی و پیغمبر و یا در حق صحابه و یا آنکه کاری کند که در آن رخصت کتاب خدایتعالی و احادیث متواتر و اجماع اهل سنت و جماعت نباشد هر که ازین توبه نکند کشتن او مباح (مباح) است اما بدعتی که موجب کفر نیست و آن بدعت سه است که.....» کاتب آن را نا تمام گذاشته است .

— آغاز :

قصیده «فاطلبنی تجدنی» (ص ۴۴۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، شروع میکنم بنام خدا ، چنین خدا که رحمن و رحیم (است) :

أنا الموجود فاطلبنی تجدنی
 فیان تطلب سوائی سم تجدنی
 من موجود ای طالب کجائی
 چرا در حضرت ما در نیائی
 خواهی غیر ما را هیچ لاهی
 اگر شایسته درده مائی

— انجام :

ایضاً (ص ۴۴۶) :

«خلقت محمداً نورا عظیماً
 لبه بشرای فاطلبنی تجدنی
 اگر خواند کسی این را جهل روز
 شود از بخت خود در دهر فیروز

همیشه مقبل و منصور باشد
بلا از ذات پاکش دور باشد»

تم تمام شد تمت القصيدة . (رک : ۲۳۲ / ۲۹۰)

۹- چگونگی : از مطالعه و تصفح این نسخه چنین برمی آید که مجموعه بی است در «فقه حنفی» و مسائل اعتقادی و مطالب عملی و غیر عملی مذهبی مسلمانان . نسخه فتاوی خلاصه الفقه از فقه بحث می کند . تقسیمات آن بر بنیاد «باب» و «فصل» و «مسئله» است و مجموعاً ۱۸ باب و ۷۶ فصل و در حدود یک هزار و اند مسئله و سؤال و جواب دارد . فارسی آن روان و محکم و جزیل و منسجم است . یادداشتها و توضیحات فشرده در میان سطرها و در کناره صفحات دارد به زبان فارسی و عربی . همه ماخذ را به طور خلاصه در ذیل هر یادداشت و توضیح ضبط کرده است ، مانند :

«فتاوی حادیه ، شرعة الاسلام ، تحفة الفقه ، مصابیح ، مطالب المؤمنین ، فتاوی برهنه ، کنزالعباد ، صلواة سعودی ، خزانه المفتیین ، خزانه الروایات ، مشارق الانوار ، فتاوی صغیری ، جامع الرموز ، شرح کرخی» اما افسوس که «باب اول تا باب شانزدهم» از آغاز این نسخه افتاده است یعنی در حدود نیمی از آن (رک : مجموعه ۲۲۰ / ۲۹۰) .

در صفحه ۳۸۵ (آخر این نسخه) نشان یک مهر در مه جاهست که اینگونه خوانده می شود : (یا حبیب الله ، الله یارب بلندی یافت) .

رسائل و قصاید و مقالات دیگر هم یادداشتهای بسیار و درهم در میان سطرها و در اطراف و کناره صفحات دارند و همه آنها

به زبان فارسی و نقل از کتب مهم حدیث و فقه و تفسیر است .
در صفحه ۴۲۴ قطعه‌ی در ۹ بیت به زبان پنجابی تحت عنوان
«ذکر الدخان» آمده است بدین مطلع :

هوسے دود اسہان تھی پیدا اپر زمین
یوم تاقی السہا بدخان مبین

و مقطع :

جیو ہوسے تینون رہسیا بجھے تاهین مول
حشر ہوسی جد مردمان اتھس سبہ سمول

در صفحه ۴۴۶ یک مثنوی کوتاه در ۳۳ بیت در موضوع
سناجات آمده است به زبان پنجابی که آغاز آن این است :

ستیان سغنان نظری آیا
اللہ مینون ایہ فرمایا

در صفحه ۴۴۷ «دعاء حفظ البحرین» کتابت شده که تا پایان
صفحه ۴۵۱ ادامه دارد . این دعاء به زبان عربی است و نیمی از
آن در میان سطرها به زبان فارسی ترجمه شده است و دستور
خواندن دعا نیز به فارسی است .

در صفحه ۴۵۲ فہرست کتابهای خطی آمده است کہ در ملک
«میان محمد ولد میان اللہ یار ولد میان بلند ساکن موضع جدوال»
بوده است . مانند : «قصص الانبیاء ، تفسیر سورہ یوسف ، مشکلات
(اول و آخر) ، شرح و قایمہ ، بدیع المیزان ، جامع المعجزات ،
دقائق الاخبار» کہ جمع آنها در حدود ۳ مجلد بوده است .

از صفحه ۴۵۳ تا ۴۵۶ به قلم تازه ، فہرست این مجموعه آمده
است کہ می رساند نیمی از «خلاصۃ الفقہ» یا «فتاوی خلاصۃ
الفقہ» مفقود است .

۲۹۰

۲۰۹

مجموعه

[دین ، فرایض ، ۱- نجات المسلمین ، ۲- تحفه نصایح ، فارسی ،

منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۲ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۸ ×
۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۸۴ ورق . ۱۶۶ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سیالکوتی ، جلد مقوایی کرباس سفید پوشیده .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، جدول‌ها و عناوینها و
نشانه‌ها به شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .۵- کاتب : «مجد زمان» و تاریخ کتابت «۱۲۹۷ ه ق» در صفحه ۱۰۷ چنین
کتابت شده : «تمت تمام شد نسخه نجات المسلمین بتوفیق
رب العالمین» . در صفحه ۱۶۷ اینگونه آمده است : «تمت
الکتاب بعون الملك الوهاب «تحفه نصائح» در ماه شعبان از
دستخط عاجز مجد زمان سکنه موضع مستاله به وقت ظهر روز پنج
شنبه تحریر یافت عاقبت سلامتی ایمان سنه ۱۲۹۷» .۶- مؤلف : مؤلف (سراینده) مثنوی اول : «عبدالنبی جاسی جلال الدین»
است ، نام تألیف «نجات المسلمین» و تاریخ تألیف : «۱۰۸۰ =
راقمش عبدالنبی جاسی جلال الدین بدان» است که در زمان اورنگ
زیب پادشاه عالم گیر سروده شده است . (ص ۳ و ۴) :

در حق مسلم چو از هر بیت او دیدم نجات

زان نجات المسلمین نامش نهادم در جهان

چون به دور شاه عالم گیر بشکفت این چمن
 باد یا رب هر سحر نزهت گه شاه جهان
 سال تاریخش خرد افزوده کام باز گفت
 راقمش عبدالنبی جامی جلال الدین بدان

مؤلف (سراینده) قصیده راییه: «محمد یوسف گدا». تاریخ سرودن
 «۷۹۵ هـ ق» بوده و نام آن «تحفه نصایح» است که شاعر
 برای «بوالفتح» فرزندش گفته است:

گوید همین یوسف گدا در وعظ سخنی چند را
 از بهر خلف خوش لقا بوالفتح آن نورالبصر

(ص ۱۱۰)

هفصد نود پنج دگر بود است هجرت مصطفی
 عاشر ربیع آخرین وقت ضحی روز قمر

(ص ۱۶۷)

(رک: تحفه نصایح ۳۷/۲۹۰).

۷- آغاز:

نجات المسلمین: (ص ۲): «حمد صانعی که اوهام مخلوقات و
 ادراک مصنوعات در دریافت قدرت کمال او قاصر است جل جلاله.
 رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم»

حمد حق گو بهر آغاز کتاب نکته دان
 تا شود این نامه نامی و گرامی در جهان
 مالک الملک آن خداوندی در دست قدرتش
 هر چه خواهد سی کند در عرصه کون و مکان»

۸- انجام :

ایضاً (ص ۱۰۷) : «در ختم کتاب که مکمله دیده اولی الالباب است و سمع قبول را در شاهواری و طبع ملول را طلبه عطاری و پرورده جگر کمترین مخلوقات عبدالنبی..... که نسخه میمونه نجات المسلمین بصحت پذیرد .

شکر حق گویم که شد باغ مرادم میوه دار
وقف کردم میوه این باغ بهر مؤمنان
شد تمام اندر زمان عدل عالم گیر شاه
آن که هست او از کمال دین شه دین پروران
بوالمظفر خسرو غازی شه اورنگ زیب
بانی شرع مجد ثانی صاحب قران
استخوان من فروریزند در خاک لحد
خاک را جان بخشد از یاد آوری در هر زمان
صد صلوة و صد تحیت صد درود و صد سلام
هدیه ختمش نمودم بر شهی پیغمبران»

— آغاز :

تحفه نصایح یا قصیده راثیه (ص ۱۰۹) : «رب بسر و تمم بالخیر
بسم الله الرحمن الرحيم ،

حمدی بگویم بی عدد مر خالق جن و بشر
کرده معلق آسمان هم اختران شمس و قمر
عظمی بداده عرش را پرد ز پایش طایری
چون برق سالی چار صد آنکه رسد پایه دگر
هم آفریده جنتی عرضی و طولش آن چنان
هفت طبق ارض و سا پیشش چوقبه بر سپر».

— انجام :

ایضاً (ص ۱۶۷) :

«گریک سخن زین جملگی یابد قبولی نزد حق
 نازم چو شاهان در جنان گردهم چو سبجان مفتخر
 دارم اسیدی از خدا خوانند چون صاحبان
 بکنند زدل ما را دعا یابم نجاتی در قبر
 ایات گفتم جملگی هفصد بدان هفتاد و یک
 ابواب چهل و پنج دان اندر حسابای ناسور
 هفصد نود پنج دگر بود است هجرت مصطفی
 عاشر ربیع آخرین وقت ضحی روز قمر
 (رک : مجموعه، ۲۲۴/۲۹۰)

۹- چگونگی : این نسخه شامل دو مثنوی است که موضوع هر دو دربارهٔ مذهب و شریعت اسلام، احکام فقه و پند و اندرز است که آنها را به لباس نظم تعلیم می دهد. مثنوی اول «نجات المسلمین» به بحر رمل مثنی محذوف یا مقصور است و تقریباً ۱۴۰ بیت دارد. تقسیمات آن بر اساس «باب» و «بیان» و «موضوع» است. مانند: «در بیان اظهار کردن حقوق زن بر شوهر گوید و «در بیان احتراز کردن از چند قسم زنان می آید» و «در بیان موجبات عافیت».

مثنوی راییه یا قصیده راییه که حرف آخر مصرع دهم (با حرف روی) همیشه «را» است «تخذ نصایح» بر بحر رجز مثنی کامل است و ۷۷۱ بیت و ۳ نعت و ۵۰ باب دارد :

«ایات گفتم جملگی هفصد بدان هفتاد و یک
 ابواب چهل و پنج دان اندر حسابای ناسور»

مانند : «در مدح شیخ العلمین قدوة السالکین حضرت شیخ محمود پیر خود قدس الله سره العزیز» و «باب اول در سخن چند در وعظ و نصیحت فرزند خود گوید» و «باب چهل و پنجم در بیان مناجات خود و ختم کردن کتاب گوید». روی هم رفته این مجموعه دوگانه شعر از لحاظ خط و کتابت و موضوع خوب هستند اما از نظر فن شعر و زبان فارسی در درجه دوم قرار دارند .

۲۹۰
۲۷۰

مجموعه

۱- دین ، فقه ، اوراد ، ۱- دقایق الاخبار ،

۲- لباب الاخبار ، ۳- مسبغات عشره ،

فارسی و عربی - مشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $24/5 \times 15/5 \times 2$ س م . — درونی : ۱۵ س $18/5 \times 9/5$ س م .

۲- اوراق : ۱۰۴ ورق . ۲۰۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد تیره رنگ و حنایی هندی ، اندکی آب رسیده ، کرم خورده و ساییده شده ، بدون جلد .

۴- خط : ثلث خوش ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : «محمد دین» ، تاریخ کتابت ندارد : «تم تمام شد نسخة المیمونة المسبغات بلباب الاخبار از تصنیف عالم شریعت و حقیقت صاحب

طریقت و معدلت محمد بن محمود غفر الله له ولوالديه و احسن اليها
و اليه از دست خط حقیر پر تقصیر خادم العلماء و الفقراء محمد دین
متوطن هزار میان رهخبا (؟) .

۶- مؤلف : نام مؤلف یا گردآورنده این مجموعه «محمد بن محمود» نام دارد که
فقط در صفحه ۲۰۲ آمده است .

نام رساله اول در ص ۱۶۸ «دقایق الاخبار» است : «تمام شد
کتاب المسمى «دقایق الاخبار» وقت خفا تمام شد در ماه
آخر ل حج» .

نام رساله دوم در ص ۲۰۲ آمده است : «تم تمام شد نسخه
الميمونة المسماة بـ «لباب الاخبار» از تصنيف عالم شريعت و
حقيقت صاحب طريقت محمد بن محمود» . (رک : ۵ - کاتب) .
نام رساله سوم هم در ص ۲۰۲ «سبعات عشره» آمده است :
(رک : ۷ - آغاز) . هیچ کدام از این رسائل تاریخ تألیف ندارند .

۷- آغاز : رساله اول ، دقایق الاخبار (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسول
محمد و آله و اصحابه اجمعين قد جاء في الخبر ان الله تعالى خلق
الشجرة ولها اربعة اغصان فسمها شجرة اليقين ثم خلق نور محمد صلوا
في حجاب من درة بيضاء» .

۸- انجام :

ايضاً (ص ۱۶۸) : «وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اهل
الجنة يأكلون و يشربون و يتفكهون ثم يطير طعامهم و شرابهم
ريحا كريح المسك و الكافور و نظيره في الدنيا الولد في بطن الام

لا یبول ولا یتغوط اللهم ارزقنا منه بحرمت النبی صلی الله علیه وسلم
و آله الطیبین الطاهرین والحمد لله رب العالمین لا اله الا الله
مجد الرسول الله تمت» .

— آغاز :

رسالة دوم ، باب الاخبار (ص ۱۶۸) : «بسم الله الرحمن الرحیم ،
قال علیه سلام من تمسک بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة
شہید قال النبی صلی الله علیه وسلم لا بن مسعود رضی الله عنه
یا ابن مسعود جلو سک ساعة فی حلقة العلم لا تمس قلما ولا تکتب
حرفاً خیر لك من اعتاق الف رقبة» .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۰۲) : «قال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم حکایتنا
عن ربه اذا اصبحت الی عبد من عبدی مصیبة فی نفسه او ماله او
ولده فاستقبلها بصبر جمیل استحیبت منه یوم القیمة ان یطهر له
سیرانا او ینشر له دیوانا والله اعلم بالصواب والیه المرجع و المآب»
(رک : ۵ - کاتب) .

— آغاز :

رسالة سوم ، سبعات عشره (ص ۲۰۲) : «بسم الله الرحمن الرحیم ،
ترتیب خواندن سبعات عشره بدین طریق است که اول یا عزیز
یا چهار چهل و یکبار بخواند بعده فاتحة الكتاب هفت بار با
بسم الله بخواند» .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۰۷) : «ترتیب سورة یسن هفت مرتبه اول و آخر
درود بخواند بر اول سین یا هادی بیست و یکبار و بر دوم سین

بالله بیست و یکبار و بر سویم مبین یا غفار بیست یکبار و بر چهارم مبین یا فتاح بیست یکبار و بر پنجم مبین یا جبار بیست یکبار و بر ششم مبین یا وهاب بیست و یکبار و بر هفت مبین یا صمد بیست و یکبار» .

۹- چگونگی : موضوعات این مجموعه بطور کلی اخبار و حکایات و احادیثی است منقول از حضرت رسول اکرم (ص) و خلفای راشدین و صحابه و تابعین (رض) . تقسیمات «دقایق الاخبار» بر اساس «باب» است و جمعاً «۵۷ باب» دارد : «باب الاول» ذکر نشده اما از مطالعه متن نسخه درک می شود که موضوع باب اول ، نور و نور حضرت محمد (ص) و خلقت او و روح است . «باب الثانی فی تخلیق آدم» و «باب الخامس و الاربعون فی ذکر وجه الحور و فی الخبر عن النبی صلعم» . تقسیمات «الباب الاخبار» بر اساس «قال» است یعنی هر خبر و هر حدیث را با «قال» آغاز می کند . تقسیمات «سبعات عشرة» بر اساس تعداد اوراد و دعاهایی است که در آن آمده است . این رساله اخیر به زبان فارسی و عربی است یعنی دعاها و اوراد عربی و دستور خواندن آنها فارسی است .

۲۹۰

۲۲۴

مجموعه

۱- ادین . فقه . ۱ - تحفة نصایح . ۲ - زکی نامه «قال نامه» .
فارسی . منشور و منظوم |

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۴ سانتیمتر . - درونی : ۱۴ سانتیمتر .
۱۶/۵ × ۱۱ سانتیمتر .

- ۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، جلد مقوایی با عطف و گوشه پارچه بی رنگا رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای مصراع اول هر موضوع خط سرخ کشیده شده است . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد بخش» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب تحفة نصایح» بید خامنویس خاکپای بزرگان فقیر حقیر محمد بخش ساکن موضع سرکدهن حالا چند مدت در میان سیدان گذران میکنند در وقت چاشت روز دو شنبه تمام شد :
- پرس گر بخطایی رسی و طعنه مزن
که هیچ نفس بشر خالی از خطا نبود
هر که خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنہکارم
- اما کاتب «زکی نامه» معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «یوسف گدا» (رک : مجموعه ۲۰۹/۲۹۰) . نام مؤلف و تاریخ «زکی نامه» یا «توکل نامه» معلوم نشد (رک : مجموعه ۲۹۰/۶) .
- ۷- آغاز : «تحفة نصایح» = «تحفة نصایح» (ص ۴) : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،
- حمدی بگویم بیعدد مر خالق جن و بشر
کرده معلق آسمان هم اختر و شمس و قمر

عظمی بداده عرش را پرد ز پایش طایری
چون برق سالی چار صد آنکه رسد پایه دگر

۸- انجام :

ایضاً (ص ۶۷) :

ایات گفتم جملگی هفصد بدان هفتاد و یک
ابواب چهل و پنج دان اندر حسابی نامور
هفتصد نود پنج دگر بودس هجرت مصطفی
عاشر ربیع آخرین وقت ضحی روز قمر
تمت الكتاب» (رک : د - کاتب) .

— آغاز :

زکی نامه (ص ۶۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، اسناد زکی نامه روزی
حضرت مهتر جبرائیل عم (علیه السلام) از حضرت رب العالمین
آمد و گفت یا رسول الله خداوند ترا سلام رسانیده و بعد از
سلام درود فرستاد و فرموده که این توکل نامه بر پیغمبر عم
(علیه السلام) برسان» .

— انجام :

ایضاً (ص ۷۲) : «روز جمعه نیک است تا آفتاب بر آید و آنکه
نخس است تا نماز پیشین و هم شام ، روز شنبه نخس است تا نماز
پیشین و آنکه سعد است تا آخر روز تمت تمام شد
طالب مطلوب غالبی عدد هر طالب مطلوب را جمعه کن حسابی
طرح کن نه نه نظر در باقی هر یک فکن .

هر دو گر زوج است گر فرد است غالب دان اقل ،
گر مخالف باشد اکثر غالب است ای مرد فن» .

۹- چگونگی : این مجموعه را حواشی و یادداشتهای فارسی فراوان است .
«تحفه نصایح» یا «تحفه نصایح» در چهل و پنج باب است درباره احکام
فقهی و فرایض دینی عملی اسلام که به لباس شعر فارسی در آمده
و آن را می توان یک «قصیده راثیه فقهی» به شمار آورد .

«زکی نامه» رساله بی است در شش صفحه درباره سعد و نحس روزها
به زبان فارسی که از ص ۶۷ تا ۷۲ کتابت شده است و شامل :
«زکی نامه» ، «مابین نامه» ، «ریح نامه» و «احراق نامه» است و هر
یک را شرح و تفسیر جداگانه به صورت شعر و نثر است . ضمناً
فالنامه هایی منسوب به حضرت علی (ع) و فالنامه هایی دیگر هم
در آغاز و آخر این مجموعه کتابت شده است . هر یک از این
مطالب شامل جدولهایی از ستارگان و بروج دوازده گانه نجومی و
اعداد است . روی هم رفته نسخه بی است که دست به دست گشته
و به قلم های مختلف مطالبی بر آن افزوده شده است . گاهی سهوالقلم
کاتب در آن دیده می شود .

۲۹۰

۲۲۰

مجموعه

دین ، فقه ، ۱ - خلاصه الفقه ، ۲ - مسائل فقه

برای زنان ، فارسی ، مثنوی

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۴/۵ س م . — درونی : ۱۵ س

۱۴/۵ × ۸/۵ س م .

- ۲- اوراق : ۱۶۱ ورق . ۳۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ سیالکوتی ، جلد مقوای سبز گون با عطف چرسی سبزگون کهنه و پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، ناپخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای کلمات و جملات مهم خط افقی شنگرف و سیاه کشیده شده است . قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : معلوم نشد ، اما تاریخ کتابت سال «۱۱۲۵ هـ ق» است ، تمت تمام شد کتابت خلاصه الفقه روز چهارشنبه به تاریخ ۹ شهر ربیع الاول سنه ۱۱۲۵ « (ص ۲۳۸) .
- ۶- مؤلف : رساله اول : «عبد اللطیف» ، نام تألیف «خلاصه الفقه» ، تاریخ تألیف شناخته نشد : «میگوید بنده خاکپاء عبداللطیف که مسئله چند از علوم دینی بر سبیل ایجاز انتخاب کرده شد و بر هژده باب قرار یافت و این مجموعه را خلاصه الفقه نام نهاد شد . مؤلف : رساله دوم ، «عبدالکریم بن مخدوم درویزه» ، تاریخ تألیف ندارد . نام تألیف درست معلوم نیست ، اما از تعریف مؤلف و موضوع کتاب چنان فهمیده می شود که «مسائل فقه برای زنان» است : «بعد از این فقیر حقیر کثیر التقصیر خادم اهل سنت و جماعت عبدالکریم بن مخدوم درویزه که مسائل چند خالص از برای زنان جمع سازد تا فردا قیامت ایشان را از آتش خلاص باشد» .
- ۷- آغاز :
- خلاصه الفقه (ص ۲) : بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيدنا و نبينا محمد صلى الله عليه وسلم

و آله اجمعین اما بعد حمد و ثناء مر حضرت بی نیازی واجب الوجود و درود بی منتها بر خاتم انبیا میگوید بنده خاکپاء عبداللطیف که مسئله چند از علوم که دانستن آن بر همه مسلمانان از خواص و عوام فرض عین از کتب مسطور است بر سبیل ایجاز انتخاب کرده شد بر هژده باب قرار یافت و این مجموعه را خلاصة الفقه نام نهاده شد تا ذهن مبتدیان از درک آن مسائل ملال نپذیرد :

۸- انجام :

ایضاً (ص ۲۳۸) : «و هر که سه بار اخلاص بخواند و بحق سبحانه و تعالی از دوزخ پناه جوید دوزخ گوید آسمی این بنده را از شر من دور دار آسمی ما را و جمیع مسلمانان را بر طاعت و عبادت ثابت قدم بدار و بخیرات مشغول گردان و از بهشت محروم مگردان بحرمت النبی و آله اجمعین نقل من راحت القلوب و ترغیب الصلوة والله اعلم بالصواب» .

— آغاز :

مسائل فقه برای زنان (ص ۲۴) : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله اجمعین بعد از این می خواهد فقیر کثیر التقصیر خادم اهل سنت و جماعت عبدالکریم بن مخدوم درویزه که مسائل چند خالص از برای زنان جمع سازد تا فردا قیامت ایشان را از آتش دوزخ بسبب عمل کردن باین مسائل خلاص باشد مسئله فرض برزنی که بداند ایمان جدا است و عمل جدا است» .

— انجام :

ایضاً (ص ۳۲) : ناقص و تقریباً دو ورق افتاده است و به این

عبارت پایاں می یابد : «مسئله زن را گل خوردن مکروه است و گفته اند و بال هم چون و بال گوشت آدمی است قال النبی صلی الله علیه وسلم من اکل الطین فکأ نما اکل اللحم آدمی مسئله زن را باید که سرا ونداب را بپوشد» .

۹- چگونگی : موضوع «خلاصة الفقه» احکام عملی فقه اسلام است و بر هژده «باب» تدوین شده است . هر باب شامل «فصل» ها و «مسئله» ها است ، مثلاً : «باب اول در بیان توحید باری تعالی ، باب چهارم در بیان ذکر نماز و نوافل» . سبک زبان فارسی این نسخه به سبک خراسانی می ماند . جملات کوتاه و روان و ساده است . احادیث و آیات قرآن و عبارات عربی ندارد و این موجب اعجاب است که کتاب فقه از احادیث کمتر استفاده می کند .

موضوع «مسائل فقه برای زنان» نیز احکام عملی فقه اسلام است که بایان ساده به زبان فارسی تحت عنوان «مسئله» ها شرح داده شده است . شاید پانصد مسئله فقهی درباره زنان داشته باشد ، اما افسوس که از آخر ناقص است .

مثال : «علم فقه بر زنان دانستن فرض است اگر فرض نداند کافر گردد اگر فرض داند و طلب نکند گنہگار شود و اگر طلب کند و تمام کرد دولت در جهان یافت اگر تمام نکرد و تا بوقت مرگ هم خدای تعالی بخشنده است مر طالبان را» .

۲۹۰
۹۹

مجموعه

دین . فقه . ۱ - شرح خلاصه کیدانی : ۲ - فقه اکبر .

عربی ، منثور |

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ / ۱۶ × ۱۵ / ۱ سم . — درونی : ۳ و ۶ و ۹ س
۸ / ۵ و ۱۴ / ۷ × ۸ و ۸ س .

۲- اوراق : ۲۴ ورق . ۴۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، وحالی شده ،
جلد تیراجی قهوه بی ساییده شده .

۴- خط : نستعلیق درشت متوسط (متن) ، و خفی آسپخته باشکسته (حاشیه) .
پخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته .

۶- مؤلف : یا (شارح) :

رسالة اول «شرح خلاصه کیدانی» (ص ۱ - ۲۲) در هیچ کجای
نسخه نام مؤلف یا شارح نیامده است . «خلاصه کیدانی»
معروف به «خلاصه الصلوة» تألیف «لطف الله نسفی» معروف به
«فاضل الکیدانی» است . شرح خلاصه کیدانی ، این نسخه ، از
سعدالدین سعود بن عمر تفتازانی متوفی ۷۹۷ یا ۷۹۱ ه ق
است . (رک : خلاصه الکیدانی ۱۷۳ / ۲۹۰) . رساله دوم (فقه اکبر
ص ۲۵ - ۴۸) تألیف «امام ابو حنیفه نعمان بن ثابت ۸۰-۱۵۰
ه ق» .

۷- آغاز : رسالہ اول (شرح خلاصہ کیدانی ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله اجمعين اعلم بان العبد سبتلى بين ان يطع الله تعالى فيتاب و بين ان يعصيه فيعاقب» .

۸- انجام :

ايضاً (ص ۲۲) : «والتوقف في آية الرحمة اوالعذاب للامام والمقتدى والمنفرد في الفرائض والسجدة على نورالعمامة والصاق البطن بالفخذ للرجال و كذلك بسطهم العضوى و نزعهم القميص او القلنسوة او لبسهم ذلك بعمل قليل و تطويل الامام للصلوة او تخفيفها بعجلته» .

--- آغاز :

رسالہ دوم ، فقہ ا کبر (ص ۲۵) : بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة على نبيد و آله واصحابه اجمعين قال الشيخ الامام الاعظم الاجل الزاهد العالم ابوحنيفة نعمان بن ثابت ابن طاؤس بن هرمز بن الكسرى اصل التوحيد ما يصح الاعتقاد» .

- انجام :

ايضاً (ص ۴۸) : « و خروج الدجال وياجوج و ماجوج و طلوع الشمس من غربها و نزول عيسى بن مريم من و سائر علامات يوم القيمة على ماوردت في الاخبار الصحيحة حق والله يهدي من يشاء الى صراط مستقيم من تعلق مشية الازليقة في الازل بهدائته» .

۹- چگونگی : مباحث این دو رساله دربارهٔ فقه حنفی است . رسالهٔ اول شرح خلاصهٔ کیدانی حواشی بسیار سخت خوانا دارد . در صفحهٔ اول یادداشت‌هایی دارد که نام هر دو رساله و بهای نسخه را به عبارت سیاق کتابت کرده اند : «یک روپیه» . مالک نسخه نیز «اکبر علی» نوشته آمده است .

۲۹۰
۱۰

مجموعه

[دین ، فقه ، ۱- مختصر صلوة ماجینی ، ۲- رساله در احکام دینی ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۵ × ۷/۵ . س.م . — درونی : ۱۶ یا ۱۳ س
۱۷/۵ × ۱۰/۵ و ۱۶ × ۱۱/۵ س.م .

۲- اوراق : ۵۹ ورق . ۱۱۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده .

۴- خط : نستعلیق متوسط و تحریر آمیخته با شکسته ، پخته ، خوانا ، روشن . بعضی از عنوانها در صفحهٔ اول شنگرف قرن ۱۲ ه.ق .

۱- مختصر صلوة ما چینی (ماجینی)

۵- کاتب : ناشناخته و تاریخ کتابت «۱۱۲۱ ه.ق» ، در صفحهٔ ۱۶۴ اینگونه آمده است : «تمت هذا الكتاب مختصر صلوة ما چینی به وقت چاشت روز دو شنبه به تاریخ ۱۲ جمادی الثانی سنه ۱۱۲۱ ه.ق» .

۶- مؤلف : در صفحهٔ یک نام مؤلف اینگونه آمده است : «سی گوید بنده ضعیف فضل الله بن ایوب ابن الشیخ ابی الحسن المنتسب الی

ماچین (ماچین) غفرالله له ولاسلافه ولاخلافه.....» ، تاریخ تألیف «۷۱۵ هـ ق» و در صفحه ۲ با خط الحاقی اینگونه آمده : «فراغ از تألیف این پارسی بنده ضعیف را غفرالله له ولابویه پنجم از ماه مبارک رمضان سنه خمس عشر و سبعائة» و «نام کردم این کتاب را مختصر صلوة ماچینی» (رک : مجموعه ۲۹۰/۸۹)

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخير ، الحمد لله حق حمده والصلوة والسلام على محمد خير خلقه سي گوید بنده ضعیف فضل الله بن ايوب بن الشيخ ابى الحسن المنتسب الى ماچين غفرالله له ولاسلافه ولاخلافه که جمع کردم مسائل نماز له بر آن اعتقاد است» .

۸- انجام : «در فتاوی خانی گفته است و در فتاوی سراجی نیز آورده است که گلایه کردن کور راه مکروه نیست وهوالمختار والله اعلم بالصواب . تمت هذا الكتاب صلوة ماچینی به وقت چاشت روز دوشنبه به تاریخ ۱۲ جمادی الثانی سنه ۱۱۲۱ هـ ق» .

۹- چگونگی : موضوع ابن رساله مختصر صلوة ماچینی در احکام نماز و فروع آن است . نثر آن فارسی روان و ساده به سبک خراسانی می ماند . هیچگونه تذهیبی ندارد .

۲- رساله در احکام دین

— کاتب :

«بدر الدین» بوده و در پایان صفحه ۱۱۷ اینگونه آمده است : «نویسنده افقر الفقراء بدرالدین ساکن گونه محله مراد عمله.....» تاریخ کتابت ندارد .

— مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد . شاید کاتب مؤلف هم باشد .

— آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، نماز فرض از برای مهتات بدعت است نقل شرح نیر الاحکام است هر مسلم اگر کسی نظر کرد که اگر بیمار نیکو شود گوسفند قربانی کند اگر در ایام قربانی گوید درست باشد» .

— انجام : «من غایبی این از تو قبول کردم و این حکایت در فواید الفواید آورده است تمت تمام شد کارمن نظام شد بعون الله الهادی .

نوشته بماند سینه بر سفید

نویسنده را نیست فردا امید

الهی پیامرز خواننده را

تو جنت عطا کن نویسنده را

بیادگار نوشتم من این کتابت را

و گر نه این خط لایق کتابت نیست

نویسنده افقر الفقراء بدرالدین ساکن گونه محمله.....» .

— چگونگی : این نسخه در فواید احکام دین به فارسی روان و ساده است . در برصغیر هند و پاکستان تألیف شده است . به نثر سبک خراسانی شبیه است و جملات کوتاه و روان دارد . هیچ گونه تذهیب و تهذیبی ندارد . یادداشت های گوناگون در آغاز و اواخر این دو رساله دیده می شود . در صفحه اول و صفحه ۱۱۷ یک مهر دارد که «عمل پیر بخش» خوانده می شود .

۲۹۰
۸۹

مجموعه

[دین ، فقہ ، ۱- مختصر صلوة ماجینی ، ۲- مسائل احکام شریعت ،
۳- مفتاح الخیرات ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۶/۵ × ۱ س م . — درونی : ۱۶ یا ۱۷
یا ۲۱ س ۲۰ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد رنگ تیرہ کشمیری ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ،
ساییدہ شدہ ، جلد مقوایی ملون تازہ و نو .

۴- خط : ثلث و نستعلیق متوسط جلی و خفی ، خوانا ، پختہ ، سرفصلہا و
نشانیہا شنگرف . قرن ۱۲ یا ۱۳ .

۵- کاتب : رسالہ اول «مختصر صلوة ماجینی» را «حامد بن اسمعیل» کتابت
کرده است . در صفحہ ۷۱ آمده : «تم بعون الله الملك الجليل
کتبه فقير حامد بن اسمعیل» . تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف :

رسالہ اول را «فضل الله بن ایوب بن الشیخ ابی الحسن المنتسب
الی ماجین» در سنہ «۷۱۵» نوشتہ است : «می گوید بندہ
ضعیف فضل الله بن ایوب بن الشیخ ابی الحسن المنتسب الی ماجین
جمع کردم مسائل نماز مسلمانان را و نام کردم این کتاب را
مختصر صلوة ماجینی پنجم از ماہ مبارک رمضان سنہ خمس
عشر و سبع مائة» (رک : مجموعہ ۱۰/۲۹۰) .

رساله دوم را «قطب الدین محمد بن غیاث الدین علی» نوشته :
 «این بنده کمینه قطب الدین محمد بن غیاث الدین علی
 چند مسأله در بیان ایمان و اسلام و احکام و ارکان و در بیان فرایض
 و واجبات شریعت در قید تحریر آورد» (ص ۷۴) . تاریخ
 تألیف معلوم نشد .

رساله سوم را «اسماعیل بن لطف الله الباخری» نوشته و آن را
 «مفتاح الخیرات» نام نهاده است : «می گوید بنده کمترین در گاه
 اسماعیل بن لطیف الله الباخری مسأله بی چند که
 در اسلام بر تو فرض است در این رساله که نام او مفتاح
 الخیرات است جمع کرده شد» (ص ۸۰) . تاریخ تألیف معلوم نشد .

۷- آغاز :

رساله اول مختصر صلوة ماجینی (ص ۲) : «و به نستعین رب یسر
 و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله حق حمده و
 الصلوة و السلام علی محمد خیر خلقه می گوید بنده ضعیف فضل الله
 ابن ایوب بن الشیخ ابی الحسن المنتسب الی ماجین غفرالله له
 و لاسلافه که جمع کردم مسائل نماز را» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۱۷) : «در فتاوی حجت گفته است و گلابه کردن کور
 را باکی نیست و علیه الفتوی در فتاوی حسامی گفته است و
 در فتاوی سراجی نیز آورده است که گلابه کردن کور را مکروه
 نیست هو المختار والله اعلم بالصواب تم بعون الله الملك الجلیل
 کتبه فقیر حامد بن اسمعیل» .

این رساله حواشی و یادداشتهای فارسی و عربی در آغاز و در آخر

و در پایان دارد کہ ہمہ آنها توضیحات مسائل فقہی است و بسیار جالب .

— آغاز :

رسالہ دوم ، مسائل احکام شریعت ، (ص ۷۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و آله اجمعين الطيبين الطاهرين ، بدانکہ بندگی حق سبحانہ و تعالیٰ همچنانکہ بر ہمہ بندگان مکلف فرض عین است علم بہ بندگی نیز فرض عین است» .

— انجام :

ایضاً (ص ۸۰) : «اللهم من أحييته منا فأخيه على الاسلام و من توفيته منا فتوفه على الايمان برحمتك يا ارحم الراحمين و بعد از تکبیر چہارم سلام گوید والله اعلم بالصواب» .

— آغاز :

رسالہ سوم ، مفتاح الخيرات ، (ص ۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله محمد و آله اجمعين ، بدان ای برادر دین و سالک راه یقین نہ می گوید بندہ کمترین درگاہ واضعف عباد الله الساعيل بن نطف الله الباخرزی» .

— انجام :

ایضاً (ص ۸۷) : «مسأله اگر عورتی بچہ آورد و او را در نفاس عادت معروفہ است ہر گاہ کہ پاک شود غسل کنند تا چہل روز خواہ بر عادت معروفہ خود پاک شود یا بر بیشتر و اگر بہ چہل روز رسید

و پاک شد هم غسل کند و نماز گزارد و مجموع چهل روز را از نفاس حساب کند و اگر به چهل روز و پاک نشد هم غسل کند نماز گزارد و همان عادت معروفه که داشت از نفاس باشد و بس باقی استحضاره بود والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی : این مجموعه سه گانه رسائل ، همگی درباره فقه اسلام و مخصوصاً اهل سنت و جماعت است . فارسی آنها روان و ساده است . از لحاظ املائی کلمات میان «ک» «گ» و «ج» «چ» فرقی نباشد . گفتارهای آنها بر اساس «مسأله» و «بیان» و «اگر پرسند» و امثال اینها قرار دارد . ارزش سبک نگارش خوب و یادداشتهای و حواشی سودمند است .

۲۹۰

۲۶۹

مجموعه ،

[دین ، ۱- قصیده برده ، ۲- قصیده غوثیه ، ۳- اسماء الحسنی

۴- درود مستغاث ، فارسی و عربی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۴/۵ س م . — درونی : ۸ و ۱۲ س و ۱۴ و ۱۳ × ۷/۵ س م .

۲- اوراق : ۵۷ ورق . ۱۱۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک براق سفید تیره رنگ سپاهانی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد بقوایی زرد گون با عطف و گوشه تیاجی سرخ گون در غلاف پارچه بی سرخ و سیاه .

۴- خط : نسخ خوش (عربی) و نستعلیق خوش (فارسی) ، روشن ، خوانا ، پخته ، متن عربی سیاه و ترجمه فارسی شنگرف ، جدول سه خطی سیاه و شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : «سلطان محمود ولد محمد ابراهیم» و تاریخ کتابت ندارد : «کاتبه المعتصم بذیل النبی الکریم سلطان محمود ولد محمد ابراهیم غفرالله تعالی ذنوبه و ستر عیوبه ولوالدیه و احسن الیهما و الیه» .

۶- مؤلف : یا شاعر قصیده برده «بوصیری» ، شاعر قصیده غوثیه «معی الدین عبدالقادر جیلانی» : (رک : ۸ - انجام) ، اما شاعر یا (مترجم) پارسی قصیدهها معلوم نشد . (رک : ۲۶۳ - ۸۹۰ ، مجموعه ۲۹۲ / ۲۹۰) .

۷- آغاز :
دعای اول ، قصیده برده (ص ۴) «رب یسر و تمم بالخیر ،
بسم الله الرحمن الرحیم ،

امن تذکر جیران بذی سلم
مزجت دمعاً جرى من مقلة بدم
ای زیاد صحبت یارانت اندر ذی سلم
اشک چشم آسیختی با خون روان گشته بهم
ام هبت الريح من تلقاء کاظمه
او اومض البرق فی الظلاء من اضم
یا مگر از کاظمه بادی وزید از نوری دوست
یا مگر در نیمه شب برقی درخشید از اضم

۸- انجام :

ایضاً (ص ۵۷) :

«مارنحت عذبات البان ریح صبا
و اطرب العیس حادی العیس بالنغم

تا بچند صبا اندر چمن شاخ درخت
 تان برانند اشتران رانند گانش بانغم
 و اغفر لقاریها و اغفر لسامعها
 لقد سألتک یا ذ الجود و الکرّم

— آغاز :

دعای دوم ، قصیده غوثیه (ص ۶۰) : «رب یسر و تمم بالخیر ،
 بسم الله الرحمن الرحیم ،
 سقانی الحب کأسات الوصال
 فقلت لخمرتی نحوی تعالی
 داد ساقی از می حب خدا
 کأسهء وصل پی در پی بما
 پس بگفتم کای شراب جانفزا
 بی حجابانه بهوی من بیا»

— انجام :

ایضاً (ص ۶۷—۶۸) :
 «انا الجیلی محی الدین اسمی
 و اعلاسی علی رأس الجبال
 هستم از جیلان کنم احیای دین
 ز آنکه محی الدین لقب دارم یقین
 بر سر من سایه یزدان بود
 پای من بر تارک مردان بود
 و عبدالقادر المشهور اسمی
 و جدی صاحب العین الکمال

نام من مشہور عبدالقادر است
از ازل گشتم ز جام عشق مست
ز آنکہ بر من هست لطف لایزال
هست جدم صاحب عین الکمال»

— آغاز :

دعای سوم ، اسماء الحسنی (ص ۷۲) : «رب یسر و تمم بالخیر ،
بسم الله الرحمن الرحیم ، سنجیک لا اله الا انت ، یا رب کل شیء
وارثه و رازقه و راحمه ، یا رب یا اله الا لهمة الرفیع جلاله یا اله» .

— انجام :

ایضاً (ص ۸۳) :

«اللهم هذا الدعاء منی و سنک الاجابة و هذا الجهد منی و علیک
التکلان و لاحول و لا قوة الا بالله العلی و العظیم ، و صلی الله علی
خیر خلقه محمد و آله اجمعین الطاهرین برحمتک یا ارحم
الراحمین» .

— آغاز :

دعای چهارم ، درود مستغاث (ص ۸۴) : «رب یسر و تمم بالخیر ،
بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله علی ما مضی و الحمد لله علی
ما بقی و الصلوة و السلام علی رسولہ محمد خیر الوری مدحتک یا
رسول الله صلی الله علی النبی الامی انت خیر الله المستغاث
الی حضرة الله» .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۱۱) : «واسئلك ان تقضی لی حاجتی بحرمت
سید المرسلین و آله اجمعین اللهم اغفر لی و لوالدی و لمن توالدا

و لجميع المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات برحمتک یا ارحم الراحمین صلی الله تعالی علی حبیبہ محمد و آلہ و اصحابہ و بارک و سلم» .

۹- چگونگی : این نسخه که شامل چهار رساله دعا است در نزد اهل سنت و جماعت بسیار معروف و عزیز القدر است ، و خانه و کاشانه و جایی نیست که این دعا ها در آنجا ها بصورت کتاب یا رساله خطی و چاپی و یا صفحات ملون و منقش وجود نداشته باشد و حتی بسیاری از مردم مسلمان آنها را از بر می کنند و یا باخود می دارند . بنا بر این اینگونه دعا ها بزرگترین تسلی بخش روان و جان هر مسلمان است خاصه آنکه به زبان فارسی و اردو و پنجابی و دیگر زبانها ترجمه باشد چنانکه دعاهای این نسخه ها به شعر فارسی ترجمه شده است .

در این نسخه ، قصیده برده ۱۶۲ بیت و ترجمه فارسی آن ۱۶۱ بیت ، قصیده غوثیه ۲۵ و ترجمه فارسی آن ۵ بیت است . ۲ دعای دیگر ترجمه فارسی ندارند . تقسیمات قصیده برده بدین شرح است :

«باب اول در تغزل و درد نفس و دواى او .

باب الثانی در ریاضت پیغمبر .

باب الثالث در تفضیل پیغمبر .

باب الرابع در معجزات که قبل از نبوت پیدا شدند .

باب الخامس در معجزات که وقت نبوت پیدا شدند .

باب السادس در فضیلت قرآن .

باب السابع فی المعراج .

باب الثامن فی الغزوات .

باب التاسع در عرض حاجت بر ممدوح .

در صفحه ۷۱ ، کرسی نامه شیخ عبدالقادر جیلانی آمده است .

از صفحه ۱۱۳ تا ۱۱۴ قصیده یی به خط تازه و به کتابت «میان غلام نبی سنکه» در مدح حضرت محمد (ص) به زبان پنجابی آمده است . در صفحه ۱ - ۳ چند شعر فارسی و پنجابی و چند تعویذ کتابت شده است . «ترکیب مداد» یعنی تهیه مرکب یا جوهر در صفحه ۲ خواندنی است .

۲۹۰

۲۳۲

مجموعه

[دین ، ۱- گنج العرش ، ۲- قصیده فاطمینی تجدنی .
فارسی و عربی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : - - بیرونی : ۲۰،۵ × ۱۶ س . د . - - درونی : ۱۰ و ۱۴ س
۱۵ × ۱۲ یا ۱۴ × ۹ س . د .

۲- اوراق : ۱۰ ورق . ۲۰ صفحه (علاوه بر این ۲۰ صفحه . ۱۰ صفحه دیگر دارد که دو سوم آن پاره و مفقود شده است و قابل استفاده نیست .)

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ و نازک زرد تیره رنگ عنندی ، آب رسیده و صالی شده ، جلد بقوای زرد رنگ یا عطف و گوشه بارچه سفید رنگ .

۴- خط : ثلث و نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، نشانه ها شگرف ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : ندارد ، اما تاریخ کتابت سال « ۱۰۹۹ هـ ق » آمده است : « تمت بالخير ۱۵ شهر جميد الثاني سنه ۱۰۹۹ » .

۶- مؤلف : يا (شاعر) : و تاريخ تأليف معلوم نشد . نام اولين رساله « گنج العرش » و اما نام دومين رساله که به شعر عربی و فارسی است شناخته نگردید و نام « قصيده ناطلبنى تجدنى » بر آن شايسته است .

۷- آغاز :

رسالة اول ، گنج العرش (ص ۲) : « دعاء گنج العرش ، بسم الله الرحمن الرحيم ، لا اله الا الله سبحانه الملك القدوس ، لا اله الا الله سبحانه العزيز الجبار ، لا اله الا الله سبحانه الرؤف الرحيم » .

۸- انجام :

ايضاً (ص ۱۳) : « لا اله الا الله محمد رسول الله و صلى على خير خلقه و نور عرشه افضل الانبياء و المرسلين حبينا و شفيعنا محمد و على آله و اصحابه اجمعين برحمتك يا ارحم الراحمين و يا اكرم الا كرمين و الحمد لله رب العلمين » .

— آغاز :

رسالة دوم ، قصيده فاطلبنى تجدنى (ص ۱۳) : « بسم الله الرحمن الرحيم ،

أنا الموجود فاطلبنى تجدنى
فان تطلب سوائى لم تجدنى
سم موجود اى طالب كجائى
چرا در حضرت ما در نيائى

مجوبی غیر ما را هیچ گاهی
 اگر شایسته درگاه مائی
 مرا هرگز نخواهی یافتن تو
 کنی با غیر من گر آشنائی

— انجام :

ایضاً (ص ۲۰) :

«انا الفرد المدبر فوق عرشی
 بلا التکلیف فاطلبنی تجدنی
 من دانندهام تدبیرها را
 کنم عفو همه تقصیرها را
 من بر عرش مستولی همیشه
 بحکمت کردهام تقدیرها را
 اگر جویی مرا فی الحال یابی
 بجز نافت بود تأخیرها را»

(رک : مجموعه ۲۹۲ / ۲۹۰) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه دعا و مناجات به درگاه قاضی الحاجات است . رساله اول یعنی «دعای گنج العرش» به خط تازه کتابت شده است اما رساله دوم «ناشناخته» ، مناجاتی است که در بیت شعر عربی آن به ۳ یا ۴ بیت شعر فارسی درآمده است . مجموع ابیات عربی ۴ بیت و ابیات فارسی در حدود ۱۲ بیت است . خواص دعا و مناجات ، جداگانه برای هر بیت در حاشیه کتابت شده است . در رویه درونی جلد هم شامل مطالبی است درباره «عرس» های

«عثمان بن عفان (رض)» و «شیخ جمن» و «شیخ شبلی» و نیز چند جمله درباره «درود کبریت احمر» .

ده صفحه آخری که به شعر پنجابی است دو سوم آنها پاره و مفقود شده است ظاهراً اینگونه مفهوم شد که «میان عهد بخش» مؤلف یا (شاعر) آن در سال ۱۲۹۵ هـ ق آن را سروده است و موضوع آن مطالب و مباحث دینی است . برای نمونه این بیت را می آوریم :

«تا پیرماچھی عرض هو یا پاک عهد آگی
جن انسان حیوان پرندہ کہی تسادھی لگی»

۲۹۰
۲۵۳

مجموعه

[دین ، ۱- نورالمحمدیہ ، ۲- مختصر الطالبین ، ۳- تعریف ،
۴- شاه گنج ، عربی ،، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۷/۵ × ۱ سم . — درونی : ۲۰ و ۲۲ و ۳۱ س ۱۷ × ۱۱ و ۱۸ × ۱۲ و ۲۰ × ۱۲ سم .

۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ دهلی (هندی) ، ساییده شده ، آب دیده ، وصالی شده ، جلد بافته شده از الیاف گیاهی و روی آن کرباس گرفته و همه جلد در غلاف کرباسی سفید رنگ .

۴- خط : ثلث ، خوانا ، عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف ، خطوط افقی رسم شده بر بالای بعضی کلمات و جملات سیاه و سرخ ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف :

نام مؤلف رسالہ اول «نور محمد ابن اسماعیل سواتی» ، نام تألیف «نورالمحمدیہ» ، تاریخ تألیف ندارد : «فقال العبد الضعیف نور محمد ابن اسماعیل سواتی قد التمس الاصحاح منی ان یجمع لنا لکنز الدقایق فا لتقطت من الکتب المعتمرة دلائلا مختصرا و سميتها بنور المحمدیه» (ص ۲) .

نام مؤلف رسالہ دوم معلوم نشد . اما نام تألیف «مختصر الطالبین» یا «دیباچہ المختصر» : «تمام شد هذه الرسالة المختصر الطالبین یعنی دیباچہ المختصر فی مسائل الفقہ» ، تاریخ تألیف ندارد . (ص ۳۴) .

نام مؤلف رسالہ سوم معلوم نشد ، اما نام تألیف «تعرفی» آمدہ : «تمام شد نسخ المیمونة تسمى تعرفی» (ص ۳۸) .

نام مؤلف رسالہ چہارم «سید شاہ بن قدر خان نقشبندی» و نام تألیف «شاہ گنج» ، تاریخ تألیف ندارد : «قال العبد الضعیف الراجی سید شاہ ابن قدر خان نقشبندی رفع الله تعالى درجاتها فی الدارين و موضع السكونت للمؤلف ساکن پیشاور فی محلة الكنج القديم لما فرخت من تسويد وسيلة العابدين علی الخلاصة الكيدانی لمولانا تاج الدين زنجانی فشرعت فی شروح المختصر لمولانا عبد الله بن سعود (ره) مثل نجدی و شرح الیاس والبرجندی و غیر ذلك و سمیت بشاہ گنج لیتناول اسم المؤلف والسكنی» .

۷- آغاز :

رسالة اول ، نور المحمديه (ص ۲) : «رب يسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والصلوة على خيرالامين و على آله و اصحابه الباهرين و بعد فقال العبد الضعيف نور محمد ابن اسماعيل سواتي قد التمس الاصحاب مني ان يجمع لنا كنز الدقائق دلائلاً نافعاً و لائقها شفاء» .

۸- انجام : ايضاً (ص ۳-۳۱) : «فالاول بان يتم التصنيف والثاني بان لا يقبل في قلوب العلماء والاختتام كناية عن السؤال في حال القارى بان لا يجعله ناقص سواء كان حقيقة او حكماً فالاول ان لا يتم في القراءة والثاني ان يقرأ ولا يفهم تمت تمام شد هذه النسخة الميمونة المسمى نور محمد ديباجة كنز الدقائق» .

— آغاز :

رسالة دوم ، مختصر الطالبين (ص ۳۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذى انار برأفته سنازالاسلام هداية الى طريق الرشاد و اضاء الحكمة معالم الاحكام و قاية لنظام المعاش و كفاية لنجات المعاد و جعل الفقه مصباحاً يهتدى به اصلاح العباد و فلاح العباد» .

— انجام :

ايضاً (ص ۳۴) : «ولى الهداية اى الولى الهالك من الولاية بالكسر فكل من امر على احد فهو وليه والغرض من الهداية انه تعالى قادر على ان يهدى بحفظ هذا المختصر الطالبين الى حفظ مسائل الفقه تمام شد هذه الرسالة المختصر يعنى ديباجة المختصر تمام شد» .

— آغاز : رسالہ سوم ، تعرفی (ص ۳۵) : «رب يسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحيم ، قوله السؤال في اللغة الطلب و في الشريعة الكلام يطلب به الجواب في اللغة الدفع و في الشريعة هو الكلام الذي يدفع به السؤال» .

— انجام :

ايضاً (ص . ۴) : «والذهني تضاد للمعرفة فعليك حجة الام على الكمة بالتفكر باى قسم يصح و باى وجه لا يصح تدبر و تأمل هذا خلاصة ما حررنا ناقلاً من غايت تحقيق و باقى الكلام فيه فاطلب هناك» .

— آغاز :

رسالہ چہارم ، شاہ گنج (ص ۴۱) : «رب يسر و تمم بالخیر الحمد لله الذى نور قلوب المؤمنين بنور المعرفة والایمان و شرح صدور الصادقين بتوفيق الهداية والایقان فتوج رؤس المتقين بتاج الكرامة فى الازمان و فتح كنوز رحمة بمناتيح العلم والعمل فى الازمان و فرق بين الحق والباطل با نزال الشريعة والفرقان» .

— انجام :

ايضاً (ص ۷۱) : «وقوله مسح على ظاهر الحق انه مسح على ظاهر الحق مما يلى الساق و يحمله على هذا توفيقاً بين الروايتين و قيد صاحب المختصر باصابع اليد بناء على رواية حسن عن الجيفة (كذا ، شايد ابى حنيفه) و قوله و قدر ثلاث اصابع لانها اثر آلة المسح والاكثر عيب ، تمام شد» .

۹- چگونگی : موضوعات ہمہ این رسائل درباره فقہ و اصول فقہ است کہ شامل مباحث نماز و روزہ و وظایف عملی و فرایض دینی مسلمانان است .

این رسائل در حقیقت حواشی و تعلیقاتی است بر کتابهای بزرگ
 فقه از قبیل : کنز الدقایق والوقایة والهدایة فی شرح الوقایة
 والتنقیح والتوضیح والتلویح . بر این رسائل نیز حواشی و
 یادداشتهای فشرده در میان سطرها و در کناره صفحات به فارسی و
 عربی کتابت شده است . در صفحات آغاز و انجام این مجموعه به
 اندازه یک کتاب مطالب فقهی و دینی به اشکال مختلف آمده است .
 بعضی از آنها به فارسی و برخی به عربی است و متأسفانه هیچ گونه
 امضایی و ناسی از نویسندگان ندارد . این رسائل هنوز به صورت
 چاپی دیده نشده است ، حتی بر رویه های داخلی جلد هم مطالبی
 در مورد دعا و تعویذ به زبان فارسی دارد .

۲۹۰
 ۲۹

مجموعه

[رساله های میر زاهد و شرحهای آنها ، دین ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶ × ۱/۵ سم . — درونی : ۳۰ و ۳۲ س
 ۱۹ و ۲۰ × ۱۰ و ۱۱ س .

۲- اوراق : ۵۲ ورق . ۱۰۳ صفحه .

۳- کاغذ : سفید تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده .
 جلد مقوایی کهنه .

۴- خط : تحریر آمیخته با شکسته و گوناگون ، پخته و خوانا ، قرن ۱۲ و
 ۱۳ هجری قمری . عنوانها و نشانه ها شنگرف ، بالای کلمات و
 حروف مهم خط شنگرف کشیده شده است .

۵- کاتب : چند تن است ، که نام آنها نوشته نیامده است . تاریخ کتابت در صفحه ۵۴ ، سال « ۱۱۴۵ هـ ق » آمده است : « تمت هذه الكتاب في وقت الظهر في يوم الأربعاء في تاريخ الغرة في شهر الحادي الثانية في سنة مائة و الف و خمسة و اربعون من هجرة النبي صلى الله عليه و على آله واصحابه اجمعين » .

در صفحه ۱۰۱ ، سال « ۱۱۸۷ هـ ق » آمده است : « قد تمت الحاشية المتعلقة على المير زاهد في وقت العصر في يوم الاثنين في تاريخ سبعة عشر في شهر الصفر سنة مائة و الف و سبعة و ثمانون من هجرة النبي صلى الله عليه واصحابه وسلم » .

۶- مؤلف : اصل رساله ها را «میر زاهد» تألیف کرده است و شارحان آن : «مولوی غلام یحیی بن نجم الدین البهاری ، مولوی حسن بن قاضی غلام ، مولوی کمال الدین ، مولوی حیدر علی ، مولوی احمد علی» بوده اند و همه این نامه ها و ناسهای دیگر به خط شنگرف نستعلیق در آغاز و اواسط و اواخر و حواشی رساله ها نوشته شده است . تاریخ تألیف (شرح) گویا همین تاریخ کتابت است : « ۱۱۴۵ هـ ق و ۱۱۸۷ هـ ق » است .

۷ و ۸- آغاز

و انجام : رساله ها :

رسالة اول ، يا «سورة الجمعة» : يا «يسبح الله ما في السموات والارض» آغاز می شود ، و به این جمله پایان می یابد : «.....الذي كان علمه بجرأ ورفائه فرداً و اسمه حقا استاذنا و استاذ الكل سولانا نظام الملة والدين.....» .

رسالة دوم ، پس از «بسم الله» آمده : «قوله كان المراد بالعلم المتجدداه انظر من كلام المحشى رح من الحاشية و حاشية الحاشية ان المراد من التعدية هي التعدية بالذات.....» و به اين جمله ختم مى شود : «مركز القلم و منبع العقليات شهيد الشهداء و المقتول في سبيل الله حضرت مولوى قطب الدين الشهيد الانصارى السهالى غفرالله تعالى ولو االديه صلى الله على خير خلقه محمد و آل و اصحابه» .

رسالة سوم . پس از «بسم الله.....» آمده : «اتفق الملل والنحل على انه تعالى عالم بنفسه و لسائر الممكنات من الازل الى الابد و خلاف شذوثة قليلة» و به اين جمله خاتمه مى يابد : «و اما المذهب العاشر وهو مسلك العرفاء الكرام تمت الرسالة» .

رسالة چهارم . پس از «بسم الله» آمده : «الحمد لله والمنة و على رسوله و آل و اصحابه الصلوة و التحية قوله كان المراد بالعلم المتجدداه اعلم ان القوم قد اجمعوا على ان المقسم الى التصور و التصديق هو العلم الحصول لا غير» . و به اين عبارت پايان مى يابد : «ان الاكثاف و الاقران بالعوارض فالمسمى واحد و الاسم مختلف با اختلاف للعنوان عكذا قيل فى توضيحه لا يخفى عليك ان اختلاف گويابا شارح وقت نكرده آن را به پايان برد .

رسالة پنجم . پس از «بسم الله» آمده «قوله المراد بالعلم المتجدداه اقول و فيه نظر اما اولا فلان المراد بالتعدية اما التعدية الزمانية فيلزم التخصيص مرتين» . و به اين عبارت پايان مى يابد : «قد تمت الحاشية المتعلقة على الميرزاهد الرسالة من تصنيف افضل المحققين و المدققين و المتأخرين مولوى احمد على

سندیلی فی وقت العصر فی یوم الاثنین فی تاریخ سبعة عشر فی
شهر الصفر سنة مائة و الف و سبعة و ثمانون من هجرة النبي صلى الله
عليه و اصحابه وسلم .

کتبت الحرف فی القرطاس دهرأ
وکاتبه رسیم فی السراب
نوشته بمائد سیه بر سفید
نویسنده را نیست فردا امید
آن خطای رفته را تصحیح کن
از کرم ، والله اعلم بالصواب
قاریا بر من مکن چندین عتاب
گر خطایی رفته باشد در کتاب

۹- چگونگی : موضوع این رساله ها ، درباره فقه اسلامی و شناخت ذات واجب
الوجود است . علاوه بر شروحاتی که بر آن نوشته اند ، حواشی
سفیدی نیز دارد بر امضای علمی متعدد . در صفحه ۱۰۲ و ۱۰۳ ،
حاشیه بی به قلم مولوی غلام حسین الله آبادی دارد . روی عم
رفته رسایی است درباره حقایق ذات الاهی .

۴۹۰

۸۸

مجموعه

[زبان شناسی ، ده رساله صرف و نحو ، فارسی و عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۸ ، ۴ سم . درونی : ۱۳ × ۱۸ ، ۹
سم .

۲- اوراق : ۲۰۱ ورق . ۴۰۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ کشمیری ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی مندرس سرخ باعطف تیاچی -

۴- خط : ثلث جلی (عربی) و خط نستعلیق متوسط و شکسته (فارسی) . بالای همه الفاظ مهم خط سرخ روشن کشیده شده ، عنوانها و نشانه ها و اعداد شنگرف روشن ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «بچل بن ابراهیم بن محمد هاشم» نام داشته و تاریخ کتابت «۱۲۶۷ ه ق» بوده است : «تمام شد مجموعه عربی به تاریخ دویم ماه رجب سنه ۱۲۶۷ از دست فقیر حقیر پر تقصیر بچل بن ابراهیم بن محمد هاشم از اولاد غفران پناه مخدوم نارنکه علیه الرحمة به وقت چاشت به روز اربعاء در مکان ماتلی در شهر غلام علی نظامانی اتمام یافت بیت :

هرکه خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنه کارم»

۶- مؤلف : این مجموعه نه گانه صرف و نحو عربی در یک جلد آمده و کاتب هم یکی بوده اما مؤلفان چند تن هستند که بعضی از آنها نام خود را ذکر کرده و برخی نه (رک : آغاز و انجام این رساله ها) .

رساله اول فارسی (ص ۱-۲۶) در سباحث صرف زبان عربی .

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «و اما اجتماع سه حروف علت چنانچه «بیت» یاء و ویت و او قلیل است صرف مثال چون وعدیعد و عدأوعدة و سيعاداً فهو واعد.....» .

۸- انجام : «چون بجای فاکلمه طا افتد و باثاروا بود که واورا ساکن کنند و در دوم ادغام کنند و الف وصل در اول او در آورند ، چنانچه اناقل ، تمت تمام شد کار من نظام شد» .

رسالة دوم فارسی (ص ۲۷ - ۸۳) الجزء الاول من كتاب صرف
میر از «میر سید محمد شریف» (جرجانی) .

— آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بدان ایدک
الله تعالی فی الدارین کہ کلمات لغت عرب بر سه قسم است : اسم
است و فعل است و حرف» .

— انجام : «فصل بدانکہ فاعل و سین استفعل گاه باشد کہ فعل لازم را
متعدی کنند چون سارزید و سائرته خرج زید واستخرجته ، تم»

رسالة سوم ، فارسی (ص ۸۶-۱۱۴) الجزء الاول من كتاب الميزان .

— آغاز : «کل امر ذیبال لم یبدء فیہ باسم الله فهو اقطع . رب یسر و تمم
بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة
للمتقین والصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین
بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین کہ جملة افعال متصرفہ بر سه
گونه است : ماضی و مستقبل و حال» .

— انجام : و اسم التفضیل مند افعال والمؤنث مند فعلی والجمع منها افاعل
و فعل» .

این رساله حواشی سود مندی در اشکال ماروماهی و کل و نوزہ
دارد کہ همه به فارسی است .

رسالة چهارم ، فارسی (ص ۱۱۵-۱۲۶) الجزء الاول من الكتاب
الاجناس .

— آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم . الحمد لله
رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة علی رسولہ محمد و آلہ و

اصحابه اجمعین بدانک همه افعال بر دو گونه است یکی ثلاثی و دوم رباعی اما ثلاثی آن باشد که در ماضی او سه حروف اصلی باشد» .

— انجام : «اقشعر و اقشعر و اقشعر و النهی لا تقشعر ولا تقشعر ولا تقشعر» . حواشی این رساله به فارسی است .

رسالة پنجم ، فارسی (ص ۱۲۷ - ۱۴۱) الجزء الاول من الكتاب العقد .

— آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله على نعمه المتظاهرة والصلوة على رسوله محمد و آله الطاهرة بدان اسعدك الله تعالى في الدارين که الف و واو و یا را حروف علمه و مد ولین گویند و از حال به حال بسیار گردند زیرا که ایشان به منزله نفس باشند» .

— انجام : «و هذا عقد و يطرد ولا ينقص الا شاذ و نادر قوله تعالى اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى و ما شبهها والله اعلم بالصواب تمت تمام شد کتاب العقد» .

رسالة ششم ، فارسی (ص ۱۴۲ - ۱۸۲) الجزء الاول من كتاب قسم دوم در علم صرف است .

— آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، قسم دوم اسم است چون الاسم نام والاول نخستین و علامه اسم آن است که تنوین و الف و لام برو در آید : زید الرجل» .

— انجام : «فهذه مائة عامل لا يستغنى الصغير والكبير والرفيع والوضيع عن معرفتها والاستعمال في معمولاتها . تمت تمام شد» . حواشی این رساله فارسی و عربی است .

رسالة هفتم ، عربی (ص ۱۸۳ - ۲۰۳) الجزء الاول كتاب شرح
مائة في علم النحو .

— آغاز : «رب يسر و تتم بالخير بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب
العالمين والعاقة للمتقين والصلوة والسلام على رسوله محمد و آله و
اصحابه اجمعين ، اعلم ان العوامل في النحو على الفه الشيخ الامام
الفاضل عبدالقاهر ابن عبدالرحمن الجرجاني سقى الله ثراه وجعل
الجنة مثويه مائة عامل» .

— انجام : «و هو تعرية الاسم عن العوامل اللفظية نحو زيد منطلق و
ثانيها العامل في الفعل المضارع و هو وقوعه موقع الاسم نحو زيد
يضرب كما تقول زيد ضارب . تمت تمام شد كامن نظام شد» .
حواشی و توضیحات این رساله به فارسی است .

رسالة هشتم ، عربی (ص ۲۰۴ - ۲۴۹) الجزء الاول من كتاب
ضربى .

— آغاز : رب يسر و تتم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله ذى
الطول والانعام الذى اكرمنا بالفهم والافهام والذهن والالهام
واصلى على رسوله محمد و على ملائكته الكرام ابداً فى الدهور و
الاعوام والساعات والايام و ضياء الظلام والسرمد والدوام قال
الشيخ الامام الفقيه الاديب ابوالحسن على ابن محمد ابن ابراهيم
الضريرى القهندزى اعلم ان كلام العرف قد تنقسم على ثلاثة
اقسام اسم و فعل و حرف» .

— انجام : «لان هذه نون الجمع فلا تكون الا مفتوحا و تلك النون التي
فى السراحين والمساكين نون كانت فى الاصل ثانية فلذلك لم

یلزسہا الفتح واللہ اعلم بالصواب . تمت تمام شد کارمن نظام شد .
حواشی این رسالہ بہ عربی و فارسی است .

رسالہ نهم ، عربی (ص ۲۵۱ - ۲۸۸) الجزء الاول من کتاب
سجاوندی .

— آغاز : رب یسر و تمم بالخیر . بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ رب
العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین .
قال الشیخ الامام الزاهد العالم مجدد الدین محمد ابن احمد ابن
طیفور علی السجاوندی رحمۃ اللہ علیہ اعلم ان الکلام کنہ علی ثلثة
اضرہ .

— انجام : «و تقول فی الغرائض و قد شدت من النسبة کلمات لا یقاس علیہا
سعی و اموی و خاوی و طاوی والقیاس معین و طسی .
تمت تمام شد کار من نظام شد» .

رسالہ دهم ، عربی (ص ۲۸۹ - ۴۰۰) الجزء الاول من کتاب
هدایة النحوفی علم النحو .

— آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم . الحمد للہ رب
العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ
و اصحابہ اجمعین اما بعد فهذا مختصر مضبوط فی النحو جمعت
فیہ سمات النحو علی ترتیب الکافیة سبویاً و مفصلاً بعبارة واضحة
والامثلة فی جمیع مسائلہا من غیر تعرض للادلة والعلل لثلا
یشوش ذہن المبتدی عن فہم المسائل و سمیتہ الهدایة» .

— انجام : و زیدت الالف قبل النون فی جمع المؤنث لکراهة اجتماع ثلث نونات
نون الضمیر و نون التأكيد و نون الخفیفہ لاتدخل التثنية املا و لا

جمع المؤنث لانه لو حرکت النون لم یبق حیثئذ خفیفه ولم یکن علی الاصل و ان بقیتهما ساکنه لزم الالتقاء الساکنین علی غیر احدہ هو غیر احسن واللہ اعلم بالصواب
تمام شد مجموعہ عربی.....» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : این مجموعہ ده گانہ صرف و نحو آدہ بیشتر آن فارسی است برای مبتدیان زبان عربی کتابت شدہ است اما این مبتدیان بہ ناچار از طریق زبان فارسی صرف و نحو عربی فرا می گرفتند . یادداشتی در صفحہ ۲۰۴ بہ فارسی دارد درباره «امالہ نسره» و در تمام رسالات یادداشتہایی جداگانہ نوشتہ و منضم کردہ اند کہ صورت های زیبای حاشیہ نگاری را نشان می دهد . بیشتر این رسالات از میر سید شریف جرجانی است .

۴۹۰
۱۴۹

مجموعہ

[زبان شناسی ، ۱- رسالہ صرف و نحو ، ۲- صرف وای
۳- دستور المبتدی ، ۴- مائتہ عامل ، عربی و فارسی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۷ × ۵ × ۱۵ س . م . درونی : ۱۵ × ۱۶ و ۱۷ و ۱۷ س ۱۷ و ۲۰ و ۲۱ و ۱۰ س . م .
- ۲- اوراق : ۷۳ ورق . ۱۴۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک ضخیم زرد و سفید تیرہ رنگ ہندی ، آب رسبندہ ، جلد بقوای با عطف و گوشہ یارچہ بی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، پختہ ، سخت خوانا .

۵- کاتب : «سهدی شاه» بوده که در صفحه ۶۴ و ۱۱۹ و ۱۴۶ نام خود را آورده است . تاریخ کتابت ندارد . در صفحه ۱۴۶ اینگونه آمده : «تمت الكتاب المسمى شرح مائة عامل دستخط فقير حقير سهدی شاه ساکن موضع دعوله و هرکه دیگر دعوی کند در شرع شریعت دروغ و کاذب خواهد شد .

اگر گوید کسی قاری کجا رفت
 شما گو آنکه رفته در زمانه
 نوشته بماند سیه بر سفید
 نویسنده را نیست فردا امید
 من نوشتم هرچه دیدم در کتاب
 ختم شد والله اعلم بالصواب
 من نوشتم صرف کردم روزگار
 من تمام این بماند برقرار
 خدایا هر آن کس که این خط نوشت
 عفوکن گناهش عطا کن بهشت»

۶- مؤلف :

یا (شارح) رساله اول و نام و تاریخ شرح معلوم نشد .

مؤلف رساله دوم و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام آن در صفحه ۶۴ اینگونه آمده : «تم تمام شد کتاب صرف وای» .

مؤلف رساله سوم «ابن نصیر صفی بن نصیر» است و نام تألیف «دستور المبتدی» که برای پسرش «شیخ ابوالمکارم اسماعیل» نوشته است . تاریخ تألیف ندارد .

مؤلف رساله چهارم «عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانی» و نام
تألیف «مائه عامل» است ، تاریخ تألیف ندارد (رک : شرح مائه
عامل ۲۳۶ / ۴۹۰)

۷- آغاز :

رساله اول (ص ۱) : بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب
العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله اجمعين الطيبين
الطاهرين الكمة مبتداءة واللام فيها تعريف الجنس اى تعيين
الماهية لان الحد لبيان الماهية لا تعريف جميع الافراد من حيث
هو الافراد .

۸- انجام :

ايضاً (ص ۳۲) : ناقص است وبه اين عبارت ختم مى شود : «فاعلم
او صفته لمفعول مقدر لا يجامع العلمية غلة مؤثر ثم حذف المفعول
واقيم الصفة مقامه و الاصراف استثناء . . .»

— آغاز :

رساله دوم ، صرف واى (ص ۳۳) : «رب يسر ولا تعسر و تم
بالخير بسم الله الرحمن الرحيم ، بدان اسعدك الله تعالى فى
الدارين كه كلمات لغت عرب بر سه قسم است . اسم است و فعل
است و حرف است ، اسم چون رجل و فرس و فعل چون ضرب و
خرج و حرف چون من والى» .

— انجام :

ايضاً (ص ۶۴) : «اسم تفضيل ضريبان دوزن زننده برصيغه تثنية
مؤنث اسم تفضيل ضريبات به همه زن زننده برصيغه جمع مؤنث اسم
تفضيل تم تمام شد كتاب صرف واى» .

— آغاز :

رسالة سوم ، دستور المبتدی (ص ۶۵) : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخير ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي يصرف الاحوال و يخفف الاثقال و يكشف العلل و يصلح ولعمل والصلوة على رسوله محمد الذي قواعد الدين وابنية الاسلام و على آله و اصحابه الذي بدئوا جبهدهم في استنباط قوانين الحلال و الحرام پس از حمد و صلوة سی گوید بنده ضعیف بن نصیر صفی بن نصیر هر گاهی که فرزندان عزیز الوجود شیخ ابوالمکارم اسماعیل . . . تصریف پنج گنج تمام کرد خواستم که کتاب دیگر فارسی در علم صرف تعلیم کنم هیچ کتابی لایق او نیافتم پس چند قوانین اعلال و تخفیف همزه و ادغام برای تعلیم او در این مختصر جمع کردم و نام وی دستور المبتدی نهادم»

— انجام :

ایضاً (ص ۱۱۹) : بدان که قوانین هر جنس از اجناس مذکوره بسیار است اما در این مختصر زیاده از این نوشته نشد . تم تمام شد کتاب دستور المبتدی دستخط فقیر حقیر مهدی شاه در موضع یا کوره بخدمت . . . میان مجد احسن .

— آغاز :

رسالة چهارم ، مائة عامل (ص ۱۱۹) : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخير بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين على نعمائه الشاملة وآلائه الكاملة على رسوله سيد الانبياء محمدن المصطفى وآله المجتبي و اعلم ان العوامل في النحو ما الفه الشيخ الامام افضل العلماء الانام عبدالقاهر ابن عبدالرحمن الجرجاني سقى الله ثراه و جعل الجنة مثواه مائة عامل بعضاً لفظية و بعضاً معنوية» .

— انجام :

ايضا (ص ۱۴۶) : «العامل في الفعل المضارع موقع الاسم مثل زيد يعلم فيعلم مرفوع لصحة وقوعه موقع الاسم او يصح ان يقال في موضعه زيد عالم فعامله معنوي عند الاكثر الكوفيين و عند غيرهم عامل الفعل المضارع تجرده عن احوال الناصب والجازم وهو مختار بن مالك تمت الكتاب المسمى شرح مائة عامل دستخط فقير مهدي شاه» .

۹- چگونگی : این چهار رساله در یک مجلد و به دست یک کاتب کتابت شده . دو رساله عربی و دو رساله فارسی است ، اما هر چهار تا صرف و نحو عربی یاد می دهند . این مسائل مورد توجه است که در سر زمین پاک با کمک زبان فارسی ، صرف و نحو و زبان عربی فراموشی گرفته اند . این چهار رساله را برای تدریس کتابت کرده اند و جالب اینجاست که مؤلف دستور المبتدی ، کتابی فارسی که لایق فرزندش باشد نیافته است و آن وقت خودش به تألیف این رساله پرداخته است . نظیر این رسائل که پدر برای فرزند و یا استاد برای شاگرد می نگاشته و خودش آن را به او تعلیم می داده فراوان است . کتابت نیز همین صورت را داشته . چنانکه در آخر کتابها و رسائل می نوشته اند و می نویسند : « این پاس خاطر . . . برای نفس نفیس خود . . . » .

۴۹۰

۸

مجموعه

[زبان شناسی ، ۱- رساله نحو عربی . ۲- مجمع الفوائد
فارسی، منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۲ سم . درونی : ۱۹ س ۱۷/۵ × ۸ سم .

۲- اوراق : ۱۶ ورق . ۳۱ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، کرم خورده ، اندکی وصلی شده ،
جلد کاغذی خاکی رنگ .

۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، پخته ، جدول دو خطی سیاه و شنگرف .
قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام کاتب هر دو رساله « سعدالدین » ، تاریخ کتابت « ۱۲۵۸ هـ ق » : « تمت تمام شد نسخه متبرکه مسمی بمجمع الفوائد در شهر شوال بالتاریخ هشتم سنه ۱۲۵۸ هجری مقدس از دستخط سعدالدین ،

من نوشتم صرف کردم روزگار

من تمام خط بماند یادگار »

(رک : ۸ - انجام) .

۶- مؤلف : نام مؤلف رساله نحو معلوم نشد . اما مؤلف رساله «مجمع الفوائد» « جمال علی » است و تاریخ تألیف « ۱۲۰۲ هـ ق » : « بنده جمال علی هیچمدان که گاهی از سودای تهی دماغی خود را یکی از داندگان می شمارد برای تعلیم مسترولن صاحب»

ہمہ الفاظ فارسی مطابق قانون اصطلاحات ضروری و رقیمہ تحریر
آوردہ و نام کتاب مجمع الفوائد نہادہ شد» .

۷- آغاز :

رسالۃ نحو (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله و سلام
على عباده الذين اصطفى اللفظ كلمة ان وضع لمعنى لا ينقسم عليه
وهى اسم ان فهم منها وجدها معنى لم يدخل فيه احد الا زمانة
و فعل ان فهم منها معنى دخل فيه الزمان» .

۸- انجام :

ايضاً (ص ۵-۶) : «والمجرور نحو الى لنا والضمير في اياه هو
واللواحق ظروف و قيل هو اللواحق فقط ، قد تمت النسخة المباركة
في علم النحو بشهر الشعبان المبارك في يوم الخميس بيد المفتقر الى
الله المعين سعد الدين سنة ۱۲۵۸ هجرى مقدس» .

— آغاز :

مجمع الفوائد (ص ۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله .
حرف ذات او حرفى نمى پذيرد و از ازل تا ابد نحويكه هست
تغير و تبديل نمى گيرد و بيشى و كمى كه صفت مخلوق است
خالق با ازين صفت مبرا است .

خداوند گيتى خداوند دهر

خداوند ماه و خداوند سهر

— انجام :

ايضاً (ص ۳۱) : «دهقان گفت : اى بلبل عجب ده افتابه از زير
زمين سى بينى و دام در زير خاک نديدى ؟ بلبل گفت : تو آن

ندانسته که اذ انزل بطل الحذر

با قضا کار زارنتوان کرد

چون قضای آلهی نزول یابد»

۹- چگونگی : موضوع رساله نحو هم نگونه که از نام آن معلوم است «نحو» یعنی آیین جمله شناسی و جمله بندی در زبان عربی است . موضوع «مجمع الفوائد» دستور زبان فارسی است که از مطالب گوناگون دستوری سخن می گوید . این دو رساله برای مستر ولین که گویا شخصیتی انگلیسی بوده و سی خواسته است فارسی و عربی یاد بگیرد نگاشته شده است . هر دو رساله تقسیهاتی بر حسب موضوع دارند ، مثلاً : فاعل و فعل و مفعول و مصدر و اسم و حرف و سایر مشتقات آنها . نشان سهر «عمل پیر بخش» در آغاز و انجام نسخه خواننده می شود .

۴

۵۲۰

۱۴۱

مجموعه

۱- ستاره شناسی ، رساله های بانام : فالنامه ، ۲- بیان ترکیب

مركبات ، ۳- زبدة الرمل ، ۴- دو مقاله علمی و عملی

۵- تقویم الرمل ، رساله های بدون نام ، رک : چگونگی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۶/۵ × ۵ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶

و ۱۷ س ۲۲ × ۱۱ و ۱۲ سم .

۲- اوراق : ۲۰۹ ورق . ۱۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هندی ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچه بی نو .

۴- خط : نستعلیق و تحریر و شکسته ، سخت خوانا ، ناپخته ، بعضی از عنوانها و نشانهها و سرفصلها شنگرف ، جدولها و خانه های رمل جایی به قلم سیاه و جایی به قلم سرخ است . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «مهدی شاه» ، تاریخ کتابت ندارد . در انتهای بیشتر رساله ها اینگونه آمده است : «تم تمام شد نسخه به دست خط خام نویسنده مهدی شاه سکنه دعوله» .

۶- مؤلف : یا مؤلفان و تاریخ تألیف و نام بیشتر تألیف ها یا رساله ها معلوم نشد . فقط نام «زبدة الرمل» در صفحه ۱۲۳ اینگونه آمده است .

نسخه چون تمام کردم من
زبدة الرمل نام کردم من

و تاریخ سرودن آن در صفحه ۱۲۱ ، «هفت صد و شش» آمده :

«بود از هجرت رسول امین

هفت صد و شش نه کم نه بیش از این»

و لیکن در بعضی نسخه ها ۶۰۹ آمده است (وک : زبدة الرمل

۵۲۰/۳۶ ، ۵۲۰/۲۹۶) .

و نام «تقویم الرمل» در صفحه ۱۵ هنگام نوشتن فهرست علمی

کتابت شده : «فهرست کتاب تقویم الرمل» . در صفحه ۱۹۹ مؤلف

رساله دو مقاله علمی و عملی «ناصر بن محمد الرمال الشیرازی

کتابت شده است .

۷- آغاز :

رساله اول (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بدان اسعدك الله

تعالی که این فالنامه منقول از اهل نجومان و صادقان که اهل علم

نجوم کامل بوده‌اند باید که اول نیت بکند بعد از آن چهار سطر..... بشمارد یک دم کشد» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۹) : «اما از عشق و تا شرعی و آنچه بدین مانند باشد تباہ کند و بیمار را خوف عظیم است تا سیزده روز بعد صحت یابد بگو انشاءالله تعالی . تم تمام شد نسخه به دست خط خام نویسنده مهدی شاه سکند دعوله» .

آغاز :

رسالة دوم (ص ۱۳) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بیان ترکیب مرکبات ، بیارد یک غوک کلان از چاه ناپهنا و مقعد او را به سوزن بدوزد و در دهن آن غوک ذویم توله سیاه اندازد و کرم خراطین در دهن آن غوک اندازد و دهن را به سوزن یا با تار ریشم بدوزد» .

انجام :

ایضاً (ص ۱۱۸) ناقص است و بدین جمله عربی پایان می یابد : «و هذا الرمل و صاحب ثامن فی احدی عشر وهو وا ثبتت القسمة السارق و لطلب صاحب عدد احدی عشر فکان فی السابع و تکرر فی اثنا عشر.....» .

آغاز :

رسالة سوم ، مثنوی زبده الرمل (ص ۱۱۹) :

بسم الله الرحمن الرحيم ولا تعسر و تمم بالخیر ،

هر که را عقل راهبر باشد

کار او سر بسر چو زر باشد

در همه کار راه حق جوید
 هر چه گوید همه ز حق گوید
 نزند دم مگر برای خدا
 ننهد گام بی رضای خدا»

— انجام :

ایضاً (ص ۱۹۴) :

« هر که را عقل راهبر باشد
 کار او یک یک چو زر باشد
 که ندارند شناخته در دو سرای
 هیچ کس حکم غیب جز به خدای
 هر که این زبده خواند گیرد یاد
 نبود حاجتش به هیچ استاد

تمام شد این نسخه کتاب زبده الرمل در خامه الله میان دها نیل
 خام نویس مهدی شاه» .

— آغاز :

رسالة چهارم ، دو مقاله علمی و عملی (ص ۱۹۹) :

رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله
 الذي لم يزل ولا يزال و لا يتغير عن الحال الى الحال ايدع
 البدعات بحكمته قسم الارزاق بقدرته..... اما بعد چنین بود مؤلف
 این کتاب ناصر بن محمد الرمال الشیرازی به اشارت.....
 حسین بن علی بن الحسین العلوی..... این مختصر..... بر دو مقاله
 نهاده شد» .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۳۴) : « و نفی الخد و نصرة الداخل و بیاض آبی اند
جہانت و قبض الداخل و انکیس و عقله خاکی اند والله اعلم و احکم
بالصواب تمت الكتاب بعون الملك الوهاب » .

— آغاز :

رسالة پنجم ، تقویم الرمل (ص ۲۳۴) :

«بسم الله الرحمن الرحيم ، لحيان البيت الاول و هو و تد المشرق
و این خانه دلیل است بر تن و جان و صحت بدن هر چه طالب
باشد از خیر و شر و این شکل به مشتری تعلق دارد و بر سعد
اکبر دلیل کند بر یافتن مراد و حصول مراد » .

— انجام :

ایضاً (ص ۲۸۴) : «و عکس شکل آن بود که اعلی اوسافل او
سافل او اعلی شود تبدیل مبین و قلب تبدیل متصادقین بود
و فلاں تبدیل چندین جمله از فرد به زوج و زوج به فرد مثال
متناقضین مثال متعاکسین مثال متعلین مثال
متخالفین . والله اعلم بالصواب یارب العالمین تمت الكتاب بعون
الملك الوهاب تم تمام شد » . جای نقطه ها در عبارت بالا علامات
رمل به کار برده شده است .

۹- چگونگی : از صفحه ۲۸۴ تا ۴۱۸ ، ۹ رساله دیگر کتابت شده است . که

آغاز و انجام و نام معین ندارند . موضوعات همه این رسائل
درباره «علم رمل» است . گویا مؤلف یا گرد آورنده از هر کجا
و از هر کس ، هر مطلب یا مسأله بی که درباره علم رمل شنیده

و یا دیده برای خود یادداشت کرده و اندک اندک این مجموعه به وجود آمده است. بیشتر این رسائل همانند یک فهرست از الفاظ و اصطلاحات و جداول و علامات گوناگون رمل است چنانکه رساله «بیان ترکیب مرکبات» بر پنجاه و نه باب منقسم شده است و ذیل هر باب چند جمله بیشتر نیامده است. در رساله چهارم دو مقاله علمی و عملی آمده. مقاله اول علمی ۱۱ و مقاله دوم عملی ۲۱ فصل دارد. علامات رمل گهی شنگرف و گهی سیاه است. فهرست کتاب تقویم الرمل در چهار صفحه به پایان نسخه ملحق است. غیر از مثنوی زبدة الرمل، در صفحه ۲۸۴ - ۲۸۵ یک قصیده درباره «تسکین حروف» آمده است. ضمناً بیشتر رسائل با جمله «اگر پرسند» یا «اگر ترا سؤال کنند» آغاز می شود و پس از آن پاسخ دهنده به شرح احکام گوناگون رمل که در نظر او مقدس است، می پردازد. این مجموعه را می توان «دایرة المعارف رمل» گفت.

همچنین باید به این نکته هم توجه کنیم که نوشتن «تعویذ»، «طلسم»، «رمل» و «فتون عجیب و غریب» به زبان فارسی معمول بوده است و اکنون بیشتر آنها به زبان اردو نگاشته می شود و طرفدار و خواننده فراوان دارد.

۶۱۰

۳۰۰

مجموعه

طب ۱۰ - شفای خانی ۲۰ - رساله مارگزیدگی

فارسی و پنجابی - منشور

۱- اندازه : بیرونی : ۲۵ - ۱۶ - ۵ سم . درونی : ۱۳ و ۲ سم

۱۸ - ۵ - ۶ سم .

- ۲- اوراق : ۲۲۲ ورق . ۴۴۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره و حنایی رنگ سیالکوتی ، ساییده شده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی زردگون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و سر فصلها شنگرف ، بالای بسیاری از جملات و کلمات خط سیاه و سرخ کشیده شده ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «مهدی شاه» ، تاریخ کتابت ندارد . نام کاتب فقط در آخر «رساله گزیدن مار» در ص ۳۴۳ آمده است : «تمام شد نسخه در فن گزیدن مار و زول پای بهکن در موضع کولیاژی بمسجد مامونصاحب پیر اعظم شاه دستخط خام نویس مهدی شاه در سنه هجری ، نوشته بماند سیاه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف در این مجموعه نیامده است . نام تألیف «شفای خانی» و نام رساله ، «فن مارگزیدگی» است . تاریخ تألیف ندارند : «این ضعیف . . . بای چند مفصل از اصول علم حکمت بر سیل آنکه زیره بکرمان فرستند . . . از ادویه که بعضی بتجربه و عمل پیوسته تألیف کرده شد و این نسخه را شفا (ی) خانی نهاده شد» . (رک : ۵- کاتب) .
- ۷- آغاز :
- شفای خانی (ص ۲) : «رب یسر و لا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بزبان دربار و نطق گهر نثار اشارت فرموده که بای چند از علم طب که به تجربه پیوسته باشد سیاید نوشت اگرچه پیش رای سنیر و عقل فضل کثیر اندر گاه آسان رفعت

حکماء و ائمه را که بر زمین است و حلقه بندگی در گوش علماء دین است اما چون برین ضعیف مراحم و بنده نوازی ارزانی فرموده بر حکم اشارت بندگی عالی مند دام عالیا بانی چند مفصل از اصول علم حکمت بر سبیل آنکه زیره بکرمان فرستند» .

۸- انجام :

ایضاً (ص ۴۲۵) : «فصل بیست و یکم دزد ر آو (کذا) و آن معروف است او را جای معین نیست و آن بر دو نوع است ، سرخ است و تنک است و پر است آنچه سرخ است زود دفع گردد و آنچه سیاه است بدشواری رود و علاج هر دو آسان است . اگر بسیار درو وجود پدید آید چنانکه تمام در تن در گیرد قصد کنند و رگها هر دو باز و بگشایند و اسهال دهند و استفراغ کنانند بعده بیارد انجیل و برگ نم و کریمه و کرو خریلیل دراز (?) و باته و زرچوبه و داربلد برو تراهن و بیده و هلیله و رمله و کوی و یانسه و یانجی و روین و تپیس و دهاییه و چرک و کچ و خیار چنبر و تخم کدو و بهارنکی» .

— آغاز :

رساله در فن مارگزیدگی به زبان پنجابی و فارسی (ص ۴۲۶) : «رب یسر و لا تعسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم ، اول در بیان خدا ، خدا خدا یدا خدا حضرت محمد الرسول (ص) الله صلی الله علیه وسلم دا خدا حضرت بابا آدم صلی الله دا خدا هک تکمه چو ید هزار پیغمبراند ادا جمیع فریشتیان دا خدا حضرت پیر دستگیر دا خدا جمیع اولیاء الله دا خدا چهار یار لبار دا خدا چار پیر چودان خانواد یاندا خدا دوازده امام چهارده معصوم دا خدا سلطان سید احمد کبیر دا» .

— انجام :

ایضاً (ص ۴۴۲—۴۴۳) : «ادویۀ جلاب : برتال ۱۶ ماسه ، شنکرن ۶ ماسه ، مهنه تیلیا ۶ ماسه ، سوهاله ۶ ماسه ، چپال متر ۱ توله ، سورنجان ۱ توله ، قبیلہ ۱ توله در شیر بز سه پهر لهرل سازد حب بقدر کوکن کنار بندد و به همراه شیر ماد گاؤ و یا بز بخوراند اگر مزاج مریض حار باشد به همراه سکه بخوراند و اگر مزاج مریض سرد باشد به شکر تری باب گرم بخوراند به شود» . (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه علم طب است و گویا اصل آن از یک نسخه دیگر برگزیده شده است آن هم به طور ناقص و نامکمل و از روی نا آزمودگی . سهوالقلم کاتب فراوان دارد . جملات از هم گسیخته و معنی دیروس و دیر مفهوم است . باوجود اینها مجموعه‌ی است که علم طب و شناختن داروها و گیاهان دارویی را در بر دارد . و فارسی آن مخصوص سر زمین پاک و هند است . اصطلاحات و ترکیبات و الفاظ هندی و پاکستانی فراوان دارد .

تقسیمات آن بر بنیاد «باب» و «فصل» است که در ذیل آنها بر حسب موضوع تقسیماتی دیگر دارد ، مانند : «نوع دیگر ، دیگر ، علامت جشن این است ، علامت او آنست ، علاج» و امثال اینها و جمعاً ۱۴ باب و ۲۶۴ فصل دارد . ترتیب فصول در متن آن رعایت نشده است . تقسیمات رسالۀ فن مارگزیدگی بر حسب موضوع است و به زبان فارسی و پنجابی کتابت شده است بطور کلی نسخهبندی است سود مند و ارزنده .

در صفحۀ اول یادداشتی همراه با قطعه شعری راجع به «جذام»

کتابت شده است و امضاء شده : «راقمه خام نگار» به مطلع :
مغرب دوائی است ز بهر جذام ولی سهل دانند مردم عوام
و مقطع :

«امید است از فضل پروردگار جذام و برص را کنند پاره پاره»
در صفحه ۳ یک قصیده کتابت شده است به ردیف «ظفر خان
اعظم است» و چنان معلوم می شود که در مدح کسی است که
«شفای خانی» برای او و به فرمان او تألیف شده است و تخلص
«شهاب» دارد به مطلع :

«اسلام در دعای ظفر خان اعظم است
آفاق در ثنای ظفر خان اعظم است»

و مقطع :

چون بر کلام بنده شهاب شکسته جان
در زیر در هوای ظفر خان اعظم است
خواند بشام (و) صبح ترا خاص فاتحه
کان دافعه بالای ظفر خان اعظم است

شاید این نسخه برگزیده یا تحریفی از «شفاء العلیل» یا «تحفه
خانی» تألیف «کریم بن محمد بن عثمان» - که دبیر خان اعظم
قتل خان که یکی از امیران دربار ناصر الدین محمود است -
بنگال) بوده است - باشد ؟

۶۱۰

مجموعه

۱۴۰

[طب، ۱- ریاض الادویه، ۲- حلل الاسامی، فارسی، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵/۵ \times ۱۵/۵ \times ۲$ سم . — درونی : ۱۴ و ۱۶ س۲۱ و ۱۹۰۵ \times ۱۱ سم .

۲- اوراق : ۹۴ ورق . ۱۸۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی ملون نو باعطف پارچه‌پی سرخ .

۴- خط : نستعلیق متوسط آمیخته با شکسته ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشاندها و خطوط رسم شده بالای کلمات و عبارات و جدول شنگرف تیره رنگ ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «قادر بخش» ، و تاریخ کتابت «۱۲۳۲ ه ق» است . در صفحه ۱۸۱ اینگونه آمده : «به اتمام رسید نسخه حلل اسامی از دست قادر بخش در مقام وتلی برای پاس خاطر پیر محمد حسن تحریر یافت به تاریخ هفتم ماه رجب روز شنبه سنه ۱۲۳۲» .

۶- مؤلف : ریاض الادویه :

در این نسخه از مؤلف و تاریخ تألیف نام برده نشده . نام تألیف را در صفحه ۲ «ریاض الادویه» نوشته (رک : ریاض الادویه . (۶۱۰/۲۲)

مؤلف «حلل الاسامی» را «ابوالمنصور» در صفحه ۱۶۲ آورده‌اند و طوری از او نام برده‌اند که گوی خودش آن را

تألیف نکرده بلکه تقریباً املاء کرده است : «استاد المحققین . . . ابو المنصور این رساله صحیح برین اسماء . . . تألیف نموده . . . و مسمی کرده شد این را به حلل الاسامی» . تاریخ تألیف را نیافتم .

v- آغاز :

ریاض الادویه (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين الذي خلق لكل داء دوائه و جعل الصلوات على محمد شفاء صلى الله عليه و آله و اصحابه اجمعين وسلم كثيراً كثيراً از آنکه بر ضایر منایر محبوب نماند که این نسخه بی است مجلی به عبارت جلیه و بمسمی ریاض الادویه» .

v- انجام :

ایضاً (ص ۱۶۱) : ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «دیگر اگر شیر میسر نبود شب حنا تر کرده بدارد فردا آبش از مالیده و شپلیده بر آرد و بدارد فردا مسکه کاده را مفسول کرده سیاب و توتیا داخل نموده با چوب مذکور به آب حنا به دستور سابق بمالد و در عمل آورده انشاءالله نفع حاصل شود . دیگر اولاسار دوسر شاهی در چهار آثار شیر اندازد تان هم کافی است . اگر مقدار سیاب توتیا نیز اندازد اولاً و علا بود» (ص ۱۶۱) .

— آغاز :

حلل الاسامی (۱۶۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم بعد از حمد حکیم دافع الامراض و دستگیر رافع الامراض و پس از صلوة بر افضل موجودات و مفتخر کاینات محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم و آله و اصحابه اجمعین بدانکه از جمله علوم که دانستن آن واجب

است بر هر فردی از افراد انسانی.....اسامی امراض مختصه و عامه.....است» (ص ۱۶۲) .

— انجام :

ایضاً (ص ۱۸۱) : «رطل هفت درم را گویند قسط دوازده اوقیه است قراریش هفت مثقال است ، صاع چهار من را گویند ، کیل پنج و شش من است ، مکوک سه کیلچه است ، من دو رطل است ، ابریق سه کیلچه و درم ، درم سه نیم مائه را گویند والله اعلم بالصواب ، تمت تمام شد.....» (رک : ۵- کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه ریاض الادویه بعنت سهوالقلم کاتب ، تحریفات و اشتباهاتی دارد . بعضی از مطالب آن غث و سمین و جرح و تعدیل شده است . (رک : ریاض الادویه ۲۲/۶۱۰)

«حلل الاسامی» اسامی بیماریها و داروها (ادویه) را در بردارد و برده فصل است :

فصل اول در اسامی علل حادثه در بدن .

فصل دوم علل حادثه بر بدن .

فصل سوم در اسامی حمیات و ما تعلق بها .

فصل چهارم در اسامی تجویف البدن .

فصل پنجم در اسامی طبائع و معانی آن .

فصل ششم در اسامی اشیاء مفرده و مرکبه .

فصل هفتم در اسامی اطعمه .

فصل هشتم در اسامی قرابادینات .

فصل نہم در ادویہ مرکب .

فصل دہم در اسامی اوزان .

روی ہم رفتہ بین مجموعہ طبی از لحاظ گیاه شناسی و داروشناسی و اصطلاحات پزشکی در خور تحقیق است . در صفحہ اول و ۸ صفحہ در آخر ، یادداشتہایی دربارہ بیماریہا و نسخہ دادن و داروہا دارد . ضمناً قصیدہ پی بہ زبان پنجابی در ۲۲ بیت از «حضرت عبداللہ» در فضیلت سورہ یس در صفحہ ۱۸۲ کتابت شدہ است .

۱۶۰ و ۸۹۰

مجموعہ

۱

[منطق ، ادب ، ۱ - میزان المنطق ، ۲ - سہ نثر ظہوری ،
۳ - مینا بازار ، ۴ - رقعات ظہوری ، ۵ - معما ، عربی و فارسی .
منثور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۶ × ۱/۵ س م .

۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۴ صفحہ .

میزان المنطق (عربی) .

۱- — درونی : ۹ س ۱۵ × ۷/۵ س م .

۲- — : ۱۲ ورق . ۲۴ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد گون ہندی ، آب دیدہ ، وصالی شدہ ، نرم خوردہ .

۴- خط : تحریر خوش ، پختہ و خوانا . عنوانہا شنگرف و بالای بعضی

الفاظ خط قرمز کشیدہ شدہ است . قرن ۱۱ و ۱۲ ق .

- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف شناخته نشد .
- ۷- آغاز : «یا فتاح ، بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخیر . هذه رسالة في المنطق مترجمة بميزان المنطق مرتبه على فصول»
- ۸- انجام : «فصل في البرهان و هوالمی و هوالذی يكون الحدالاولی فیہ علتہ النسبة اوانی و هوالذی يكون الاوسط فیہ علتہ النسبة فی الذهن فقط» .
- ۹- چگونگی : در صفحه اول اشعاری به اردو و فارسی کتابت شده ، یک مهرهم هست که خوانا نیست . در پایان صفحه آخر مهر دیگر هست به این شرح : «رونق دین احمد را حسن یافت ۳» . در آغاز صفحه اول و پایان صفحه آخر نوشته شده . «مالک هذا الكتاب محمد احسان ولد مولوی معنوی مولوی احمد الله مرحوم» .
- سه نثر ظهوری (معروف به سه خطبه : خطبه نوری خطبه گلزار ابراهیم ، دیباچه خوان خلیل ، فارسی) .
- ۱- اندازه : درونی : ۱۷ س ۱۸ × ۱۱/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد تیره بی رنگ هندی ، آب دیده ، کرم خورده ، وصالی شده .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، خوش ، عنوانها شنگرف ، بالای بعضی از الفاظ و مصاریع خط شنگرف کشیده شده است . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نیست ، اما در او آخر دیباچه خوان خلیل مؤلف کنایه خود را هفتاد ساله معرفی می کند و چون در سال ۱۰۲۵ وفات یافته بنا براین ، تاریخ تألیف شاید در اواسط ربع قرن یازده باشد .

۶- مؤلف : «سلا نورالدین ظهوری متوفی ۱۰۲۵ هـ ق» . تاریخ تألیف معلوم نشد .

۷- آغاز : افتتاح ، خطبه نوری ، رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر . سرود سرایان عشرت کده قال که به نوری سرابستان حال کار کام و زبان ساخته .

۸- انجام : رساله خوان خلیل در آخر است که گوید :

تا در این سبها سراخوان خلیل آید به یاد
میزبان خلق ابراهیم عادلشاه باد

۹- چگونگی : سه نشر ظهوری پیوسته در هند و لاهور و جای های دیگر به طبع رسیده و شرح های بسیار بر آن نگاشته شده است که به «شرح سه نشر ظهوری» معروف است . خطبه نوری و خطبه گلزار ابراهیم و خطبه خوان خلیل به «ابراهیم عادل شاه ثانی ۹۸۸-۱۰۳۷ هـ ق» . تقدیم شده است . موضوع این سه خطبه وصف و نعت و اندرز و مردم داری و کشور داری است .

سینا بازار (فارسی)

۱- اندازه : — درونی : ۱۹ س × ۱۹ × ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۱۴ ورق . ۲۷ صفحه .

۳- کاغذ : زرد تیره رنگ نازک ، گرم خورده ، آب دیده .

۴- خط : از دو کاتب است ، اما از نوع نستعلیق متوسط ، پخته و خوانا ، ساده و بدون تذهیب ، سده ۱۲ یا ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «ملا نورالدین ظهوری متوفی ۱۰۲۵ هـ ق» . و بعضی آن را به «ارادت خان واضح متوفی ۱۱۲۸ هـ ق» انتساب داده اند . تاریخ تألیف شناخته نشد .

۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم . «عصمتیان روپوش حیا پرور و خلوتیان عفت کوش پاک نظر را سزده باد که وقت گرمی بازار نشاط است و هنگام بساط انبساط» .

۸- انجام : «دریا دریا جواهر محامد بلند و مناقب ارجمندش سبکروحانه به الماس تفکر سفتم و گرانجانی را که از دیر باز گریبان گیر روزگارم بود دعا گفتم . تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : این رساله در وصف میوه و پارچه و شیرینی و انواع ما کولات بازاری است که مؤلف آن را دیده است و «مینا» نام داشته است چندین بار در هند و پاکستان به طبع رسیده است . «مینا بازار» هم اکنون نیز در سر زمین پاک برپایی گردد .

رقعات ظهوری (شامل شش رقعہ ، فارسی ، مشور و منظوم)

۱- اندازه : — درونی : ۱۷ س × ۱۹ × ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۵ صفحه .

۳- کاغذ : سفید تیره رنگ هندی نازک . کرم خورده ، آب دیده .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا و پختہ ، عنوانها شنگرف است . قرن ۱۲
یا ۱۳ ۵ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا نویسندهٔ رقعات ملا نورالدین ظہوری متوفی ۱۰۲۵ ۵ ق .
تاریخ تالیف معلوم نشد .

۷- آغاز : شہید تبسمہ دیت عشوہ خونبہا ، مقتول رنگین مطلب شیرین مدعا
نخل تابوت بستہ چمن بوالہوسی گل تمنا نچیدہ ، گاشن مدعاریسی
ماتمی شہید گلگون کفن اشک ارغوان بستہ» .

۸- انجام :

محمل دل در حرم پای بہ دامن کشید
بختی امید را سر بہ چریدن دہم
بخت ظہوری بہ حد دامن دولت گرفت
بازوی اقبال را زور کشیدن دہم

تم تم تم تمام شد کتاب ظہوری معہ رقعات» .

۹- چگونگی : ملا نورالدین ظہوری این رقعات (مکتوبات) را بہ بزرگان قوم در
زمان خودش نگاشته است . چنانکہ رقعات (مکتوب) ششم را
«ابوالفیض فیضی» نگاشته است .

معما (رسالہ فارسی ، منشور و منظوم) .

۱- اندازہ : — درونی : ۱۳ س ۲۲ ۱۱ س م .

۲- اوراق : ۱۷ ورق . ۳۵ صفحہ .

- ۳- کاغذ : نسبتاً ضخیم سفید تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، آب دیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته و خوانا ، عنوانها شنگرف و اسامی شاعران بیرون از متن به شنگرف (سرخ) کتابت شده است . قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته . شاید خود مؤلف کاتب بوده است .
- ۶- مؤلف : ناشناخته ، و در جایی خود را «این فقیر» خوانده است . اما تاریخ تألیف را در سال ۴۲۰ جلوس امیر علی سلطان بن الامیر الکبیر امیر فیروز نوشته است .
- ۷- آغاز : «صدرنشین که آینه خیالات غیبی و محرم اسرار الهی است . در آن میان خود را کم یافته و هیچ ندیده . شعر :
دل چه داند ز آن میان چون از دهانش بی نبرد .
شاید یک برگ از آغاز افتاده باشد .
- ۸- انجام : «از اهل نظر آنکه ایشان مقصود بر اعتراض نباشد و از خطا یا سهوی که واقع شده باشد به سبب و فور تعلق بال و پریشانی و آشفتگی حال باید که اصلاح آن عین صلاح دانند له الحمد فی الاول والاخرة فرغ من تسوید هذه الرسالة فی یوم الجمعة عشرين ماه محرم الاحرام (؟) سنة اربعین و اثنا جلوس سیمت مأنوس .»
- ۹- چگونگی : این رساله کوچک که در فن معما تألیف شده یاد می دهد که چگونه معما را بشناسیم و آن را حل کنیم ، و برای هر معما مثالی آورده که جالب است ، و این می رساند که همواره به معما و چیستان در زبان فارسی اهمیت می داده اند زیرا نوعی سرگرمی محسوب می شده است .

مجموعه خانی فی عزالمعانی

۲۹۰
۱۶۴

[دین ، فقه ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۵ × ۳ سم . — درونی : ۱۴ و ۱۵ س ۱۵ و ۱۷ × ۹ و ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۲۰۱ ورق . ۴۰۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، آب دیده ، ساییده شده ، جلد مقوایی ملون نو با عطف پارچه بی سرخ .

۴- خط : نستعلیق به قلم های مختلف ، خوانا ، روشن ، سر فصلها و عنوانها و نشانه ها شنگرف روشن و تیره . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد ، زیرا ناقص است .

۶- مؤلف : در این نسخه نام او نیامده اما در فهرست مخطوطات شیرازی تألیف دکتر بشیر حسین «کمال الدین ناگوری متوفی قبل از ۱۰۰۰ ه ق» ذکر شده است (ج ۲ ص ۳۰۲) . تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف در صفحه ۳ این نسخه و در فهرست مذکور «مجموعه خانی فی عزالمعانی» آمده است (رک : مجموعه خانی فی عین المعانی : ۲۲۸/۲۹۰) .

۷- آغاز : این نسخه از اوایل و اواسط اووا خورش درهم و برهم است و نا مرتب و افتادگیهایی دارد و اینگونه آغاز می شود : «اصلح الله شأنه و عم علیه انعامه و احسانه باز نمود که این ضعیف را

کرم الهی و عون پادشاهی نامتناهی شرف رسانیده و به تشریف اختصاص مجالس معظم (پس از القاب و عناوین بسیار) الغ قتلغ اعظم معظم بهرام فی الدولة الابدیة والنعمة السرمدیة مشرف و مخصوص گردانیده» .

۸- انجام : ناقص است و در اثر ساییدگی و جلد سازی ناقص تعدادی از الفاظ ناخوانا است . از آخر صفحه ۱۰۰ . این عبارت را می‌آوریم تا برای طالب این نسخه سندی باشد : «پس آن نور خدای تعالی خواسته بس خدای تعالی آن نور را چهار قسم کرد از یک قسم عرش آفرید و از قسم دوم قلم آفرید و از قسم سیوم بهشت آفرید و از قسم چهار که باقی مانده بود آن را نیز چهار قسم کرد هم اول که بزرگ و شریف بود» .

۹- چگونگی : در این نسخه ، گوی متون مختلف نثر فارسی گرد آوری شده ، زیرا مطالب و نوشته های آن از لحاظ سبک نگارش فرق دارد . گرد آورنده مطالب (مؤلف) یعنی کمال الدین ناگوری ، ۱۳۱ کتاب فارسی و عربی در اختیار داشته است و نام همه آنها را در مقدمه آورده است . ضمناً در لابلای مطالب هر کتاب ، نام کتاب و مؤلفش را می‌آورد . باوجود این ، از اواسط این مجموعه اوراق افتاده و کاتبان مختلف گویا از خود چیز هایی افزوده و یا کم کرده اند . در یک بخش آن ، تحت عنوان «مسئله» و «اگر . . .» مطالب را بیان می‌دارد . در بخش دیگر اصلاً عنوان ندارد . در بخش دیگر مطلبی را به نقل از کتاب مورد نظر ، ذیل نام آن کتاب می‌آورد . در جایی دیگر زیر عنوان «فصل» مباحث فقهی را می‌نگارد . خلاصه اینکه این نسخه از لحاظ متن فارسی غنی و از نظر تبویب و ترتیب فقیر است .

۲۹۰
۲۲۸

مجموعه خانی فی عین المعانی

[دین ، فقہ ، فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۴ × ۳ سم . — درونی : ۱۳ و ۱۵ و ۱۷
س ۱۶ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۴ ورق . ۴۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد و حنایی رنگ ہندی ، اندکی کرم خوردہ .
وصالی شدہ ، جلد تیاچی سرخ ضربی و منقش باعطف پوشیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانه ها و خطوط رسم
شدہ بر بالای کلمات و جملات سہم شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب نیامدہ . اما تاریخ کتابت «۱۰۶۷ هـ ق» : تمت هذا
النسخة الميمونة المسمى بمجموعه خانی فی التاريخ ۲۹ شهر رجب
المرجب سنة ۱۰۶۷ .
- ۶- مؤلف : در متن نام مؤلف و تاریخ تالیف صریح و واضح نیامدہ اما نام
تالیف فقط «مجموع خانی» آمدہ است کہ بہ «مجلس معظم خان
ناصر اہل الدین» تقدیم شدہ . (رک : مجموعه خانی فی عزالمعانی
۱۶۴/۲۹۰) . در فہرست تفصیلی مخطوطات فارسی کتابخانہ عمومی
پنجاب (لاہور) نام این تالیف اینکونہ آمدہ است : «مجموع خانی
فی عین المعانی تالیف لہال بن کریم از علمای قرن دہم ہجری»
و در حاشیہ آوردہ است کہ : «در بعضی نسخہا نام این کتاب
مجموعہ خانی فی عین المعانی» یا «مجموعہ خانی فی غرۃ المعانی»
آمدہ است (ص ۷۴۹) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد و سپاس مرپادشاهی که دولت آباد نام نهاد و انسانی را بعزم دین اسلام رسانیده اوست و قلعه مؤسسه احکام شرعیه برای نظام دین محکم و مستحکم کرده اوست و ثنای بی قیاس مرسلکی را که فرخ دین مهدی باعلام غلبه علمای شریعت احمدی دام علوه بر ذروه اعلا بلند گردانیده اوست و مراتب روایات اصحابه و رایت باشمجه (؟) ذروی بر آورده است و تحیات فراوان مر صاحب سریر رسالت را وما ارسلناک الارحمة للعالمین» .

۸- انجام : «و آية الكرسي تا خالدون سه یا نه و آخر سورة بقره یعنی لله ما فی السموات نا کفر (؟) و قل هو الله پانزده بار.....خدای در بهشت عدن هزار در هزار شهر هزار در هزار هزار قصری یعنی دولکه قصری در هر قصری هزار هزار سرای و در هر سرای هزار هزار حجره و در هر حجره هزار هزار صف یعنی یک پرمسنگ در هر صف هزار هر خیمه هزار هزار تخت و در هر تختی هزار هزار فراش یعنی ده هزار اندر هزار حور بر هر حور..... (کرم خورده)..... یعنی ده پدم فرمان..... یک چشم سپیده شاخ و دوم شاخ سدره المنتهی در کسه و در هر کسه ده پدم لون طعام و الله اعلم بالصواب تمت هذه النسخة الميمونة المسمى بمجموعه غانی فی التاريخ ۲۹ شهر رجب المرجب سنة ۱۰۶۷» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام فقه اسلام است به فارسی در ۵۶ باب . باب اول در بیان طهارة و باب پنجاه و ششم در بیان تسبیحات و دعاء . ۱۰ ورق (۲۰ صفحه) از آغاز آن افتاده که با خط تازه تر و ناچخته تر کتابت کرده و افزوده اند . در لا بلای سطور و کناره صفحات و در آغاز و انجام آن یادداشتهایی دارد به فارسی .

چون فارسی آن روان و ساده است اقبال همگانی بر این نسخه بسیار است و بدین جهت نسخ خطی و چاپی آن در دست است . مؤلف ذیل هر موضوعی مأخذ آن را ہم سی آورد و در حقیقت سند روایت را بہ دست سی دهد . (رک : مجموعہ خانہ فی عزالمعانی . ۱۴۶/۲۹۰) .

۲۹۰
۲۶۵

مختصر القدوری

[دین ، فقہ ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۷ × ۲/۵ س م . — درونی : ۱۹ س ۱۸ × ۹/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۲۶ ورق . ۲۵۱ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوٹی . آب رسیدہ . جلد مقوای سلون با عطف پارچہ بی زرد .
- ۴- خط : ثلث خوش ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہا و سر فصلہا شنگرف روشن ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : «محبوب عالم» ، تاریخ کتابت «۱۲۶۴ ھ ق» : «تمت هذا الكتاب بعون الملك الوهاب سمي بقدوري مؤلفه امام قدوري رحمت الله عليه من يد فقير محبوب عالم وقت چاشت بکشتیہ فی التاريخ شهر المحرم الحرام فی سن نبوی علیہ السلام سنہ ۱۲۶۴ ھ بحسب دلخواہ ، برخوردار میان شجاع الملک نوشتہ شد مالکہ و قابضہ فقیر شجاع الملک مکنہ پھدری در عملہ روتاس ، من ادعی سواہ فقد بطل دعواہ» .

۶- مؤلف : «قدوری» ، نام کامل او این است : «امام ابو الحسن احمد بن محمد جعفر البغدادی المعروف بالقدوری المتوفی سنة ۲۸۴ هـ ق» ، نام تألیف «مختصر القدوری» تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست کتب عربی کتابخانه ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۲۴۸) .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین قال الشیخ الامام الاجل العالم الزاهد ابوالحسن احمد بن جعفر البغدادی المعروف بالقدوری رحمة الله علیهم اجمعین کتاب الطهارة الاصل فی وجوب الطهارة قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم الی المرافق و امسحوا برؤوسکم و ارجلکم الی الکعبتین» .

۸- انجام : «فاذا صحت مسئله المناسخة وارث عرفة ما یصیب کل واحد من حساب الدرهم قسمت ما صحت منه المسئلة علی ثمانیه و اربعین فما خرج اخذة له من سهام کل وارث صبیة» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «فقه» است که در احکام و فرائض دین اسلام است . تقسیمات آن بر اساس کتاب و «باب» است . در ذیل هر «کتاب» ، «ابواب» می آیند بدین ترتیب : «کتاب الطهارة» ، باب التیمم ، باب المسح ، باب الحیض ، باب الانجاس کتاب الصوم ، کتاب الاعتکاف مختصر القدوری عمواره مورد توجه بوده و از روزگار تألیف تا کنون استنساخ و طبع و توزیع شده است و بدین جهت نسخه های خطی و چاپی آن فراوان است . در این نسخه یادداشت‌ها و معانی لغات و اصطلاحات در میان سطرها و در کناره صفحات به فارسی آمده است . در صفحه آخر چند تعویذ درباره «درد شکم» و «درد دندان» و «درد چشم» بفارسی و عربی کتابت شده است .

۲۹۰
۱۸۶

مختصر وقایہ

[دین ، فقہ ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۳/۵ س م . — درونی : ۹ س ۱۶ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۸۳ ورق . ۱۶۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : سفید رنگ براق سمرقندی ، وصالی شدہ ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : بہار جلی ، روشن ، خوانا ، پختہ ، قرن ۱۳ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب «سید زعفر علی شاہ» و تاریخ کتابت «۱۲۶۶ ۵ ق» .
است : «قد تمت هذه النسخة المباركة المسمى . . . مختصر من يد
عبد الضعيف سيد زعفر علي شاه في وقت الاستواء في يوم الخميس
التاسع و عشرون من شهر ربيع الاول في سنة ۱۲۶۶ هجرت النبي
عليه السلام لا اله الا الله محمد رسول الله» .
- ۶- مؤلف : (رک : شرح فارسی مختصر و قایہ ۲۹۰/۱۷۰ و ۲۹۰/۱۵۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رافع اعلام الشريعة الغراء
جاعلها شجرة اصلها ثابت و فرعها في السماء والصلوة على رسوله محمد
افضل الرسل والانبياء و على آله و اصحابه نجو الاقتداء و الاعتداء
و بعد فان العبد المتوسل الى الله تعالى يا قوا الذريعة عبيد الله
ابن سعوود بن تاج الشريعة سعد جده و انجج جده رزقه الله تعالى» .
- ۸- انجام : «و فعل لا يقع عن غيره ناكل و شرب و دخول و ضرب الولد
اقتضى ملكه فخت في ان بعث ثوبالك ان باع ثوبه بلامره و
في كل عرس لي فكذا بعد قوله عرسه له نكحت يوما امرأة طلت

و صح ینمه غیرها دیانتہ والله اعلم بالصواب کتاب البیوع
هو المبادلة المال بالمال بتراض» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه فقه حنفی است و اندکی حواشی دارد . جای
عنوانها نا نوشته مانده ، گویا کاتب می خواسته با شنگرف بنویسد
که فرصت نکرده است (رک : شرح فارسی مختصر و قایم
۲۹۰/۱۷۰ ، ۲۹۰/۱۵۰) .

۴۹۰
۱۷۲

مراح الارواح

[زبان شناسی ، صرف ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۳ سم . — درونی : ۱۲ سر ۱۶/۵ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۵۸ ورق . ۱۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و براق سفید رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، وصالی شده ،
جلد کاغذی .
- ۴- خط : نسخ خوش (متن) و تحریر (حواشی) ، روشن ، خوانا ، پخته ،
عنوانها و سر فصلها به شنگرف روشن . قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «حافظ ابراهیم» بوده است ، تاریخ کتابت ندارد ، در صفحه ۱۱۵
اینگونه آمده است : «تمام شد هذه النسخة سمي مراح الارواح
به وقت عصر از دست حافظ ابراهیم» .
- ۶- مؤلف : «احمد بن علی بن مسعود» ، تاریخ تألیف را نیافتم و نام تألیف
«مراح الارواح» است : قال المقتدر الى الله الودود احمد بن

علی بن مسعود غفرالله له ان علم الصرف ام العلوم والنحو ابوها فجمعت فيه كتاباً موسوماً بمراح الارواح .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، قال المفتقر الى الله الودود احمد بن علی بن مسعود غفرالله له ولوالديه و احسن اليهما والله اعلم ان علم الصرف ام العلوم والنحو ابوها و يقوى في الدرايا داروها و يطغى في الروايا عاروها فجمعت فيه كتاباً موسوماً بمراح الارواح وهوللصبى جناح النجاح و راح رحراح» .

۸- انجام : «و حکم لام هذه الاشياء كحکم الناقص و حکم عين هن كحکم طوى في التي اجتمع الاعلان بتقدير اعلالهما اي اعلال عين الكلمة و في التي لم يجتمع اعلان ان يكون حکمهما كحکم طوى للمتابعة طاويان تمام شد هذه النسخة سمي مراح الارواح بوقت عصر از دست حافظ ابراهيم» .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه صرف زبان عربی و بر هفت باب است . و هر باب بر فصولی تقسیم شده . شرح های فارسی و عربی فراوان دارد . در صفحه اول و ۱۱۵ یک سهر هسن که «عمل پير بخش» خوانده شد . اين جمله در صفحه اول و دوم دیده می شود : «در ملك فقير سعد الدين ساکن لاهور» . بعضی از لغات در میان سطرها به فارسی ترجمه شده و برخی یادداشتها و حواشی به عربی دارد . دعای «گشادگی ذهن» به عربی در صفحه اول آمده است .

۲۹۰
۲۴

مصباح العاشقین

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۶ سم . — درونی : ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۱ سم .
۲۱ و ۲۲ × ۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌پی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با تحریر و جملات عربی با خط ثلث ، خوانا و پخته . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ، «عبدالمهدی» تاریخ کتابت «۱۲۷۲ ه ق» ، آنگونه که در صفحه ۲۵ آورده شده : «تمت نسخه مصباح العاشقین تفسیر سورة والضحی بید خام نویس فقیر عبدالمهدی به تاریخ سیزدهم ماه ویساکهه سنه ۱۲۷۲» .
- ۶- مؤلف : «بهاء الدین محمود بن ابراهیم» ، در صفحه یک اینگونه آورده : «گوید فقیر حقیر خاکپای عاشقان و سگ کمترین در عارفان خادم غلامان درویشان پلاس پوشان بهاء الدین محمود بن ابراهیم نبیره بندگی مخدوم قاضی حمید الدین ناگوری چند سخنی از عشق در بیان سورت والضحی» . تاریخ تألیف ذکر نشده . نام تألیف «مصباح العاشقین» (رک : ۷ - آغاز) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله خالق الماء والطين ، مالک السموات و الارضین ، رازق الابرار و الفاجرین اما بعد

صلوة گوید فقیر حقیر بهاء الدین محمود بن ابراهیم
این کتاب را مصباح العاشقین نام نهادم تا هر کداسی صاحب
دولتی که در گوش کند ، محرم اسرار الهی گردد « .

۸- انجام : «وجه چهارم نعمت ظاهر توبه است و نعمت باطن قبول است وجه
پنجم نعمت ظاهر گویایی است و نعمت باطن خاموشی است والله
اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب . تمت نسخه مصباح العاشقین
تفسیر سوره و الضحی به ید خام نویس فقیر عبدالهادی به تاریخ
سیزدهم ماه و یساکهه سنه ۱۲۷۲ » .

نوشته بماند سیاه بر سفید

نویسنده را نیست یکدم امید

نوشته به دفتر منور شود

نویسنده در خاک ابتر شود» .

۹- چگونگی : نثر فارسی روان این کتاب که تفسیر سوره و الضحی است همراه
اشعار شیرین فارسی بسیار دلچسب می نماید . مؤلف جنبه عرفانی
و تصوف را بر تفسیر الفاظ و معانی کلمات ترجیح داده است .
سبک نگارش به خراسانی نزدیک به عراقی می ماند . احادیث و
کلمات قصار عربی نیز در این کتاب آمده است .

۸۹۰

۱۲۸

مطلع الانوار

[ادب ، فارسی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۱۶ × ۲ س م . — درونی : ۱۶ س
۲۳ × ۹/۵ س م .

۲- اوراق : ۱۱۰ ورق . ۲۲۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد تیره رنگ هندی و طرح خان بالغ ، وصالی شده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق متوسط (متن) و خفی (حواشی) ، عنوانها و سر فصلها و نشانه ها و جدولها شنگرف روشن ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «سید احمد» ، تاریخ کتابت «۱۲۹۰ ه ق» ، برای «غلام رسول» : «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب نسخة سيمونة ذوى الاقتدار مطلع الانوار من تصنيف امير خسرو دهلوى گوهر بار به تاریخ پانزدهم شهر صفر ختم الله بالخیر والظفر سنة ۱۲۹۰ کاتبه خام نویس فقیر سید احمد علی عقی الله عنه ذنوبه ساکن کولیان در مسجد باغپور دهیری به وقت ظهر برای پاس خاطر برخوردار غلام رسول ادام الله عمره ثانیاً آنکه مخفی نمايند که کل کتابت این کتاب در عرصه شش روز صورت ترقیم پذیرفته است جهت یادداشت مرقوم شد والله الموفق والمعین علی تکتیب الحواشی آمین یا رب العالمین تاریخ اتمام حواشی سیوم ربیع الاول سنة ۱۲۹۰ هجرى قدسى

بایع از مشتری بها خواهد

کاتب از ناظرین دعا خواهد».

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «خسرو» بوده . در صفحه ۹ و ۱۸ و ۲۸ گوید :

«خسرو مسکین ز دل ستمند

طرح به تسلیم رضایت فکند

من که به جان تشنه به جوی توام
 خسروم اما سگ کوی توام
 جوهر تو زبده چرخ کبود
 خسرو مسکینت چه آرد ستود»

و لیکن معروف و مشهور به «امیر خسرو دهلوی» است . نام
 کاملش «ابو الحسن بن امیر سیف الدین محمود» متوفی ۷۲۵ هجری
 قمری و مدفون در دهلی (رک : تذکره علای هند ص ۵۷) . نام
 تألیف (مثنوی) را «مطلع انوار» گفته و تاریخ سرودنش «۶۹۸ هـ ق»
 بوده . در صفحه ۲۱۷ - ۲۱۹ فرماید :

«از اثر اختر گردون خرام
 شد به دو هفت این مه کامل تمام
 سال که از چرخ کهن گشت بود
 از پس ششصد نود و هشت بود
 چرخ که خورشید حیاتش نبشت
 مطلع انوار خطابش نبشت» .

v- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر لا بالشر بسم الله الرحمن الرحیم» .

خطبه قدس است به ملک قدیم
 بسم الله الرحمن الرحیم
 زانچه حکمت و توقیع راز
 نیست مگر این رقم دلنواز
 شمس نه منظر هر دوسرای
 مطلع دیباچه وحی خدای»

۸- انجام :

«هر چه در این شعبده بستم امید
 نامه سیه کردم و دیده سفید
 روز قیامت که کنندم خطاب
 هیچ ندانم که چه گویم جواب
 یا رب از آیین صواب خودم
 هم تو در آسوز جواب خودم
 بو که ز نزهت که دارالسلام
 بوی علیکی رسد در مشام
 روز شنبه از رجب هفدهم
 شد زیبان خامه مخاطب که قم»

پس از این اشعار ختم کتاب ، ۱۵ بیت دیگر آمده که معلوم
 می دارد از امیر خسرو نیست ، زیرا تاریخ ۷۷۰ هجری را در یکی
 از آنها می خوانیم :

«چيست ز تاريخ ده آگهيش
 در قمری هفتصد و هفتادیش»

در حالی که امیر خسرو در ۷۲۵ در گذشته است . شاید این
 اشعار را کاتب افزوده باشد ، چونکه در بیتی به کتابت اشارت
 می کند :

«ختم کتابت شده عون عمیم
 گشت مؤرخ رسن خوف و بیم»

۹- چگونگی : نسخه مطلع انوار یا مطلع الانوار در جواب و به سبک و وزن
 مخزن الاسرار حکیم نظامی گنجوی سروده شده و امیر خسرو در این

بارہ خود را برتر از نظامی سی شہارذ و در صفحہ ۲۶ سی گوید :

«دبدبہ خسرویم شد بلند

غلغلہ درگور نظامی فکند»

و در صفحہ ۲۱۶ آمدہ :

«مطلع انوار کہ انوار شد

ہر ورقش مخزن اسرار شد»

مطلع انوار بہ نام سلطان علاء الدین خلجی نوشتہ آمدہ است .

تعداد ابیاتش ۳۳۱ و دارای سہ نعت و سہ خلوت و بیست مقالہ

و یک خاتمہ است :

«بیست خزینہ است در و پرز گنج

بیست خزینہ است صد و بیست و پنج

ور ہمہ بیست آوری اندر شہر

سیصد و دہ بر شمر و سہ ہزار»

وزن آن از مزاحفات بحر سدس سریع است : «مفتعلن مفتعلن

فاعلات» . این نسخہ را سہم والقام و تحریف اندک است .

۸۹۰

۱۲۰

مطلوب المنشی

[ادب ، فارسی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۶ سم . درونی : ۱۸ و ۱۹ . ۹۰۵ سم .

۲- اوراق : ۳۳ ورق . ۶۶ صفحہ .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، جلد کاغذی نو .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر متوسط ، ناپخته ، سخت خوانا ، عنوانها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : نام خود را نیاورده ، تاریخ تألیف «۱۲۳۳ = خیرات جد جید» است :
- «از هجرت محمد که سهاش مثل طور است
خیرات جد جید تاریخ این سطور است»
- نام تألیف «مطلوب المنشی» : «فقیر پر تقصیر..... از خاطر
.....برخی بتعجیل و بعضی بتأجیل بر آورد و مسمی به مطلوب
المنشی» کرد .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد و سپاس بی حد و بی قیاس منشی
حقیقی را که هفت افلاک رقعیهی است از قلم قدرت او و آفتاب
با چندین تابش و تاب نقطه بی است از رقم صنعت او» .
- ۸- انجام : ناقص است و به این عبارت تمام می شود : «لهذا مرقوم که
آدم موسم جهت خس بندی راهی این نواحی فرمایید که از
تاب آفتاب مرور موسم حرارت دشوار تا آمدنش دیده دوچار
همیشه از نوازش ناهجات معه کار فرمایش یاد و شاد می نموده
باشند عمرت بعون رب العزت دراز . الطاف ایزدی شامل حال
بود و اشتغال مؤانست انتباه موافقت اشتباه استظهار.....» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه نامه نگاری و مکتوب نویسی و سند نگاری

است به زبان فارسی و تقسیمات آن بر چهار چمن است :

چمن اول در مکتوبات .

چمن دوم در رقعات .

چمن سوم در سجل الشرعیات .

چمن الرابع فی اللفافة و سرناجات .

در هر چمنی اشعار برگزیده فارسی هم آمده است . اما افسوس که ناقص است . در صفحه اول نام آن را «انشای دلگشا» می خوانیم : «انشاء دلگشا در ملک بنده عبدالرحمن کنلی موضع وندی» . در صفحه ۳ نشانه دو مهر آمده که نخستین اینگونه خوانده شد : «حافظ عبد الله بن علی مجد ۱۲۸۰» و دوسیم «استغفرالله.....» خوانده می شود .

۱۷۰
۱۲۷

معاد و معاش در اخلاق

[اخلاق ، اردو ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۲ × ۱۶/۵ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ س
- ۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هندی ، اندکی نرم خورده ، ساییده شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : تحریر و شکسته ، خوانا ، پخته . قرن ۱۳ و ۱۴ ه ق .

۵- کاتب : اینگونه بہ نظر سی رسد کہ نسخہ مؤلف است و تاریخ تحریر آن «۱۳۱۸ ۵ ق» در صفحہ ۹۴ آمدہ است .

۶- مؤلف : در آغاز صفحہ ۲ نوشتہ : «مضامین متعلقہ معاد و معاش وغیرہ علوم اخلاقیہ مصنفہ نادر علیشاہ سیفی لاہوری ۲۳ اگ سنہ ۱۹۰۰» یعنی اگست ۱۹۰۰ میلادی کہ مطابق است با «۱۳۱۸ ۵ ق» .

۷- آغاز : «خواہش - بہ عقل پوری نہ علم کامل - دیوانگی چاہی وہ بھی پوری حاصل نہوئی - ہزار دیوانہ سین کے اطوار ظاہر کیے - سینکڑوں بھائیوں کی سی باتیں کین - مگر جب مطلب کا وقت آیا - (دیوانہ بہ کار خویش ہشیار) کے مصداق بنے . سب نے ہشیار ثابت کرنیکو دیوانہ بنایا» .

۸- انجام : «یہ علم ان سب کاموں اور موقعوں پر محیط ہے . کہ جو پیدائش سے لیکر مرتے دم تک انسان کا کام میں اور اسکے پیش آتے ہیں . سیری آرزو ہے کہ ہندوستانی سب سے اول اس علم پر متوجہ ہوں تاکہ مصیبت میں ضبط راحت میں سنجیدگی اختیار کر کا دین و دنیا کا خوبیوں سے مالا مال ہوں» .

۹- چگونگی : این نسخہ کہ بہ احتمال قوی بہ خط مؤلف است گرانبہا است . موضوع آن اخلاق و تربیت و پرورش روح و سجایای انسانی است . خوب معلوم است کہ مؤلف بر فارسی و عربی و اردو مسلط بودہ است . در صفحہ ۹۴ و ۵ کہ آخر نسخہ است منابع و مآخذ مؤلف فہرست شدہ است . در مقدمہ گوید کہ کتاب بر بنیاد «اخلاق ناصری» نوشتہ آمدہ است .

معدن الشاشی فی شرح اصول الشاشی
۲۹۰
۲۰

[دین ، اصول ، فقہ ، عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۴/۵ × ۱ سم . — درونی : ۲۸ س
۱۹/۵ × ۹ سم .

۲- اوراق : ۹۶ ورق . ۱۹۲ صفحہ .

۳- کاغذ : سفید رنگ نازک سپاہاتی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ .

۴- خط : ثلث آمیختہ بانسخ ، خوش ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و نشانہ ها
و سرخ بالای الفاظ و جملات عربی خط سرخ کشیدہ شدہ است
قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناختہ نیست زیرا از آخر ناقص است .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف ناشناختہ . اما در فہرست کتب عربی رامپور و
فہرست کتابخانہ آصفیہ ہند مؤلف اصول الشاشی را از قرن سوم
می شمارد و در جایی از قرن پنجم . شارح «صیفی ابن النصیر» نام
داشتہ چنانکہ خود گوید : «و بعد فيقول بعد الحقيير صيفي ابن
النصير رزقه الله تعالى ما يتمناه» .

۷- آغاز : «يا فتاح و به نستعين رب يسر و تمم بالخير بسم الله الرحمن
الرحيم الحمد لله الذي الهما دقايق اصول النقه بكرمه القديم و
وقفنا بمحاولة الحق تصريح بفضلہ العميم والصلوة على رسوله
محمد الذي ارشدنا الى الدين القويم و هداانا الى الصراط
المستقيم.....» .

- ۸- انجام : ناقص است و به این جمله خاتمه می یابد : « او خنق‌ها حیث اذا كان كل واحد من المد و بالبعض و انحنف بوجه الايلام انما شرط» .
- ۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط بسیار خوانا و شاید منحصر باشد موضوع آن در اصول فقه و شرح آن که برای مبتدیان فقه اسلامی است در زمان مؤلف . در صفحه اول آن به خط الحاق آمده : الجزء الاول معدن شاشی حاشیه اصول شاشی .

۲۹۰
۱۳۹

معراج المسلمین

[دین . فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $26/5 \times 18 \times 2/5$ سم . — درونی : ۱۲ س 16×9 سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۲ ورق . ۲۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون و نو باعطف پارچه بی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، سخت خوانا ، ناپخته ، عنوانها و نشانه ها و خطوط بالای کلمات شنگرف تیره رنگ ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «سهدی شاه» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمام شد کاتب الحروف فقیر حقیر سهدی شاه نوشته شد برای نفس خویش هر که دیگر دعوی کند در شرع شریعت دروغ و کاذب خواهد شد .
- نوشته بماند سیه بر سفید
نویسنده را نیست فردا امید»

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف «معراج المسلمین» ، در صفحه یک آمده : «و بعضی دیگر از کتاب ها بسیار بیرون آورده اند و این کتاب را معراج المسلمین نام نهاده اند» . ممکن است این کتاب تصحیف یا تحریف متنی دیگر باشد والله اعلم بالصواب» .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین ، بدان که این کتاب جمع از کتابها (ی) پیشینیان و صفت آفرینش جهان تاخواننده را بدین شرف حاصل آید سؤال و جواب مسئله از مشکلات و سائلمها و جوابها (ی) ایشان آنچه جهودان از توریت بیرون آورده اند و از پیغمبر علیه السلام پرسیده اند و امیر المؤمنین علی رضی الله عنه جواب گفته است .

۸- انجام : «این خبر در میان بنی اسرائیل فاش شد مردمان با آرزو تمام از دور و نزدیک آمدن گرفتند که مردمان را خبر کردند آن عجایبها را که دیده بود در کتاب نیا نبشت کردند و می خواندند و (از) این عجایبها بند می گرفتند و دستان نبشتمها بد ما رسید حسبی الله نعم الوکیل و نعم النصیر» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه پرسشها و پاسخهای است درباره تاریخ ، حدیث ، شرح حال ، قرآن مجید ، بزرگان دین ، توحید ، ذرات احدیت و مطالب گوناگون دیگر . همه پرسشها ، پاسخها تحت عنوان های : «خبر کن مارا» ، «خبرده مارا» ، «سؤال» و «جواب» آمده است . نثر آن دلنشین و دلچسب است اما سهواً قلم کاتب و حذف حروف و کلمات در آن بسیار است . بعضی خبرها و داستانهای اساطیری دارد .

۲۹۰
۲۸۱

معیار الحقایق شرح کنز الدقایق

[دین ، فقه . فارسی . منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۷ × ۵/۴ سم . — درونی : ۲۵ × ۱۸ × ۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۲۶۲ ورق . ۵۲۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره و قهوه‌پی رنگ هندی ، ساییده شده ، وصالی شده (پیوند کار) ، جلد مقوایی باعطف و گوشه چرمی و کرباسی پوشیده ، در غلاف کرباس رنگا رنگ منخط .

۴- خط : نستعلیق و آمیخته با شکسته و ثلث ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، بالای جملات عربی یک خط و دو خط افقی سیاه کشیده شده ، سطرها در بعضی جای ها مورب کتابت شده ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : کاتب و تاریخ کتابت معلوم نشد . در سالهای متعدد کتابت شده ، بدان جهت به قلمهای مختلف است . گویا کاتب همین «شارح» یا «مترجم» باشد . (رک : ۶ - مؤلف) .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «ضیاء الدین محمد بن میر سعد الله الحسینی الحقی یا الحنفی» ، تاریخ تألیف (شرح) معلوم نشد ، نام تألیف «معیار الحقایق شرح کنز الدقایق» (رک : معیار الحقایق شرح کنز الدقایق ۲۹۰/۲۵۷) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، سپاس بیقینا سرخدائرا که انواع انسانیرا بر جمیع انواع حیوانی برگزیده و ستایش محکم اساس

مرصمدیرا که تاج رفعت واحد و کرمنای بنی آدم بر فرق او کشیده و عزیزیرا که از آن نوع فرقه انبیاء و رسل علیهم السلام را بعزت رسالت برگزیده و از همه انبیاء ذات کامل الکمالات..... علیه اکمل الصلوة و ابلغ التحیات باعزاز لولاک عزت بخشیده» .

۸- انجام : « حصه بنات چار بودند آنرا در هفت بزن تا بیست و هشت شوند این حصه بنات شد از سی و پنج و پنج سهم ، مسئله یک سهم حصه جدات بود آنرا در هفت بزن که هفت حاصل شوند این هفت حصه جدات شد از سی و پنج و ان انکسر فصیح..... اگر بشکند سهام بر بعضی از طوایف پس تصحیح بکن مسئله را بطریقی که قواعد تصحیح بالا گذشت چنانکه در مسئله مذکور که زوج.....چهل سهم بر رؤس ایشان که چاراند مستقیم نیاورند و میان چار و پنج موافقت نیست» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «فقه» است که احکام و اعمال و فرایض و اقوال و وظایف شریعت اسلام را در بردارد . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» و «فصل» است . مثلاً « کتاب الطهاره» در آغاز و «کتاب المیراث» در آخر آمده است . هر کتاب شامل چند باب و فصل است که کتب جای بعضی از آنها را خالی گذاشته که بنویسد و لیکن فراموش آورده و یا فرصت نیافت . متن عربی را جمله به جمله می آورد و بالای آنها خط می کشد و سپس به شرح می پردازد . فارسی آن روان و مفهوم است . بعضی الفاظ در کنار صفحات توضیح شده است . در صفحه آغاز و انجام چند یادداشت به فارسی و پنجابی و عربی دیده می شود که مفهوم ورد و تعویذ دارند . (رک : معيار الحقائق شرح كنز الدقائق ۲۵۷/۷۹۰) .

۲۹۰
۲۵۷

معیار الحقایق شرح کنز الدقایق

[دین ، فقه ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶ \times ۱۸ \times ۳/۲$ س م . — درونی : ۲۰ س
- ۲- اوراق : ۱۹۹ ورق . ۳۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ سیالکوت ، آب دیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی سفید رنگ با عطف و گوشه کرباسی سفید .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، بالای جملات و کلمات عربی دو خط سیاه و سرخ افقی کشیده شده ، نشانه‌ها و عنوان‌ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «ضیا الدین محمد بن میر سعد الله الحسینی الحقی یا الحنفی» ، تاریخ تألیف ندارد . نام تألیف (شرح) : «معیار الحقایق شرح کنز الدقایق» : «اما بعد می گوید : بنده فقیر ضیاء الدین محمد بن میر سعد الله الحسینی الحقی که چون . . . کتاب مسمی بکنز الدقایق از تصنیف . . . ابوالبرکات عبدالله بن احمد ابن محمود النسفی . . . مزین به . . . علوم عربیه مثل صرف و نحو و معانی [بود و جماعتی آنرا در نمی یافتند] ، بنا بر این احقرانام . . . پیارسی ترجمه کرده . . . تا نفع عام و فایده تام بطوایف انام حاصل آید . . . و نام او معیار الحقایق شرح کنز الدقایق نهاد» .

۷- آغاز : «هو الغنی ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم
سپاس بقیاس مرخدائی را که انواع انسانیرا از جمیع انواع حیوانی
برگزیده و ستایس محکم اساس مرصمدیرا که تاج عزت «و قد
درمنا بنی آدم» بر فرق او کشیده و عزیزیرا که از آن نوع فرقه
انبیاء و رسل علیهم السلام را بعزت رسالت برگزیده و از همه
انبیاء ذات کامل الکمالات علیه اکمل الصلوة و ابلغ التحیات
باعزاز لولاک عزت بخشید» .

۸- انجام : «وان جعل شی من الطریق مسجد اصح کعکسه و اگر ساخته
شد پاره هزاران مسجد یعنی راه واسع است و از راه اندکی که
زیاده از قدر حاجت مسلمنان است آنرا مسلمنی مسجد ساخت روا
باشد چنانکه روا هست اگر مسجد وسیع بود اندکی از وی راه
سازند برای گذشتن مسلمنان والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه احکام فقه اسلام است که از «کتاب طهارت»
تا «باب مسجد» است و شامل مباحث غسل و نماز و وضو و روزه
و مسح و نکاح و طلاق و جهاد و سرقت و حد و فرایض و واجبات
و مستحبات است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» است .
شارح جمله عربی متن اصلی را آورده و سپس به ترجمه و شرح
آن به زبان فارسی پرداخته است . نشر فارسی آن روان و ساده
و برای خواننده قابل درک است . شارح می گوید چون طالبان
فقه به زبان عربی آشنایی نداشتند آنرا به لباس فارسی در آورده است .
در صفحات اول و دوم چند مطلب و شعر درج شده می شود :
«در ملک میان نادر علی صاحب ،

تیر و تبر ببر گرفته ، ببر پیش ببر تیر ببر
بکو تیر را تیز تر کن تیر از تیر تیز تر

هر غنچه که گل گشت دگر غنچه نگردد
 قربان لب یار گهی غنچه گهی گل
 (رک : کنزالدقائق ۱۶۶/۲۹۰).

۸۹۰
 ۲۲۲

معین‌المبتدی یا شرح کریمہ

[ادب ، فارسی ، منظوم و مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۵/۱۳ × ۱/۵ س م . — درونی : ۱۵ س
 ۵/۱۴ × ۸ س م .

۲- اوراق : ۵۱ ورق . ۱۰۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ براق سیالکوتی ، جلد مقوایی سفید باعطف و گوشه پارچه‌پی و پوشش روی جلد کبود رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، پخته ، روشن ، عنوانها و نشانه‌ها شنگرف ، بالای جملات و اشعار خط سرخ کشیده شده ، بعضی از جملات و الفاظ عربی به خط ثلث و معرب (مشکول) ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «میان عهد زمان» و تاریخ کتابت سال «۱۳۰۴ ه ق» : «تمت تمام شد شرح کریمہ بتاریخ بیستم ماه ذالحج از دستخط میان عهد زمان سکنه موضع مستاله به روز آدینه به وقت پگاه در خانه خود تحریر یافت سنه ۱۳۰۴» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «نصیرالدین ولد فقیر عبدالله» ، نام تألیف «معین‌المبتدی» یا «شرح کریمہ» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد میگوید

داعی کافه اسلام نصیر الدین ولد فقیر عبداللہ مرحوم بکتاب کریم در تحقیقات عبارت و لغات او شرحی ساختم مسمی بہ معین المبتدی» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العلمين والعاقبة للمتقين و الصلوة والسلام على رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين اما بعد ميگويد داعی کافه اسلام نصیر الدین ولد فقیر عبداللہ مرحوم کہ چون اول معلمان بشاگردان در تعلیم کتب معقولات بکتاب کریم آغازند لهذا بافادۀ اوشان در تحقیقات عبارت و لغات او شرحی ساختم مسمی بہ معین المبتدی واللہ التوفیق بالا تمام قولہ :

کریم بہ بخشای بر حال ما
کہ ہستم اسیر شمعند ہوا» .

۸- انجام : «قولہ :

منہ دل برین دھر نا پایدار
ز سعدی ہمین یک سخن یاد دار

ش (شرح) لغات دھر زمانہ دھور جمعش پایہ مرتبہ و شان پایدار شان دار و ناپایدار بی مرتبہ سعدی نام ناظم شیخ علیہ الرحمہ این قدر کسر نفسی خود را فرمودہ اند سعدی و الا چنین است کہ در کتب سی نویسند املح المتکلمین کار آلاہ شرف الدین حضرت مولانا شیخ سعدی شیرازی قدس اللہ تعالی سرہ العزیز لفظ ہم اینست مختصر ہمین است سخن بالفتح کلام سخن جمعش ، کوشوارای شنود برآن عامل شو» (رک : د - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ ، شرح و تفسیر «کریم» است کہ اشعاری است از سعدی شیرازی در پند و اندرز و عدالت و دینداری و

دوستی و محبت برگزیده از بوستان یا سعدی نامه ، تقسیمات آن بر اساس «باب» و «ش لغات» (شرح لغات) و «قولہ» و «قال» قرار دارد . نخست «بیت» را می آورد و سپس به شرح لغات و تفسیر می پردازد . مآخذ و منابع لغات و الفاظ را باز گو می کند . نثر فارسی آن روان و ساده است و گاهی لغزشهایی دارد و سهو القلم کاتب اندک است . این «کریبا» و شروح متعدد آن را در همه خانواده ها و مدارس ارج و قدر می نماید و بر فرزندان فرض می دانسته اند که آن را بخوانند و از بر کنند بدین جهت نسخ خطی و چاپی آن فراوان است اما این نسخه مثل اینکه چاپ نشده است .

مفتاح الحکمة

۶۱۰
۹۳

[طب ، فارسی ، معظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $21/5 \times 14$ س م . — درونی : ۱۵ س $18/5 \times 10$ س م .
- ۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، ناپخته ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانه ها و جدولها شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «حفیظ الله ولد محمد حیات» ، تاریخ کتابت با اندکی تردید «۱۸۰۰ بکرسی» است : «تمام شد کتاب مفتاح الحکمت به دست

..... حفیظ الله ولد مجد حیات تحریر فی تاریخ چهارم
ماه ساون سنه ۱۸۰۰ . . . ۱۸۰۰ بکرمی برابر با «۱۱۶۳ هـ ق»
است .

۶- مؤلف : «حکیم درویش مجد ایمن آبادی» و لیکن در آخر نسخه فقط بر نام
«حکیم» اشاره شده . سال تألیف «۱۰۶۱ هـ ق» است .

«یک هزار و شصت و یک سال ای فہیم
کرد تصنیف این رساله را حکیم»
نام تألیف «مفتاح الحکمت» است (رک : د — کاتب) .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

الحار یحمل اسفارا دور شا اوست
باب اول در یافتن در اخلاط مرض اوست
یکی گر از اینها بر آرد فساد
شود مرض ظاہر یقین در نہاد
اگر سه اخلاط فاسد شوند
مجال است کہ دارو بود سودمند

۸- انجام : باب در بیان خشک شدن شیر عورت از پستان ،

به قول حکیمای باطن صفا
بیان می کنم قلت شیر را
دوایش بگویم ترا بی بہا
به انواع این رنج آرد تنفا
اگر بوزہ جو خورد چند بار
شود شیر زن را از آن بی شمار

یک هزار و شصت و یک سال ای فہم
 کرد تصنیف این رسالہ را حکیم
 من نوشتہم در چہ در کتاب
 عاقبت واللہ اعلم بالحواب
 من نوشتہم صرف کردم روزگار
 من نمائے این بہاند پایدار

تمت تمام شد کتاب مفتاح الحکمت بہ دست خط فقیر حقیر حفیظ
 اللہ ولد محمد حیات غفر اللہ لہ و لسائر المؤمنین والمؤمنات تحریر فی
 تاریخ چہارم ماہ ساون سنہ . . . ۱۸۰۰ .

۹- چگونگی : این نسخہ مطالب طبی را بہ صورت فہرست در لباس شعر بیان
 می دارد و برای بیماری ہا و معالجہ ہا و نام دارو ہا توضیحات
 کوتاہ می دہد . سہو القلم کاتب بسیار دارد . اوزان اشعار
 سکتہ فراوان دارد . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است .
 تا «باب بیست و ہشتم» شہارہ دارد و از آن بہ بعد تا پایان کتاب
 فصل و باب درہم آمیختہ شدہ است .

۸۹۰
 ۲۸۰

مفرح الروح

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۰ × ۱۲/۵ س م . — درونی : ۱۴ س ۱۵ × ۹
 س م .

۲- اوراق : ۴۹ ورق . ۹۸ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، ساییده شده ، اوراق شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، چون از آغاز و انجام ناقص است .

۶- مؤلف : نام مؤلف صریح و واضح نیامده ، نام تألیف «مفرح الروح» ، تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما در صفحه ۶۵ در پایان نامیدی «سنه ۱۲۳۶» نوشته شده است . در صفحه ۷ اینگونه آمده است : «بنده فقیر حقیر پور تقصیر ضعیف نحیف خا سپای بزرگان بموجب فرمایش هر چند نیک خوانان چند حروفات شکسته و گسسته در کوائف سلاطین و وزرای بوزرای و امرای به امرای و راجه های راجه های و غیره کسان آسمان و مہمان در تسطیر مدرج و منقش ساخته نامش انشاء مفرح القلوب نموده .»

۷- آغاز : ناقص است و گویا یک ورق افتاده باشد و بدین عبارت شروع می گردد :

«والتجای به انتہی در پیش نموده خوانند داشت و عرض معروض خوانند نمود از تقصیرات اعمال زبون و از افعال قبیح بوقادون که بر فرموده فرماینده و بر فرمان فرستنده و بر امر رسول آن رسول مقبول دربار حضرت و اعب الستار و غنار مقبول و معقول نگشتند .»

۸- انجام : ناقص است ، و اوراق جا جا کشته ، صفحه آخر چنین پایان می یابد : «چون در باغ ارم رسیده ارامیده و بنک ابلیس لعین به

مکر و تلبیس بین شتابان دویده ورغلانید نفسم امار بدکار به یاری آن فجار بر نافرموده سرکار هوشیار شد ناکردنی اختیار ساخت بشوشت آن اثیاب لباس سرفرازی و ممتازی که عطای شده بود کشیده شد و حکم جباری و قهاری چنان» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه مکاتبه و نامه نگاری و قبالة و سند نویسی است به زبان فارسی . فارسی آن روان و ساده اما مخصوص سر زمین پاک است زیرا بعضی اصطلاحات دفتری و اداری و اجتماعی و کشاورزی و وزارت و امثال اینها را در بردارد که در شبه قاره معمول بوده است و سبک نگارش هندی است . از اشعار فارسی بر حسب مضامین نامه ها بهره گرفته است . تقسیمات آن بر اساس موضوع است ، مانند : «سلاطین بسلاطین و وزاری بوزرای و امرای به امرای و راجه‌های براجه‌های و کههان به مهان و تعلیچکت (شاید : تعلیقه جات) و پروانجات و عرایضات و مکتوبات و مرئوعات و تمسکات» .

لغات و اصطلاحات درمیان سطرها و در کناره صفحات توضیح داده شده است . نشان چند مهر در بالای صفحات هست از جمله : «خادم شرع محمد بخش» که اشعاری متوسط به زبان فارسی و پنجابی کتابت کرده است .

۱۹۰
۸۳

مفید الانشاء

[ادب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶/۵ × ۱/۲ س م . — درونی : ۱۰ س م
۱۸ × ۱۰ س م .

- ۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ کشمیری ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی پارچه‌پی مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها شنگرف روشن . قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : «سنروی لچمی رام دهلوی» ، و تاریخ تألیف «۱۲۲۴ هـ ق» و نام تألیف «مفید الانشاء» است : «چنین گوید خاکسار سنروی لچمی رام دهلوی به تحریض بزرگی که پاس تقدیم امرش نقش نگین بود و هم به تحریک انس خواهر زادگی در تربیت عزیز ارجمند «تاراچند» در سنه یک هزار و دو صد و بیست و چهار هجری در این اوراق جمع کرده به مفید الانشاء موسوم ساخت» .
- ۷- آغاز : «یافتاح ، رب یسر ، و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم ، مفاد انشاء دلگشای به فیض افاده حمد منشی مستفیدان معنی شناس را مفید مدعا رسی است که فقرات مصنوعه منشآت کائنات ریخته قلم اتحاد رقم صنعت رای اوست و جلوه حسن شاهان نکات موضوعه ممکنات به زبور آرای دست نگاری است بسطه قدرت جهان پیرای او جل جلاله و عم نواله» .
- ۸- انجام : ناقص است و گویا یک ورق افتاده و به این عبارت ختم می شود . «رسیدن خدمت شریف پیشنهاد دل است و کردند این هر دورا به قرارگاه باداه و لیزک گذاشته ناچار ولی اخبارید به در خانه

برداشته خواهیم رفت والله فردا عتاب و خطاب را جانباشد زیاده نیاز» .

۹- چگونگی : انشاء نگاری و روش نامه نوشتن فارسی به علت نیاز مندی فراوان در سر زمین پاک و هند بسیار معمول بوده است . این نسخه نیز از همان ها است . فارسی آن البته دلچسب نیست . تقسیمات آن بر اساس چهار فصل است و یک خاتمه :

فصل اول : مکاتبات :

فصل دوم : مضامین خیالات .

فصل سوم : متفرقه عبارات .

فصل چهارم : مستجمع فقرات . خاتمه شروع فرامین و نشان و اسناد .

۴

۴۹۰

۱۵۳

مفید القراء

[زبان شناسی ، تجرید ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵ س م . — درونی : ۲۷ س ۱۹ × ۵/۱۰ س م .

۲- اوراق : ۲۴ ورق . ۴۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و زرد تیره رنگ هندی ، وصالی شده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نسخ خوش ، پخته و خوانا ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها و کلمات مهم به شنگرف خوش رنگ ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد ، اما از طرز کتابت و مطالب صفحه ۴۸ چنین بر می آید که این نسخه به خط و کتابت مؤلف است (رک : ۶ — مؤلف) .

۶- مؤلف : «نعمت الله بن رحمت الله لاهوری» ، تاریخ تألیف «۱۱۸۸ هـ ق» . نام تألیف «مفید القراء» است . در صفحه ۳ و صفحه ۴۸ ، مؤلف از نام و تاریخ و مقصود تألیف خود نام برده است : «تمت هذه الرسالة المباركة المسماة مفید القراء فی يوم المنکل وقت آخر ظہر من شهر الجہاد الثانی سنہ ۱۱۸۸ من ہجرة النبی صلی الله علیہ وسلم مؤلف این رسالہ احقر العباد الضعیف النحیف المنتظر الی الله الصمد الغنی نعمت الله ابن رحمت الله بن مرزا کہ بہ خدمت مغنوری مرحومی اجود القراء میان محمد حسین قاری و حافظ سعد الله قاری و میان فتح محمد نواسہ میان نورالدین محمد قاری مدت سید قرآن مجید خوانندہ و اجازت تدریس از ایشان گرفتہ و مولویوں مد دورون بخدمت حضرت میان نور الدین محمد مد دور خوانندہ و میان مد دور بخدمت میان حاجی ابراہیم خوانندہ و ایشان بخدمت حاجی احمد خوانندہ و ایشان بخدمت حاجی محمود خوانندہ و ایشان بخدمت شیخ جعفر السنہوری خوانندہ غفر الله علیہم اجمعین بیت» . کونا یک ورق از آخر آن افتادہ باشد .

۷- آغاز : «رب يسر و لا تعسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم» .

من به غیر تو نبینم در جهان
 قادرا پروردگارا جاودان
 من ترا دانه ترا دانه ترا
 خود ترا کی غیر باشد ای خدا

چون به جز تونیست در هر دو جهان
لا جرم غیری نباشد در جهان
اولین و آخرین ای احد
ظاهرین و باطنین و بی عدد

حمد و ثناء بی عدد مر حضرت رب العالمین که انعام او عام است و
اکرام او علی الدوام که قرآن مجید و فرقان حمید به ما فرو
فرستاد» .

۸- انجام : «اما نصف که به اعتبار حروف است از اول قرآن حمید تا
و لیتلطف تا در نصف اول است و لام در نصف آخر است در سوره
کهف تمت هذه الرسالة» (رک : ۶ — مؤلف) .

۹- چگونگی : این نسخه در خط و در انشاء و در صحت عبارت و قواعد تجوید
قرآن کریم ارزنده است خاصه اینکه به فارسی است و قدمت آن
مورد توجه . در زمان «اورنگ زیب» نوشته شده . از قاریان
بزرگ نام برده و تدوین و تبویب آن اینگونه است :

باب اول در بیان اسامی قراء و راویان مع شهرها و رموزها .

باب دوم در بیان استعاذه .

باب سوم در بیان بسمله .

باب چهارم در بیان مخارج حروف .

باب پنجم در بیان صفات حروف .

باب ششم در بیان نون ساکن و تنوین .

باب هفتم در بیان اخفاء و ادغام .

- باب هشتم در بیان تفخیم و ترقیق را .
 باب نهم در بیان مد و قصر .
 باب دهم در بیان هاء کنایه .
 باب یازدهم در بیان وقف .
 باب دوازدهم در بیان معانقہ .
 باب سیزدهم در بیان وقف غفران وغیره .
 باب چهاردهم در بیان رسم الخط .
 هر باب به فصلهایی جداگانه تقسیم شده است .

۲۹۰
 ۴۴

مقدمه شرح فارسی مشکوة

[دین ، حدیث ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶/۵ س . م . — درونی : ۱۹ س ۱۸ س ۱۰ س . م .
 ۲- اوراق : ۸۶ ورق . ۱۷۲ صفحه .
 ۳- کاغذ : نازک زرد تیره هندی ، اندکی کرم خورده و ساییده شده ، جلد مقوایی ملون تازه .
 ۴- خط : تحریر آمیخته با شکسته ، عنوانها نستعلیق متوسط سیاه ، قرون ه ق .
 ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
 ۶- مؤلف : یا (شارح) : «شیخ عبدالحق محدث دهلوی» ، در آغاز صفحه اول نوشته اند : «مقدمه شرح فارسی مشکوة شریف تصنیف»

سلطان اقلیم بیان مؤید مذهب نعمان شایع کننده علم حدیث و تفسیر قرآن در قلمرو هندوستان شیخ الشیوخ عبدالحق محدث دهلوی، تاریخ تالیف معلوم نشد.

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله اكمل على كل حال و في كل حين اما بعد بدانکه حدیث در اصطلاح محدثین قول و فعل و تقریر رسول را گویند» .

۸- انجام : «در جمع الجوامع احادیث از کتب کثیره آورده از پنجاه کتب متجاوز است مشتمل بر صحاح و حسان و ضعاف و گفته که دروی حدیثی نیاوردم که موسوم به وضع باشد و به اتفاق محدثین متروک و مردود بود والله اعلم بالصواب والله الحمد» .

۹- چگونگی : فارسی این نسخه کوچک خوب و روان است . موضوع آن شرح و معنی حدیث و نص احادیث است . در حواشی آن یادداشت‌هایی و تقسیبات متن رساله را آورده است . من چاپ شده این رساله راندریده ام .

مکاتبات علامی یا هر سه دفتر ابوالفضل $\frac{۸۹۰}{۲۵۲}$

[ادب . فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵ \times ۱۵/۵ \times ۲/۵$ س . م . — درونی : ۱۴ و ۷ س
۱۶/۵ و ۱۸ \times ۹ و ۱۱ س . م .

۲- اوراق : ۸۳ ورق . ۱۶۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوت یا هندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ضربی منقش با عتاف و گوشه کرباسی و تیاچی مندرس .

۴- خط : نستعلیق و شکسته ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سرفصلها و خطوط افقی رسم شده بالای کلمات و جملات مهم شکرگف ، چند صفحه در آخر جدول دو خطی سرخ دارد .
قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون از آخر ناقص است .

۶- مؤلف : «عبدالصمد پسر افضل مجد» ، نام تألیف مکاتبات علامی . ۱۰۱۵ هـ ق که تاریخ تألیف هم می باشد و بر نام «هر سه دفتر ابوالفضل» هم معروف است : «منکه عبدالصمد پسر افضل مجد ام در والادید آن ارسطوی سکندر منش و رای رابطہ عمشیره زادگی نسبت فرزندی داشتیم و منظور نظر تربیت او بوده این دستة فرهنگ را دست آویزی شکرگف دانستیم در فراهم آوردن آن کسر سعی بر بستیم و در انتظام آن نظر عمت بر داشتیم و تاریخ اتمامش بدین گونه جلوه گر ساخته :

این نسخه در و علم و ادب نامی شد

یک موج ز بحر طبع فہمی شد

در ساعت نیک چون سر انجام گرفت

تاریخ . «مکاتبات علامی

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر . بسم اللہ الرحمن الرحیم ، لونا لون نیایش سرداوری را آید ، وجود بشر را از درخاند عنایت بیغایت لسوت حیات پوشانید و تیره دروژان دوی ضلالت را چراغ هدایت بر راه

افروخت ،

نامش بزبان گفتم از بیخردیست
وصفش بدهان گفتم از بیخردیست
فی الجملة چنانست که دایم گفتن
انصاف چنان گفتم از بیخردیست»

۸- انجام : ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «ابوالفضل مستمند که از نوشتن نامه کاره و از فرستادن قاصد مستکره است و از گفتار به تنگ آمده مشتاق کرده است از کم حوصلگی خود و از عطوفت آن یگانه دهر چه خفت دردمندی صوری خود را نمی نویسد و چون مسرت خاطر از اندوه خواص و عوام روزگاری نمی اندیشد الله تعالی نظر بر کم حوصلگیهای ما کرده بزرگزارده قدسی نهاد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه مکاتبات و رقعات تاریخی شیخ ابوالفضل علامی (متوفی ۱۰۱۱ هـ ق) است که توسط عبدالصمد پسر افضل مجد گردآوری شده و آنها را «مکاتبات علامی» نامیده است اما در نسخه های چاپی به «مکاتبات ابوالفضل» و «هر سه دفتر ابوالفضل» تغییر نام یافته است . تقسیمات آن بدین ترتیب است که در صفحه ۱ آمده است :

«عنوان هر یک را بقدر دریافت خود نگاشته سه قسم ساختم : نخستین مکاتبات و فرامین که از زبان حضرت شاهنشاهی بملوک ایران و توران و امراء عالیشان رقمزده کلک معنی سنج گردانیده اند .

دویم عرایض و خطوط که خود بحضرت خاقان زمان و خوانین بلند مکان نگارش فرموده اند .

سیوم خطب و اختتام و انتخاب کتب و بیاضهای و نثرهای دیگر که بعضی مطالب و مقاصد در جبر عبارت در آورده اند.

در لابلای سطور و کناره های صفحات ، یادداشتهای ادبی و معانی لغات آمده است . نثر فارسی آن بی نهایت منسجم و محکم است و از صنایع بدیعی و معنوی بهره شایان گرفته است ، اشعار شیرین و ضرب المثلهای دلاویز دارد . نکته های تاریخی و اجتماعی را که خود ابوالفضل عباسی شاهد آنها در دربار پادشاه جهانگیر و پادشاه اکبر بوده است آورده است . این نسخه کهن و مرغوب است اما افسوس که اوراقی چند از آخر آن افتاده است .

۴۹۰

۱۶۱

منتخب صرف هوایی

[زبان شناسی . فارسی و عربی . مشهور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۵/۵ س . د . درونی : ۱۸ × ۱۲ س . د .
- ۲- اوراق : ۴ ورق . ۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ هندی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوش ، خوانا ، پخته ، قرن ۱۰ س . د .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، در آغاز صفحه اول نوشته «منتخب صرف هوایی» . نویسنده مؤلف «مولانا صالح لدایی بخارایی متوفی ۱۰۱۱

هـ «ق» بوده (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، ج ۱ ، ص ۵۶۵) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، منتخب صرف هوایی ، بدان که مصدر اصل کلام است و از وی نه درجه باز می‌گردد و بر سی آید ماضی و مستقبل و اسم فعل و اسم فاعل و اسم مفعول و اسرونی و جحد و نفی و استفهام» .

۸- انجام : «هل تضربن آیا می‌زنید شما گروه زنان حاضره و آن دوکه، حکایت نفس متکلم را بود ، هل اضرب آیا می‌زنم من ؟ هل تضرب آیا می‌زنیم ما ؟ تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه صرف زبان عرب را به کمک زبان فارسی تعلیم می‌دهد . فارسی آن روان و ساده و در خور فهم هر طالب علم است . اشعار فارسی آبدار و کلمات قصار و اندر زهای نغزو معا های شیرین در حواشی آن کتابت شده است .

۱۹۰
۱۲۱

منشآت دلگشا

[ادب ، فارسی ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۱ س م . — درونی : ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۷ س ۱۷ و ۱۸ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۴۶ ورق . ۹۲ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ دهلی (هندی) ، ساییده شده ، جلد کاغذی نو .

۴- خط : تحریر متوسط ، سخت خوانا ، عنوانها نستعلیق جلی سیاه . قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد شاه» در سنه ۱۶۷۵ میلادی «۱۰۸۵ هـ ق» آن را کتابت کرده و لیکن احتمال می رود که این تاریخ کتابت اشتباه باشد (ص ۱) . اما در صفحه ۹۲ آمده : «الحمد لله و المنه که انشای دلگشای (= منشآت دلگشای) به تصحیح تمام بیداحقر الانام بنده مفتی محمد شاه مدرس مدرسه بهون تحصیل چکوال ضلع جهلم تحریر سرانجام یافت» .

۶- مؤلف : «سید نثار علی بخاری» و نام تألیف «منشآت دلگشا» است : «لهذا این مملوک خاکساری سید نثار علی بخاری ولد سید اعظم علی بخاری بریلوی به تکلیف آن دوستان خطی معدود بر این اوراق نگاشته منشیات دلگشا موسوم ساخت» . اما تاریخ تألیف معلوم نشد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از حمد و ثنای حق سبحانه تعالی و درود بر پیغمبر محمد مصطفی و آل و اصحابه شأنه اعلی بر رای ارباب کیاست و ذکا پوشیده و مخفی نماید نه احبای بی ریا خصوصاً عزیز القدر فتح محمد خلاصه عبان بکتا دست بر دامن این نثار خاکسار برزدند» .

۸- انجام : «چهره بندوق لاهوری دراز تک فلوس نیره شده خوب جوادی سیده دندان فیل دیده بان آهنی و سید سیمین نند نورسیمین خلاف سرخ بانالی فقط» .

۹- چگونگی : نسخه منشآت دلگشا را مفتی محمد شاه مدرس مدرسه بهون تحصیل چکوال ضلع جهلم تصحیح و کتابت کرده و برای طبع آماده نموده

است . اثر سهر و اسما و خط او در صفحه ۹۱ موجود است :
 «عهد شاه» . موضوع این نسخه ، نامه نگاری و آداب و القاب و عبارات آسان است که برای طفلان تألیف شده : «به عبارتی که به طبیعت طفلان مبتدی موافقت کند و به فهم نزدیک تر باشد منقسم به چهار قسم :

قسم اول به طبقه اعلی .

قسم دوم به طبقه اوسط .

قسم سوم به طبقه ادنی .

قسم چهارم مشتمل بر تمسکات شرعی و صورت حال و چکنامه و فارغ خطی و ضامنی و عاریت نامه و قبولیت و پته و سر خط مواجب و غیره . در قسم چهارم بعضی مطالب را می خوانیم که از لحاظ معاملات و قرار نامه ها و اصطلاحات فارسی مغتم است .

۸۹۰
۶۰

منشآت مادهو رام

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱۴ × ۱۹/۵ × ۲ سم . — بیرونی : ۱۲ و ۱۴ تا

۱۹ س ۱۶ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۱۰۸ ورق . ۲۱۶ صفحه .

۳- کاغذ : سفید تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، جلد پارچه پی سیاه .

۴- خط : شکسته متوسط ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف روشن ،

بالای الفاظ مهم خط سرخ کشیده شده است . قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «سید حسین علی ولد سید حسن علی» و تاریخ کتابت «۱۲۴۴ هـ ق» بوده : «تمام شد نسخه مادهورام به دستخط سید حسین علی ولد سید حسن علی ساکن قصبه بنور به روز چهارشنبه به تاریخ هفتم ماه ربیع الاول ۱۲۴۴ هجری» .

۶- مؤلف : «مادهورام» نام داشته که معاصر اورنگ زیب عالمگیر بوده و «زهی منشآت مادهورام = ۱۱۱۰» ماده تاریخ تألیف آن می باشد . در صفحه ۳ آورده :

چون بفضل خدای عز و جل
یافت این نسخه صورت انجام
هاتفی گفت سال تاریخش
که «زهی منشآت مادهورام»

۷- آغاز : ناقص و یک ورق افتاده است و لیکن به تازگی با خط جدید و روی کاغذ زرد ، آن افتاده را کتابت کرده اند : «بسم الله..... بردیران دقیقه رس و روشن ضمیران روشن نقش پوشیده نماید . چون این خوشه چین خرمین ارباب سخن را خیال استدراک غوامض انشاء و استکمال این فن گرامی در سر افتاد ادراک حسبت ارباب دانش و ینش وجهه همت ساخته استفاضه آثار تربیت نمود تا..... نقد ناسره این هیچمدان پسندیده آمد در کمتر مدتی به باوری طالع شرف ملازمت علامه عصر نواب لطف الله خان بنده سعد الله خان به شغل خطوط نویسی مأمور.....» .

۸- انجام : «آلهی حواس را که کوچ کرد شهرستان غفلت است کامیاب جمیعت ساز و گل حرص و نخل اسل را از زمین خاطر با بیخ و بن بر اندازه آلهی بنده ام از عجزو ناتوانی شرمنده ام من گمراه

وادیه غوایب ایشاه را (؟) هدایت کن و به بخشایش من عاصی
را به نیکان کفایت کن .

بر جرم من ببخش که آورده ام شفیع
اشک ندامت و عرق انفعال را

به عون سبحان به انجام رسید تمت تمام شد نسخه مادهورام به
دستخط سید حسین علی ولد سید حسن علی ساکن قصبه بنور برای
خاطر دوست منشی صاحب بنامل ولد هواپنداس متوطن قصبه سنور
به روز چهار شنبه به تاریخ هفتم ماه ربیع الاول سنه ۱۲۴۴
هجری» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ، نامه ها و مراسلات تاریخی است با انشایی
خوب و اشعاری بر گزیده «مشمول بردو فصل : فصل اول
محتوی بر عرایض اوامر روزمره و خطوطهایی (نامه هایی) که از
زبان نواب لطف الله خان و نواب کوکلتاش خان برنگاشته روان
نمود . فصل دوم متضمن بر مکاتیب که خود به اعزه واحبا ترقیم
یافته» . در صفحات مختلف آن نشانه مهر هائی است که «متضد
یمل . . . ۱۲۰۰» خوانده می شود و در آخر صفحه ۲۱۵ اینگونه
آمده «این کتاب مسمی متضد یمل ولد بسنت رای ساکن قصبه
سنور اند بکر ویدا یک رویید شده» . در حواشی و صفحه آخر
یادداشتهایی دارد درباره دارو ها ، مثلاً : «عنا ب ، سپستان ،
خطمی ، معالجه خضاب» .

منہاج العابدین الی الجنة رب العالمین

۲۹۰
۱۶۵

[دین ، عرفان و عبادت ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۶ × ۱۶ × ۳ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ س
۲۱/۵ × ۱۲ سم .

۲- اوراق : ۱۳۵ ورق . ۲۷۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم سفید تیرہ رنگ ہندی ، آب رسیدہ ، جلد مقوای سنون نو
باعطف پارچہ پی سرخ .

۴- خط : نستعلیق ، پختہ ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «پیر مہدی شاہ» : «تمام شد کتاب بہ دست حقیر فقیر پیر مہدی
شاہ بہ شوق تمام نوشتہ شد اگرچہ خط خام بود .

نوشتہ بماند سید بر سفید

نویسنده را نیست فردا امید»

۶- مؤلف : نام مؤلف در این نسخہ یاد نشدہ ، اما از نام تألیف کہ در منہاج

العابدین الی الجنة رب العالمین» است ذہن و فکر ما بہ سوی

حجۃ الاسلام امام محمد غزالی سی رود ، و لیکن اصل کتاب کہ بہ

غزالی منسوب است بہ زبان عربی است در صورتی کہ این نسخہ

بہ زبان فارسی است . شاید از عربی ترجمہ شدہ باشد .

تألیف یا ترجمہ آن معلوم نشدہ . در صفحہ ۱۱۱ انکوائی آمدہ :

«کتاب منہاج العابدین الی الجنة» .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر

حمد مر خدایی را کہ او ملک حکیم است و جواد کریم است .

و عزیز رحیم آنکه بیافرید آسمانها و زمین ها را به قدرت خود و تدبیر کارهای هر دوسرای کردی به حکمت و نیافرید آدمیان و پریان را مگر برای عبادت خود . پس راه روشن است مرقصد کنندگان را و دلیل واضح است مرنظر کنندگان را و لیکن خدای تعالی گمراه کند کسی را که خواهد و راه راست نماید کسی را که خواهد» .

۸- انجام : «و آموزش می خواهیم از چیزهایی که بدان دعوی کرده ایم در علم دین از خدای تعالی و در آن تقصیر کرده ایم به عمل و آموزش می خواهیم از خطری که ما را به خویشتن آرای کشیده است در کتابی که نوشته ایم و یا سخنی که گفته ایم و یا علمی که افاده کرده ایم و می خواهیم از خدای تعالی تا بگرداند ما را و شها را ای جماعت برادران عمل کننده بر علمی که دانسته ایم و نگرداند بر ما علم ما را و بال که او جواد کریم و غفورالرحیم است تم تمام شد کتاب» . در اینجا کاتب جای نام کتاب را خالی گذاشته است .

۹- چگونگی : این نسخه متنی است فارسی روان و خوب ، و در صفحه ۱۱ آمده که «منهاج العابدین الی الجنة» است و در صفحات گونا گون آن از کیمیای سعادت و احیاء علوم الدین سخن می گوید ، و بر هفت قسمت است . هر قسمت را عقبه نامیده است . در صفحه ۱ آورده : «بدان که فاصل این جمله ، هفت عقبه است : اول عقبه علم ، دوم عقبه توبه ، سیوم عقبه عوایق ، چهارم عقبه عوارض ، پنجم عقبه بواعث ، ششم عقبه قوادح ، هفتم عقبه حمد و شکر و تمام شدن این عقبات» . موضوع کلی این نسخه آمیخته بی است از عرفان عارفان و عبادت عابدان که خواندنش شیرین و جاذب و آموزنده و سودمند است .

منہل العطشان فی رسم احرف القرآن

۴۹۰
۷۷

[دین ، قرآن ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۳ × ۷/۷ . سم . — درونی : ۱۷ س
۱۶/۵ × ۸ س م .

۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد رنگ تیرہ کشمیری ، اندکی وصالی شدہ ، جلد مقوایی
ملون و نو .

۴- خط : تحریر متوسط آمیختہ با شکستہ ، عنوانہا و نشانہا ہا سنکرف
روشن . قرن ۱۲ ھ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : «طاہر حافظ اصفہانی» معاصر ابوالنصر شاعر خ بہادر (۷۷۹ - ۸۵۰
ق) بودہ است و تالیف خود را کہ بہ نام «منہل العطشان
فی رسم احرف القرآن» است بہ او تندید کردہ : «چنین گوید
طاہر حافظ اصفہانی از برای مہمی ضروری از دارالاسان
اصفہان بہ دارالسلطنۃ ہرات رحلت کردہ و حرف بساط
بوسی بارگاہ حضرت سلطنت پناہ ابوالنصر شاعر خ
بہادر دریاقم و این مختصر را «منہل العطشان فی رسم
احرف القرآن» نثار مجلس حضرت سلطان با
فصیدہ طاہرہ منضم ساخت . تاریخ تالیف معلوم نشد .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم حمد و سپاس بیحد و قیاس پادشاہی را
کہ از جنس مخلوقات نوع انسان را بہ فضل و لقاہ درمنا برگزید

و از آن میان صنف اهل ایمان را خلعت پوشانید و حمله قرآن را و عمده فرقان را تمیز ش اورتنا مستثنی گردانید» .

۸- انجام : «اگر در این مصاحف کتاب الفات این ها به یا اتفاق افتد در سیما نقطه نزنند و همچنین در نتر اگر بر غیر رسم نوشته باشد و کلتا خود دسی به یا نخواهد نوشت و در باقی خود مخبر باشند و سازگی را البته نقطه ننهند و همچنین بلی و حتی و دراری و علی باشند و لفظ لدا در یوسف به الف باید نوشت ولدی در یوسف بالها مرسوم است و در غافر خلاف است و در کهاتی ساقط شده باشد مثل هذا» .

۹- چگونگی : در گوشه صفحه اول نوشته : «الجزء الاول منهل العطشان» که معلوم می سازد جزء دیگری هم دارد باوجود اینها ، بازهم این نسخه از لحاظ شناخت حروف قرآن کریم و طرز قرائت آن در نزد فرق مختلف اسلامی بسیار ارزنده است . مؤلف هنگام تألیف کتاب خود ، به همه قاریان گروه های گوناگون اسلام نظر داشته است . مثلاً تحقیق کرده است که لفظ «ان» چگونه در قرآن به کار رفته است و نظر قاریان را درباره آن آورده است . حواشی آن به دستداران این فن کمک می کند . فارسی آن روان و ساده است ، اما چون متن علمی و فنی است نیازمند تحقیق و تأمل است . در صفحه یکم آن دو نشان از یک مهر است که «غلام حسین لطف الهی ۱۲۸۰» خوانده می شود که گویا مالک نسخه بوده است و این دو بیت شعر و چند مطلب دیگر نیز آمده است :

در مکه نخست ابن کثیر است امام

در بصره ابو عمر و علا دارد نام

نافع ز مدینه ابن عامر از شام

عاصم و علی و حمزه ز کوفه است تمام

۲۹۰
۱۷۶

منية المصلي و غنية المبتدى

[دين ، فقه ، عربى ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵/۵ × ۱/۵ س م . — درونی : ۱۵ س
۱۷/۵ × ۹/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۶۷ ورق . ۱۳۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک زرد تیره رنگ ہندی ، ساییدہ شدہ . وصالی شدہ ،
جلد مقوای ملون نو با عطف پارچہ پی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ . پختہ . سخت خوانا ، عنوانها و نشانها
و خطوط رسم شدہ بر بالای کلمات بد شکرگف کم رنگ . قرن
۱۲ ۵ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب نیامدہ . اما تاریخ کتابت «۱۱۴۸ ۵ ق» آمدہ :
«قد وقع الفراغ من تسويده بوقت ضحى فى الجمعة فى التاريخ
اربعة عشر شهر رجب المرجب سنة هجرة النبى عليه الصلوة
والسلام الف و مائة و اربعين و ثمان تم تم شد من شهر ستين
و ستة» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف «مولانا سديد الدين كاشغرى» است . تاريخ تالیف
معلوم نشد ، نام تالیف «منية المصلي و غنية المبتدى» است
ارک : فہرست کتب عربی کتابخانہ ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص
۲۵۵ .
- ۷- آغاز : ناقص است و از «كتاب الطهارة» آغاز می شود : «كتاب الطهارة
ثم اعلم بان للصلوة شرائط قبلها و فرايض و ارکان و واجبات

و سنن و آداب و کراهیة و مناهی فیہا اما الشرايط فستة الطہارة البدن من الحدث والجنابة والطہارة من النجاسة و سترالعورة و استقبال القبلة والوقت والبنیة» .

۸- انجام : «فبقول یحتمل انه یسجد هذه الثلاثة فی ثلاث رکعات و کان علیہ ثلاث سجادات و رکع و یحتمل انه سجدہا فی رکعتین فتقضى رکعة و ثلاث سجادات و لو ترک ستاسجد سجدتین و نصلى ثلاث رکعات لا انه یحتمل انه سجدہم من الراس» (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ فقہ اسلام است و مخصوص حنفیان و از احکام عملی دین اسلام بحث می کند ، مانند : نماز و وضو و تیمم و فرایض دیگر . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «فصل» است : «کتاب الطہارة» ، «فصل تیمم» . الفاظ و لغات مشکل عربی را در میان سطرها و حواشی به فارسی ترجمہ کرده اند . پس از کاتب ، شخصی دیگر آن را خوانده و بعضی سهوالقلم های کاتب را تصحیح کرده و یادداشهایی به عربی نوشته است .

۲۹۰
۱۹۴

مواعظ و حکم

[دین ، احادیث نبوی ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۶ سم . — درونی : ۱۶ : ۱۹ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۴۹ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ ہندی ، اندکی وصالی شدہ ، جلد کاغذی .

۴- خط : ثلث (متن) و شکسته و نستعلیق (حواشی و میان سطرها) ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف روشن ، بالای بعضی از کلمات خط سیاه و سرخ افقی کشیده شده ، معرب (مشکول) ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : نام مؤلف «ابواللیث نصر بن محمد بن ابراهیم السمرقندی» است ، تاریخ و نام تألیف معلوم نشد ، «اما بعد قال الفقیه ابواللیث الزاهد العالم العامل نصر بن محمد بن ابراهیم السمرقندی رضی الله عنهم فجمعت فی کتابی هذا شیاً من المواعظ والحکم شافیا للناظر فیہ و وصیتی له ان ینظر فیہ بالتذکر و تفکر لنفسه» ، و لیکن شاید بتوان نام آن را احادیث «مواعظ و حکم» نام گذارد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي هدانا لهذا بهذا ، و فضلنا المرغوب على سائر الاسم باكرم انبيائه حمدا يستجلب المرغوب من رضائه و يستعطف المخزون من عظمائه و جعلنا من الشاكرين لنعمائه والعارفين لا لائه و صلى الله على محمد رسوله المصطفى و نبیه المجتبی و على عمرته الطيبين و على اصحابه و امتهم اجمعين» . (رك : ۶ مؤلف) .

۸- انجام : «فيقول اشهد ان رسول الله صلى الله عليه وسلم فيقول ان عسرت مؤمنا و مت فيفسح له في قبره و يكثر من ثواب الله فنسئل الله تعالى التوفيق والعصمة وان يعيدنا من الاهواء الضالة المصلحة و يعيدنا من عذاب القبر و ذكر عن عائشة رضی الله عنها انها قالت كنت لم اعلم بعذاب القبر» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه موعظه و نصیحت و حکمت است که مؤلف، آنها را تحت حدیثی یا احادیثی به نقل از حضرت محمد (ص) و صحابه تفسیر می‌کند. تقسیمات آن بر اساس «باب» است. مانند: «باب الاخلاص» «باب مول الموت و شدته». در همه جای کتاب همواره می‌گوید: «قال الفقیه ابواللیث سمرقندی.....» و چنین معلوم می‌شود که یکی از شاگردان ابواللیث سمرقندی این رساله را از تقریرات او گرد آورده است. حواشی و یادداشتهای آن به فارسی است. بعضی مسائل فقهی مانند «دهل زدن بوقت نکاح» در صفحه اول کتابت شده است.

مواهب علیه یا تفسیر حسینی

۲۹۰
۹۵

دین، تفسیر، فارسی و عربی، منشور و منظوم

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۴ × ۱۷ سم . درونی : ۲۵ س ۱۷ / ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۳۵ ورق . . . ۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب دیده ، اندکی گرم خورده ، وصالی شده ، صحافی خوب ، جلد تیماجی سیاه نو و زرکوب .
- ۴- خط : نستعلیق ، پخته ، خوانا ، جملات عربی معرب (مشکول) ، عنوانها و نشانه‌ها و خط‌های رسم شده بر بالای جملات شنگرف خوش رنگ ، آغاز جزوها و جدولها زرین و نیلگون . قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق . یک لوح مدور (ترنج) در صفحه ۷ و یک سرلوح در صفحه ۸ مطلا و نیلگون و زیبا . در داخل سرلوح «بالله و به نستعین» به خط دوفی زیبا کتابت شده است .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا (مفسر) : «حسین کاشفی» ، آغاز تالیف «۸۹۷ ۵ق» و نام تالیف «مواهب علیہ» معروف بہ «تفسیر حسینی» است : «تا در غرہ محرم المکرم سنہ سبع و تسعین و ثمانمائة ایماء ملہم غیبی از عالم لاریبی بہ خاطر فاتر بندہ جانی حسین کاشفی رسید کہ . . . آن ثمرات ریاض قرآنی را . . . بہ مواہب علیہ اتسام» دہم . نام مؤلف را «حسین واعظ کاشفی» و «ملا حسین کاشفی» و «واعظ کاشفی» نیز می گویند .

۷- آغاز : «باللہ و بہ نستعین ، بسم اللہ تیمنا بذکرہ الاعلی . بعد از تمہید قواعد محامد و تأسیس مبانی ثنا خوانی حضرت رسالت پناہی علیہ و علی آلہ و صحبہ صلوٰۃ مصونۃ عن التناہی نموده می شود کہ قبل از این بہ اشارت مشتمل بر بشارت کہ از عالی جناب اشارت پناہ . . .

شہسوار عرصہ عزت علی شیر آنکہ هست

والی والا جناب و داور دوران پناہ

۸- انجام : ناقص است ، تا آخر سورہ الکہف و آغاز سورہ مریم ، این جلد بدین عبارت پایان می یابد : «ولا یشرک و باید کہ بندہ کہ عمل صالح دارد شرک نیارد و انباز نسازد ، بعبادۃ رب در برستش پروردگار خود احداً یکی را یعنی بہ ریا و تصنع عمل نکند کہ بہ شرک اصغرست و تباه کنندہ عمل نعوذ باللہ من الیرب و اعتصم بہ من وقوع الزلل ، اللهم صل علی محمد و آلہ و صحبہ وسلم بعدہ ما فی جمیع القرآن حرفاً حرفاً . . . بکرمک یا ادرم الا کرہین و یا ارحم الراحمین وصلی اللہ علی محمد و آلہ اجمعین ، سورہ مریم» .

۹- چگونگی : مواهب علیه یا تفسیر حسینی از معروف ترین تفاسیر قرآن به فارسی است که نسخ خطی فراوان دارد و تا کنون چندین بار به طبع رسیده است . فارسی آن روان و ساده و آمیخته با اشعار خوب و نغز عرفانی و دینی و ادبی است . مواهب علیه خلاصه‌ی از تفسیر «جواهر التفسیر لتحفة الامیر» است . منظور از «امیر» امیر علی شیر نوایی است . در آغاز این نسخه ، ۲ مقاله در پنج صفحه است به عربی درباره «الله نور السموات والارض» به قلم متن مواهب علیه . در صفحه یک و صفحه ۷۰۰ چند بیت شعر فارسی است . از جمله :

«دلا را ما به بیت الله سوگند

به سی جزو کلام الله سوگند

اگر تو بر نگریدی بر نگردم

به گیسوی رسول الله سوگند»

در صفحه ۷ نشانه و امضای سهر مالک این نسخه وجود دارد و لیکن خوانا نیست «صاحب و مالک هذا کتاب» . جمله دیگر : «به نور چشمی محمد یوسف ، فقیر خلیل محمد» .

۲۹۰
۱۳۱

مواهب علیه یا تفسیر حسینی

[دین ، تفسیر ، فارسی و عربی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : بیرونی : ۳۰ × ۱۹ × ۳ سم . درونی : ۱۵ و ۲۰ و ۲۵ س
۱۹/۵ و ۲۰ و ۲۲ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۲۵۳ ورق . ۵۰۶ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک و زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف پارچه پی ، ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق خفی و متوسط (فارسی) و نسخ (عربی) ، پخته ، خوانا ، آیات قرآن شنگرف و بالای آنها خط سرخ کشیده شده ، جدول ها نیلگون و سرخ . قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : «حسین واعظ کاشفی» ، نام تألیف «تفسیر حسینی» یا «جواهر التفسیر» و یا «مواهب علیہ» است . (رک : مواهب علیہ ۲۹۰/۹۵) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم . بعد از تمهید قواعد محامد الہمی و تأسیس مبنای ثنا خوانی حضرت رسالت پناهی علیہ و علی آلہ و اصحابہ صلوات مصونة عن التناهی نموده می شود» .
- ۸- انجام : ناقص است و تا اوایل سورة «الانعام» ادامه دارد . از صفحه ۴۹۷ تا پایان صفحه ۶۰۵ جای آیات قرآن خالی است و فقط تفسیر و معانی فارسی آنها نوشته شده است و اینگونه پایان می نماید : «الاکہ ایشان امتانند مثل شما در آفرینش و مرده زنده شدن در ادای ثنای الہمی چه هیچ کدام از تسبیح حق سبحانه و تعالی و ذاهل نیستند وان من شیء الا یسبح بحمده فرونگان تسبیح در لوح محفوظ هیچ چیزی را بلک او» .
- ۹- چگونگی : در این نسخه در بدنه قلم و یا بیشتر کتابت شده . سهو القلم کاتب یا کاتبان اندک است . متأسفانه تا پایان جزو هفتم در این

نسخہ است . مواہب علیہ یا تفسیر حسینی کہ گاهی بہ نام «جواهر التفسیر» خواندہ می شود بہ صورت نسخہ های خطی و چاپی فراوان است خاصہ در سر زمین پاک و ہند (رک : مواہب علیہ . ۲۹۰/۹۵) .

مولود شریف یا مجموعہٴ دعا

۲۹۰
۲۰۲

[دین ، فرایض ، عربی ، منشور]

- اندازہ : — بیرونی : ۱۸/۵ × ۱۲/۵ سم . — درونی : ۱۱ س (سطرها سورب کتابت شدہ بہ طوری کہ سطر اول و آخر کوتاہ تر و سطرهای وسط بلند تر است) ۱۳/۵ × ۷/۵ سم .

۲- اوراق : ۵۵ ورق . ۱۱۰ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک کبود رنگ لاهوری ، کرم خوردہ ، آب دیدہ . اندکی وصالی شدہ ، جلد کاغذی .

۴- خط : نسخ خوش ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانہا و نشانہا ہا و کلمات سہم و جدول دو خطی سنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : و تاریخ تالیف معلوم نشد ، اما نام تالیف بہ «مولود شریف» شہرت دارد کہ مجموعہٴ اوراد یا دعاہایی است دربارہٴ ولادت حضرت محمد (ص) و نعت و وصف او .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، السلام علیک زین الانبیاء ، السلام علیک اصفی الاصفیاء ، السلام علیک ازکی الازکیاء ، السلام علیک

یا ہرج الضیاء ، السلام علیک من رب السماء ، السلام علیک دائم
بلا انقضاء» .

۸- انجام : واجعلنا اللہم ببرکتہم من الفائزین ، واخرجنا من الدنیا سالمین ،
واحشرنا فی زمرتہم غیر ما یلین ، ولا وسلم تسلیماً کثیراً ،
والحمد لله رب العالمین ، والحمد لله الذی بنعمتہ تم الصالحات
ولاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و صلی اللہ علی سیدنا محمد و آلہ
و صحبہ وسلم والحمد لله رب العالمین ، آمین آمین آمین» .

۹- چگونگی : این نسخہ شامل چند «ورد» و «دعا» است کہ بیشتر آہا در ولادت
و نعت و وصف حضرت رسول اکرم است و معروف بہ
«مولود شریف» است . دعای «اہل کسا» آل کسا = آل عبا
در این مجموعہ است . مالک آن «سعد الدین لاهوری» بودہ است .
در صفحہ اول و صفحات آخر بہ خط جدید مطالب دعای کتابت
شدہ است .

مہمات المسلمین

۲۹۰

۱۰۷

دین ، فرایض ، مجموعہ رسائل . فارسی . منثور |

۱- اندازہ : بیرونی : ۵ ۲۱ ۳۱ ۳۳ س م . درونی : ۵ ۱۵ ۱۷ س
۱۸ × ۸ س م .

۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم سفید و زرد روشن ، نک ہندی و کشمیری . جلد مقوایی
ملون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط و ثلث ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و جملات عربی سرخ ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد . اما نام تألیف ، در این مجموعه ، دو رساله است که آنها را «مہبات المسلمین» نام کرده‌اند : «بدانکہ لازم برہمہ مسلمانان را کہ این مسائل بیاموزد و یادگیرد و این کتاب را مہبات المسلمین نام کرده اند» (ص ۲) .

۷- آغاز : رسالہ اول (ص ۲) : «رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، قال النبي عليه السلام طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة یعنی طلب کردن علم فريضة است بر ہمہ مسلمانان از مردان و زنان و آزاد و بنده ، مراد ازین علم چہار علم آموختن فرض عین است : اول علم توحيد دويم علم نماز سيوم علم روزہ چہارم علم حيض و نفاس» .

۸- انجام : ايضاً (ص ۳۵) : «از معدہ خالی سه عادت خيزد : اول کلمات دويم طاعت سيوم کرامات و از معدہ پر نیز سه چيز خيزد : اول فساد و غفلت دوم شہوت سيوم علت خرقہ نام باب درويشی نامہ تمام شد . تحرير يافت» .

— آغاز : رسالہ دوم (ص ۳۵) : رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، قال الله تعالى ، يوم ينفخ في الصور فتأتون افواجا . . . معاذ بن جبل گفت : يا رسول الله اين آيت خدای تعالی فرمود» .

— انجام : ايضاً (ص ۴۴) : ناقص است و بدین عبارت پایان می یابد . «قوله تعالى : ولا تمش في الارض ولن ترضى تبليغ الجبال طولاه

گروه نوزدهم را بیارند که سوی پیشانی برپای بسته و بوی مردار.....» افتادگی دارد .

۹- چگونگی : این مجموعه مطالب متنوعی دارد : اصول دین ، فروع دین ، تصوف و عرفان ، شریعت ، حقیقت ، طریقت ، معرفت ، شرح احادیث نبوی و آیات قرآن ، همه آنها بطریق سؤال و جواب «اگر ترا پرسند» و «جواب بگو» می باشد . از صفحه ۴ تا ۶ کرسی نامه یا شجره نامه حضرت رسول (ص) و حضرت یوسف (ع) و دوتن از خلفای راشدین (ابابکر صدیق و عمر بن خطاب «رض» و امام اعظم کوفی (ابو حنیفه «رض»)) کتابت شده است . نثر فارسی آن بدنیست . شرح کلمات عارفان چنگی بدل می زند . روی هم رفته نسخہ پی است مغتم و سودمند .

۱۶۰
۱۹۷

میر ایسا غوجی

[منطق ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۷ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۳۵ ورق . ۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هندی ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد دغندی .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : نام مؤلف اصلی نسخه «اثير الدين الابهرى» بوده که تألیفش به نام «ایسا غوجی» معروف و از علمای قرن هفتم بوده است . نام شارح در این نسخه نیامده است ، اما نام او را «علی بن محمد الجرجانی» معروف به سید شریف متوفی ۸۱۶ هـ ق دانسته اند . نام این تألیف یا شرح «میر ایسا غوجی» است ، زیرا شارح آن را به نام «امیر بن الامیر بن الامیر محمد» کرده است (رک : تفصیلی فهرست مخطوطات عربیه ، کتابخانه عمومی پنجاب ، لاهور ، ص ۳۷) . در ص ۲ و ۳ از قول شارح این نسخه چنین آمده است : «فلما كان المختصر الموسوم بایساغوجی للشیخ الامام افضل المتأخرین اثير الدين الابهری جامعاً لغرر فوائد علم المیزان و درر فوائد علم البرهان و نظمت فوائد لتکون قلائد علی اعناق همهم و توصلت به الی حضرة الامیر بن الامیر بن الامیر محمد فهو با تحاف هذا الكتاب اولی و باهدائه احرى» .

۷- آغاز : «رب يسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذى جعل منطق الانسان مظهر المعلومات و يسر له طريقاً لتحصيل المجهولات والصلوة على رسوله محمد المبعوث بالحجج والبيئات و على آله و اصحابه معدن المكرمات و منبع المروات اما بعد فلما كان المختصر الموسوم بایسا غوجی» .

۸- انجام : «بل و صنعاً للكلیة الكاذبة فى الكبرى الشكل الاول اعلم ان العمدة وما عليه التعویل هو البرهان لكونه مركباً من اليقینات المنتجة لليقین وما عداه توابع و لواحق و لكن هذا آخر ما اوردنا فى شرح هذا الكتاب تمت الكتاب بعون الملك الوهاب» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در علم منطق است . تقسیفات آن بر اساس «قال» «اقول» می باشد . در لا بلاى سطرها بعضی کلمات را برای

فهمیدن بهتر به فارسی برگردانیده اند و مقداری از متن اصل را به قلم شنگرف تیره رنگ در بالای صفحات کتابت کرده اند . در ص ۱ و ۲ یادداشت هایی دیده می شود ، از جمله : «الجزء الاول ایسا غوجی ، در ملک فقیر سعدالدین لاهوری» و نیمی از آیه الكرسی «الله لا اله الا هو.....» . در کنار صفحات داخلی هم یادداشت های دارد به عربی . در ص ۶۹ و ۷۰ درباره ولادت چند نفر به فارسی مطالبی دارد . نشانه مهر «عمل پیر بخش . ۱۲۰» نیز دیده می شود .

الناسخ و المنسوخ

۲۹۰
۱۹۳

[دین ، قرآن ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵/۵ سم . — درونی : ۲۵ و ۲۶ و ۲۷ و ۳۱ و ۳۸ و ۱۹ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۲۲ ورق . ۴۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، اندکی آب دیده ، اندکی وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق ، ناپخته ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانه ها شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «القاضی الامام ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن علی الاسفرانی» ، تاریخ تألیف ندارد . از مقدمه و متن نسخه چنان بر می آید که نام

تألیف «الناسخ و المنسوخ» نام دارد : «قال القاضي الامام ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن علي الاسفرائي رضى الله و عن اسلافه اعلم ان من اراد ان يتكلم في معاني كتاب الله تعالى بعد ان يعرفها فيجب عليه ان يعرف الناسخ و المنسوخ» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله مستحق الحمد لذاته و صفاته و هدانا لدينه و اكرمنا باعز الرسل و اجل الكتب و اكثر الشرايع و بين في كتابه الاحكام و فرق بين الحلال و الحرام و انزل عليه المجمل و المفصل و المطلق و المقيد و الخاص و العام و اكرم بعلم كتبه من يشاء من عباده ليهلكم من هلك عن نبينة و يحيى من حى عن نبينة و ان الله سميع عليم» -

۸- انجام : «سورة الغاشية مكية آياتها ستة و عشرون و فيها من المنسوخ حكم واحد و هو قوله تعالى فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمسيطر اى ليس عليك الا تذكير ثم نسخت باية القتال و من هذه الى الكافرون ليس فيها ناسخ ولا منسوخ سورة الكافرون مكية آياتها ستة و حكم هذه السورة منسوخ باية السيف كقوله تعالى اقتلوا المشركين و خمسة الباقية ليس فيها ناسخ ولا منسوخ» .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه ، شرح موره ها و آيات قرآن كريم است كه بعضى از آنها ناسخ و بعضى منسوخ است يعنى در قرآن كريم آيه ي يا آيه هاي هستند كه حكم آنها در بعضى آيه ها و سوره هاى ديگر نسخ شده است . مؤلف در مقدمه متذكر مى شود كه مفسران قرآن اگر حكم ناسخ و منسوخ را تشخيص ندهند چه بسا كه اشتباها رخ بدهد . مثلاً در صفحه ۱ آمده كه ۵۵ سوره قرآن كريم احكام منسوخ دارند و سپس نام همه سوره ها

را آورده است . تقسیفات آن بر اساس «فصل» و از آغاز تا پایان آن مانند قرآن کریم و سوره های آن ترتیب و تدوین شده است . یادداشت ها و شرحهایی در کنار صفحات دارد . از صفحه ۳۸ تا ۴۴ مباحثی درباره بیع و شراء از نظر فقه اسلامی کتابت شده است . این نسخه در نوع خود مغتم و ارزنده است .

نا شناخته

۸۹۰

۱۱۲

[ادب ، داستان فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $18/5 \times 12 \times 1$ س م . — درونی : ۱۳ س $12/5 \times 7/5$ س م .
- ۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید و زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، جذر کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، آمیخته با شکسته ، خوانا ، پخته ، سر فصلها و عنوانها و نشانه ها شنگرف خوش رنگ . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف و نام آن معلوم نشد و دو لفظ «مهر و ماه» را به مناسبت در آن بسیار می یابیم . شاید داستان یا قصه «مهر و ماه» باشد (؟)
- ۷- آغاز : ناقص است و معلوم نشد چند ورق افتاده است و به این اشعار

آغاز می گردد :

.....»

زامرت هر که پیچد سر مبادا
 مرا فرمان تو بر جان روان است
 کجا پروای قتل دیگران است
 سحاب تیره روز از رفت برباد
 غبار مہرت..... از من کم مباد»
 پس از این اشعار بہ نثر می رسم کہ اینگونہ است :

«چون نسیم جواب نامہ بگرفت از قلعہ بیرون آمد مانند باد روان
 شد بہ بارگاہ مہر رسید ، نامہ ماہ بہ دستش داد مہر نامہ را
 می خواند و همچو مروارید اشک می ریخت و می گفت ، بیت :
 مکتوب جان فزای تو آمد بہ صبحگاہ
 چون خواندہ گشت بر دل بریان نہادمش

۸- انجام : ناقص است بدین عبارت و اشعار ختم می گردد : «وقتی کہ
 روز افزون از زندان خلاصی یافت رو بہ ولایت خود نہاد تا بہ
 کویہ قاف رسیدہ در باغ پدر در آمدہ چون وقت شب بود روشنائی
 چراغ در آن خانہ نمودار شد بہ در آن خانہ رسید آواز گریہ
 شنید چون خوب گوش کرد آواز مادرش بود کہ می گریست و
 این رباعی می خواند ، رباعی :

یا رب بہ تم قوت جان باز آور
 در باغ دلم سرو روان باز آور
 یا جان مرا از این جہان بیرون کن
 یا در برم آن سرو روان باز آور

روز افزون این رباعی شنیده آهسته آهسته در گریه شد و در خانه
 را بگشاد و این رباعی را خواند ، رباعی :
 بچم چو به وصل دوستان باز آورد
 وز رنج سفر به خاتمان باز آورد
 خوش باش که بهر دل.....
 «

۹- چگونگی : متأسفانه نسخه این داستان ناقص است . متن آن آسیخته با نثر
 شیرین و اشعار دلنشین است . فارسی آن روان و پخته و نمکین
 است . موضوع آن تقریباً داستانی است از مهر و ماه در مشتری
 و عطارد و دیگران نیز در آن هستند . نسیم عیار نیز کارهای
 شایسته عیاری می کند . مکاتبات مهر و ماه با یکدیگر با شعر
 مخصوصاً مثنوی صورت می گیرد و آن مثنوی ها بیشتر بروزن
 «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل» است . داستانی خوب است اما افسوس
 که ناقص است . از صفحه هشت به بعد نیز اوراقی افتاده است .

۸۹۰

۱۱۴

نا شناخته

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۱۵ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۳ س ۱۰ س ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۴۶ ورق . ۹۲ صفحه :
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد
 کاغذی .

۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، آمیخته با شکسته متوسط ، پخته ، خوانا ،
قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .

۶- مؤلف : شاعر و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد ، در این نسخه از صفحه ۵
تا ۲۵ شاعران پارسی گوی را نام برده است . اول آنها «رودی»
و آخر آنها «هاتف» است . در صفحه ۲۵ به نام «صبوحی» و
«صباحی» بر سی خوریم که گویا شاعر این مثنوی ، یکی از این
دو نام باشد :

«صباحی همچو صبح آشنایی

چراغ افروز بزم روشنایی

فلک را غنچه اسید بشکفت

ز دامانش گل خورشید بشکفت

صبوحی دوستان از خود رسیدند

ز خود رفتند در خود آرمیدند

یکی در کعبه شد مست مناجات

یکی بیخود فتاد اندر خرابات»

در صفحه ۹۲ به نام «عارف» بر سی خوریم :

«توهم عارف بیاران که داری (؟)

در افکن طرح جشن دوستداری

به عشق بربط و چنگ و دف و نای

منه از حلقه مستان برون پای»

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود :

«اگر بیند به سوی خصم چون شیر
 کند چین جبینش کار شمشیر
 خط دستش که موج بحر جود است
 برات روزی اهل وجود است
 خداوندی که یکتای زمان است
 چودست جود او حکمش روان است
 به پیش ابر نیسان کف او
 که باشد عام باران کف او
 ز جود او اگر دریا زند دم
 زند سیکی به رویش موج هر دم
 از آن ابر بهاری بیش گرید
 که از رشک کفش بر خویش گرید»

۸- انجام : ناقص است و با این اشعار پایان می یابد :

شراب لاله گون خوردن به یاران
 بود عید نشط میگساران
 دمی در بزم یاران گرنشینی
 به سوی خلد غم نش نبینی
 توهم عارف به یاران ده داری
 در افکن طرح جشن دوستداری
 به عشق بربط و چنگ و دف و نای
 منه از حلقه مستان برون بای
 شراب لاله گون می نوش خوش باش
 به عشرت روز و شب می کوش می باش

بیا ساقی توهم گر یار مایی
 بده از کف طریق آشنایی
 به یاران یار شو بر رغم اغیار
 بده یک ساغر و صد دل به دست آر».

۹- چگونگی : این مثنوی بر وزن «مناعیلین مناعیلین مناعیل» از مزاحفات بحر هزج است. افسوس که ناقص است. سراینده مثنوی تقریباً شاعران برگزیده پارسی گوی را از «رودکی» تا «هاتف» و عهد خودش «عارف» یا «صبوحی» یا «صباحی» با نظر خرده گیری و نقد و سنجشگری شاعرانه نام می برد و چنان بررسی آید که هیچ کدام را نمی پسندیده است. اما اگر مثنوی کامل او را بیابیم و بررسی کنیم، آن را بسیار خوب خواهیم یافت. همین مقدار هم که در دست است از طبع بلند و ذهن و قناد و شور شاعری سراینده حکایت می کنند. اشعار او لطیف و ساده و روان و منسجم و استوار است و مضامین بسیار عالی دارد. به دل می نشیند. در آخر هر موضوعی یک ساقی نامه شیرین دارد.

بیا ساقی بده زان باده ناب
 نژ و رخت خرد افتد به کرداب

در سر تا سر مثنوی از «مهر و وفا و ماه و شاه چین» گنت و گو می کنند شاید بتوان آنرا قصه «مهر و وفا» نامید. چنان به نظر می رسد که این نسخه به خط خود شاعر باشد زیرا در حاشیه صفحه ۶۶ می گوید: «چون پیشتر از این اجزایی از میان کتاب گم شده بود بنا بر آن از آن وادی در خاطر خود هیچ نیاورده به نوشتن قلم را جولان نموده». در صفحه ۳ نشان یک مهر در دو جا هست: «سراندازد رضا تسلیم بود ۱۱۶۴».

۲۹۰

۲۹۴

نا شناخته

[دین ، اخبار و حکایات ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۳ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ : ۱۴/۵ س ۸ × سم .

۲- اوراق : ۱۲۱ ورق . ۲۴۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید سپاهانی ، آب دیده ، موش خورده ، ساییده شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، پخته ، روشن . عنواناتها و نشانیها ، سرفصلها و جملات عربی شنگرف ، معرب (مشکول) ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد چون از آغاز و انجام افتادگی های دارد .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد چون ناقص است . از مطالعه و تصحیح نسخه مفهوم می گردد که تفسیر قرآن و اخبار و حکایات و کتبات های است درباره حضرت محمد (ص) و صحابه و تابعین و ائمه (رض) و عارفان و بزرگان دین و علمه و سادات . (زک : ۹- چگونگی) .

۷- آغاز : ناقص ، و بدین عبارت شروع می شود : «بگوئی جانور آغاز کرد السلام علیکم ای موسی پسر آنچه مقصود داری . گفت چند گاه است در این شاخ درخت هستی ؟ گفت : ای پیغمبر خدا

مدت چهار هزار سال باشد که درین شاخ نشسته ام ذکر رزق من خدایتعالی است . مهتر موسی گفت : چیزی آرزوی هم داری یانه؟ جانور گفت : در مدت سه سال آمده است که گاه گاهی دل من می خواهد که منقار خود را از آب ترکم» .

۸- انجام : «یزید گریخته در قصر در آمد در نجاست غوطه خوران در پلیدی غرق شد امیرالمؤمنین محمد حنیفه فرمود که در آن قعر آتش زنید و طشت خانه آتش زدند بعضی گویند که سگ پلید زرد روی شده در کوه قاف میگردد و تشنه تا روز قیامت آب بخواند امیرالمؤمنین محمد حنیفه امام زین العابدین را در دمشق بر تخت خلافت نشانده خود بدوات بافتح و نصرت بطرف شمر خود رفتند والله اعلم بالصواب باب سی..... (موش خورده) حضرت سلطان ابو سعید ابوالخیر که حق پیر بر مرید چیست و نظرها..... و اخبار های پیشینیان و قصه های گذشتگان چنین آرند که سلطان ابو سعید ابوالخیر را در عمر کودکی پدر ایشان در مدرسه فرستاد روزی» .^۴

۹- چگونگی : این نسخه شامل اخبار و حکایات و تفسیر آیات و احادیث و اقوال پیامبر اسلام (ص) و مهاجران و انصار وائمة اطهار (رض) و بزرگان دین و پیشوایان عرفان است . تقسیمت آن بر بنیاد «باب» نهاده شده است . ۶ باب از آغاز و چند باب از انجام افتاده است . این نسخه ۲۶ باب و اندی دارد . نثر فارسی و روایات آن خوب و خواندنی است . سهواً قلم کتب ندارد . آیات و احادیث را به عنوان شواهد آورده و شرح و تفسیر کرده اند . بعضی الفاظ فارسی و عربی در لای سطرها و کناره صفحات به اردو و فارسی ترجمه شده است . بیشتر آثار و احوال و اقوال و اخبار پیامبران را در بردارد بنا بر این چنان به نظر می رسد که «قصص الانبیاء» یا «داستانهای پیامبران» باشد .

۲۹۰
۱۹۱

نا شناخته

[دین ، حدیث ، عربی و فارسی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۵ سم . — درونی : ۷ س ۱۵ یا ۱۶ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۸۷ ورق . ۱۷۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک و زرد روشن رنگ هندی . آب رسیده ، گرم خورده ، ساییده شده ، جلد کاغذی .

۴- خط : ثلث در شبیه کوفی و بہار است ، خوش ، خوانا ، عنوانها و نشانه ها و کلمات مہم بد شنگرف روشن ، قرون ۱۰ و ۱۱ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ناشناخته ، چون از آغاز و آخر ناقص است .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف ناشناخته ماند ، چون ناقص است .

۷- آغاز : ناقص و اینگونه شروع می شود : چیست ؟ جواب بگو . الميثاق هو الخطاب ، آن روز کہ خطاب آمد بد ارواح مؤمنان اگر برسند معنی ميثاق چیست ؟ عہد بستن بد زبان و استوار داشتن بد دل جنتج (چنانچہ) پیغامبر فرمودہ است : افرا باللسان و تصدیق بالقلب بما جاء به من عند الله تعالى لیسنا من عند السلام .

۸- انجام : حدیث قال علیه السلام من توخا للصلاة فاحسن الوضوء كان من الخطیة کیوم ولدته امه یعنی هر کس وضو سازد برای نماز را بس نیکو سازد و احتیاط بجا آرد از گناہان همچنان بیرون

آید گویی آن روز از مادر زاده است . حدیث قال علیہ السلام من نام علی وضوء و ادركہ الموت فی اللیل فمہو عند اللہ شہید ، یعنی ہر کہ با وضو بخسپد پس دریابد مرگ او را در آن شب او .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ ، مجموعہ حدیث نبوی است کہ نخست حدیث آورده می شود و سپس بہ فارسی روان و خوب ترجمہ می گردد . حروف «پ» و «ج» و «گ» و «ز» مانند «ب» و «ج» و «ک» و «ژ» کتابت شدہ است در کلمات «برسند» و «جکوند» و «دوئخ» . لفظ «جنج» را بہ جای «چنانچہ» بہ کار می برد . افسوس کہ این نسخہ از اول و آخر ناقص است . تقسیہات آن ہمہ موضوع احادیث است . مثلاً دربارہ «تماز» و «وضو» و امثال اینہا . «اگر برسند» و «جواب بگو» پس از ترجمہ حدیث می آید و حدیث را تفسیر می کند .

۲۹۰
۱۴۸

نا شناختہ

[دین ، حکایات و روایات ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۸ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۳ × ۱۸ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۱۲۰ ورق . ۲۴۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ کشمیری ، جلد مقوایی ملون نو باعطف پارچہ بی سرخ .

- ۴- خط : نستعلیق آمیخته باشکسته ، پخته ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : ناقص و این گونه آغاز می گردد : «سئله ، زنان را چرا رهزن گویند ؟ جواب : آدم علیه السلام را بجد شد که گنده بخورد اول او رفت شاخ گندم شکست و بعده آدم علیه السلام چاره نماز متابعت وی کرد» .
- ۸- انجام : ناقص و به این عبارت پایان می یابد : «در خبر است چون قارون بیرون رفتی و خزانه بار کردی کلیدهای خزانه خویش بر شست بغل برداشتی که هر مفتاح به قدر انکشت بود و هر خزینه طلا و نقره در خبر است چون قارون بیرون آمدی چهار هزار عمری داشت که بر بغل انداختی که تمام طلا بودند و به جواهر مرصع کرده بودند در هر عمری دو غلام می نشانند» .
- ۹- چگونگی : این نسخه که از لحاظ نثر فارسی و داستانه و لغت های دینی و عرفانی و اخلاقی ارزنده است خیلی شباهت به تذکره الاولیاء عطار دارد . ما نام حکایات دینی و عرفانی برای آن بر نوبت . اشعاری که در آن آمده برای مثال آمده و سؤال و جوابی آن شبیه قصص الانبیاء است . و روی هم رفته نسخه ای جالب و شیرین است . سهواً قلم کاتب دارد . تقسیم فصول و ابواب ندارد .

۲۹۰
۱۵۱

ناشناخته

[دین ، فقه ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۲۱ × ۳ سم . — درونی : ۲۱ س ۲۳ × ۱۴/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۹۲ ورق . ۳۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : ثلث ، پخته ، خوانا ، بالای عنوانها و جملات و کلمات سهم خط سیاه و سرخ کشیده شده . قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد زیرا ناقص است .
- ۷- آغاز : ناقص است و به این عبارت آغاز می شود : «فاذا فسح یسلم للمشتری مجانا لما یرجع بالنقصان لو باعد ای الثوب بعد القطع والخیاطة والصبغ والسویق بعده» .
- ۸- انجام : ناقص و اینگونه پایان می یابد : «ان وصایا الذی ثلاثة اقسام احدها جائز بالاتفاق كما اذا اوصی بما هو قرینه عندنا و عندهم مثل ان یوصی بان..... فی بیت المقدس او بان.....» .
- ۹- چگونگی : این نسخه آنگونه که از ظواهر آن معلوم می شود ، کتابی است در فقه و احکام اسلامی از فرقه حنفیان ، تقسیمات آن بر اساس

«باب» است ، مانند : «هذا باب فی بیان احکام الوصیة» . از «باب بیع» تا «باب وصیت» را دربر دارد . دیگر اینکه اصل متن کتاب را در این نسخه شرح کرده اند . چنانکه همواره می گوید : «قوله.....» و بعد جمله پس از «قوله» را شرح می دهد .

۲۹۰
۵۱

نا شناخته

[دین : فقه : فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۹ × ۴ سم . — درونی : ۱۷ و ۱۸ س ۱۸ و ۱۹ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۲ ورق . ۳۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی یا کشمیری . وصالی شده . آب رسیده . دودزده ، جلد تیهجی قهوه بی از بیرون و از درون پارچه . منقش .
- ۴- خط : نستعلیق خوش . روشن . خوانا ، پخته . عنوانها و سرفصلها شنگرف . روی اساسی علم و کلمات مهم خط سرخ رسم شده است . جدول شنگرف . قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : نسخی است که از آغاز باب اول و نیم باب دوم منقود شده است و این دونه آغاز می شود : «.....است اگر یکی از این

موجود شود و ضویشکنند پس اگر مردی در نماز جنازه قهقهه بخندید وضویشکنند زیرا که در نماز جنازه رکوع و سجود نیست فاما نماز نشکنند در مضمرات می گوید اگر مردی نماز بی وضو عمداً گذارد کافر شود.....» .

۸- انجام : این نسخه از آخر هم ناقص است و به این عبارت پایان می یابد : «.....یعنی بیست و ده هزار تختی یک حور یعنی ده به ده به جهت هر حوری و صفیه یک هزار یک سمنده و کنیزک نیز یک هزار یک سمنده و بر هر یک حوری یک هزار حله یعنی ده بر قهرمان بعضی کارفرمای ده بده حوری در هر خیمه دویست سنگ ده سنگ.....» .

۹- چگونگی : نسخه بی است در مسائل فقه اسلامی که مربوط به فرقه اهل سنت و جماعت است . فارسی آن روان و محکم و شیرین و ساده است . نکاتی در حواشی دارد . چنه سهر و امضا در صفحات آغاز و حواشی هست که سخت خواننده می شود . با این که از آغاز و انجام ناقص است اما نسخه بی است سالم و خوب و تمیز . موضوعات آن بر بنیاد «باب» و «فصل» تقسیم شده است . تقریباً شبیه کتاب «فتاوی برهنه» است با آن فرق که جملات عربی و احادیث نبوی و آیات قرآنی کمتر دارد . مبحث آغاز آن «نماز» مبحث آخر آن در تفسیر دعاها و احادیث است که مورد استفاده فقه اسلام است . این نسخه را آقای نذیر احمد رضوی دارنده نشان ستاره پاکستان یکی از رجال سرشناس به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اهدا کرده اند و نخستین کتاب خطی است که به کتابخانه وارد گشته است . (رک : مجموعه ۵۲/۴۹۰) .

۲۹۰
۵۹

نا شناخته

[دین ، فقه ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۱۴ س.م . — درونی : ۱۱ و ۱۲ س ۱۰ و ۱۱ × ۹ و ۱۰ س.م .
- ۲- اوراق : ۱۸ ورق . ۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، جلد مقوای ملون نو .
- ۴- خط : شکسته ، خوانا ، پخته ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم بیان الباب الاول فیما یسأل من مسائل النادر من کل نوع سؤال اگر ترا پرسند مردی صبح صادق برخاست و غسل جنابت کرد و پنج وقت نماز هم بر آن طهارت گزارد و نماز بامداد او فاسد و باقی نمازهای او جائز چگونه باشند؟ جواب بگو آن مرد در غسل جنابت مضمضه را فراموش کرده بود و همچنان نماز بامداد ادا کرده چون آفتاب برآمد آب خورد و بعد از آن نماز پیشین و نماز دیگر و باقی اوقات بدان طهارت گزارد پس نماز بامداد او فاسد شد زیرا که مضمضه بروی فرض بود و باقی نمازهای او جایز باشد زیرا که خوردن آب قایم مقام مضمضه باشد» .

۸- انجام : «تمت تمام شد نسخه سئالہ.....سئالہ در چہل گوسفند یک گوسفند واجب شود و در حد و بیست و یک ، دو گوسفند واجب شود و در دویست و یک ، سه گوسفند واجب شود.....ہر صدی کہ بیفزاید در قیاس بالا یک گوسفند واجب شود و در بزوبیش ہمین حکم است» .

۹- چگونگی : موضوع این رسالہ احکام فقہی اہل سنت و جماعت است و ہمہ احکام براساس «اگر ترا پرسند جواب بگو» قرار دارد . و مجموعاً بر پنج باب تقسیم شدہ است . «الباب الاول فیہا یسأل من مسائل النادر من کل نوع . الباب الثانی و الثالث فی المسائل الحیل .

الباب الرابع فی المسألة الاحمہ علی الاختلاف الباب الخامس فیما یسأل الناس من المشابهة فی القرابة» . در صفحہ ۳ یادداشتی دارد بہ نام «اقرار چہارکس در احکام شرع» دربارہ استہزاء و تمسخر . فارسی این رسالہ محکم و روان است .

۲۹۰

۲۹۰

ناشناختہ

[دین ، فقہ ، فارسی ، منشور]

۱- اندازہ : - بیرونی : ۱۸/۵ × ۱۳ × ۲ سم . - درونی : ۲۱ س × ۱۴ × ۷/۵ سم .

۲- اوراق : ۱۳۶ ورق . ۲۷۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ سپاہانی ، آب رسیدہ ، اوراق شدہ ، وحالی شدہ ، (پیوند کر) ، جلد تہاجی منقش سیاہ و پوسیدہ ، بدون عطف .

۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، پخته ، خوانا ، سر فصلها و عنوانها و نشانه ها و خطوط رسم شده بر بالای بعضی جملات سنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت معلوم نشد چون از آغاز و انجام افتادگی های دارد . بخط تازه در صفحات آخر عقده نامیدی کتابت شده که تاریخ آن « ۱۲۲۱ هـ ق » است .

۶- مؤلف : و نام و تاریخ تألیف شناخته نشد ، زیرا از دو طرف ناقص است .

۷- آغاز : ناقص است و بدین عبارت شروع می شود : « و در نماز که رفتن و دعاء قنوت خواندن روا بود در نهایت و هدایت می گوید جنب کتاب شریعت بر دست گرفتن نزدیک بعضی روا بود بعضی باین روا دارند جنب بر بام مسجد زود درون نکردد و جنب چون خواهد که چیزی بخورد مستحب است که دست و دهن بشوید .

۸- انجام : ناقص است و بدین مطلب پایان می یابد : « پس تمام خلق آسمان و زمین و اهل محشر بر ایشان لعنت کنند روایت شد این عباس رضی الله عنه که چون ابن مرد و زنی پیش از قنوت نقل کنند در روز قیامت عورتی که با او زنا کرده است بر آوردن آن مرد سوار کنند و از فرج آن زنی خونی درآید چکه تمام خلق عرصات در کندی آن حیران شود و تمام خلق بر ایشان لعنت کنند در قوت القلوب میگوید .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در « فقه حنفی » است و دربارهٔ سبب مسائل فقهی بحث می کند . تقسیمات آن بطور صریح و واضح معلوم نیست . اما ذیل « باب » و « فصل » مباحث دونا دونا را گنجانده است .

متأسفانه اوراق کتاب از هم پاشیده شده و ترتیب و تنظیم آنها کاملاً صورت نگرفت. همهٔ مآخذی را که مطلب یا مطالبی از آنها نقل کرده به رنگ شنگرف می آورد. این مآخذ، تالیقاتی از قرن های پیش از قرن دهم هستند. در صفحات آغاز و انجام بخط ناپخته مطالبی دربارهٔ نماز و تعویذ و نکاح آمده است که تاریخ ۱۲۲۱ دارد. فارسی آن به سبک خراسانی است و با وجود اینکه «فقه» است از آیات قرآنی و حدیث و خبر کمتر استفاده می کند. اصطلاحات و الفاظی به کار می برد که می رساند اصل تألیف به سبک خراسانی است. رسم الخط آن کهنه و به قرن ۹ و ۱۰ می رسد. اینک بعضی از مآخذ: «دور شاهان، سداید، تهذیب، فتاوی خان، ذخیره، تحفه خان، منافع، صلوات مسعودی، محیط، فواید، جامع الصغیر، مضممرات، سراجی، فتاوی حجت».

۲۹۰
۲۷۷

نا شناخته

[دین، مسائل و فرایض دینی، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۴/۵ \times ۳/۵$ سم . — درونی : ۱۳ س ۱۵×۸ سم .
- ۲- اوراق : ۲۴۴ ورق . ۴۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ سیالکوتی ، ساییده شده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی پوسیده در غلاف پارچه پی ملون .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها و سر فصلها و خطوط رسم شده بر بالای بعضی جملات شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : «فتح مجدد» معروف به «خواجه چاندانه»، تاریخ کتابت «۱۰۸۳ هـ ق» : «تمت تمام شد کار من نظام شد در روز بوقت ظهر در ماه شعبان بالتاریخ بیست و دوم سنه ۱۰۸۳ کاتب العبد فقیر حقیر خاکپای عالمان و بزرگان فتح مجدد عرف خواجه چاندانه ساکن چک سیارا هر کسی که بخواند عیب نکند که بنده پرعیب است از برای عندالله دعاء ایمان یاد آرند بحرمت الله و آله اجمعین تم (۱۰)» .

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد چون از آغاز ناقص و در دیگر بخش های نسخه ذکر نشده است . شاید «خلاصه الفقیر» باشد (رک : مجموعه، ۲۲۰/۲۹۰) .

۷- آغاز : ناقص است گویا یک یا دو ورق افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود : «ملال نپذیرد و طاعت مسلمانان بمتابعت شریعت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم باشد بحضور قلب طاعت نمودن تا بقیامت اجر یابند انشاء الله تعالی باب اول در بیان توحید باری تعالی باب دوم در بیان صفت رسول الله» .

۸- انجام : «و هر که سه بار از دوزخ از خدای تعالی بخواهد کسب کند و این بنده را از سن دور کن آلهی ما را و جمیع مؤمنان را بر طاعت و عبادت خود ثابت قدم دار و از بهشت محروم مگردان بحرمت النبی و آله الامجاد کذافی تنبیه الغافلین و راحت القلوب است» . (رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه مسائل فقهی و مطالب و فرائض دینی و واجبات و مستحبات نماز و روزه و نوافل و وضو و تیمم و دیگر اصول و فروع مسلمانان است . تقسیمات آن براساس «باب» که هر «باب» چند «مسئله» را شامل می گردد . و جمعا ۱۸ باب دارد

فارسی آن روان و ساده و خالی از الفاظ و کلمات مشکل و مطرود است . سه‌والقلم کاتب دارد . مآخذ بعضی از سسئله ها را بدست می دهد ، مثلاً :

باب اول در بیان توحید باری تعالی .

باب دوم در بیان صفت رسول الله.....

باب پانزدهم در بیان زراعت....

باب هژدهم در بیان ذکر و نوافل.....

در صفحات آخر یادداشت‌هایی به فارسی و پنجابی دارد و دعایی هست به خط ثلث معرب و خط تحریر . یادداشتی از باقی‌مانده کتابی تاریخی است ، که اینگونه شروع می شود : «می انداخت و گاه سوکب منصوره درمیدان مردانگی میساختند» . نشان های چند سهر نیز هست : «لاتتمنطوا من رحمت الله» و بقیه خوانده نشد .

۴۹۰
۱۶۷

نا شناخته

[زبان شناسی ، تجوید ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۶ × ۲ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۵ × ۸ سم .

۲- اوراق : ۱۴۲ ورق . ۲۸۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، آب رسیده . وصالی شده : جلد کاغذی .

۴- خط : نسخ و تحریر ، روشن ، خوانا ، عنواناتها و نشانها و کلمات مهم شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب صریحاً ذکر نشده اما نام مالک نسخه «عبدالرحمن» بوده آنگونه نوشته شده که گوی او کاتب هم بوده است . تاریخ کتابت «سنه ۱۱ جلوس شاه اورنگ عالم گیر» است که با «۱۰۵۶ ه ق» مطابقت دارد . در صفحه ۲۸۴ اینگونه آمده :

«هر که خواند دعا طمع ارم
زانکه سن بنده گنه کارم
نوشته بماند به خط سیاه
نویسنده در خاک گردد تباه

فی التاريخ نهم ذی قعد سنه ۱۱ جلوس معلى مقدس شاه اورنگ عالم گیر و هذه نسخه حق الملك عبدالرحمان . نشان مهر «عبدالرحمن» در صفحه اول موجود است ولیکن روی آن را محو و سیاه کرده اند .

۶- مؤلف : مؤلف و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد . شاید مؤلف «شیخ ابو محمد القاسم بن فرة الشاطبی الضریر المتوفی . ۵۹۵ ه ق» باشد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم . رب يسر و تمم بالخیر . سوره الفاتحة ، ملك بغير الف غير عاصم و الكسائي . الرحيم ملك بالادغام الميم الاولى في الثاني ، سوسى الدين ونحو ماوقع قبل سائنه الوقف مدة لكل القراءة اوجه التصير بقدر الف والنوسط بقدرالفين والطول بقدر ثلاثة الفات السراط بالسین في جميع القرآن قبل سراط بالسین في جميع القرآن قبل الصراط صراط باشام الصاد زایا في المعرف والمنکر خلف في جميع القرآن» .

۸- انجام : « و وصل البسمة باول الفاتحة والثالث وصل آخر السورة بالبسمة و وصل البسمة باول الفاتحة وليس لورش و ابی عمرو و حمزه و ابن عامر و وصل سكت بلا بسمة لان البسمة غير منزلة في اول الفاتحة عند كل القراء الحمد لله على نعمائه لان كل القراء عندهم كلسورتين ان كل القراء عندك سورة واحدة» .

۹- چگونگی : این نسخه از آغاز سورة الفاتحة تا آخر سورة الناس را مورد بحث قرار داده و علم تجوید را در کئیة الفاظ قرآنی که لازم بوده اعمال کرده است . سورة الفاتحة در آغاز و سورة الناس در آخر است . تقسیمات آن بر اساس سوره ها و جزو ها و نصف ها و حزب های قرآن است . حواشی و یادداشتهایی دارد . هنگام بحث از تجوید هر کلمه ، از قاریان نیز نام می برد . در صفحه ۲۸۴ اشعاری به عربی آمده :

«عجباللمحب کیف ینا موا
قم قم یا حبیبی کم تنا موا»

که نوعی ترجیع بند است و ۱۵ بند دارد . هفت بیت دیگر نیز هست که درباره علم تجوید است . خلاصه اینکه نسخه بی است ارزنده درباره کلمات و حروف و ادغام و اعلام و اخفاء و مخارج حروف قرآن کریم .

ناشناخته

۴۹۰

۱۳

[زبان شناسی ، صرف و نحو و تجزیہ و ترکیب ، عربی . منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۱ × ۱۶ × ۵ . سم . — درونی : ۱۷ س ۱۵ .
۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۷۱ ورق . ۱۴۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد روشن رنگ سپاہانی ، اندکی کرم خوردہ . جلد کاغذی
زرد گون .۴- خط : نستعلیق و تحریر ، روشن ، پیختہ ، سخت خوانا ، جدول سے خطی
شنگرف و نیلگون و یک خطی سیاہ ، قرن ۱۲ ع ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد : «تمت تمام شد ، کار من نظام شد»

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ و نام تالیف معلوم نشد چون از آغاز ناقص
است . (رک : ۷- آغاز) .۷- آغاز : ناقص است ، و بدین عبارت آغاز می گردد : «ندل و هذه الجملة
عطف على ان ندل الثاني مبتداء والحرف خبره و هذه الجملة مبتداء
بقوله و لذا ترك العاطف و بينهما والاول مبتداء واما ان من
ذكر هما و يقرن مستقبل معروف منصوب بها والمستتر فيها ان
الاول» .۸- انجام : «و هو اذا رفع اسما ظاهرا بعد على الفاعل لا ضمير فـ فلنداما
لشبهه والاى ان لا يرفع بها جملة شرطية اي فى الصفة
ضمير الموصوف جملة اسمية من خبر و مبتداء وقعت جزاء الشرط

فتوئت مضارع مجهول والمستتر فيه مفعول مالم بسم فاعله عاید
الی الصفة و تثنی و تجمع مثله فی الو سما مبتداء مضاف» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه تجزیه و ترکیب زبان عربی است که در آن
از کلیه مباحث صرف و نحو و مشتقات آن بحث سی کند و مثلاً
معانی و بیان و صناعات ادبی هم در بردارد . مؤلف به شرح و توضیح
و تشریح عمیق و دقیق در الفاظ و جملات یک متن پرداخته
است و آن متن معلوم نشد . در کناره صفحات و لا بلای سطرها
بعضی توضیحات و تصحیحات دارد .

۴۹۰
۴۵

نا شناخته ✓

[زبان شناسی ، صرف و نحو عربی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۴ × ۵ / س م . - درونی : ۱۱ و ۱۳
س ۱۴ و ۱۷ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۲۶ ورق . ۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی : جلد مقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا و ناپخته ، عنوانها و الفاظ مهم شنگرف ،
قرن ۱۲ یا ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تهیه کننده رساله ناشناخته ، اما تقریر کننده و مدرس درس این
رساله «عصام الدین ابراهیم اسفراینی» است . تهیه کننده رساله در

صفحہ ۲ گوید : «ابتدا کم من این کتاب را بہ نام او کہ حضرت مولانا عصام الدین ابراہیم ابن محمد ابن عربشاہ الا سفراینی فرمودہ اند» .

۷- آغاز : «رب یسر ، ولا تعسر ، و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، یعنی بہ نام خداوند کہ رحمت او عام است بر مؤمنان و کافران در دنیا و بہ نام خداوند کہ رحمت او خاص است بر مؤمنان در عقبی ابتدا می کم این کتاب را» .

۸- انجام : «امر غائب مجہول با نون تاکید ثقیلہ لیضر بن بانون تاکید خفیفہ لیضر بن لنضر بن» .

۹- چگونگی : این رسالہ بہ طریق سؤال و جواب ، مسائل صرف و نحو عربی را فرا یاد می دہد . گویا تا کنون طبع نشدہ است . فارسی آن مخصوص ہند و پاکستان است . در صفحہ آخر ، مالک آن را اینگونہ می خوانیم : «مالک این کتاب محمد الدین متعلم مدرسہ شرفپور . چو من این گوہر سیراب سفتیم» .

۴۹۰
۲

نا شناختہ

[زبان شناسی ، صرف و نحو عربی ، منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۶/۵ × ۱/۵ س م . درونی : ۱۷ س × ۱۴/۵ × ۶/۵ س م .

۲- اوراق : ۱۲۰ ورق . ۲۴ صفحہ .

۳- کاغذ : زرد تیره رنگ کشمیری ، آب دیده ، وصالی شده ، جلد گالینگور لاجوردی نو .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه ها شنگرف ، یادداشتها و توضیحات به خط تحریر و ثلث و شکسته ورقاع ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام کاتب را محو کرده اند ، تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : نام مؤلف آنگونه در پایان نسخه آمده است که گویا کاتب نیز هست و او «عبدالرحمن الجرجانی» است : «فنقل هذا الشرح من السواد الى البياض العبد الفقير عبدالرحمن الجرجانی وفقه الله سبحانه و تعالی فی وظائف عبودية الا عراض من مطالبه الاعواض تم تم از دست» . به احتمال قوی این نسخه «فوائد الضیائیة» معروف «به شرح جامی» تألیف «عبدالرحمن جامی» است (رک : فوائد الضیائیة ۱۳۲ / ۴۹۰)

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «الحروف العشرة و سیاتی تفصیلمافی فی قسم الحرف انشاء الله تعالی مثل قام زید و عمرو لم یکتف بقوله تابع يتوسط بينه و بين متبوعه احد الحروف العشره لان الحروف قد يتوسط بين الصفات مثل جاء فی زید العالم والشاعر والديبر» .

۸- انجام : «ولا تلحق بنا من تبعه شدد و تأخیر واجعل نونات نقانفيا خفيفة كانت او ثقيلة فی موافق لندامة منقلبة بالف اذاب عبوديتك علی نهج الاستقامة و صل علی من كلمة شفاعة فی محو ارقام الصلوات كافية و عن مضرة استفهام الجهالات شافية و علی آله و اصحابه من يتفهم

من زمرة احبابه قد استراع من كدالاتها فنقل هذا الشرح من السواد الى البياض العبد الفقير عبدالرحمن الجرجاني وفقه الله سبحانه و تعالى في وظائف عبودية الاعراض من مطالبه الاعواض والاعراض» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «صرف و نحو» زبان عرب است . چون از آغاز ناقص است دقیقا نام آن معلوم نشد اما باحتیال قوی «فوائد الضیائیة» یا «شرح جامی» است که از «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷ - ۸۹۸ هـ ق) است . نسخی است خوب و خوشخط . سهوالقلم کاتب اندک دارد . یادداشتها و توضیحات عربی و فارسی در میان سطرها و در کنار صفحات دارد به امضاءهای مختلف از قبیل «عصام الدین ، جمال الدین ، مولوی ، عبدالرحمن ، محمود» . تقسیمات آن براساس جملاتی است که شارح می آورد و سپس کلمه به کلمه به شرح و تفسیر آنها می پردازد و همه نکات ادبی و نحوی و صرفی را ضمناً گوشزد می کند .

ناشناخته

۵۲۰

۱۷

[ستاره شناسی ، رساله بی در هیئت و نجوم ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : ۱۸ × ۲۵ سم . — بیرونی : ۱۹ س ۱۸/۵ ، ۱۰/۵ سم .

۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، وصالی شده ، جلد مقوایی دلبنگور سبز .

۴- خط : تحریر و شکسته ، خوانا ، روشن ، بالای بعضی از جملات خط سیاه افقی رسم شده ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ و نام تألیف صریح و واضح معلوم نشد ، اما در عهد «الغ بیک ابن شاهرخ بن تیمور کورکان» تألیف شده است و یا به او منسوب است : «اما بعد چنین گوید اضعف عبادالله واحوجهم الى الله المستعان الغ بیک بن شاهرخ بن تیمور کورکان احسن الله تعالى احواله..... سعی جمیل..... بجانب استحصال حقایق علمیه و استحضار دقایق حکمیه معطوف ومصروف گردانید» . متأسفانه دنباله این جمله ناقص مانده و اوراقی چند از این به بعد افتادگی دارد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، تبارک المذی جعل فی السماء بروجاً و جعل فیها سراجاً و قمرًا منیراً و هو الذی جعل اللیل والنهار خلفه لمن اراد ان تذکرا او اراد شکورا مالک الملک که مصباح صباح وجعلنا سراجاً وهاجا از افروخته حکمت اوست ورایت آیت و انزلنا من المعصرات ماء سجاجاً افروخته ارادت او» .

۸- انجام : «و زهره یکهزار و صد و پنجاه و یکسال و عطارد را چهار صد و هشتاد و قمر را پانصد و بیست و زحل را دویست و شصت و پنج سال و مشتری را چهار صد و بیست و نه سال و مریخ را دویست و هشتاد و چهار و چون این مدت بگذرد باز نوبت بافتاب رسد در مبدأ تاریخ ملکی پانصد و هشتاد سال از سالهای آفتاب گذشته بود است» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه درباره مطالب نجومی و اختر شناسی و حساب و عدد است که به زبان فارسی نگاشته شده است . تقسیمات آن براساس «مقاله» و «باب» و «فصل» است . از میان صفحه اول و صفحه دوم این نسخه یک مقاله و هشت باب از مقاله دوم افتاده است . از آخر هم نقص دارد . سهواً القلم کاتب دارد . باوجود اینها نسخه بی است مغتم .

نا شناخته

۶۱۰
۱۲

[طب ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹/۵ × ۱۸/۵ × ۶ س م . درونی : ۲۳ س × ۱۱ س م .
- ۲- اوراق : ۵۲۶ ورق . ۱۰۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری (یا هندی) . نرم خورده . وصال شده . جلد مقوایی گالینکور با عطف و گوشه تیرجی سرخ کون .
- ۴- خط : ثلث خوش آمیخته بارقاع (متن) و شکسته و تحریر (حوالی) . روشن . پخته . خوانا . لوح و جدول زرد کون (فقط صفحه اول و دوم) ، عنوانها و نشانه ها و سرفصلها شنکرف . کون . ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «علاءالدین ابوالحسن علی بن حزم القرشی المعروف به ابن النفیس متوفی ۶۸۷ ه ق» . تاریخ و نام تألیف دقیقاً معلوم نشد . حنان

می نماید که این نسخه «شرح موجز القانون» باشد تألیف همین مؤلف که شارحی دیگر آن را شرح کرده است . (رک : ۷ - آغاز ، فهرست کتب خانه آصفیه ، ج ۴ ، ص ۴۰۲) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر و تمم بالخير . قال الشيخ الامام البحر الكامل علاؤالدين على بن ابى الحزم القرشى المتطبب صيغة تفعل همينا لا مبالغة مثل تقدس و تمجد قدرتبت هذا الكتاب على اربعة فنون الترتيب وضع كل شىء فى مرتبته و المصنف رحمة الله عليه جعل وضع الفنون الاربعة كذلك لتوقف اللاحق على السابق فى بعض البيانات» .

۸- انجام : «قال جالينوس رأيت قوما اكلوا منها فعاشوا لكنهم لم يقتصروا عليها وحدها بل استعملوا معها ادوية اخرى مما جربناها فى نهش الكلب الكلب قال و بلغنى ان قوما اقتصروا عليها وحدها فماتوا فى آخر الامر قد تمت هذه الكتاب بعون الله تعالى» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علم طب» است بر بنیاد عقاید پزشکان قدیم . از مطالعه و تصفح آن ادراک می گردد که شرح «موجز القانون» علی بن حزم القرشى باشد که به «ابن النفیس» معروف است . تقسیمات آن بر اساس «ارکان» و «اجزاء» است که شامل همه اعضاء بدن از سر تا پا می گردد . در کناره صفحات یادداشتها و توضیحاتی به عربی و فارسی دارد که متأسفانه بعضی از آنها در صحافی بریده شده است .

۶۱۰
۱۴۲

نا شناخته

[طب ، فارسی ، مشهور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۴ \times ۱/۵$ س م . درونی : ۱۳ و ۱۷ س $۱۶/۵ \times ۹/۵$ س م .
- ۲- اوراق : ۷۴ ورق . ۱۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، جاد بقوایی ملون و نو .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، عنوانها و سر فصل ها و نشانی ها و جدول ها شنگرف روشن ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «اب شین شربت لیمون سرد است در اول گویند درو اندکی حرارت است صفرا فرونشاند و تقویت معده کند و قی و غشیان باز دارد و هاضمه را باری دهد . تپ صفراوی و عطش را سودمند آید» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می یابد : «فصل دوازدهم اندر شناختن مزاج و منفعت چیزهای پرورده به قند و عسل کلنکین قندی معده ضعیف را سود دارد و قوت دهد و گرم کند و عسل ازوی گرم است ، معده و جگر گرم را سود دارد و هر نوع هر عضم طعام

یاری دهد بنفشہ پرورده در گرمی و سردی معتدل است خداوند» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ «علم طب» است . تقسیبات آن بر اساس مقاله و فصل است . پنج مقاله از آغاز افتاده و تا فصل دوازدهم مقاله نهم ادامه دارد . طرز نسخہ دادن و ذبح کردن را همراه دعا می گوید . در آغاز آن نوشته «کتاب شرح وافیه در علم حکمت» اما درست نیست .

۰۳۰

۱۰۹

ناشناخته

[مراجع ، لغت ، فارسی به فارسی]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۷ × ۱۵/۵ × ۱ س . د . — درونی : ۱۹ س ۲۰ × ۹ س . د .

۲- اوراق : ۴۵ ورق . ۸۹ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد سفید رنگ کشمیری . کرم خورده . ورق ورق شده . بدون جلد و بدون صحافی .

۴- خط : نستعلیق و تحریر متوسط . پخته . سخت خوانا . بالای لغات و الفاظ خط سیاه رسم شده .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت شناخته نشد .

۶- مؤلف : و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما در پشت یکی از اوراق که نا نوشته مانده است این جمله را می خوانیم : «ورق این لغت معہ شرح

غنیمت یکصد و دوازده ورق». پس نام تألیف را می توانیم «لغت» یا «فرهنگ لغت» بنامیم چون شرح غنیمت همراه ندارد جمعاً ۵۴ ورق است نه ۱۱۲ ورق. ضمناً لغات آن از حرف الف تا نیمه حرف تا (توزی) می باشد.

۷- آغاز : در آغاز آن ، هفت صفحه (۳ ورق و نیم) از حرف الف کتابت شده که ارتباطی با آغاز متن لغت ندارد پس متن اصلی اینگونه آغاز می شود : «بسم الله الرحمن الرحيم ، در میان همزه مدوره و مقصوره با الف آرا به فتح اول و سکون ثانی و رای سهمله به الف کشیده آرایش نما و آرایش کننده و آینده را گویند . همچون سخن آرا و بزم آرا و امر بدین معنی هم هست یعنی آرایش کن و بیارا ، آسا.....» .

۸- انجام : ناقص است ، و بدین گونه پایان می یابد : «توزی به فتح اول به واو مجهول رسیده و کسرزای هوز بمشاة تحتانی رسیده بمعنی غراب و کشتی آمده و به معنی حاصل کنی و ادا نمایی و بیاوری و بکشی و بیدوزی و جمع نمایی هم هست و منسوب به توز را نیز گویند و به معنی جامه تابستانی بسیار نازک هم آمده و آن را از کتان می بافند» .

۹- چگونگی : این نسخه متأسفانه ناقص است و شرح غنیمت را نه منظوم شرح مثنوی غنیمت است همراه ندارد . اصل آن ۱۱۲ ورق معی ۲۲۴ صفحه بوده که فقط ۸۹ صفحه در دست است . حرف الف تا حرف تا (توزی) .

۰۳۰
۸۲

ناشناخته

[مراجع ، لغت فارسی به فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۳۲/۵ \times ۱۷ \times ۴/۵$ س م . — درونی : ۲۶ یا ۲۷ س ۲۶ یا ۲۷ × ۱۲ س م .
- ۲- اوراق : ۳۶۶ ورق . ۷۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هندی ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد سبز نقوایی تازه .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط . خوانا ، پخته ، همه لغت ها شنگرف روشن . قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف ندارد .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، باب الالف ، فصل الالف مع الالف ، ابتداء : آغاز کردن ، ابتغاء : خواستن . ابتلاء : آزمودن و به درد و بلا و رنج افکندن . ابتناء : بنا کردن . ابتدائی : بالکسر آشکار کردن و آفریدن . ابراء : بیزار کردن» .
- ۸- انجام : ناقص است و تا کلمه «عمامه» پایان می یابد و این پایان در جایی انجام گرفته که معلوم است کاتب یا مؤلف می خواسته دوباره شروع کند که گویا فرصت نیافته و یا وفات یافته است . اینگونه انجام می یابد : «عمله : بفتحین عاملان در عرف است آنچه در عبارات کار کرده باشند گویند عمله فلانی است . عمومه : بفتح کرمکی سیاه

که بر روی آب آشنا کند ، در تاج است ماهی دریا . علامه : آنچه
برسربندند در سکندری است به کسر : دستار» .

۹- چگونگی : مؤلف این نسخه فرهنگ های لغت فارسی را در اختیار داشته و
در هنگام توضیح لغات بدانها اشاره می کند و برای لغات شواهد
شعری می آورد . گاهی نکات دستوری را شرح می دهد . حرکات
و ضوابط لغات را به فتح و ضم و کسر و تشدید بیان می دارد .
کاتبان این نسخه دو تن بوده اند . در هنگام صحافی اشتباهاتی رخ
داده که به آسانی فهمیده می شود . مثلاً مقداری از حرف الف در
حرف «س» آمده است . چون لغات را با قلم شنگرف کتابت کرده اند .
در چند صفحه فقط معنی الفاظ را کتابت کرده و فرصت نیافتند اصل
الفاظ را که جایشان خالی است به قلم شنگرف کتابت کنند . و این
موضوع گواهی صادق است بر اینکه از روی یک متن استنساخ
شده است . روی هم رفته فرهنگ لغت فارسی به فارسی خوبی است .
معانی و مفاهیم لغات را خوب شرح می دهد و شواهد شعری
فراوان به کار می برد . هر گونه لغتی معمول و مشهور در فارسی
را گرد آوری کرده است : عربی . فارسی . ترکی

۱۶۰

۱۹۰

نا شناخته

| منطق . عربی . منثور |

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۳۰ س . م . درونی : ۱۵ × ۱۵ س . م . ۷/۵

س . م .

۲- اوراق : ۷۷ ورق . ۱۵۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک ضخیم زرد تیره رنگ هندی یا کشمیری . وصالی شده ، کرم خورده ، آب دیده ، جلد کاغذی .

۴- خط : نستعلیق و تحریر ، پخته ، خوانا ، بالای جملات و کلمات مهم خط شنگرف کشیده شده ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد : «تم تمت» .

یلوح الخط فی قرطاس دهره
و کاتبه رمیم فی التراب
نوشته بماند سیه بر سفید
نویسنده را نیست فردا امید»

۶- مؤلف : و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد ، چون از آغاز ناقص و در آخر هم اشاره بی و کتابتی نشده است . از مطالعه نسخه چنان بر سی آید که «شرح منطق» باشد و احتمال دارد از سعدالدین تفتازانی باشد .

۷- آغاز : ناقص است . تقریباً ۳ ورق (۶ صفحه) افتادگی دارد و اینگونه آغاز می شود : «علی الفلاسفة فیما خالفوا فیہ الشریعة فخلطوا بالكلام کثیر من الفلسفة لیتحقق مقاصدها فیتمکنوا من ابطالها و هم جرا الی ان ارجوا فیہ معظم الطبیعیات والالهیات..... فی ریاضیات حتی کادلا یتمیز عن الفلسفة لولا اشتغالہ علی السمعیات و هذا هو کلام المتأخرین بالجمله مع اشرف العلوم لکونه اساس الاحکام الشرعیة و رئیس العلوم الدینیة» .

۸- انجام : «وقادر یبری الاکمه والابرص یحیی الموقی بخلاف سایر عبادالله من بنی آدم فرد علیهم بانه لا یستکف المسیح من ذلك ولا من هواعلی منه فی هذا المعنی و هم الملائکة الذین لا اب لهم ولا ام

و يقدرون باذن الله تعالى على افعال اقوى و اعجب من ابراء
الاکمه و الابرص و احياء الموتى فالترقى والعلو انما هو في امر
التجرد و اظهار الآثار القويه لا في مطلق الشرف والكمال فلا دلالة على
افضليته الملائكة» .

۹- چگونگی : این نسخه آنگونه که از مطالعه آن بر می آید مباحث آن در
منطق و فلسفه است و در بعضی جای ها به شرح اصول فقه
می پردازد و اقوال فلاسفه بزرگ را برای شواهد می آورد و
جملات فارسی را از دانش نامه علایی به نام ابن سینا در برگ
ضمیمه ص ۱۱۷ (ورق ۵۴) می آورد . در صفحه ۱۵۲
می گوید :

«يطلب من كتابنا التلويح في شرح التنقيح» . التلويح في شرح
التنقيح از علامه سعدالله بن مسعود عمر التفتازانی الشافعی متوفی
۷۹۲ هـ ق است و به احتمال قوی این نسخه «تهذيب المنطق» یا
«شرح تهذيب المنطق ملا جلال» است و نسخه بی است ارزنده با
حواشی و شروح در کناره صفحات و میان سطرها و بر گهای
ضمیمه ، افسوس که ناقص است .

۴۹۰

۱۸۴

نظم عوامل یا شمعہ

[زبان شناسی ، نحو ، شعر فارسی و شرح عربی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵/۵ س . م . بیرونی : ۱۵ و ۱۶ و
۱۷ س ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ × ۹/۵ س . م .
- ۲- اوراق : ۱۵ ورق . ۳ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، نا پخته ، سخت خوانا ، بعضی از کلمات شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتاب ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) و تاریخ تألیف شناخته نشد ، نام تألیف در صفحه اول کتابت شده است : «الجزء الاول شمه» اما از گفتار شارح چنین بر سی آید که «شرح نظم عوامل» نام دارد (رک : ۷ - آغاز) .
- ۷- آغاز : «رب يسر و تتم بالخیر و به نستعين ، بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي زين النبيين بحبيبه المصطفى و من على المؤمنين بنبيد المجتبي والصلوة والسلام على رسوله محمد خير الوري و على آله و اصحابه المتأدين بالتقوى اما بعد فقد التمس بعض الاخواني عنى أن اكتب على نظم العوامل عدة سطر يكشف بها اصولها و فروعها و سد خلها و اسائها» .
- ۸- انجام : (ص ۲۷) : «و مفسره لا يكون الا سفعولا للفعل ... نحو نادينه ان يا ابراهيم و غير ها فاحفظ هذه المقدمات فانها نافعة لك هذا خلاصة ما حررنا في هذا الرسالة فاحفظها ولا تكن من الغافلين الممترين تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه همانگونه که در صفحه اول آمده «شرح نظم العوامل» است و آن‌ها حروفی در زبان عربی هستند که در کلمات بعد از خود عمل می‌کنند و در اعراب آنها اثر می‌گذارند . نظم عوامل قصیده‌ی است به زبان فارسی که شارح آن را به زبان عربی بسیار ناقص ترجمه کرده است و مطالب را نامفهوم ساخته است .

باوجود این نسخہ پی است در نوع خود جالب . این یک دو بیت از آن قصیدہ :

بعد تحمید خداوند ودود مصطفی
 نعت آل پاک پیغمبر رسول مجتبی
 عامل اندر نحو صد باشد چنین فرمودہ اند
 شیخ عبدالقاهر جرجانی پیر ہدا
 (رک : صرف ۱۸۲ / ۴۹۰) .

از صفحہ ۲۸ تا ۳۰ (۳ صفحہ) دربارهٔ حرز و طلسم و تعویذ بر اساس حروف و اعداد مطالبی آمدہ است کہ دنبالہٴ آن ناقص است و اوراق چند افتادہ است و این گونه شروع می شود : «اگر خواهی کہ ستارہٴ کسی معلوم نماید باید کہ اول نام آن کس و نام مادر آن کس حساب کند» .

۸۹۰
 ۶۷

نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت

[ادب ، فارسی . منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۱ × ۱۱ / ۵ × ۱ م — درونی : ۱۵ س ۱۷ س ۷ س م .
- ۲- اوراق : ۵۳ ورق . ۱۰۵ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیرہ رنگ سپاہانی . برد خوردہ ، جلد سبز کون و عطف تیہاج ، نو .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا و پختہ . عنوانها شنکرف قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «قاضی پیرشاه» برای «منشی میان احمد بخش» کتابت کرده است. تاریخ کتابت ندارد : «به دست خط فقیر الحقیق قاضی پیرشاه حسب فرمایش منشی میان احمد بخش پسر شرافت و فضیلت حضرت با یزید صاحب جیو به اتمام رسیده» .

۶- مؤلف : «سلا محمد اکرم مفتی کنجاہی ستوفی ۱۱۱۰ هـ ق» نام داشته و تاریخ تألیف «۱۱۰۳ = ز گلزار بہار فکر رنگین» است و نام تألیف «نیرنگ عشق» و تعداد ابیات «۱۵۰۰ = غنیمت» است . در صفحہ ۱۰۴ فرماید :

«چو ایاتش پس از گفتن شمردم
 بہ اعداد «غنیمت» راہ بردم
 سزد کاین نامہ نیکو سر انجام
 بود «نیرنگ عشق» ش درجہان نام
 چو شد ختم این کلام سینہ پر درد
 خرد تکلیف تاریخش ہی کرد
 نمایان گشت تاریخ نو آیین :
 ز گلزار بہار فکر رنگین»

۷- آغاز : «یافتاح» رب یسر و تمم بالخیر . بسم الله الرحمن الرحیم ، و بہ نستعین ، بہ نام آن شاہد عزیز نام خیال را دریافتن او راہی نیست .

بہ نام شاہد نازک خیالان
 عزیز خاطر آشفته حالان
 ز مہرش سینہ ہا جولانگہ برق
 دل ہر ذرہ در جوش انالشرق

جگر سوزی چراغ خانه او
 طپشها شوخی پروانه او

۸- انجام :

«به نامش ده زبان را شوق تکرار
 بر ایمان ختم کن کار من زار
 برای من شفیع محشرش کن
 و گر خاکم کنی خاک درش کن
 بیا ساقی بیا ای قبله شوق
 که دور آخر شد و باقی است این ذوق
 شرابی ده که باشد غارت هوش
 چکیدن کن کبابم را فراموش

لله الحمد والمنة که نسخه عجبیه شوق انگیز مثنوی نیرنگ عشق معروف مثنوی غنیمت تصنیف ملا محمد ادرم مفتی سکنه قصبه لنجاده به عزیز خان پسر نواب کرم خان الفتی داشت و این مثنوی هم به گفته او گفته به دست خط فقیر الحقیر راجی الی رحمة الله قاضی پیر شاه حسب الفرمایش فضیلت و صلاحیت منشی میان احمد بخش پسر شرافت و فضیلت دستگه حضرت سندی شاد خلیفه حضرت با یزید صاحب جیو فدیوس الله سره العزیز به اتمام رسید. الله بس و ما بقی هوس» .

۹- چگونگی : موضوع نیرنگ عشق ، یک چهره عمیق عشق عرفانی است که با قدرت و قوت کامل «غنیمت» سروده و نمایش داده شده است . وزن آن از مزاحفات بحر عجز «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن» است که بسیاری از مثنوی های عشقی و بزمی بر همین وزن است . ترکیبات

و تشبیهات و الفاظ فارسی آن خوب و محکم است و شیرین .
نسخ خطی فراوان دارد و چاپهای متعدد شده است . در صفحه
یک به خط ثلث شنگرف آمده : «الجزء الاول مثنوی نیرنگ
عشق تصنیف ملا محمد اکرم المتخلص به غنیمت کنجاهی رحمة الله
علیه» و بنا بر این اجزاء دیگر آن کجا است ؟ .

۱۹۰
۷۰

نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۲ × ۷/۷ . سم . - درونی : ۱۳ × ۱۴ × ۷ سم .

۲- اوراق : ۶ ورق . ۱۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید و زرد تیره رنگ هندی ، کرم خورده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی نو و ملون .

۴- خط : نستعلیق خنی متوسط آبیخته با شکسته ، خوانا ، پخته ، جای عنوانها خالی گذاشته شده . قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : «عطا محمد سیالکوتی» نام داشته و تاریخ کتابت «۱۲۵۳ ه ق» است : «به اتمام رسید مثنوی نیرنگ عشق من تصنیف غنیمت به روز چهارشنبه به وقت عصر..... فی تاریخ چهارم ماه رمضان المبارک سنه ۱۲۵۳ هجری..... به خط شکسته نمط بنده..... عطا ملک سیالکوتی در شاهجهان آباد در محله علی یاران»

۶- مؤلف : (رک : نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت ۶۷/۸۹۰)

۷- آغاز : «یا فتاح ، بسم الله الرحمن الرحيم
به نام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان»
۸- انجام :

«بیا ساقی برای قبله شوق
که دور آخر شد و باقی است این ذوق
شرابی ده که باشد غارتی هوش
چکیدن زن کباب را فراسوش
تمت به اتمام رسید مثنوی نیرنگ عشق.....
قاریا بر من مکن چندین عتاب
گر خطایی رفتم باشد در کتاب
من نوشتم صرف نردم روزگار
من نمائم این نمائم ایما را

۹- چگونگی : در این نسخه بر حسب زمان ثنابت اختلاف املائی الفاظ دیده می شود ، مثلاً نسخه اضافه به صورت «ی» در آمده است :
«شرابی ده که باشد غارتی هوش»
«نمودم چون حدیثی عاشقی سر»

و میان «ذ» و «ز» در دمه گزاردن و هزار فرقی نمی گذارند ؛
و آنها را هم «گذاردن» و «گذار» ثنابت شده است .
جای عنوانها در هر موضوع را دقیقاً می فهمد در این نسخه
خالی است باوجود این نسخه بی است خوب و خوانا (رک :
نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت ۶۷/۸۹۰)

۲۹۰
۸۱

وسيلة النجاة

[دین ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۱۷/۵ \times ۱۱/۵ \times ۷$. سم . — درونی : ۱۱ س $۱۱ \times ۶/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۲۵ ورق . . ۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی . درم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده جلد مقوایی ملون مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته . و عنوانها شنگرف بالای کلمات و عبارات عربی خط سرخ کشیده شده . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «مولوی قادر بخش» نام داشته و در سال «۱۲۷۰ ه ق» کتابت شده : «به ید احقر العباد فقیر مولوی قادر بخش در سنه ۱۲۷۰ تحریر یافت» .
- ۶- مؤلف : «شاه عبدالعزیز دهلوی» محدث و مفسر فقه اهل سنت و جماعت و صاحب تألیفات دینی بسیار (۱۱۵۹-۱۲۳۹ ه ق) ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : تذکره علمای هند ، ص ۱۲۴ و فهرست مؤلفین کتب چاپی ، خانابایا مشار ، ج ۳) .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله حق حمده والصلوة والسلام علی حبیبه و جنده اللهم یا مقلب القلوب ثبت قلوبنا علی دینک سبب تألیف شخصی از آشنایان که به مذهب تشیع الفت داشت استدعا نمود که کلامی چند در بیان

دلایل حقیقت فرقه ناجیه باید نوشت بہ حکم الدین النصیحة اجابت آن مسؤول کردہ آمد و این رسالہ را وسیلۃ النجاة نامیدہ شد .

۸- انجام : «او بہ سبب انکار قرآن برای خود دوزخ خرید و او را بخت کردن در طریقہ مسلمانان چہ سود خواهد داد واللہ المہادی و علی کرمہ اعتہادی سبحان رب العزۃ عم یصفون و سلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین تمام شد وسیلۃ النجاة من تصنیف افضل المتأخرین امام المحدثین والمفسرین علامۃ الجلیل مصداق علماء استی کانبیاء بنی اسرائیل مولانا مرشدنا مولوی شاہ عبدالعزیز دہلوی قدس اللہ سرہ فی اثبات مذہب اہل السنۃ و بطلان مذہب الشیعۃ بہ آیات کلام اللہ العلام و اہل بیت النبی علیہم السلام بہ ید احقر العباد فقیر مولوی قادر بخش در سنہ ۱۳۷۰ .
تحریر یافت» .

۹- چگونگی : این نسخہ فقط ۳۱ سال پس از مرگ مؤلف ثنابت شدہ . فارسی آن شیرین و سلیس است از لحاظ مباحث دینی بیان اہل سنت و جہت و شیعیان ارزندہ است . دلایل عجیب بررد شیعہ در این کتاب است . یک تن آشنا بہ تشیع یک سؤال دربارہ فرق شیعہ و سنی کردہ و این کتاب جواب آن سؤال است .

۵۲۰
۱۳۳

هدایت الرمل یا قواعد الہدایت

[ستارہ شناسی . فارسی . منشور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۸ × ۱۶ × ۵ س . م . — درونی : ۱۳ و ۱۴ س
۲۱ و ۲۲ × ۱۲ س . م .

- ۲- اوراق : ۲۰۷ ورق . ۴۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم تیره سفید رنگ هندی ، جلد مقوایی ملون باعطف پارچه بی و نو .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر و شکسته متوسط . خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانه‌ها و جدولها و خانه‌های سعد و نحس شنگرف تیره رنگ ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «پیر مهدی شاه» بوده ، تاریخ کتابت را ۱۷ ماه چتر «سال بکرسی» نوشته و سال را نوشته : «تمام شد نسخه هدایت الرمل تحریر ۱۷ ماه چتر روز یک شنبه به وقت ظهر شهر محرم سنه..... ارقام دست خط خام نویس فدویت آگاه پیر مهدی شاه در موضوع دعوله، علاقه گاهون تهانه لکر کهار تحصیل پندادفخان تحصیل جهلم در عمل انگریز صاحب.....» (ص ۴۰۸) .
- ۶- مؤلف : «هدایت الله» مشهور به «سنجم» بوده و تاریخ تألیف فروردی ماه آلهی سنه ۱۳۰۸ و نام تألیف «قواعد الهدایت» : «نگارنده این معانی حقیر خلق الله هدایت الله مشهور به سنجم (ص ۷) در سنه موافق فروردی ماه آلهی ۱۳۰۸ این قواعد (رمل) در طی این کتاب درج کرد..... و این کتاب مساست به «قواعد الهدایت» و در این نام کتاب قواعد الهدایت..... چهار قاعده مذکور است..... تا هر کسی که اندک و قوفی از رمل حاصل نموده باشد..... بر جمیع سرائر و ضایر مطلع گردد . (رک : مجموعه ۵۲۰/۱۴۱) . تاریخ تألیف این کتاب را «فروردی ماه آلهی ۱۳۰۸» نوشته . در «فصل آلهی» که اکنون ۱۳۸۱ سال از آن می گذرد ، ماه فروردی نیافتم و بنا بر این شاید ۷۳ سال از تاریخ

تألیف گذشتہ باشد و این از لحاظ سبک و روش نویسندگے مستبعد بہ نظر می رسد . دیگر اینکه نام تألیف را جایی «قواعد المہدایت» و جایی دیگر «هدایت الرسل» نوشته است . ما «هدایت الرسل» را اختیار کردیم .

۷- آغاز : دو صفحہ در آغاز بہ خانہ های اعداد و حروف و رموز اختصاص یافته و متن کتاب از صفحہ ۵ اینگونہ شروع می شود : «رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر بسم اللہ الرحمن الرحیم افتتاح کلام بہ نام حکیمی است علام کہ بنا بر حکمت شامل ید قدرت کامل نظرش قرعہ قبول بہ نام آدم بکرم علی نبینا علیہ السلام انداخت بہ مقتضای آیہ کریمہ انی جاعل فی الارض خلیفۃ اورا بہ صفت نبوت و سمت رسالت برگزیدہ» .

۸- انجام : در پایان نسخہ ، جداول و طلسمات و حروف و اعداد است و اینگونہ پایان می یابد : «و خواص کواکب و اسماء جواهر آن جدول ثبت شدہ در صفحہ تمام یافته نوشته شد این است واللہ اعلم بالصواب تم تمام شد نسخہ ہدایت الرسل.....(زک : ۵ کاتب) . جدول کواکب از اسماء جواهر این است روز های یک شنبہ ، دو شنبہ ، شنبہ . پنج شنبہ» .

۹- چگونگی : این نسخہ از لحاظ اصطلاحات نجومی و فن رسل و نام های طلسمات و رسم جداول و خانہ های حروف و اعداد و رموز غنی است . علم رسل را چہار بخش کردہ :

۱- مشرق الرسل مخصوص خراسان و ماوراء النہر و تمام مشرق .

۲- شمال الرسل مخصوص اہل فارس و عراق و گیلان .

۳- مغرب الرمل مخصوص اهل مغرب و مصر و شام و جميع عربستان .

۴- جنوب الرمل را غایب مستوره نامیده و آن را از خاصان و صاحبان کشف و کرامات نام برده است . مؤلف از استادان بزرگ رمل مانند : سید نور محمد و قاضی عبدالرحمن جنی و شیخ حاجی طلمسی و تألیفات آنان نام برده است و خود را جامع علوم همه آنان شمرده است . (رک : مجموعه ۱۴۱، ۵۲۰) .

هدایة النور فیما يتعلق بالاظفار والشعور

۲۹۰
۷۴

[دین . فقه ، فارسی و عربی . منشور]

۱- اندازه : بیرونی : $21/5 \times 15 \times 8$. جسم . — درونی : ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۱۰ س .

۲- اوراق : ۵ ورق . . . صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی . وصالی شده . جلد متوایی سلون و نو .

۴- خط : نستعلیق متوسط (فارسی) و ثلث (عربی) . خوانا . پخته . عنوانها و نشانه‌ها شنگرف روشن . زیر جملات عربی و مطالب مهم خط سرخ یا سیاه کشیده شده . حواشی به خط شکسته خفی . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : چنان معلوم می شود که «محمد نوروز علی» متخلص به «سجاد» نام داشته که ساکن قصبه «کڑا» در حومه «آله آباد» بوده است . تاریخ

کتابت آن معلوم نشد : «سی گوید بنده مجد نوروز علی متخلص سجاد متوطن قصبه کڑا ضلع آثم آباد کہ این رسالہ پر از موشکا فیہا..... است» . کاتب صریح و واضح نام خود را نمی گوید : «تمام شد از دستخط.....» و یا «کاتب الحروف.....» . ضمناً گویا اصل نسخه از روی یک نسخه چاپی کہ پیش از سال ۱۲۷۳ هجری در مطبعه مجدی لکهنؤ صورت طبع پذیرفته استساخته شده است .

۶- مؤلف : «مجد سعد الله» نام داشته . تاریخ تألیف «۱۲۶۶» و نام تألیف : «هدایة النور فیما يتعلق بالاظفار والشعور» بوده است : «اما بعد این رسالہ بی است مسمی بہ ہدایة النور فیما يتعلق بالاظفار والشعور کہ بندہ سراپا تقصیر و گناہ مجد سعد الله..... در عشرہ آخر رمضان از سن یک ہزار و دو صد و شصت و شش ہجری بر صفحہ بیان ریختہ.....» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ابروی سخن بہ وسمہ حمد ذوالعین رنگین و مزین نہ نوع بشر را بہ مجالس شعور آراستہ و انسان عین انسان را از عین نقطہ سواد بہ تجلی نور پیراستہ . بہ سودای شکر نعمتش ہر سر سویہ زبانی.....» .

۸- انجام : «و آن قدر نبود کہ در صورت شباب خلی و فتوری راہ باید و این بہ بودن شیب وقار و نور منافات ندارد و نغمہ الرسالہ شاکرین لله ذی الجلالۃ المنقذ من الغوایۃ والضلالۃ علی ما اتاہ نوالہ من ترصیف ہذہ العجالة مصلین علی من المصنہ و آن و اصحاب..... تمام شد..... این رسالہ..... مسمی بہ ہدایة النور تصنیف..... منشی مولوی مجد سعدالله..... بقبول بار دار حمد مولوی سید طفیل احمد..... بہ مطبع مجدی منسوب..... مولوی لکهنوی مجد حسین.....» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ در نوع خود جالب و ارزنده است ، زیرا بہ زبان فارسی مطالبی دربارهٔ ستردن موی سر و ریش و دیگر بخش های بدن و ناخن بر اساس فقہ اسلامی را در بردارد و بر پنج باب منقسم است :

باب اول : در موی چہرہ انسان .

باب دوم : در موی سایر بدن سوای آن .

باب سوم : در اظفار .

باب چہارم : در متفرقات عامہ .

باب پنجم : در خضاب .

این نسخہ حواشی سود مندی دارد بہ فارسی .

۲۹۰
۱۰۱

الہدایۃ

[دین ، فقہ ، عربی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۳ × ۲۱ × ۶ س.م . — درونی : ۲۱ س ۲۳ × ۱۴ س.م .

۲- اوراق : ۵۰۷ ورق . ۱۰۱۴ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، صحافی جدید و جلد مقوایی نو و ملون باعطف و گوشہ پارچہ بی .

۴- خط : ثلث ، پختہ ، خوانا ، عنوانہا و نشانہا شنگرف تیرہ رنگ ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

- ٥- کاتب : کاتب و تاریخ کتابت معلوم نشد .
- ٦- مؤلف : در هیچ کجای این نسخه نام مؤلف نیامده است ، اما نام او شیخ برهان الدین علی بن ابی بکر المرغینانی الحنفی (متوفی ٥٩٣ هـ ق) بوده است . نام تألیف «المهداية» یا «المهداية في الفروع» یا «المهداية شرح البداية» یا «المهداية في الفروع شرح البداية» است .
- ٧- آغاز : ناقص است ١٢ صفحه (٦ ورق) فهرست در آغاز قرار دارد که شاید ٢ صفحه (یک ورق) آن افتاده باشد . پس از فهرست از آغاز متن ٢ صفحه (یک ورق) افتاده و به این عبارت آغاز می شود : «المشتری وبالبايع يقول لم اسمع ولا وقد في اذنه لم يصدق قضاء كذا في البحر الدائق و منها في المكان و مواتحاد المجلس بان كان الايجاب والقبول في مجلس واحد فان اختلفت لا ينعقد و اما شرط النفاذ فتوعان.....» .
- ٨- انجام : ناقص است و تا «كتاب المكاتب» ادامه دارد و بعد از آن اوراق در صحافی جایجا شده اند و به «باب الثامن والعشرون في بيان حكم الاجير الخاص والمشارك» ختم می شود : «ولو أن اجير القصار فيها يدق من الثياب انفلتت منه المدقة فوقت على ثوب فتخرق فان انفلتت قبل أن يقع على ثوب القصاره على الخشبة التي يدق عليها و خرق ثوبا ان كان من ثياب القصاره فلا ضمان عليه . انما الضمان على.....» .
- ٩- چگونگی : موضوع «المهداية» مباحث فقه حنفی است که نسخه عمای خطی آن فراوان است . تا کنون چندین بار طبع شده . این نسخه نسبتاً سالم است اما اوراق آن جایجا و از اوایل و اواسط و اواخر آن چند

ورق مفقود است کہ مطالعہ کنندہ فوراً در سی یابد . در صفحہ ۱۰۱۴ نشانیہ یک سہر دیدہ سی شود : «مالک این کتاب مولوی غلام محمد ولد مولوی نور احمد صاحب اسام مسجد نیلہ گنبد لاهور» .

۲۹۰
۲۳۱

هدایہ ورقہ میراث

[دین ، فقہ - فرایض ، فارسی و پنجابی ، منشور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۵/۲۰ × ۱۶ × ۱ سم . — درونی : ۱۴ تا ۱۷ س ۱۱ × ۱۷ س .

۲- اوراق : ۲۱ ورق . ۴۲ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک و ضخیم و زرد و کبود رنگ کشمیری ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی سفید رنگ باعطف و گوشہ گیاجی سرخ گون .

۴- خط : ثلث و نستعلیق و شکستہ خفی و جلی ، پختہ ، خوانا ، روشن . عنوانہا بہ قلم ثلث درشت ، بالای کلمات و جملات سہم خط سیاہ کشیدہ شدہ است . قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد حسین بن حاجی محمد نظیر» ، تاریخ کتابت «۱۳۰۵ هـ ق» : در ص ۲۴ اینگونہ آمدہ است : «کاتب الحروف خام نویس سراسر عیب و شین فقیر محمد حسین ابن حاجی محمد نظیر غفر اللہ لہ ولوالدیہ در جہادی آخری سنہ ۱۳۰۵ ہجری مقدس» .

۶- مؤلف : «میان محمد عباس چرکی» ، نام تألیف «هدائی ورقہ میراث» ، تاریخ تألیف گویا ، همان تاریخ کتابت «۱۳۰۵ هـ ق» باشد : «الحمد لله

علی اختتام هذا الكتاب المستطاب بهدائی ورقہ میراث واسطی دوست
عمیم الاخلاص میان مجد عباس چرکی لکھا گیا (رک : ڈھائی ورقہ
۲۳۴/۲۹۰) .

۷- آغاز : «و به نستعین ، بسم الله الرحمن الرحيم

اصحاب فرائض بجا توجی مین کران بیان

چهار مرد ائمہ عورتان حکم نیتا رحمان

پیو دادا دادی ماؤبجہ ترائی قسم اخوات

زوجین اتی مور کھلڑ پھائی دینی پوتری سمجھو بات .

۸- انجام :

«دوجا فرقہ جد یا جدہ فاسد کل نانی نانیاں آء

ترجیا اولاد پھراوان مادریان کل پھینا دیہان پھراء

چوتھا کھلڑ پھرا پیو دا تری وجہ پھینان آء

تری وجہ ماسی ماسیان چاری فرقی آء

الحمد لله على اختتام هذا الكتاب المستطاب المسی بهدائی ورقہ
میراث» .

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان پنجابی است و موضوع آن ارث و میراث

مشتقات فقہ اسلام . آنچه کہ جالب است عمدتاً مباحث ارث را

خیلی فشرده بہ شعر پنجابی و شرح و تفسیر آن بہ فارسی و پنجابی

در بردارد . علاوہ بر متن کہ شعر است یک «تذییل» دارد و

مباحث ارث را بہ صورت «سؤال و جواب» بیان می کنند ، و در

حقیقت تفسیر و شرح بر متن شعر است . این یادداشت کاتب خواندنی است : «یہہ ایک رسالہ ہی عجیب اور عجالہ ہی غریب نہ پڑھنی والد اوسکا قواعد ضروری علم میراث سی تھوڑی مدت میں بخوبی واقف ہو جاتا ہی بشرطیکہ اوستاد کامل سے پڑھی ورنہ کیا فائدہ کیونکہ بیت :

اصل استعداد شرط صحبت است

مرد چون کور است عینک لعبت است

تصحیح اس رسالہ کے بجد و جہد تمام و سعیے مالا کلام بعد فراہمی نسخہها متعددہ بعرق ریزی تمام کے گئی ناظر کو لازم بلکہ واجب کہ سہو و خطا معاف کر کے و عباس یاد و شاد فرمادے و آخر دعویٰنا ان الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی خیر البریة محمد و آلہ اجمعین» .

«تذییل» اینگونه آغاز می شود : «چند سوال مع جواب سموعة اساتذہ واسطی تشخیص اذهان طلبہ ذی اقتدار و مبتدیان ذی شعار کے لکھ کر اسیدوار دعا کا ہون» .

و چنین ختم می گردد : «دہ نہ کہنن ونڈکے ناہین کسے ذیان پند ران رہین جو ڈھیریان اوسدا آکہہ جواب نو وڈی چہے چھوئے کہنے اسدا ایہ جواب» .

۸۹۰
۸۵

هفت پیکر

[ادب . فارسی ، منظوم . مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : ۱/۵ × ۲ × ۱ س م . — درونی : ۲۲ س
(هر سطر ۶ مصراع یا دو بیت) ۲۶ × ۵ × ۳ س م .

۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک براق سفید رنگ سپاهی ، آب رسیده ، وصافی شده ، جلد
مقوای مدون و او با عطف پارچه .

۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته ، جدول اطراف صفحه زرین و
نیلگون و سرخ ، جدول میان سطرها شنگرف عنوانها و نشانه ها
شنگرف تیره رنگ . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : و تاریخ ثابت ندارد .

۶- مؤلف : یا شاعر : (رک : اسکندر نامه نظامی گنجوی) ، تاریخ مثنوی
تألیف را «۵۹۳ ه ق» نوشته اند : نام تألیف مثنوی «هفت پیکر»
است که حکیم نظامی گنجوی آن را بر نام سلطان علاء الدین
کرب ارسلان آقسنقری سروده است (رک : هفت پیکر ، ص ۱۰۰ صحیح
و تحشیه وحید دستگردی ، ص ۱۰۰ چاپ کتابخانه آریه
تهران) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم .

ای جهان دیده بود خویش از تو

هیچ بودی نبود پیش از تو

در بدایت بدایت همه چیز
 در نهایت نهایت همه چیز
 ای بر آرنده سپهر بلند
 انجم افروز انجمن پیوند
 آفریننده خز این جود
 مبدع آفریدگار و جود

۸- انجام : ورق آخر را کرم خورده و اینگونه خاتمه می یابد :

«.....تو گرچه رنگین است
 آنچه بزم مخلد است این است
 هر چه هست از حساب گوهر و گنج
 راحت این است و آن دگر همه رنج
صد سال

دیرزی تو که هم رسد به زوال
 وین خزینه که خاص درگاه است
 ابد الدهر با تو همرا است

بر دعای تو ختم خواهم کرد
 دولتی باش هر کجا باشی
 در رکابت فلک به فراشی
 دولتت را که بر زیارت باد
کار بر سعادت باد

۹- چگونگی : موضوع نسخه هفت پیکر یا «هفت گنبد» داستانهای است تاریخی و افسانه‌ی دربارهٔ مہرام پنجم پانزدهمین پادشاه ساسانی (متوفی

۴۲۸ میلادی) معروف به «بهرام گور» و بدین جهت هفت پیکر را «بهرامنامه» نیز گفته اند. (رک: فرهنگ معین، جلد ۵ - اعلام، آ - فیجان). شاد روان استاد دکتر محمد معین دربارهٔ مثنوی هفت پیکر تحقیقات عمیق کرده است (رک: تحلیل هفت پیکر نظامی چاپ دانشگاه تهران).

جای بعضی از عنوانها در این نسخه نا نوشته مانده است و گویا کاتب فوت کرده و یا فرصت نیافته که آنها را کتابت و یا نقاشی کند. این نسخه تقریباً ۵۲۰۰ بیت دارد و وزن آن از مزاحفات بحر مضارع است.

یوسف و زلیخا

۱۹۰
۱۴۵

[ادب، فارسی، منظوم، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵/۵ × ۳ س م . — درونی : ۱۵ س ۱۹ × ۱۰/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۳۴ ورق . ۲۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید زرد رنگ هندی . آب رسیده . اندکی وصال شده . جلد مقوایی ملون نو با عطف پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، پخته . عنوانها و نشانه‌ها منگرف روشن . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «پیر مهدی شاه» . تاریخ کتابت ندارد . «تم تمام شد کتاب یوسف و زلیخا..... دستخط فقیر حقیر پیر مهدی شاه تحریر یافت

برای نفس نفیس خویش ،

نوشته بماند سیه بر سفید

نویسنده را نیست فردا امید» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۸ هـ ق»
(رک : یوسف و زلیخا ۲۱۳/۸۹۰) .

۷- آغاز :

«الهی غنچه امید بکشای

گی از روضه جاوید بنای»

۸- انجام :

«سیاه کارمکن چون نامه خویش

بسوزی از چشم چون نامه خویش

از این صحرا چو او خالی ماه کن

و زین سودا سودای طی نامه کن

زبان را گر شای خامشی به

که هست از هر چه گوی خامشی به»

۹- چگونگی : این نسخه سهو القلم کاتب فراوان دارد اما کامل است . بعضی

از لغات به قلم شنگرف معنی کرده شده ، (رک : یوسف و زلیخا

۲۱۳/۸۹۰) .

۸۹۰
۲۱۳

یوسف و زلیخا

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : $23/5 \times 15 \times 3$ س م . — درونی : ۱۵ س $17/5 \times 9/5$ س م .

۲- اوراق : ۱۴۲ ورق . ۲۸۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد رنگ ہندی ، وصالی شدہ ، جلد مقوای زرد روشن رنگ با عطف پارچہ پی .

۴- خط : نستعلیق نیمہ جلی (متن) و خفی (میان سطرہا) . خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانہا و نشانہا شنگرف روشن ، قرن ۱۲ و ۱۳ ھ ق .

۵- کاتب : «غلام محمد عربی» . تاریخ کتابت . سال «۱۲۲۲ ھ ق» : «تمت تمام کتاب مسمی زلیخا در قصبہ سرکدہن خامنویس غلام محمد عربی ، سنہ ۱۲۲۲» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جاسی ۸۱۸ ۸۹۸ ھ ق» . (رک : یوسف و زلیخا ۲۵۴ / ۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر ، بسم الله الرحمن الرحیم» .

آہمی غنچہ امید بکشاء

کلی از روضہ جاوید بنماء

بخندان از لب آن غنچہ باغم

و زین کل عطر پرور کن دماغم

درین محنت سرای بیمواسا
 بنعمتهاء خویشم کن شناسا
 ضمیرم را سپاس اندیشه گردان
 زبانم را ستائیش پیشه گردان»

۸- انجام :

«سخن را از دعا دادی تمامی
 بامرزش زبان بگشاه جامی
 سیه کاری مکن چون خامه خویش
 بشو از چشم پر خون نامه خویش
 درین صحرا جواد خامه پی کن
 و زین سوداء خامه نامه طی کن
 زبان را کو شمالی خامشی ده
 که هست از هر چه گویی خامشی به»

۹- چگونگی : رسم الخط این نسخه با دیگر نسخ فرق دارد . در خیلی از جای ها «همزه» به جای «یاء» به کار برده می شود : «بگشاه» و «بنهء» زیر حرف «ی» دو نقطه گذارده شده ، «همزه» و «ی» باهم می آید ، مانند «بشوئید» ، «آسائم» ، «گویئی» . میان «ک» و «گ» فرقی نیست . تقریباً همه لغات دقیقاً در لا بلای سطور معنی شده است و الفاظ مشکل معرب (مشکول) است . سهو القلم کاتب ندارد و با دقت و مواظبت کتابت گشته است . در صفحات آغاز و انجام آن ، یادداشت هایی به قلم تازه دارد . اثر انگشت دارد . نشانه مهر دارد که سخت خوانده می شود : «شیخ خدا بخش دستگیر.....» (رک : یوسف و زلیخا ۲۵۴/۸۹۰) .

۸۹۰
۲۴۵

یوسف و زلیخا

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — بیرونی : $۳۱ \times ۱۷ \times ۳$ س م . — درونی : ۱۵ س $۱۷/۵ \times ۹/۵$ س م .

۲- اوراق : ۱۳۸ ورق . ۲۷۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوتی ، اندکی آب دیده ، وصالی شده . جلد مقوایی کرباسی ، در غلاف کرباسی سفید رنگ .

۴- خط : نستعلیق ، ناپخته . سخت خوانا ، عنوانها و سرفصلها شنگرف ، جدول دو خطی در میان مصرع ها و یک خطی در کنار صفحات ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب در اصل کتابت شده اما بعداً روی نام و لقب کاتب خط کشیده و آن را محو کرده اند : «تمت تمام شد بعون الله تعالی کتاب (یوسف و) و زلیخا مصححه حضرت شیخ مولوی صاحب قدس الله سره العزیز از دست خط فقیر نیازمند (محو شده) که از هر خواننده طمع دعا دارم که باری تعالی از کرم خود بخشش کرده .

سیاهی سیاه هست کاغذ سفید

نویسنده را نیست فردا اسید

تاریخ کتابت ندارد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۸ ه ق» . (رک : یوسف و زلیخا ۲۵۴/۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم ،

«الهی غنچه امید بگشای
گلی از روضه جاوید بنهای
بخندان از لب آن غنچه با غم
و زین گل عطر پرور کن دماغم
درین محنت سرای بی سواسا
بنعمت های خویشم کن شناسا
ضمیرم را سپاس اندیشه گردان
زبانم را ستایش پیشه گردان»

۸- انجام :

«سخن را از دعا دادی تمامی
بآمرزش زبان بگشای جاسی
سیه کاری مکن چون خامه خویش
بشو از چشم پر خون نامه خویش
ازین صحرا جوادی خامه بی کن
و زین سودا (سواد) نامه طی کن
زبان را گوشمال خاموشی ده
که هست از هر چه گویی خاموشی به»

۹- چگونگی : این نسخه را سهوالقلم کاتب اندک است . کتابت آن به روش رسم الخط اردو است . الفاظ مشکل و اشعار دیر فهم را میان سطرها و کناره صفرها معنی و شرح آورده اند . در صفحه ۲۷۵ یادداشتی به عربی و فارسی درباره قرآن و مسجد و شریعت و علم و عمل دارد : «باسم سبحانه من استخف بالقرآن اوی المسجد او الشریعت او بالعلم او بالعمل فهو کافر» .

۸۹۰
۲۵۴

یوسف و زلیخا

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

۱- اندازه : — پیرونی : $27/5 \times 18 \times 2/5$ س م . — درونی : ۱۷ س
۲۰ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۶۰ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ و حنایی هندی ، آب دیده ، کرم خورده ،
وصالی شده ، جلد مقوایی سفید رنگ با عطف شیرازہ دار ملون و
پارچه پی سیاه .

۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و نشانه‌ها
شنگرف روشن ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : «محمد فاضل پسر حضرت میان خورشید» ، تاریخ کتابت ندارد .
«تم (۱۶ بار) راقم فقیر حقیر پرتقصیر محمد فاضل پسر حضرت
میان خورشید متوفی آخون موضع پرتانوالی تحریر یافت» . متأسفانه
روی چند جمله آخر را ندیدم کاتب درباره خود نداشتند است سیاه و
محو کرده اند !

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «سولانا نورالدین عبدالرحمن جاسی متوفی ۸۱۷-۸۹۱
ه ق» . (رک : یوسف و زلیخا ۱۴۵-۸۹۰) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم اللہ الرحمن الرحیم» .

الهی غنچه امید بگشای

کلی از روخت جاوید بنای

بچندان از لب آن غنچه باغم
 و زین گل عطر پرور کن دماغم
 درین محنت سرای بی مواسا
 بنعمتمهای خویشم کن شناسا
 ضمیرم را سپاس اندیشه گردان
 زبانم را ستایش پیشه گردان»

۸- انجام :

«سخن را بر دعائی دادی تمامی
 بامرزش زبان بگشای جاسی
 سیه کاری مکن چون خامه خویش
 بشوی از چشم پر خون نامه خویش
 ازین صحرا جواد خامه پی کن
 و زین سودا سواد^۴ نامه طی کن
 زبان را گو شالی خاموشی ده
 که هست از هرچ گویی خاموشی به»

۹- چگونگی : این نسخه را در میان سطرها و کناره صفحات شرح و حواشی و معانی لغات بسیار است . در حدود ۴۴۲ بیت دارد . سهو القلم کاتب اندک دارد . در صفحات آغاز و انجام آن دعاها و اشعاری کتابت شده است از جمله این قطعه ، به مطلع :

«شیخ سعدی :

ناگه عقابی ز مکانی بهوا خواست
 از بهر طمع طعمه پر وبال بهار است

و مقطع :

سعدی تو بدرکن ز سر این گرد هوا را
دیدی ز منی کبر عقابی چه بلا خاست»

البتہ دربارہ اینکہ این قطعہ از سعدی شیرازی و یا از ناصر خسرو
قبادیانی بلخی است بحث ہا و جست و جوہایی شدہ است .

و این قطعہ بہ مطلع :

«چند سوزم در فراقت یا محمد مصطفی
کی بہ بینم من جہالت یا محمد مصطفی»

و بہ مقطع :

«شد «حسین» از جان غلامت کائنات سروری
با محبان کن شفاعت یا محمد مصطفی»

فهارس هفت گانه این کتاب

- ۱- فهرست موضوعات نسخه‌های خطی .
- ۲- فهرست نامهای اشخاص، مؤلفان، مترجمان، شارحان، شاعران .
- ۳- فهرست نامهای کاتبان یا خطاطان .
- ۴- فهرست کلمات و نامهایی که از روی نشان مهرها خوانده شده است .
- ۵- فهرست مصراع‌های اول اشعار پراکنده در نسخه‌ها .
- ۶- فهرست نامهای کتابها، نسخه‌ها، رساله‌ها، مجرعه‌ها .
- ۷- فهرست نامهای جای‌ها .
نمونه‌ها .
درست نامه .

فهرست موضوعات نسخه‌های خطی

	آ	
۱۹۵ . ۲۱۳ . ۲۲۷ . ۲۶۱ . ۳۱۹ .	آ	آثار پیمبران ۳۱۹
۳۲۴ . ۳۲۵ . ۳۳۱ . ۳۳۳ . ۳۵۲ .		آخرالزمان ۴۵۷
۳۵۳ . ۳۵۷ . ۳۶۵ . ۳۶۶ . ۳۹۴ .		آداب الدعای ۱۶۱
۴۱۵ . ۴۵۱ . ۴۵۳ . ۴۵۴ . ۴۶۱ .		آداب عارفان ۴۵۷
۵۲۵ . ۶۳۷ . ۶۴۱ . ۶۵۸ . ۶۶۲ .		آداب قرائت در نماز ۱۸۵
آیات کوفی قرآن ۲ . ۵		آداب مکاتبت ۴۲۱
آیات مدنی قرآن ۲ .		آداب نماز ۳۲۵
آیات مکی ۲ . ۵		آغاز آفرینش ۳۵۲
آیین جمله، بندی و جمله - مناسی ۵۶۲		آفرینش آدم ۴۶۵
ا		آفرینش ابلیس ۳۵۱
انجد ۱ . ۵ . ۴۳۰ . ۴۴۱ . ۴۴۲ .		آفرینش جهان ۶۰۱ . ۶
ابواب اللباس والزینة		آفرینش عالم ۳۵۱
اجاره ۱۴۱ . ۲۵۳ .		آفرینش سوت ۶۱
اجماع ۱۳۳		آفرینش نور ۳۱۶
اجماع الامة ۵۵۱		آلمانی ۳۷۳
اجوف ۲۰۶		آیات قرآن ، آیات قرآنی ، آیدهای قرآن -
اجیر خاص و مشترک ۹۵ -		۰ ۷۵ . ۱۰۵ . ۱۴۳ . ۱۴۴ . ۱۷۷ .

احادیت ۷، ۸، ۲۲، ۴۷، ۴۹، ۵۴،	احلام یقظه ۴۸۲
۷۵، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۵۷، ۱۶۱،	احوال پیمبران ۳۱۹
۱۶۲، ۲۱۳، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵،	احوال حضرت نهد (ص) ۳۱۹
۳۳۱، ۳۶۶، ۴۵۳، ۴۶۵، ۴۸۹،	اخبار ۵۱۹، ۶۵۱، ۶۵۲
۵۱۹، ۵۲۵، ۵۹۱، ۶۳۴، ۶۴۱،	اخبار تاریخی ۱۷۸
۶۵۸، ۶۵۲	اخبار دینی ۱۹۵
احادیت اهل سنت و جماعت ۲۵۸	اخبار عرفانی ۱۷۸
احادیت بیع ۲۵۸	اخبار قرآنی ۳۶۶
احادیت دعایی ۲۵۸	اختر شناسی ۶۷۳
احادیت روزه ۲۵۸	اخفاء (در قرآن، در صرف) ۱۷۹، ۹۶،
احادیت طبی ۳۴۸	۳۳۰، ۳۰۴، ۶۱۶، ۶۶۶
احادیت متواتر ۵۰۹	اخلاص ۶۳۴
احادیت سواعظ و حکم ۶۳۳	اخلاق ۶۴، ۹۸، ۱۱۰، ۱۴۶، ۱۵۰،
احادیت نبوی ۶، ۱۷۷، ۱۹۵، ۲۲۷،	۳۷۷، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۵۹۷
۲۵۸، ۲۶۱، ۳۱۹، ۳۳۳، ۳۵۶،	ادب (- فارسی، - عربی، - اردو، - پنجابی،
۳۹۴، ۴۵۰، ۶۳۲	- ترکی) ۹، ۱۱، ۱۴، ۱۶، ۲۸،
احادیت وصیت ۲۵۸	۴۰، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۳۹، ۴۱،
احتراز کردن از چند قسم زنان ۵۱۵	۵۶، ۶۲، ۶۴، ۶۶، ۶۹، ۷۱،
احرام ۴۰۷	۷۳، ۷۵، ۹۷، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۵،
احکام اسلامی ۶۵۶	۱۳۴، ۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۳، ۱۴۸، ۱۶۹،
احکام بسم الله تعالی ۲۲۰	۱۹۰، ۱۹۲، ۱۹۷، ۱۹۹، ۲۰۱،
احکام دینی اسلام ۵۸۶، ۵۰۵	۲۱۰، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۲۷،
احکام رآن ۲۲۰	۲۳۵، ۲۳۷، ۲۴۵، ۲۴۸، ۲۵۰،
احکام عملی فقه اسلام ۱۶۶، ۱۹۷، ۳۶۴،	۳۵۳، ۳۵۸، ۳۶۷، ۳۷۲، ۳۷۳،
۳۷۱، ۳۷۵، ۴۷۱، ۴۷۱، ۵۱۵	۳۸۲، ۳۸۷، ۳۸۹، ۳۱۲، ۳۱۴،
احکام فقه اسلام ۹۲، ۹۴، ۱۸۵، ۵۲۵،	۳۱۶، ۳۵۵، ۳۵۹، ۳۷۵، ۳۷۷،
۵۸۴	۳۷۹، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۴، ۳۸۶،
احکام فقهی ۸۰، ۸۰، ۶۶۰	۳۹۰، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۷،
احکام منسوخه در قرآن ۶۴۴	۴۱۳، ۴۱۴، ۴۳۶، ۴۳۱، ۴۳۴،
احکام نماز ۳۵، ۳۰۴، ۳۰۵، ۴۷۹،	۴۳۵، ۴۴۱، ۴۴۵، ۴۵۷، ۴۵۹،
۵۲۹	۶۰۶، ۶۱۰، ۶۱۲، ۶۱۸، ۶۲۲،

اسامی قراء ۶۱۶	۶۲۴ ، ۶۴۵ ، ۶۴۷ ، ۶۸۳ ، ۶۸۶
اسامی قرابادینات ۵۷۴	۶۹۹ ، ۷۰۱ ، ۷۰۳ ، ۷۰۵ ، ۷۷۷
اسامی ماه‌های فرنگی ۳۰	ادب فارسی (رک : ادبیات فارسی) ۳
استحسان ۳۰۹	ادبیات سنسکریت ۳۱۶
استخراج خبایا ۲۲۵	ادبیات عرب ۱۵۹
استخراج مطلق ۲۲۵	ادبیات فارسی (رک : ادب فارسی) ۷۷
استعاذه ۶۱۶	ادعیه ۵۰۳ ، ۴۴۹
استعارات ۱۷۰ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۸	ادغام (در قرآن ، در صرف) ۹۶ ، ۱۶۸
استعاره ۱۵۹	۱۷۹ ، ۲۲۰ ، ۳۰۴ ، ۵۵۸ ، ۶۱۶
استفهام ۶۲۲	۶۶۶
استنحاء ۳۰۹	ادویه ۵۶۸
استهزاء ۶۶۰	ادویة جلاب ۵۷۰
اسقایناس ۲۱۸	ارث ۹۴ ، ۱۹۷ ، ۲۴۳ ، ۲۹۳ ، ۳۷۰
اسلام ۶۲ ، ۱۵۲ ، ۱۷۳	۴۰۶ ، ۶۹۷
اسم (در صرف ، در نحو ، در دستور زبان فارسی) ۲۸۶ ، ۳۰۰ ، ۳۰۴ ، ۳۰۴	ارث در فقه اسلام ۲۹۱ ، ۲۹۳
۵۵۱ ، ۵۵۲ ، ۵۵۳ ، ۵۵۷ ، ۵۶۲	اردو (ادب - ، شعر - ، زبان -) ۱۰ ، ۱۵
اسماء اعظم ۴۹	۱۸ ، ۷۱ ، ۷۳ ، ۷۵ ، ۱۱۲ ، ۱۳۱
اسماء الافعال ۲۸۰	۱۸۲ ، ۲۷۳ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰ ، ۵۹۷
اسماء الحسنی ۴۹ ، ۱۲۹	۵۹۸ ، ۶۵۲
اسم اعظم ۴۹۴	ازدواج ۱۸۹ ، ۳۷۰ ، ۴۰۶
اسم تفضیل ۳۰۲ ، ۵۵۱ ، ۵۵۷	اساسی ادویة مرکب ۵۷۵
اسم فاعل ۶۲۲	اساسی اشیاء مفرد و مرکب ۵۷۴
اسم فعل ۶۲۲	اساسی اطعمه ۵۷۴
اسم مفعول ۶۲۲	اساسی امراض عامه ۵۷۴
اسمهای عشرة المیسرین ۱۶۳	اساسی امراض مختصه ۵۷۴
اسناد ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۸ ، ۴۲ ، ۶۱۴	اساسی اوزان ۵۷۵
اسناد خیر (خیر ، مستند ، مستدالید) ۲۵۵	اساسی تبویف البدن ۵۷۴
انشارات ادبی ۲۸۶	اساسی حمیات ۵۷۴
اشتیاق ۱۵۹ ، ۱۷۰ ، ۱۸۸ ، ۲۸۹	اساسی داروها ۵۷۴
۳۳۵ ، ۳۶۴	اساسی طبائع و معانی آن ۵۷۴
	اساسی علل حادثه در بدن ۵۷۴

اصطلاحات علمی ۳۴۷	اشعار اردو ۳۸۴ ، ۵۷۶
اصطلاحات فارسی ۶۲۴	اشعار پنجابی ۱۸۱ ، ۱۹۲
اصطلاحات فارسی طبی هندی و پاکستانی ۵۷۰	اشعار دینی ۱۹۹
اصطلاحات کشاورزی ۶۱۲	اشعار طبی ۶۱۰
اصطلاحات ناسه نگاری ۴۲۱	اشعار عربی ۳۲۹ ، ۳۶۸ ، ۴۲۴ ، ۴۶۱
اصطلاحات نجومی ۶۹۱	۴۷۸
اصطلاحات وزارتی ۶۱۲	اشعار عرفانی ۱۹۹ ، ۳۶۷
اصول دین ۶۴۱	اشعار فارسی ۲۰۸ ، ۲۲۷ ، ۳۲۹ ، ۳۶۸
اصول دین اسلام ۱۷۲ ، ۴۸۵	۴۲۸ ، ۴۶۱ ، ۵۷۶ ، ۵۹۱ ، ۵۹۷
اصول علم حکمت ۵۶۸ ، ۵۶۹	۶۱۲ ، ۶۲۱ ، ۶۲۲ ، ۶۴۷
اصول فقه ۱۳۱ ، ۱۵۰ ، ۲۳۰ ، ۴۴۷	اشعار مذهبی ۴۵۲
۴۴۸ ، ۵۴۵ ، ۵۹۹ ، ۶۰۰	اشکال شانزده گانه رسل ۴۱۱
اصول فقه اسلام ۱۵۲	اشکال کواکب (رسل) ۴۱۱
اصول فقه حنفی ۴۴۸	اصحاب صنف ۴۷۸
اصول فقه شافعی ۴۴۸	اصحاب فرایض ۱۹۳
اطناب ۲۵۳	اصطلاحات ۳۳۵ ، ۳۳۸
اظفار (در قرآن) ۱۷۹ ، ۲۲۰	اصطلاحات اجتماعی ۶۱۲
اعتزال ۲۷۶	اصطلاحات ادبی ۴۲۱
اعتقادات ۳۶۶	اصطلاحات اداری ۶۱۲
اعتکاف ۴۰۳ ، ۵۸۶	اصطلاحات پزشکی (رک : اصطلاحات طبی)
اعداد ۶۹۱	۵۷۵ ، ۳۲
اعداد ایجیدی ۴۹۴	اصطلاحات دارویی ۷۹ ، ۴۰۰
اعلال (در قرآن ، در صرف) ۱۷۹ ، ۳۰۴	اصطلاحات دقتی ۶۱۲
۵۵۸ ، ۶۶۶	اصطلاحات رسل ۲۲۵ ، ۴۱۱ ، ۵۶۷
اعمال پیامبران ۳۱۹	۶۹۱
اعمال شب نوزدهم و بیستم و بیست و یکم	اصطلاحات ریاضی ۴۲۱
ماه رمضان ۴۹۳	اصطلاحات ریاضی فارسی و عربی ۴۲۱
افسانه ۷۷	اصطلاحات طبی (رک : اصطلاحات پزشکی)
افعال القلوب ۳۸۰	۴۰۳ ، ۳۴۹ ، ۵۲
افعال المدح والذم ۳۸۰	اصطلاحات عرفانی ۹۸

- انشاء ۲۵۷ ، ۴۲۰
 انشای فارسی ۲۲۹ ، ۴۲۱ ، ۴۴۳
 انشای منشیانه ۵۸ ، ۲۱۵
 انشای منشیانه ادبی و تاریخی ۳۵
 انشاء نگاری ۶۱۴
 انشاء نویسی ۳۶۱
 انفاق مال ۴۸۸
 انگشتی ۳۸۴
 انگلیسی ۲۷۴
 اوراد ۴۸ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰ ،
 ۴۵۲ ، ۴۷۵ ، ۴۷۶ ، ۴۹۳ ، ۴۹۶ ،
 ۵۰۳ ، ۵۱۶ ، ۵۱۹
 اوراد و ادعیه ۴۵۱
 اورادهای شایخان ۴۷۳
 اوزان دارو شناسی (رطل ، درم ، شیل ،
 قراریش ، صاع ، مکوک ، ابریق ،...)
 ۵۷۴
 اوزان شعر ۴۱۴
 اهل سنت و جماعت ۵۳۴
 ایجاز ۲۵۶
 ایمان ۱۱۱ ، ۳۰۴ ، ۵۳۲
- ب**
- بابا ۳۸۴
 بحر خفیف ۲۲۵ ، ۹۱
 بحر رجز مشتمل بر کمال ۱۱۱ ، ۵۰ ، ۵
 بحر رمل بسندس محذوف و مقصور ۴۷۱
 بحر رمل مشتمل محذوف یا مقصور ۵۱۵
 بحر سریع ۱۱۱ ، ۵۹۵
 بحر مشقارب مشتمل محذوف و مقصور ۱۱۱ ، ۱۵ ،
 ۶۴ ، ۹۲ ، ۵۷۱
- افعال المقاربه ۲۸۰
 الافعال الناقصه ۲۸۰
 افعال ۳۰۹
 اقامت ۴۴۱
 اقبال ۵۰۴
 اقرار چهار کس در احکام شرع ۶۶۰
 اقرار نامه ۳۲
 اقطاب فرقه بخاریان ۴۷۵
 اقوال پیمبران ۳۱۹
 اقوال درباره قرآن ۳۶۶
 اکراه ۳۱۰
 ال (حرف تعریف عربی) ۳۸
 الفاظ انگلیسی ۴۲۰
 الفاظ پزشکی ۳۱۲
 الفاظ رمل ۲۲۵
 الفاظ طبیبی ۳۴۷
 الفاظ عرفانی ۳۹۴
 الفاظ قرآنی ۶۶۶
 الفاظ هندی ۴۲۰
 الفاظی که در اوایل اسماء باشد ۲۲۱
 الفاظی که در زواید افعال باشد ۲۲۲
 القاب ۵۸ ، ۴۲۱
 اماله کسره ۵۵۵
 امانت ۳۰۹
 امانت نامه ۳۹
 امر (فعل -) ۶۲۲
 املاء ۳۳۵ ، ۶۸۷ ، ۷۰۴
 املائی زبان فارسی ۳۲۴
 انجاس ۵۸۶
 اندرز (رک : بند و اندرز) ۲۱۵ ، ۴۶۵ ،
 ۵۷۱ ، ۶۲۲

- بحر مضارع ۷۰۱
بحر هزج سدس محذوف و مقصور ۳۹۸ ، ۳۹۸
۶۸۵ ، ۶۵۰ ، ۴۷۱
بدعت ۵۰۹
برص ۵۷۱
بروج دوازده گانه ۵۲۲ ، ۴۳۰
برهان ۵۷۶
بسمله ۶۱۶
بشر دوستی ۴۶۵
بعث خلائق قبور ۶۲
بقا ۴۷۲ ، ۴۴۱
بکرمی (سال -) ۱۳۴
بلاغت ۳۶۴ ، ۲۵۵ ، ۲۵۳
بنندگان آزاد (در فقه اسلام) ۹۴
بندوق لاهوری ۶۲۳
بهبود امراض با تعویذ ۳۳۱
بهشت ۲۰۹ ، ۴۵۵ ، ۴۶۰ ، ۴۷۰ ، ۴۷۰
۵۸۴ ، ۵۲۴
بهشت و دوزخ ۳۲۶
بیان ۲۵۵
بیان جهر و مخافت در تهذیب ۱۸۵
بیع ۱۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۵ ، ۲۴۵ ، ۲۴۵
۶۵۷
بیماری ها ۶۱۰
بیوت دوازده گانه رسل ۴۱۱
البیوع ۵۸۸
- پ
پادزهر معدنی ۳۴۷
پارسی ۲۳۹ ، ۳۵۱ ، ۴۷۳ ، ۵۲۹
پته ۶۲۴
پروانجات ۴۱ ، ۴۴۴ ، ۶۱۲
- پروانه ۳۲ ، ۳۸ ، ۶۲۱
پنجابی (ادب، زبان، لغت) ۳۲ ، ۶۹ ، ۷۵ ، ۷۵
۹۶ ، ۱۰۵ ، ۱۶۶ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۲
۱۹۵ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵ ، ۳۷۳ ، ۳۷۳
۴۴۱ ، ۴۵۱ ، ۴۵۳ ، ۴۶۳ ، ۴۹۶ ، ۴۹۶
۵۶۷ ، ۶۰۳ ، ۶۹۶
پند و اندرز (رک: اندرز) ۴۷ ، ۷۷ ، ۹۱ ، ۹۱
۱۱۱ ، ۵۱۵ ، ۶۰۷
پهلوی (زبان -) ۱۳۵
پیر ۱۷۷ ، ۲۲۶ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰ ، ۴۶۵ ، ۴۶۵
- ت
تاریخ ۷۷ ، ۱۲۸ ، ۱۳۴ ، ۳۶۶ ، ۶۰۱ ، ۶۰۱
تاریخ پیغمبران ۳۵۱
تاریخ تصوف ۴۶۵
تاریخ مذهب ۱۵۲
تبدیل حروف علم ۳۰۴
تتمیم (در قرآن) ۱۶۸
تجربه ۵۶۸
تجربید ۴۴۰
تجزیه و ترکیب ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۸
تجوید ۱۳ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۸
۱۷۹ ، ۲۱۹ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۴۰ ، ۲۴۰
۲۴۱ ، ۳۶۶ ، ۶۱۴ ، ۶۶۶ ، ۶۶۶
تحریر ۷۹
تحلیل ۴۷۴
تحمید ۴۷۴
تخفیف (در قرآن، در صرف) ۳۰۴
تخفیف همزه ۵۵۸
تخلیق آدم ۵۱۹
تذکیر (علم -) ۶۱

تعوید ۵۶، ۷۱، ۷۹، ۸۰، ۱۰۴، ۱۰۵،	تراجم رجال اسلام ۱۲۹
۱۲۲، ۱۲۵، ۱۲۶، ۲۰۳، ۲۸۴،	تریت مذهبی ۱۴۶
۳۳۰، ۳۵۷، ۴۳۰، ۴۵۱، ۴۵۲،	ترتیب خواندن دعوت براهل قبور ۲۹۷
۴۶۱، ۴۹۰، ۴۹۳، ۵۳۹، ۵۴۶،	ترجیع بند ۶۶۶
۵۶۷، ۵۸۶، ۶۰۳، ۶۶۲، ۶۸۳،	ترجیع بند عرفانی ۴۳۹
تعویدات (رک : تعوید) ۳۲۹، ۴۷۶،	ترسایان ۳۶۶
تعوید درباره درد دندان و درد چشم ۵۸۶	ترقیق (در تجوید) ۶۱۷
تعوید درباره درد شکم ۵۸۶	ترک دنیا ۴۴۰
تعوید نویسی ۱۲۶	ترکی (زبان - ، ادب -) ۲۰۱، ۲۰۳،
تغزل ۵۳۸	۲۷۳، ۶۷۹
تفخیم (در تجوید) ۱۶۸	ترکیبات دارویی ۴۰۰
تفرید ۴۴۰	ترکیب مداد ۵۳۹
تفریق (در حساب) ۴۱۸، ۴۲۰،	تزویج ۴۸۲
تفسیر ۱۲۶، ۱۲۷، ۲۰۹، ۲۳۱، ۳۱۸،	تسبیح ۳۰۴، ۳۰۵، ۴۷۴، ۶۳۷،
۳۶۴، ۴۰۷، ۵۱۱، ۵۹۰، ۶۳۴،	تسبیحات (رک : تسبیح) ۵۸۴
۶۳۶	تسخیر ۲۹۷
تفسیر آیات ۶۵۲	تسخیرجن و دفع آسیب او ۲۹۵
تفسیر ادبی قرآن ۳۶۶	تسکین حروف ۵۶۷
تفسیر دینی قرآن ۳۶۶	تشبیهات فارسی ۶۸۶
تفسیر عرفانی قرآن ۳۶۶	تشیع (رک : شیعه، شیعیان) ۶۸۸
تفسیر قرآن ۲۳۳، ۶۱۸،	تصدیق ۱۴۱
تفسیر کلمات قصار ۴۹۶	تصریف (رک : صرف) ۱۳۷، ۲۹۸،
تقاضا نامه ۳۸۴	تصوف (رک : عرفان) ۱۱۱، ۱۷۶، ۱۹۲،
تقسیم (در حساب) ۴۱۸، ۴۲۰،	۱۹۴، ۲۲۵، ۲۲۷، ۲۹۵، ۲۹۷،
تکبیر ۴۷۴	۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۵۷، ۴۷۱،
تکبیر گفتن ۵۵۶	۵۹۱، ۴۷۲
تسخیر ۶۶۰	تعبیر خواب ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۴،
تسک ۳۲	تعقیب ۴۹۴
تسکات ۶۱۲	تعقیدات لفظی ۲۸۴، ۲۹۱،
تسکات شرعی ۶۲۴	تعلیقات (تعلیقات) ۶۱۲
تناسب (در حساب) ۴۱۸، ۴۲۰،	تعلیقات دینی ۱۶۷

جهاد ۳۱۰ ، ۳۷۰ ، ۴۵۴ ، ۴۷۱ ، ۴۸۸ ، ۶۰۵	تنافر معنوی ۲۸۴ ، ۲۹۱
جنودان ۳۶۶	تنوین (در قرآن ، در صرف) ۱۶۹ ، ۱۷۹
ج	۳۲۶ ، ۶۱۶
چاپ سنگی ۴۲۱	توبه ۵۹۱ ، ۶۲۸ ، ۶۶۱
چغه ۳۸۴	توبه کردن ۴۴۰
چکنامه ۶۲۴	توحید ۹۲ ، ۲۲۷ ، ۲۹۶ ، ۲۸۷ ، ۳۰۷
چهارده معصوم ۵۶۹	۳۰۹ ، ۴۳۹ ، ۴۷۱ ، ۵۲۵ ، ۶۰۱
چهلنساء بزرگان ۴۷۳	۶۴۰ ، ۶۶۳ ، ۶۶۴
چیستان (رک : مع) ۵۸۰	توضیحات لغوی ۴۲۰
ح	توضیحات منطقی ۴۲۰
حج ۱۰۶ ، ۱۴۱ ، ۴۷۱	توقیع ۱۳۵
حج اکبر ۴۶۶	توکت علی الله ۴۸۲
حد (در فقه) ۶۰۵	تیمم ۱۴۱ ، ۱۶۶ ، ۳۰۹ ، ۳۶۴ ، ۴۰۶
حدیث (رک : احادیث) ۴۷ ، ۱۰۵ ، ۱۴۴	۴۷۹ ، ۵۸۶ ، ۶۳۲ ، ۶۶۳
۱۵۹ ، ۲۰۹ ، ۲۹۶ ، ۳۰۸ ، ۳۱۸	ث
۳۳۹ ، ۳۴۰ ، ۳۷۷ ، ۴۵۱ ، ۴۵۴	ثواب شب قدر ۶۲
۴۶۳ ، ۵۰۴ ، ۵۱۱ ، ۵۱۹ ، ۶۰۱	ج
۶۱۸ ، ۶۳۴ ، ۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۶۲	جاروب دادن ۴۵۶
حدیث آحاد ۳۷۳	جازمه فعل مضارع ۲۸۰
حدیث صحیح ۵۲ ، ۵۴ ، ۶۱	جحد (فعل -) ۶۲۲
حدیث غریب ۳۷۳	جدول اعداد ۴۲۰ ، ۴۳۵
حدیث متواتر ۳۷۲	جدول رسل ۵۶۳ ، ۵۶۷
حدیث مشهور ۳۷۳	جدول لگاریتم ۴۲۰
حدیث نبوی به زبان سریانی ۳۹۷	جذام ۵۷۱
حرز ۸۰ ، ۸۵ ، ۴۹۳ ، ۶۸۳	جماعت (در رسل) ۲۲۵ ، ۴۱۱
حرف (در عربی) ۲۸۶ ، ۳۰۰ ، ۳۰۲	جمع (در حساب) ۴۱۸ ، ۴۲۰
۵۵۱ ، ۵۵۳ ، ۵۵۷	جنازه (در فقه) ۶۲
حرف (در فارسی) ۵۶۲	جنوب الرسل ۶۹۲
حرف روی ۱۲۰ ، ۵۱۵	جوارش (گوارش) ۳۴۹
	جوانمردی ۱۵۰

حکمت ۱۲۴ ، ۶۳۴	حروف (در عربی ، رک : حرف در عربی)
حکم مطلق (در رمل) ۲۲۵	۶۹۱ ، ۳۰۰
حیض (در فقه) ۳۰۹ ، ۵۸۶ ، ۶۴۰	حروف (در فارسی ، رک : حرف در فارسی)
	۳۳۵
خ	حروف اسماء الحسنی ۴۹۴
خاصیت عصای موسی ۳۵۹	حروف جاره ۲۷۹
خانه‌های رمل ۲۲۵ ، ۵۶۳	حروف جازمه فعل مضارع ۲۸۰
خبر ۴۵۱ ، ۵۰۴ ، ۵۱۹ ، ۶۶۲ ، ۶۶۷	حروف علت (علیه) ۱۳۸ ، ۵۵۰ ، ۵۵۲
خبرهای اساطیری ۶۰۱	حروف (در قرآن) ۶۳۰ ، ۶۶۶
خدمت ۴۵۶	حروف شبیهه بالفعل ۲۷۹
خرقه ۴۵۶	حروف معجم ۲۲۰
خرقه پوشیدن ۴۵۶	حروف ناصبه اسم ۲۸۰
خرید و فروش زمین ۱۹۱	حروف ناصبه فعلی ۲۸۰
خسوف ۹۸	حساب ۴۲۰ ، ۴۴۱ ، ۶۷۳
خشک شدن شیر عورت از پستان ۹۰	حساب چهار عمل اصلی ۴۲۰
خشم فرو خوردن ۲۰۱	حساب عددی ۲۷
خضاب ۹۳	حساب سیاق ۲۷
خط بهار ۹۳	حق پدر و مادر ۲۰۹
خط بهار جلی ۵۰۷	حقوق زن و شوهر ۵۱۵
خط بهار خوش ۶۵۳	حقیقت ۲۲۷ ، ۲۹۷ ، ۳۸۹ ، ۴۳۹
خط تحریر ۹ ، ۳۶ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۵۱ ، ۵۹	۶۴۱ ، ۴۷۱
۹۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۲ ، ۱۲۳ ، ۱۳۰	حکایات (رک : حکایت) ۴۵ ، ۴۷۵ ، ۵۱۹
۱۳۲ ، ۱۵۵ ، ۱۸۶ ، ۲۱۵ ، ۲۳۱	۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۴
۲۳۵ ، ۲۳۸ ، ۲۴۲ ، ۲۴۴ ، ۲۷۴	حکایات اخلاقی ۱۷۷
۲۷۶ ، ۲۹۲ ، ۳۳۱ ، ۳۴۵ ، ۳۷۶	حکایات تاریخی ۱۹۵
۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۵۱۲ ، ۵۱۵ ، ۵۲۴	حکایات دینی ۱۷۷
۵۶۰ ، ۵۶۳ ، ۵۸۱ ، ۵۹۶ ، ۵۹۷	حکایات عرفانی ۱۷۷ ، ۱۹۵
۶۶۴ ، ۶۶۵ ، ۶۶۷ ، ۶۷۰ ، ۶۷۲	حکایات منهبی ۵۴
۶۷۴ ، ۶۷۶ ، ۶۸۰ ، ۶۹۰	حکایت (رک : حکایات) ۶۱
خط تحریر آبیخته با شکسته ۲۱۷ ، ۲۴۵	حکایت فرعون ۳۵۳
۲۸۷ ، ۳۳۰ ، ۵۲۸ ، ۵۴۶ ، ۶۱۷	حکایت گویی ۳۶۱

خط تحریر خفی ۳۷۱ ، ۶۰
خط تحریر خوش ۵۷۵ ، ۲۹۴ ، ۱۸۸ ، ۸۰
خط تحریر متوسط ۱۲۸ ، ۱۲۶ ، ۱۲۵
۶۲۳ ، ۴۰۴ ، ۳۵۵ ، ۲۹۵
خط تحریر متوسط آبیخته با شکسته ۶۲۹
خط ثلث ۱۲۱ ، ۱۰۵ ، ۹۲ ، ۴۸ ، ۷
۱۷۸ ، ۱۷۶ ، ۱۴۶ ، ۱۳۶ ، ۱۳۲
۲۳۱ ، ۲۲۹ ، ۲۱۵ ، ۲۰۸ ، ۲۰۴
۲۹۲ ، ۲۷۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۵ ، ۲۴۰
۴۴۵ ، ۳۹۳ ، ۳۶۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۰
۴۷۶ ، ۳۸۳ ، ۴۹۶ ، ۴۹۹ ، ۵۰۵
۵۳۱ ، ۵۴۲ ، ۵۹۰ ، ۶۰۲ ، ۶۰۶
۶۳۳ ، ۶۴۰ ، ۶۵۶ ، ۶۶۴ ، ۶۷۰
۶۸۶ ، ۶۹۲ ، ۶۹۵ ، ۵۹۹
خط ثلث آبیخته با نسخ ۵۹۹
خط ثلث جلی ۴۹۰ ، ۴۴۵ ، ۱۱۴ ، ۹۵ ، ۵۵
خط ثلث خفی ۱۱۷ ، ۱۱۴
خط ثلث خوش ۱۳۰ ، ۱۱۹ ، ۱۱۷ ، ۸۰
۱۷۳ ، ۲۶۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۴
۳۰۶ ، ۳۲۲ ، ۳۲۶ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲
۴۷۲ ، ۴۹۴ ، ۴۹۵ ، ۵۱۶ ، ۵۳۹
۶۵۳ ، ۵۸۵
خط ثلث خوش آبیخته با رقاع ۶۷۳
خط ثلث خوش جلی ۳۷۱
خط ثلث متوسط ۳۵۲
خط رقاع ۶۷۰
خط شکسته ۳۹ ، ۳۶ ، ۳۴ ، ۳۳ ، ۲۸
۴۱ ، ۴۳ ، ۵۳ ، ۵۶ ، ۵۹ ، ۶۱
۷۹ ، ۸۶ ، ۱۰۵ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹
۱۲۳ ، ۱۴۸ ، ۱۵۳ ، ۱۶۰ ، ۱۶۲

۱۸۲ ، ۱۸۶ ، ۱۸۸ ، ۱۹۰ ، ۱۹۹
۲۱۵ ، ۲۳۱ ، ۲۳۵ ، ۲۳۸ ، ۲۴۴
۲۶۷ ، ۲۹۲ ، ۳۰۳ ، ۳۳۱ ، ۳۴۰
۳۶۰ ، ۳۸۹ ، ۳۹۳ ، ۴۲۲ ، ۴۳۰
۴۷۶ ، ۴۸۶ ، ۴۹۶ ، ۵۵۰ ، ۵۵۵
۵۶۳ ، ۵۹۷ ، ۶۱۹ ، ۶۳۱ ، ۶۳۳
۶۵۹ ، ۶۷۰ ، ۶۷۲ ، ۶۷۳ ، ۶۹۰
خط شکسته آبیخته با نستعلیق تحریری ۲۷۰
خط شکسته جلی ۵۰۵ ، ۶۹۶
خط شکسته خفی ۳۲۲ ، ۲۴۲ ، ۸۳ ، ۹
۳۷۱ ، ۳۹۲ ، ۴۱۵ ، ۴۹۲ ، ۵۰۵
۶۹۲ ، ۶۹۶
خط شکسته خوش ۲۹۴ ، ۱۸۸ ، ۸۲ ، ۸۰ ، ۴۹۲
۴۷۲
خط شکسته متوسط ۶۲۴ ، ۲۹۵ ، ۲۲۶
خط شکسته متوسط خفی ۱۶۹
خط کوفی ۶۵۳ ، ۶۲۴ ، ۱۳۴
خط نستعلیق ۴۳ ، ۳۴ ، ۲۸ ، ۲۵ ، ۷ ، ۶
۴۵ ، ۵۳ ، ۵۶ ، ۶۱ ، ۶۹ ، ۷۲
۹۳ ، ۱۰۳ ، ۱۰۸ ، ۱۱۹ ، ۱۳۲
۱۳۶ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱
۱۵۳ ، ۱۵۵ ، ۱۶۰ ، ۱۶۲ ، ۱۶۵
۱۷۶ ، ۱۸۲ ، ۱۸۴ ، ۱۹۸ ، ۲۰۸
۲۱۹ ، ۲۲۳ ، ۲۵۱ ، ۲۴۸ ، ۲۵۷
۲۶۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۶ ، ۲۸۲ ، ۲۹۸
۳۰۳ ، ۳۱۰ ، ۳۱۶ ، ۳۲۴ ، ۳۴۸
۳۵۷ ، ۳۸۹ ، ۳۹۹ ، ۴۰۲ ، ۴۰۵
۴۱۲ ، ۴۴۹ ، ۴۵۰ ، ۴۵۱ ، ۴۵۸
۴۷۶ ، ۵۵۵ ، ۵۶۰ ، ۵۶۳ ، ۵۶۸
۵۸۱ ، ۶۰۴ ، ۶۱۹ ، ۶۲۷ ، ۶۳۱
۶۳۳ ، ۶۴۱ ، ۶۴۳ ، ۶۶۲ ، ۶۶۷

خط تحریر خفی ۳۷۱ ، ۶۰
خط تحریر خوش ۵۷۵ ، ۲۹۴ ، ۱۸۸ ، ۸۰
خط تحریر متوسط ۱۲۸ ، ۱۲۶ ، ۱۲۵
۶۲۳ ، ۴۰۴ ، ۳۵۵ ، ۲۹۵
خط تحریر متوسط آبیخته با شکسته ۶۲۹
خط ثلث ۱۲۱ ، ۱۰۵ ، ۹۲ ، ۴۸ ، ۷
۱۷۸ ، ۱۷۶ ، ۱۴۶ ، ۱۳۶ ، ۱۳۲
۲۳۱ ، ۲۲۹ ، ۲۱۵ ، ۲۰۸ ، ۲۰۴
۲۹۲ ، ۲۷۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۵ ، ۲۴۰
۴۴۵ ، ۳۹۳ ، ۳۶۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۰
۴۷۶ ، ۳۸۳ ، ۴۹۶ ، ۴۹۹ ، ۵۰۵
۵۳۱ ، ۵۴۲ ، ۵۹۰ ، ۶۰۲ ، ۶۰۶
۶۳۳ ، ۶۴۰ ، ۶۵۶ ، ۶۶۴ ، ۶۷۰
۶۸۶ ، ۶۹۲ ، ۶۹۵ ، ۵۹۹
خط ثلث آبیخته با نسخ ۵۹۹
خط ثلث جلی ۴۹۰ ، ۴۴۵ ، ۱۱۴ ، ۹۵ ، ۵۵
خط ثلث خفی ۱۱۷ ، ۱۱۴
خط ثلث خوش ۱۳۰ ، ۱۱۹ ، ۱۱۷ ، ۸۰
۱۷۳ ، ۲۶۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۴
۳۰۶ ، ۳۲۲ ، ۳۲۶ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲
۴۷۲ ، ۴۹۴ ، ۴۹۵ ، ۵۱۶ ، ۵۳۹
۶۵۳ ، ۵۸۵
خط ثلث خوش آبیخته با رقاع ۶۷۳
خط ثلث خوش جلی ۳۷۱
خط ثلث متوسط ۳۵۲
خط رقاع ۶۷۰
خط شکسته ۳۹ ، ۳۶ ، ۳۴ ، ۳۳ ، ۲۸
۴۱ ، ۴۳ ، ۵۳ ، ۵۶ ، ۵۹ ، ۶۱
۷۹ ، ۸۶ ، ۱۰۵ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹
۱۲۳ ، ۱۴۸ ، ۱۵۳ ، ۱۶۰ ، ۱۶۲

خط نستعلیق خوش جلی ۱۲ ، ۱۰۱ ، ۳۶۱	۷۰۵ ، ۶۸۰
خط نستعلیق خوش متوسط ۳ ، ۱۱۷	خط نستعلیق آبیخته با تحریر ۳۱۳ ، ۵۹۰
خط نستعلیق درشت متوسط (جلی) ۵۲۶	خط نستعلیق آبیخته با شکسته ۲۰۱ ، ۲۵۹
خط نستعلیق شنگرف	۲۸۹ ، ۳۰۰ ، ۴۴۲ ، ۶۰۲ ، ۶۵۵
خط نستعلیق متوسط ۳۷ ، ۴۸ ، ۵۱ ، ۶۲	۶۸۲
۶۴ ، ۶۷ ، ۹۹ ، ۱۰۶ ، ۱۱۰	خط نستعلیق جلی ۱۶ ، ۱۹ ، ۴۹ ، ۷۳
۱۲۵ ، ۱۴۵ ، ۱۷۱ ، ۲۱۰ ، ۲۲۸	۱۲۱ ، ۱۷۴ ، ۴۱۵ ، ۴۸۶ ، ۵۰۵
۲۴۴ ، ۳۰۱ ، ۳۰۴ ، ۳۱۵ ، ۳۲۰	۶۲۳ ، ۶۹۶
۳۲۶ ، ۳۳۹ ، ۳۴۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۵	خط نستعلیق خفی ۱۲ ، ۱۶ ، ۱۹ ، ۳۷
۳۶۹ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱	۴۹ ، ۷۳ ، ۹۸ ، ۱۰۱ ، ۱۲۱
۳۸۲ ، ۳۹۱ ، ۳۹۴ ، ۴۰۱ ، ۴۰۴	۱۷۴ ، ۲۱۴ ، ۳۰۶ ، ۳۲۰ ، ۳۲۹
۴۲۲ ، ۴۳۱ ، ۴۴۵ ، ۴۵۴ ، ۴۶۷	۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۶۱ ، ۳۷۷ ، ۳۷۹
۴۸۳ ، ۵۲۰ ، ۵۲۳ ، ۵۵۰ ، ۵۷۶	۳۹۶ ، ۴۴۵ ، ۴۸۶ ، ۵۰۵ ، ۵۹۲
۵۷۸ ، ۵۷۹ ، ۵۸۳ ، ۵۹۲ ، ۵۹۶	۶۳۷ ، ۶۹۶ ، ۷۰۳
۶۰۰ ، ۶۰۸ ، ۶۱۱ ، ۶۱۳ ، ۶۱۷	خط نستعلیق خفی آبیخته با شکسته ۵۲۶
۶۲۱ ، ۶۳۷ ، ۶۴۰ ، ۶۶۸ ، ۶۷۵	خط نستعلیق خفی خوش ۹ ، ۳۳۶ ، ۳۸۷
۶۷۶ ، ۶۷۸ ، ۶۸۸ ، ۶۹۰ ، ۶۹۲	۶۴۸
۶۹۹ ، ۷۰۱	خط نستعلیق خوش ۱ ، ۱۴۰ ، ۳۱۰ ، ۸۰۰
خط نستعلیق متوسط جلی ۵۳	۸۵ ، ۹۷ ، ۱۱۴ ، ۱۳۴ ، ۱۳۹
خط نستعلیق متوسط خفی ۷۶ ، ۱۴۶ ، ۵۳۱	۱۴۶ ، ۱۸۰ ، ۱۹۰ ، ۱۹۳ ، ۱۹۵
خط نستعلیق متوسط خفی آبیخته با شکسته	۲۰۶ ، ۲۱۲ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۵۳
۶۸۶	۲۶۳ ، ۲۷۳ ، ۲۷۵ ، ۲۷۷ ، ۳۱۸
خط نستعلیق نیمه جلی ۷۰۳	۳۳۱ ، ۳۵۴ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۳۹۳
خط نسخ ۱۶۷ ، ۱۸۲ ، ۲۱۹ ، ۲۴۲	۳۹۷ ، ۴۰۷ ، ۴۵۲ ، ۴۷۲ ، ۴۸۰
۲۵۷ ، ۲۷۰ ، ۲۷۵ ، ۳۶۳ ، ۳۹۴	۴۹۲ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۵۱۲ ، ۵۳۵
۴۴۹ ، ۴۵۸ ، ۶۳۷ ، ۶۶۵	۵۳۹ ، ۵۸۰ ، ۶۰۶ ، ۶۵۱ ، ۶۵۷
خط نسخ خوش ۸ ، ۱۶۰ ، ۱۵۸ ، ۱۸۰	۶۶۱ ، ۶۷۰ ، ۶۸۳ ، ۷۰۷
۲۷۳ ، ۳۶۵ ، ۴۸۶ ، ۴۹۲ ، ۴۹۴	خط نستعلیق خوش آبیخته با تحریر و شکسته
۴۹۵ ، ۵۳۵ ، ۵۸۸ ، ۶۱۴ ، ۶۳۸	۲۶۱
خط نسخ متوسط ۱۲۵ ، ۴۵۳	خط نستعلیق خوش آبیخته با شکسته ۳۰۶
خطبة النکاح ۱۶۲	۳۴۶

- ۵۱۱
 دستور دعا خواندن به فارسی ۵۱۹
 دستور زبان فارسی ۱۸۶ ، ۱۸۸ ، ۲۴۰ ، ۴۳۴ ، ۵۶۲
 دستور طلسم ساختن ۴۵۲
 دستور نکاح خوانی ۱۸۹
 دستورهای کسری ۱۳۵
 دعا ۳۰ ، ۵۶ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۱۰۵ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۲۸۴ ، ۲۹۷ ، ۳۰۱ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۹ ، ۳۳۱ ، ۳۶۱ ، ۳۹۸ ، ۴۳۰ ، ۴۴۴ ، ۴۵۰ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۵۴ ، ۴۶۱ ، ۴۷۲ ، ۴۷۵ ، ۴۹۱ ، ۴۹۳ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۵۱۹ ، ۵۳۸ ، ۵۴۱ ، ۵۴۶ ، ۵۸۴ ، ۵۸۹ ، ۶۳۹ ، ۶۶۴ ، ۶۷۶
- دعای چهل کاف ۲۷۶
 دعای قنوت ۹۱
 دعای محافظت ۹۲
 دفع اسپهال شکم ۴۰۰
 دوازده اسم ۵۶۹
 دوا شناسی (رک : دارو شناسی) ۴۶۵
 دو بیتی ۳۲۹ ، ۳۶۷
 دوزخ ۶۱ ، ۶۲ ، ۲۰۹ ، ۵۲۴
 دوستی ۶۰۸
 دو مقاله علمی و عملی در رمل ۵۶۷
 دهل زدن به وقت نکاح ۶۳۴
 دین (- اسلام ، تاریخ - ، - مهدی) ۱ ، ۵ ، ۷ ، ۲۱ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۵۳ ، ۶۰ ، ۶۴ ، ۸۰ ، ۸۵ ، ۹۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۳۱ ، ۱۳۹ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶
- خطبه نکاح یا عقد ۱۸۹
 خطوط (ناسه‌ها) ۶۲۰
 خطوط نویسی (ناسه نگاری) ۶۲۵
 خلع ۲۴۳
 خلقت آدم ۱۹۷
 خلقت حضرت نوح (ص) ۵۱۹
 خلقت روح ۵۱۹
 خلوت ۵۹۵
 خمر ۲۱
 خواص ایام هفته ۳۰۲
 خوف قیامت ۲۰۹
- د
 دارو ۳۹۰
 دارو شناسی ۵۷۰ ، ۵۷۵ ، ۶۱۰ ، ۶۷۵ ، ۶۷۵
 داستان تاریخی ۷۰۰
 داستان تمیم انصاری ۳۵۵
 داستان فارسی ۶۴۵
 داستان افسانه‌ی ۷۰۰
 داستان‌های اساطیری ۶۰۱
 داستان‌های پیغمبران ۳۵۱
 داستان‌های عرفانی ۶۵۵
 در بیان جاسه پوشیدن ۱۰۲
 درخواست ناسه ۳۸
 درد نفس ۵۳۸
 درود ۱۸۳ ، ۴۵۱ ، ۵۱۸
 دروغ ۲۱۰
 دستک ۳۲ ، ۴۱
 دستک نوشتن ۴۴۴
 دستور تعویذ نوشتن ۴۵۲
 دستور دعا خواندن ۴۵۰ ، ۴۹۱ ، ۴۹۶

ر	۱۵۰ ، ۱۵۴ ، ۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۱۶۴
راحت القریب ۳۵۷	۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۴ ، ۱۷۶ ، ۱۸۰
رباخوردن ۲۰۹	۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۱۸۸ ، ۱۹۵ ، ۲۰۳
رباعی ۲۰۱ ، ۳۲۹ ، ۳۵۹ ، ۳۶۷	۲۰۶ ، ۲۰۸ ، ۲۲۵ ، ۲۳۱ ، ۲۴۲
رستاخیز ۴۵۷	۲۴۳ ، ۲۵۷ ، ۲۶۵ ، ۲۶۹ ، ۲۷۲
رسم الخط ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۴۸۲ ، ۵۰۴	۲۷۳ ، ۲۷۶ ، ۲۸۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۳
۶۱۷	۲۹۵ ، ۳۰۴ ، ۳۰۶ ، ۳۱۷ ، ۳۲۲
رسم الخط اردو ۷۰۶	۳۲۴ ، ۳۲۶ ، ۳۳۱ ، ۳۳۹ ، ۳۵۰
رسم الخط فارسی ۳۰۹ ، ۵۰۴ ، ۶۵۴	۳۵۲ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴
۷۰۴	۳۶۹ ، ۳۷۱ ، ۳۷۵ ، ۴۰۲ ، ۴۰۴
رسم عارفان ۴۵۷	۴۰۵ ، ۴۲۴ ، ۴۴۱ ، ۴۴۵ ، ۴۴۹
رقعات ۳۰ ، ۲۱۵ ، ۵۹۷ ، ۶۲۰	۴۵۱ ، ۴۵۳ ، ۴۵۴ ، ۴۵۷ ، ۴۶۲
رقعات عاشقانه ۳۸	۴۶۵ ، ۴۶۶ ، ۴۷۲ ، ۴۷۶ ، ۴۷۹
رقعات منشیانه ۳۳	۴۸۵ ، ۴۹۰ ، ۴۹۲ ، ۴۹۶ ، ۵۱۲
رقعه ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۶۱	۵۱۶ ، ۵۱۹ ، ۵۲۲ ، ۵۲۶ ، ۵۲۸
رقعه معاً ۱۹۲	۵۳۱ ، ۵۳۹ ، ۵۴۲ ، ۵۴۶ ، ۵۸۱
رکوع ۳۰۹ ، ۳۶۴ ، ۶۵۸	۵۸۳ ، ۵۸۵ ، ۵۸۷ ، ۵۹۰ ، ۵۹۹
رسل (رک : علم رسل ، فن رسل) ۵۰۹ ، ۵۰۹	۶۰۰ ، ۶۰۲ ، ۶۰۴ ، ۶۰۷ ، ۶۲۷
۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۷ ، ۶۹۰ ، ۶۹۲	۶۲۹ ، ۶۳۱ ، ۶۳۲ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴
رسوز رسل ۶۹۱	۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۹ ، ۶۴۳ ، ۶۵۱
روایات د ۴۰ ، ۳۵۰ ، ۳۵۲ ، ۳۵۴ ، ۳۶۶	۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۹
رویه شاه جهانی ۴۲	۶۶۰ ، ۶۶۲ ، ۶۸۸ ، ۶۹۲ ، ۶۹۴
روح ۶۲ ، ۴۴۰	۶۹۶
روز قیامت ۵۹۴ ، ۶۵۲	دین اسلام ۴۸۹
روزه ۹۲ ، ۱۶۶ ، ۳۸۰ ، ۵۰۷ ، ۴۰۸	دین مهدی ۱۷۱
۴۳۳ ، ۴۵۴ ، ۵۵۴ ، ۵۶۵ ، ۴۷۰ ، ۵۴۵	دینداری ۶۰۷
۶۰۵ ، ۶۲۰ ، ۶۵۴ ، ۶۶۳	
روزهای سعد و نحس ۱۶۷	ذ
روش داستان سرایی ۳۶۱	ذبح ۱۴۱ ، ۲۹۳
روش معالجه دردن بیماری ۴۰۲	ذبح کردن ۶۷۶
	ذکر ۲۹۷ ، ۴۵۶ ، ۶۶۴

، ۳۰۵ ، ۳۰۰ ، ۲۹۶ ، ۲۸۱ ، ۲۸۰
 ، ۳۵۹ ، ۳۲۷ ، ۳۲۶ ، ۳۱۲ ، ۳۰۹
 ، ۳۷۳ ، ۳۷۱ ، ۳۶۶ ، ۳۶۵ ، ۳۶۲
 ، ۴۶۱ ، ۴۵۲ ، ۴۴۴ ، ۴۲۰ ، ۴۰۷
 ، ۵۰۵ ، ۵۰۳ ، ۴۹۰ ، ۴۸۹ ، ۴۶۵
 ، ۵۱۹ ، ۵۱۶ ، ۵۱۱ ، ۵۱۰ ، ۵۰۶
 ، ۵۵۵ ، ۵۴۶ ، ۵۳۸ ، ۵۲۵ ، ۵۲۲
 ، ۵۸۰ ، ۵۷۰ ، ۵۴۹ ، ۵۶۷ ، ۵۵۹
 ، ۶۷۳ ، ۶۲۲ ، ۶۱۲ ، ۶۰۵ ، ۵۹۷
 ، ۶۹۴ ، ۶۸۲

زبان هندی ۳۱۲

زحل ۳۳۱

زراعت ۶۶۴

زکوة ۱۴۱ ، ۳۱۰ ، ۴۷۱

زکوة دادن ۲۱۰ ، ۳۰۸

زنا شویی ۱۸۹

زنبیل ۴۵۶

زن و فرزندان حضرت محمد (ص) ۴۷۸

زهره ۳۳۱

زیارت کعبه ۱۴۱

زیره سیاه کرمانی ۳۴۹

زیره کرمانی ۵۶۸ ، ۵۶۹

س

سالک ۲۲۷ ، ۲۶۰ ، ۲۹۷ ، ۴۳۹

سبع مثانی ۱۰۹

سبک خراسانی (ادب و شعر و نثر فارسی)

، ۴۰۷ ، ۲۵۸ ، ۲۱۰ ، ۱۶۷ ، ۶۲

، ۵۲۵ ، ۵۲۹ ، ۵۹۱ ، ۶۶۲

سبک زبان فارسی ۵۲۵

سبک عراقی (ادب و شعر و نثر فارسی) ۵۹۱

روش نامه نوشتن فارسی ۶۱۴

رؤیا ۴۸۲

رؤیت هلال ماه رمضان ۷۵

رهی نامه ۳۹

ریاضت پیغمبر (ص) ۵۳۸

ریاضی (علم -) ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۶ ، ۴۱۴

ریاضیات (رک : ریاضی) ۱۲۴ ، ۴۲۰

ز

زبان اردو ۴۱۸ ، ۴۲۱ ، ۴۵۰ ، ۵۳۸

۵۶۷

زبان پنجابی ۱۹۱ ، ۲۹۶ ، ۴۴۴ ، ۴۵۲

، ۴۵۴ ، ۴۹۸ ، ۵۰۱ ، ۵۰۲ ، ۵۰۳

، ۵۰۴ ، ۵۱۱ ، ۵۳۸ ، ۵۶۹ ، ۵۷۰

، ۵۷۵ ، ۶۱۲ ، ۶۹۷

زبان شناسی ۹۵ ، ۱۱۲ ، ۱۱۴ ، ۱۳۶

، ۱۶۷ ، ۱۷۸ ، ۱۸۶ ، ۲۱۹ ، ۲۳۳

، ۲۴۰ ، ۲۶۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۸

، ۲۹۹ ، ۳۰۱ ، ۳۰۳ ، ۳۴۱ ، ۳۴۳

، ۳۶۱ ، ۴۲۲ ، ۴۴۹ ، ۵۴۹ ، ۵۵۵ ، ۵۶۰

، ۵۸۸ ، ۶۱۴ ، ۶۲۱ ، ۶۶۴ ، ۶۶۷

، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۸۱

زبان عربی ۱۷۳ ، ۲۳۵ ، ۲۴۳ ، ۲۶۵

، ۲۷۱ ، ۲۷۸ ، ۲۸۱ ، ۳۰۰ ، ۳۰۴

، ۳۲۲ ، ۴۴۴ ، ۴۵۰ ، ۴۵۲ ، ۴۶۵

، ۴۸۹ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱ ، ۵۱۰ ، ۵۱۱

، ۵۱۹ ، ۵۵۵ ، ۵۵۹ ، ۵۶۲ ، ۵۸۹

، ۶۰۵ ، ۶۲۷ ، ۶۶۸ ، ۶۷۱ ، ۶۸۲

زبان فارسی ۱۴۷ ، ۱۷۵ ، ۱۷۹ ، ۱۸۹

، ۱۹۱ ، ۲۰۸ ، ۲۲۹ ، ۲۴۰ ، ۲۵۶

، ۲۶۵ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۸ ، ۲۷۹

سنن دینی اسلام ۳۰۵	سبک فارسی (رک : سبک زبان فارسی) ۳۳۳
سوفسطائی ۲۳۰	۳۵۳ ، ۳۵۰
سهم ۲۴۳	سبک هندی ۳۵۶ ، ۶۱۲
سیاست ۶۴	ستاره شناسی ۱۲۴ ، ۲۲۱ ، ۲۲۳ ، ۳۳۰ ،
سیر ۳۱۰	۴۰۷ ، ۴۳۰ ، ۵۶۲ ، ۶۷۱ ، ۶۸۹
ش	ستردن موی سر و ریش ۶۹۴
شاعران پارسی گوی ۶۴۸	ستر عورت ۳۰۹
شجاعت ۱۱۰	سجاده ۴۵۶
شجره نامه بخاریان ۴۷۵	سجده ۳۰۹ ، ۳۶۴
شد ۹۶	سجده تلاوت ۱۸۶ ، ۳۶۴
شراء ۶۴۵	سجده صلوة ۱۸۶
شریعت مصری ۲۱۸	سجل الشرعیات ۵۹۷
شرح اصول فقہ ۶۸۱	سجود ۳۰۹ ، ۶۵۸
شرح حال ۶۰۱	سر تراشی ۴۵۱
شرح حال پیران طریقت ۲۲۷	سر خط مواجب ۶۲۴
شرح کلمات عارفان ۶۴۱	سرقت ۶۰۵
شرح کلمات مقدس ۴۹۵	سرلوح ۶۳۴
شرط ۱۴۱ ، ۲۴۳	سرلوح زرین ۴۹۴
شرف آدمی ۴۴۰	سرلوح ساده ۴۹۶
شریعت ۳۱۹ ، ۶۴۱	سرلوح ساده زرین لاجوردی ۳۹۸
شریعت اسلام ۵۱۵	سر نامجات ۳۷ ، ۵۹۷
شستن دست و پا ۱۹۷	سرنامه نوشتن ۴۴۴
شستن دهن و بینی ۱۹۷	سعد (در رسال) ۴۱۱
شش قتل (دعای -) ۱۶۷	سعد (روزهای -) ۵۲۱ ، ۵۲۲ ، ۶۹۰
شعر ۴۵۱ ، ۵۲۲	سفر ۴۴۱ ، ۴۷۲
شعر اردو ۴۵۰	سلوک ۴۴۰
شعر پنجابی ۷۵ ، ۱۹۱ ، ۴۴۳ ، ۴۴۴	سنت ۱۳۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵
۴۵۳ ، ۵۴۲ ، ۶۹۷	سند نگاری ۵۹۷
شعر عربی ۲۷۷ ، ۴۸۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱	سند نویسی ۲۲۹ ، ۶۱۲
شعر فارسی ۳۳ ، ۷۵ ، ۱۲۰ ، ۳۱۴	سنسکریت ۴۲۰
۳۵۹ ، ۳۷۳ ، ۴۱۹ ، ۴۹۰ ، ۵۲۲	سنن ۱۷۵

صرف صغیر ۳۰۰	۵۳۸ ، ۵۳۹ ، ۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۶۳۶
صرف کبیر ۳۰۰	۶۸۱
صرف و نحو زبان عربی ۱۳۹	شکار ۱۴۱
صفا ۴۷۲	شکایت نامه ۳۸
صفات حروف ۶۱۶	شکسته نویسی ۴۲
صفت رسول الله (ص) ۶۶۳ ، ۶۶۴	شمارش آیات قرآن ۲۰۵
صناعات ادبی (رک : صنایع ادبی) ۲۴۰	شمارش سور قرآن ۲۰۵
۶۶۸	شمال الرمل ۶۹۱
صناعت ادبی ۴۱۴	شمس ۳۳۱
صنایع ادبی ۱۸۸ ، ۲۸۹	شناخت ذات واجب الوجود ۵۴۹
صنایع بدیعی ۳۶۴ ، ۶۲۱	شناختن داروهای گیاهی ۳۶۶
صنایع بدیعی و معنوی ۲۴۰	شناختن نبض ۴۰۰
صنایع معنوی ۶۲۱	شیخ ۲۹۷
صورت حال ۶۲۴	شیطان ۶۲
صوم ۴۰۳ ، ۵۸۶	

ص

ض

ضامنی ۶۲۴
ضرب (در حساب) ۴۱۸ ، ۴۲۰
ضرب المثلهما ۶۲۱
ضمانت نامه ۳۸
ضمیر (در زبان فارسی) ۳۳۵
ضوابط لغت فرس ۱۸۷
ط
طب ۵۱ ، ۵۲ ، ۷۸ ، ۲۶۲ ، ۱۶۳
۲۱۷ ، ۳۱۰ ، ۳۴۴ ، ۳۴۷ ، ۳۴۸
۳۸۹ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۱ ، ۴۶۲
۵۶۷ ، ۵۷۲ ، ۶۰۸ ، ۶۷۳ ، ۶۷۵
طبابت قدیم ۳۴۶
طب اسلامی ۳۱۲
طب قدیم ۳۱۲

صحابه (رک : اصحاب) ۱۶۶ ، ۳۹۸
صحیح (در صرف) ۲۸۶ ، ۳۰۳
صد عامل نحو ۲۹۹
صدق اشکال ۲۲۵
صراط (در فقه) ۶
صرف (در زبان عربی) ۵۵ ، ۱۳۶ ، ۱۵۲
۱۵۷ ، ۱۷۰ ، ۲۳۳ ، ۲۳۵ ، ۲۶۳
۲۶۵ ، ۲۸۵ ، ۳۰۲ ، ۳۶۲ ، ۳۶۴
۳۶۶ ، ۴۲۵ ، ۴۳۴ ، ۵۵۰ ، ۵۵۹
۵۸۸ ، ۶۰۴ ، ۶۲۲ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸
۶۶۹ ، ۶۷۱
صرف اسماء عربی ۲۹
صرف افعال عربی ۲۹۹ ، ۳۰۰
صرف زبان عربی ۱۱۶ ، ۱۳۸
صرف زبان عربی به فارسی ۱۱۳

۷۴۷ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۲ ، ۷۵ ، ۸۰ ،
 ۹۵ ، ۹۶ ، ۱۰۶ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ،
 ۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۸ ، ۱۳۱ ، ۱۳۳ ،
 ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۵۰ ، ۱۵۴ ،
 ۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۷ ،
 ۱۶۹ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۸ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ،
 ۱۸۵ ، ۲۰۳ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۱۵ ،
 ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۳۳ ، ۲۳۱ ، ۲۴۰ ،
 ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۵۳ ، ۲۵۵ ، ۲۵۷ ،
 ۲۵۸ ، ۲۶۱ ، ۲۶۵ ، ۲۶۹ ، ۲۷۲ ،
 ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۷ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ ،
 ۲۸۴ ، ۲۸۵ ، ۲۹۱ ، ۲۹۳ ، ۲۹۸ ،
 ۳۰۱ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۲۴ ،
 ۳۲۶ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۴۰ ،
 ۳۴۱ ، ۳۴۳ ، ۳۴۴ ، ۳۵۰ ، ۳۶۱ ،
 ۳۶۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۹ ، ۳۷۱ ، ۳۷۲ ،
 ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۳۹۹ ، ۴۰۲ ، ۴۴۵ ،
 ۴۴۹ ، ۴۵۱ ، ۴۵۳ ، ۴۵۸ ، ۴۶۲ ،
 ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۸ ، ۴۸۵ ، ۴۹۰ ،
 ۴۹۳ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ ، ۵۰۴ ، ۵۱۶ ،
 ۵۲۲ ، ۵۲۶ ، ۵۳۲ ، ۵۳۵ ، ۵۳۹ ،
 ۵۴۲ ، ۵۴۶ ، ۵۴۹ ، ۵۵۲ ، ۵۵۴ ،
 ۵۵۵ ، ۵۵۸ ، ۵۶۲ ، ۵۶۵ ، ۵۸۲ ،
 ۵۸۵ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۹۱ ، ۵۹۸ ،
 ۵۹۹ ، ۶۰۲ ، ۶۰۳ ، ۶۰۴ ، ۶۰۵ ،
 ۶۳۲ ، ۶۳۴ ، ۶۳۶ ، ۶۴۱ ، ۶۴۸ ،
 ۶۴۰ ، ۶۴۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳ ، ۶۵۳ ،
 ۶۵۶ ، ۶۵۸ ، ۶۶۲ ، ۶۶۵ ، ۶۶۸ ،
 ۶۷۱ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۷۹ ، ۶۸۱ ،
 ۶۹۲ ، ۶۹۴ ، ۷۰۶

طریق الی الله ۲۲۷
 طریقت ۳۸۹ ، ۴۳۹ ، ۶۴۱
 طریقت عارفان ۳۶۶ ، ۳۶۷
 طریقه قادریه ۲۹۶
 طلاق ۱۴۱ ، ۲۴۳ ، ۳۷۰ ، ۴۰۳ ، ۴۰۶ ،
 ۶۰۵
 طلاق زن ۲۲۹
 طلسم (رک : طلسمات) ۸۵ ، ۳۵۷ ، ۴۹۳ ،
 ۵۶۷ ، ۶۸۳
 طلسمات (رک : طلسم) ۴۸ ، ۸۰ ، ۶۹۱
 طهارت ۱۴۱ ، ۱۷۳ ، ۱۹۷ ، ۳۰۹ ،
 ۳۲۵ ، ۴۶۱ ، ۵۸۴ ، ۶۰۳ ، ۶۰۵ ،
 ۶۳۱ ، ۶۵۹
 الطهر المتخلل ۴۳

ع

عاریت نامه ۶۲۴
 عاریه ۳۱۰
 عاقبت ۵۱۵
 عبادات ۱۷۵
 عبادت ۴۵۶ ، ۴۶۱ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸
 عبادت خدا ۴۰۶
 عتق ۲۴۳
 عجب ۳۱۰
 عدالت ۶۰۷
 عدد ۴۲۰
 عدد ۶۷۳
 عرایض ۶۲۰
 عرایضات ۶۱۲
 عرایض نوشتن ۴۴۴

عربی (زبان) ، ادب ، لغت ، ۳۳ ، ۳۲ ، عرس ۵۴۲

۵۸۹ ، ۵۵۲	عرض و جوهر ۲۹۹
علم طب (رک : طب) ۱۶۴ ، ۴۰۰ ، ۵۶۸ ، ۶۷۶ ، ۶۷۴ ، ۵۷۰	عرفان ۹۸ ، ۱۱۱ ، ۱۷۶ ، ۱۸۰ ، ۱۹۲ ، ۱۹۴ ، ۲۹۷ ، ۲۹۶ ، ۲۲۷ ، ۲۲۵ ، ۳۷۷ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ، ۴۳۹ ، ۴۵۷ ، ۴۶۵ ، ۴۷۱ ، ۴۷۲ ، ۶۲۷ ، ۶۲۸ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲
علم طب قدیم (رک : طب قدیم) ۱۶۴	عشق ۴۴۰ ، ۴۴۱ ، ۴۷۱
علم فقه (رک : فقه) ۴۲۵	عشق عرفانی ۶۸۵
علم کلام ۱۵۶	عصای موسی ۳۵۹
علم میراث (رک : میراث) ۶۹۸	عطارد ۳۳۱
علم نجوم (رک : نجوم) ۵۶۴	عقاید الاسلام ۱۳۰
علم نحو (رک : نحو) ۲۷۹ ، ۳۴۲ ، ۵۶۱	عقاید فرقه قادریه ۲۹۷
علوم دینی (رک : دین) ۵۲۳	عقله و منسوبات (در رمل) ۴۱۱
علوم قرآنی ۳۶۶	عکس قضیه شرطیه ۵۰
عوامل در نحو ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، ۵۵۳ ، ۵۵۸	عکس مستوی ۶۰
عورت نوحه کردن ۲۱۰	علاج باد فرنگ ۴۳۰
غ	علاج بیماری‌ها ۵۷۰
غرض‌های علم ۳۲۲	علامات حرام ۵۰۴
غزل ۵۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۶۰ ، ۳۵۹ ، ۴۶۵	علامات حلال ۵۰۴
غزلیات ترکی ۲۰۱ ، ۲۰۲	علامات رمل ۵۶۶ ، ۵۶۷ ، ۶۹۱
غزوات ۵۳۹	علامات متقی و پرهیزگار ۵۰۴
غسل ۱۴۱ ، ۱۶۶ ، ۳۰۹ ، ۴۰۶ ، ۵۳۳	علم ۴۵۶
۶۰۵ ، ۵۳۴	علم ۳۲۲
غسل جنابت ۶۵۹	علم اصول ۴۴۶
غسل کردن ۴۸۱	علم تجوید ۱۷۹ ، ۲۲۱ ، ۲۴۱ ، ۶۶۶
غلام (در فقه اسلام) ۹۴	علم تصوف ۲۹۶
غیبت ۲۱۰	علم حدیث ۱۶۱ ، ۶۱۸
ف	علم خالص ۳۲۰
فارسی (زبان ، ادب ، لغت ، تاریخ ، فقه ، خط ، انشا ، دستور زبان ، داستان) ، ۱ ، ۲ ، ۹ ، ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۶ ، ۱۸ ، ۲۲ ، ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۲ ، ۳۴ ، ۳۵	علم رمل ۲۲۳ ، ۲۲۵ ، ۴۱۱ ، ۵۶۶
	علم سیاق ۳۰
	علم صرف (رک : صرف) ۲۳۴ ، ۲۸۶

۳۵۶ ، ۳۵۵ ، ۳۵۴ ، ۳۵۲ ، ۳۵۰	۴۳ ، ۴۱ ، ۴۰ ، ۳۹ ، ۳۷ ، ۳۶
۳۷۲ ، ۳۶۴ ، ۳۶۱ ، ۳۵۹ ، ۳۵۷	۵۳ ، ۵۲ ، ۵۰ ، ۴۹ ، ۴۷ ، ۴۵
۳۷۳ ، ۳۷۱ ، ۳۷۰ ، ۳۶۹ ، ۳۶۸	۶۶ ، ۶۴ ، ۶۲ ، ۶۰ ، ۵۸ ، ۵۶
۳۸۲ ، ۳۸۱ ، ۳۸۰ ، ۳۷۹ ، ۳۷۸	۸۰ ، ۷۸ ، ۷۵ ، ۷۳ ، ۷۱ ، ۶۹
۳۹۲ ، ۳۹۱ ، ۳۹۰ ، ۳۸۹ ، ۳۸۸	۹۶ ، ۹۳ ، ۹۲ ، ۸۵ ، ۸۴ ، ۸۲
۴۰۰ ، ۴۰۰ ، ۴۰۰ ، ۴۰۰ ، ۴۰۰	۱۰۳ ، ۱۰۲ ، ۱۰۰ ، ۹۹ ، ۹۷ ، ۹۶
۴۰۷ ، ۴۰۶ ، ۴۰۵ ، ۴۰۴ ، ۴۰۳	۱۱۴ ، ۱۱۳ ، ۱۱۲ ، ۱۱۰ ، ۱۰۷ ، ۱۰۵
۴۲۶ ، ۴۲۵ ، ۴۲۴ ، ۴۲۳ ، ۴۲۲	۱۲۰ ، ۱۱۹ ، ۱۱۸ ، ۱۱۷ ، ۱۱۱ ، ۱۱۰
۴۵۱ ، ۴۵۰ ، ۴۴۹ ، ۴۴۸ ، ۴۴۷	۱۳۱ ، ۱۳۰ ، ۱۲۹ ، ۱۲۸ ، ۱۲۷ ، ۱۲۶
۴۷۲ ، ۴۷۱ ، ۴۷۰ ، ۴۶۹ ، ۴۶۸	۱۳۹ ، ۱۳۸ ، ۱۳۷ ، ۱۳۶ ، ۱۳۵ ، ۱۳۴
۴۹۲ ، ۴۹۱ ، ۴۹۰ ، ۴۸۹ ، ۴۸۸	۱۴۸ ، ۱۴۷ ، ۱۴۶ ، ۱۴۵ ، ۱۴۴ ، ۱۴۳
۵۱۰ ، ۵۰۹ ، ۵۰۸ ، ۵۰۷ ، ۵۰۶	۱۶۱ ، ۱۶۰ ، ۱۵۹ ، ۱۵۸ ، ۱۵۷ ، ۱۵۶
۵۲۸ ، ۵۲۷ ، ۵۲۶ ، ۵۲۵ ، ۵۲۴	۱۷۱ ، ۱۷۰ ، ۱۶۹ ، ۱۶۸ ، ۱۶۷ ، ۱۶۶
۵۴۶ ، ۵۴۵ ، ۵۴۴ ، ۵۴۳ ، ۵۴۲	۱۸۱ ، ۱۸۰ ، ۱۷۹ ، ۱۷۸ ، ۱۷۷ ، ۱۷۶
۵۵۵ ، ۵۵۴ ، ۵۵۳ ، ۵۵۲ ، ۵۵۱	۱۹۱ ، ۱۹۰ ، ۱۸۹ ، ۱۸۸ ، ۱۸۷ ، ۱۸۶
۵۷۸ ، ۵۷۷ ، ۵۷۶ ، ۵۷۵ ، ۵۷۴	۱۹۹ ، ۱۹۸ ، ۱۹۷ ، ۱۹۶ ، ۱۹۵ ، ۱۹۴
۵۸۵ ، ۵۸۴ ، ۵۸۳ ، ۵۸۲ ، ۵۸۱	۲۰۸ ، ۲۰۷ ، ۲۰۶ ، ۲۰۵ ، ۲۰۴ ، ۲۰۳
۶۰۰ ، ۶۰۰ ، ۶۰۰ ، ۶۰۰ ، ۶۰۰	۲۱۵ ، ۲۱۴ ، ۲۱۳ ، ۲۱۲ ، ۲۱۱ ، ۲۱۰
۶۰۶ ، ۶۰۵ ، ۶۰۴ ، ۶۰۳ ، ۶۰۲	۲۲۵ ، ۲۲۴ ، ۲۲۳ ، ۲۲۲ ، ۲۲۱ ، ۲۲۰
۶۱۶ ، ۶۱۵ ، ۶۱۴ ، ۶۱۳ ، ۶۱۲	۲۳۵ ، ۲۳۴ ، ۲۳۳ ، ۲۳۲ ، ۲۳۱ ، ۲۳۰
۶۲۶ ، ۶۲۵ ، ۶۲۴ ، ۶۲۳ ، ۶۲۲	۲۴۵ ، ۲۴۴ ، ۲۴۳ ، ۲۴۲ ، ۲۴۱ ، ۲۴۰
۶۴۳ ، ۶۴۲ ، ۶۴۱ ، ۶۴۰ ، ۶۳۹	۲۵۸ ، ۲۵۷ ، ۲۵۶ ، ۲۵۵ ، ۲۵۴ ، ۲۵۳
۶۵۴ ، ۶۵۳ ، ۶۵۲ ، ۶۵۱ ، ۶۵۰	۲۶۸ ، ۲۶۷ ، ۲۶۶ ، ۲۶۵ ، ۲۶۴ ، ۲۶۳
۶۶۲ ، ۶۶۱ ، ۶۶۰ ، ۶۵۹ ، ۶۵۸	۲۷۲ ، ۲۷۱ ، ۲۷۰ ، ۲۶۹ ، ۲۶۸ ، ۲۶۷
۶۷۶ ، ۶۷۵ ، ۶۷۴ ، ۶۷۳ ، ۶۷۲	۲۸۲ ، ۲۸۱ ، ۲۸۰ ، ۲۷۹ ، ۲۷۸ ، ۲۷۷
۶۸۸ ، ۶۸۷ ، ۶۸۶ ، ۶۸۵ ، ۶۸۴	۲۹۲ ، ۲۹۱ ، ۲۹۰ ، ۲۸۹ ، ۲۸۸ ، ۲۸۷
۷۰۱ ، ۷۰۰ ، ۶۹۹ ، ۶۹۸ ، ۶۹۷	۳۰۳ ، ۳۰۲ ، ۳۰۱ ، ۳۰۰ ، ۲۹۹ ، ۲۹۸
	۳۰۴ ، ۳۰۳ ، ۳۰۲ ، ۳۰۱ ، ۳۰۰ ، ۲۹۹
	۳۱۴ ، ۳۱۳ ، ۳۱۲ ، ۳۱۱ ، ۳۱۰ ، ۳۰۹
	۳۲۴ ، ۳۲۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۱ ، ۳۲۰ ، ۳۱۹
	۳۳۰ ، ۳۲۹ ، ۳۲۸ ، ۳۲۷ ، ۳۲۶ ، ۳۲۵
	۳۴۰ ، ۳۳۹ ، ۳۳۸ ، ۳۳۷ ، ۳۳۶ ، ۳۳۵
	۳۴۹ ، ۳۴۸ ، ۳۴۷ ، ۳۴۶ ، ۳۴۵ ، ۳۴۴

فارسی پاکستان ۲۶

فارسی پاک و هند ۱۸۹

فارسی دری ۸ ، ۲۵۸

فارسی عامیانه ۴۹

فضل الصلوة والسلام ۱۶۱	فارسی مخصوص شبیه قاره (رک : فارسی پاک
فضل الفاتحه ۱۶۱	و هند) ۳۴۰
فضیلت ماه رمضان در حق زن و شوهر	فارغ خطی ۶۲۴
۳۱۰	فانبل ۵۶۳
فضیلت ماه مبارک رمضان ۵۵	فال ۵ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱
فعل در عربی ۲۸۶ ، ۳۰۰ ، ۳۰۲ ، ۳۰۴	فال گرفتن ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۴۷۸
۵۵۱ ، ۵۵۳ ، ۵۵۷ ، ۵۶۲	فال نامه (رک : فائزنامه هفت کواکب)
فعل ثلاثی ۵۵۲	۳۳۰ ، ۳۳۱
فعل حال ۵۵۱	فدیه ۴۸۲
فعل رباعی ۵۵۲	فراسین ۴۳۰ ، ۴۱۴ ، ۶۲۰
فعل شیطان ۵۰۴	فرایش ۴۷ ، ۵۳ ، ۹۲ ، ۱۱۱ ، ۱۷۵
فعل ماضی ۵۵۱	۱۸۰ ، ۱۸۳ ، ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸
فعل مستقبل ۵۵۱	۲۷۵ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۱۰ ، ۳۲۶
فقر ۲۹۶	۳۷۰ ، ۴۰۶ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۷۱
فقه (رک : فقه اسلام ، فقه حنفی ، فقه امامیه)	۴۸۳ ، ۴۸۵ ، ۴۹۰ ، ۴۹۲ ، ۴۹۶
۶ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۵۳ ، ۸۵ ، ۹۳	۵۱۲ ، ۵۳۲ ، ۵۳۳ ، ۵۳۸ ، ۵۳۹
۱۰ ، ۱۲۰ ، ۱۳۹ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲	۶۶۳ ، ۶۶۴
۱۸۳ ، ۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۱۸۸ ، ۱۸۹	فرایش دین اسلام ۵۱۶
۱۹۵ ، ۱۹۷ ، ۲۰۹ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳	فرایش دینی ۲۷۱ ، ۵۲۲ ، ۵۴۵ ، ۶۶۳
۲۶۵ ، ۲۶۷ ، ۲۸۰ ، ۳۰۶ ، ۳۲۲	فرایش فقه ۳۲۵
۳۲۴ ، ۳۳۱ ، ۳۳۳ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴ ، ۳۶۹	فرج و مستوفات (در سنن) ۴۱۱
۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۰۴	فرد ۳۵۹
۴۰۵ ، ۴۴۰ ، ۴۴۱ ، ۴۴۵ ، ۴۶۳	فرق اسلامی ۶۳۰
۴۸۵ ، ۵۱۶ ، ۵۱۹ ، ۵۲۲ ، ۵۲۶	فروش کنیزک و غلام ۲۲۹
۵۲۸ ، ۵۳۱ ، ۵۴۵ ، ۵۸۱ ، ۵۸۳	فروع دین ۶۴۱
۵۸۵ ، ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۶۰۲ ، ۶۰۳	فروع دین اسلام ۱۷۰ ، ۴۸۵
۶۰۴ ، ۶۳۱ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۹	فروع نماز ۵۲۶
۶۶۰ ، ۶۶۲ ، ۶۹۲ ، ۶۹۴ ، ۶۹۶	فرهنگ‌های لغت فارسی ۶۷۹
فقه امامیه اثنی عشریه ۱۴۰	فریضه ۴۳۰
فقه اسلامی ۱۴۶ ، ۳۷۲ ، ۴۰۳ ، ۴۰۶	فصل ۲۵۶
۵۳۴ ، ۵۴۹ ، ۶۰۰ ، ۶۰۵ ، ۶۳۲	فضایل دوازده ماه ۴۷۳

قباله نویسی ۳۱ ، ۳۲	۶۹۷ ، ۶۹۴ ، ۶۵۸ ، ۶۴۵
قباله نویسی ۴۱ ، ۶۱۲	فقہ حنفی ۱۲۲ ، ۱۷۳ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳
قبالها ۴۲۱	۲۴۵ ، ۲۶۷ ، ۲۸۱ ، ۳۳۳ ، ۳۷۰
قبض الخارج ۲۲۵ ، ۴۱۱	۳۷۲ ، ۵۱۰ ، ۵۲۸ ، ۵۸۸ ، ۶۶۱
قبض الداخل ۴۱۱	۶۹۵
قبولیت ۶۲۴	فقہ زنان در اسلام ۹۴۱ ، ۵۲۵
قرآن خواندن ۲۱۰	فکر ۲۹۷
قرابت ۶۶۰	فکر عارفان ۳۶۶
قرار نامه ۶۲۴	فلسفه ۱۲۳ ، ۲۶۱ ، ۶۸۱
قرائت ۳۶۶	فلسفه ماوراء الطبیعه ۱۲۴
قرائت بی محل (در نماز) ۹۱	فنا ۴۴۱ ، ۴۷۲
قرائت قرآن ۲۱۹ ، ۴۵۲	فناء اشیاء ۶۲
قربان کردن ۴۸۲	فنا فی الله ۲۹۷
قربانی ۴۸۲ ، ۵۳۰	فنا فی الرسول ۲۹۷
قرب دیدار ۲۹۶	فنا فی الشیخ ۲۹۷
قرض کردن پول ۱۹۱	فن رسل (رک : رسل) ۶۹۱
قصر ۲۵۶ ، ۶۱۷	فن شعر (رک : شعر) ۵۱۶
قصص ۳۵۳	فن معانی (رک : معانی و بیان) ۲۵۶
قصص قرآن ۳۵۳	فن معنی (رک : چیستان) ۵۸۰
قصه آدم ۵۴	فن نگارش ۵۸
قصه آفرینش باد ۳۵۲	فنون ادبی ۲۶۱
قصه افراسیاب ۲۱۰	فنون عجیب و غریب ۵۶۷
قصه بیژن و بنیژه ۲۱۲	فوائد احکام دین ۵۳۰
قصه حضرت لوط ۳۵۳	فهرست ناسمهای مشایخان ۴۷۴
قصه حضرت موسی ۳۵۳	
قصه خوانی ۲۱۲	
قصه ذوالقرنین ۳۵۳	
قصه رستم ۲۱۲	
قصه رستم و اسفندیار ۲۱۲	
قصه رستم و دیوسفید ۲۱۲	
قصه رستم و سهراب ۲۱۲	
	قاریان قرآن ۲۱۹
	قاعده ختم سوره‌های قرآن ۴۹۴
	قافیه ۱۲۰ ، ۲۸۹
	قباله ۳۸
	قباله شرعی ۴۴۴

ق

۵۸۸ ، ۵۸۷ ، ۳۶۵ ، ۳۲۶	کاغذ سیالکوٹی ۶۴ ، ۶۹ ، ۱۰۰ ، ۱۱۴ ،
۱۲۱ ، ۱۳۴ ، ۱۹۰ ، ۱۹۳ ، ۱۹۵ ،	۲۰۶ ، ۲۵۱ ، ۲۶۷ ، ۲۷۷ ، ۳۱۰ ،
۳۵۷ ، ۳۸۴ ، ۴۰۵ ، ۴۱۵ ، ۴۲۶ ،	۴۴۲ ، ۴۶۲ ، ۴۷۲ ، ۵۰۵ ، ۵۱۲ ،
۵۲۳ ، ۵۶۸ ، ۵۸۵ ، ۶۰۴ ، ۶۰۶ ،	۶۱۹ ، ۶۶۲ ، ۷۰۵
کاغذ کشمیری ۷۳ ، ۷۶ ، ۹۳ ، ۱۲۳ ،	۱۳۰ ، ۱۳۹ ، ۱۶۰ ، ۱۶۹ ، ۱۷۶ ،
۱۸۰ ، ۱۹۹ ، ۲۰۸ ، ۲۱۵ ، ۲۵۳ ،	۲۵۷ ، ۲۶۳ ، ۲۹۸ ، ۳۱۳ ، ۳۱۸ ،
۳۲۰ ، ۳۲۲ ، ۳۲۶ ، ۳۳۳ ، ۳۴۱ ،	۳۴۸ ، ۳۵۰ ، ۳۵۲ ، ۳۵۵ ، ۳۶۰ ،
۳۶۹ ، ۳۸۱ ، ۳۸۶ ، ۴۵۸ ، ۴۹۶ ،	۵۰۵ ، ۵۳۱ ، ۵۵۰ ، ۵۶۰ ، ۶۰۸ ،
۶۲۳ ، ۶۲۹ ، ۶۳۴ ، ۶۳۷ ، ۶۳۹ ،	۶۴۵ ، ۶۵۴ ، ۶۵۷ ، ۶۵۹ ، ۶۷۰ ،
۶۷۳ ، ۶۷۶ ، ۶۸۰ ، ۶۹۶	کاغذ لاهوری ۳۵۷ ، ۳۹۹ ، ۶۳۸ ،
کاغذ ہندی ۱۴ ، ۵۳ ، ۵۸ ، ۶۱ ، ۶۲ ،	۶۹ ، ۷۰ ، ۷۸ ، ۹۵ ، ۹۷ ، ۹۹ ،
۱۰۳ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۱۰ ، ۱۱۲ ،	۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۳۲ ،
۱۳۶ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶ ،	۱۴۸ ، ۱۵۱ ، ۱۵۳ ، ۱۵۸ ، ۱۶۴ ،
۱۶۷ ، ۱۷۱ ، ۱۷۴ ، ۱۸۲ ، ۱۸۶ ،	۱۸۸ ، ۱۹۸ ، ۲۰۴ ، ۲۱۰ ، ۲۱۴ ،
۲۱۷ ، ۲۲۱ ، ۲۲۳ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷ ،	۲۲۹ ، ۲۳۵ ، ۲۳۷ ، ۲۴۰ ، ۲۴۲ ،
۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۴۸ ، ۲۵۷ ، ۲۵۹ ،	

قصہ سیاوش ۲۱۲
قصہ فریدون ۲۱۲
قصہ کیکائوس ۲۱۲
قصہ نویسی ۱۴۲
قصہ‌های پیاسبران (رک : قصص الانبیاء)
۳۵۳
قصہ هفت خوان ۲۱۲
قضاوت ۲۴۳
قطع (در قرآن) ۱۶۸
قطعه ۲۰۱ ، ۳۵۹ ، ۳۶۷
قلمدان ۳۸۴
قندیل ۴۵۶
قواعد تجوید (رک : تجوید) ۶۱۶
قواعد رمل (رک : فن رمل) ۶۹۰
قواعد لغت فرس ۱۸۷
قوافی شعر ۴۱۴
قیاس ۵۰ ، ۶۰ ، ۱۳۳ ، ۴۴۷
قیامت (رک : روز قیامت) ۲۰۹

ک

کاغذ پاکستانی ۱۴۶ ، ۳۹۹
کاغذ خانبالغ ۱۲۸ ، ۱۷۲ ، ۳۳۶ ، ۳۶۵
کاغذ دهلی (دهلوی ، رک : کاغذ ہندی) ۶۷ ،
۱۷۸ ، ۱۸۴ ، ۲۳۱ ، ۲۷۳ ، ۳۹۵ ،
۳۷۱ ، ۴۸۶ ، ۵۴۲ ، ۶۲۲
کاغذ سپاہانی ۸۰ ، ۸۵ ، ۲۰۱ ، ۲۱۲ ،
۲۳۳ ، ۳۹۰ ، ۴۱۲ ، ۴۹۲ ، ۵۳۴ ،
۵۹۹ ، ۶۵۱ ، ۶۶۰ ، ۶۶۷ ، ۶۸۳ ،
۶۹۹
کاغذ سمرقندی (رک : کاغذ خانبالغ) ۵۶ ،
۱۳۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴ ، ۱۶۲ ، ۱۸۰ ،

۴۵۲	۲۷۶ ، ۲۷۲ ، ۲۷۰ ، ۲۶۵ ، ۲۶۱
کرم کتاب ۳۲۰	۲۹۲ ، ۲۸۹ ، ۲۸۷ ، ۲۸۲ ، ۲۸۱
کسر ۴۲۰	۳۰۳ ، ۳۰۱ ، ۳۰۰ ، ۲۹۵ ، ۲۹۴
کسره اضافه ۷۱ ، ۶۸۷	۳۱۶ ، ۳۱۴ ، ۳۱۳ ، ۳۰۶ ، ۳۰۴
کسوف ۹۸	۳۴۲ ، ۳۳۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۰ ، ۳۲۴
کشور داری ۶۴ ، ۵۷۷	۳۶۱ ، ۳۵۴ ، ۳۵۲ ، ۳۴۶ ، ۳۴۵
کعبه ۴۶۶	۳۸۲ ، ۳۸۰ ، ۳۷۷ ، ۳۷۵ ، ۳۶۳
کلام ۱۵۴ ، ۱۵۵	۴۰۱ ، ۳۹۷ ، ۳۹۴ ، ۳۹۳ ، ۳۸۹
کلاه ۴۵۶	۴۲۲ ، ۴۰۷ ، ۴۰۵ ، ۴۰۴ ، ۴۰۲
کلمات قصار ۴۵۲ ، ۵۹۱ ، ۶۲۲	۴۵۱ ، ۴۴۹ ، ۴۴۵ ، ۴۳۵ ، ۴۳۱
کنایات ۳۳۴ ، ۳۳۵	۴۷۶ ، ۴۶۶ ، ۴۵۸ ، ۴۵۴ ، ۴۵۳
کنایه (رک : کنایات) ۱۵۹	۵۱۶ ، ۴۹۶ ، ۴۹۰ ، ۴۸۳ ، ۴۸۰
کنیزک (در فقه اسلام) ۹۴	۵۴۲ ، ۵۳۹ ، ۵۲۸ ، ۵۲۶ ، ۵۲۰
کنیها ۵۸	۵۷۵ ، ۵۷۲ ، ۵۶۲ ، ۵۵۵ ، ۵۴۶
کوزه ۵۵۱	۵۸۳ ، ۵۸۱ ، ۵۸۰ ، ۵۷۸ ، ۵۷۶
کیفیه الاستغفار ۱۶۱	۶۰۲ ، ۶۰۰ ، ۵۹۷ ، ۵۹۶ ، ۵۹۰
ک	۶۲۱ ، ۶۱۹ ، ۶۱۷ ، ۶۱۴ ، ۶۱۱
گفتار ادبی ۴۹۰	۶۳۲ ، ۶۳۱ ، ۶۲۷ ، ۶۲۴ ، ۶۲۲
گفتار دعایی ۴۹۰	۶۵۳ ، ۶۴۷ ، ۶۴۳ ، ۶۴۱ ، ۶۳۹
گفتارهای اخلاقی ۶۵۵	۶۷۱ ، ۶۶۸ ، ۶۶۳ ، ۶۵۷ ، ۶۵۶
گفتارهای دینی ۶۵۵	۶۸۲ ، ۶۸۰ ، ۶۷۸ ، ۶۷۵ ، ۶۷۳
گل ۵۵۱	۶۹۴ ، ۶۹۲ ، ۶۹۰ ، ۶۸۸ ، ۶۸۶
گل خوردن زنان ۵۲۵	۷۰۷ ، ۷۰۳
گیاهان دارویی ۳۹۰ ، ۵۷۰	کاغذ هندی و طرح خانباغ ۵۹۲
گیاه شناسی ۴۶۵ ، ۵۶۹ ، ۵۷۰ ، ۵۷۵	کافی ۴۰۶ ، ۴۰۳
ل	کبیکج (رک : یا کبیکج) ۴۲۰
لحیان ۲۲۴ ، ۴۱۱	کتاب ۱۳۳
لطایف ۱۷۷ ، ۲۱۵	کچکول گردانیدن ۴۵۶
لطیفه (رک : لطایف) ۳۶۱	کذب اشکال ۲۲۵
لغات پزشکی (رک : اصطلاحات پزشکی) ۳۱۲	کرامات ۶۴۰ ، ۶۹۲
	کرسی نامه (رک : شجره نامه و نسب نامه)

۱۰۵ ، ۱۰۳ ، ۱۱۰ ، ۹۹ ، ۹۷ ، ۷۳	لغات عرفانی (رک : اصطلاحات عرفانی) ۹۸
۶۸۶ ، ۶۸۳ ، ۳۹۲ ، ۳۵۹ ، ۱۰۷	لغت ۲۴۰ ، ۲۸۹ ، ۳۶۴ ، ۳۶۶ ، ۶۷۶
۷۰۷ ، ۷۰۵ ، ۷۰۳ ، ۷۰۱ ، ۶۹۹	۶۷۸
مثنوی عرفانی ۴۳۹ ، ۴۴۰	لغات دارویی فارسی ۷۹
مثنوی‌های کوتاه ۳۶۷	لغت عربی (رک : زبان عربی) ۵۱ ، ۵۲
مجاهده سالک ۴۴	۵۵۷ ، ۵۵۱
مجموعه ده گانه صرف و نحو ۵۵۵	لغت فارسی (رک : زبان فارسی) ۳۲۵
مجموعه طبیبی ۵۷۵	۳۳۵ ، ۳۳۴
محبت ۸۵ ، ۴۷۲ ، ۶۰۸	لقافه (پاکت) ۵۹۷
محرمات ۱۷۵	لقیف (در صرف) ۲۸۶
مخبر نامه ۳۸	لوح ۶۷۳
مخارج حروف ۹۶ ، ۱۷۹ ، ۶۱۶ ، ۶۶۶	لوح مدور ۶۳۴
مد ۹۶ ، ۲۲۰ ، ۵۵۲ ، ۶۱۷	لوگاریتم ، لوگاریتم (لگاریتم در حساب) ۴۱۸
مداوا ۲۸۴ ، ۴۶۵ ، ۴۸۵	لین (حروف -) ۵۵۲
مداوات ۴۰۲	
مذاهب ۶۸۹	م
مذهب (رک : دین) ۵۰۸	مار ۵۵۱
مذهب اسلام (رک : اسلام) ۵۱۵	مارگزیدگی ۵۶۸ ، ۵۷۰
مذهب اهل السنه (رک : اهل سنت و جماعت)	ماضی (فعل -) ۶۲۲
۶۸۹	ماو لا مشبهتان بلیس ۲۷۹
مذهب تشیع (رک : شیعه) ۶۸۸	ماهجه ۴۵۶
مذهب حنفی (رک : دین حنفی)	ماه رمضان ۲۱۰ ، ۴۸۹ ، ۴۹۳
مراجع (فرهنگ‌های لغت ، فهرستها) ۳۳۳	ماهی ۵۵۱
۳۳۶ ، ۶۷۶ ، ۶۷۸	مباحات ۱۷۵
مراد ۱۷۷ ، ۲۲۷ ، ۲۶۰ ، ۲۹۷ ، ۴۳۹	مباحث دستوری ۳۳۵
مراسلات تاریخی ۶۲۶	مباحث لغوی ۳۳۵
مراقبه ۲۹۷	سبتاء ۶۶۷
مرثیه ۴۶۵	مبحث جزء ۱۲۴
مرثیه امام حسن و حسین (ع) به زبان پنجابی	مشفقات ۳۱۰
۳۶۱	مثال ۲۸۶
مرثیه به زبان پنجابی ۳۶۱	مثنوی ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۶ ، ۶۹ ، ۷۱

مسح ۱۹۷ ، ۳۰۹ ، ۵۸۶ ، ۶۰۵	مردم داری ۵۷۷
مسح موزه ۳۰۸	مرشد ۱۷۷ ، ۲۲۷ ، ۲۶۰
مسألة البیر ۱۸۵	مرفوع ۱۳۵
مشابهه ۶۶۰	مرفوعات ۶۱۲
مشاهدات ۴۰۲	مریخ ۳۳۱
مشایخ فرقه بخاریان ۴۷۵	مرید ۱۷۷ ، ۲۲۷ ، ۲۹۷ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰ ، ۴۶۵
مشتري ۳۳۱	مسألة اثبات ذات واجب الوجود ۲۷۳
مشرق الرمل ۶۹۱	مسألة افطار کردن ۳۲۵
مشرف و ملازم شدن مجلس ۲۹۷	مسائل آبدست ۱۷۲
مصدر (در صرف) ۵۶۲ ، ۶۲۲	مسائل الحیل ۶۶۰
مصطلحات فارسی ۳۲۴	مسائل تیمم (رک : تیمم) ۱۷۲
مضاعف ۲۸۶ ، ۳۰۳	مسائل حوض ۱۷۲
مضامین خیالات ۶۱۴	مسائل دینی ۵۴ ، ۱۳۱ ، ۱۴۰ ، ۲۷۵ ، ۶۶۲
مضامین شعر ۴۱۴ ، ۴۴۴	مسائل غسل ۱۷۲
مضمضه ۶۵۹	مسائل فقه ۵۴۴
مطابقه کلام با مقتضای حال و مقام ۲۵۵	مسائل فقه اسلامی ۵۶۸
مطلب طبی ۴۳۰ ، ۶۱۰	مسائل فقه عبادات ۴۰۴ ، ۴۰۶
مطالب فقهی ۴۳۰	مسائل فقهی ۷۵ ، ۱۲۲ ، ۱۷۲ ، ۳۷۳ ، ۴۴۴ ، ۴۷۹ ، ۵۰۳ ، ۵۳۳ ، ۶۶۱
مطالب نجومی ۶۷۳	۶۳۴ ، ۶۶۳
مطالبی درباره حضرت فاطمه (ع) ۴۰۷	مسائل مذهبی ۵۱۰
مطایبات ۲۱۵	مسائل مسح موزه ۱۷۲
مطرب عشق ۲۶۰	مسائل نماز ۱۷۲ ، ۵۲۹ ، ۵۳۱
معاد ۴۵۴	مساوات ۲۵۶
معالجات ۴۰۲	مساوات (در حساب) ۴۱۸
معالجات طبی ۳۴۹	مستحبات ۱۶۶ ، ۱۷۵ ، ۳۰۹ ، ۳۷۰ ، ۴۷۱ ، ۶۰۵ ، ۶۶۳
معالجت امراض ۳۴۵	مستقبل (فعل -) ۶۲۲
معالجه ۷۹ ، ۴۶۵ ، ۴۱۵ ، ۶۱۰	مسجد ۳۷۰ ، ۶۰۵ ، ۶۶۱ ، ۷۰۶
معالجه خارش ۲۱۶	
معاملات ۶۲۴	
معانقه (در تجوید) ۶۱۷	
معانی ۶۰۴	

۶۱۲	معانی و بیان ۲۵۵ ، ۶۶۸
مکتوب نویسی (رک : نامه نگاری) ۵۹۶	معانی لغات ۳۷۹
مکروهات ۱۷۵	معاینات ۴۰۲
سناجات ۱۸۲ ، ۴۵۰ ، ۵۰۳ ، ۵۴۱	معتل ۳۰۳
سناقب امام اعظم ابو حنیفه ۳۰۹	معجزات ۳۷۴
سناهی ۲۱۰	معجزات پیغمبر (ص) ۵۳۸
سنسوخ ۶۴۴	معجزات پیغمبران ۳۱۹
منطق ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۸ ، ۶۰ ، ۱۵۴	معجزه ۴۸۱
۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۲۲۹ ، ۲۳۱ ، ۵۷۵	معدۀ پر ۶۴۰
۶۴۱ ، ۶۴۲ ، ۶۸۱	معدۀ خالی ۶۴۰
موت ۶۲ ، ۶۳۴	معراج ۵۳۸
موعظه ۶۳۴	معرفت ۲۲۷ ، ۲۹۷ ، ۴۴۰ ، ۴۷۱
سوی بدن انسان ۶۹۴	۶۴۱
سوی چهره انسان ۶۹۴	معمشوق ۴۴۱
سهر ۴۰۳ ، ۴۰۵	معلوم ۳۲۲
سهر مثل ۴۰۳ ، ۴۰۶	معما (رک : فن معما) ۷۵ ، ۵۸۰ ، ۶۲۲
سهموز ۲۸۶ ، ۳۰۳	معوذتین ۲۰۵
سیان بستن ۴۵۶	مغالطه ۲۳۰
المیتة و الخنازیر ۷۵	مغرب الرسل ۶۹۲
میراث (رک : ارث ، فقه) ۲۵ ، ۶۰۳	مفسدات ۱۷۵
میزان (در فقه) ۶	مفعول ۵۶۲
	مقاله ۴۵۱
ن	مقراض راندن ۴۵۶
نسخ ۶۴۴	مکتب ۶۹۵
نسخ و منسوخ ۴۷۸	مکتبات ۴۲۰ ، ۶۱۴ ، ۴۲۰
نصبه اسم نکره ۲۸۰	مکتبات اکبر پادشاه ۱۹۱
ناقص ۲۸۶	مکتبات معمولی ۲۱۶
نام بیماریها ۴۰۰	مکتبه (رک : نامه نگاری) ۳۱ ، ۴۲۱
نام داروهای طبیعی ۴۰۲	۶۱۲
نام گیاه ها ۴۰۲	مکاشفه ۲۹۷
نامهای دارویی ۳۴۹	مکتوبات ۳۰ ، ۳۳ ، ۴۱ ، ۴۱۵ ، ۵۹۷

- نامه نگاری (رک : مکاتبه) ، ۳۱ ، ۳۰ ، ۳۸ ، ۵۸ ، ۴۲۱ ، ۵۹۶ ، ۶۱۲ ، ۲۲۹
نامه های دوستانه ، ۲۲۹
نثر (- اردو ، - فارسی ، - عربی ، - پنجابی)
۵۳۰ ، ۵۲۲
نثر پنجابی ۴۵۳
نثر عامیانه ۲۱۱
نثر عربی ۴۸۹ ، ۳۷۳
نثر فارسی ، ۳۰ ، ۶۲ ، ۸۳ ، ۹۸ ، ۱۷۷ ، ۲۲۵ ، ۲۵۵ ، ۲۷۱ ، ۲۷۳ ، ۲۸۴ ، ۳۱۰ ، ۳۱۴ ، ۳۵۳ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۴۲۱ ، ۴۴۴ ، ۴۶۵ ، ۴۸۹ ، ۵۲۹ ، ۵۸۲ ، ۵۹۱ ، ۶۰۵ ، ۶۰۸ ، ۶۲۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۷ ، ۶۵۵
نثر مسجع ۷۸
نجوم ۹۸ ، ۴۴۱ ، ۶۷۱
نحو (رک : آیین جمله شناسی و جمله بندی)
۱۵۲ ، ۱۵۷ ، ۱۷۰ ، ۲۷۷ ، ۲۷۸ ، ۳۴۱ ، ۳۴۳ ، ۳۶۱ ، ۳۶۲ ، ۳۶۴ ، ۳۶۶ ، ۴۳۴ ، ۵۵۰ ، ۵۵۵ ، ۵۵۹ ، ۵۶۱ ، ۵۸۹ ، ۶۰۴ ، ۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۱ ، ۶۸۱
نخس (در ریل ، رک : سعد) ۴۱۱ ، ۶۹۰
نخس (روزهای -) ۵۲۱ ، ۵۲۲ ، ۶۹۰
نذر ۲۹۳
نسبت (در عربی) ۵۵۴
نسب نامه بخاریان ۴۷۵
نسب نامه سلطان باهو ۲۹۷
نسخه بندی ۷۹
نسخه دادن ۵۷۵
نسخه نویسی در طب ۵۷۵ ، ۶۷۶
- نصیحت (رک : اندرز) ۵۱۶ ، ۶۳۴
نظم فارسی ، ۳۰ ، ۲۵۵ ، ۳۷۴
نعت ۴۶۵ ، ۵۷۷ ، ۵۹۵
نعت حضرت محمد (ص) ۲۷۳ ، ۲۷۵ ، ۳۰۹
نفاس ۹۲ ، ۶۴۰
نفخ صور ۶۲
نهی (فعل -) ۶۲۲
نقالی ۲۱۲
نقطه ۴۲۰
نکات ادبی ۲۶۹ ، ۶۷۱
نکات تاریخی ۲۵۲ ، ۲۶۹ ، ۶۲۱
نکات دستوری (رک : دستور زبان فارسی ، صرف در عربی) ۲۵۲ ، ۲۶۱ ، ۲۶۹ ، ۲۸۴ ، ۶۷۹
نکات صرفی (رک : صرف) ۶۷۱
نکات طبی ۳۴۷
نکات فلسفی ۲۶۹
نکات لغوی ۲۵۲ ، ۲۶۹
نکات نجومی ۲۶۹
نکات نحوی ۶۷۱
نکاح ۱۴۱ ، ۱۸۹ ، ۲۴۳ ، ۴۰۳ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷ ، ۴۹۰ ، ۶۰۵ ، ۶۶۲
نکته های اجتماعی ۶۲۱
تکیر و منکر ۶۲
نماز ۸۴ ، ۹۲ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۴۱ ، ۱۶۶ ، ۱۷۹ ، ۱۹۰ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ، ۳۰۹ ، ۳۶۲ ، ۳۷۰ ، ۴۰۶ ، ۴۳۰ ، ۴۳۳ ، ۴۵۴ ، ۴۶۱ ، ۴۶۵ ، ۴۷۱ ، ۴۷۳ ، ۴۷۹ ، ۵۲۵ ، ۵۴۵ ، ۶۰۵ ، ۶۳۲ ، ۶۴۰ ، ۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۹ ، ۶۶۲ ، ۶۶۳

وصیت ۶۵۷
 وصیت نامه ۳۹
 وضع علم رسل ۴۱۱
 وضو ۱۴۱ ، ۱۶۶ ، ۱۹۷ ، ۳۰۹ ، ۳۶۴ ،
 ۴۰۶ ، ۴۴۲ ، ۴۶۱ ، ۴۷۷ ، ۶۰۵ ،
 ۶۳۲ ، ۶۵۳ ، ۶۵۸ ، ۶۶۳

وضو کردن ۴۴
 وظایف (رک: فرایض) ۱۱۱ ، ۲۰۷ ، ۵۰۳
 وظایف عملی ۵۴۵
 وعظ ۴۷ ، ۶۱ ، ۵۱۶
 وقف (در قرآن) ۱۳ ، ۱۶۸ ، ۱۷۹ ، ۶۱۷ ،
 ۶۶۵

وقف (در فقه) ۹۶ ، ۱۴۱ ، ۱۷۳ ، ۱۸۰ ،
 ۲۴۴
 وقف غفران ۶۱۷
 وکالت نامه ۳۹
 ۴

ه

هاء ساکن ۳۲۶
 هاء کنایه ۶۱۷
 هفت قراءت قرآن ۱۸۶
 همزه مدوره و مقصوره ۶۷۷
 هندسه ۲۳ ، ۲۴ ، ۱۲۴ ، ۴۲۰
 هنر نگارش ۵۸
 هیئت ۶۷۱

ی

یاد داشت طبی ۱۲۲
 یاد داشت‌های ادبی ۶۲۱
 یاد داشت‌های دارو شناسی ۶۲۶

نماز با سداد ۶۵۹
 نماز پیشین ۶۵۹
 نماز تهجد ۵۰۱
 نماز جنازه ۳۰۵ ، ۶۵۸
 نماز جمعه ۳۰۵
 نماز چاشت ۵۰۱
 نماز دیگر ۶۵۹
 نماز روز آدینه ۴۷۳
 نماز شب آدینه ۴۷۳
 نماز فارسی ۱۱۸
 نماز گاه ۶۶۱
 نماز گزاردن ۲۰۹

نوافل ۵۲۵ ، ۶۶۳ ، ۶۶۴
 نون الخفیفة ۵۵۴
 نون الضمیر ۵۵۴
 نون التأكيد ۵۵۴
 نون تأکید ثقیله ۳۰۰ ، ۶۶۹
 نون تأکید خفیفه ۶۶۹
 نون ساکن ۱۶۹ ، ۲۲۰ ، ۳۲۶ ، ۶۱۶
 نهی (فعل -) ۶۲۹

و

واجبات ۱۶۶ ، ۱۷۵ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵ ،
 ۳۰۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۶۰۵ ، ۶۶۳
 واجبات شریعت ۵۳۲
 وجه تسمیة الفاظ ۱۸۸
 ودیعه ۳۱۰
 ورد ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۴۹۱ ، ۶۰۳ ، ۶۳۹
 وزن ۲۸۹
 وصف مناظر ۷۷
 وصل ۱۶۸ ، ۲۵۶ ، ۶۶۶

یاد داشته‌های فارسی و پنجابی	یاد داشته‌های دینی ۳۶۸
یاد داشته‌های لغوی ۳۶۸ ، ۳۹۷	یاد داشته‌های رمل ۴۱۱
یا کبیکج (رک : کبیکج) ۳۲۰	یاد داشته‌های ریاضی ۴۲۰
یک درخت در پیشت ۳۲۶	یاد داشته‌های عرفانی ۳۶۸ ، ۳۹۷

۲ - فهرست نامهای اشخاص

شماره صفحاتی که سیاه چاپ شده اشاره به نامهای مؤلفان ، مترجمان ، شارحان ، شاعران و دیگر نامهایی است که توضیح و شرحی راجع به آنها در آن صفحات آمده است .

آ	
آل رسول (ص) ۲۷۸ ، ۲۹۹	آخوند سلیم ۵۹
آل عبا (ص) ۶۳۹	آخوند محمد صاحب فاروقی ۲۱۶ ، ۳۶۰
آل کسا (ع) ۶۳۸	آخوند ملا رفیق ۵۹
آل نهد (ص) ۲۶۸	آخوند موسی سید حسینی ۵۹
آل یعقوب (ع) ۲۵۰ ، ۲۵۲	آدم ۸۹ ، ۱۹۷ ، ۲۴۷ ، ۴۷۰ ، ۴۶۵
آمنه (مادر نهد (ص) ۲۰۱	۵۱۹ ، ۵۶۹ ، ۶۹۶ ، ۶۰۳ ، ۶۰۵
آهوی حرم ۴۱۴	۶۹۱ ، ۶۵۵
	آدمی ۳۱۳ ، ۴۴۰ ، ۵۲۴
آبابکر (رض) ۱۶۱ ، ۲۲۶	آدمیان ۶۲۸
آبابکر صائق ارک : ۲۵۱	آل (رک : آل نهد «ص» ۲۷۵ ، ۳۱۹
ابراهم انعم ۱۸۷	آل پیغمبر (ص) ۶۸۳
ابراهیم بن سید ۱۲۹	

- ابراہیم عادلشاه ثانی ۵۷۷
 ابرہہ ۱۲۷
 ابطحی (رک : بطحا) ۱۳۳
 ابلیس ۶۱۱
 ابن ابی المناقب (رک : محمد بن محمد بن
 عمر حسام الدین الاخیسکتی) ۴۴۶
 ابن الحاجب (رک : جمال الدین ابو عمر و
 عثمان بن عمر) ۲۳۴ ، ۳۴۲ ، ۳۶۲
 ابن النفیس (رک : ابوالحسن علاء الدین
 علی بن ابی الحزم القرشی) ۱۶۴ ،
 ۶۷۴ ، ۶۸۴
 ابن بخت نصر ۱۴۹
 ابن حسام (رک : ابی حسام) ۲۸۹
 ابن سلین ۱۴۹
 ابن سینا ۶۸۱
 ابن عامر ۶۳۰
 ابن عباس (رض) ۶ ، ۶۶۱
 ابن فخر الدین حسن جمال الدین انجو ۳۳۴ ،
 ۳۳۷
 ابن کثیر ۹۶ ، ۶۳۰
 ابن کھلان ۱۴۹
 ابن مسعود ۵۱۸
 ابن نصر بن ہود ۱۴۹
 ابن نصیر صفی بن نصیر ۵۵۶ ، ۵۵۸
 ابن ہود ۱۴۹
 ابوالبرکات عبد اللہ بن احمد بن محمود
 النسفی (رک : حافظ الدین النسفی)
 ۳۶۹ ، ۳۷۰
 ابوالبرکات عبداللہ نسفی (رک : نسفی)
 ۱۲۲
 ابوالحسن احمد بن محمد جعفر البغدادی :
 ابوامامۃ البانیلی ۳۰۹
- (رک : قدوری) ۵۸۶
 ابوالحسن بن اسیر سیف الدین محمود
 رک : اسیر خسرو دہلوی) ۵۹۳
 ابوالحسن خرقانی ۶۱ ، ۶۲
 ابوالحسن علاء الدین علی بن ابی الحزم
 القرشی (رک : ابن النفیس) ۱۶۴
 ابوالحسن علی بن محمد بن ابراہیم الضربری
 القہندزی (رک : ضربری) ۵۵۳
 ابوالحسین محمد کرت ۲۵۴ ، ۲۵۵
 ابوالخیر محمد بن محمد بن الجزری الشافعی
 ۱۶۰ ، ۱۶۱
 ابوالرضا محمد ۱۱۷ ، ۱۱۸
 ابوالفتح سلطان خلیل بیک بہادر خان ۱۵۵
 ابوالفضل (رک : شیخ ابوالفضل علامی)
 ۶۲۰ ، ۶۲۱
 ابوالفضل فیضی ۳۹۸
 ابوالفیض فیضی ۵۷۹
 ابواللیث (فقہیہ - ، رک : ابواللیث سمرقندی)
 ۴۶۳
 ابواللیث سمرقندی (رک : ابواللیث نصر بن
 محمد بن ابراہیم السمرقندی) ۶۳۴
 ابواللیث نصر بن محمد بن ابراہیم السمرقندی
 ۶۳۳
 ابوالمظفر محیی الدین محمد اورنگ زیب بہادر
 پادشاہ عالمگیر (رک : اورنگ زیب)
 ۱۱۵
 ابوالمنصور ۵۷۲ ، ۵۷۳
 ابوالنصر شاہرخ بہادر ۶۲۹
 ابوالوفا (رک : ابن ابی المناقب) ۴۴۶
 ابوامامۃ البانیلی ۳۰۹

- ابوبکر صدیق (رک : ابابکر صدیق) ۳۰۹ ، ۴۸۹ ، ۴۸۸
- ابوبکر ناصحی (اسام) ۴۹
- ابوجہل (پسر عبدالمطلب) ۲
- ابوحنیفہ (رک : ابی حنیفہ) ۳۰۸ ، ۳۰۹ ، ۶۴۱ ، ۴۶۴
- ابوحنیفہ کوفی (رک : ابو حنیفہ نعمان بن ثابت) ۳۳۲ ، ۵۰۸
- ابو حنیفہ نعمان بن ثابت (رک : ابو حنیفہ کوفی) ۵۲۶
- ابو حنیفہ نعمان بن ثابت بن طاوس بن هر مز بن الکسری (رک : ابی حنیفہ) ۵۲۷
- ابو سلمان ۲۰۷
- ابو شحمہ ۲۰۹ ، ۲۱۰
- ابو طاہر بن کمال (رک : ابی طاہر بن کمال) ۳۲۳
- ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ بن علی الاسفرائی ۶۴۳ ، ۶۴۴
- ابو عبدالرحمن ۳۰۸
- ابوعلا ۶۳۰
- ابو علی سینا (رک : شیخ الرئيس) ۱۶۴
- ابو عمر ۶۳۰
- ابو محمد الیاس بن یوسف نظامی (رک : نظامی گنجوی) ۹
- ابو محمد سید محبی الدین عبد القادر الحسینی الحسینی الجیلانی (رک : عبد القادر جیلانی) ۴۹۹
- ابو محمد یوسف خواجہ نظامی بن مؤید گنجوی (رک : نظامی گنجوی) ۲۶۸
- ابو نصر فراہی ۲۸۸
- ابو یوسف ۲۹۲ ، ۳۰۸
- ابی الخیر محمد بن محمد الجزری ۱۶۸
- ابی الفیض الہندی ۲۳۲
- ابی بکر (رک : ابوبکر صدیق) ۲۷۵ ، ۳۰۸
- ابی حسام (رک : ابن حسام) ۲۸۸
- ابی حنیفہ (رک : ابوحنیفہ) ۴۴۷ ، ۵۴۵
- ابی داود ۱۶۱
- ابی طاہر بن کمال (رک : ابو طاہر بن کمال) ۳۲۵
- ابی عبداللہ جعفر بن محمد جعفر بن محمد الصادق (رک : جعفر صادق «ع») ۴۹۳
- ابی علی طبرسی ۴۹۴
- ابی عمرو ۶۶۶
- ابی فرق الاسوی ۲۵۸
- ابی نصر حسن بیک بہادر خان ۱۵۵
- ابی یوسف ۲۹۲
- اثیر الدین الابرہی ۵۰ ، ۶۴۲
- احمد ۴۳
- احمد (رک : محمد «ص») ۳۳۶ ، ۵۷۶
- احمد (رک : احمد رومی) ۱۹۵
- احمد التفتازانی (رک : شیخ الاسلام ہروی) ۱۵۲
- احمد الدین (سولوی -) ۱۹۳
- احمد بن علی بن مسعود ۲۸۵ ، ۵۸۸
- ۵۸۹
- احمد بن محمود سلطانی ۶۹ -
- احمد رومی (رک : سولانا اباننضیل احمد رومی) ۱۹۳ ، ۱۹۴
- ادھیان ۴۵۷
- ارادت خان واضح ۵۷۸
- ارتضا علی خان (سولینا -) رک : قاضی

اصحاب کهف ۴۹۵	ارتضا علی خان گویا سوی (۱۲۳)
اصحاب مجد «ص» ۲۶۸	ارسطو ۶۱۹
اطبای شبه قاره ۴۰۰	ارشاد بی بی ۳۶۲
افراسیاب ۲۱۲	ارشاد خان ۳۰
افضل الدین بدیل بن علی حسان العجم	ارشمیدس ۱۲۴
خاقانی شروانی ۱۰۶	اسرافیل ۸۱
افضل مجد ۴۱۵ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰	اسفندیار ۲۱۲
اقسرائی (رک : حل الموجز) ۱۶۳	اسکندر (مقدونی) ۲۳۸ ، ۱۱
اقلیدس الصوری ۲۳ ، ۲۴	اسکندر بحری (رک : اسکندر مقدونی) ۱۱
اکبر اعظم ۴۲	اسکندر بری (رک : اسکندر بحری) ۱۱
اکبر پادشاه (رک : پادشاه) ۱۹۱ ، ۶۲۱	اسکندر ذوالقرنین (رک : اسکندر روسی) ۱۱
اکبر جلال الدین ۴۳	اسکندر روسی (رک : اسکندر مقدونی) ۵
اکبر شاه (رک : اکبر پادشاه) ۳۹۸	اسکندر مقدونی (رک : اسکندر بحری) ۱۱
اکبر علی ۵۲۸	اسلام (رک : دین اسلام ، مسلمان ، مسلمانان)
الغ بیگ بن شاهرخ بن تیمور کورکان ۶۷۲	۱۲۱ ، ۱۲۹ ، ۱۶۱ ، ۱۸۹ ، ۱۹۷
الغ قتلغ اعظم معظم بهرام ۵۸۲	۲۶۷ ، ۲۷۵ ، ۲۹۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵
الهی بخش ۳۸۴	۳۶۴ ، ۴۸۹ ، ۵۲۲ ، ۵۲۵ ، ۵۳۲
الیاس ۳۵۳	۵۵۸ ، ۵۷۱ ، ۵۸۳ ، ۶۰۳ ، ۶۳۲
امام اسحاق و ابراهیم بن اسمعیل بن فیروز	۶۵۲ ، ۶۹۷
بن شیبان سنکویه ۳۵۰	اسماعیل بن لطف الله الباخیزی ۵۳۲
امام ابو عمر ۹۶	۵۳۳
امام الشریعة الثانی عبید الله سعود الحنفی	اسماعیل ، «اسمعیل» (رک : مجد اسماعیل) ۲۴۸
۲۸۱	اصحاب (رک : صحابه «رض») ۱۷۰
امام اعظم کوفی (رک : ابو حنیفه) ۶۴۱	۱۸۵ ، ۱۸۷ ، ۲۲۳ ، ۲۹۶ ، ۲۹۸
امام جعفر بن الصادق (ع) ۸۲ ، ۳۵۳	۳۰۳ ، ۳۰۷ ، ۳۱۹ ، ۳۲۳ ، ۳۲۵
امام حسن عسکری (ع) ۴۷۵	۳۴۲ ، ۳۸۰ ، ۴۰۱ ، ۴۰۳ ، ۴۱۸
امام رضا (ع)	۴۵۶ ، ۴۵۹ ، ۴۶۴ ، ۴۸۴ ، ۴۸۸
امام زین العابدین (ع) ۸۲	۵۵۳ ، ۵۵۸ ، ۵۸۶ ، ۶۲۳ ، ۶۳۷
امام شجری ۴۵۶	۶۴۲ ، ۶۷۰ ، ۶۸۲ ، ۶۹۳
امام قدوری ۵۸۵	اصحاب صفه ۴۷۸
امام مجد باقر (ص) ۸۳	اصحاب فرائض ۶۹۷

اہل کسا (رک : آل عبا ، آل کسا) ۶۳۹	ام عطیہ ۱۲۹
ائمۃ اطہار ۴۹۵ ، ۶۵۲	اسلا ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴
ب	امیر (رک : امیر علی شیر نوایی) ۶۳۶
بابا آدم (رک : آدم)	امیرالمؤسین (رک : علی «ع») ۱۶۶ ،
بابا حیات ۳۸۴	۳۲۷
با با تمی ۳۸۴	امیر بن الامیر بن الامیر مجد ۶۴۲
بابا جوہر ۳۸۴	امیر بیک وزیر (رک : مجد) ۵۲
بابا دین ۳۸۴	امیر خسرو (رک : امیر خسرو دہلوی)
بابا صالح ۵۳	۱۹۲ ، ۳۳۷ ، ۵۹۴
بابا عمر ۳۸۴	امیر خسرو دہلوی ۳ ، ۴ ، ۹۸ ، ۱۱۰ ،
بابا لہو ور ۳۸۴	۵۹۳ ، ۵۹۲
بابا سہر فیض بخش ۳۸۴	امیر علی سلطان بن الامیر الکبیر امیر فیروز
بابا سہر گلوبی ۳۸۴	۵۸
بابر (سر سلسلہ مغول ہند) ۵۱ ، ۲۱۸ ،	امیر علی شیر نوایی ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۶۳۶ ،
۴۳۰	انس بن مالک ۴۴۹
با یزید صاحب جیو ۶۸۴ ، ۶۸۵	انصار ۳۰۸ ، ۶۵۲
البخاری ۲۲ ، ۱۶۱	انگریز
بخاریان (رک : فرقہ بخاریان) ۳۰۸ ،	اوحد الدین میرزا خان برکی جالندھری
۴۷۶ ، ۴۷۵	ہندی ۴۷۷
بدیع الجال ۱۴۲	اورنگ زیب (ابوالمظفر -) ۳۵ ، ۱۰۶ ،
البر جندی ۵۴۳	۱۱۳ ، ۱۱۶ ، ۴۰۳ ، ۵۱۴ ، ۶۱۶
برر دین ۱۳۶	اورنگ زیب عالم گیر (رک : اورنگ زیب)
برزو ۲۱۱	۴۲۵ ، ۴۲۹ ، ۴۳۰ ، ۵۱۲
برکت اللہ ۱۴۱	اورنگ گیری ۴۳۵
بسنت رای ۶۲۶	اولیاء اللہ ۴۷۲ ، ۵۶۹
بشر بن حارث ۱۷۹	اہل بیت (ع) ۱۶۶ ، ۴۵۹ ، ۶۸۹
بشیر حسین (دکتر - رک : مجد بشیر حسین)	اہل سنت ۶ ، ۷۸۹
۳۵ ، ۴۰ ، ۵۱ ، ۱۳۰ ، ۱۷۲ ،	اہل سنت و جماعت ۲۲ ، ۴۹ ، ۱۳۱ ،
۵۸۱	۲۰۸ ، ۲۵۸ ، ۲۷۶ ، ۴۴۹ ، ۵۰۹ ،
بکرمی (سال -) ۹ ، ۱۶ ، ۲۱ ، ۲۸ ،	۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۳۸ ، ۶۵۸ ، ۶۶۰ ،
	۶۸۸

پیر بخش ۵۰ ، ۲۶۵ ، ۲۹۰ ، ۵۳۰ ، ۶۴۳ ، ۵۸۹ ، ۵۶۲	۵۶ ، ۶۹ ، ۱۴۴ ، ۲۸۸ ، ۲۹۰ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۹۷ ، ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۹۰
پیر حسن شاہ ۹۲	۱۰۳ بلوچ
پیر دستگیر ۳۰ ، ۵۶۹	بناسل ولد ہواہنداس ۶۲۶
پیر دستگیر محکم دین ۱۷۶	بنی آدم ۶۰۳ ، ۶۰۵ ، ۶۸۰
پیر طریقت (رک : خواجہ عبد اللہ انصاری)	بنی اسرائیل ۶۰۱ ، ۶۸۹
۳۶۸ ، ۳۶۷	بنی خلف ۱۲۹
پیر فتح محمد ۹۲	بنی عامر ۳۹۲
پیر گلاب شاہ ۹۲	بوالفتح (پسر یوسف گدا) ۱۱۱ ، ۵۱۳
پیر محمد حسن ۵۷۲	بوصیری (رک : شیخ شرف الدین ابو عبد اللہ محمد بن سعید الاوس ثم البوصیری)
پیر مہدی شاہ ۹۲	۲۷۲ ، ۵۳۵
پیر نور محمد ۹۲ ، ۴۶۷	بہاء اللہ و الحق والدين محمد العاملی ۴۹۲
ت	بہاء الدين محمد عاملی (رک : شیخ بہائی) ۱۴۰
تابعین ۱۲۹ ، ۲۷۵ ، ۳۰۸ ، ۵۱۹ ، ۶۵۱	بہاء الدين محمود بن ابراهيم ۵۹۰ ، ۵۹۱
تاج الدین زنجانی ۵۴۳	بہادر شاہ فرخ سیر ۴۳۰
تاجیک ۱۷۴	بہار علی درویش ۲۷۴
تارا چند ۶۱۳	بہرام گور (رک : بہرام پنجم ساسانی) ۷۰۱
ترک ۱۷۱	بہشت ۴۵۹
الترمذی ۱۶۱	بی بی (رک : فاطمہ «ع») ۴۵۹
تشیع (رک : شیعہ) ۶۸۹	بیژن ۲۱۲
تفتازانی (رک : سعد الدین مسعود بن عمر التفتازانی) ۱۵۱	پ
تمرننگ (تیمور ننگ) ۴۳۰	برنیان (رک : کراسی) ۴۶۷
تمیم انصاری ۳۵۴ ، ۳۵۵	پریم سنکھہ جہر پری والا ۲۸
ث	پوار کوت بنکیال ۴۹۷
ثابت بن طاووس بن هرمز بن الکسری (پدر ابو حنیفہ امام اعظم) ۵۲۷	پیامبر اسلام (ص) ۳۵۵
ثابت بن قرۃ حرانی ۲۴	پیر ۲۷۰
	پیر اعظم شاہ (مامون صاحب —) ۵۶۸

جہانگیر (رک) : جلال الدین محمد اکبر
پادشا غازی) ، ۳۳۴
جہانگیر پادشاہ ۳۳ ، ۳۵ ، ۴۰ ، ۴۲ ، ۱۹۲
۶۲۱ ، ۴۳۰
جہودان ۶۰۱

ج

چشتیان (رک) : چشتیہ (۴۵۷
چشتیہ (رک) : چشتیان) ۲۹۱
چلبی ۲۴۴ ، ۲۵۶
چودھری غلام علی ۴۹۷
چودھری محمد ۴۹۷

ح

حاتم (رک) : حاتم بن طی (۱۵۰
حاتم بن طی (رک) : حاتم) ۱۴۹
حاتم طائی (رک) : حاتم بن طائی) ۱۵۰
حاجی احمد ۶۱۵
حاجی محمد نظیر ۶۹۶
حاجی محمد محمود ۶۱۵
حافظ ۱۴۳ ، ۴۶۵
حافظ الدین النسفی (رک) : ابوالبرکات عبداللہ
بن احمد بن محمود النسفی) ۳۶۹
حافظ دود جیو ۱۰۸
حافظ عبداللہ قادری ۶۱۵
حافظ سعدالدین ۲۶۵
حافظ عبداللہ بن علی تہ ۵۹۸
حافظ غلام احمد خان ۲۳۴
حافظ دلان ۱۷۹
حافظ محمد ۴۷۷
حافظ محمد صدیق ۷۵

ج

جابر بن عبداللہ انصاری ۳۵۳
جالینوس ۶۷۴
جاسی (رک) : سولانا نور الدین عبد الرحمن
جاسی) ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۴۶ ، ۲۱۳ ،
۴۶۵ ، ۷۰۴ ، ۷۰۶ ، ۷۰۸
جان بی بی حاجیانی ۴۵۸ ، ۴۶۱
جان محمد ۱۴۶
جبرائیل (رک) : جبرئیل) ۴۸۶ ، ۵۲۱
جبرئیل (رک) : جبرائیل) ۸۱ ، ۴۵۹ ، ۴۸۰
جبرئیل اسین (رک) : جبرئیل ، جبرائیل)
۴۹۴
جعفر ثانی ۴۷۵
جعفر صادق (ع) ۴۵۵ ، ۴۵۶
جعفر طیار ۳۵۱
جلال الدین طباطبائی زواری (رک) : محمد
۱۳۴
جلال الدین محمد اکبر پادشاہ غازی ۳۳۴
جلال الدین محمد بلخی روسی ۱۹۴ ، ۱۹۵ ،
۳۸۸ ، ۳۹۵ ، ۳۹۶
جلال الدین محمد بن بہاء الدین محمد (رک) :
سولوی سعوی) ۳۹۳
جمال الدین ۶۷۱
جمال الدین ابو عمر و عثمان بن عمر (رک) :
ابن الحاجب) ۲۳۴
جمال الدین حسین انجو ۳۳۴ ، ۳۳۶ ، ۳۳۸
جمال الدین شمس القریمۃ (رک) : شیخ جمال
الدین محمد بن محمد الرازی الاقسرائی)
۱۶۲ ، ۱۶۳
جمال علی ۵۶۰

حکیم درویش محمد ایمن آبادی ۶۰۹
 حکیم رکنا ۸۲
 حکیم غلام سہدی ۷۹
 حکیم یوسف بن محمد ہروی (رک : یوسفی) ۵۷
 حمزہ ۶۳۰
 حمید قل احمد بن الشیخ ابی الحسن الشہید
 ۴۲۳ ، ۴۲۲
 حنفی (مذہب حنفی ، دین حنفی ، حنفیان ، فرقہ
 حنفی) ۹۶ ، ۲۴۳ ، ۲۴۵ ، ۲۸۱ ،
 ۳۰۹ ، ۳۳۳ ، ۳۷۰ ، ۳۷۲
 حنفیان (رک : حنفی ، مذہب حنفی ، فرقہ
 حنفی) ۳۵۵ ، ۶۳۲ ، ۶۵۶
 حیات بخش ۳۸۴
 حیدر (رک : علی امام اول شیعیان) ۴۸۶

خ

خاقان ۶۲۰
 خاقانی شروانی (رک : افضل الدین بدیل ابن
 علی حسان العجم) ۱۰۶ ، ۱۰۷
 خالد بن عبداللہ الازہری ۱۶۸ ، ۲۴۱
 خالص (شاید تخلص عبدالواسع ہانسوی باشد)
 ۱۸۸
 خان اعظم قتلغ خان (رک : ظفر خان اعظم)
 ۵۷۱
 خانباہا مشار ۶۸۸
 خان ناصر اہل الدین ۵۸۳
 خان ولد ارشد خان ۳۰
 خدا بخش نجار ۶۹
 خداوند گار (رک : جلال الدین محمد بلخی
 روسی) ۱۹۴ ، ۱۹۵

حاکم بن فتح محمد ۲۲۸
 حجاج (مترجم اصول اقلیدس) ۲۴
 الحجاج المری ۱۲۸
 حجۃ الاسلام امام محمد غزالی ۶۲۷
 حذیقہ ۱۲۹
 حسام الدین الغناقی ۳۳۲
 حسن ۴۶۵ ، ۶۶۴
 حسن (امام دوم شیعیان) ۳۶۱ ، ۴۹۳ ،
 ۵۷۶
 حسن بانو ۱۴۹
 حسن عسکری (رک : امام حسن عسکری)
 ۴۷۵
 حسین (امام سوم شیعیان) ۳۶۱
 حسین بن العلی العلوی ۴۰۸
 حسین بن علی (رک : حسین امام سوم شیعیان)
 ۳۵۳
 حسین بن علی بن الحسین العلوی (رک :
 حسین بن العلی العلوی) ۴۰۸ ، ۵۶۵
 الحسین علی ۳۳۲
 حسین علی الواعظ البیہقی (رک : کاشفی)
 ۳۸۷
 حسین کاشفی (رک : کاشفی) ۶۳۵
 حسین واعظ کاشفی (رک : کاشفی) ۶۳۵ ،
 ۶۳۷
 حفص ۳۰۸
 حفیظ اللہ بن سیان عبدالغفور بن محمد حیات
 ۳۰۲
 حکیم (رک : حکیم درویش محمد ایمن آبادی)
 ۶۰۹ ، ۶۱۰
 حکیم انوری ۳۳۷

د

دادا بہائی (جناب صاحب پوسٹ آفیس)
۴۵۰
دارا ۲۱۷
داراشکوه ۳۳
دجال ۵۲۷
درویش اوتاد ۳۷۳
درویش خدا یار ۸۴
درویش سیلانی حافظ ۳۵۶
درویش غوث ۳۷۳
درویش قطب ۳۷۳
درویش کشف القبور ۳۷۳
درویش کشف القلوب ۳۷۳
دیو سفید ۲۱۲
دہلی ۵۱

ذ

ذوالقرنین ۳۷۴

ر

راجا ۱۹۸
راجو قتال (رک : یوسف گدا) ۱۱۲
ربعی بن خراش ۱۲۹
رجب علی بیگ ولد فاضل بیگ ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷
رحمت اللہ ۶۶۴
رحمت اللہ بن مرزا ۶۱۵
رزق اللہ بن کمال الدین ۱۸۹
رستم ۲۱۱ ، ۲۱۲
رستم علی (رک : علی رستم) ۷۷ ، ۲۶
رسول «ص» (رک : محمد ، مصطفیٰ ، رسول
اللہ ، پیامبر اسلام) ۱۲ ، ۸۶ ، ۸۷ ،

خدیجہ (رک : خدیجۃ الکبری) ۱۶۱

خدیجۃ الکبری (رک : خدیجہ) ۳۹۷

خسرا چپ ۳۶

خسرو (رک : امیر خسرو دہلوی) ۳ ، ۵۹۲ ،

۵۹۳ ، ۵۹۵

خسرو انوشیروان ۱۳۵

خسرو پرویز ۱۳۵

خضر ۳۵۳

خطیب دمشق (رک : قاضی القضاة جلال

الدین محمد بن عبدالرحمن ابن عمر القزوینی

الشافعی) ۲۵۴

خلفای راشدین (رض) ۶۵ ، ۶۶ ، ۱۱۰ ،

۱۶۶ ، ۴۴۱ ، ۴۸۹ ، ۵۱۹ ، ۶۳۱

خلیل محمد ۶۳۶

خواجہ بختاور ۴۲

خواجہ امام زاہد فخر ۳۰۷

خواجہ اویس ۲۷۳

خواجہ حافظ ۲۵۹ ، ۲۶۰

خواجہ حسن بصری ۴۵۷

خواجہ خضر (رک : خضر) ۳۵۱

خواجہ ضیاء الدین نخشی بدایونی (رک :

نخشی) ۳۱۵

خواجہ عبداللہ انصاری ہروی (رک : ہیر

طریقت) ۳۶۵ ، ۳۴۴ ، ۳۶۷

خواجہ عبدالواحد بن زید ۴۵۷

خواجہ قطب الدین بختیار کاکي ۲۲۷

خواجہ معروف کرخی ۶۸

خواجہ واحدی ۴۳۶ ، ۴۳۷

خواجہ نجیب الدین ۲۴۷

خواجہ نصیر الدین طوسی ۲۳

سراج الدین ابو یعقوب ابن ابی بکر	، ۱۷۷ ، ۱۶۵ ، ۱۶۰ ، ۱۴۵ ، ۱۴۱
محمد بن علی السکاکی ۲۵۴	، ۲۹۹ ، ۲۲۶ ، ۲۲۲ ، ۱۸۵ ، ۱۸۳
سر محمد اکرم ۳۴۲	، ۳۷۰ ، ۳۵۸ ، ۳۵۳ ، ۳۵۱ ، ۳۰۸
سعد (پدر لیلی) ۳۹۲	، ۴۴۹ ، ۴۴۷ ، ۴۳۰ ، ۴۲۷ ، ۴۰۸
سعدالله خان ۶۲۵	، ۴۶۶ ، ۴۶۳ ، ۴۶۰ ، ۴۵۷ ، ۴۵۶
سعدالله بن مسعود عمر التفتازانی ۶۸۱	، ۵۱۹ ، ۵۱۸ ، ۵۱۷ ، ۴۸۵ ، ۴۸۰
سعدالدین ۳۳۴	، ۵۶۳ ، ۵۵۸ ، ۵۳۳ ، ۵۲۸ ، ۵۲۱
سعدالدین بن شریف مدرس ۱۸۴	۶۸۳ ، ۶۴۱ ، ۶۳۹ ، ۶۳۳ ، ۶۱۸
سعدالدین لاهوری ۵۰ ، ۱۵۲ ، ۱۵۹ ،	رسول الله (رک : رسول «ص») ۸ ، ۶ ،
، ۱۶۲ ، ۲۰۵ ، ۳۱۸ ، ۳۲۰ ، ۵۸۹ ،	۵۰۱ ، ۴۶۶ ، ۳۹۹ ، ۲۹۴
۶۴۳ ، ۶۳۹	رشید الدین ابوالفضل احمد بن محمد بن احمد
سعدالدین بن مسعود بن عمر التفتازانی (رک :	بن سهر یزد سیدی یزدی ۳۶۶ ، ۳۶۵
سعدالدین تفتازانی) ۱۵۱ ، ۲۵۴ ، ۵۲۶ ،	رضا ۳۹۵
سعدالدین ولد میان صاحب پیر بخش	رضا ۶۵۰
۲۶۵ ، ۲۹۰	الرضی ۲۷۵
سعدی (رک : سعدی شیرازی) ۲۵۳ ، ۲۵۲ ،	رضی الدین علی بن کاؤس ۸۲
۶۰۷ ، ۵۰۰ ، ۴۳۲ ، ۲۶۸	رفیع الدین حسین ۵۷
سعدی شیرازی (رک : سعدی) ۶۳ ، ۶۵ ،	روتاس ۵۸۵
۴۹۷ ، ۹۲ ، ۸۶ ، ۷۴ ، ۷۰ ، ۶۷	رودکی ۶۵۰ ، ۶۴۸
سعد نجیم صاحب زاده ۳۱۴	روز افزون ۶۴۶
سعد وقاص ۳۷۴	ز
سعید ۱۷۲	زاهد اسماعیل (رک : گل محمد بن اخون اسماعیل
سعید بن المسیب ۲۵۸	زاهدی) ۹۵
سعید بن زید ۴۹۳	زلیخا ۷۰۳ ، ۷۰۱ ، ۴۴۴ ، ۲۹۰
سعید عاصی ۲۰۷ ، ۲۰۶	زیدیان ۴۵۷
سعید نفیسی ۳۶۵ ، ۳۴۱ ، ۳۱۷ ، ۲۳۲	زین العابدین (امام چهارم شیعیان) ۶۵۲
سعیدی ۴۶۹ ، ۴۶۷	س
سکندر (رک : اسکندر) ۲۳۹ ، ۲۳۸ ، ۲۱۷ ،	ستاره پاکستان (نشان -) ۶۵۸
۴۲۹ ، ۶۱۹	سجاوندی ۵۵۴
سکندر ذوالقرنین (رک : اسکندر) ۴۸۱	

- سلطان ابو سعید ابو الخیر ۴۶۵ ، ۶۵۲
 سلطان باہو ۲۹۶ ، ۲۹۷
 سلطان حسین ۲۹۱
 سلطان سید احمد کبیر ۵۶۹
 سلطان شریف سرور ۱۸۴
 سلطان علاء الدین خلجی ۵۹۵
 سلطان علاء الدین کرپ ارسلان آقسنقری ۶۹۹
 سلطان محمود ۴۹ ، ۳۴۴
 سلطان محمود غزنوی ۴۰۴ ، ۴۰۶
 سلطان نصر اللہ الغازی نوروز بیک ۱۷۱
 سلیمان ۳۱۳
 سلیمان ۳۵۵
 سمادل شاہ ۱۰۵
 سنی (رک : اہل سنت و جماعت) ۶۸۹
 سندی شاہ ۴۸۵
 سہراب ۲۱۱ ، ۲۱۲
 سیالکوٹی ۲۸ ، ۳۱
 سیاوش ۲۱۲
 سید احمد ۳۷۸ ، ۳۷۹
 سید اعظم علی بخاری بریلوی ۶۲۳
 سید المرسلین (رک : رسول اللہ) ۲۵۷
 سید باقر بن سید عثمان بخاری (رک : میر سید محمد باقر بخاری) ۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵
 سید جلال جہانیاں ۳۷۵
 سید حاجی نظام الدین بخاری ۴۷۵
 سید حسن علی ۶۲۵ ، ۶۲۶
 سید داود بخاری ۴۷۴
 سید شاہ بن قدر خان نقشبندی ۵۴۳
 سید شاہ محمد مقیم ۱۷۶
 سید شریف (رک : میر سید شریف جرجانی)
- ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۶۴۲
 سید شکر اللہ (رک : شیخ بہنو) ۴۷۵
 سید عبدالواحد چشتی ۲۲۶
 سید عثمان بن سید داود بخاری ۴۷۴
 سید قمر الدین حسینی ۳۳۹
 سید محمد ۳۲
 سید مظفر ۱۵۲
 سید نثار علی بخاری ۶۲۳
 سید نور محمد ۶۹۲
 سیف ظفر نوبہاری ۴۶۲
 سیہسہ صاحب سیہ ماسٹر دادا بہائی ۴۴۹
- ش
- شاشی (رک : اصول الشاشی) ۴۴۶
 شاعران پارسی گوی ۶۵۰
 شاہ ابرار ۲۱۰
 شاہ اورنگ زیب عالمگیر (رک : اورنگ زیب) ۶۶۵
 شاہ جہان (رک : شہاب الدین شاہ جہان) ۱۵۸
 شاہ جیلان (رک : عبدالقادر جیلانی) ۱۳۰
 ۶۶ ، ۱۱۵ ، ۲۸۶
 شاہ چراغ (رک : جنگ نامہ) ۲۱۰
 شاہ چین ۶۵۰
 شاہدین ۳۰۲
 شاہزادہ مراد بخش ۱۳۴
 شاہ عالم پادشاہ ۲۰۹
 شاہ عالمگیر (رک : اورنگ زیب پادشاہ عالمگیر) ۵۱۳
 شاہ عباس الحسینی الموسوی الصفوی بہادر خان (رک : شاہ عباس بزرگ) ۱۴۰

- شاه عباس بزرگ ۱۴۰
 شاه عبدالعزیز دهلوی ۶۸۸ ، ۶۸۹
 شاه علی ۴۵۴
 شاه غلام محیی الدین (رک : غلام محیی الدین)
 ۱۰۸
 شاه محکم دین ۱۷۶ ، ۱۷۷
 شاهمراد ۳۲
 شاه میر ۱۷۶ ، ۱۷۷
 شجرۃ النور ۴۵۹
 شرف (رک : شرف بخاری خراسانی) ۸۶
 شرف بخاری خراسانی ۸۵
 شروانشاه اختسان بن منوچہر ۳۹۱
 شمس الدین ۱۹۱
 شمس تبریزی ۲۸۷
 شہاب ۵۷۱
 شہاب الدین شاه جہان (رک : شاه جہان)
 ۱۵۸
 شہرو ۲۱۱
 شیخ ابوالفضل علاسی ۶۲۰
 شیخ ابوالمکارم اسماعیل ۵۵۶ ، ۵۵۸
 شیخ ابو سعید ۸۱
 شیخ ابو محمد القاسم بن فرۃ الشاطبی الضریر
 ۶۶۵
 شیخ اجل مصلح الدین ابو محمد عبداللہ بن
 مشرف بن مصلح بن مشرف سعدی
 شیرازی (رک : سعدی، سعدی شیرازی)
 ۶۳
 شیخ احمد بن شیخ محمد قریشی عباسی ۲۲۸
 شیخ الاسلام ہروی ۱۵۱ ، ۱۵۲
 شیخ الرئيس ابو علی سینا ۱۶۴
 شیخ الشیوخ ۴۸
- الشیخ الصدوق محمد بن بابویہ القمی ۲۹۵
 شیخ برہان الدین علی بن ابی بکر المرغینانی
 الحنفی ۶۹۵
 شیخ بہایی (رک : بہاء الدین محمد بن حسین
 عاملی) ۱۴۰ ، ۴۹۲
 شیخ بہاء الدین محمد بن حسین عاملی (رک :
 شیخ بہائی) ۴۹۲
 شیخ بہنو (رک : سید شکر اللہ) ۴۷۵
 شیخ جعفر السنہوری ۶۱۵
 شیخ جلال الدین سیوطی ۳۴۸
 شیخ جمال الدین حلی ۴۹۳
 شیخ جہال الدین محمد بن محمد الرازی الاقسرائی
 ۱۶۳
 شیخ چمن ۵۴۲
 شیخ جوہر ۴۳۷
 شیخ حاجی طلبسی ۶۹۲
 شیخ حسین بن محمد السمعی الحنفی ۱۷۳
 شیخ حسین معز شمس بلخی ۵۰۶
 شیخ خدا بخش دستگیر ۷۰۴
 شیخ زین الدین الشہید الثانی ۸۲
 شیخ سعدی (رک : سعدی شیرازی) ۲۴۷
 ۷۰۸
 شیخ سعدی شیرازی (رک : سعدی شیرازی)
 ۳۷۸ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ ، ۳۸۴
 ۳۸۵ ، ۶۰۷
 شیخ شبلی ۵۴۲
 شیخ شرف الدین ابوالعباس بولی ۴۹۳
 شیخ شرف الدین ابو عبداللہ محمد بن سعید
 الاوص ثم البوصیری (رک : بوصیری)
 ۲۷۲

- شیخ شرف الدین بوصیری (رک : بوصیری) ۲۷۴
 شیرانی ۳۵ ، ۴۰ ، ۵۱ ، ۱۳۰ ، ۴۳۶ ، ۵۸۱
- شیخ شهاب الدین سهروردی ۴۷۳
 شیر حملہ (رک : شیر علی) ۳۵
 شیخ عبدالله ۲۴۶
 شیر علی (رک : شیر حملہ) ۳۵
 شیر مجد قریشی ۳۷۳
 شیخ عبدالحق بن سیف الدهلوی البخاری (رک : شیخ عبدالحق محدث دهلوی ، عبدالحق بن سیف الدین الترمذی الدهلوی البخاری) ۱۳۰ ، ۲۱
- شیرین ۴۳۳
 شیعه (رک : تشیع ، شیعیان) ۴۷۵ ، ۴۹۳ ، ۶۸۹
- شیخ عبدالحق محدث دهلوی ۶۱۷ ، ۲۱ ، ۶۱۸
 شیعیان (رک : شیعه) ۸۲ ، ۲۹۴ ، ۴۷۵ ، ۶۸۹
- ص
- صاحب قرآن
 صائب ۴۳۰
 صبحی ۶۴۸ ، ۶۵۰
- صاحبہ (رک : اصحاب) ۸ ، ۱۲۹ ، ۲۶۶ ، ۳۰۹ ، ۳۵۵ ، ۴۸۵ ، ۴۸۹ ، ۵۱۹ ، ۶۳۴ ، ۶۵۱
- صاحب (رک : صحابہ ، اصحاب) ۲۷۵
 صدر الافاضل (رک : ملاصدرای شیرازی) ۱۲۳ ، ۱۲۴
- صدرالدین مجد تبریزی ۴۹۴
 صدر الشریعة عبیدالله بن مسعود المجبونی البخاری ۱۳۲
- صدر دین جیو (سولوی صاحب -) ۱۲
 صدر شهید ۲۹۲
 صدیق (رک : ابوبکر صدیق) ۲۲۶
 صفا (دکتر ذبیح لله -) ۱۰۶
 صوفی عبدالله المهاجر ۲۳۰
 صیفی بن النصیر ۵۹۹
- شیخ عبدالقادر جیلانی ۲۰۶ ، ۴۹۸ ، ۵۳۸
 شیخ عبدالقاهر جرجانی ۲۷۸ ، ۲۹۹ ، ۳۶۲ ، ۶۸۳
- شیخ عبدالواسع (رک : شیخ عبدالواسع هانسوی) ۲۵۱ ، ۲۴۹ ، ۲۴۸ ، ۲۵
 شیخ عبدالواسع هانسوی ۲۵۱
- شیخ عطار ۴۹۷
 شیخ فریدالدین احمد یحیی سنیری ۴۷۵
 شیخ فرید الدین عطار نیشا بوری ۸۶
 شیخ فرید بازید ۱۷۶ ، ۱۷۷
 شیخ مبارک هاشمی ۳۷ ، ۳۸
- شیخ محمود (پیر یوسف گدا) ۵۱۶
 شیخ محیی الدین عبدالقادر جیلی (گیلی یا گیلانی) (رک : شیخ عبدالقادر جیلانی) ۵۰۵
- شیخ مصلح الدین ابو محمد عبدالله بن مشرف بن مصلح بن مشرف سعدی شیرازی (رک : سعدی شیرازی) ۳۷۸
- شیخ سولوی صاحب (رک : جاسی) ۷۰۵
 شیخ نور الدین ۴۱۹

ض

ضریری ۵۵۳

ضیاء الدین محمد بن میر سعدالله الحسینی الحقی

یا الحنفی ۶۰۲ ، ۶۰۴

ضیاء الدین نخشبی ۳۱۷

ضیاء الدین یوسف ۳۴۱ ، ۳۴۲

ضیاء نخشبی ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۶

ط

طاوس بن هرمز بن الکسری ۵۲۷

طاہر بن حسن القرشی ۲۴۵

طاہر بن یونس ۴۹۳

طاہر حافظ اصفہانی ۶۲۹

ظ

ظفر خان اعظم ۵۷۱

ع

عاصم ۳۰۸ ، ۶۳۰ ، ۶۶۵

عارف ۶۴۸ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰

عالم گیر پادشاہ (رک : اورنگ زیب) ۱۷۸ ،

۳۱۱ ، ۵۱۴

عایشہ (رض) ۱۷۷ ، ۳۱۹ ، ۶۳۳

عباس ۳۰۸

عباس (رک : سیان محمد عباس چرکی) ۶۹۸

عبدالله ۴۵۲

عبدالله (پسر عبدالمطلب) ۲

عبدالله (گویندہ قصیدہ پنجابی در فضیلت

سورہ یس) ۵۷۵

عبدالله بن احمد بن محمود النسفی ۶۰۴

عبدالله بن طاہر بن حسن القریشی ۲۴۵

عبدالله بن عباس ۲۴۷

عبدالله بن علی الاسفرائی ۶۴۴

عبدالله بن سعود ۳۰۹ ، ۵۰۸

عبدالله رازی ۴۱۴

عبدالله عوف ۴۵۷

عبدالله غلام نبی ۴۲۴

عبدالله واعظ ملتانی ۴۵۵ ، ۴۵۶

عبدالحق بن سیف الدین ترک دہلوی

البخاری (رک : شیخ عبدالحق محدث

دہلوی) ۱۳۰ ، ۱۳۱

عبدالحکیم ۲۵۶

عبدالحکیم بن شیخ شمس الدین ۱۵۸

عبدالرحمن ۶۶۵ ، ۶۷۱

عبدالرحمن الجرجانی ۵۵۳ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱

عبدالرحمن بہاولپوری ۴۵۰

عبدالرحمن جاسی (رک : جاسی) ۲۱۴ ،

۳۴۲ ، ۳۴۴ ، ۴۲۵ ، ۶۷۰

عبدالرحمن کنلی ۵۹۷

عبدالرحمن لاهوری ۲۰۵

عبدالرحیم ۸۰

عبدالرسول ۳۲۴ ، ۳۲۵

عبدالرسول بن الملت والدین ابن عبدالله

القریشی ۲۴۵

عبدالصمد الفضل محمد (رک : عبدالصمد

محمد افضل) ۱۹۰

عبدالصمد پسر افضل محمد (رک : عبدالصمد

الفضل محمد) ۴۱۵ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰

عبدالصمد محمد افضل (رک : عبدالصمد الفضل

محمد) ۱۹۰

عبدالعلی الطبسی ۸۳

- عجم ۱۶۵ ، ۲۷۵ ، ۳۷۴
 عرب ۱۳۷ ، ۱۶۵ ، ۲۸۶ ، ۲۹۸ ، ۳۰۰ ،
 ۳۰۲ ، ۳۰۴ ، ۳۶۲ ، ۳۶۶ ، ۳۹۲ ،
 ۳۹۸ ، ۶۲۲ ، ۶۷۱
 عربان (رک : عرب) ۲۷۵
 عرب شاه الاسفرائی ۶۶۹
 عربی (زبان ، لغت ، خط) ۵ ، ۷ ، ۲۲ ،
 ۲۴ ، ۲۷
 عزیز ۳۶۶
 عزیز بشن سنکھ ولد پریم سنکھ جھری
 والا ۲۸
 عزیز خان (پسر نواب کرم خان) ۶۸۵
 عشق ۲۰۰
 عصام الدین ۲۴۴ ، ۶۷۱
 عصام الدین ابراہیم اسفرائینی ۶۶۸
 عضدالدولہ (رک : ابن فخر الدین حسن
 جمال الدین حسین انجو) ۳۳۳
 عطار (رک : شیخ فرید الدین عطار نیشابوری)
 ۶۵۵
 عطار ۶۴۷
 علاء الدین ابوالحسن علی بن حزم القرشی
 ۶۷۳
 علاء الدین علی القوشچی ۱۵۵
 علاء الدین مغلطای ۱۳۸
 علی (ع) ۱۸۴ ، ۱۶۱ ، ۲۰۵ ، ۲۲۷ ،
 ۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۸۵ ، ۲۹۴ ، ۳۲۷ ،
 ۴۸۹ ، ۴۹۳ ، ۴۹۵ ، ۶۰۱
 علی ۴۵۴ ، ۶۳۰
 علی الاسفرائی ۶۴۴
 علی بن ابی طالب (رک : علی «ع») ۱۴ ،
- عبدالغفور ۳۰۲
 عبدالغفور سقیم (مولانا -) ۱۴۲
 عبدالقادر (رک : شیخ عبدالقادر گیلانی یا
 جیلانی) ۵۳۷
 عبدالقادر جیلانی (رک : شیخ عبدالقادر گیلانی
 یا جیلانی) ۲۰۶ ، ۳۴۷
 عبدالقاهر بن عبدالرحمن الجرجانی ۲۷۸ ،
 ۲۷۹ ، ۵۵۳ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸
 عبدالکریم بن مخدوم درویزہ ۵۲۳ ، ۵۲۴
 عبداللطیف ۵۲۴ ، ۵۵۳
 عبدالمجید ۱۲۵
 عبدالمطلب ۲
 عبدالنبی (رک : عبدالنبی جاسی جلال الدین)
 ۵۱۴
 عبدالنبی جاسی جلال الدین ۵۱۲ ، ۵۱۳
 عبدالواحد بن محمد المفتی ۳۱۸
 عبدالواسع (رک : دستور العمل ہانسوی)
 ۱۸۷ ، ۲۹۱
 عبدالواسع ہانسوی (رک : عبدالواسع ،
 شیخ عبدالواسع ہانسوی) ۱۸۶ ،
 ۱۸۷ ، ۲۴۹
 عبدالوہاب بن ابراہیم الزنجانی ۲۶۴
 عبیداللہ بن الہداد العثمانی الطلبنی ۵۹
 عبیداللہ بن سعود بن تاج الشریعہ ۲۴۴ ،
 ۵۸۷
 عبیداللہ بن سعود المحبوبي الحنفی ۱۵۱
 عبیداللہ بہادر خان (ابوالغازی) ۲۶۷
 عثمان ۳۷۵
 عثمان (رض) ۴۸۶ ، ۴۸۹
 عثمان بن عفان (رک : عثمان «رض») ۵۴۲

غ

۳۵۳ ، ۳۰۸

علی بن عبد الله ۴۹۴

علی بن حزم القرشی (رک : ابن النفیس)

۶۷۴

علی بن حسین (ع) ۸۲

علی بن محمد ۶۴۲

علی بن سعود ۵۸۹ ، ۸۸

علی رستم (رک : رستم علی) ۲۷ ، ۲۶

علی شیر (رک : امیر علیشیر نوایی) ۶۳۵

علی محمد ۵۹۷

علی محمد بن فتح محمد جراح سانکرئی ۲۶۸

علی نقی (اسام دهم شیعیان) ۴۷۵

عماد الدین العثماني اللبکتی ۳۲۱

عمر ۲۵۸

عمر (رک : عمر بن الخطاب «رض») ۴۸۶ ،

۴۸۹

عمر بن الخطاب (رک : عمر) ۶۴۱ ، ۳۷۴

عمر خطاب (رک : عمر بن الخطاب) ۲۰۹ ،

۳۵۴

عمر و عاص ۳۵۱

عنایت الله کنبو ۷۶

عیاضیان ۴۵۷

عیداضحی ۴۲۶

عید فطر ۴۵۶

عیسوی ۴۹۷ ، ۷۹

عیسی (ع) ۱۷۱ ، ۱۷۸ ، ۳۶۶ ، ۴۳۳ ،

۵۰۸

عیسی بن مریم (رک : عیسی «ع») ۵۲۷

عیسی روح الله (رک : عیسی «ع») ۴۹۱

عیسی زیان ۴۵۸

غزالی (رک : امام محمد غزالی طوسی) ۶۲۷

غزالی طوسی (رک : حجة الاسلام امام ابو

حامد محمد بن محمد بن محمد بن احمد غزالی

طوسی) ۳۷۶

غلام حسین خان ۳۲۱

غلام حسین لطف الهی ۶۳۰

غلام رسول ۵۹۲ ، ۳۶

غلام علی نظامانی ۵۵۰

غلام محمد احمد ۱۵۷

غلام محمد بن حافظ خیر الدین ۱۵۷

غلام محمد شاه پسر محمد شاه ۱۸۱

غلام محمد قریشی ابن نور محمد قریشی ۳۸۲

غلام محمد ولد میان باقر ۱۵۰

غلام محی الدین (رک : شاه غلام محی الدین)

۱۰۸ ، ۱۰۹

غفار صدیقی اخون ۵۶

غنیمت (رک : ملا محمد اکرم مفتی کنجاهی)

۶۸۶ ، ۶۸۵ ، ۶۸۴

غوث اعظم (رک : شیخ عبد القادر جیلانی

یا گیلانی) ۲۰۶

غیاثی ۴۱۳ ، ۴۱۲

ف

فاضل بیک ۴۱۵ ، ۴۱۶

فاضل الکیدانی (رک : ملا لطف الله النسفی)

۱۸۵ ، ۱۷۴

فاطمة الزهراء (ع) ۲۹۴

فاطمه (رک : فاطمة الزهراء) ۱۶۱ ، ۱۶۶ ،

۴۰۷

قادر بخش ۶۷
 قادریہ ۲۹۶
 قارون ۶۵۵
 قاضی ارتضا علی خان گویاسوی ۱۲۳
 قاضی اسماعیل ۳۸۴
 قاضی القضاة جلال الدین محمد بن عبد الرحمن
 بن عمر القزوی الشافعی ۲۵۴
 قاضی پیر شاہ ۶۸۴
 قاضیخان ۲۹۲
 قاضی سعد الدین ۱۲۵
 قاضی حمید الدین ناگوری ۵۹۰
 قاضی عبد الرحمن جنی ۶۹۲
 قاضی محب اللہ بہاری بن عبد الشکور ۲۳۰
 قاضی محمد فضل الدین ۳۴۰
 قبیلہ بنی عامر ۳۹۲
 قبیلہ ملک ۲۳۱
 قتلغ اعظم بہرامخان ۹۳
 قدوری ۵۸۶
 قریش (رک : قریشی) ۱۳۷
 قریشی (رک : قریش) ۱۳۳
 قطب الدین رازی ۱۵۸
 قطب الدین محمد بن غیاث الدین علی ۵۳۲
 قطب الدین محمود بن محمد الرازی ۱۵۳
 القفال (رک : اصول الشافعی) ۴۴۶
 قوم بانندہ ۲۲۸
 قوم عاد ۴۹۸
 قوم لوط ۸۹
 قیس بن سلوح بن سزاحم (رک : سجنون)
 ۳۶۰

ک

کاتبی طوسی (رک : نجم الدین عمر بن علی

فاطمہ بنت الیامانی ۱۲۹
 فتاح شیرازی ۱۹۱
 فتح محمد ۶۲۳
 فتاہای شیرازی ۴۱۷
 فخر الدین الحسینی (رک : محمد بن الحسینی)
 ۲۶۲
 فخر السادات حسین الحسینی ۴۳۶
 فرخ سیر ۴۲۹
 فردوسی (حکیم ابوالقاسم) ۱۵ ، ۶۴ ، ۲۱۲
 فرعون ۳۵۹
 فرق شیعہ ۶۸۹
 فرقہ بخاریان (رک : بخاریان) ۴۷۵ ، ۴۷۶
 فرقہ قادریہ ۲۹۷
 فرقہ ناجیہ (رک : اهل سنت و جماعت)
 ۶۸۹
 فرقہ حنفیان (رک : حنفی ، حنفیان) ۶۵۶
 فریدون ۲۱۱ ، ۲۱۲
 فضل اللہ بن ایوب بن الشیخ ابی الحسن
 ماجینی یا ماجینی ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۱
 ۵۳۲
 فضل طلب ۳۰
 فغفور ۱۴۲
 فغفور چین ۳۵۶
 فقیر محمد حیات لاهوری ۱۵۲
 فیاضی (رک : فیضی) ۲۳۱
 فیثا غورس (ث) ۳۳۵
 فیروز سنز ۲۹۶
 فیض ۳ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵
 فیض (رک : فیاض) ۲۳۱ ، ۲۳۲

ق

قادر ۱۷۸

ل

القزوینی (۱۵۳)

لاادری ۸۳
لال شاه ۷۵
لطف‌الله خان ولد سعدالله خان ۶۲۵
لطف‌الله نسفی (رک : فاضل الکیدانی) ۱۸۵ ،

۵۲۶

لقمان حکیم ۱۲۵
لیلاوتی ۴۱۶
لیلی ۶۶ ، ۳۹۲

م

ماجوج (رک : یاجوج) ۵۲۷
مادهو رام (رک : منشآت مادهو رام) ۶۲۵ ،

۶۲۶

مالکی (فرقه -) ۲۳۴
مأسون ۸۳
مانی ۳۳۵

ماه ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۶۴ ، ۶۵۰
مبارک فیض‌الله سناسی ۲۰۸
متضدیمیل ولد بسنت رای ۶۲۶

متھرا داس کنبوه ملتانی ۳۹ ، ۴۲ ، ۴۴
مجد الدین مجد بن احمد بن طیفور علی
السجاوندی (رک : سجاوندی) ۵۵۴

مجنون (رک : قیس بن ملوح بن مزاحم) ۶۶ ،
۳۹۲

محبوب‌الله (رک : محبوب‌الله) ۹۹
محب‌الله (رک : قاضی محب‌الله بہاری بن
عبدالشکور) ۲۳۰

محبوب‌الله (رک : محبوب‌الله) ۹۹
محبوب سبحانی ۱۷۷

کاشفی (رک : حسین واعظ کاشفی) ۳۸۷

کبلائی (رک : فقہ کبلائی) ۴۶۷

کچوال (?) ۲۷۴

کرامی (رک : پرنیان) ۴۶۷

کرمانی ۳۴۹

کرم بخش ۱۹۱

کریم بن محمد بن عثمان ۵۷۱

کسائی ۶۶۵

کشف القبور (رک : درویش کشف القبور)

۳۷۳

کشف القلوب (رک : درویش کشف القلوب)

۳۷۳

کشمیری (کاغذ ، خط ، زبان -) ۱۲ ، ۹ ،

۳۷

کنعمی ۴۹۴

کمال‌الدین حسین المیبدی ۲۶۲

کمال بن کریم (رک : کمال الدین ناگوری)

۵۸۳

کمال کریم ناگوری ۹۳

کمال الدین ناگوری (رک : کمال بن کریم)

۵۸۱ ، ۵۸۲

کوفیین ۲۷۹ ، ۵۵۹

کوم بابا تمیل ۳۸۴

کیکوس ۲۱۲

گ

گروٹی کھیڑی ۱۸۱

گل مجد بن اخون اسماعیل زاهدی ۹۵ ، ۹۶

۵۹۹ ، ۶۰۷ ، ۶۲۳ ، ۶۳۳ ، ۶۳۴	محبوب عالم ۴۲۶ ، ۴۲۷
۶۳۵ ، ۶۳۸ ، ۶۳۹ ، ۶۴۲ ، ۶۵۱	محقق طوسی ۸۴
۶۵۳ ، ۶۶۳ ، ۶۸۲ ، ۶۹۸	محکم الدین ۱۰۵
محمد ۲۹۲ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸	محکم الدین والد میان غلام محمد بن محمد کاسل
محمد (رک : امیر بیک وزیر) ۵۲	۳۳۲
محمد (رک : جلال الدین طباطبائی زواری)	محمد (ص) (رک : رسول اللہ ، رسول ، مصطفیٰ)
۱۳۴	۶ ، ۸ ، ۱۲ ، ۲۳ ، ۲۵ ، ۴۲ ، ۴۴
محمد ابراہیم ۵۳۵	۴۶ ، ۴۸ ، ۵۰ ، ۵۴ ، ۶۱ ، ۶۷
محمد احسان ۵۷۶	۶۸ ، ۷۴ ، ۹۶ ، ۱۰۱ ، ۱۱۰
محمد اکبر ارزانی (رک : میر محمد اکبر)	۱۱۱ ، ۱۱۵ ، ۱۱۸ ، ۱۲۰ ، ۱۲۳
۳۱۱	۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۱۳۳ ، ۱۳۸ ، ۱۴۰
محمد اکبر بن حاجی میر محمد سقیم ۴۰۱	۱۴۲ ، ۱۴۹ ، ۱۵۱ ، ۱۵۴ ، ۱۵۶
محمد الدین ۳۰۲ ، ۶۶۹	۱۶۱ ، ۱۶۳ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۷۰
محمد الیاس بن حافظ محمد صدیق ۷۵	۱۷۴ ، ۱۷۹ ، ۱۸۱ ، ۱۸۳ ، ۱۸۷
محمد امید ۱۹۱	۱۸۹ ، ۱۹۴ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۱۹
محمد امین بن عبداللہ المؤمن آبادی ۲۷۰	۲۲۷ ، ۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۵۵ ، ۲۶۲
۲۷۱	۲۶۶ ، ۲۶۸ ، ۲۷۳ ، ۲۷۵ ، ۲۷۹
محمد اورنگ زیب (رک : اورنگ زیب) ۱۰۵	۲۹۱ ، ۲۹۳ ، ۲۹۶ ، ۲۹۸ ، ۳۰۳
محمد اوسی ۵۰۵ ، ۵۰۷	۳۰۵ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹
محمد بخش ۴۹۸	۳۲۳ ، ۳۲۵ ، ۳۳۲ ، ۳۳۹ ، ۳۵۲
محمد بشیر حسین (د لٹر - رک : بشیر حسین)	۳۵۵ ، ۳۵۶ ، ۳۵۸ ، ۳۷۲ ، ۳۸۰
۴۳۶	۳۹۹ ، ۴۰۱ ، ۴۰۳ ، ۴۰۶ ، ۴۱۸
محمد بن ابی بکر ۶	۴۲۸ ، ۴۴۷ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶ ، ۴۵۷
محمد اسماعیل بن ابراہیم البخاری ۳۵۳ ، ۳۵۲	۴۵۹ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ، ۴۶۴ ، ۴۶۶
محمد بن الجزری الشافعی ۱۶۸	۴۷۳ ، ۴۷۴ ، ۴۷۵ ، ۴۷۸ ، ۴۸۰
محمد بن حسین (رک : فخر الدین الحسنی)	۴۸۴ ، ۴۸۸ ، ۴۹۳ ، ۵۰۲ ، ۵۰۳
۲۶۲	۵۰۸ ، ۵۰۹ ، ۵۱۴ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸
محمد باقر بن محمد تقی ۸۴	۵۱۹ ، ۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۷ ، ۵۲۹
محمد بن عربشاه الاسفرائینی ۶۶۹	۵۳۲ ، ۵۳۷ ، ۵۳۸ ، ۵۴۸ ، ۵۵۱
محمد بن علی (ع) ۳۵۳	۵۵۲ ، ۵۵۳ ، ۵۵۴ ، ۵۵۷ ، ۵۵۸
محمد بن غلام محمد ۲۹۰	۵۶۹ ، ۵۷۳ ، ۵۸۶ ، ۵۸۷ ، ۵۹۵

- محمد بن محمد بن عمر حسام الدین الاخسیکتی ۴۴۶
 محمد بن محمود ۵۱۷
 محمد بن یوسف الطیبی الهروی ۵۱
 محمد تاج الدین شاہ عبدالرحمن ۲۲۱
 محمد تقی (امام نہم شیعیان) ۴۹۴
 محمد حال ۱۷۳
 محمد حسن لطف الہی ۳۷۳
 محمد حسین ۶۸ ، ۱۲۵ ، ۶۹۳
 محمد حسین جمعدار ۴۰
 محمد حیات ۱۰۴ ، ۳۰۲ ، ۶۰۸ ، ۶۱۰
 محمد حنیفہ ۶۵۲
 محمد خازن ۲۶۵
 محمد خیال لاری (شاید محمد حیات لاہوری باشد) ۱۵۹
 محمد رسول اللہ «ص» (رک : رسول ، مصطفیٰ ، محمد) ۴۹۱
 محمد رضا ۲۹۱ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹
 محمد زاہد بن جان محمد ۱۶۶
 محمد سارو ۴۹۲
 محمد سعید اللہ ۶۹۳
 محمد سلیم بن محمد زاہد بن جان محمد ۱۴۵ ، ۱۴۶
 محمد سلیم بن عبدالصمد ۲۳۵
 محمد سید شاہ بن محمد سلیم ۲۳۵
 محمد شاہ ۱۸۱ ، ۴۳۰
 محمد شاہ ارزانی بن سیر حاجی محمد مقیم (رک : میر محمد اکبر) ۳۱۱
 محمد شاہ غازی ۷۶
 محمد شفیع ولد محمد امین ۱۸
 محمد صالح (رک : ملا محمد صالح) ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸
 محمد صلاح بن بدرالدین محمد الجرجانی ۲۶۶
 محمد عاقل ۱۱۷
 محمد عالم ۳۶
 محمد عبدالشکور ۳۲۷
 محمد عقیلی ۳۲
 محمد علی بن شیر علی ۲۷۴
 محمد عیسیٰ ۱۷۸
 محمد غدیری ۳۱۷
 محمد فائق ۴۱۶ ، ۴۱۹
 محمد فضلی علی
 محمد قاسم بن یوسف الحسینی ۲۶۴
 محمد قریشی بن غلام محمد قریشی بن نور محمد قریشی ۳۸۲
 محمد کامل ۳۳۲
 محمد مصطفیٰ (رک : رسول ، رسول اللہ ، محمد مصطفیٰ «ص») ۲
 محمد مظفر بن الحسینی الشفائی ۳۴۵
 محمد معین (د کتر —) ۷۰۱
 محمد مقیم محکم دین ۱۷۶
 محمدی (رک : مطبوعہ ، محمدی) ۶۹۳
 محمد یار ۳۴۴
 محمد یوسف ۶۳۶
 محمد یوسف صحاف ۱۷۳
 محمد یوسف گدا (رک : یوسف گدا) ۵۱۳
 محمود ۴۲ ، ۱۲۷ ، ۴۳۲ ، ۶۱۸
 محمود بن صدر الشریعہ ۲۴۴
 محمود بن صدر الشریعہ اول عبید اللہ محبوبی حنفی ۲۶۷
 محمود شاہ ۴۲۹

معین الدین حسین ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، ۲۹۹	محبی الدین ۳۲۹
معین نظام ۲۲۲ ، ۲۲۴ ، ۴۰۸	محبی الدین الجیلی (رک : شیخ عبدالقادر جیلانی) ۵۳۶ ، ۵۰۷
معین المسکین (رک : مسکین) ۳۵۸ ، ۳۵۷	محبی الدین عبدالقادر جیلانی (رک : محبی الدین الجیلی) ۵۳۶ ، ۵۳۵
مغول ۱۷۱ ، ۴۳۰	مختار بن مالک ۵۵۹
مغول ہند ۵۱	مدنی (رک : مدینہ) ۱۳۳
مفتی سولوی محمد سعداللہ (رک : محمد سعداللہ)	مراد بخش ۶۷
۶۹۳	مریم ۶۳۵
مکی (رک : مکہ) ۱۳۳	مسترو لن ۵۶۰ ، ۵۶۲
ملا جلال ۶۸۱	مسعود بن محمد یوسف سمرقندی ۳۰۷
ملا جمیل حارثی ۴۷۷ ، ۴۷۸	مسکین (رک : معین المسکین) ۳۵۸ ، ۳۵۷
ملا حسین کاشفی (رک : حسین واعظ کاشفی)	مسلم ۱۶۱
۶۳۵	مسلمان (رک : مسلمانان) ۳۵۳ ، ۹۴
ملا حسین واعظی کاشفی (رک : حسین واعظ کاشفی) ۱۲۷	مسلمانان (رک : مسلمین) ۶۲ ، ۹۰ ، ۹۳ ، ۱۲۰ ، ۳۵۶ ، ۳۲۸ ، ۲۷۷ ، ۲۷۱ ، ۳۷۷ ، ۳۷۷ ، ۴۵۲ ، ۴۵۹ ، ۴۹۱ ، ۵۰۶ ، ۵۱۰ ، ۵۲۴ ، ۵۴۵ ، ۶۰۵ ، ۶۴۰ ، ۶۸۹ ، ۶۶۳ ، ۶۶۲
ملا سیف الدین احمد بن ملا قطب الدین یحییٰ (رک : شیخ الاسلام ہروی) ۱۵۱	مسلمین (رک : مسلمانان) ۲۷۵
ملا صدرا ی شیرازی (رک : صدرا الافاضل)	مسیح ۶۸۰
۱۲۳	مشتری ۶۶۷
ملا لطف اللہ نسفی (رک : نسفی) ۱۷۴	مصطفیٰ (رک : محمد ، رسول ، رسول اللہ «ص»)
ملا محمد اکرام الدین ۱۵۹	۸ ، ۴۲ ، ۶۱ ، ۱۱۱ ، ۱۲۳ ، ۱۴۹ ، ۱۷۱ ، ۱۸۱ ، ۲۲۸ ، ۲۷۸ ، ۲۹۹ ، ۴۲۸ ، ۴۳۹ ، ۴۶۸ ، ۴۷۰ ، ۴۹۹ ، ۵۰۸ ، ۵۱۳ ، ۵۱۵ ، ۵۲۱ ، ۵۵۸ ، ۶۸۳
ملا محمد اکرم مفتی کنجامی ۶۸۴ ، ۶۸۵	مصطفیٰ علی خان ۱۲۳
۶۸۹	معاذ بن جبل (رض) ۴۵۵ ، ۴۵۶ ، ۶۴۰
ملا محمد صالح کاتبو لاہوری (رک : محمد صالح)	معروف کرخی ۴۷۸
۸۷	
ملا نور الدین ظہوری ۵۷۷ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹	
ملک الموت (عزرائیل) ۵۴	
ملک نصرت الدین ابو بکر سجوقی ۹	
منجم (رک : ہدایت اللہ) ۶۹۰	
منروی لچھی رام دہلوی ۶۱۳	
منشی عبدالرحمن بن غلام حسین بہاولپوری	
۴۵۰	

- منشی میان احمد بخش ۶۸۵ ، ۶۸۶
منشی نول کشور ۲۱ ، ۱۳۶ ، ۲۳۳
منظور احسن عباسی ۳۰۷ ، ۳۱۱ ، ۳۶۳ ، ۴۶۴
منیژه ۲۱۲
موسی (ع) ۰۸ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ، ۴۸۸ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲
موسی بن عمران (رک : موسی) ۳۵۷ ، ۳۵۸
موسی کبیر اللہ (رک : موسی) ۳۵۹ ، ۴۹۱
مولانا ابوالفضل احمد روسی ۱۹۳
مولانا جلال الدین روسی ۱۹۳
مولانا حافظ شاہ عبدالعزیز محدث فاروقی
دہلوی ۳۳۹ ، ۳۴۰
مولانا حکیم یوسف بن محمد (رک : یوسفی) ۲۱۷
مولانا سعید الدین کاشغری ۶۳۱
مولانا صالح ندایی بخاراوی ۶۲۱
مولانا عبدالعزیز ۳۲۳
مولانا عبدالغفور (رک : عبدالغفور) ۳۵۶
مولانا عصام الدین ابراہیم بن محمد بن عربشاہ
الاسفرائینی ۶۶۹
مولانا محمد اکرم منتانی ۲۳۸ ، ۲۹۰
مولانا نور الدین النجاسی (رک : جاسی) ۲۹۰
مولانا نور الدین عبدالرحمن جاسی (رک : جاسی) ۱۴۶ ، ۲۱۲ ، ۲۹۰ ، ۶۷۱ ، ۷۰۲ ، ۷۰۳ ، ۷۰۵ ، ۷۰۷
مولوی ۱۴۳ ، ۶۷۱
مولوی (رک : جلال الدین محمد بن بہاء الدین محمد) ۳۹۳
- مولوی آخوند شیر محمد نبوی ۳۷۳
مولوی احمد اللہ ۵۷۶
مولوی احمد الدین ۴۷۳
مولوی احمد علی ۵۴۷
مولوی احمد علی سندیلی ۵۴۸ ، ۵۴۹
مولوی حسن بن قاضی غلام ۵۴۷
مولوی حیدر علی ۵۴۷
مولوی سراج الدین ۲۶۸
مولوی سید طفیل احمد ۶۹۳
مولوی عبدالرحمن (رک : جاسی) ۱۰۳
مولوی غلام محمد ولد نور احمد ۶۹۶
مولوی غلام یحیی بن نجم الدین البہاری ۵۴۷
مولوی قطب الدین الشہید الانصاری السہالی ۵۴۸
مولوی کمال الدین ۵۴۷
مولوی لکھنوی ۶۹۳
مولوی معنوی (رک : جلال الدین محمد بن بہاء الدین محمد) ۳۳۷
مولوی نور احمد ۶۹۶
مولوی نور محمد (رک : میان نور محمد) ۲۵۶
مولوی یعقوب چرخچی ۴۷۸
مہاجران و مہاجرین (رض) ۳۰۷ ، ۶۵۲
المہدی الحنفی ۲۸۵ ، ۲۸۶
مہدی شاہ ۵۵۶
مہر ۶۴۵ ، ۶۴۶ ، ۶۴۷ ، ۶۵۰
مہنور میان رفیق ۶۷
میان سنگھ بن ہیرا سنگھ ۲۲۸ ، ۲۲۹
میان احمد ۷۱
میان اسحاق خلیل ۴۵۸
میان اللہ یار ولد میان بلند ۵۱۱

میان نصیر ۱۶۵
 میان نورالدین محمد قاری ۶۱۵
 میان نور حسن ۴۲۷
 میان نور عالم ۴۲۷
 میان نور محمد ۲۵۶
 میجر شاہ پال قریشی ۳۸۲
 میر اکبر ارزانی (حکیم —) ۳۴۶
 میرزا ۱۷۸
 میرزا زین الدین عشق ۲۰۰
 میر زاہد ۵۴۶ ، ۵۴۷
 میر زمان ۴۹۷
 میر سید شریف جرجانی (رک : سید شریف
 جرجانی) ۱۱۵ ، ۱۳۷ ، ۱۵۸ ، ۱۶۹ ،
 ۱۷۰ ، ۲۵۴ ، ۴۲۳ ، ۵۵۵
 میر سید کاشی ۸۲
 میر سید محمد باقر بخاری (رک : سید محمد باقر
 بخاری) ۴۷۳
 میر سید محمد شریف جرجانی (رک : سید شریف
 جرجانی) ۵۵۱
 میر صدرالدین ۲۳۲
 میر محمد اکبر ۳۱۱
 میر محمد یحییٰ ۳۶۱
 میر نوراللہ ۳۹۵
 میلائیل ۸۱
 میمونہ ۸۱
 میمونہ بنت اکرم ۱۰۹

ن

نادر نادر ۲۹
 نادر صاحبقران ۴۲۹
 نادر غلیشاہ سینی لاهوری ۵۹۸

میان باقر ۱۵۰
 میان بلند ۵۰۵ ، ۵۱۱
 میان بہادر بسندوری (رک : میان بہادر حجام)
 ۴۵۱
 میان بہادر حجام ۴۵۱
 میان حاجی ابراہیم ۶۱۵
 میان خدا یار ۴۹۸ ، ۵۰۳
 میان خورشید ۷۰۷
 میان درگاہی ولد میان عنایت اللہ ۱۱۰
 میان رحیم شاہ نوشاہی ۳۴۵
 میان رفیق ۶۷
 میان سعدالدین بن میان پیر بخش ۲۸۸
 میان شجاع الملک ۵۸۵
 میان عنایت اللہ ۱۱۰
 میان غلام عثمان ۱۶
 میان فتح محمد ۶۱۵
 میان فضل الدین ۴۵
 میان فیض احمد ۹
 میان قنصل (فضل ؟) ۴۳
 میان لعل خان بن میان اسحاق خلیل ۴۵۸
 میان محمد بخش ۵۴۲
 میان محمد حسن ۳۶
 میان محمد حسن جیو ۷۴
 میان محمد حسین ۳۶
 میان محمد حسین قادری ۶۱۵
 میان محمد عباس ۱۹۶
 میان محمد عباس چرکی ۶۹۶ ، ۶۹۷
 میان محمد ولد میان اللہ یار ولد میان بلند
 ۵۱۱
 میان مہر محمد ۴۸
 میان نادر علی ۱۴۸ ، ۲۸۲ ، ۶۰۵

- نظام‌الدین اسحاق بن ابراہیم الشافعی الشاشی
السمرقندی الملقب بالقتال ۴۴۶
- نظام‌الدین کمال بن جمال بن حسام السہروی
۲۸۸
- نظام‌الدین گنجوی (رک : نظامی گنجوی)
۱۶
- نظامی (رک : نظامی گنجوی) ۱۰۹ ، ۹۸ ،
۳۹۰ ، ۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۵۹۵
- نظامی گنجوی (حکیم — ، رک : نظامی ،
حکیم ابو محمد الیاس بن یوسف) ۵ ، ۴ ،
۹ ، ۱۲ ، ۱۴ ، ۱۷ ، ۱۹ ، ۲۰ ،
۲۳۷ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۵۹۴ ، ۶۹۹
- نعمان (رک : ابو حنیفہ) ۶۱۸
- نعمت اللہ ۱۴۱
- نعمت‌اللہ بن رحمت‌اللہ لاهوری ۶۱۵
- نل ۳۹۸
- نواب اعتبار خان ۴۰ ، ۴۲ ، ۴۴
- نواب قاسم علی خان بہادر قیام جنگ ۴۱۹
- نواب کرم خان ۶۸۵
- نواب کوکتاش خان ۶۲۶
- نواب لطف‌اللہ خان ۶۲۶
- نوایی (رک : امیر علی شیر نوایی) ۲۰۱ ،
۲۰۲
- نوح ۸۹ ، ۴۹۸
- نوشیروان ۴۰ ، ۴۲ ، ۴۴ ، ۷۱
- نور احمد بن حافظ علم‌الدین احمد ۳۲۱
- نورالدین عبدالرحمن جاسی (رک : جاسی)
۹۷ ، ۹۹ ، ۱۰۱ ، ۱۰۳
- نور محمد بن اسماعیل سواتی ۵۴۳ ، ۵۴۴
- نور محمد بن شیخ فیروز شیخ فتح‌اللہ لاهوری
۱۱۵ ، ۱۱۶
- نادر علی لاهاری ۲۸۴
- نارنگہ (مخدوم —) ۱۱۰
- ناصرالدین محمود ۵۷۱
- ناصر بن حیدر رمال شیرازی ۴۰۸
- ناصر بن محمد الرسل (الرمال) الشیرازی
۵۶۳ ، ۵۶۶
- نبی (رک : محمد ، مصطفیٰ ، رسول ، رسول‌اللہ
«ص») ۶ ، ۸۱ ، ۱۲۸ ، ۱۹۶ ،
۲۰۷ ، ۲۸۶ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۴۲ ،
۴۴۶ ، ۵۰۶ ، ۵۱۸ ، ۵۲۵ ، ۵۴۷ ،
۵۴۹ ، ۶۱۵ ، ۶۳۱ ، ۶۴۰
- نجاشی ۳۵۱
- نجدی ۵۴۳
- نجم‌الدین عمر بن علی القزوینی (رک : کاتبی)
۱۵۳
- نخشبئی (رک : ضیاء نخشبئی) ۳۱۵ ، ۳۱۷
- نذیر احمد رضوی ۴۲۵ ، ۶۵۸
- نسفی (رک : ابو البرکت عبداللہ نسفی)
۱۲۲
- نسیم عیار ۶۴۶ ، ۶۴۷
- نشان ستارہ پاکستان (رک : ستارہ پاکستان)
۴۲۵
- نصراللہ الغازی نوروز بیک (رک : سلطان
نصراللہ الغازی نوروز بیک) ۱۷۱
- نصراللہ بن احمد بن جہاد الازدی المعروف
بالکرمانی ۱۲۱
- نصیرالدین ابو جعفر الطوسی (رک : خواجہ
نصیرالدین طوسی) ۱۵۵
- نصیر الدین ولد فقیر عبداللہ ۶۰۶ ، ۶۰۷
- نظام‌الدین ۲۸ ، ۲۹

ہرمز ۷۱	نور محمد شہ فیروز بن شہ فتح اللہ لاهوری
ہشاسی (رک : ہشام) ۱۳۳	(رک : نور محمد بن شیخ فیروز بن شیخ
ہایون (پسر بابر) ۵۱	فتح اللہ لاهوری) ۱۱۳
ہایون ۴۳۰	نور محمد شیخ فیروز بن شیخ فتح اللہ لاهوری
ہایون (رک : ہایونشاہ) ۱۹۲ ، ۲۱۷	۱۱۲
۲۱۸	نور محمد قریشی ۳۸۲
ہندوستانی (رک : ہندی) ۵۹۸	و
ہندی (خط - ، کاغذ - ، زبان - ، ادب -)	واحدی (رک : عبدالواحد بن محمد المفتی)
۱ ، ۳ ، ۶ ، ۷ ، ۱۶ ، ۱۹ ، ۲۳	۳۱۹
۲۵ ، ۲۶ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۹	واحدی (رک : خواجہ واحدی) ۴۳۶
۴۱ ، ۴۳ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۴۹ ، ۵۱	۴۳۷ ، ۴۳۹ ، ۴۴۱
۴۳۱	واعظ کاشفی (رک : ملا حسین کاشفی) ۶۳۵
ہواینداس ۶۲۶	واقف ۴۲۵
ی	وجیہ ۲۴۴
یاجوج (رک : مأجوج) ۵۲۷	وحید دستگردی ۶۹۹ ، ۶۹
یثربی (رک : یثرب) ۱۳۳	ونا ۶۵۰
یزید ۶۵۲	وہب بن جعفر (رض) ۴۵۵
یعقوب (ع) ۲۵۰ ، ۲۵۲	ہ
یفتی (نام مریدی) ۳۷۴	ہاتف ۶۴۸ ، ۶۵۰
یوسف (ع) ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۲ ، ۲۹۰	ہارون الرشید ۳۷۳ ، ۳۷۴
۴۸۱ ، ۶۳۰ ، ۶۴۱ ، ۷۰۱	ہیریان ۴۵۷
یوسف گدا ۱۱۱ ، ۵۱۳ ، ۵۲۰	ہدایت اللہ (رک : منجم) ۶۹۰
یوسفی (رک : حکیم یوسف بن محمد غروزی)	ہرکرن ولد مہرآداس کنبودہ ملتان ۳۹ ، ۴۰
۲۱۷ ، ۵۷	۴۴ ، ۴۲

◀

۳ - فہرست نامہای کاتبان یا خطاطان

	ا	
		ابراہیم ۳۶
		ابراہیم ۳۶۱ ، ۳۶۲
		ابراہیم فتح دین ۶۷
		ابراہیم علی الخطیب ۱۵۵
		ابوالحسن الحسینی ۱۵۵ ، ۱۵۶
		ابوالرشید (رک : غلام احمد) ۴۶۵
		اسماعیل ۱۶۹ ، ۱۷۰
		اسماعیل ۳۸۳
		اشمراذ جبلہ نوی کی ۴۱۲
		اللہ دتا ۳۷۲
		اللہ میان دھا لیل ۵۶۵
		اللہ یار ۵۱۰
		الف الدین ۱۹۰
	ب	
		بجل بن ابراہیم بن محمد ہاشم ۵۵
ببول (یا : سولا) ۲۵		
بدر الدین ۵۲۹ ، ۵۳۰		
پ		
پیر اعظم شاہ ۱۰۸		
پیر مہدی شاہ ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰		
پیر مہدی شاہ ولد پیر نور محمد (رک : پیر		
مہدی شاہ ۴۶۷ ، ۴۶۸ ، ۴۶۹		
پیر نور محمد ۱۹		
ت		
تاج الدین ولد غلام حسین ۱۹۳		
ثالثنکر ۳۶۰		
ج		
جہاں ۲۶۳		
جہاں الدین ۲۲۹		
جہاں الدین بن نظام الدین ۲۲۸ ، ۲۲۹		

سکندر شاہ ولد میان رحیم شاہ نوشاہی ۳۴۵
 سلطان محمود ولد محمد ابراہیم ۵۴۵
 سپہام جلمہاری والہ (رک : محمد عظیم) ۴۹۸
 سید احمد ۲۹۳
 سید احمد علی ۴۴۹ ، ۴۵۰
 سید حسین علی ولد سید حسن علی ۶۲۵ ،
 ۶۲۶
 سید زعفر علی شاہ ۵۸۷
 سید کراک ۴۲۶
 سید احمد ۵۹۲
 سید محمد شاہ ۱۸۶ ، ۱۸۷
 سید محمد شاہ ولد امیر شاہ ۲۱

ش

شاہ خاکی (رک : قاضی معزالدین سیالکوٹی)
 ۱۳۹ ، ۱۴۰
 شرف دین ولد میان امام بخش ۳۴۱
 شیخ احمد ولد حافظ محمد ۴۷۷
 شیر عالی (رک : شیر علی) ۶۹
 شیر علی (رک : شیر عالی) ۶۹ ، ۷۱
 شیخ سوز ۷۶

ط

طقیل نور احمد ۳۲۰

ع

عبدالحسن بن محمد سید شاہ ۲۳۵ ، ۲۳۷
 عبدالحکیم امن آبادی ۲۸۸ ، ۲۸۹
 عبدالصمد شیر خان ۷۹
 عبدالہادی ۴۴۵ ، ۴۴۶ ، ۴۴۸
 عبدالہادی ۵۹۰

چ

چراغدین بن شیخ احمد ۳۶۹

ح

حافظ ابراہیم ۵۸۸
 حافظ سید مبارک علی ۳۴۳
 حافظ عبدالرحمن ۵۳
 حافظ غلام نبی ولد حافظ محمد ۴۲۲
 حامد بن اسمعیل ۵۳۱ ، ۵۳۲
 حفیظ اللہ ولد محمد حیات ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰
 حکوست رای ولد منشی تیکچند ۲۱۶ ،
 ۳۶۰

خ

خام نگار ۵۷۱
 خلیفہ بدھو بن شیخ عبدالرحمن قندیل ۴۳۵
 خواجہ چاند نہ (رک : فتح محمد) ۶۶۳
 دوست محمد (رک : دوست محمد بن محمد ماہ بیک
 مغول برلاس قادری) ۴۵۱
 دوست محمد بن محمد ماہ بیک مغول برلاس
 قادری ۴۵۸

ر

رکن الدین ۳۶۹

س

سبحان بخش ۱۲۸
 سجاد (رک : محمد نوروز علی) ۶۹۲ ، ۶۹۳
 ستار قلی ۴۶۲
 سعد الدین ۵۶۰ ، ۵۶۱

کرم علی ۴۵
کرم علی کرم علی ۴۵
کمال الدین بن طاهر ۳۲۴ ، ۳۲۳
کودل (رک : نعمت اللہ بن شیرو) ۱۴۵

ل

لطف اللہ بن شیخ اسمعیل ۲۵۴ ، ۲۵۳

م

محبوب عالم ۵۸۵
محمد ۲۹۲
محمد اسماعیل ۲۴۶ ، ۲۴۵
محمد امین بن عبداللہ المؤمن آبادی ۲۷۰
محمد بخش ۵۲۰
محمد بخش لاهوری ۴۶ ، ۴۵
محمد بن شیخ مسعود (رک : میان محمد بن حضرت
شیخ مسعود قادریین) ۱۳۰
محمد حسن ولد کنحسن ولد حافظ محمد زمان ۲۶۸
محمد حسین آخوند زاد ۲۸۱
محمد حسین بن حاجی محمد نظیر ۶۹۶
محمد حسین حاجی محمد نظیر ۱۹۶
محمد دین (رک : محمد بن) ۴۷۳ ، ۴۷۲
محمد دین ۵۱۷ ، ۵۱۶
محمد زمان (رک : میان محمد زمان) ۱۱۱ ، ۱۱۰
۶۵ ، ۶۶ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰
۵۱۲
محمد شاہ ۲۴۲
محمد شاہ ۶۲۳ ، ۶۲۴
محمد عظیم (رک : سهام جلسہاری والہ) ۴۹۸
محمد نقی خان ۲۳۳
محمد فاضل انصاری ۳۱۱

عطا محمد سیالکوٹی ۶۸۶
علیم اللہ ۱
علی محمد ۴۱
عیسی امید ۱۷۶

غ

غلام احمد (رک : ابو الرشید) ۴۶۵
غلام حسین ۱۱۲
غلام رسول ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹
غلام محمد ۲۳۹
غلام محمد عربی ۷۰۳
غلام محمد ولد میان غلام محیی الدین ۲۳۸
غلام محمد حافظ ۳۵۶
غلام محیی الدین ۲۳۹

ف

فتح الدین ولد چودھری غلام علی ۴۹۷
فضل احمد ۳۷۹ ، ۳۷۸
فضل دین ولد میان مہر محمد ۴۸
فیض بخش ۲۸۲
فیضعلی بیک خوشنویس ۲۳۴
فتح محمد ۳۵۷
فتح محمد (رک : خواجہ چاندنیہ) ۶۶۳

ق

قاضی معزالدین سیالکوٹی (رک : شاہ خاکی)
۱۳۹ ، ۱۴۰
قادر بخش ۵۷۲
قاضی پیر شاہ ۶۸۴ ، ۶۸۵

ک

کبیر (رک : مہنور سنگہ ناتھ) ۶۷

سیان غلام محمد گجراتی ۹۷	محمد فاضل پسر میان خورشید ۷۰۷
سیان سحیب الدین ۲۳۸	محمد قلی ۱۰۶
سیان غلام نبی سنکه ۵۳۹	محمد ساه بیک مغول برلاس قادری ۴۵۸
سیان محمد بن حضرت شیخ سعود قادریین	محمد سرتضی ولد محمد فرید ۴۰۲ ، ۴۰۳
۱۳۱ ، ۱۳۰	محمد نور حسین بن غلامحسین ۱۸۰ ، ۱۸۱
سیان محمد زمان (رک : محمد زمان) ۱۲ ، ۳۱ ، ۴۷۳ ، ۴۷۲	محمد نوروز علی (رک : محمد دین) ۴۷۳ ، ۴۷۲
۲۰۶ ، ۲۴۷ ، ۲۴۹ ، ۲۷۷ ، ۲۸۵	محمود ۱۷۶
۲۸۶ ، ۳۸۵ ، ۴۰۸ ، ۶۰۶	مراد بخش ۴۰۱
سیان محمد قاسم ۷۴	سرزا ۱۶۰
سیان مراد بخش ۱۶۵	ملا امداد علی ۴۳۱
سیان نادر علی ۱۴۹ ، ۱۵۰	ملا محمد قاسم آخون بنگر تورغانی ۲۰۳
سیان نعمان ۳۶۹	مولوی امن آبادی ۲۹۰
سیان نور محمد ۱۴ ، ۲۸	مولوی قادر بخش ۶۸۸ ، ۶۸۹
	سپیدی شاه ۲۹۶ ، ۴۶۹ ، ۵۵۶ ، ۵۵۸
ن	۵۵۹ ، ۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۵۶۸ ، ۶۰۰
نادر علی پسر ستار علی ۴۶۲	سهنور سنکه ناتھ ۶۷
نجیب الله ولد موسی سید حسینی ۵۹	سیان الله یار ولد میان بلند ۵۰۵
نعمت الله بن شیرو (رک : کودل) ۱۴۵	سیان خدا بخش ولد میان نور حسن ۴۲۷
نور احمد ۳۳۹ ، ۳۴۰	سیان سکندر شاه بن میان رحیم شاه ۳۸۹ ، ۳۹۰
نور محمد ۴۵۱	
نور محمد ولد میان عبدالرسول ۳۲۴ ، ۳۲۵	سیان سلیمان ولد محمد عاقل ۱۱۷
	سیان شیخ احمد ۹۹
ی	سیان عطا محمد ۱۰۳
یار محمد علی ۲۸۴	سیان غلام محمد بن محمد کامل ۳۳۲

۴ - فهرست کلمات و نامہایی کہ از روی نشان مہرہای نسخہہای خطی خواندہ شدہ است

اعدادی کہ درون گیومہ آمدہ نمایندہ سال ہجری و اعدادی کہ بیرون از گیومہ آمدہ نمایندہ صفحات این کتاب است ، البتہ مہرہایی دیگر نیز در نسخہہای خطی وجود دارد کہ سخت خوانا و یا ناخوانا است .

«حکومت رای» ۲۱۶	«.....» ۱۰۸۱ « ۱۵۷
«خادم شرح پیر بخش» ۶۱۲	«احمد را فیض دین رونق یافت ۱۳۰۴»
ذات پیر نیک شد برہمہ بیغمبران» ۶۸	۱۹۵
«رونق دین احمد را حسن یافت ۳» ۵۷۶	«استغفر اللہ.....» ۵۹۷
«سر اندازد رضا نسیم بود ۱۱۶۵» ۶۵	«اللہ تعالی.....» ۳۵
«سر پند الہم» ۲۴۲	«العبد گواہ شد فضل طلب سند ۱۲۷.»
«سعد الدین لاہوری» ۳۲۰	۳۰
«سید بخش» ۳۲	«العبد گواہ شد اغر سند ۱۲۷.» ۳۰
«سبغ خدا بخش دستگیر» ۱۰۵	«حافظ عبداللہ بن علی پند ۱۲۸۰» ۵۹۷

- «صاحب و مالک هذا کتاب» ۶۳۶
 «عبداللہ شدم غلام نبی ۱۲۴۰» ۴۲۴
 «عمل پیر بخش ۱۲۰۰» ۵۰، ۵۳۰، ۵۶۲،
 ۶۴۳، ۵۸۹
 «غلام محمد احمد ۱۱۲۴» ۱۵۷
 «غلام محمد بن حافظ خیر الدین سلم ربہ الی
 یوم الدین» ۱۵۷
 «غلام حسین لطف اللہی ۱۲۸۰» ۶۳۰
 «فقیر محمد حیات لاهوری ۱۲۳۶» ۵۲
 «فقیر محمد خیال لاری» ۱۵۹
 «فقیر محمد عقیلی سنہ ۱۲۷۷» ۳۲
 «لاتقنطوا من رحمت اللہ» ۶۶۴
 «مالک این کتاب مولوی غلام محمد ولد
 مولوی نور احمد صاحب امام مسجد
 نیلہ گنبد لاهور» ۶۹۶
 «ملا احمد اکرام الدین . . .» ۱۵۹
 «محمد تاج الدین شاہ عبدالرحمن ۱۱۱۹»
 ۲۲۱
 «محمد حال ۱۲۰۸» ۱۷۳
 «محمد حسن لطف الہی ۱۲۷۸» ۳۷۳
 «محمد حسین» ۶۸
 «محمد زمان غلام شاہ جیلان» ۱۳، ۶۶،
 ۲۸۶
 «محمد سلیم بن محمد زاہد خادم بجان احمد
 وبدون» ۱۴۶
 «محمد شاہ» ۶۲۴
 «یا حبیب اللہ اللہ یار بلندی یافت» ۵۱۰

۵ - فهرست مصراعهای اول اشعاری که در حواشی و آغاز و انجام نسخه‌های خطی بطور پراکنده آمده است

در اینجا به اشعار متن نسخه‌ها کاری نداریم زیرا آنها در ذیل
هر نسخه مربوط به خود آمده است. این فهرست براساس
«حرف روی» تنظیم شده است.

بودیکی دودک معشوق ما	عجبا للمحب کیف ینا موا
یوسف ثانی است عجب دلیرا	قم قم یا حبیبی کم تننا موا ۶۶۶
نا ده غنابی زمکاتی بهوا خاست ۷۰۸	قم قم یا حبیبی کم تننا موا
آن عهد شکن که عهد یاری می بست ۷۰۱	عجبا للمحب کم ینا موا ۲۷
اصل استعداد سرط صحبت است	ستیان سفنان نظری آیا ۵۱۱
مرد چون شور است عینک اویت است ۶۹۸	الحمد لمن قدر خیراً و خیالاً ۴۷۸
اسلام در دعای نذر خان الحشو است ۵۷۱	بام برآ جلوه ده ساه تمام خویش را ۴۲۵
ای خوبنا حسینی شد او کربان اوست ۸۳	گفتم صفا لاله رخا دلدارا ۸۱
اول هر کرده آخر خنده است ۴۳	می فزاید برشتاب زنی قدو تا ۴۳۰

- شہید تیرآن ترکم کہ از ابرو کمان دارد
۴۲۵
- زنی کردہ کہ آن زن سادوم بود ۴۹۰
کدامی شہسوار است اینکہ جولان کردہ
سی آید ۴۹۴
- عید آمد و یار مانیامد ۸۳
از این منزل چو آخر کوچ باید کرد
نہادن دل بر این منزل نشاید ۴۶۱
غرض نقشی است کز ما یاد ماند ۳۲۸
سم خاک سرکوی مجد ۱۰۲
ہر غنچہ کہ گل گشت دگر غنچہ نگردد
۶۰۶
- چندان کہ سوختم گل باغش شکفتہ شد ۸۳
شنبہ جامہ را تو سپوش زینہار ۱۲۲
تا توانی نکنی در حق کسی تنصیر ۴۷۹
سکہ زد از فضل حق برسیم وزر
پادشاہ بحر و بر فرخ سیر ۴۲۹
سکہ برسیم زد چو بدر سنیر
شاہ اورنگ زیب عالمگیر ۴۲۹
تیر و تیر بپر گرفتہ بپر پیش بپر تیر گیر
۶۰۵
- خراب بر خراب آبادی خویش ۸۴
ہر گہی کآید بہ توفیق خدای ہم یزل ۸۴
در سکہ نخست ابن کثیر است امام ۶۳۰
مغرب دوائی است زہر جذام
ولی سہل دانند مردم عوام ۵۷۱
قدر یافت بحکم خدای دو جہان
- رواج سکہ دولت بنام شاہ زمان ۴۲۹
ہست سلطان بر سلاطین جہان
شاہ شاہان نادر صاحبقران ۴۲۹
کفر است بہ خلق آشنای کردن ۸۳
از فراغت دل پر از غم ای گل خندان من
۱۰۲
گذشتہ شمشیر ابرویت نہ من صد همچو من
۴۲۵
- ہویے دودا سہن تہی پیدا ابر زمین ۵۱۱
چہ خوش روز است حقاً روز شنبہ
برای صید رفتن سوی صحرا ۳۰۲
قسم بقبلہ روی تو یا رسول اللہ
رو است سجدہ بسوی تو یا رسول اللہ ۴۶۶
سکہ بر زر زد بتوفیق آلہ
خسرو گیتی ستان محمود شاہ ۴۶۹
حاسی دین مجد سایہ فضل آلہ
سکہ زنج بر ہنت کشور شاہ عالم پادشاہ
۴۲۹
- سکہ زد بر ہنت کشور طبل زد بر سہر و ماہ
ثانی سلطان سکندر شاہ نادر پادشاہ ۴۶۹
بخط مولوی یعقوب چرخ
کہ بود او ثانی معروف کرخی ۴۷۸
یا رسول عربی شاہ سوار مدنی
بلبل سکی طاہا سہیل منی ۴۴
تا بپر ماچھی عرض ہویا پاک بچہ آگی ۵۴۲
خموش بودن نکو باشد ولیکن
نہ چندان کہ گویندی کہ گنگی ۳۰۱

۶ - فهرست نامهای نسخه‌ها ، کتاب‌ها ، رساله‌ها ، مجموعه‌ها

اعدادی که سیاه چاپ شده نماینده نسخه‌یی است که شرح
و توضیح گشته است .

احکام فقهی لراسی ۴۶۶	آ	آداب النکاح ۸۱
احیاء العلوم (رک : احیاء علوم الدین)		آفرینش نامه بیغاسبر ۱ ، ۲ ، ۴ ، ۵ ، ۹
۴۵۲		آیه الكرسي ۵۸۴ ، ۶۴۳
احیاء علوم الدین ۳۷۷ ، ۶۲۸		آیینهای سکندر (رک : آیینة اسکندری)
اختتام دعای سیفی ۸۲		۴ ، ۳
اختلاج نامه (رک : جنبش نامه) ۳ ، ۴		آیینة اسکندری ۳ ، ۴
اختیارات سعد و نحس ایام ۲۵۷		ا
اخلاق النساء ۹۴		احراق نامه ۵۲۲
اخلاق ناصری ۵۹۸		احکام فقهی ۵۲۲
اربعین حدیث (رک : چهل حدیث) ۵ ، ۶ ، ۷		
۴۸۵ ، ۴۸۴ ، ۱۴۸ ، ۱۴۷ ، ۸ ، ۷		

اصول المهندسة والحساب اقليدس الصوري ۲۴ ، ۲۳	اربعين حديث جاسي (رك : چهل حديث جاسي) ۱۴۶
اعتصام دعای سینی ۸۲ اعمال سته (رك : حساب شناختن اعمال) ۲۴ ، ۲۵	اربعين های سالکان جاسي (رك : اربعين حديث جاسي) ۱۴۶ ، ۱۴۷
افادات در منطق ۲۳۰ افتتاح دعای سینی ۸۲ اقبال نامه (رك : اسکندر نامه) ۱۰ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۰	اردو انسائيکلوپديا ۶۹۶ ارژنگ مانی ۳۳۵ اسپ نامه ۳۱۰ استفتا نامه ۱۰۵ اسکندر نامه (رك : شرف نامه) ۱۰ ، ۱۰ ، ۹ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۲۷ ، ۲۳۸ ، ۲۶۹ ، ۲۸۲ ، ۳۹۱
اقسرائي (رك : حل الموجز المسمى بأقسرائي) ۱۶۴	اسکندر نامه نظامی (رك : اسکندر نامه) ۲۴۰ ، ۲۰ ، ۵
انتخاب الحساب ۲۷ ، ۲۹ انتخاب غزلیات دیوان عشق (رك : دیوان عشق) ۲۰۰	اسکندر نامه بیری (رك : اسکندر نامه نظامی) ۲۰
انشای جاسي (رك : رقعات جاسي) ۲۱۳ ، ۲۱۴	اسکندر نامه نظامی گنجوی (رك : اسکندر نامه) ۶۹۹
انشای خادسی ۳۱ ، ۳۰ ، ۲۹ ، ۲۸ انشای دنگشا (رك : منشآت دلگشا) ۵۹۷ ، ۶۲۳ ، ۶۱۳	اسماء اصحاب كهف ۴۹۵ اسماء الحسنی ۵۳۷ ، ۵۳۴ اسناد اوراد سبعه ۴۹۴ اسناد دعای گنج العرش ۳۲۶ اسناد عبدالله ۴۵۲ اشعة اللمعات ترجمه مشکوة ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۸۶ اصحاب صفه ۴۷۶
انشای فائق (رك : دستور الانشاء) ۴۱۴ ، ۴۲۱ ، ۴۱۸ ، ۴۱۶	اصول الحديث (رك : فن اصول الحديث) ۳۴۰
انشای فیض ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ انشای فیض بخش ۳۵ انشای فیضسان ۳۳ انشای مرغوب القلوب ۳۵ ، ۳۶ انشای مطلوب ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹	اصول الشاشی ۴۴۵ ، ۴۴۶ ، ۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۵۹۹
انشای هرکرن ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۴۳ ، ۴۴۴ ، ۴۴۵	
انشای یوسفی (رك : بدایع الانشاء) ۵۷ ، انوار الاولیاء ۴۷۵	

بیان ترکیب مرکبات ۵۶۲ ، ۵۶۴ ، ۵۶۷

بیان سیر المشایخ ۲۲۷

پ

پگری روتی (رک : رسالہ جیکو بجھی) ۴۹۸

۵۰۱

پنج درویش ۳۷۳

پنج گنج ۸۵ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۴۹۸

پند نامہ ذبیح نامہ ۴۹۸ ، ۵۰۲ ، ۵۰۳

پند نامہ عطار ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۹۲

۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸

پیش بینی نجومی (منظوم) ۸۴

ت

تاج ۲۵۶ ، ۶۷۹

تاریخ ادبیات در ایران ۱۰۶

تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی

۲۳۲ ، ۲۶۶ ، ۳۱۷ ، ۳۴۱ ، ۳۶۵

۶۲۲

تتمہ مجموعہ خانی فی عین المعانی ۹۳

تجربہ ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷

تجربہ الکلام فی تقریر عقاید الاسلام (رک :

تجوید) ۱۵۶

تجوید الفاتحہ ۹۵ ، ۹۶

تحریر الحجسطی ۲۳

تخفہ (شرح صرف سیر) ۱۱۳ ، ۱۱۴

۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶

تخفہ الابوار (رک : تخفہ الاحرار) ۹۷ ، ۱۰۰

تخفہ الاحباء ۲۸۴

تخفہ الاحرار ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰

۱۰۱ ، ۱۰۱ ، ۳۰۱ ، ۳۸۴ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸

۴۲۸ ، ۴۲۹

انیس الواعظین ۴۵ ، ۴۶

اوراد شیخ الشیوخ ۴۰ ، ۴۸ ، ۴۹

اوراد شیخ شہاب الدین سہروردی (رک :

زبدۃ الاوراد) ۴۷۳

ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف

الظنون عن اساسی الکتب والفنون ۴۷۷

ایسا غوجی ۴۹ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳

ب

بالت سعاد (رک : تصیدہ کعبہ زبیر) ۴۵۲

بحر الجواهر ۵۱ ، ۵۲

بحر الدقایق ۱۸۷ ، ۶۹۵

بحر السعادت ۵۳ ، ۵۴

بدایع الانشاء (رک : انشای یوسفی) ۵۶

۵۷ ، ۵۸

بدایع المیزان ۵۸ ، ۵۹ ، ۵۱۱

بدیع الجہال فی اسما الرجال ۲۹۵

بدیع الحساب ۴۱۴ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷

۴۱۸ ، ۴۲۰

برہان العارفین ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۲

برہنہ (رک : فتاویٰ برہنہ) ۳۳۲

بستان المحبین ۴۵۲

بستان المحققین ۴۵۲

بوستان (رک : سعدی نامہ) ۶۲ ، ۶۳

۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۷۰ ، ۷۱

۷۲ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۸۶ ، ۹۲

۲۶۴ ، ۶۰۸

بہار دانش ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸

بہرامنامہ (رک : ہنت پیکر) ۷۰۱

بیاض حکیم ۷۸ ، ۷۹

بیاض دعا ۸۰

- تحفة العراقین ۱۰۵ ، ۱۰۷ ،
تحفة الفقہ ۵۱۰
تحفة الکلام ۴۵۴ ، ۴۵۵
تحفة خانی (رک : شفاء العلیل) ۵۷۱ ، ۶۶۲
تحفة رسولیہ ۱۰۷ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹
تحفة نصایح (رک : قصیدہ رائیہ) ۱۱۰ ،
۱۱۱ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۹ ، ۵۱۲ ،
۵۱۳ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵ ، ۵۱۹ ، ۵۲۰ ،
۵۲۲
تحفة نصایح (رک : تحفة نصایح) ۵۲۰ ،
۵۲۲
تعلیم ہفت پیکر نظامی ۷۰۱
تذکرۃ الاولیا عطار (?) ۶۵۵
تذکرۃ علمای ہند ۲۱ ، ۱۲۳ ، ۱۵۸ ،
۲۳۰ ، ۳۱۵ ، ۵۹۳ ، ۶۸۸
تذکرۃ نتایج الافکار ۲۰۰
تذیل ہدای ورقہ میراث ۶۹۷ ، ۶۹۸
ترجمۃ الصلوۃ ۱۱۷ ، ۱۱۸
ترجمۃ اقلیدس ۲۴
ترجمۃ صرف زنجانی (رک : شرح صرف زنجانی)
۲۶۴
ترجمۃ قصیدہ بردہ بہ فارسی ۱۱۹ ، ۱۲۰
ترجمۃ کنزالدقائق ۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲
ترجیع بند اول واحدی ۴۳۶
ترجیع بند دوم واحدی ۴۳۷
ترجیع بند واحدی ۴۳۵ ، ۴۳۶
ترغیب الصلوۃ ۵۲۴
تعاریف الامراض ۳۴۸
تعبیر نامہ خواب ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱ ،
تعریف ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۵
تعقیب ۴۹۴
تعلیقات علی سبحت الجزء من شرح الہدایۃ
۱۲۳ ، ۱۲۴
تعلیقات و حاشیۃ علی الصدرا مولینا
ارتضا علی خان ۱۲۳
تعویذ ہزار داستان ۱۲۴ ، ۱۲۵
تفسیر حسینی (رک : مواہب علیہ) ۱۲۶ ،
۱۲۷ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ،
۶۳۸
تفسیر بی نقطہ (رک : سواطع الالہام) ۲۳۱
تفسیر خواجہ عبداللہ انصاری ہروی (رک :
کشف الاسرار وعدۃ الابرار) ۳۶۵
تفسیر زاہدی ۲۴۶ ، ۳۲۳
تفسیر سورۃ والضحیٰ (رک : مصباح
العاشقین) ۵۹۰
تفسیر سورۃ یوسف ۵۱۱
تفسیر عتابی ۳۲۳
تفسیر قرآن (?) ۶۵۱
تفسیر منیر ۳۲۳
تفسیر وجیز ۴۲۳
تفصیلی فہرست مخطوطات عربیۃ کتابخانہ
عمومی پنجاب - لاہور ۶۴۲
تقریب التہذیب (رک : کتاب التقریب فی
اسماء الرجال) ۱۲۸
تقریب التہذیب فی اسماء الرجال ۱۲۸
تقویم الرمل ۵۶۲ ، ۵۶۳ ، ۵۶۶ ، ۵۶۷
تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان ۱۲۹ ،
۱۳۰ ، ۱۳۱
تلخیص ۴۴۸
تلخیص المفتاح ۲۵۴ ، ۲۵۶
تلخیص طب النبی ۳۴۸

جنبش نامه (رک : اختلاج نامه) ۴۸۱ ،
 ۴۸۲
 جنگ نامه (رک : شاه چراغ) ۲۱۰
 جنگ اشعار ۸۰
 جوانا مرگ (رک : قصه بدیع الجبال و
 شاهزاده مصری) ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ،
 ۱۴۴ ، ۳۵۶
 جواهر الاولیاء ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۴
 جواهر التفسیر لتحفة الامیر (رک : تفسیر
 حسینی) ۶۳۶ ، ۶۳۷ ، ۶۳۸
 الجواهر الفرد ۲۳۰
 جهانگیری شرح بوستان (رک : شرح بعضی
 ابیات بوستان) ۲۴۵ ، ۲۴۶

ج

چهل باب و چهار صد حدیث ۱۴۴ ، ۱۴۵ ،
 ۱۴۶ ، ۱۴۸ ، ۱۴۸ ، ۴۸۵
 چهل حدیث (رک : اربعین حدیث) ۷۰۶ ،
 ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۴۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۵
 چهل حدیث جامی (رک : اربعین حدیث
 جامی) ۱۴۶
 چهل طوطی ارک : طوطی نامه ۱۳۰ ،
 ۳۱۶

ح

حاتم نامه ۱۴۸ ، ۱۴۹ ، ۲۸۵
 حاشیه التلویح علی التوضیح ۱۳۲ ، ۱۵۰ ،
 ۱۵۲
 حاشیه المهدیة ۱۸۴
 حاشیة عبد الحکیم علی حاشیة شرح مطالع

التلویح ۵۴۶
 التلویح الی (فی) کشف حقایق التنقیح ۱۳۱ ،
 ۱۳۲ ، ۱۵۱
 التلویح علی التوضیح ۱۵۱
 التلویح فی شرح التنقیح ۶۸۱
 تنبیه الغافلین ۵۰۶ ، ۶۶۳
 التنقیح ۱۳۲ ، ۵۴۶
 توریث ۶۰۱
 التوضیح ۵۴۶
 توقعات کسروی ۱۳۴ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶
 توقع کسروی ۱۳۵
 توکل نامه (رک : زکی نامه) ۴۷۹ ، ۴۸۰ ،
 ۴۸۲ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱
 تهذیب ۶۶۲

التهذیب ابی الحجاج المری ۱۲۸
 تهذیب المنطق ۶۸۱
 تهذیب تهذیب الکمال فی اسماء الرجال ۱۲۸

ج

جامع التعلیلات ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۴۲۲ ،
 ۴۲۳ ، ۴۲۴
 جامع الرسوز ۵۱۰
 الجامع الصغیر ۴۴۲
 جامع العلوم ۴۷۵
 جامع المعجزات ۵۱۱
 جامع عباسی ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱
 الجزء الاول اصول الشاشی ۴۴۸
 الجزء الاول من حساسی العظاسی فی علم
 الاصول ۴۴۸
 الجزوه واحدی ۴۴۱
 جمع الجوامع احادیث ۳۷۴ ، ۶۱۸

- یا حاشیه بر حاشیه شرح مطالع ۱۵۷ ، الحصن الحصین من کلام سید المرسلین
۱۵۸
حاشیه علی شرح التجرید ۱۵۶
حاشیه علی شرح الشمسیه (رک : حاشیه قطبی ۱۵۲
حاشیه علی شرح الشمسیه المعروف بالرسالة القطبیه (رک : حاشیه قطبی و سیر قطبی) ۱۵۲ ، ۱۵۳
الحاشیه علی سیر زاهد ۵۴۷ ، ۵۴۸
حاشیه شرح التجرید ۱۵۴
حاشیه بر شرح تجرید ۱۵۷ ، ۱۵۸
حاشیه قطبی (رک : حاشیه علی شرح الشمسیه و سیر قطبی) ۱۵۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴
حاشیه مولانا عبد الحکیم علی شرح المطالع (رک : حاشیه عبد الحکیم علی شرح المطالع) ۱۵۹
حاشیه هدایه ۱۸۵
حرز احجاب ۴۹۵
حرز امام محمد تقی (ع) ۴۹۴
حرمة المصاهرة و الرضاع ۳۷۳
حساب ابجد ۸۲
حساب به زبان اردو ۴۱۶
حساب شناختن اعمال (رک : اعمال ستم) ۲۴
۲۵
حساسی العظامی (رک : منتخب الحساسی) ۴۴۶
الحساسی العظامی فی الاصول یا حساسی العظامی فی علم الاصول ۴۴۵ ، ۴۴۶
۴۴۷ ، ۴۴۸
حسان ۶۱۸
- الحصن الحصین من کلام سید المرسلین ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۲۵۷ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۹۳
حقایق ۳۲۳
حق در فقه، (رک : نام حق در فقه) ۸۶ ، ۸۷
حکایات دینی و عرفانی (?) ۶۵۵
حل التركيب علی الکافی ۴۲۲ ، ۴۲۳
حل الموجز مسمى به اقسرائی ۱۶۲ ، ۱۶۴
حلاوت الاسلام ۱۶۴ ، ۱۶۵ ، ۱۶۶
حلل الاساسی ۵۷۲ ، ۵۷۳ ، ۵۷۴
الحواشی الازهریه فی حل الفاظ المقدمة الجزریة ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۲۴۱
حواشی المتعلقة علی خطبة الكتاب قطبی ۱۶۹ ، ۱۷۰
حیره الفقهاء و حجت الفضلاء ۱۷۱ ، ۱۷۲
حیوة الجموان ۴۸۰
- خ
خادسی انشاء ۲۸۴
خزانه الروایات ۵۱۰
خزانه المفتیین ۱۷۰ ، ۱۷۳ ، ۵۱۰
خزائن المعانی ۱۸۷
خطبة الكتاب قطبی ۱۶۹ ، ۱۷۰
خطبة خوان خلیل ۵۷۷
خطبة گنزار ابراهیم ۵۷۶ ، ۵۷۷
خلاصة الصلوة (رک : خلاصة الكيدانی) ۱۷۴ ، ۵۲۶
خلاصة الفقه (رک : فتاوی خلاصة الفقه) ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۱۱ ، ۵۲۲ ، ۵۲۳
۵۲۴ ، ۵۲۵ ، ۶۶۳

دستور الانشاء (رک : انشای فائق) ۴۱۴ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۹ ، ۴۲۱	خلاصه الکیدانی (رک : خلاصه الصلوة) ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۵۲۶ ، ۵۴۳
دستور الطالبین المصلین ۱۸۳ ، ۱۸۴ ، ۱۸۶	خلیفه انشاء ۲۸۴
دستور العمل (رک : دستور العمل هانسوی) ۱۸۷ ، ۴۱۶	خمسه نظامی (رک : سبعة نظامی) ۱۱ ، ۲۸۱
دستور العمل هانسوی (رک : دستور العمل) ۱۸۶ ، ۱۸۷	خواب نامه (رک : تعبیر خواب) ۴۸۵ خواب نامه منظوم ۴۸۳ ، ۴۸۴
دستور المبتدی ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۸ ، ۵۵۹	د
دستور المصلین (رک : دستور الطالبین المصلین) ۱۸۴	دانش نامه عالی ۶۸۱
دستور المصلین فی شرح خلاصه الکیدانی (رک : دستور الطالبین المصلین) ۱۸۵	داستان رستم (رک : رستم نامه) ۲۱۱
دستور النکاح ۱۸۸ ، ۱۸۹	داستانهای پیاسبران (رک : قصص الانبیاء) ۶۵۲
دعاء الجوشن الصغير ۴۹۴	دائرة المعارف رمل ۵۶۷
دعاء الصلوة ۴۵۱	درالعجائب ۱۷۶ ، ۱۷۷
دعاء التضاء جميع الجوانح العظام ۸۲	درة الفريدة فی علم التجويد ۱۷۸ ، ۱۷۹
دعاء المشلول ۸۲	درالمجالس ۲۸۴ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۶۵
دعای آل عبا ، دعای آل کساء ، دعای اهل کساء ۶۳۹	در بیان توبه دادن ۴۵۴ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶
دعای استغفار ۴۵۱	در بیان رمل (رک : تعویذ هزار داستان) ۱۲۵
دعای برده (رک : قصیده برده) ۴۸۹	درود اکبر ۱۸۳
دعای حاجات ۴۵۲	درود تنجینا ۴۵۲
دعای حفظ البحرین ۵۱۱	درود شریف ۱۸۳
دعای سابعه (رک : شرح دعای سابعه) ۳۲۷ ، ۳۲۸	درود کبریت احمر ۵۴۲
دعای سہت ۴۹۵	درود کیمیاء السعادت ۱۸۳
دعای سینی ۸۲	درود مستغاث ۱۸۰ ، ۱۸۱ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۲۷۵ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۵۳۴ ، ۵۳۷
دعای عکائمه ۴۶۱	درود مستغاث در نظم پنجابی ۱۸۰
	درود معظمه ۱۸۳
	درویشی نامه ۶۴۰

- دیوان غیاثی ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴
دیوان واحدی ۴۳۷ ، ۴۳۸
- ذ
- ذات‌الرشد فی الخلاف بین اهل‌العد ۲۰۳ ،
۲۰۴ ، ۲۰۵
ذبح نامه (رک : پند نامه ذبح نامه) ۴۹۶ ،
۵۰۱
ذخیره ۶۶۲
ذریعة السعادت ۲۰۶ ، ۲۰۷
ذکرالدخان ۵۱۱
ذکر نماز تسبیح (مقاله -) ۳۷۳
- ر
- راحت القلوب ۲۰۸ ، ۲۰۹ ، ۵۰۶ ، ۵۲۴ ،
۶۶۳
راحت المؤمنین ۴۵۴ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶
رسائل چهار گانه درباره حضرت محمد (ص)
و خلفای راشدین (رض) ۴۹۵
رسالة الانشاء (رک : رقعات جاسی) ۲۱۳
رسالة الشمسية ۱۵۳
رسالة امام شجرى ۴۵۶
رسالة اول صرف عربى (رک : جامع التعليقات)
۱۳۷
رسالة بی نمازان ۵۰۴
رساله به شعر پنجابی (رک : مثنوی ناشناخته
پنجابی) ۴۴۳
رساله جیکو پجهی (رک : پکری روتی) ۴۹۸
رساله حساب به زبان اردو ۴۱۸
رساله در احکام دین ۵۲۹
رساله در احکام دینی ۵۲۸
- دعای علوی مصری ۸۲
دعای کمیل ۸۲
دعای گشادگی ذهن ۵۸۹
دعای گنج العرش (رک : گنج العرش)
۵۴۰ ، ۵۴۱ ، ۵۵۱
دعای مغنی ۲۷۳
دعا های گونا گون (ناشناخته) ۴۵۲
دعایی نقل از حصن حصین ۴۵۱
دفتر اول ابوالفضل (رک : مکاتبات علامی)
۱۹۰ ، ۴۱۴ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۲۰
دفتر اول صلوات سعودی ۳۰۶
دقائق الاخبار ۵۱۱ ، ۵۱۶ ، ۵۱۷ ،
۵۱۹
دقایق الحقایق ۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۱۹۴
دوازده امام ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵
دور شاهان ۶۶۲
دو مقاله علمی و عملی ۵۶۲ ، ۵۶۵
دهائی ورقه (رک : هدائی ورقه میراث) ۱۹۵ ،
۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۵۹۷
ده رساله صرف و نحو ۵۴۹ ، ۵۵۰
دیباچه المختصر فی مسائل الفقه (رک :
مختصر الطالبین) ۵۴۳ ، ۵۴۴
دیباچه خوان خلیل ۵۷۶ ، ۵۷۷
دیباچه کنزالدقایق ۳۶۹
دیوان الرسائل (رک : رقعات جاسی) ۲۱۳
دیوان املاء ۴۱۲ ، ۴۱۳ ، ۴۱۴
دیوان خواجه حافظ ۲۵۹
دیوان راجا ۱۹۷ ، ۱۹۸
دیوان شمس تبریزی ۲۸۶ ، ۲۸۷
دیوان عشق ۱۹۹ ، ۲۰۰
دیوان علیشیر نوابی ۲۰۱

- رساله در فن مار گزیدگی ۵۶۹
رساله دوم صرف عربی (رک : جامع التعلیلات)
۱۳۷
- رساله زادن پیاسبر اسلام (رک : زادن پیاسبر
اسلام) ۴۵۸
- رساله سبع سنابل (رک : سبع سنابل) ۲۲۶ ،
۲۲۷
- رساله سر تراشی ۴۵۱
- رساله سوم صرف عربی (رک : جامع التعلیلات)
۱۳۷
- رساله صرف ونحو ۵۵۵
- رساله طب (ناشناخته) ۴۶۴
- رساله فرائض ۴۵۲
- رساله فقه و حدیث (رک : ناشناخته) ۴۶۳
- رساله فن مار گزیدگی ۵۷۰
- الرساله فی الصرف ۲۹۸
- رساله فی المنطق (رک : میزان المنطق) ۵۷۶
- رساله قاضی قطب ۸۵ ، ۸۷ ، ۹۰ ، ۹۱
- رساله کریم ۹۱
- رساله کلمات جبرئیل امین ۴۹۴
- رساله گزیدن مار (رک : رساله مار گزیدگی)
۵۶۸
- رساله مار گزیدگی (رک : رساله گزیدن مار)
۵۶۷
- رساله مغالطه ۲۳۰
- رساله ناشناخته ۴۹۶
- رساله نام حق در فقه (رک : نام حق در فقه)
۹۱
- رساله نثر جنبش نامه (رک : جنبش نامه ،
اختلاج نامه) ۳۷۴
- رساله نحو عربی ۵۶۰
- رساله نظم جنبش نامه (رک : جنبش نامه ،
اختلاج نامه) ۴۷۴
- رساله های میر زاهد و شرحهای آنها ۵۴۶
- رستم نامه ۲۱۰ ، ۱۱۱
- رشیدی (فرهنگ -) ۷۵
- الرضی ۲۵۶
- رقعات جاسی ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵
- رقعات ظهوری ۵۷۵ ، ۵۷۸ ، ۵۷۹
- رقعات فاروقی ۲۱۵
- رقعات فیض ۳۴ ، ۳۵
- روز قیامت (رساله -) ۱۷۹ ، ۴۵۴ ، ۴۵۵ ،
۴۵۷ ، ۵۰۴
- روش قرائت ۱۷۹
- روضه الصفا ۷۵
- ریاض الادویه ۲۱۷ ، ۲۱۸ ، ۵۷۲ ، ۵۷۳ ،
۵۷۴
- ریاحین ۳۲۳
- ریح نامه ۵۲۲
- ز
- زاد المسافرین ۴۳۵ ، ۴۳۶ ، ۴۳۸
- زادن پیاسبر اسلام (رساله -) ۴۵۷
- زبده الاوراد ۴۷۲ ، ۴۷۳
- زبده التجوید ۲۱۹
- زبده الرمل ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴ ،
۲۲۵ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۱۰ ، ۵۶۲ ،
۵۶۳ ، ۵۶۵
- زرادی (رک : صرف زرادی) ۳۰۳
- زکی نامه (رک : توکل نامه ، فال نامه) ۴۸۲ ،
۵۱۹ ، ۵۲۰ ، ۵۲۱ ، ۵۲۲

- شاهنامه ۱۵ ، ۶۴ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲
شجرة العالم ۴۷۵
شجره نامه (رک : کرسی نامه) ۶۴۱
شرح ابن حاجب (رک : فوائد الضیائیة) ۳۴۲
شرح اذان و اقامت صلوة (رسالة -) ۳۲۷
شرح اسکندر نامه ۱۳ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۳۷ ،
۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۶۷ ، ۲۸۴
شرح اسکندر نامه (جلد دوم) ۲۳۷
شرح اسکندر نامه بری ۲۴۰
شرح اقبال نامه (رک : شرح اسکندر نامه) ۲۳۷
شرح اقسرابی (رک : حل الموجز سیمی به
اقسرابی) ۱۶۲
شرح الازهری فی حل الفاظ المقدمة الجزری
۱۶۸ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱
شرح التجرید ۱۵۵ ، ۱۵۶
شرح الشمسية القطبی ۴۲۳
شرح المناضی ۲۴۲
شرح المراح ۲۸۵ ، ۲۸۶
شرح الوقایة الروایة ۲۴۳
شرح الهدایة ۲۶۳
شرح الهدایة الكامل ۱۲۳ ، ۱۲۴
شرح الیاس ۵۴۳
شرح بدیع الاصفهانی ۲۵۶
شرح بدیع المیزان ۵۹ ، ۶۰
شرح بعضی ابیات بوستان (رک : جهانگیری
شرح بوستان) ۲۴۵ ، ۲۴۷
شرح بوستان (رک : شرح عبدالواسع هانسوی)
۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱ ،
۲۵۳ ، ۲۸۴ ، ۲۵۲
شرح تجرید ۱۵۷
- زنجانی (رک : صرف زنجانی) ۲۶۴
- س
- ساقی نامه ۲۳۹ ، ۶۵۰
سامع الدعاء (رک : دعای سامعه) ۳۲۷
سبع سنابل ۲۲۵
سبعة نظامی (رک : خمسة نظامی) ۱۱ ، ۲۸۲
سدایه ۶۶۲
سراج الطالبین ۲۲۷ ، ۲۲۸
سراجی ۶۶۲
سعدی نامه (رک : بوستان) ۶۲ ، ۶۳ ،
۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۷۱ ، ۷۲ ،
۷۴ ، ۶۰۸
سکندر نامه (رک : اسکندر نامه) ۹ ، ۱۱ ،
۱۲ ، ۱۴ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۹ ، ۲۴۰ ،
۲۶۸ ، ۲۶۹
سکندری (فرهنگ لغت -) ۶۷۹
سلک و سلوک ۱۵ -
سلم العلوم ۲۲۹ ، ۲۳۰
سلوک الاسرار ۲
سنن ابی داود ۱۶۱
سواطع الالهام ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳
سورة الجمعة ۵۴۷
سورة الفیل (تفسیر به شعر فارسی) ۱۸
سه خطبه (رک : سه نثر ظهوری) ۵۷۶
سه نثر ظهوری ۵۷۵ ، ۵۷۶ ، ۵۷۷
- ش
- شافیه ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۳۴۲ ، ۳۶۲ ، ۶۷۰
شاه جهان نامه (رک : عمل صالح) ۷۸
شاه گنج ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۵

- شرح تحفة الاحرار ۲۸۴
شرح تلخیص المفتاح ۲۵۴ ، ۲۵۳
شرح تمہذیب المنطق ملا جلال ۶۸۱
شرح جاسی (رک : فوائد الضیائیة) ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۳ ، ۶۷۰
شرح جاسی برکافیۃ ابن حاجب (رک : فوائد الضیائیة) ۳۴۱
شرح حصن الحصین من کلام سید المرسلین ۲۵۷
شرح خلاصۃ کیدانی ۱۸۵ ، ۵۲۶ ، ۵۲۸
شرح درود کبریت الاحمر (رک : ذریعۃ السعادت) ۲۰۶
شرح دعاء الجوشن الکبیر ۴۹۵
شرح دعای تاریخی ہفت حصار ۴۹۵
شرح دعای سامعہ (رک : فاتح الدعاء فی شرح سامع الدعاء) ۳۲۶ ، ۳۲۷
شرح دیوان حافظ ۲۵۸ ، ۲۵۹ ، ۲۶۰
شرح زنجانی (رک : شرح صرف زنجانی) ۲۶۳ ، ۲۶۵
شرح سامع الدعاء (رک : شرح دعای سامعہ) ۳۲۷
شرح سکندر نامہ ۲۶۸
شرح سکندر نامہ بحری ۲۴۰
شرح سہ نثر ظہوری ۵۷۷
شرح شرح المہادیۃ الابوریۃ ۲۶۱ ، ۲۶۲
شرح شرح شمسہ ۴۲۲ ، ۴۲۳
شرح شرف نامہ (رک : شرح اسکندر نامہ) ۲۶۸
شرح صرف زنجانی ۲۶۳ ، ۲۶۴
شرح صرف میر ۱۱۲ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶
شرح عبدالواسع ہانسوی (رک : شرح بوستان) ۷۱ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۲
شرح علوی (رک : شرح اسکندر نامہ) ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹
شرح غنیمت ۶۷۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۸
شرح فارسی قصیدہ بردہ ۲۷۴
شرح فارسی مختصر وقایہ ۲۶۵ ، ۲۶۶ ، ۵۸۷ ، ۵۸۸
شرح فارسی مشکوٰۃ (رک : اشعۃ اللغات ترجمۃ مشکوٰۃ) ۲۱
شرح فرايض سراجی ۲۶۹ ، ۲۷۰
شرح قاضی مبارک ۲۳۱
شرح قصیدہ بردہ المسمی بالکواکب الدریدۃ فی مدح خیر البریۃ ۱۱۹ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴
شرح قصیدہ غوثیہ ۲۷۶ ، ۲۷۷
شرح کافیہ (رک : فوائد الضیائیة) ۴۰
شرح کبریت احمر (رک : ذریعۃ السعادت) ۲۰۶
شرح کرخی ۵۱۰
شرح کریما (رک : معین المبتدی) ۶۰۶ ، ۶۰۷ ، ۶۰۸
شرح گلستان ۲۸۴
شرح لغز الارواح ۲۸۵ ، ۲۸۶
شرح مائتۃ عامل (رک : صمد عامل نحو) ۲۷۷ ، ۲۷۸ ، ۵۵۶
شرح مائتۃ فی علم النحو (رک : شرح مائتۃ عامل) ۵۵۳
شرح مشوی ۲۸۴

- شرح مشنوی غنیمت ۶۷۷
 شرح مخزن الاسرار ۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۲۸۴
 شرح مختصر الوقایة ۲۸۰ ، ۲۸۱
 شرح مراح الارواح (رک : شرح لمراح الارواح) ۲۸۵
 شرح مراح الارواح مسمى عبدالرحمانی ۲۸۵ ، ۲۸۶
 شرح مطالع ۱۵۸
 شرح مفتاح العلوم ۲۵۴
 شرح ملا (رک : فوائد الضیائیة و شرح جامی) ۳۴۱ ، ۳۴۳
 شرح ملا جامی (رک : شرح جامی و فوائد الضیائیة) ۳۴۱ ، ۳۴۲
 شرح ملا حسن ۲۳۱
 شرح منطق ۶۸۰
 شرح منیة المصلی (رک : کبیری یا صغیری) ۳۶۳
 شرح منیة المصلی (رک : صغیری) ۳۶۳
 شرح منیة المصلی و غنیة المبتدی (رک : کبیری) ۳۶۳
 شرح موجز القانون ۱۶۳ ، ۱۷۴
 شرح سیبیدی (رک : کمال الدین حسین میبیدی) ۲۶۲
 شرح میزان المنطق (رک : بدیع المیزان) ۵۹ ، ۶۰
 شرح نصاب صبیان ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۰
 شرح نظم عوامل (رک : نظم عوامل) ۶۸۲
 شرح وافیہ در علم حکمت ۶۷۶
 شرح وقایہ ۵۱۱
- شرح یوسف و زلیخا ۲۸۴ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱
 شرعة الاسلام ۳۲۳ ، ۵۱۰
 شرف نامه (رک : اسکندر نامه) ۹ ، ۱۰ ، ۲۰ ، ۷۵ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹
 شریفی ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳
 شعر جذام ۵۷۰ ، ۵۷۱
 شفاء العلیل (رک : تحفة خانی) ۵۷۱
 شفای خانی ۵۶۷ ، ۵۶۸ ، ۵۷۱
 شمائل (رک : فتاوی برهنه) ۳۳۳
 شمائل النبی (ص) ۲۹۳ ، ۲۹۴
 شمائل النبی و دوازده امام ۲۹۳ ، ۲۹۴
 شمائل اهل بیت خیرالبشر ۲۹۴
 شمائل حضرت علی (ع) ۲۹۴
 شمس العارفین ۲۹۵ ، ۲۹۶
 شمعه (رک : نظم عوامل) ۶۸۱ ، ۶۸۲
- ص
 صحاح ۲۵۶ ، ۲۸۳ ، ۶۱۸
 صحائف ۳۲۳
 صحیح البخاری ۱۶۱
 صد عامل نحو (رک : مائة عامل) ۲۷۹ ، ۳۶۲
 صراح ۷۵
 صرف (رساله) - ۲۹۸ ، ۲۹۹
 صرف افعال فارسی ۴۳۴ ، ۴۳۵
 صرف افعال فارسی و اردو و پنجابی ۴۳۱
 صرف بهایی ۳۰۱ ، ۳۰۲
 صرف زبان عربی ۲۹۸ ، ۳۰۰
 صرف زرادی ۳۰۳
 صرف زنجانی ۲۶۴

عمدة الاسلام (رک : عماد الاسلام) ۳۲۲ ،
 ۳۲۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶
 عمان الجواهر ۱۸۷
 عمادہ دین (رک : عماد الاسلام) ۳۲۳
 عمدة ۳۲۵
 عمل صالح (رک : شاه جهان نامہ) ۷۸
 عوارف المعارف ۳۲۳
 عوامل اللفظية ۵۵۳
 عيون اخبار الرضا ۸۳ ، ۲۹۴

غ

غاية الاصول (رک : نهاية العقول و
 غاية الاصول) ۴۰۸ ، ۴۱۰

ف

فاتحة الكتاب ۵۱۸
 فاتح الدعاء في شرح سبع الدعاء ۳۲۶ ، ۳۲۷ ،
 ۳۲۸
 فال ۴۷۶
 فال گرفتن از جنیدن اعضای انسانی (رک :
 جنبش نامہ) ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱
 فالنامہ ۲۱۰ ، ۴۵۷ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ،
 ۵۲۲ ، ۵۶۲ ، ۵۶۳
 فالنامہ حضرت علی (ع) ۵۲۲
 فالنامہ ہفت کواکب ۳۳۰ ، ۳۳۱
 فتاویٰ برہنہ ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۴۵۲ ،
 ۵۱۰ ، ۶۵۸
 فتاویٰ حجت ۵۳۲ ، ۶۶۲
 فتاویٰ حساسی ۵۳۲
 فتاویٰ حامدیه ۵۱۰

صرف بیر ۱۱۳ ، ۵۵۱

صرف وای ۵۵۵ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷

صغیری (رک : شرح سنیة المصلی) ۳۶۳ ،

۳۶۴

صفت ایمان و نماز و فرائض ۳۰۴ ، ۳۰۵

صلوات مسعودی (ج ۱ و ۲ و ۳) ۳۰۶ ،

۳۰۷ ، ۳۲۵ ، ۵۱۰ ، ۶۶۲

صلوة ماجینی یا ماجینی (رک : مختصر صلوة

ماجینی) ۵۲۹

ض

ضعاف ۶۱۸

ط

طب اکبر ۳۱۰ ، ۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۴۸

طب النبی ۳۱۲ ، ۳۴۸

طریق ختم احزاب ۴۷۶ ، ۴۷۷ ، ۴۷۸

طریقہ عقد ستہ ۸۴

طوطی نامہ ۳۱۲ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ،

۳۱۶ ، ۳۱۷

ع

عامۃ الورود (?) ۲۳۰

عجایب القصص ۳۱۷ ، ۳۱۸

العشرة الكاملة و الهداية الشاملة ۳۲۰

عشرة مبشره ۳۱۵

عشقی (رک : عشق) ۲۰۰

عقد نامہ ۶۶۱

عقیدہ نجاج ۳۲۵

عماد الاسلام (رک : عمدة الاسلام) ۳۲۲ ،

۳۲۳ ، ۳۲۵

- فتاویٰ خانی ۵۲۹ ، ۶۶۲
 فتاویٰ خانیہ (الفتاویٰ الخانیۃ) ۱۸۴ ،
 ۱۸۵
 فتاویٰ خلاصۃ الفقہ (رک : خلاصۃ الفقہ)
 ۵۱۰ ، ۵۰۶ ، ۵۰۵ ، ۵۰۴
 فتاویٰ سراجی ۵۲۹ ، ۵۳۲
 فتاویٰ صغیری ۵۱۰
 فتاویٰ فیروز شاہی ۴۵۲
 الفتاویٰ الکبیری ۱۸۴
 فتویٰ کبیری ۱۸۵
 فدیہ بہ وقت خوف ۴۷۹ ، ۴۸۰
 فرائض سراجی ۲۷۰ ، ۲۷۱
 فرقان (رک : قرآن) ۴۳۰
 فرهنگ جہانگیری ۱۸۶ ، ۱۸۷ ، ۳۳۳ ،
 ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸
 فرهنگ رشیدی ۱۸۷
 فرهنگ سروری ۱۸۷
 فرهنگ لغت (?) ۶۷۷
 فرهنگ فارسی معین ۷۰۱
 فرهنگ میر جمال الدین انجو (رک : فرهنگ
 جہانگیری) ۳۳۸
 فرهنگ نورالدین جہانگیر (رک : فرهنگ
 جہانگیری) ۳۳۴
 فضیلت ماہ های قمری ۱۸
 فقہ (مقالہ) — ۵۰۴ ، ۵۰۶
 فقہ اکبر ۵۲۶ ، ۵۲۷
 فقہ حنفی (مقالہ) — ۵۰۸
 فقہ کبلایی ۴۶۶ ، ۴۶۷
 فقہ کیدانی (رک : خلاصہ کیدانی) ۱۸۴
 فن اصول حدیث ۳۳۹ ، ۳۴۰
 فن بار گزیدگی (رسالہ) — ۵۶۸ ، ۵۶۹
- فوائد ۶۶۲
 فوائد الضیائیۃ (رک : شرح جامی بر کافیہ)
 ابن حاجب ، شرح سلا جامی ، شرح
 سلا ، شرح جامی) ۳۴۱ ، ۳۴۲ ،
 ۳۴۳ ، ۳۴۴ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱
 فوائد الفوائد ۵۳
 فہرست تفصیلی مخطوطات فارسی کتابخانہ
 عمومی پنجاب - لاہور ۳۰۷ ، ۳۱۱ ،
 ۳۶۳ ، ۴۴۶ ، ۵۸۳
 فہرست عربی کتب خانہ ریاست راسپور ۵۲ ،
 ۱۵۱ ، ۱۶۳ ، ۱۶۸ ، ۱۷۳ ، ۱۷۴ ،
 ۲۳۰ ، ۲۴۴ ، ۲۷۲ ، ۲۸۱ ، ۳۷۰ ،
 ۵۸۶ ، ۵۹۹ ، ۶۳۱
 فہرست کتب خانہ آصفیہ ۱۵۱ ، ۱۵۸ ،
 ۵۱۹ ، ۶۷۴
 فہرست کتب خطی سوزہ بریتانیا ۱۴۷
 فہرست کتاب نظم الدرر والمرجان فی
 تلخیص سیر سید الانس والجان ۴۷۶ ،
 ۴۷۷ ، ۴۷۸
 فہرست مخطوطات شیرانی ۳۵ ، ۴۰ ، ۵۱ ،
 ۱۳۰ ، ۱۷۲ ، ۴۳۶ ، ۵۸۱
 فہرست مخطوطات عربیہ کتابخانہ عمومی
 پنجاب - لاہور ۱۵۳
 فہرست مؤلفین کتب چاپی ۶۸۸
- ق
- قاموس ۳۳۸
 قانون ۱۶۴
 قدری شرح سکندر نامہ (رک : شرح علوی)
 ۲۶۹

- قدوری (رک : مختصر القدوری) ۵۸۵
 قرابادین (رک : قرابادین شفای) ۳۴۵
 قرابادین (رک : قرابادین قادری) ۳۴۷ ، ۳۴۹ ، ۳۴۸
 قرابادین شفای ۳۴۴
 قرابادین قادری ۳۱۲ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷ ، ۳۴۹ ، ۳۴۸
 قرآن (رک : فرقان) ۱۳ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۷۵ ، ۹۶ ، ۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۱۳۳ ، ۱۴۳ ، ۱۶۶ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۷۹ ، ۱۸۶ ، ۲۰۵ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۹ ، ۲۲۰ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۲۴۱ ، ۲۶۶ ، ۳۰۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۴ ، ۳۲۶ ، ۳۳۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۶۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۸ ، ۳۹۶ ، ۴۴۷ ، ۴۵۱ ، ۴۵۲ ، ۴۷۱ ، ۴۷۸ ، ۴۸۷ ، ۵۰۴ ، ۵۲۵ ، ۵۳۸ ، ۶۰۱ ، ۶۱۵ ، ۶۱۶ ، ۶۱۸ ، ۶۲۹ ، ۶۳۰ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ، ۶۴۱ ، ۶۴۳ ، ۶۴۴ ، ۶۴۵ ، ۶۵۱ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶ ، ۶۸۹ ، ۷۰۶
 قصص الانبیاء (رک : داستانهای پیامبران) ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۵۱۱ ، ۶۵۵ ، ۶۵۲
 قصص قرآن ۳۵۳
 قصه بدیع الجمال و شاهزاده مصری (رک : جوانا مرگ) ۱۴۱ ، ۱۴۳
 قصه تمیم انصاری ۳۵۴
 قصه دختر فغفور چین ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۳۵۵
 قصه کلیم الرحمن موسی بن عمران (رک : قصه سوسویه) ۳۵۷ ، ۳۵۸
 قصه سوسویه ۳۵۷
 قصه موسی ۴۵۷ ، ۴۶۰
 قصه مهر و ماه (?) ۶۴۵
 قصه مهر و وفا (?) ۶۵۰
 قصیده اوسیه ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۷
 قصیده برده ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵ ، ۴۵۲ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ ، ۴۸۸ ، ۴۸۹ ، ۵۳۴ ، ۵۳۵ ، ۵۳۸
 قصیده به زبان پنجابی در فضیلت سوره یس ۵۷۵
 قصیده درباره تسکین حروف ۵۶۷
 قصیده در مدح حضرت محمد (ص) به زبان پنجابی ۵۳۹
 قصیده رائیه (رک : تحفه نصایح ، تحفه نصایح) ۵۱۳ ، ۵۱۵ ، ۵۲۲
 قصیده طاهره ۶۲۹
 قصیده غوثیه ۵۰۴ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ، ۵۳۴ ، ۵۳۵ ، ۵۳۶ ، ۵۳۸
 قصیده فاطمینی تجدنی ۵۰۴ ، ۵۰۶ ، ۵۰۹ ، ۵۳۹ ، ۵۴۰
 قصیده کعبه زبیر ۴۵۲
 قطبی (رک : حاشیه قطبی) ۱۵۴
 قطبی (رک : حواشی المتعلقة علی خطب القطبی) ۱۷۰
 قلیل البضاغت ۲۱۶ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰ ، القین ۴۴۲
 قواعد الهدایت (رک : هدایت الرمل) ۶۸۹ ، ۶۹۰ ، ۶۹۱
 قوت القلوب ۴۵۲ ، ۶۶۱
 قیامت و اخبار آن (مقاله) ۵۰۸

ک

- منظوم) ۴۸۳ ، ۴۸۴
 کتاب سجاوندی ۵۵۴
 کتاب ضریری ۵۵۳
 کتاب ظہوری معہ رقعات (رک : سه نثر
 ظہوری) ۵۷۹
 کتاب فخر سہاک شرح شرح حکمیہ عرف
 سیدی (معروف بہ سیدی) ۲۶۲ ،
 ۲۶۳
 کتاب کریمہ (رک : کریمہ) ۶۰۷
 کتاب محیط ۱۸۵
 کتاب نظم الدرر والمرجان فی تلخیص
 سیر سید الانس والجان (رک : فہرست
 کتاب نظم الدرر والمرجان فی تلخیص
 سیر سید الانس والجان) ۴۷۷
 کتاب وظایف (رک : مجموعہ دعا) ۴۹۱
 کریمہ (رک : شرح کریمہ ، کتاب کریمہ ،
 کریمان) ۸۵ ، ۸۶ ، ۸۸ ، ۴۳۱ ،
 ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۴۹۹ ، ۶۰۸
 کریمان (رک : کریمہ) ۴۹۷
 کرسی نامہ (رک : شجرہ نامہ) ۶۴۱
 کرسی نامہ حضرت غوث الاعظم جیلانی
 (رک : کرسی نامہ شیخ عبدالقادر
 جیلانی) ۴۵۲
 کرسی نامہ شیخ عبدالقادر جیلانی ۵۳۹
 کشف الاسرار ۳۲۳ ، ۳۲۵
 کشف الاسرار وعدة الابرار ۳۶۴ ، ۳۶۵
 کشف الظنون ۲۳۱
 کشف الغمہ ۴۹۳
 کلام اللہ (رک : قرآن) ۴۵۷
 کلیات و جزئیات ۳۱۵
- کافیہ ، الکافیہ ۲۳۴ ، ۳۴۲ ، ۵۵۴ ، ۳۶۱ ،
 ۳۶۲ ، ۶۷۰
 الکافیہ فی النحو (رک : کافیہ) ۳۶۲
 الکامل ۴۶۵
 کبریت احمر ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸
 کبیری (رک : منیۃ المصلی) ۳۶۴
 کبیری (رک : شرح منیۃ المصلی) و غنیۃ
 المبتدی) ۳۶۳
 کبیری شرح منیۃ المصلی (رک : شرح
 منیۃ المصلی و غنیۃ المبتدی) ۳۶۳
 کبیری یا غنیۃ المتملی (رک : شرح منیۃ
 المصلی) ۳۶۳
 کتاب الاجناس ۵۵۱
 کتاب اللہ تعالیٰ (رک : قرآن ، فرقان)
 ۴۴۷
 کتاب البیوع (رک : اشعۃ اللمعات ترجمۃ
 مشکوٰۃ) ۲۱
 کتاب التقریب فی اسماء الرجال ۱۲۹
 کتاب الجنائز (رک : اشعۃ اللمعات ترجمۃ
 مشکوٰۃ) ۲۱ ، ۲۲
 کتاب السہات والمہات ۸۲
 کتاب الطہارۃ (رک : کنزالدقائق) ۱۲۲
 کتاب العقد ۵۵۲
 کتاب الفرائض (رک : کنزالدقائق) ۱۲۲
 کتاب المناسک (رک : اشعۃ اللمعات
 ترجمۃ مشکوٰۃ) ۲۱ ، ۲۲
 کتاب المیزان ۵۵۱
 کتاب پگری روقی ۴۹۶ ، ۵۰۲
 کتاب خواب نامہ (رک : خواب نامہ)

مثنوی احکام فقه ۴۶۷
 مثنوی احکام فقه کراسی ۴۶۹ ، ۴۷۱
 مثنوی تحفة الاحرار (رک : تحفة الاحرار)
 ۹۹
 مثنوی زاد المسافرین (رک : زاد المسافرین)
 ۴۳۹
 مثنوی زبدة الرمل (رک : زبدة الرمل)
 ۴۱ ، ۴۱۱ ، ۵۶۴ ، ۵۶۷
 مثنوی زلیخا (رک : مثنوی ناشناخته پنجابی)
 ۴۴۴
 مثنوی شریف (رک : مثنوی مولوی) ۳۹۳
 مثنوی فقه کبلائی ۴۶۸ ، ۴۷۱
 مثنوی غنیمت (رک : نیرنگ عشق) ۶۸۳ ،
 ۶۸۴ ، ۶۸۵ ، ۶۸۶ ، ۶۸۷
 مثنوی مرغوب القلوب (رک : مرغوب
 القلوب) ۴۴۰ ، ۴۷۱
 مثنوی معنوی (رک : مثنوی شریف) ۳۹۳
 ۳۸۸
 مثنوی مولوی (رک : مثنوی معنوی)
 مثنوی شریف) ۱۹۴ ، ۱۹۵ ، ۳۳۷ ،
 ۳۳۸ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ، ۳۹۶
 ۳۹۷
 مثنوی مولوی (دفتر اول) ۳۹۳
 مثنوی مولوی (دفتر اول و دوم) ۳۹۵ ،
 ۳۹۷
 مثنوی (ناشناخته) ۴۳۱ ، ۴۳۲ ، ۴۳۳
 ۴۳۴
 مثنوی (ناشناخته) ۶۵۰
 مثنوی (ناشناخته پنجابی) ۴۴۱
 مثنوی نل و دمن ۳۹۷

کنز الاخبار ۴۶۵
 کنز الدقایق ۱۲۲ ، ۳۶۹ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۵۴۲ ، ۵۴۴ ، ۵۴۶
 ۶۰۴ ، ۶۰۶
 کنز العباد ۵۱۰
 کیمیای سعادت ۳۷۵ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷
 ۶۲۸

گ

گلستان ۲۴۶ ، ۲۸۴ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ،
 ۳۷۹ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ،
 ۳۸۴ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶
 گنج العرش ۵۳۹ ، ۵۴۰

ل

لباب ، اللباب ۱۸۵
 لباب الاخبار ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹
 لب لباب معنوی ۳۸۶ ، ۳۸۷ ، ۳۸۸
 لطائف اللغات ۳۳۷
 لطائف المعنوی من حقایق المثنوی ۳۳۷
 لغات الادبیه ۳۸۹
 لغت (?) ۶۷۷
 لمعات (رک : شرح عربی مشکوة) ۲۱
 لوح حیات و ممات ۸۰
 لیلی و مجنون نظامی ۳۹۰ ، ۳۹۲

م

مائة عامل ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، ۵۵۳ ، ۵۵۵ ،
 ۵۵۷ ، ۵۵۸
 مابین نامه ۵۲۲
 المتفق ۱۸۴ ، ۱۸۵

- مثنوی نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت)
۶۸۷ ، ۶۸۶ ، ۶۸۵
- مثنویهای پنج گانه نظامی (رک : خمسة
نظامی) ۲۸۲
- مثنوی هفت بیکر (رک : بهرا نامه) ۷۰۱
- مثنویهای هفتگانه نظامی (رک : سبعة نظامی)
۲۸۲
- مثنوی یوسف و زلیخا (رک : یوسف و زلیخا)
۲۹۰
- مجربات اکبری ۳۴۸ ، ۴۰۰
- مغرب الشفاء ۳۹۹
- مجمع البيان ۴۹۴
- مجمع الفوائد ۵۶۰ ، ۵۶۱ ، ۵۶۲
- مجموعه السلطانی ۴۰۴
- مجموع سلطانی ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۰۴ ، ۴۰۵
- مجموع خانی (رک : مجموعه خانی فی عین
المعانی) ۵۸۳ ، ۵۸۴
- مجموع خانی فی عین المعانی (رک : مجموعه
خانی فی عین المعانی) ۹۳
- مجموعه ۴۰۷ ، ۴۱۲ ، ۴۱۴ ، ۴۲۲ ،
۴۲۶ ، ۴۳۱ ، ۴۳۵ ، ۴۴۱ ، ۴۵۳ ،
۴۵۴ ، ۴۵۷ ، ۴۶۲ ، ۴۶۶ ، ۴۷۲ ،
۴۷۶ ، ۴۸۳ ، ۴۸۵ ، ۴۹۰ ، ۴۹۲ ،
۴۹۶ ، ۵۰۴ ، ۵۱۲ ، ۵۱۶ ، ۵۱۹ ،
۵۲۲ ، ۵۲۶ ، ۵۲۸ ، ۵۳۱ ، ۵۳۴ ،
۵۳۹ ، ۵۴۲ ، ۵۴۶ ، ۵۴۹ ، ۵۵۵ ،
۵۶۰ ، ۵۶۲ ، ۵۶۷ ، ۵۷۲ ، ۵۷۵
- مجموعه اوراد (رک : مجموعه وظائف) ۴۹۱ ،
۶۳۸
- مجموعه حدیث نبوی (؟) ۶۵۴
- مجموعه خانی فی عزالمعانی (رک : مجموعه
خانی فی عین المعانی) ۵۸۱ ، ۵۸۳ ، ۵۸۵
- مجموعه خانی فی غرة المعانی (رک : مجموعه
خانی فی عین المعانی) ۵۸۳
- مجموعه خانی فی عین المعانی ۵۸۱ ، ۵۸۳
- مجموعه دعا ۱۸۲
- مجموعه دعا (رک : کتاب وظائف) ۴۹۱
- مجموعه دعا (رک : مولود شریف) ۶۳۸
- مجموعه دعا ها و اوراد ۴۹۳
- مجموعه دینی ۴۵۳
- مجموعه رسائل (رک : مهمات المسلمین) ۶۳۹
- مجموعه سلطانی (رک : مجموع سلطانی)
۴۰۳ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷
- مجموعه عربی ۵۵۰ ، ۵۵۵
- محبته نامه (رک : یوسف زلیخا) ۲۹۰ ،
۲۹۱
- محض الاسلام ۸۳
- محمود نامه ۹۱ ، ۹۲ ، ۴۳۱ ، ۴۳۲
- المحیط ۱۸۴ ، ۶۶۲ ، ۶۶۵
- مختار الفتاوی ۴۶۴ ، ۴۶۵
- مختصر الطالبین ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۴
- مختصر القدوری ۵۸۵ ، ۵۸۶
- مختصر وقایه ، مختصر الوقایه ۲۸۱ ،
۵۸۷
- المختصر المنظوم ۱۲۱
- مختصر صلوة ماجینی یا ماجینی (رک : صلوة
ماجینی) ۵۲۸ ، ۵۲۹ ، ۵۳۱ ، ۵۳۲
- مخزن الاسرار نظامی ۹۸ ، ۱۰۳ ، ۱۰۹ ،
۱۱۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴ ، ۵۹۴ ، ۵۹۵
- مدار الافاضل ۱۸۷

- معراج المسلمین ۶۰۰ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲
 معراج سید کاینات (رک : معراجنامه) ۴۵۹
 معراجنامه ۴۵۷ ، ۴۵۹ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱
 المعزی ۱۱۶
 معما (رسالة -) ۵۷۵ ، ۵۷۹
 معیار الحقایق شرح کنز الدقایق ۶۰۲ ، ۶۰۳ ، ۶۰۴
 معین المبتدی (رک : شرح کریمنا) ۶۰۶ ، ۶۰۷
 مفتاح الحکمه ۶۰۸ ، ۶۰۹ ، ۶۱۰
 مفتاح الخیرات ۵۳۱ ، ۵۳۲ ، ۵۳۳
 مفتاح العلوم ۲۵۴
 مفتاح الفلاح ۸۴
 مفرح الروح ۶۱۰ ، ۶۱۱
 مفرح القلوب ۳۱۲ ، ۳۴۸
 مفید الانشاء ۶۱۲ ، ۶۱۳
 مقاله بی درباره حدیث و اقسام آن ۳۸۳
 المقدمة الجزریة ۱۶۸
 مقدمة الصلوة (رک : نام حق در فقه) ۸۶
 مقدمة شرح فارسی مشکوة ۶۱۷
 مکتوبات ابوالفضل (رک : هرسه دفتر
 ابوالفضل ، مکتوبات علامی) ۶۲۰
 مکتوبات علامی (رک : دفتر اول ابوالفضل ،
 هرسه دفتر ابوالفضل ، مکتوبات ابوالفضل)
 ۱۹۰ ، ۱۹۱ ، ۴۱۴ ، ۴۱۵ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹
 مکتوبات جامی (رک : زلفعات جامی) ۲۱۳ ، ۲۱۴
 مکتوبات شیخ فرید الدین احمد یحیی منیری
 ۴۷۵
 مکتوبات ظهوری ۵۷۹
 مناجات التائبین ۸۲
 مدقق (رک : شرح صرف میر) ۱۱۲ ، ۱۱۴
 مدح حضرت محمد ۴۵۲
 مدح دوازده امام ۴۵۲
 سراج الارواح ۲۸۵ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۵۸۸ ، ۵۸۹
 مرغوب (رک : مرغوب القلوب) ۴۶۸ ، ۵۷۱
 مرغوب القلوب (رک : انشای مرغوب
 القلوب) ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۳۶ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹ ، ۴۷۰
 مسائل احکام شریعت ۵۳۱ ، ۵۳۳
 مسائل فقه ۴۷۶
 مسائل فقه برای زنان ۵۲۲ ، ۵۲۳ ، ۵۲۴ ، ۵۲۵
 سبعات عشر (رک سبعات عشرة) ۴۵۲
 سبعات عشرة ۵۱۶ ، ۵۱۷ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹
 المسعودی ۴۶۵
 مسلم الثبوت ۲۳۰
 مشارق الانوار ۳۲۳ ، ۵۱۰
 مشکات (اول و آخر) ۵۱۱
 مشکوة المصابیح ۲۲
 مصابیح ۲۴۴ ، ۵۱۰
 مصباح العاشقین ۵۹۰ ، ۵۹۱
 المضمورات ، مضمورات ۴۴۳ ، ۶۵۸ ، ۶۶۲
 مطالب المؤمنین ۵۱۰
 مطلوب المنشی ۵۹۵ ، ۵۹۶
 مطلع الانوار ۳ ، ۹۸ ، ۱۰۴ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۵۹۱ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳ ، ۵۹۵
 معاد و معاش در اخلاق ۵۹۷
 معدن ۴۴۸
 معدن شاشی حاشیة اصول شاشی ۶۰۰
 معدن الشاشی فی شرح اصول الشاشی ۵۹۹

- مناجات الخمس عشرة ۸۲
مناجات امام اعظم کوفی ۳۷۹
مناجات شاه ابرار ۳۱۰
مناجات غوث الثقلین ۳۲۹
مناظره ترسا و ابو حنیفه (مقاله -) ۳۷۳
منافع ۶۶۲
منتخب الحساب لیلالوقی ۴۱۶
منتخب الحسامی (رک : حسامی العظامی)
۴۴۶
منتخب صرف هوایی ۶۲۱ ، ۶۲۲
منشآت دلگشا ۷۲۲
منشآت مادھو رام ۶۲۴
منطق ۶۷۹
منہاج العابدین الی الجنة رب العالمین ۶۲۷ ،
۶۲۸
منہل العطشان فی رسم احرف القرآن ۶۲۹
منیة المصلی (رک : صغیری) ۳۶۴
منیة المصلی و غنیة المبتدی (رک : صغیری
و کبیری) ۶۳۱
مراغظ و حکم ۶۳۲ ، ۶۳۳
مواهب علیہ (رک : تفسیر حسینی) ۱۲۶ ،
۱۲۷ ، ۶۳۴ ، ۶۳۵ ، ۶۳۶ ، ۶۳۷ ،
۶۳۸
موجز القانون ۱۶۴ ، ۶۷۴
مولود (قطعه -) ۴۶۶
مولود حضرت محمد (ص) بہ شعر فارسی ۴۴ ،
۴۵
مولود شریف (رک : مجموعہ دعا) ۶۳۸ ،
۶۳۹
مؤید الفضلاء ۷۵ ، ۱۸۷
مہج الدعوات ۸۰ ، ۸۱ ، ۴۹۳ ، ۴۹۵
- مہمات المسلمین ۶۳۹ ، ۶۴۰
میرایسا غوجی ۶۴۱ ، ۷۴۱
المیزان الاصول ، میزان اصول ۱۸۵
میزان الطب ۳۱۲ ، ۳۴۸
میزان المنطق ۶۰ ، ۵۷۵ ، ۵۷۶
مینا بازار ۵۷۵ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸
- ن
- نام حق (رک : نام حق در فقہ) ۸۵ ، ۸۶ ،
۸۷ ، ۴۹۶ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۵۰۰
نام حق در فقہ ۸۵
ناسخ و منسوخ ۴۷۶ ، ۶۴۳ ، ۶۴۴
ناشناختہ (بہ زبان اردو) ۴۱۴
ناشناختہ (بہ زبان اردو ، رک : رسالہ حساب
بہ زبان اردو) ۴۱۸ ، ۴۲۰
ناشناختہ (مسائل فقہ) ۴۴۱
ناشناختہ (رسالہ -) ۴۶۲ ، ۴۸۶ ، ۴۸۷ ،
۴۸۸ ، ۶۴۳
ناشناختہ (داستان فارسی ، شاید داستان سہرو
ماہ باشد ؟) ۶۴۵
ناشناختہ (مثنوی -) ۶۴۷
ناشناختہ (شاید تفسیر قرآن باشد) (?) ۶۵۱
ناشناختہ (?) ۶۵۳ ، ۶۵۴ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ،
۶۵۷ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۲ ، ۶۶۴ ،
۶۶۷ ، ۶۶۸ ، ۶۶۹ ، ۶۷۱ ، ۶۷۳ ،
۶۷۵ ، ۶۷۶ ، ۶۷۸ ، ۶۷۹
نجات المسلمین ۵۱۲ ، ۵۱۳ ، ۵۱۴ ، ۵۱۵
نجات المؤمنین ۲۸۶
نزہة الصنایع ۱۸۷
نسخہ شاشی (رک : اصول الشاشی) ۴۴۶
نصاب اردو ۴۳۱ ، ۴۳۴ ، ۴۳۵

وقف در قرآن (به شعر فارسی) ۱۳
۵

الهدایة، هدايه، (رك : الهداية في الفروع)
۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۵۵۴ ، ۶۶۱ ، ۶۹۴ ،
۶۹۵

هدايت الرسل (رك : قواعد الهدايت) ۶۸۹ ،
۶۹۰ ، ۶۹۱

هدايت النور فيما يتعلق بالاظفار والشعور
۶۹۲ ، ۶۹۳

الهداية شرح البداية (رك : الهداية) ۶۹۵
الهداية في الفروع (رك : الهداية) ۶۹۵
الهداية في الفروع شرح البداية (رك :
الهدايت في الفروع) ۶۹۵

الهداية في شرح الوقاية ۵۴۶
هدائی ورقه میراث (رك : دهايي ورقه میراث)
۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۶۹۶ ، ۶۹۷

هرسه دفتر ابو الفضل (رك : مكاتبات علامي)
۶۱۸ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰

هر لرن (رك : انشای هر لرن) ۴۰ ، ۴۱ ،
۴۳

هنت اورنگ جاسی ۹۸
هنت پیکر (رك : هنت گنبد ، بهرام ناسه)
۳۹۱ ، ۶۹۹ ، ۷۰۰

ی

یاد دانت درباره حروف و رسمت فارسی ۳۷
یک سند بد زبان فارسی ۳۰
یوسف و زلیخا (رك : مشتوی یوسف و زلیخا)
۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۷۰۱ ، ۷۰۲ ، ۷۰۳ ،
۷۰۴ ، ۷۰۵ ، ۷۰۷

نصاب پنجابی ۴۳۱ ، ۴۳۳ ، ۴۳۵

نصاب صبیان ۲۸۸ ، ۲۸۹

نظم عوامل (رك : شمة) ۶۸۱ ، ۶۸۲ ،
نظم نادری ۴۱۶

نفحات الانس من حضرات القدس ۲۱۴

نکاح نامه ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ ،
نوادر ترمذی ۳۲۳

نورالمحمدیه ۵۴۲ ، ۵۴۳ ، ۵۴۴

نور مجد (رك : نورالمحمدیه) ۵۴۴

نهایه ۲۲ ، ۶۶۱

نهایة العقول و غاية الاصول ۴۰۷ ، ۴۰۸ ،
۴۰۹ ، ۴۱۱

نهایة العقول و نهایة الاصول (رك : نهایة
العقول و غاية الاصول) ۴۰۹

نیرنگ عشق (رك : مشتوی غنیمت) ۶۸۳ ،
۶۸۴ ، ۶۸۷

و

ورد روز پنج شنبه ۴۹۵

ورد روز جمعه ۴۹۵

ورد روز چهار شنبه ۴۹۵

ورد روز دو شنبه ۴۹۵

ورد روز سه شنبه ۴۹۵

ورد روز شنبه ۴۹۵

ورد روز یک شنبه ۴۹۵

وسيلة العابدین علی الخلاصة الكيدانی ۵۴۵

وسيلة النجاة ۶۸۸ ، ۶۸۹

الوقاية ۵۴۶

وقاية الرواية في مسائل الهداية ۲۴۴ ،
۲۶۷

۷ - فهرست نامهای جایها

ب	آ
بادآباد ۱۳۰ -	آخون ۱۰۷
بادشهرنی ارب : بادشهرنی ۱۳۷	
بادشهر ۱۰۷	
باغ ارم ۱۱۱	احمد آباد گجرات ۴۵۰
باغبوند ۱۳۷	اسلام آباد ۱۵۵ ، ۱۴۰
باغبور دهمیری ۲۹۰	اصفهان ۲۲۹
باکریانواله ۲۰۹	اضم ۱۱۹ ، ۱۸۸ ، ۳۵۰
بانده ۲۰۸	اکبر آباد ۱۵۷
بحرالحيوت انام درجابی غریبمنک ۱۵۵	الله آباد ۶۹۲ ، ۶۹۳
بخارا ۱۸۶ ، ۱۸۱	امانی ۱۹۸
بربر ۲۱۱	انکلی ۱۹۰
برصغیر ارب : برصغیر ۱۳۷ ، ۱۳۸	اوان ۴۲۲
برکنده ۲۳۲	ایران ۱۹۱ ، ۲۱۱ ، ۲۱۳ ، ۲۳۳ ، ۲۳۸
برکنده ۲۳۲	۳۸۲ ، ۴۱۴ ، ۴۲۰ ، ۴۲۵ ، ۶۲۰
برکنده ۱۹۰	۶۵۸

پتوار ۲۸	برکی بدھال ۱۹۰
پرتا نوالی ۷۰۷	بساندورایم ۳۸۳
پرکنہ، دانکلی ۳۸۳	بسندوری ۴۵۱
پرکنہ، دھن ۴۸	بصرہ ۱۲۹ ، ۲۰۵ ، ۶۳۰
پری درویزہ ۱۴	بطحا ۱۰۷
پشاور (رک : پشاور) ۵۷ ، ۵۸ ، ۴۲۶	بغداد ۱۰۷ ، ۳۳۲
پناہ پی پی ۴۲۲	بلاساغون ۳۰۸
پنجاب ۳۶۳ ، ۴۴۶ ، ۵۸۳ ، ۶۴۶	بندر دھولارا ۴۵۰
پنج تار ۶۹ ، ۷۱	بنگلہ ۵۷۱
پندادخان ۶۹۰	بنور ۶۲۵ ، ۶۲۶
پنڈی (رک : راولپنڈی) ۲۳۸	بوریا نوالی ۳۶۹
پھدری ۵۸۵	بہار ۲۳۱
پہراہ ۱۹۸	بہاولپور ۴۴۹ ، ۴۵۰
پہکراں ۱۲	بہشت ۴۸۶ ، ۵۸۲ ، ۶۶۳
پکھراں ۲۴۹	بھیمکی ، بھیمکی ۳۴۵ ، ۳۸۹
پیشاور (رک : پشاور) ۵۴۳	بھون ۲۴۲ ، ۶۲۳
پیلو ۱۹۱	بیانیان ۱۱۴
	بیانی ۲۴۸
	بیانیان ۱۲
ت	
تپہ کلیانہ ۱۹۱	
ترکستان ۳۰۸	
تور ۲۱۱	
توران ۱۹۱ ، ۴۲۰ ، ۶۲۰	
توہا ۴۲۲	
تھام (مقام) ۱۹۹ ، ۲۰۰	
تھانہ ۳۶	
تھانہ الپہ ۷۹	
تھانہ لکرکھار ۶۹۰	
تھانہ راوند ۳۵۷	
تھران ۶۹۹ ، ۷۰۱	
تھلیان ۱۹۰	
تیری شاہان ۲۳۸ ، ۲۳۹	
	پ
	پادشاہانی (رک : بادشاہانی) ۱۹۳
	پارس ۲۳۸ ، ۲۳۹
	پاک (رک : پاکستان ، سر زمین پاک) ۱۵۴ ، ۱۸۵ ، ۱۸۹ ، ۱۹۹ ، ۲۴۰ ، ۲۶۰
	پاکستان (رک : سر زمین پاک ، پاک) ۳۷ ، ۴۹ ، ۱۲۶ ، ۲۱۳ ، ۲۳۷ ، ۲۴۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۶ ، ۳۳۳ ، ۳۳۸ ، ۳۸۲ ، ۴۱۴ ، ۴۲۵ ، ۴۳۰ ، ۵۳۰ ، ۵۷۸
	۶۵۸ ، ۶۶۹

- خوارزم ۲۵۵ ، ۲۵۴
- جام ۲۰۰
- جامع دمشق ۲۵۶
- جدوال ۵۱۱
- جرجانیه ۲۵۵ ، ۲۵۴
- جنت مالان ۳۹۷
- جهلم ۲۴۲ ، ۳۷۳ ، ۶۲۳ ، ۶۹۰
- جهنگ میال ۱۱۷
- جیحون ۹۶
- جیلان ۵۳۶
- چ
- چاپخانه منشی نول کشور ۱۳۶ ، ۲۳۳
- چک عمر ۱۱۵
- چک عمر والہ ۱۲
- چک سیارا ۶۶۳
- چکوال ۲۴۲ ، ۶۲۳
- چکی شریف ۱۱۲
- چمک ۲۳۵
- چین ۱۴۴ ، ۲۰۱
- ح
- حجاز ۲۰۵ ، ۲۰۴
- حبیب پور ۴۴۹ ، ۴۵۰
- خ
- خانبالغ ۱۲۸
- خرابات ۶۴۸
- خراسان ۵۲ ، ۸۶ ، ۶۹۱
- الخشاب ۴۲۲
- خطا ۲۰۰
- د
- دارالسلام ۵۹۴
- دارالسلطنت لاهور (رک : لاهور) ۲۸۸
- دانشگاه تهران ۷۰۱
- دائرة مغربی ۲۶۸
- دروازه سوچی (کفشگر) ۴۶
- درویزه ۵۲۳ ، ۵۲۴
- دعولہ ۱۹ ، ۵۵۶ ، ۵۶۳ ، ۵۶۴ ، ۶۹۰
- دمشق ۱۶۰ ، ۲۵۴ ، ۳۳۲ ، ۶۵۲
- دنیچند ۱۹۳
- دوزخ ۶۶۳ ، ۶۸۹
- دوہینکی ۱۶
- دھراہ ۱۸۰
- دھری شاہان ۳۶
- دھک ۲۷۴
- دھلی ۴۱ ، ۴۳ ، ۶۷ ، ۲۷۴ ، ۵۹۳
- دھولارا ۴۵۰
- دیہد وال ۴۰
- دیہری شاہ فتح خان ۶۹
- ذ
- ذی سام ۲۷۲ ، ۲۷۴ ، ۴۸۸ ، ۵۳۵
- ر
- راجکوت ۴۴۹ ، ۴۵۰
- رأس عقبة الکتان ۱۶۰
- راسپور ۱۶۳ ، ۱۶۸ ، ۱۷۳ ، ۲۳۰
- ۲۴۴ ، ۲۷۲ ، ۲۸۱ ، ۳۷۰ ، ۵۸۶
- ۵۹۹ ، ۶۳۱ ، ۶۷۱

راولپنڈی (رٹ : پنڈی) ۵۹۷، ۳۶	۶۱۲	شہر غلام علی نظامانی . ۵۵
روم ۳۵۷		
روم ۴۸۱، ۳۵۶		
روہوال ۷۶		
ز		
زمزم ۱۰۷		
س		
سر زمین پاک (رک : پاک ، پاکستان)		
۰ ۲۸۴ ، ۱۴۳ ، ۱۳۹ ، ۹۰ ، ۴۲		
۰ ۳۵۶ ، ۳۴۱ ، ۳۳۱ ، ۳۰۵ ، ۲۹۶		
۰ ۵۰۳ ، ۴۶۱ ، ۴۰۰ ، ۳۹۸ ، ۳۹۳		
۰ ۶۱۴ ، ۶۱۲ ، ۵۷۸ ، ۵۷۰ ، ۵۵۹		
۶۳۸		
سرکدھن ۷۰۳ ، ۵۲۰ ، ۳۵۶ ، ۷۴		
سری نگر ۳۳۴		
سفارت شهنشاهی ایران در اسلام آباد ۴۱۴		
سند ۱۲۱		
سنسہرال ۱۰۳		
سنگ جانی ۲۳۸ ، ۳۶		
سنور ۶۲۶		
سیدان ۵۲۰		
سیوستان ۳۶۰		
ش		
شام ۶۹۲ ، ۶۳۰ ، ۲۰۵ ، ۲۰۴		
شاهجهان آباد ۶۸۶		
شاه پور (درستان پنجاب) ۱۸۰		
شاهدرہ (در حومہ لاہور) ۱۷۸		
شبہ قارہ (رک : عند و پاکستان) ۰ ۴۰ ، ۱۱		
۰ ۴۳۰ ، ۴۰۰ ، ۳۴۰ ، ۲۹۱ ، ۲۳۷		
ک		
کاضمہ ۵۳۵ ، ۴۸۸ ، ۱۱۹		
کسوکی ۳۴۱		
کانپور ۴۱۵		
کافیان ۱۰۱		
قاف ۱۲۷ ، ۷۰		
قبۃ الاسلام (رک : ملتان) ۳۲۳		
قصور ۲۲۸ ، ۱۰۹ ، ۱۰۸		
قلعہ سویہاسکہ ۵۳		
قونبہ ۳۹۳		
ع		
عادلپور ۳۲۲		
عراق ۶۹۱ ، ۲۰۴		
عربستان ۶۹۲		
علی یاران ۶۸۶		
عمرہ ۱۰۷ ، ۲۲		
ط		
طراز ۳۰۸		
ص		
صفا ۱۰۷		
صمنال بزرگان (۶) ۲۸۲		
ف		
فارس (رک : پارس) ۶۹۱		
ق		

گورستان سکر رگ : ۱۰۰

گوند محمدی : ۱۰۱

گیلان : ۱۰۲

ل

لاهور : ۱۰۳

لاہور : ۱۰۴

لاہور : ۱۰۵

لاہور : ۱۰۶

لاہور : ۱۰۷

لاہور : ۱۰۸

لاہور : ۱۰۹

لاہور : ۱۱۰

لاہور : ۱۱۱

لاہور : ۱۱۲

لاہور : ۱۱۳

لاہور : ۱۱۴

لاہور : ۱۱۵

لاہور : ۱۱۶

لاہور : ۱۱۷

لاہور : ۱۱۸

لاہور : ۱۱۹

لاہور : ۱۲۰

لاہور : ۱۲۱

لاہور : ۱۲۲

لاہور : ۱۲۳

لاہور : ۱۲۴

لاہور : ۱۲۵

لاہور : ۱۲۶

لاہور : ۱۲۷

لاہور : ۱۲۸

لاہور : ۱۲۹

لاہور : ۱۳۰

لاہور : ۱۳۱

لاہور : ۱۳۲

لاہور : ۱۳۳

لاہور : ۱۳۴

لاہور : ۱۳۵

لاہور : ۱۳۶

لاہور : ۱۳۷

لاہور : ۱۳۸

کشتخانه بن سید تھون : ۱۰۳

کشتخانه عشقی بنجاب : ۱۰۴

کشتخانه گنج بخش روہتلی : ۱۰۵

کشتخانه : ۱۰۶

کشتخانه : ۱۰۷

کشتخانه : ۱۰۸

کشتخانه : ۱۰۹

کشتخانه : ۱۱۰

کشتخانه : ۱۱۱

کشتخانه : ۱۱۲

کشتخانه : ۱۱۳

کشتخانه : ۱۱۴

کشتخانه : ۱۱۵

کشتخانه : ۱۱۶

کشتخانه : ۱۱۷

کشتخانه : ۱۱۸

کشتخانه : ۱۱۹

کشتخانه : ۱۲۰

کشتخانه : ۱۲۱

کشتخانه : ۱۲۲

کشتخانه : ۱۲۳

کشتخانه : ۱۲۴

کشتخانه : ۱۲۵

کشتخانه : ۱۲۶

کشتخانه : ۱۲۷

کشتخانه : ۱۲۸

کشتخانه : ۱۲۹

کشتخانه : ۱۳۰

کشتخانه : ۱۳۱

کشتخانه : ۱۳۲

کشتخانه : ۱۳۳

کشتخانه : ۱۳۴

کشتخانه : ۱۳۵

کشتخانه : ۱۳۶

کشتخانه : ۱۳۷

کشتخانه : ۱۳۸

کشتخانه : ۱۳۹

کشتخانه : ۱۴۰

کشتخانه : ۱۴۱

کشتخانه : ۱۴۲

کشتخانه : ۱۴۳

ک

کھون : ۱۹

گروٹ : ۱۸۱

گجرات (رگ : گجرات) : ۴۵۰

گجرانوالہ : ۴۷۳

گنجه : ۶۶۱

گورستان بقیع : ۳۹۷

۶۳۰ ، ۵۰۸	مروہ ۱۰۷
ملتان ۳۲۳ ، ۸۹	مزنہ سنکراں (رک : مزنہ سنکراں) ۴۹۷
موربی حبیب پور ۴۴۹ ، ۴۵۰	مستالہ ۱۲ ، ۳۱ ، ۶۵ ، ۲۴۹ ، ۲۸۵
موکل ۲۲۸ ، ۲۲۹	۶۰۶ ، ۵۱۲ ، ۴۰۸
موہرہ خورد ۱۲	مسجد ۲۵۱ ، ۶۰۵
میرپرا خورد ۴۵	مسجد امالی ۱۹۸
سینا ۵۸۷	مسجد آخوند ملا رفیق ۵۹
	مسجد باغبونہ ۴۲۷
	مسجد باغبور دھیری ۵۹۲
	مسجد بیانی ۲۴۸
	مسجد بیانی ۱۱۴ ، ۲۸۵
	مسجد پناہ پی پی ۴۲۲
	مسجد جامع بوز لاراں ۱۸۴
	مسجد چک عمر والہ ۱۲
	مسجد چمک ۲۳۵
	مسجد دھک ۲۷۴
	مسجد سہراں ۴۵۱
	مسجد کمانگران ۲۸۸
	مسجد کنیال ۲۵۱ ، ۲۸۲ ، ۴۶۲
	مسجد کھینکر ۱۶
	مسجد لکو تھیل ۲۱
	مسجد مامون صاحب پیر اعظم شاہ ۵۶۸
	مسجد مدینہ ۳۵۴
	مسجد نیلہ گنبد لاہور ۶۹۶
	شعر الحرام ۱۰۷
	مشہد ابی حنیفہ ۳۳۲
	مصر ۱۴۲ ، ۳۵۶ ، ۳۵۹ ، ۴۱۱ ، ۴۴۴ ، ۳۳۳
	۶۹۲
	مطبوعہ مجدی (لکھنؤ) ۶۹۳
	مغرب ۴۱۱
	مکہ ۱۰۷ ، ۱۲۷ ، ۲۳۰ ، ۳۵۱ ، ۳۹۷
	ہندوستان ۴۸۱ ، ۶۱۸
	ہرات ۲۵۴ ، ۲۵۵ ، ۲۶۷ ، ۶۲۹
	ہفت خوان ۲۱۲
	ہفت کشور ۴۲۹
	ہمدان ۱۰۷
	ہند (رک : ہندوستان) ۲۲ ، ۳۷ ، ۴۹
	۵۱ ، ۹۲ ، ۱۲۶ ، ۱۵۴ ، ۱۵۸
	۱۷۲ ، ۱۸۵ ، ۱۸۹ ، ۲۳۷ ، ۲۴۰
	۲۸۴ ، ۲۹۱ ، ۲۹۶ ، ۳۰۵ ، ۳۱۲
	۳۵۶ ، ۳۹۳ ، ۳۹۸ ، ۴۰۰ ، ۴۳۰
	۴۶۱ ، ۵۳۰ ، ۵۷۰ ، ۵۷۷ ، ۵۷۸
	۵۹۹ ، ۶۱۴ ، ۶۳۸ ، ۶۶۹

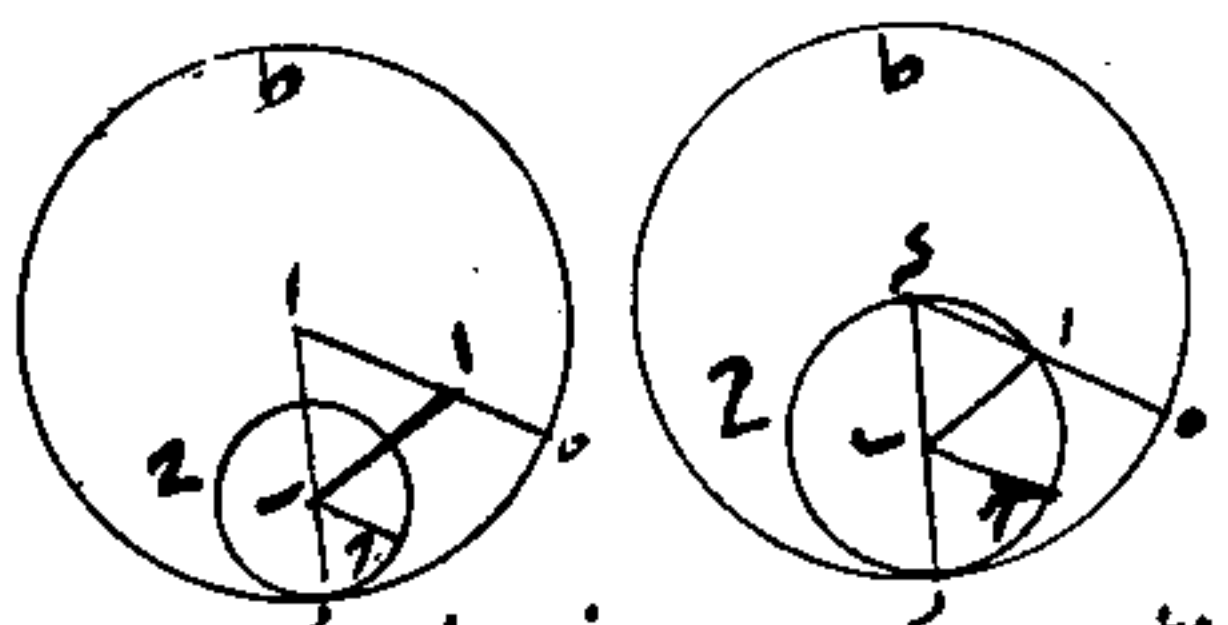
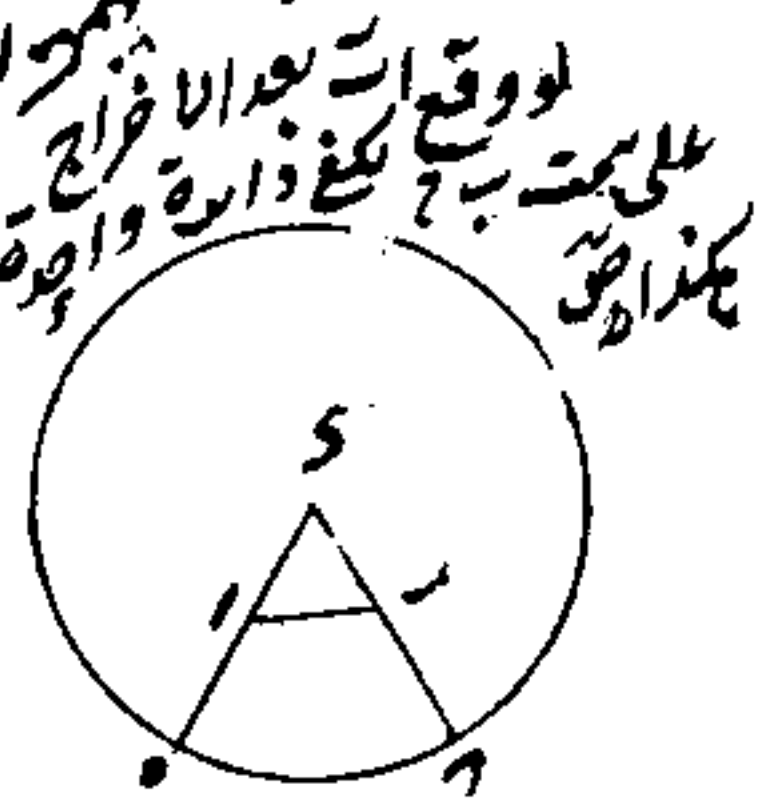
نہوندا

خوش آنکس که چون بر کوه کرد ساز
 بود که ران نام جوهر کی
 نیاید بسی نام بی مایگان
 در منته که در نام دارد درم
 همه کس با چغتن افسانه خراست
 چه بشیاری سیدار در آن
 بر آنکس که بود زنگانی حرام
 نبرد آنکس کی ز جهان نام برد
 ز نبودن بجز دوازده جهان کو را
 چه دیدیم که ترک جهان گفتن آ
 خیال برین نامم کردم بکار
 مرکز تمنای این بوستان
 مر این نام را اتفاق صواب
 درین دم که ما این شکر آ
 کر ای کی همه پیش اندر غدو
 قیامت اگر چند که پس

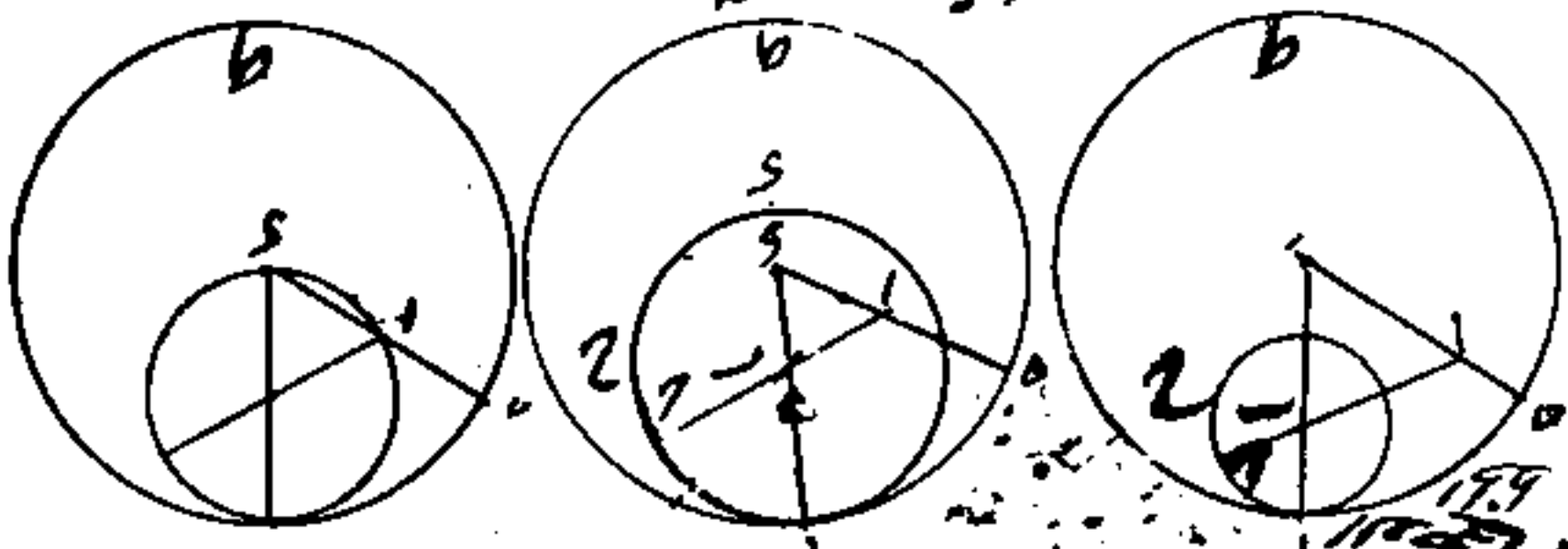
بمیراث بگذاشت عمر دراز
 دلی نام هر کس نامند بی
 که نتوان ازین سکر رایگان
 درم ریز چو گل که گشت از گرم
 بنوشند چون خواب سانه
 که او نعت اندازوی افسانه
 که در آن نماید پس از دم نام
 که مردی نگو نام هرگز نبرد
 بیشتر جز سخن کویرا
 مر این جز چون دیگران خفتن آ
 که مانند ما در جهان یاد کار
 درودی رسد بر من از دوستان
 شدانهای سکندر خطاب
 ز تاریخ هفتصد یکی کمتر آ
 چهار الف و پنجاه چهار صد
 قیامت چهار تا این بسین و

وقت هفت کتاب
 مسی با سکندر نامه
 حق العباد ملا غلام
 محمد ز قفال لاد و لاد و لاد
 بیع و کلایشتی
 نها

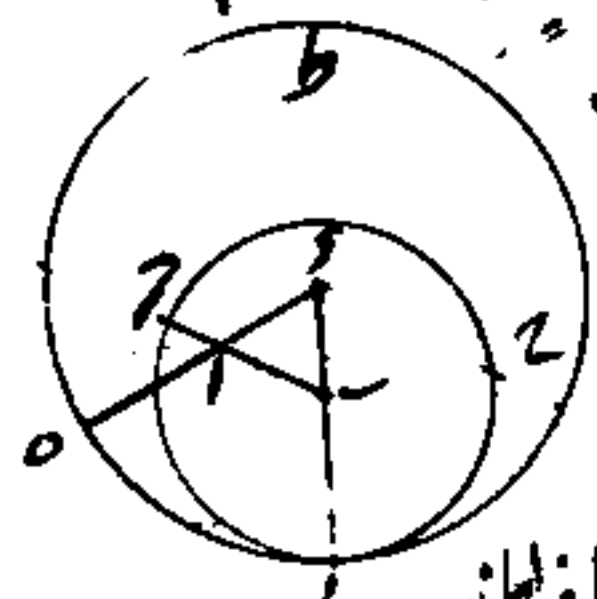
في هذا الموضع
 اذ على طرفي هذه الدائرة
 فيكونان في المحيط
 فاحداهما ان يكون
 فكما هو يمكن ان يقع فيه
 اما اقصر من سح فيقع المثلث
 داخل دائرة دح ركامر او مساويا
 لقطر الدائرة بنقطة آد
 او اطول منه فيقطع محيطها
 ضلع آت سح وبها هكذا

واما الثاني فمثل الاول ويقع صور المثلث هكذا
 في المباشرة المسماة

اما الثالث فلا يحتاج فيه الى ان نصل بين النقطتين وطرف
 الخط لان ان يكون بعض سح فلا يقع فيه الا صورة واحدة
 وهي هكذا ويمكن في جميع هذه الصور ان نرسم المثلث
 في كلتي جنبتي خطات وحدث

بسببه ان في اوضاع الخطوط
 اختلفت واما الرابع فلا يحتاج

الى غير المباشرة الواقعة على طرف الخطوط
 فيكونان في المحيط
 فاحداهما ان يكون
 فكما هو يمكن ان يقع فيه
 اما اقصر من سح فيقع المثلث
 داخل دائرة دح ركامر او مساويا
 لقطر الدائرة بنقطة آد
 او اطول منه فيقطع محيطها
 ضلع آت سح وبها هكذا

في هذا الموضع
 اذ على طرفي هذه الدائرة
 فيكونان في المحيط
 فاحداهما ان يكون
 فكما هو يمكن ان يقع فيه
 اما اقصر من سح فيقع المثلث
 داخل دائرة دح ركامر او مساويا
 لقطر الدائرة بنقطة آد
 او اطول منه فيقطع محيطها
 ضلع آت سح وبها هكذا

اصول الهندسة
التي هي
اصول الهندسة
التي هي

اصول الهندسة
التي هي

في المثلث بعد ان نصل من النقطة والطرف لا يتساوى ولا
عمل المثلث لعدم البعد بينهما ولا الى عمل الدائرتين. كون
المركبين واحد بل يكفي فيه اخراج دائرة واحدة على

دائرة واحدة طرف الخط بعد ثم اخراج خط من المكن
الى المحيط كيف اتفق فزيد ان نفصل من اطول خطين مثل الثالث

اقصها فليكن الاطول a والاقص b وعلى a من
الطرف b نقطة c وعلى b من

الطرف a نقطة d ونتم على a بعد a دائرة e و
نفصل بها از من a مساويا لـ a على c وهو ac

الاولى ضلعين وزاوية بينهما
مع مثلث ضلعين وزاوية بينهما من

مثلث آخر كل لنظره متساوي الضلعين
والزاوية الباقي والمثلثان كل لنظره

فليكن في مثلثي abc و def مساويا لـ a و b

كذلك وزاوية ac زاوية de اقول abc مساو لـ def و ac

زاوية ac وزاوية de زاوية de والمثلث للمثلث و
ذلك لاننا اذا تم تطبيق ac على de انطبقت نقطة

على نقطة e وبها على e لاستقامتهما a على d لتساوي
الخطين و b على f لتساويهما و c على e على كبر

لاستقامتهما و a على d لتساويهما و c على e لتطبيق ضروبة

فانطبقت ضروبة ac على de وتساويهما و c على e على كبر

لاستقامتهما و a على d لتساويهما و c على e لتطبيق ضروبة

فانطبقت ضروبة ac على de وتساويهما و c على e على كبر

لاستقامتهما و a على d لتساويهما و c على e لتطبيق ضروبة

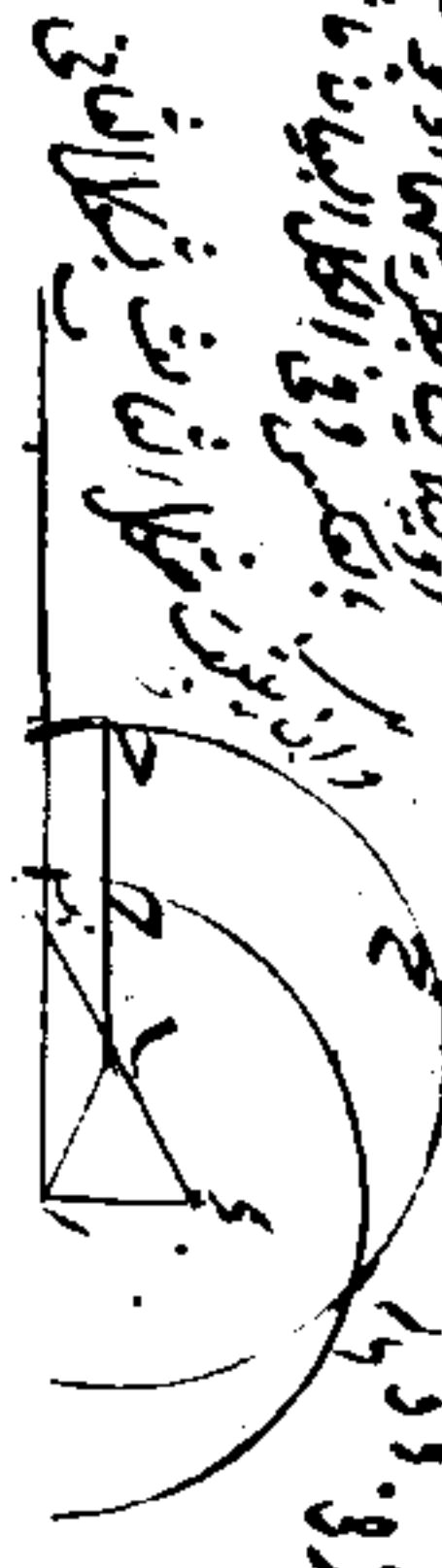
فانطبقت ضروبة ac على de وتساويهما و c على e على كبر

لاستقامتهما و a على d لتساويهما و c على e لتطبيق ضروبة

فانطبقت ضروبة ac على de وتساويهما و c على e على كبر

لاستقامتهما و a على d لتساويهما و c على e لتطبيق ضروبة

فانطبقت ضروبة ac على de وتساويهما و c على e على كبر

اصول الهندسة
التي هي

اصول الهندسة
التي هي

و اگر شد صیغه شبان روز است و قول امام شافعی با نزه شبانه روز

و بر پوستی که باز دارد دست می بچد جایز نیست مسح بر هر چه
که بر اثر است بسته اند جایز بود حکم شستن دارد پس در مدته مسح موزه بود
و اگر عضوی مجروح است و بر وجه بسته است مسح کند و اعضا دیگر
بخلاف آنکه اگر در یک پای موزه دارد و بر آن مسح میکند و یک پای میشود
جایز نیست و اگر چهره بی وضو بسته اند مسح جایز بود و اما اگر موزه بی وضو
است مسح بر آن جایز نیست مگر اگر چهره بر وجه بسته است و منفر از بجز
اندام صحیح است و بر نام چهره و یا بر جامه که بر وجه بسته است مسح میکند
جایز بود مگر اگر چهره افتاده از نیکو شدن مسح جایز نیست و محل چهره
شود و اگر نیکو نشد است چهره افتاده بندد مسح باطل شود
در موزه و مسح مسح بر نیت شرطی و بقول شافعی در شرط است باین
و انما حیض فحاشة است از هر آن بدن خون از رحم زنی با نیت مسح
از علتی است که در صورت مسح اقل مدته حیض شبان روز است و اگر
حیض از روز است و بنوعی پاکیزه و شبان روز است مگر اگر
از شبان روز باز باده از شبان روز خون استخاض بود مگر اگر آن
خون حیض بود بر سفیدی خالص و بقول ابی یوسف نه بر کسی که بعد از
سرخی و زردی باشد حیض است و پیش از آن خون حیض نیست و نزدیک
شافعی آن خون حیض تازه و سیاه است مگر حیض و نفاس است

حیض و مسح بر هر چه
که بر اثر است بسته اند جایز بود حکم شستن دارد پس در مدته مسح موزه بود

و اگر عضوی مجروح است و بر وجه بسته است مسح کند و اعضا دیگر
بخلاف آنکه اگر در یک پای موزه دارد و بر آن مسح میکند و یک پای میشود
جایز نیست و اگر چهره بی وضو بسته اند مسح جایز بود و اما اگر موزه بی وضو
است مسح بر آن جایز نیست مگر اگر چهره بر وجه بسته است و منفر از بجز
اندام صحیح است و بر نام چهره و یا بر جامه که بر وجه بسته است مسح میکند

جایز بود مگر اگر چهره افتاده از نیکو شدن مسح جایز نیست و محل چهره
شود و اگر نیکو نشد است چهره افتاده بندد مسح باطل شود
در موزه و مسح مسح بر نیت شرطی و بقول شافعی در شرط است باین
و انما حیض فحاشة است از هر آن بدن خون از رحم زنی با نیت مسح
از علتی است که در صورت مسح اقل مدته حیض شبان روز است و اگر
حیض از روز است و بنوعی پاکیزه و شبان روز است مگر اگر
از شبان روز باز باده از شبان روز خون استخاض بود مگر اگر آن
خون حیض بود بر سفیدی خالص و بقول ابی یوسف نه بر کسی که بعد از
سرخی و زردی باشد حیض است و پیش از آن خون حیض نیست و نزدیک
شافعی آن خون حیض تازه و سیاه است مگر حیض و نفاس است

و اگر عضوی مجروح است و بر وجه بسته است مسح کند و اعضا دیگر
بخلاف آنکه اگر در یک پای موزه دارد و بر آن مسح میکند و یک پای میشود
جایز نیست و اگر چهره بی وضو بسته اند مسح جایز بود و اما اگر موزه بی وضو
است مسح بر آن جایز نیست مگر اگر چهره بر وجه بسته است و منفر از بجز
اندام صحیح است و بر نام چهره و یا بر جامه که بر وجه بسته است مسح میکند

سعيد بن يار الجواب بصم المهدي ومحمد بن المهدي اختلفوا في وقت ميل محمد بن سعيد بن جابر والاصح ثقتهم
 مقتصرون من الثمان مائة سنة سبع عشرة وقبل قتلها سنة تسعين بن يعقوب الطالقاني ابو بركة محمد بن جابر بن
 حبان كما اخطأ ابن ابي عمير في سنة اربع واربعين سعيد بن يوسف البرقي ويقال النورقي بن صغار دمشق وقبل
 من جمع ضعيف من ابي سعيد الانصاري في جملة من الثمان مائة سعيد العبدان ابو عثمان ياتي في الكشي سعيد الصلبي
 من ابي منصور بن سعيد القيسي مفسول من الرقة سعيد القيسي اخ مفسول بن سعيد القيسي بن
 سعيد بن سعيد بن زيد بن عمران مفسول بن سعيد بن مفسول بن ابراهيم بن ابي العباد بن عثمان
 بن ابي جبر بن ابي النسي لما اورد في سنة سعيد بن ابراهيم في تفسير افره لا مصنفون في الكشي المفسول المفسول
 ثم بعد النبي ابو مالك ابو الاوصى صدوق له عند مسلم حديث له في الكشي من ابي العباد بن سعيد
 الفارابي في سنة مفسول بن سعيد السفر لسكون الفارابي في سنة مفسول بن سعيد الفارابي في سنة مفسول بن
 ابي الدرداء وهو ضعيف من ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 والمفسول بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 اثنتين وثلاثين سنة سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 من ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 ابو سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 ابن زياد بن ادم العنبري بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 ابن زياد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 ابو الورقاء بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد
 حافظ فقيه عالم مجتهد من ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد بن ابي سعيد

في احوال الاحكام اطلاق حقوق الله في المشربان تلك الحقوق تعار احكامه وحتلها
 بان احرام متواجبه كالم الكفر وحى الدين مولانا وفي العباد لم احرام متبرك
 الله صلا وحى الله في الصلوة فيكون في قول فان حرم الزنا علمها وحى الله
 وحقها في الزنى وحى الله ويركها حرام حريم لا يسهل ابدان كمن الرخصه
 في الرجل المتكبر على الزنا اكرها عديله لان الاكراه لا يسهل لا يكون رخصه وحقه كما
 في الحراه حتى يكون غير المصلحة بهم رخصه نعم لا كذا الرجل في الاكراه المصلحة يستحسانا
 لان الحد للرجز وللحاجم الم عبد الاكراه لان كان من جزاء المحسن خوف قول النفس
 والعضو والافلام عليه وجه الم لا اقصا للشهوه وانتشار الام لا بدك على الطواعيه
 له فيكون طبعها بالفحول المركبه في الرجل واطل حقوق العباد عظمته قوله

العصم من م
 قوله وكلمه م

العباره

اطل حقوق الله في بلاد مال المسلم حرام حريم هي ما حقوق لان عصم المال وهو
 عدم الملاءم للعدله والحريم مستطعة تركه كمال حريم احراء كالم الكفران الامان حوايه
 ح وحده كون حريم فيها ما مستطعه تركه وبلك كحريم اعني حريم المالك مال المسلم
 لا يسهل كمال لان ظلم وحريم الظلم حريمه كمنها كمن الرخصه حيه لو اكره على اقرها
 مال المسلم اكرها على حريم حريمه لان حريمه العبد حريمه المال الامه مرات
 بسبب ربما تحب صاحبته صيانته لنفسه الفدا وطرفه لكن تلافى مال المسلم نفسه
 حريمه وبالاكراه لانزول عصم المال حريمه لصاحبه لبقا حاجته الم فيكون الامان وان
 رخصه فيه باقيا على الحريم وان صدر على العتق كان شهيدا لان يزل نفسه لرفع الظلم
 كما اذا استغنى عن الفرائض من العباد لوجه مثل الامان المالك يمكن اجمع العباد
 من كل وجه بنا على ان لا مساع عن الترك فما من باعذاز الدين قيده والحكم بالا
 سبنا فقالوا اسمها ان شاء الله وما كان احكامه لا يسهل لكن كمن الرخصه
 حقوق من رها في حقوق الله المختار للسقوط وحقوق العباد الم له قال
 وحكم حكم اخويه مع ان هذا القسم حكم القسمين السابقين الذين هما في ان
 القسم وهلا نظير ان في قوله انراد باخويه حريمه لا كمن السقوط وحريمه كمنها
 ثم سبنا وما حى الله ما حالان السقوط وعدم القسمين السابقين انما هو
 صفه حقوقه لاصفه حريمه بسببها وذلك كالايمان والصلوه فان حريم تركها لا يسهل
 صلا لكن من الصلوه كمن السقوط بالاعذار كلاف الايمان وكب الضمان
 ان كمن اكره غيره على اطلاق المسلم ضمانه اطلق لان المال معصوم حقا
 فصاحبه فلا يسهل كمال وهذا الحكم معلوم مما سبق في صورته الاكراه على الايمان
 ان المسلم نفسه بسبب القسم في الخامل وكحل الفاعل انه لان ذكره هنا
 صرحا بالاعصود وختم الكتاب على لفظ وجود العصم عصمنا الله تعالى بحرمه الكرم
 من اتباع الهوى وثقنا بلطفه العلم لسلك طريق الهدى انه ولي العصم
 يتوفى من ومن الهداية الى سواء الطريق وقد اعمو صحبه يوم لا ينس
 ملك والعسر من دى القعد كس ما وحنن وسبعام حريمه نان

العباره

احكام

مال

بعض الاذان حيث اُفتخيت لبعض المدبرين كرا الا هو ال والافراج واحوال الكفار
 ونحو ذلك كقوله تعالى يا ايها الناس اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شيء عظيم وقوله تعالى
 نبت بذبابي لهب وغير ذلك وكذا حوائج بعض الصور مثل قوله تعالى غير المغضوب عليهم
 ولا الضالين وان نشأ نكس هو الا بتر ونحو ذلك اشار الى ان هذا ما يظهر عند التأمل
 والتذكر للاحكام المذكورة في عمى المعاني والبيانات وان لكل مقام مقال لا يمكن
 فيه تولا يقوم مقامه وهذا معنى قوله يظهر ذلك بالتامل مع التذكر لما تقدم من
 الاصول المذكورة في الفنون الثلاثة وتفصيل ذلك مما لا يفني بها الدفاتر لا يمكن
 الاطلاع على كنهها الا للعلماء الغيوب هذا ما اردنا جمعه من الفوائد ونظمه من
 الفوائد مع نوزع الببال ونشئت الاحوال وتفاتيح الاحرار والمحسن وتكاثرت
 الافرنى نمتن وتواتر حوادث اورثت الطبع ملالا وانما ظكلا لاكن الله جلت
 حكيمته قد وقفنا للاتمام ورزقنا الفوز بهذا المرام وتهدب الفراع من نفضه الى البيض
 في يوم الاربعاء الحادى عشر من صفر سنة ثمان واربعين وسبع مائة وحررت
 هرة صانها لله تعالى عن الآفات وكان الافتتاح في يوم الاثنين الثانى من رمضان
 الواقع في سنة اثنين واربعين وسبع مائة بجزانية خوارزم

حياه الله نعم عن البليات فالحمد لله على التوفيق
 ومنه الهداية الى سواد الطريق والصابوة
 على نبيه محمد خير البرية و
 اسما به ذوى النفوس
 الزكية والدمع
 بالصوراب و
 المرحح والماء
 بوج الخطى في طراس
 فاني بسم الله الرحمن الرحيم
 في شرح توفيق في صين العشر يوم الخميس في ثمانين
 في شرح توفيق في صين العشر يوم الخميس في ثمانين
 في شرح توفيق في صين العشر يوم الخميس في ثمانين

دَعْنِي وَاصْبِرْ لِمَا يَعْزِلُكَ ظَهْرَكَ

ظَهْرَكَ قَارِ الْقُرْآنِ لَيْلًا عَلَى عَمَلِهِ

فَالَّذِي يَزِيدُ أَحْسَنًا وَهُوَ مُنْتَظَمٌ

وَلَيْسَ يُنْقَضُ قَدْ رَأَيْتُ غَيْرَ مُنْتَظَمٍ

فَمَا تَطَاوَلَ أَمَالَ الْمُدْرِحِ إِلَى مَا فِيهِ

مَا فِيهِ مِنْ كَرَمٍ أَكْثَرَ خَلْقٍ وَالشَّيْخِ

قَدْ نَمَّه بِصِفَةِ الْمَوْصُوفِ بِالْقَدَمِ

لَمْ تَقْتَرِنِ بِزَمَانٍ وَهِيَ كَحَبْرٍ نَا

عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَعَنْ إِرَامِ

بَرْدِي نَدِي أَيْ شَرْقِيَّاتِ نَابِي عَادِ أَرَامِ هُنَّ

بَرْدِي نَدِي أَيْ شَرْقِيَّاتِ نَابِي عَادِ أَرَامِ هُنَّ

تلاوت قرآن شبانه در کتبخانه جامع آستان قدس
بین زمین تا سحاب کرامت بین حضرت سر عالم
ادبی توه بلی برون بیشتر دورون و کوه بزرگم
فالد شریزد احسن و هو منتظم

در اکثر کتب با شکر و با شکر و با شکر
این کتب در کتبخانه جامع آستان قدس
کتابخانه جامع آستان قدس

این کتب در کتبخانه جامع آستان قدس
کتابخانه جامع آستان قدس

این کتب در کتبخانه جامع آستان قدس
کتابخانه جامع آستان قدس

این کتب در کتبخانه جامع آستان قدس
کتابخانه جامع آستان قدس

دَامَتْ لَدُنَا لَهَا قَاتُ كُلِّ مَجْرَةٍ

مِنَ النَّبِيِّنَ إِزْجَاعَةٌ وَكَمْ تَدُم

مَحْكَمَاتٍ فَمَا يَلْفِينُ مِنْ شَبَلٍ

لِذِي شِقَاقٍ وَلَا يَبْحِينُ مِنْ حَاكِمٍ

هَلْ حَوْرِيَّتُ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ

أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقَى السَّلَامِ

رَدَّتْ بَلْفَتَهَا دَعْوِي مَعَارِضَهَا

رَدَّ الْغَيُورُ رَيْدَ الْكَافِي عَنِ الْحَرَمِ

لَهَا مَعَانِي كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَكْدٍ

وَفَوْقَ حَوْهٍ فِي الْكُسْنِ وَالْقَيْمِ

دَامَتْ لَدُنَا لَهَا قَاتُ كُلِّ مَجْرَةٍ
مِنَ النَّبِيِّنَ إِزْجَاعَةٌ وَكَمْ تَدُم
مَحْكَمَاتٍ فَمَا يَلْفِينُ مِنْ شَبَلٍ

لِذِي شِقَاقٍ وَلَا يَبْحِينُ مِنْ حَاكِمٍ
هَلْ حَوْرِيَّتُ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ

أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقَى السَّلَامِ
رَدَّتْ بَلْفَتَهَا دَعْوِي مَعَارِضَهَا

رَدَّ الْغَيُورُ رَيْدَ الْكَافِي عَنِ الْحَرَمِ
لَهَا مَعَانِي كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَكْدٍ

اللهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحِبُ إِسْلَامِ الْيَهُودِ الَّذِينَ جَوَلُوا الْمَدِينَةَ وَتَسَاءَلُ اللهُ تَعَالَى ذَلِكَ
 عَلِيمٌ بِخَيْرِكُمْ وَأَجْتَنِبُكُمْ ۵ النوبة الثالثة قوله تعالى لا اله الا هو الله عز
 له الالهية والربوبية الله من له الاحدية الصموية ثبوته احدى وكونه صمدى بقاؤه
 ازل وبقائه سرمدى الله تام خداوندى كى ذات او صمدى وصفات او سرمدى بقا او
 ازلى وبها او ابدى جمال او قويم وجلال او ديمومى نام دارى بزرگوار درمقدر بزرگ
 بگردان نام بزرگ و در گفتار بتر از خرد و پيش از كى و مه از مقدار جليلا خدايا كى
 در دگرى و خوب نگار عالم را آفريدگار و خلق را نكند دار دشمن را دارنده و دوست را يار
 ايدها نكند و ضامنهارا بسندگار هر خصم را پذيرنده و هر جرم را آمرزگار مرید را قباله
 و دل حاريف را يادگار ۵ بياذتنه نوروزكارى كادم در ديدنه صورت نكارى دارم
 ماهه يادگار دوستانت شاهديجان عارفات الله سورسرو الهانت الله شفا دل
 بهارانت الله چراغ بينه موحدانت الله نور دل آشنايانت و مرهم درد سوختگانت
 اندر دل من عشق تو چون نور بينت بر ديدنه من تا مرحون نفس نكيسنت
 در طبع من و هم من تا قيامت مهر تو جوجانت و وفا تو جودت

بیر طریقت جنید شریف **روحیه** من قال بلسان الله وفي قلبه غير الله خصيه في
 الدارين الله كفى بزرگان ياد الله دارد و بنام وى نازد آنكه دل خوش با مهر غيرى
 بردارذ بجلال و عز با خدا كه فردا در مقام سياست تازيانه عتاب بدور سد و خصم
 او الله بود شب معراج با سدا كفت يا محمد عجب لمن آمن به كيف يتكلم على غيرى
 يا محمد لو انهم نظروا الى لطائف برى و عجايب صنعى ما عبدوا غيرى يا عجباً كفى
 ترا يافت ديگرى راجه جويد تا و كه مرا بشناخت بغير ما چون بردارذ
 چشمي كه ترايد شنيد در دعائى جاني كى ترا يافت شدا زمرك مسلم

بیر طریقت گفت اين سزاكم و نوازنده عالم نه با وصل توانده است نه با ياد تو غم
 خصمى و شفعى و كواهى و حكم هر كس بهما نفسى با مهر تو هم از اذ شده از بند وجود و عدم
 در مجلس انس قدح شادى بردست نهاده دمادم ۵ لا اله الا الله خدائى كه نيت معبود
 بسزا جز او در هر دو جهان سزا خداوندى كيست مگر او دست كير خستگان است
 جز تو قيع جمال و لطف او نوازنده يتيمان نيسن جز منشور كرم او نواز خدائى در دها
 دوستان بسنه بند وفا او جانها مشتاقان در آرزوى ليا او اروح عاشقان است مهر
 از جام بلاء او آرام سوختگان از نام و نشان او سرور عارفان از ذكرو نعيم او نكوكفت
 آن شورينه روزگار كى كفت آرام من نعيم تو وى پاي من در دام تو بستان شده از نام تو رجبان
 كخنده داندوى من نخب من از ميدان تو كى خيم از صحرآ جام بر كند مهران تو الحى القوم خداوند

زنده پاینده دارنده نوازنده بخشنده پوشتنده بهره‌ست و بودنی داننده بتوان و بدر یافت
 هر چیز رسنده هر کس را خد اوند و هر بودنی را پیش برند و آشنا بان مهر پوند نور
 نام و نور بیام دلهارا روح و ریجان و سیرها آرام آفرین باز بران جوانمردان که ازین حدیث
 بوی دارند و بسیر این خواجگه لطف رسیده اند تا جنانکه دیگران بطعام و شراب زنده اند ایشان
 بنام و نشان دوست زنده اند و بیاد وی آسوده بسبلی را کنند طعام و شراب از جگانه است
 کنت ذکر رنی طعام شعی و شأ رنی لباس شعی و الحیاء من رنی شراب شعی نفسی شعی
 قلبی فدای روحی فدای رنی ندر جتم حال قدمها نو باد جان دارم فدای غمها و تو بلند
 لا تاخذ سنه و لا نوم تقدیس و تنزیه ذات است کی وی جل جلاله بری زعلات است
 و مقدس از آفات است خواب حال کشتن است و الله تعالی پاک از حال کشتن و حال
 کردیدن دوران کاستن و افزوذن خواب عیب است و الله از عیبهای بری خواب
 غفلت است و الله از آفات و غفلات متعالی خواب کردش حال است و الله نه حال کرد
 نه کردش بدی خواب شبهه مرک است و الله زنده پاینده بایه ه

قدیر عالم حتی مرید سميع مبصر لیس الجلاله
 تقدیر آن نگون له شیه تعالی ان یظن وان یقالا

خداوندی که در ذات بی شریک است و در صفات بی شبهه و در قدر بی نظیر
 در ذات لطیف تو حیران شده فکرها بر علم قدیم تو پیدا شده پنهانها
 در بحر کمال تو ناقص شده کمالها در بحین قبول تو کامل شده نقصا

له ما فی السموات و ما فی الارض مکنونات و محذات در زمین و در سموات همه صنع
 و من همه ملک و من نه کسی مکارع باوئی نه دیگری غالب بروئی غالب بران امر وی
 نامد در آن دانش و من توان آن بعون وی داشت آن محافظ و من از ابن عباس روایت است
 که کنت الا رضون علی الثور و الثوریه سلیله و السلیله فی اذن الجوت الجوت
 بید الرحمن عدو و حجر ه مرذا الذی یشفع عنده الا باذنه آن کیت که بیدارد
 کینه خواست او خود را کاری بر سازد یابی دانش او نفسی بر آرد یابی او باو رسد
 فقد غاب ظنه و صکر سعیه بر طریقت گفت الهی پسندیدگان ترا بتو خشنند به
 پوسند ناپسندیدگان ترا بخود خشنند بکسینند نه او کی بپوشت بشکر رسد
 نه او که کنت بعد رسید ای برساننده در خود و رساننده بخود برسانم کی کسر رسد
 بخود ای و او ترا دلیل دردی فردی تو و آفات فردی

در بیان این حدیث که از ابن عباس روایت است

یعلم ما بین ایدیم و ما خلفهم هر چه در آسمان و زمین گس است و چیز همه آید که
 حرکت و سکون ایشان اندیشه و خاطر ایشان خالق می داند روش و جبر ایشان می پسند

Handwritten marginal notes at the top of the page, written in dense Arabic script.

Handwritten marginal notes on the left side, above the main text box.

Extensive handwritten marginal notes on the right side of the page, written in dense Arabic script.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَدْ بَاحِثٌ

أَكْبَدَ اللَّهُ الَّذِي اعْتَمِدَ الْعُلَمَاءُ فِي الْأَعْيَادِ وَعَلَى حَتْمِهِ فِي الْأَمْصَارِ

وَالْإِنصَارِ وَالصَّلَاةِ عَلَى الْخِصِّ تَقْدِ الْفَضْلِ الْعَظِيمِ وَ

عَلَى آلِهِ الَّذِينَ فَا نَسُوا مِنْهُ بَحْظٌ جَسِيمٌ قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ مَوْلَانَا

أَجْبَدَ الْخَيْرِ خَيْرٌ قِصَبَاتِ السَّقِّ وَالْتَقْيُ وَالْتَحْرِيْبُ عَالِمٌ

الْعَدِي عِلْمَةٌ الْوَرِي ثَالِكِ أَرْمَةِ الْفِتْيَانِ مَطْمَرٌ كَلِمَةُ اللَّهِ

الْعُلْيَا كَشَافِ الْحَقَائِقِ مَبْنِي الدَّقَائِقِ سُلْطَانِ عُلَمَاءِ الشَّرْقِ

وَالصَّبْرِ حَافِظِ الْحَقِّ وَاللُّغَةِ وَالذِّينِ وَأَمْرُ ثَلَاثِ الْأَنْبِيَاءِ وَ

الْمُرْسَلِينَ أَبُو الْبَرَكَاتِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ وَبْنِ

النَّسْبِيِّ عَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِزَوْجَتَيْهِمَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ

Handwritten marginal notes at the bottom of the page, below the main text box.

بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل
بالملح والخل فان لا كاسب بذلك الطعام وغفر الله لمن اكل ذلك الطعام اين در صوف كفته ۱۲ من الكمال اسقط من اللذات لم ينزل

باو مشتاق گاه توام مدد یا شاه مخدوم جهانیان باو دور از تنه آمد بشوق ارفع
اجداد خود جمله کنی تو مقصد مدد یا شاه مخدوم جهانیان بی مشتاق در گاه هم
زلطف تو ایچو اتم نه کس آگاه ز اضر ارم مدد یا شده مخدوم جهانیان منم میکن
گن کارم تمامی مهربیکارم در می عصیان گرفتارم مدد یا شاه مخدوم جهانیان با
بینم شهر اسی بدر کاهت کنم دادی کنم جان از غم آزادی مدد یا شاه مخدوم
جهانی وز اینجا بتری خاک کیرم در دروازه جدا چشم پوشم قبول آرم یارب
حاجتم مدد یا شاه مخدوم جهانی تکشید نزع جان ماکله پاکم لا اله الا الله جز
تو نیست دیگرم محمد رسول الله در شفاعت امیدوارم مدد یا شاه مخدوم
جهانی است کتاب مبارک جواهر الاولیاء استی اما بعد فیقول الفقیر

المیرید محمد علی ابن شیخ عبدالواحد صوفی جمال الله مع الایمان الی یوم الدین
چون فقیر مرید شد شجره مرشد خود زیر کتب مبارک جواهر الاولیاء تصنیف
سیادت پناه کرمت دستگاه زبده العارفين والواصلین قدس المقین و
العاشقین ربی الطالبین هادی السالکین مختار حضرت رب الارباب و
محبوب حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم صاحب الحکمة والفقہ والشجاعة
ذالوجود والتقوی والعدالت مرشد کامل و عامل شاه سید محمد باقر نجاری سلمه الله
والبقاء وزاد فی عمره الشرف فی نغمه برائی یاکیر خود شجره مرشد بزرگوار من است

میز

(مجموعه جواهر الاولیاء و زبده الاوراد) ۲۹۰
۲۷۴

حضرت میران سید محمد بلو بکدی بن سید عثمان بن سید داود بخاری
بن سید کراد بن سید حاجی محمد نظام الدین بن سید راجون سید فضل اللہ
بن سید قطب الدین بن سید ابرہیم بن سید راجون سید اسماعیل بن سید
قیس اللہ بن سلطان سید محمود ناصر الدین بن مخدوم سید جلال جہانیاں
جہانگشت عالم بن سلطان سید احمد بکر بن سلطان سید جلال بخاری کہ نعمت
خلافت از مخدوم شیخ بہاء الدین یافت امام ربیع پدرو سید علی ابوالہدی
بودن سید جعفر بن سید محمد بن سید محمود بن سید احمد بن سید
کہ نعمت خلافت از حضرت میران شاہ علی الدین جیلانی یافت و مرید پدرو
خود السیادات داماد حضرت شیخ عبد القادر جیلانی شاہ سید اصغر عبد
اللہ بودن سید جعفر تانی بن سید امام علی النعمانی بن سید محمد تقی بن سید
علی رضا بن سید موسی کاظم ابن سید جعفر صادق بن سید محمد باقر بن سید
زین العابدین بن سید امام حسین بن امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ لہ
فقیر این شجرہ بخاریان پشت پشت نظر کردم، آن نیست لیس
الرحمن الرحیم سزا نمود عطا بر محمد عربی زحق شناسی و توحید نعمت
رسول حق علی شاہ اولیا مائے آزان نعم کہ کند دین احمدی اطہار خیر
بدوی وزین العابدین بعدش پس از و آمدہ باقر محمد مختار

شَتَّى وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي وَضَعْتَهُ
 عَلَى السَّمَاءِ فَاسْتَقَلَّتْ وَعَلَى الْأَرْضِ
 فَاسْتَقَرَّتْ وَعَلَى الْجِبَالِ فَرُسَّتْ وَعَلَى
 اللَّيْلِ فَظَلِمَ وَعَلَى النَّهَارِ فَاسْتَبَارَ
 أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَقْضِيَ
 لِي جَمِيعَ حَوَائِجِي وَتَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا
 صَغِيرَهَا وَكَبِيرَهَا وَأَنْ تُقَسِّعَ عَلَيَّ مِنْ
 الرِّزْقِ مَا تَبْلُغُنِي بِهِ شَرَفَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
 يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ مَوْلَايَا بِكَ اسْتَعْنْتُ
 فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَعِزَّنِي بِكَ
 اسْتَجِرُّ بِكَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

اسْتَعْنْتُ

تَأْخِرُنِي وَأَعِثَّنِي بِطَاعَتِكَ عَنْ طَاعَةِ
 عِبَادِكَ وَبَسْطَتِكَ عَنْ مَشْكَلَةِ خَلْقِكَ
 وَتَقْلُبُنِي مِنْ ذُلِّ الْفَقْرِ إِلَى عِزِّ الْغِنَى
 مِنْ ذُلِّ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ الطَّاعَةِ فَتَبَدُّ
 فَضْلَتِي عَلَى كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ جُودًا مِنْكَ
 وَكَرَمًا لَا يَسْتَحِقُّونِي مِنْكَ إِلَّا الْخَلْدُ
 عَلَى ذَلِكَ كُلِّهِ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْنِي لِتَعْمَارِكَ مِنَ الشَّاكِرِينَ
 وَلَا لِآئِكَ مِنَ الذَّاكِرِينَ وَارْحَمْنِي
 بِمَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

در مجموع
 طبع شد
 علی
 در مجموع
 طبع شد
 علی

وانسان اشكالها

خا

- ۱۱۱ لیمان سعد نادر معدنی در دو م خانه سه عدد دارد و رنگ خون نادر شرقی نر است
- ۱۱۲ قبض داخل سعد خاکی و کانی رنگ سفید جنوبی حرف کاف و ظ با یازده خانه شکل ماده
- ۱۱۳ قبض خارج نر و کس ناری معدنی تیره رنگ شرقی طعم تلخ حرف اولام و غ دارد نر
- ۱۱۴ حالت سعد و کس متمزج کانی و خاکی جنوبی و رنگ بو قلمون نر و ماده
- ۱۱۵ قرح سعد باری و حیوانی غزبی و نر برنگ زرد سفید عدد و خانه اول یک است
- ۱۱۶ عقده کس خاکی و کانی جنوب نر و رنگ سیاه حرف او نون در چهارده
- ۱۱۷ اکیس ماده و کس ماده خاکی و کانی جنوبی تلخ شور رنگ سیاه در دو و نیم بیت با وصله دارد
- ۱۱۸ حمزه کس باد و حیوانی غزبی رنگ سرخ تلخ نر است
- ۱۱۹ بیاض سعد آبی و نباتی شمالی رنگ او سفید شور ترش ماده است
- ۱۲۰ نفرة الخارج سعد ناری و کانی شرقی نر است رنگ او زرد و در ششم خانه حرف او و
- ۱۲۱ نفرة الداخل سعد آبی و نباتی شمالی رنگ او زرد شیرین
- ۱۲۲ عتمة الخارج کس ناری و معدنی شرقی نر است تلخ تیر و رنگ
- ۱۲۳ نفی اشد کس آبی نباتی شمالی ماده است رنگ سرخ ترش تلخ ماده
- ۱۲۴ عتمة الداخل سعد باد و حیوانی ماده غزبی شیرین رنگ او سفید زرد
- ۱۲۵ اجتماع سعد کس باد متمزج و حیوانی ماده هم نر غزبی رنگ زرد

در جواب سوالی که پرسیدند که این کتاب را چه کسی نوشته است
 فرمود که این کتاب را من نوشته‌ام و این است که در این کتاب
 در جواب سوالی که پرسیدند که این کتاب را چه کسی نوشته است
 فرمود که این کتاب را من نوشته‌ام و این است که در این کتاب

کتاب که از چرخ کعبین گشت بود

چرخ که خورشید حیاتش نشینست
 آن کتاب بود

هر چه دلم ریخت درین حق بود
 درین کتاب بود

شغل درین حادثه بسیار شد
 در تصنیف مطلع الانوار

حرف زبان گر همه این باشد
 یعنی کما این دو هفته اگر سخن بر تصنیف

وه که همه عمر با زبانی گذشت
 انوس

هر چه درین شغله گزیده گزیدم
 در تصنیف کتاب بود

روز قیامت که کنندم خطاب
 فغان و قدر

یاد ب از آئین صواب خودم
 روشی بهر باغ

بو که ز نثر تنگه دار استادم
 مراد بهشت

از پس شنیدم نو و دوست بود

مطلع انوار خطایش نشینست
 آن کتاب بود

قطره نم بود ز دریای بی دریغ
 اندک سخن

نیم دم در سر این کار شد
 در تصنیف این کتاب بود

قطره عجب نیست که دریا باشد

دل نه ازین چاه نازی گذشت
 از دنیا پاک از کناه

نامر سیاه کردم و دیده سفید
 چشم گور کردم

بسیج نه انم که چه گویم جواب
 چرا که من کناه کارم

هم تو فوراً آموز جواب خودم
 آنچه تا جواب بهر گاه جدول گویم

بومی علیکی رسد هم در مشام
 یعنی بوی علیکم رسد از در بار تو ای امیر

روز شنبه از رجب به قدم

شد ز میان خامه مخاطب که قم
 مراد زبان

خند بسیار آید به بر سر شدن
 به روز زبان

گفت جواب که صواب بگفت
 متوجه شد

که بهر که با انم بخرا هم جو کیک
 سوزد نم

منی شده اسم نایب بر اندیشه

که هر معنی بقلم در شد
 برون

کیک شکایت ز غرائی گفت
 مراد زبان

یکدم ازین کیک نکیریم ترک
 مراد زبان

مظهر نقش دل چون شیشه

برگری تا

کنند و در کار خود را و امیدها مدارج داری پیوسته
در رفتار فدای باشی و در بخت را با ازوی بجوایه
ع و زاری مشغول گفت بسیار صد مدغم هر که
بخت را نه بار اقداس از فدای تو بجوایه بخت
کوی میبده الهی مرا ازوی روی روز کن
و هر که با راز خود در روح از فدای تو نگاه گیرد
و درخ گوید الهی این بنده را از من دور کن الهی
ما را و جمع مومنان را بر طاعت و عبادت خود
بخت قدم دارد از بخت خودم مگردان برمت
البنی و الله لا یجاد کذابی شبه المنافقین و راحت اللو
بست با تمام تمام شد کار من نظام در روز چهارشنبه
بر وقت ظهر در ماه شعبان با تالیح بیت دوم ۱۰۸۳
کاتب البید محمد حقیق فاکبای عالمان و بزرگان فتح مدغم عرف خواننده
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر
امام محمد باقر

که روی را پامی تر قده است او بر قیدی را پسر کر ۹۰ است و در غسل و وضو آب سرد
 نیز سرد اگر رسیدن آب او مضرت باشد روا باشد که زیر پیر آب زساند و اگر
 در رسیدن آب مضرت نباشد رو نیست تا آن زمان که آب زیر پیر زساند
 و در محیط می گوید مروی دست چپ او شل شد با دست راست طهارت کند اگر
 هر دو دست مروی شل شده و وضو نمی تواند کرد و هم نیز نمی تواند باید که هر دو
 دست تا آرنج بر زمین مالده و روی بر دیوار مالده و نماز بکند و در محیط میگوید
 مروی در سوراخ نفس روغن چکانند وضو نکند و اگر در مزید و تخش میگوید اگر مروی
 را حقه کرد و در روغن و یا با آب و بعد حقه روغن یا آب بیرون آمد وضو
 نکند و در محیط و تخش میگوید مروی را در نماز نه نفس بول آمده است
 یا بیرون نمی نماید او پینه در سوراخ نفس نهاد تا بول بیرون نیاید پس که در
 نفس بود تر شد وضو نکند اگر پینه جانب بیرون نفس می نمود بول تر شد
 وضو نکند یا پینه که در نفس نهاده است بیرون افتاد اگر تر باشد وضو
 نکند و اگر خشک باشد وضو نکند در محیط میگوید مروی را خون در حراحت
 بدامی شود او پاک میکند و روان شدن نمیدهد اگر او و این خون پاک
 نکند مروی روان شدی وضو نکند و اگر روان نشدی وضو نکند و این معنی
 بخاطر او دارد در شرح طحاوی میگوید اگر از اندام آدمی چیزی پاک بیرون آید خاکی
 سر و آب و من و آب بینی و آب چشم و خونی وضو نکند در محیط میگوید

نه و باقی ماند

ای صاحب علم این است که در وضو اگر مروی را در نماز نه نفس بول آمده است یا بیرون نمی نماید او پینه در سوراخ نفس نهاد تا بول بیرون نیاید پس که در نفس بود تر شد وضو نکند اگر پینه جانب بیرون نفس می نمود بول تر شد وضو نکند یا پینه که در نفس نهاده است بیرون افتاد اگر تر باشد وضو نکند و اگر خشک باشد وضو نکند در محیط میگوید مروی را خون در حراحت بدامی شود او پاک میکند و روان شدن نمیدهد اگر او و این خون پاک نکند مروی روان شدی وضو نکند و اگر روان نشدی وضو نکند و این معنی بخاطر او دارد در شرح طحاوی میگوید اگر از اندام آدمی چیزی پاک بیرون آید خاکی سر و آب و من و آب بینی و آب چشم و خونی وضو نکند در محیط میگوید

درست نامه

صفحه	سطر	درست
۵	۱۴	ورمیل کتابت شده است
۵۳	۱۶	اما تألیف «بحر السعادت»
۶۱	۴	نستعلیق آمیخته، با شکسته،
۶۳	۵	پنجاه و پنج
۷۰	۳	ناقص، دیباچه
۹۸	۸	و واضح «تحفة الابرار» آمده است
۱۰۴	۱۵	توضیحاتی دارد در کناره
۱۲۴	۱۵	حواشی و یادداشت‌هایی
۱۴۷	۱۴	اربعین‌های سالکان جاسی
۱۷۷	۹	پس از نعت حضرت رسول الله
۱۸۵	۱۶	کناره صفحات آورده است.
۱۸۵	۲۳	در آداب قرائت
۱۸۷	۱۰	جهانگیری ورشیدی
۱۸۷	۲۰	کردم اندر قید لفظ بوج چند
۲۰۴	۵	صفحه ۱ به خط
۲۱۸	۱۲	سند جز به راه سلامت دم
۲۱۸	۱۶	خط آن گوناگون است.
۲۴۴	۲۱	مصایح، چلبی،
۲۵۹	۱۹	خواجه، حافظ،
۲۸۴	۱۲	کتاب و مجموعه خطی
۲۸۸	۱۶	مر فادری را،
۲۹۵	۱۸	بالای همت
۳۴۶	۱۷	تاریخ تألیف
۳۶۴	۹	و دیگر فرائض
۳۶۷	۱۲	۲ - منجات ۶ و ۱۰
۳۷۷	۹	چهار عنوان و چهار رنگ
۳۹۸	۱۸	موضوع این نسخ

صفحه	سطر	درست
۴۲۵	۱۴	در علم فقہ، ۵۱/۲۹۰) را جناب
۴۳۸	۲۴	- زاد المسافرین
۴۶۱	۱۸	عبادت و نماز
۴۷۵	۲۴	«مکتوبات شیخ
۴۸۳	۸	، خواب ناسه) و ثلث
۵۳۸	۱۱	ترجمہ شدہ باشد
۵۵۰	۱۴	این مجموعہ دہ گانہ صرف و نحو
۵۶۲	۱۴	۱ - فالناسہ ،
۵۷۵	۳	این
۵۸۳	۱۴	مجلس معظم خان
۶۱۱	۱۳	شرح الروح نیادہ»
۶۲۸	۱۶	ستنی است بہ فارسی روان
۶۶۶	۱۷	ادغام واعلام و اخفاء
۶۹۳	۲۲	مقبول بارگاہ صمد
۶۹۷	۱۸	بہ فارسی و پنجابی
۷۰۱	۱	ہفت پیکر را

Studies for his advice and assistance; Syed Hussamuddin Rashdi for his scholarly hints and Dr. Mohammad Javad Mashkur for his guiding encouragement.

I hope that this effort of mine will prove useful to the scholars of the Common Heritage of Iran and Pakistan and serve to strengthen the cultural bonds that bind the two brotherly countries.

Rawalpindi, Pakistan
October 1971

M. H. Tasbihi

3. Names of scribes and calligraphers.
4. Words and names deciphered from seals.
5. First hemistiches of the poetry written by others on the margins and in the beginnings and ends of the manuscripts and which do not form part of the texts.
6. Names of the manuscripts, treatises, miscellanies and other writings.
7. Names of places.

The manuscripts described in this volume are in five languages: Persian, Arabic, Punjabi, Urdu and Turkish. Persian stands on the top with 258 manuscripts and Turkish at the bottom with only one copy. There are bilingual and trilingual copies also. Persian-Arabic has 59 copies, Persian-Arabic-Punjabi has 18 and Persian-Arabic-Urdu has only one.

The manuscripts cover 12 broad subjects, which when broken up number as high as 2,000 minor subjects. They have all been classified according to the Dewey System. The number above the line indicates the classification and the number below shows the Ganjbakhsh Library registration. There are 199 manuscripts on Religion, 116 on Literature, 5 on Mathematics, 7 on Logic, 19 on Medical Sciences, 49 on Linguistics, 24 on Astronomy, 3 on References, 2 on History, 2 on Metaphysics, one on Ethics and one on Pure Science—a total of 428 treatises.

There are more than one copy of many books. Among them Sa'di of Shiraz stands first with six copies of *Bustan* and five of *Gulistan*; Nizami second with five copies of *Iskandarname* and Jami third with four copies of *Yusuf-Zulaikha*.

And before closing, I must express my gratitude to Dr. Ali A. Jafarey, Director of the Iran Pakistan Institute of Persian

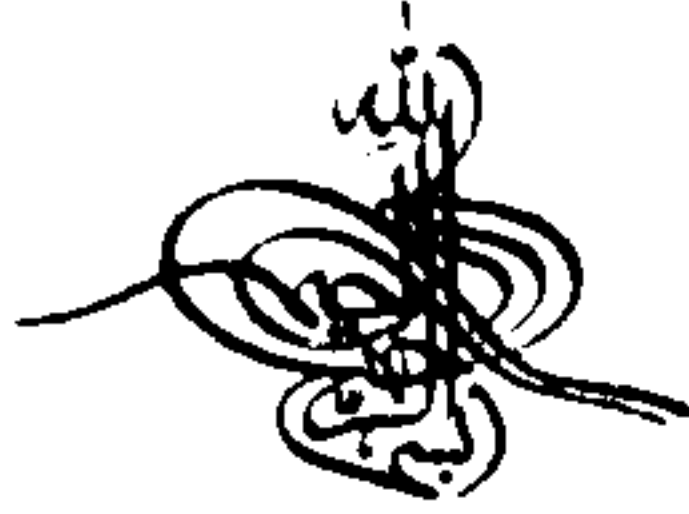
have preceded me in the field. I have used nine captions to describe a manuscript :

1. Measurement in two sizes—the outer cover and inner page covered by the text.
2. Number of leaves and pages for better reckoning.
3. Type, colour, age and condition of the paper and the binding.
4. Type, colour and approximate date of calligraphy.
5. Name of the scribe and the date and place of scribing.
6. Name of the author and the date and place of authorship.
7. Beginning of the manuscript.
8. End of the manuscript.
9. Remarks made to describe my own thoughtful views.

Every effort has been made to describe a manuscript by the data it provides to make it as self-introducing as possible. The extracts quoted to give the beginning or the end or the name of the author are exact reproductions without any effort to correct or edit the text. No particular claim has been made to introduce a manuscript as rare, unique or unpublished or otherwise give data about other copies existing in other libraries or private collections or whether published or not. But I know that almost half of the manuscripts described here have not been published at all.

The catalogue has the following seven indices at the end to make it more useful :

1. Subject.
2. Names of persons, particularly authors, translators, commentators, poets and historians.

In the name of God, the Beneficent, the Merciful

Praise be God, the One, the Matchless, Who granted me the strength to author the first volume of the "Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library" of the Iran Pakistan Institute of Persian studies and present it to lovers of books and manuscripts, seekers of lore and literature and devotees of religion and intuition.

I feel honoured that it is being published on the occasion of the 2500th Anniversary of the Founding of the Persian Empire by Cyrus the Great.

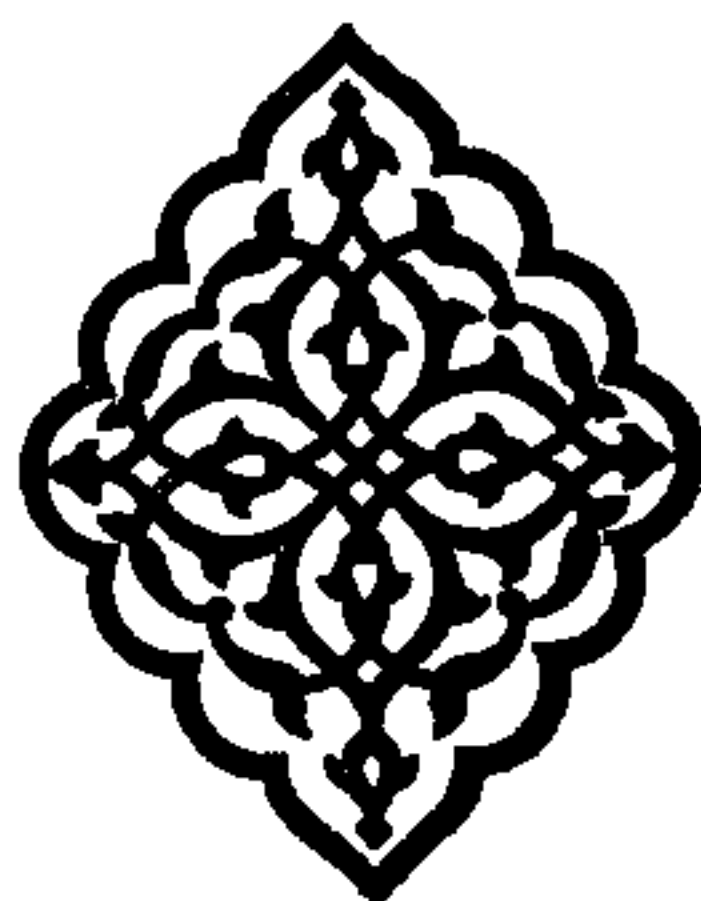
This volume enumerates alphabetically 300 manuscripts, but the actual number of the books described comes to 428. There are 43 miscellanies which contain a total number of 171 treatises and books. The library has, to this date, 1,092 manuscripts. They are being catalogued. Half of these manuscripts are miscellanies. The number of treatises in them vary between two to almost one hundred.

The method used in cataloguing has been evolved out of my wide studies and long experiences I owe to all those who

- Name : Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library.
- Author : Mohammad Hossein Tasbihi.
- Foreword : Dr. Ali A. Jafarey, Director, Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Publishers : Iran Pakistan Institute of Persian Studies, 184 Mayo Road, Rawalpindi, Pakistan.
Telephone : 68449
- Press : Ghulamali Publishers, 10 Hospital Road, Lahore Pakistan. Telephone : 60402
- Size : 24 × 17 cms.
- Paper : 90/gr white, Nowshera, Pakistan.
- Typist : Abdul Rashid ibn Abdul Latif of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Calligrapher : Anwar Hossein "Nafees Raqam".
- Date : October 1971.
- Price : 40 Pakistani Rupees.

Rights of Publication reserved by the Publishers.

A Publication of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Serial No. 1

The Ganjbakhsh Library

Catalogues & Bibliotics Serial No. 1

On the Occasion of the Celebration of the 2500th Anniversary
of the Founding of the Persian Empire by Cyrus the Great

CATALOGUE OF THE MANUSCRIPTS

in

THE GANJBAKHSH LIBRARY

of

Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Volume I

by

Mohammad Hossein Tasbihi

Published by the
Iran Pakistan Institute of Persian Studies
Rawalpindi, Pakistan
1971